नं: १४६-घ

सिद्धान्त कौमुदी

पत्राणि १८६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नं० १४६-घ
सिद्धान्तकौमुदी
पत्राणि १८६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ॐ नमः कमलदलविपुलनयनाभिरामाय श्रीनारायणाय नमः। मुनित्रयं नमस्कृत्य तदुक्तीः परि-
भाव्य च। वैयाकरणसिद्धान्तकौमुदीयं विरच्यते॥ अइउण्। ऋलृक्। एओङ्। ऐऔच्। हयवरट्। लण्। ञमङणनम्।
झभञ्। घढधष्। जबगडदश्। खफछठथचटतव्। कपय्। शषसर्। हल्। इति माहेश्वराणि सूत्राण्यणादिसं-
ज्ञार्थानि। एषामन्त्या इतः। लण्सूत्रेऽकारश्च। हकारादिष्वकार उच्चारणार्थः। हलन्त्यं हलिति सूत्रेऽन्त्यमि-
त्स्यात्। आदिरन्त्येन सहेता। अन्त्येनेता सहित आदिर्मध्यगानां स्वस्य च संज्ञा स्यात्। इति हल्संज्ञायां हल-
न्त्यं उपदेशेऽन्त्यं हलित्स्यात्। उपदेश आद्योच्चारणं। ततोऽण् अच् इत्यादिसंज्ञासिद्धौ। उपदेशेऽजनुनासिक इ-
त्। उपदेशेऽनुनासिकोऽजित्स्यात्। प्रतिज्ञानुनासिक्याः पाणिनीयाः। लण्सूत्रस्थावर्णेन सहोच्चार्यमाणो
रेफो रलयोः संज्ञा। प्रत्याहारेष्वितां न ग्रहणम्। अनुनासिक इत्यादिनिर्देशात्। न ह्यत्र ककारे परे अच्का-
र्यं दृश्यते। आदिरन्त्येनेत्येतत्सूत्रेण कृताः संज्ञाः प्रत्याहारशब्देन व्यवह्रियन्ते। ऊकालोऽज्झ्रस्वदीर्घप्लु-
तः। उश्च ऊश्च ऊ३श्च वः। वां काल इव कालो यस्य सोऽच् क्रमाद्ध्रस्वदीर्घप्लुतसंज्ञः स्यात्। स प्रत्येकमुदात्तादि-
भेदेन त्रिधा। उच्चैरुदात्तः। ताल्वादिषु सभागेषु स्थानेषूर्ध्वभागे निष्पन्नोऽजुदात्तसंज्ञः स्यात्। आये। नीचै-
रनुदात्तः। स्पष्टम्। अर्वाङ्। समाहारः स्वरितः। उदात्तानुदात्तत्वे वर्णधर्मौ समाहृतौ यस्मिन्सोऽच् स्वरितसं-
ज्ञः स्यात्। तस्यादित उदात्तमर्धह्रस्वम्। ह्रस्वग्रहणमतन्त्रम्। स्वरितस्यादितोऽर्धमुदात्तं बोध्यम्। उत्तरार्धं तु परि-
शेषादनुदात्तम्। तस्य चोदात्तस्वरितपरत्वे श्रवणं स्पष्टम्। अन्यत्र तूदात्तश्रुतिः प्रातिशाख्ये प्रसिद्धा। क ...
... स नवविधोऽपि प्रत्येकमनुनासिकत्वाननुनासिकत्वाभ्यां द्विधा। मुखनासिकावचनोऽनुनासिकः। मुखसहित-
नासिकयोच्चार्यमाणो वर्णोऽनुनासिकसंज्ञः स्यात्। तदित्थं अ इ उ ऋ एषां वर्णानां प्रत्येकमष्टादश भेदाः। लृवर्णस्य द्वादश, तस्य दीर्घाभावात्।
एचामपि द्वादश, तेषां ह्रस्वाभावात्। तुल्यास्यप्रयत्नं सवर्णम्। ताल्वादिस्थानमाभ्यन्तरप्रयत्नश्चेत्येतद्द्वयं यस्य येन तुल्यं तन्मिथः
सवर्णसंज्ञं स्यात्। अकुहविसर्जनीयानां कण्ठः। इचुयशानां तालु। ऋटुरषाणां मूर्धा। लृतुलसानां दन्ताः। उपूपध्मानीयानामोष्ठौ। ञमङण-
नानां नासिका च। एदैतोः कण्ठतालु। ओदौतोः कण्ठोष्ठम्। वकारस्य दन्तोष्ठम्। जिह्वामूलीयस्य जिह्वामूलम्। नासिकानुस्वारस्य। इति स्था-
नानि। यत्नो द्विधा। आभ्यन्तरो बाह्यश्च। आद्यः पञ्चधा। स्पृष्टेषत्स्पृष्टेषद्विवृतविवृतसंवृत-
भेदात्। तत्र स्पृष्टं प्रयतनं स्पर्शानाम्। ईषत्स्पृष्टमन्तःस्थानाम्। ईषद्विवृतमूष्मणाम्। विवृतं स्वराणाम्। ह्रस्वस्यावर्णस्य प्रयोगे सं-
वृतम्। प्रक्रियादशायां तु विवृतमेव। एतच्च सूत्रकारेण ज्ञापितम्। अ अ इति। विवृतमनूद्य संवृतोऽनेन विधीयते।
अस्य चाष्टाध्यायीं सम्पूर्णां प्रत्यसिद्धत्वाच्छास्त्रदृष्ट्या विवृतत्वमस्त्येव। ...
... सपादसप्ताध्यायीं प्रति त्रिपाद्या असिद्धत्वात् ...

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

...वर्णं प्रयोजनं संवृतादीनां चेदुच्यते तयोस्तु विवृतत्वं तेषां पुनः; सावर्ण्यं प्रसिद्ध्यर्थमकारस्य ग्रहणात् संवृतत्वे विवृतत्वं प्रति-
यते तेषु प्रयोगेषु संवृतस्यैव प्रत्यापत्तिः; कार्यं तु न... पुनर्लक्ष्याणि; [illegible] इति
... विकारः; संवारः; श्वासो नादो घोषो अघोषो अल्पप्राणो महाप्राण उदात्तोऽनुदात्तः स्वरितः; [illegible]
... यमाः; [illegible]; कण्ठ्यो विसर्गः; [illegible] एते [illegible] अनुप्रदानं [illegible] विवृतत्वं [illegible]
...; संवृतो नादभागिनः; [illegible] अल्पप्राणः [illegible]; [illegible] चतुर्णां पञ्चमे परे मध्ये यमाः
...पूर्वसदृशा वर्णाः; प्रतिज्ञा [illegible] पलिक्नि; चख्नतुः; अग्निः; [illegible] प्रथमतृतीया [illegible]
...एव यमाः; [illegible] प्रथमद्वितीयाः; [illegible] तेषामेव यमाः; जिह्वामूलीयोपध्मानीयौ विसर्गः;
...; श्वासो घोषश्च [illegible] नादः; घोषवद्वर्णाः प्रथमतृतीयपञ्चमाः; [illegible]
...यमाः [illegible] अल्पप्राणाः; अन्ये महाप्राणा इत्यर्थः; [illegible] सवर्णसंज्ञा ग्राम [illegible]
...अनुस्वार [illegible] इति [illegible] तु कादयो [illegible]; [illegible]; [illegible]
...ऊष्माणः; अचः; हलः; ए [illegible] इति कपौ [illegible] विसर्गः [illegible] जिह्वामूलीयोपध्मानीयौ; [illegible]
...स्वरा [illegible] इति प्रयत्नविवेकः; ऋलृवर्णयोर्मिथः सावर्ण्यं वाच्यं अकारहकारयोः [illegible]
...ऋकारऌकारयोः; लकाररकारयोः; सावर्ण्ये प्राप्ते [illegible] आकार [illegible] चरितः; [illegible]
...; सवर्णोऽन्तः; तेन दध्यत्र [illegible] तेषु साधु [illegible] यणादिकं तु [illegible]
...इवर्णकारादेर्नामेव [illegible] सवर्णस्य च [illegible]; [illegible]
विधीयते इति प्रत्ययः; अविधीयमानः [illegible] सवर्णस्य संज्ञा; स्यात् [illegible] परे [illegible] तदेवमा-
...[illegible] कार उकार [illegible] मूर्धः; एचोऽचि; एवं लृकारोऽपि एच; [illegible] एदैतौ; ओदौतौ
...; सावर्ण्ये [illegible] जिह्वा [illegible] च; च तु विवृते; [illegible]; [illegible] पादद्वितीय [illegible]
...[illegible] कानुमेव [illegible] ऌकारस्य [illegible] न सवर्णः; [illegible] अकारस्य [illegible] तेन वि
...[illegible] इति [illegible] अनुनासिकभेदेन [illegible] धा तेनानुनासिकानुनासिक [illegible]
...[illegible] संज्ञा [illegible]; [illegible] समकाल [illegible] स्यात् तेन [illegible] इत्यादयः;
...संज्ञा [illegible] इति [illegible] वृद्धिरादैच् आ तु ऐ औ वृद्धिसंज्ञाः स्यात् अदेङ् गुणः; अ तु एङ् च गुणसंज्ञाः
स्यात् भूवादयो धातवः; क्रियावाचिनो भ्वादयो धातुसंज्ञाः; [illegible] प्रादयो [illegible] निपाताः इत्यधिकृत्य चादयोऽसत्त्वे अद्रव्य-
वाचिनः; चादयो निपातसंज्ञाः; [illegible]; प्रादयः; अद्रव्यवाचिनः; प्रादयस्तथा उपसर्गाः क्रियायोगे [illegible] प्रादयः; क्रियायो-
गे [illegible] संज्ञाश्च उपसर्ग [illegible]; प्रपरा [illegible] अनु [illegible] निर्दुर् [illegible] अभिप्रति परि
[illegible] उप [illegible]; प्रादयः; अद्रव्यवाचिनः; प्रादयः [illegible] उपसर्गाः; क्रियायोगे [illegible] प्रादयः;
क्रियायोगे [illegible] संज्ञाश्च उपसर्ग [illegible]; प्रपरा अप सम् अनु अव निस् निर् दुस् दुर् वि आङ्; नि अधि अपि अति सु उत्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तूमभिप्रतिपत्तिष्व एतेषामादय:; नवो नित्यविभाषा; निषेधविकल्पयोर्विभाषा संज्ञा स्यात्‌ स्वं रूपं ज्ञा वृ स्यात्‌ द्
संज्ञा: तुल्यास्यं सवर्णं ग्राहकं संज्ञा [illegible] ज्ञात्यो वा संज्ञा ना विनाये न विधि लदन्तस्य विशेषण [illegible]
न्‌; स्यात्‌ अन्त्ये स्येच रूपस्य [illegible] विधाप्रतिषेध; उगिमवर्णेत्र [illegible] नोमा
को वसान संज्ञा: स्यात्‌ पर: संनिकर्ष: संहिता वर्णानाम [illegible] संहिता संज्ञा: स्यात्‌ सुप्ति
[illegible]

लोपः। अत्र सकारस्यादर्शनं लोपसंज्ञा स्यात्। संयोगान्तस्य लोपः। संयोगान्तं यत्पदं तदन्तस्य लोपः स्यात्
इति लोपे प्राप्ते यणः प्रतिषेधो वाच्यः। यणो मयो द्वे वाच्ये मय इति पञ्चमी यण इति षष्ठी पक्षे यकार
स्य द्वित्वं। दित्त्वं न द्वित्वं धकारयकारयोर्द्वित्वं विकल्पाद्ध्या रिहपाणि एकधं ऐकधं वा विधं विध्यं। द्धिध
मैकध्य एकधा द्वित्व मेधुणस्य। मधुरि। धात्रंशु लाकृतिः। नादिन्याक्रोशे पुत्रस्य पुत्रादेशः स्यात् विधेन सं। आ
दिनीशुद्धे परे आक्रोशे गम्यमाने। पुत्रादिनीत्वमसि पापे आक्रोशे किं। तत्त्वकथने द्वित्वं वेनभवत्येव
तत्परे च पुत्रपुत्रादिनीत्वमसि पापे वा हतजग्धयोः। पुत्रहती पुत्रेहती पुत्रजग्धी पुत्रजग्धी त्रिषु भ
।त्रिषु स्याकटायनस्य आदिषु वर्णेषु संयुक्तेषु वा द्वित्वं इन्द्रः इन्द्रः। एष्टु राष्ट्रं सर्वत्र शाकल्यस्य द्वित्वं
मीन सर्वकः। कृत्स्नः दीर्घादाचार्याणां द्वित्वं नेदत्र पक्षे अचो रहाभ्यां द्वे अच्वः पराभ्यां रेफहकाराभ्यां परस्य
हवा मः। हय्यनुभव। ह्यनुभव। नत्य झलि हलो यमां यमि लोपः। हलः परस्य यमो लोपः स्यात्तु दा ये शि
ज्जेय्यं कार्यमित्यादि इति लोपे पक्षे द्वित्वाभावपक्षे चैकरूपं तुल्यं लोपाभ्य कल्पं तु आदित्यो देवता सोऽतिआदि
हविः यसाये मीतियथा तख्यावि ज्ञान्तोन्तेरु माला त्र्य एचोऽयवायावः। एचः क्रमात् अय् अव् आय् आव् एते
स्युरचि तस्य लोपः तस्य तो लोपः स्यात् इति यववो लोपो नरह्चारणा सा सवर्णा तु एवं चेत्तत्र ह्रस्वदीर्घ नेम तेन
ह्रस्वये विश्लेषे नायकः। पावकः। वान्तो यि प्रत्यये यकारादौ प्रत्यये परे ओदौतोः अव् आव् एतौ स्तः। गोर्विका
रो गव्यं गोपयसोर्यत् नवान्ता ये नाव्यं नोर्वयोधहे त्वादिनायत्। गोर्यूतौ छन्दस्युपसंख्यानं अध्वपरिमा
णे च गव्यूतिः। ऊतियूतिजूति इत्यादिना यूतिज्ञाको निपातितः। कानड्रूपत्रैव कारान्तो गोर्यूतौ नाविस्पत्र छकारा द्वा
पूर्वभागे लोपो व्योरिति लोपे नवकारः। प्राप्तिष्यन्ते तेन अयमागाव कारान्त आदेशः। स्यात् वकारोन्त
ध्यान्ते इति यावत् धातोस्तन्निमित्तस्यैव यादौ प्रत्यये धातोरेच अश्रोदा तादेशः लान्निमित्तस्यैव नान्य
स्य लव्यं अवश्यं लाव्यं तन्निमित्तस्यैव यादौ प्रत्यये धातोरेच अश्रोदा तादेशः लान्निमित्तस्यैव ना
न्यस्य लव्यं अवश्यं लाव्यं तन्निमित्तस्येति किं ओयते ओयते तन्निमित्तस्यैव कार्ये यो जादेशः निपातेन तोय
भिंद चेतु शकादर्श्यं जेतु शकाज्य्यं शक्यार्थे इति किं येतुं जेतुं योग्यं क्षेयं पापं जय्यमनः। क्रय्यस्तदर्थे त
स्मै प्रकृत्यर्थाय देन दर्थे क्रेनारः। क्रीणीयु इति बुद्ध्या प्रसारितमापणे क्रय्यं। क्रेयमन्यत् क्रयणे हे मित्य
र्थे। लोपः शाकल्यस्य अवर्णपूर्वयोः पदान्तयोर्यवयोर्वा लोपोऽशि परे पूर्वत्रासिद्धमिति लोप यत्रासु
स्यासिद्धत्वात्पुनः सन्धिः हरएहि हरयेहि विष्णइह विष्णविह विष्णश्रियावुधन्तः। श्रिया यथान्तः। गुरा उत्कः गुरावु
त्कः। काति संतिको हाइत्य त्रा हरे लोपस्य स्थानिवत्त्वेन यणवादेशान्नपदान्तेति सूत्रेण पदान्तविधौ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

2

नति प्रधानत्वात्; एकः पूर्वपरयोरित्यधिकृत्य आद्गुणः अवर्णाद् अचि परे पूर्वपरयोरेको गुण आदेशः स्या
त् संहितायां उपेन्द्रः रमेशः गङ्गोदकम् उरण् रपरः ऋ इति त्रिंशतः संज्ञा तत्स्थाने योऽण् रपरः
सन्नेव प्रवर्तते तत्र तपरत्वस्थानुकृत्य ऋद्धिः कृष्णर्द्धिः तवल्कारः ऋ लृ अचो रहाभ्यां द्वे
द्वित्वं भरो झरि सवर्णे हलः परस्य झरो लोपो वा स्यात् सवर्णे झरि परे द्वित्वाभावे लोपे सति एकधत्व
मिति लोपे द्वित्वे लोपे च द्विधं असति लोपे द्वित्वे सति त्रिधा रूपं लृ; यण इति वचनमीदृशमिति वर्तीति
पदे ककारस्य द्वित्वं लसंज्ञत्वं न चेति तेन तवल्कार इति च अनुवृत्तिर्द्वित्वे लस्य कस्य च नो भयोरुभ
योरपि तवल्कारादिषु बुधेऽर्धलघुच्चनुष्टयम्। वृद्धिरेचि आद् एचि परे वृद्धिरेकादेशः स्यात् गुणा
पवादः कृष्णैकत्वं गङ्गौघः देवैश्वर्यं कृष्णौत्कण्ठ्यं एत्येधत्यूठ्सु अवर्णादेजाद्योरेत्येधत्योरूठि च
परे वृद्धिरेकादेशः स्यात् पररूपगुणापवादः उपैति उपैधते प्रष्ठौहः एजाद्योः किं उपेतः मा भवा
न्प्रेदिधत् पुरस्तादपवादा अनन्तरान् विधीन् बाधन्ते नोत्तरान् इति न्यायेन वृद्धिरेङि पररूपं स्यात् बाधिका न तु ओमाङोश्चेत्यस्य तेनावैति
ति वृद्धिरस्माद्भवत्येव अक्षादूहिन्यामुपसंख्यानम् अक्षौहिणी सेना स्वादीरेरिणोः स्वैरः स्वैरी स्वैरिणी ह्रेतुरु
लमर्त्यस्यैति स्वैरी प्रादूहोढोढ्येषैष्येषु प्रौहः प्रौढः ... ऋते च तृतीयासमासे सुखेन ऋतः सुखार्तः
ते; पृथग्भाजि ... अनेन ... एवं ... ततः ... कादेशः प्रोढ
नुपौढिः इषुइच्छा इत्यनुदात्तादिः इषग्रतौ दिवादिः इषआभीक्ष्ण्ये आदि एकाच्छादेशा इति च एज; एव
इति रूपे तत्र पररूपे प्राप्ते तेन वृद्धिः प्रैषः प्रैष्यः यस्तु ईषउञ्छे यश्च ईषगतिहिंसादर्शनेषु तयो
र्घञ्घौपधयोः प्रेषः प्रेष्यः तत्र गुणे पररूपे; ऋते च तृतीयासमासे सुखेन ऋतः सुखार्तः तृतीये
ति किं परमर्तः प्रवत्सतरकम्बलवसनार्णदशानामृणे प्रार्णं वत्सतरार्णमित्यादि ऋणस्याप
नयनाय यदन्यदृणं क्रियते तदृणार्णं दशार्णो देशः; नदी च दशार्णा ऋणमुद्धृतं दुर्गभूमौ जलेऽपि उप
सर्गादृति धातौ अवर्णान्तादुपसर्गादृकारादौ धातौ परे वृद्धिरेकादेशः स्यात् उपार्छति प्रार्छति अनादिवत्त्व
योरयमेकादेशः सपूर्वस्यान्तवत्परस्यादिवत्स्यादिति रेफस्य पदान्तत्वे खरवसानयोर्विसर्जनीयः ख
रि च वसाने च रेफस्य विसर्जनीयः; स्यात् पदान्ते इति विसर्गप्राप्ते अन्तादिवद्भावेन पदान्तस्य नविस
र्गः उभयपदं कर्तुं कृच्चर्षुइत्यादि तिर्दे अन्तउपसर्गे तेषु धातो ... विधि ... तद्विति यो न विभागे
पुनर्विधानार्थं तेन ऋतसक इति नाति कौचित्प्रकृति भावो ऋतेन भवति ... विपूर्ले ... अवर्णान्तादुपं
सर्गाद् ऋकारादौ सुब्धातौ वृद्धिर्वा स्यात् आपिशलेः प्रार्षभीयति सावर्ण्यान्लृ वर्णाग्रह

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

णां प्राल्कारीयति प्लकारीयति परत्वात् दीर्घो लृ उपऋकारीयति उपर्कारीयति । एङि पररूपं । आद्
उपसर्गादेङादौ धातौ पररूपमेकादेशः स्यात् । प्रेजते । उपोषति । इह वा सुप्यनुवर्त्य वाक्यभेदेन व्या-
ख्येयं तेन एङादौ सुब्धातौ वा उपेडकीयति उपैडकीयति । एवे चानियोगे । नियोगोऽवधारणं । क्वेव भोक्ष्य-
से । अनवक्लृप्तौ एवशब्दः । अनियोगे किं । तवैव । अचोन्त्यादि टि । अचां मध्ये योन्त्यः स आदिर्यस्य तट्टि-
संज्ञं स्यात् । शकन्ध्वादिषु पररूपं वाच्यं । तच्च टेः । शकन्धुः । कर्कन्धुः । कुलटा । सीमन्तः । केशवेशे सी-
मन्तोन्यः । मनीषा । हलीषा । लाङ्गलीषा । पतञ्जलिः । सारङ्गः पशुपक्षिणोः । सारागोन्यः । आकृतिगणोयं ।
मार्तण्डः । ओत्वोष्ठयोः समासे वा । स्थूलोतुः । स्थूलौतुः । बिम्बोष्ठः । बिम्बौष्ठः । समासे किं । तवौष्ठः । ओमा-
ङोश्च । ओमि आङि चात्परे पररूपमेकादेशः । शिवायोन्नमः । शिव एहि शिवेहि । अव्यक्तानुकरणस्या-
त इतौ । ध्वनेरनुकरणस्य योऽत् शब्दस्तस्मादितौ परे पररूपमेकादेशः स्यात् । पटतइति पटिति
एकाचो न । श्रदिति । नाम्रेडितस्यान्त्यस्य तु वा । आम्रेडितस्य प्राग्गुक्तं न स्यात् । अन्त्यस्य तु तकार-
मात्रस्य वा स्यात् । डाचि बहुलं द्वे भवत इति बहुलवचनान्नाम्रेडिते । तस्य परमाम्रेडितं । द्विरुक्तस्य
पररूपमाम्रेडितसंज्ञं स्यात् । पटत्पटेति । पटपटेति । पटपटदिति
अकः सवर्णे दीर्घः । अकः सवर्णेऽचि परे दीर्घ एकादेशः स्यात् । दैत्यारिः । श्रीशः । विष्णूदयः । अचि किं । कुमा-
रीशेते । नाज्झलाविति सावर्ण्यनिषेधस्तु न दीर्घे । ग्रहणकशास्त्रस्य सावर्ण्यविधिनिषे-
धाभ्यां प्रागनिष्पत्तेः । अकः किं । हरये । अकोऽकीति सूत्रे इत्येव सुवचं । ऋति सवर्णे ऋ वा । होतॄकारः । हो-
तृकारः । लृति सवर्णे लृ वा । होत्लृकारः । होतृकारः । पक्षे ऋकारः । सावर्ण्यात् होतृकारः । ऋत्वाल्लृतीति लृ वेत्य-
स्य च विषये वर्णद्वयं द्विमात्रं आद्यस्य मध्ये द्वौ रेफौ तयोरेका मात्रा अभितोऽज्भक्तेरपरा द्विती-
यस्य तु मध्ये द्वौ लकारौ । कुषप्राबृतुदत्त्हो मयत्रापि ऋत्लृक इति वाचोक । प्रकृतिभावो वक्ष्यते । एङ-
पदान्तादति । पदान्तादेङोऽति परे पूर्वरूपमेकादेशः स्यात् । हरेऽव । विष्णोऽव । सर्वत्र विभाषा गोः । लोके
वेदे चैङन्तस्य गोरति वा प्रकृतिभावः स्यात् पदान्ते । गोअग्रं । गोऽग्रं । पदान्ते किं । गोः । अवङ् स्फोटायनस्य । सर्व-
त्रेति निवृत्तं । अचि परे पदान्ते गोरवङ् वा स्यात् । गवाग्रं । पदान्ते किं । गवि । व्यवस्थितविभाषया गो-
वाक्षः । इन्द्रे च । गोरवङ् स्यादिन्द्रे । गवेन्द्रः । अथ प्रकृतिभावः । प्लुतप्रगृह्या अचि नित्यं । प्लुताः प्रगृह्याश्च
अचि परे नित्यं प्रकृत्या स्युः । एहि कृष्ण ३ अत्र गौश्चरति । हरी एतौ । नित्यमिति किं । हरी एतावित्यत्र
यमेव प्रकृतिभावो यथा स्यात् । इकोऽसवर्णे इति ह्रस्वविधिसामर्थ्यात् देव प्रकृतिभावे हि सिद्धे न दन्तो
कथं सार्थमद्य काले कन्ते व्य इति भाष्ये । स्योन चक्रि अत्र अत्र पदान्ता इति किं । गौर्यौ । न समा-
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ऽतिति तिच वाक्यस्य: पादौ कस्यका: कतिपरे: का: प्राग्वत् ब्रह्म क्रतेषि: ब्रह्मर्षि: पदांतादूतोव
ग्रा॰ इत्यनु समासे ऽयं यत्र कृति भाव: सप क्रत्वा गा वाक्यस्य टे: प्लुत उदात्त: इत्यधिकृत्य पु॰
भिवादये शूद्रे गोऽशूद्रविषये प्रत्यभिवादे यद्वाक्यं तस्य टे: प्लुत: स्यात्॥ अभिवादये देवदत्तोऽहं भो
आयुष्मानेधि देवदत्त३ स्त्रियां न अभिवादये गार्ग्यहं भो आयुष्मती भव गार्गि नाम गोत्रं वा यत्र
प्रत्यभिवादवाक्यान्ते प्रयुज्यते तत्र प्लुत इष्यते नेह। आयुष्मानेधि भो राजन्यविशां वेति वाच्यं
आयुष्मानेधि भो३ इ आयुष्मानेधीन्द्रवर्म३न् आयुष्मानेधीन्द्रपालित३ दूराद्धूते च दूराद्धूते संबोधने
वाक्यस्य टे: प्लुत: स्यात् सक्तून् पिब देवदत्त३ हे हैप्रयोगे हैहयो: दूराद्धूते यद्वाक्यं तस्य हैहे
स्यानंत्यस्यापि गुरोर्वा प्लुत: स्यात्॥ दूराद्धूते यद्वाक्यं तस्य टेरपि न स्यानंत्यस्यापि गुरोर्वा प्लुत:
स्यात् देवदत्त३ देवदत्त देवदत्त३ देवदत्त गुरो: किं वकार दकारस्य मा भूत् गु
रु: किं कृष्ण एकैकस्य प्रत्येकमिति विभज्यते तेन सर्वे प्लुता विकल्प्यन्ते
प्लुतवदुपस्थिते उपस्थिते नाप्लुतवदिति सूत्रे ... प्लुतो न भवति
ऽयं च प्रगृह्यादिकं करोति सूक्तौ कार्यं ... कोऽपि वक्ति अप्लुतवदुपस्थिते प्लुत एव विधायते
एवं च प्रगृह्याश्रयं प्रकृतिभावं प्लुतस्याश्रयत्वेन न स्यात् अग्नी३इति ईचाक्रवर्मण इत्यादौ प्लुते
चिपदे अप्लुतवद्भावे ... विद्धि उभयत्र विभाषेयं इदूदेद्विवचनं प्रगृह्यं इदूद
दन्तं द्विवचनं प्रगृह्यं स्यात् हरी एतौ विष्णू इमौ गंगे अमू पचेते इमौ मणीवोष्ट्रस्य
तु इवार्थे वशब्दो वा बोध्य: अदसो मात् अस्मात्परावीदूतौ प्रगृह्यौ स्त: अमी ईशा:
रामकृष्णावमू आसाते मात्किं अमुकेऽत्र असति मात्वे एकारोऽप्रगृह्य एवेति
न असमिद्धा: ... एको निपात आङ्वर्ज: प्रगृह्य: इ इन्द्र: उ उमेश: अनाङिति किं आ
ईषदुष्णं ओष्णं स्यात् ... ओ निपात: प्रगृह्य: ... ईषदर्थे क्रियायोगे मर्यादाभिविधौ च य: एतमातं ङितं विद्याद्वाक्यस्मरणयोरङित्
निपात: प्रगृह्य: स्यात् अहो ईशा: संबुद्धौ शाकल्यस्येतावनार्षे संबुद्धिनिमित्तक ओकारो वा
प्रगृह्योऽवैदिके इतौ परे विष्णो इति विष्ण इति उञ: ऊँ उञ इतौ वा प्रगृह्य: ऊँ इति उ इति
दीर्घोऽनुनासिक: प्रगृह्यश्च ऊँ इत्यादेशो वा स्यात् ऊँ इति मय उञो वो वा मय: पर

जीवो वा स्यादचि । किमुडुक्तं किमु उक्तं वस्या सिद्धं त्वा नानुस्वारः इंदुनो च सप्तम्यर्थे सप्त
म्यर्थे पर्यवसन्नमो हृदं नपुर स्वस्यानु सो मो गो वी अधिप्सेनः आमिकी नेनु स्वपं सु लु
ति । नि सप्तम्यो लुक् गो धे न हृत्स्यां किं वृत्ता वर्षो नवो पसं ज्ञा नमा भूमू कम्यो मश्रौ वा
पश्चात् गो णो प्रगृह्यस्यानुनासिकः अप्रगृह्यस्य स्याणो नसाने नुनासिको वा स्यान्नु दचि ।
दधि अप्रगृह्यस्य स्याः किं अग्नी इत्यत्र दधि । सो च्छु ना च्छु । सकार तवर्गयो । णाकार चवर्गयो स्या
यो गेशु कार लगौ ल । हरिशु शेते एम श्री नोति सचिन्नु ग्रादि अयमान ग्रात्पर स्य तवर्ग स्य चुत्व न स्यान्नु विश्व
प्रश्नः पृष्ठो ना च्छु लो पृच्छ न्या यो गेषु स्यान्नु रामषु षष्ठु रामषु काने येष्वान द्वीक चा क्रि एभ्यो केसे न पदान्ता दोऽनाम्
मनामि तिल्लुपे षष्ठीकपद पदान्त तवर्गे नाम स्यान्नाम । लो षुन स्यान्नु षट् सन्तः षट् ते पद्यान्ते तेकिं ईट्
तो । किं सर्पिष्षु म अनाम नुवर्तिनगरी णाम्भिति वा च्यु षण्णो षण्णवति षण्णगर्यः तो षि तवर्ग स्य षकोः
रे परे न ष्टुत्व सन्ध्यु । रूलो नगुणे नवगीसु चिद्रूप । परे नुनासिके नुनासिकोवा परः पदान्त स्यानुना
सिके परे नुनासिको वा स्यान्नु एतन्मुरारिः एतद्मुरारिः स्योनप्र पन्ना भ्यामं नरसमसे स्यु शे चरि सा
गौ चिधि रयोः रफेन प्रवतेते तुनुमे स्व । प्रत्यये भाषायां नित्यं तन्मात्रं चिन्मयं कथं तर्हि मदो
दग्रा । कुणपान्न इति यवादिगणे दकारं निपातनात् तोर्लि तवर्गस्य लकारे परे परसवर्णः
स्यान्नु लयः । विद्वाल्लिखति नकोन स्यानुनासिको लकारः । उदः स्थास्तंभोः पूर्वस्य उदः परयोः स्था
स्तंभोः पूर्वसवर्णः स्यान्नु आदेः परस्य उत्थानं उत्तंभनं अत्र आद्यौ वस्य महाप्राणः स्य स
स्य नादे तत्र एव द्यैकारः । नम्य झयो होन्यतरस्यां झयः परस्य हस्य पूर्वसवर्णो वा
नु विकल्पे नित्यचा शो चर्च्च प्रतिषध स्यात् सिद्धत्वान्नु झयो होन्यतरस्यां झयः परस्य हस्य पूर्वसवर्णो वा
स्यान्नु घोषवतो नादवतो महाप्राणस्य संवृतकंठस्य हस्य तादृशो वर्गचतुर्थ एवादेशः । वाग्घरि
वाग्हरिः । शश्छोटि । झयः परस्य शस्य छो वा स्यादटि द्वस्य तुत्वेन जकारं कृते तच्छिव तच्शिव अलो चुरः मुः
इति जकारस्य चकारः । जाच्छिवः नचापि वः छत्वममीति वाच्यं तच्छ्लोकेन अमि किं वाक्श्च्योतति मोनु
स्वारः । मान्तस्य पदस्यानुस्वारः स्यान्नु हलि अलोन्त्यस्य हरिं वन्दे पदस्येति किं गम्यते नश्चापदान्तस्य झ
लि नस्य मस्य चापदान्तस्य झल्यनुस्वारः । स्यान्नु यशांसि आक्रंस्यते झलि किं मन्यते अनुस्वारस्य यचि
परसवर्णो नस्याति अनुस्वारस्य ययि परे परसवर्णः स्यात् न
वकारोपि त्वकमोपि सर्वेन्ता सर्वेन्ता । यलो के भत्रानुस्वार स्य पदान्ते नुनासिको यवला । सोय्यन्ता

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मनः क्रोः । क्रिबंतेम जतौ परे समो मस्य म एव स्यात् ॥ सम्राट् ॥ हे मपरे वा मपरे हकारे परे मस्य म एव स्याद्वा ।
ह्मल ह्मलचलने किम ह्मलयति ॥ किं ह्मलयति ॥ यवलपरे यवलो वा ॥ यथासंख्यमनुदेशः ।
समानाम समसंबंधी विधिर्यथासंख्यं स्यात् किंय्यः । किंह्यः । किंव्ह्वलयति । किंल्ह्लादयति । किं ह्लादय
ति नमपरे नपरे हकारे परे मस्य नः स्याद्वा किन्नुते किं ह्नुते ॥ ङ्णोः कुक्टुक् शरि ङकारणकारयोः कुक्टुक
कावागमौ वा स्तः शरि ककटौ कोमसि द्धिर्त्वाज्जश्त्वे चयो द्वितीयाः शरि पौष्करसादेः । प्राङ् षष्ठः प्राङ्क्षष्ठः । प्रा
ङ् दक्षः । प्राङ् षष्ठः । सुगण् षष्ठः । सुगण्ट्षष्ठः । सुगण्षष्ठः ॥ ङ्ःसिधुट् ॥ डान्तात्परस्य सस्य धुड्वा स्यात् षट्संत्सः ।
नश्च नकारान्तात्परस्य सस्य धुड्वा स्यात् सन्त्से सन्से ॥ शि तुक् ॥ नस्य पदान्तस्य शे परे तुग्वा स्यात् शश्छो दीति श्चु
विकल्पः । पदान्तस्य शश्छोऽटि श्चुत्वे च लोपः । सञ्च्छंभुः सञ्छंभुः सञ्च्शंभुः सञ्शंभुः । जश्छौ जश्च छश्च जाच जौ
विति चानुपूर्व्यं हस्वान्नामि ङ्णनेभ्यः परस्य ङ्णनस्य द्विः स्याद्वा ङ्मो ह्रस्वादचि ङमुण्नित्यम् । स्वा
दौ चोङ् मुर्दर्शनम् यस्य दर्शनं स्यात् ॥ प्रत्यङ्ङात्मा सुगण्णीशः । सन्नच्युतः
नः सन्न मः सुटि संमोहः स्यात्सुटि परे लोपस्य स्पाः ज्ञानुनासिके । पूर्वस्य तु वा मे त्र कृत्यकारणाः ॥
र्वस्यानुनासिको वा स्यात् । अनुनासिकात्परोऽनुस्वारः । अनुनासिकाविषयेऽपूर्वस्मात्परो
नुस्वारागमः स्यात् खरवसानयोर्विसर्जनीयः । विसर्जनीयस्य सः । खरि विसर्जनीयस्य सः स्यात्
एतत्पदपवादे वा शुणेति प्राप्ते विसर्गस्य प्राप्ते संपुंकानां सो वक्तव्यः । सस्सकुत्सुसमो वा लोपे मे
के द्विति भाष्य लोपस्यापि रुत्वकरणस्य व्यापदनुस्वारानुनासिकाभावमेकसकारस्य पक्षये ॥ विस
र्ग नु क्रमेण तत्रानन चिवितिसकारस्य विपदेत्रेसकारमपि लपयाय अनुस्वारविसर्गजिह्वाम्
लीयोपध्मानीयायमानामकारोपरि शर्षु च पाठस्योपसंख्यानत्वेनानुस्वारस्याप्यचत्वान्नेनानु
नासिकवतात्रयाणाम् कृ । त्रयदृतिकार्द्विर्वचनं अनुस्वारवत्त्वमनुस्वारस्यापि द्विर्वचनपक्षे एषामनु
दद्युर्नां अत्र का द्विविवचनं तत्र रेणपुनस्सकः स्यात् तव्यान्निपदे त्रयानुस्वारपक्षे एषा पम्पुदा
नः कः पयोः प्राप्तौ अव्ययस्य द्विपदेत्रेसप्रापो संपुंसकानामिति सः । पुंस्कोकिलः पुंस्कोकिलः पुंस्कोकिलः पुंस्यु
त्रः पुंस्पुत्रः अमयके पुत्रीकरणचि किंपुदासः । कांनानदेऽपेनपुंस्कान तच्छव्यपुत्रान अम्पडे छविव
कानान्तस्य पदस्य रुः स्यान्नानुपद्मानुसारः स्याद्विसर्गः । सस्वर्जुःस्वं त्राडि श्छिद्वि त्राडि श्छिद्वि चक्रि
णायस्वचकिं रायस्वे पदस्य किंछति अम्यत्केकिं सन्नेस्य रुः । स्वरुः सुपिष्टिः । अम्पत्रानुकिं त्रयाणां ततनो
र्नुनपे वानिन्त्यस्य रुः स्याद्वायेकारे परे कुप्योः ॥ कःकौ चकारे च ककर्वौ पपवौ च परे विसर्जनीयस्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

क्रमाज्जिह्वामूलीयोपध्मानीयौ स्तः ; अत्रादि विसर्गः, येन नाप्राप्ति न्यायेन विसर्जनीयस्य सद्भावस्या
पवादो ऽयं ननु शर्परे विसर्जनीये ऽभ्युपगते नवकारः ; द्वौ समि त्यादौ विसर्ग एव नेः वासि नः पा
हि नः पाहि नः पाहि नन्याहि का नो ऽभि नेकान्कास्यकः स्यादामे ऽड्गि नेपरः सर्वे सकानामि
तिसः ; यद्वा कस्कादिषु च एषि णत्वं स्य विसर्ग स्येव ; स्यादन्यस्य तु सः कः पयो ऽन्यत्र पदग्निः
कास्काम कास्कान् कस्कः ; कौतस्कुतः ; सर्पिष्कुण्डिका धनुष्कपालं आकृतिगणो ऽयं संहितायामि
त्यधिकृत्य छन्दस्युक्त स्पष्टपदे तु गगगम । स्यात्संहितायां चुत्वस्यासिद्धत्वाज्जश्त्वे न द ; नानश्च
सो त्वस्यासिद्धत्वात्पूर्वं चुत्वेन ज ; त स्य च त्वेन च ; चत्वं स्यासिद्धत्वाज्जो ; कुमितिश्च तु न स्वच्छतादिव
कौ या आ ज्ञाड ज्ञे एतयो ऽओ तु कस्मात् पर्दानां दोति विकल्पापवादः ; आज्ञादयति माच्छिदत् दी
घी तु दीर्घात्पदे तु कस्मात् दीर्घा स्यायेन तु कुनन्तु छस्य सेनासु राज्ञा येत्रि तपकान् वेच्छिष्यते
पदान्ताद्वा दीर्घात्पदान्ताच्छे परे तुक् स्यात् लक्ष्मीच्छाया लक्ष्मीछाया ; द्वितिहलसि विसर्जनीय
स्य सः ; विसर्गस्थाने शर्परे विसर्जनीये ; शर्परमेव विसर्जनीयस्य विसर्जनीय एव स्यात् हरि
नेत्ररि गुप्तौ तत्र विपरीतं वा विसर्गलोपो वक्तव्यः ; राम स्थाता हरिस्फुरति पद्मो विसर्गे सर्वे च
रस्यं कुगुप्तौ ; कः पौ चे कः ; करोति कः ; करोतिकः ; खनतिकः ; खनतिकः ; फडति कः ; पठति सोप
पादे विसर्जनीयस्य सः ; स्यात्पदादौ ; कुप्वोः पयस्य स्यातु यथा स्कल्प यथा स्को यथा स्काम्यति गमन
कायस्येति वाच्यम् ; कल्य काम्ये कोरूपे तिवाच्य ते पयः ; कास्यति द्रुणष ; द्रुणः ; परस्यविस
र्जनीये स्यायस्यात् पूर्वं विषये सत्त्वात् प्रसक्तिर्विकल्पसत्त्वं का स्यति नमस्पुरसो गन्त्यो ; गति
संज्ञायोर्नेयस्य विसर्जनीयस्य सः ; स्यात्कुप्वोः ; परयोः ; नमस्करोति साक्षाद्भुतिनयो न्यत्र योगोवि
भागाज्जितसंज्ञा तयोरभावे न मः ; करोति पुरः ; व्ययमिति निन्त्य गतिसंज्ञा पुरस्करोति गत्यर्तिन्यो नोत्तः
पुंस्पुत्रं प्रथुत्वा ; दुष्टुपुपधस्य चाप्रत्ययस्य इदुतोः का कौ पद्यस्याप्रत्ययस्य विसर्गस्य सः ; स्यात्
कुप्वोः ; निष्प्रत्यूह आविष्कृत दुष्कृत अप्रत्ययस्य किंअर्गिः ; करोति वायुः करोति एकादेश शास्त्रीति
मिषुकस्य नाप्रत्ययकस्कौ दिशुभौ तु षत्वं ज्ञ च सस्य पक्ष तानू ते ने दन मसन्तु ; कृपा भुक्तः ; प्रतिषेधः ; सेवते
वस्तु तिनिमसेन्यनत्य सो ऽवा स्यात्कुप्वोः ; तिरस्कारोति ; कजो विविक्षा ऽन्यत्र ति तिरकृत्वो ऽर्थे कृत्वोऽर्थे
भाने मनानामे षां विसर्गस्य षकरो वा स्यात्कुप्वोः ; द्विष्करोति द्विकरोति त्यादि ; कृत्वोऽर्थे किं चतुष्कपाल
पः ; इसुसोः सामर्थ्ये एतयोर्विसर्गस्य षो वा स्यात्कुप्वोः ; सर्पिष्करोति सर्पिः करोति धनुः करोति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सामर्थ्ये किं तिष्ठतु सर्पिः पिबतावमुदर्कं नितरां समासे तु न स्यपदस्य
धनं करोति सामर्थ्यं मिरुव्यपेक्षा सामर्थ्ये किं तिष्ठतु सर्पिः पिबत कुर्योः पचयोः सर्पिष्कुण्डिका अनुत्तरपदस्थ
इति किं विसर्गस्य अनुत्तरपदस्थस्य समासे नित्यं षः स्यात् कुर्योः पचयोः सर्पिष्कुण्डिका [illegible]
स्य किं परमसर्पिः कुण्डिका कुत्सादिषु सर्पिष्कुण्डिकानुवादो समासे व्यपेक्षा [illegible] इति [illegible]
दोषां निरुपायेऽश्व अन्त कुक्कामिक कस्कुंभपात्रे कृत्वा कुशाकर्णीषु अनव्ययस्य अकोः [illegible]
य विसर्गस्य समासे नित्यं सः कस्कादिषु स्यात् कस्कादिषु परेषु अनुत्तरपदस्थस्य अव्ययस्य [illegible] किं गोः का
अयस्कारः अयस्कांस अयस्कुंभः अयस्पात्रं अयः सहिताकुंभा अयस्कुंभा अयस्कोशः [illegible] कौतस्कुतः [illegible]
एतनव्ययस्य किं स्वः कामः समासे किं यशुः करोति अनुत्तरपदस्थस्य किं परमयशः [illegible]
दे एतयोर्विसर्गस्य कस्कादिषु स्यात् पदभावे परे [illegible] समासे [illegible] स्तोत्र समासो डीति स
अनुत्तरपदस्थस्य एव परमस्य [illegible] पदकस्कादिषु च भास्करः इति विसर्गसंधिः स्तोत्र समासो [illegible]
प्रत्ययेति वस्तुजन्ये इति [illegible] समानजुषो कः पदान्तस्य सस्य सजुषोश्च रुः स्यात् [illegible]
वादः अतो रोरप्लुतादप्लुते अप्लुतात् अतः परस्य रोः उः स्यात् अप्लुतेऽति परे [illegible]
स्यापवादः [illegible] स्यात् विधानं न भवति हविरनुदात्तं [illegible] सामर्थ्यात् अयसपो [illegible]
सवर्णः [illegible] अथ नाभि तेषां योरुचि परपूर्वसवर्णदीर्घ एकादेशः स्यात् डीति प्रादो नादि चि
अवर्णादि चेत् तपूर्वसवर्णदीर्घः आदेशः एङः पदान्तादति पूर्वोऽसौ अन [illegible] किं [illegible]
[illegible] किं अतो गन्तान्तपूर्वमाकि [illegible] सामर्थ्यं दीर्घं [illegible]
[illegible] न परकरणं स्यात् तत्र सामर्थ्यं [illegible] इति [illegible]
चारेना [illegible] किं [illegible]
[illegible] कामानवधप्रकरणं [illegible] स्यात् [illegible]
[illegible] पूर्वस्य योः [illegible] देशः स्यात् [illegible]
लोपः [illegible] किं देवा [illegible] इति [illegible]
[illegible] स्यात् [illegible]
[illegible]
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri
[illegible]
[illegible]

मध्यमूलानां गोष्ठिल्प सलघूच्चारणः ओतो गार्ग्यस्य ओकारात्परस्य पदान्तस्यालघुप्रयत्न
स्य यकारस्यान्ति लोपः स्योतु गार्ग्यग्रहणं पूजार्थं भोत्र च्युत लघुप्रयत्न पदो भोय च्युत प
दान्तस्य किं कोयमू उञि च पदे अवर्णपूर्वयोः वदान्तयोर्वयोर्लोपः उञि सउ एकाम्रि पदे
किं तं वयुजं वेञः सम्प्रसारणे रूपं यदि तु प्रतिपदोक्तो निपात उञिति गृह्णीष्यते न त्विउत
याप्पदग्रहणं लक्षणा प्रतिपदोक्तयोः प्रतिपदोक्तस्यैव ग्रहणं न तु लाक्षणिकस्य त्विति स
वेषां भो भगो अघो अपूर्वस्य लघूलघूच्चारणस्य यकारस्य वकारस्यान्ति लोपः स्यात् दे
ति सर्वेषां मतेन भो देवाः भो लक्ष्मि भो विष्णु वृद्ध भगो नमस्ते अघो याहि देवान्नम्याः देवायो
ति हुलि किं देवा विह सेहु पि अ तो रेफादेष्टु स्यादसः पिमे रेफवादि अहरहः अहर्गणः अह
ति किं अहोभ्यां अत्राहन्निति हाव रूपरात्रि रथन्तरेषु हाव वाच्य अहो रूपं गतमहो गाविरोधा
एकदेशविकृतस्यानन्यत्वात् अहो मात्र अहो रथन्तरं अहरादीनां पत्यादिषु वा रेफः विस
र्गोपवादः अहर्पतिः गीर्पतिः धूर्पतिः पक्षे विसर्गोपध्मानीयौ रो रि रेफस्य रेफे परे लोपः स्यात्
ढ्लोपे पूर्वस्य दीर्घोणः ढरे को लोपयतीति नयान्त हि त्वरौ ढ्रो ढ्रकारः रेफो न कै परे पूर्वस्याणो
दीर्घः स्यात् पुनारमते हरीरम्यः शम्भूराजते अणः किं तृढः वृढः वृढः तृढ्फिसाय तॄन्ह्ययस
मने पूर्वग्रहणमनुत्तरपदे पि पूर्वमात्रस्यैव दीर्घार्थं अजर्घाः लीढः मनसूरथ इत्यत्र रुत्वे कृते
हशि चेति उत्वे रोरि इति लोपे च ढलोपे दीर्घ इति यण्सन्धयोरि तु ति विर्विर्गृध हलादि शेषः गत्वधूइत्यस्य
ते ढरादि ति ऋकारस्यात्व कृतो अस्तिग्रगकारस्य जगृधू यड् पड् चिचे ति पड्ढो लुकूरुतिको
क्तलुकी चि अभ्यासस्य दूरागमः जत्पधुदुरिति लिवितेष्व नपुनने लङ् लङ् लुङ् लृङ् इत्यादिना ग
ागमः लङ् ल्निपूकर्मेति गुणपुत्रादूपूभेति अः पुपूपूति प्रायो लुक्यु गान लघूपधस्य गुणलोप
परः जजगमेधरुति हिति ते हल ग्राभरुति हिलोपः एकाचो बशो भष् इत्यादिना भष्भावः गस्यढः
कलाजपो न तु इतिधस्य दः अजटधरदुग्ति हिति तेद ढ्रौ ति दस्य रः अजगादुति हिति तेरो री ति लोपः ढ्रेः
लोपपूर्वस्येति दीर्घः एरबहुत्वेयो विसर्गः जसंघोद्भुति हि ढ्ढ ति न द्रुककपाठे वे समुत्वे रो री ति लो
पे च प्रोक्ते विप्रतिषेधे परं कार्यं तुल्यबलविरोधे परं कार्यं स्यात् इति लोपे प्राप्ते पूर्वत्रासिद्धमिति
रोरीत्यस्यासिद्धत्वात् नेव मतो रथ एतत्तदोः सुलोपोऽकोरनञ्समासे हलि अककारयोरे
तत्तदोर्यः सुस्तस्य लोपः स्यात् हलि न तु नञ्समासे एषविष्णुः सशम्भुः अकोः किं एषकोः
हृदः अनेष्टो सा से किं एषः शिव रेलीक्षि एषोत्र सोत्र लोपे चेदपाद पूरणं सइमामविधिल्लो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पः स्यादाचिपादश्च लोपे समस्ते वपूर्वे येन सेनामविध्द्वि प्रभृति कृतकृत्याद एव गृह्यते इति वा
मनः ; अविमुखो चक्रोकपादो पीत्यपद् सैषदाशुरयी गुणः ; लोपे चेदिति किम् सद्व्यानि सए
वमुख्य सम्ये वेत्ती वधारणं नु स्व ; छंदसि वृक्षलमिति पूर्वसूत्रान् वकुलग्रहणं नुवृत्यो
लभ्यते नेनेरुन् ; सो दृष्टा ऽनन्तो भू च नामसूत्रे स्वादि संधि ; अथैव वचनान्तु प्रत्यये : प्रातिपदि
कमुत्पन्नं प्रत्ययप्रत्ययांतं च वर्जयित्वार्थवद्रूपं प्रातिपदिकसंज्ञं स्यात् कृत्तद्धितस
मासाश्च कृत्तद्धितांतौ समासाश्च प्रातिपदिकसंज्ञाः स्युः ; पूर्वसूत्रेण सिद्धे समासग्रहणं नि
यमार्थं यत्र संघाते पूर्वो भागः पदं तत्र चेद्भवति समासस्यैवेति तेनैकवाक्यस्य न प्रसंगः ; अर्थ
वमुस मासेष्वधिकारोय पुरस्तात् [illegible] प्रातिपदिकान् [illegible] प्रातिपदिका
दिति आपंचमासमाप्तेरधिकारः ; प्रातिपदिकग्रहणे लिंगविशिष्टस्यापि ग्रहणं इत्येव सिद्धे
ङ्याप्प्रातिपदिकात् [illegible] स्यात् [illegible] प्रातिपदिकाद् [illegible]
सु औ जस् अम् औट् शस् टा भ्यां भिस् ङे भ्यां भ्यस् ङसि भ्यां भ्यस् ङस् ओस् आम् ङि ओस् सुप् [illegible] प्रातिपदिकात् [illegible]
[illegible] ; प्रत्ययो ; स्व ; [illegible] ; विभक्तिश्च [illegible] विभक्ति [illegible]
[illegible] ; [illegible] ; सप्तमीत्यमा ; प्राची संज्ञा ; [illegible]
[illegible] ; सुप ; सुपस्त्रीणि त्रीणि एकैकश एकवचनद्विवचनबहुवचनसंज्ञानि स्युः ; द्व्येक
योर्द्विवचनैकवचने द्वित्वैकत्वयोरेते स्तः ; बहुषु बहुवचनं बहुत्वे [illegible] विषये गौ [illegible] ;
[illegible] एकवचनं एकविभक्तौ यानि [illegible] एव [illegible] एव [illegible]
[illegible] ; पूर्वसवर्णः ; नादिचि वृद्धिरेचि रामौ [illegible] इति [illegible]
[illegible] न विभक्तौ तुस्माः ; विभक्तिस्थान्तवर्गा सकारमकारा [illegible] नेत्संज्ञौ [illegible] गुणः
[illegible] नादकार [illegible] ; पररूपमेकदेशः ; स्यात् इति [illegible] पूर्वस्य एदीचे ; [illegible] गुण
[illegible] नकारान्त्यो [illegible] इति पुरस्तादपवादा [illegible]
[illegible] सवर्णदीर्घे [illegible] ; पूर्वसवर्णः [illegible] विना [illegible]
[illegible] एकवचने संबुद्धिः ; संबोधने प्रथमैकवचनं संबुद्धिसंज्ञं स्यात् एङ्ह्रस्वात्संबुद्धेः ; एङन्ताद्ध्रस्वान्ताच्च
[illegible] लुप्यते संबुद्धेश्चेत् हल् [illegible] विभक्तिः [illegible] लोपः [illegible] इति [illegible]
[illegible] ; एङ्गुणोवृद्धि [illegible] गुणे [illegible] स्यात्
[illegible] ; [illegible] ; पूर्वरूपमेकादेशः ; स्यात् रामः रामौ लगां केन [illegible] नादि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सि
को
१

वर्जे प्रत्यया [illegible] कवर्गो [illegible] इति सूत्रं; [illegible] संज्ञा न स्यात् [illegible] पूर्वसवर्णे दी
[illegible] सकार [illegible] स्यात् [illegible] कवर्गः; चवर्गो; [illegible]
[illegible] यथा संभवमिति [illegible] वधाने चि [illegible] स्यान्तस्य [illegible] स्यात् समा
नपदे [illegible] इति [illegible] णत्वं [illegible]
[illegible] नाम [illegible] पदे [illegible] नुग्रुने [illegible] पदान्तस्य [illegible] नु
[illegible] यस्मात् प्रत्ययविधिस्तदादि प्रत्यये [illegible] क्रियते [illegible]
[illegible] स्यात् [illegible] स्यादौ विकरणा [illegible] स्यात् [illegible]
[illegible] इति [illegible] कि [illegible]
[illegible] प्रत्ययः [illegible] इति [illegible]
[illegible] स्यात् [illegible] इति [illegible]
[illegible] प्रत्यये इति [illegible]
[illegible] दीर्घः; स्यात् [illegible]
[illegible] स्यात् [illegible] इति [illegible]
[illegible] स्यात् [illegible] इति [illegible] दीर्घः [illegible]
[illegible]
[illegible] बहुवचने [illegible] बहुवचने [illegible] परे [illegible]
[illegible] स्यात् [illegible] बहुवचने [illegible]
[illegible] स्यात् [illegible] रूप [illegible]
[illegible] स्यात् [illegible] इति च [illegible] परे [illegible]
[illegible] स्यात् [illegible] दीर्घः; स्यात् [illegible] इति दीर्घः [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

परिभाषा विरोधात् नामीत्यत्र नेतार्थं भज्ञान मध्ये त्वपरिभाषा बाधात्वे सति एत्वे कृते अपदान्तस्य मूर्द्ध
न्यः ; आदादुपरि सप्तम्यादे इत्यधिकारे ये इण्कोरिति ... कृत्य आदेशप्रत्यययोः ; ... इति
सूत्रात्सइति षष्ठ्यन्तमनुवर्त्तते इण्कोर्मा भावः ... पदान्तस्यादेशः ...
हेकारः ... मूर्द्धन्यादेशः ; स्यात् विसर्ज्जनीयस्य ... एवं ... इण्कोः ; किं
मस्य आदेशप्रत्यययोः ; किं सुपः ; सुपि ... अपदान्तस्य ... एवं ... दयोः ; स
र्वादीनि सर्वनामानि सर्वादीनि ... रूपाणि सर्वनामसंज्ञानि स्युः ; ...
... ज्ञापकात् तेन ... सर्वत्रेति ... परमभवकानित्य ... इति जस्; ...
... सर्वनाम्नः ... [illegible] ... इत्यादा वि वचना
नुबन्धकृतमने कालेतामिति सर्वेति ... [illegible]
नः ; सर्वनाम्नः ; ... सर्वनाम्नो ... सर्वे ... इति ...
र्वनाम्न एत्वे ... सर्वस्मात् आमि सर्वनाम्नः ; ... सर्वनाम्नः ; ...
... स्मात् ... सर्वे ... सर्वस्मिन् ... एवं विश्व ... दयो ... ; ... दय
... सर्वविश्व उभ उभय ... त्व ... नेम सम सिम पूर्वपरा
... संज्ञायां ...
... एकादि ... उभ ... विश्व ...
... द्विवचने नास्ति ; ... [illegible] ...
... उभय ... उभयत्र ...
वचन ... उभय ... द्विवचनं नास्तीति कैयटः ; ... उभयो ; वचोऽविनो
वेचन ... वचनात् ... अयजादेशः ...
... विकल्पे ... विभक्तिरिति ... संज्ञा भवति उभये ...
... प्रत्यय ... ज्ञापकात् ...
... संज्ञायां ; ... अभावात् ... द्विव ...
... संज्ञा ...
... एक ...
... ज्ञापकात् ...
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

८ सं०

४

अपुरी तिवकृ यां अंतरा यां अरि पूर्वं पर अवर दक्षिणो त्तरा पर अधरा मूर्ता नि व्यवस्थायामसंज्ञायां
एतेषां कोव स्थायामसं ज्ञायां सर्वनामस ज्ञा गणपाठा त्सर्वत्र प्राप्ता यां सा जसि वा स्यात्
पूर्वे पूर्वाः स्वाभिधेयापेक्षावधिनियमो व्यवस्था यां किंदक्षिणा गाथका: कुशला इत्यर्थः अन्त
राया मुत्तरा: कुरवः स्वमज्ञाति धना ख्यायां ज्ञाति धनान्य वाचिन: स्व स्वकापी स ज्ञायां जसि
वा स्यात् स्वे स्वाः आत्मीया: आत्मानो वा इत्यर्थः ज्ञातिधनवाचिन स्तु स्वाः ज्ञातयः स्वा अर्था वा
अन्तरं बहिर्योगोपसंव्यानयोः बाह्ये परिधानीये चार्थे अन्तरशब्द स्य प्राप्ता सं ज्ञा जसि वा
स्यात् अन्तरे अन्तरा वा गृहा बाह्या इत्यर्थः अन्तरे अन्तरा वा शाटकाः परिधानीया इत्यर्थः
पूर्वादिभ्यो नवभ्यो वा ङसिङ्यो: स्मात्स्मिनौ वा स्तः पूर्वस्मात् पूर्वात् पूर्वस्मिन् पूर्वे एवं
पञ्चदीनामपि [illegible] एकवचनं [illegible] प्रथमचरम [illegible]
[illegible] सर्वनाम संज्ञा [illegible] स्यात् [illegible]
[illegible] सर्वनामसंज्ञा [illegible] क्रिया [illegible] सर्वनाम संज्ञानि [illegible]
[illegible] अतिक्रान्तो [illegible]
[illegible] इति [illegible] [illegible]
[illegible] संज्ञोपसर्जनी [illegible] संज्ञा [illegible]

स्वाया दिकम् | तद् हीनाम् | तद्संज्ञायाः

[illegible] संज्ञा कार्यं [illegible] सर्वनाम [illegible]
सर्वो यदेति [illegible] सर्वनामानि सर्वे [illegible]
[illegible] सर्वनाम [illegible]
[illegible] विभाषा [illegible]
[illegible] सर्वनाम [illegible] स्यात् [illegible]
[illegible] स्यात् [illegible]
[illegible] सर्वनाम [illegible] विभाषा [illegible]
[illegible] एवं [illegible]

प्रकारवचने [illegible]
[illegible]

[illegible] विभ [illegible] एकदेशे
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible] विधेरपवादत्वा [illegible] =२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

विकृतस्यानन्यत्वात् न जरादेशः स्याज्जरसू । निर्जरसं निर्जरसौ निर्जरसः । इत्यादीन्बाधित्वा परत्वात् अजरस
। निर्जरसा निर्जरसे निर्जरसः । पदे हलादौ च वा भवतः । वृत्तिकृता पूर्वविप्रतिषेधेन इनादेशो
कृतयोः सन्निपातपरिभाषाया अनित्यत्वात् मा भूदिति जरसि कृते निर्जरसि न निर्जरसादि
हि रूपं ननु निर्जरस्मात् निर्जरसइति केचिदिच्छन्ति तथाभि निर्जरसे इति तथा ननु मे
नन्तु स्यात् किं [illegible] एकलचे ने निर्जरसे [illegible] रूपमिति स्वीकृतं एतच्च भाष्ये विरुद्धं
पदे नामानुच्चि [illegible] न्यो [illegible] न्यकनेमु [illegible] पन्नो [illegible] भजिष्णु पाचपदं
निकामा [illegible] पर्यन्ति [illegible] पूर्वपदे [illegible] एकाव दा पदयु [illegible]
पु ; गुणादौ वा । यन्तु [illegible] स्यात् [illegible] दे [illegible] तिकार्यमेकं [illegible] पाद
पौदौ पादा ; पादं पादौ पदः ; पादानु पादे [illegible] आदि [illegible] नपुंसकस्य [illegible] ; स्वापि
च [illegible] नाति सर्वनामसंज्ञा [illegible] ; [illegible] सर्वे [illegible] नैकत्र [illegible]
वधिषु [illegible] सर्वनामस्थाने [illegible] ; पूर्वपदसंज्ञा [illegible] येकारादि [illegible]
वा सर्वनामस्थाने [illegible] पूर्वस्य [illegible] स्यात् [illegible] कादे [illegible] ऊर्ध्वे [illegible] ; [illegible]
[illegible] ; [illegible] स्यैकैव [illegible] तेन [illegible] पाव [illegible] कैवन
पपार्थ [illegible] न [illegible] पूर्वपद [illegible] मास ; मास [illegible] भ्याम [illegible]
[illegible] लोपः ; माभ्यामि [illegible] ; [illegible] सर्वनामस्थ [illegible] जादि [illegible]
नु [illegible] लोपः ; स्यात् [illegible] भ्यां [illegible] ; समानपदे एकपद [illegible] भ्यां [illegible] भ्यां
पर [illegible] ; स्यात् पूर्व ; पूर्वं [illegible] पूर्वं [illegible] दवि [illegible] स्याति [illegible] चोत्त [illegible]
ये [illegible] पूर्वं [illegible] नस्याति [illegible] दोषः ; [illegible] लोप [illegible]
[illegible] नलोपः ; प्रातिपदिकान्त [illegible] पदिके [illegible] षष्ठी
पदे [illegible] तिपदिकसंज्ञायन्त्वपदं [illegible] नकारस्य लोपः ; स्यात् नलोपः [illegible] दीर्घ
[illegible] चन [illegible] भ्याम् [illegible] ; [illegible] वि [illegible] सर्वनामस्थाने
[illegible] योनु [illegible] लोपो [illegible] स्यात् [illegible] ; [illegible] पदे [illegible]
न पद [illegible] प्रभृति [illegible] नपाच [illegible] विशेष [illegible] देशो [illegible]
एकवचनं द्विवचनं
[illegible] न [illegible] नेनपदे [illegible] न [illegible] न [illegible] दिसं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सि॰कौ
९

कञ्चिद्दोषलोपे इति संज्ञा

गच्छते आसन्नं प्राणमूचुरितिच आस्ये भवः आस्यः दोषनुद्वदस्य नपुंसकत्व मप्य, नए
वमाष्यानुतेन दाचिणां दोर्नि घूणा चरडानि सेगच्छ ते भुजवाहू प्रकोष्ठो दोरिति सा हवदो
नपुंस्त्वचनम। विदोषं गजस्य नृपस्य गोत्रियस्य भजन्नुजनि द्विजो रत्नौ भवो घय ति। संख्यावि
सायपूर्व स्याहतिस्याह लन्या नरस्यां ङेः संख्यादिपूर्वस्य ति स्याहिनादेशो वा स्याम ङे
द्धौ ति धाहनि द्यं वि गजम ह। वधु ति वधूनिवाहि वधूये गड्रु। साय। सायाह्नि। सायाह्ने
दीर्घाज्जसिच॥ द्विसाया हनि सायाह्न सायंदना। विश्वपा। दीर्घाज्जसि मुचि चापरं प्रथम योः पूर्वसवर्णे
दीर्घो न स्याजू वृद्धि। विश्वपौ सर्वं ष्यं दीर्घ। विश्वपाः। यद्यपीक औङि तादि चा यत्वे विभि
[illegible] पूर्वं सवर्णदीर्घे दाति नालि [illegible] पिपौ गोप गोपा [illegible]
[illegible] आकारान्तो धातुः [illegible]
[illegible] विश्वपा। विश्वपा भ्याम् इत्यादि एवं शङ्ख ध्मा [illegible] धातोः [illegible]
[illegible] दीर्घो [illegible] सो दीर्घे [illegible] वृद्धि [illegible]
[illegible] आतो धातोः [illegible] लोपः [illegible]
हस्वस्य गुणः॥ [illegible] प्रथमयोः पूर्वसवर्णः [illegible] सखी नस्यागमस्य गुणः [illegible]
[illegible] इत्यादि [illegible] बुद्धि [illegible]
[illegible] संज्ञा [illegible]
एक [illegible]
[illegible] स्त्रियां [illegible] नास्यादि स्त्रियाम् [illegible]
[illegible] किम् [illegible] स्यात् [illegible] किं [illegible]
[illegible] पूर्वं [illegible]
[illegible] स्यात् [illegible]
[illegible] एवं [illegible]
[illegible] सर्व [illegible]
[illegible] स्यात् [illegible] दीर्घः [illegible] सवर्णे सर्वे

दीर्घाज्जसिच॥

हस्वस्य गुणः॥

दीर्घा

८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नाम स्थाने वर्णे [illegible] एकाल्लुप्यते [illegible] कालुम्प्यते [illegible] स्थाने [illegible]
दीर्घौ न लुप्यते [illegible] द्वौ दीर्घौ [illegible] दीर्घौ [illegible]
[illegible] किं प्रयोजनं दीर्घौ [illegible] किं [illegible] त्रानि [illegible]
[illegible] किं [illegible] सर्व [illegible] चरितं [illegible] णानि [illegible]
किं विभक्तिः फलं किं विभेदं [illegible] फलं किं [illegible] लोपो न स्यात् [illegible] लोप स्यात्
[illegible] सर्व [illegible] बुद्धि [illegible] सर्वे नाम स्थाने [illegible]
[illegible] नि [illegible] वृद्धिः स्थाने [illegible] ॥
[illegible] स्थाने [illegible] स्यात् [illegible]
[illegible] स्यात् [illegible] स्थाने [illegible]
[illegible] वृद्धि [illegible] स्यात् [illegible]
[illegible] नदं [illegible] वृद्धि [illegible] स्थाने [illegible]
[illegible] नि [illegible] स्यात् [illegible]
[illegible] एव [illegible] सर्वे [illegible] सर्वे [illegible]
[illegible] सर्व [illegible] स्यात् [illegible]
[illegible] लिङ्ग [illegible] विभक्ति [illegible] नाम [illegible]
[illegible] पद [illegible] पद [illegible]
[illegible] समास एव [illegible] समास एव [illegible] स्यात् [illegible] प्रत्यय [illegible]
[illegible] गति [illegible]
[illegible] स्यात् [illegible] प्रत्यय [illegible] लुक् [illegible]
[illegible] स्यात् [illegible] प्रत्यय [illegible] लुक् [illegible]
[illegible] प्रत्यय [illegible] स्यात् [illegible] लुक् स्यात् [illegible]
[illegible] लोपे प्रत्यय [illegible] स्यात् [illegible] कति [illegible]
[illegible] वचनान्ते [illegible] त्रीन् त्रिभिः [illegible]
[illegible] त्रि [illegible] त्रय [illegible]

[illegible] कार्यं स्यात् [illegible] ॥ २

[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अर्द्धप्राधान्याबोध कस्य बहुव्रच नस्याभावान्मोणात्वे पिउ यादेशो न स्यात् [illegible] इति भावः ॥ तेन ग्रातो लोप इटि चेत्यालोप इति भावः ॥ ६

[illegible] त्रिपु [illegible] द्विवचन [illegible] त्यदादीनामः एषामकारोऽन्तादेशः स्यात्

[illegible] द्विपर्यन्तानां किं भवान् भवन्तौ [illegible]

[illegible] लोमा [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] वहुश्रेयसी [illegible]

[illegible] कुमारी [illegible]

[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रि॥ अमि पूर्व इति च कुमार्यं कुमार्यै: कुमार्यैः कुमार्याः॥ २ कुमारीणां कुमार्यां ॥ प्रधीः प्रध्यं प्रध्यः। उन्नयती
त्युन्नीः धातुनायं योगपूर्वस्य निषेधे ग्राण्यादि रूपाः देवयम्। उन्न्यौ उन्न्यः। हे उन्नीः। उन्न्यं ङे आमु उ
न्न्यां एवं ग्रामणीः। गते कारकाच्च। किं नीनि यो। नियः। अमि पूर्वसि च परत्वाद् इयङ्। नियं नियः ङे आमु
नियां। असंयोगपूर्वस्य किं सुश्रियौ यवक्रियौ गतिकारकेतरपूर्वपदस्य यण्नेष्यते शुद्ध
धियौ परमधियौ कथं तर्हि दुधियः। वृश्चिकभिये त्यादि उच्यते दुःस्थिता धीर्येषां ते इति विग्रहे
दुरित्यस्य धीरूपे प्रति गतित्वमेव नास्ति यत्क्रिया युक्ताः प्रादयस्तत्रैव गत्युपसर्गसंज्ञाः। वृ
श्चिकभयेन इति कृतेनसम्पादानत्वेन विवक्षितं वृश्चिकसंबन्धिनी भीर्वृश्चिकभीः इति षष्ठीतत्पु
रुषो वा न भूसुधियोः। एरनेकाचेति यण्न स्याद्भूसुधियोः। सुधियौ सुधियः। स्वस्य मिति नीतिः सखीय
ति तत। क्विप्। अल्लोपयलोपौ। अल्लोपस्य स्थानिवत्त्वाद् अनुयायिशब्दे क्वौ लुप्तं न स्थानिवत्। एको
गुवि कृतं स्यान्न च जयाननङ्। णिजेः सखाय मिच्छतीति सखीयतेः क्विप्। हेमिपूर्वरूपात् परत्वात्
णिग्रापे तत्तो विपरीतत्वात् सार्वभौमसंबुद्धाविति प्रवर्तते सखायौ शक्तिर्यण् सख्यः। सखिशब्दे
न्तवर्तते सखि। नामि कृतीति सखीः सुखीः सुखी। सख्यौ सख्युः सख्यौ सख्यादि इति यौ
चेत् स्यादि विग्रहेण दुः कीर्तिः। सख्ये सख्युः सख्युः। लुनाति कृतीति लूः। लुत्वा लामी। लामी: प्रतीयमान ली मी।
एणङ् ङिङ् से यौ। न च मत्वर्थीयाशि कृतोत्वा नु। स्वाभ्यादि सुगत ल्लनामि कृतीति लूनी। लामं लामी लामी। प्र
तीमप्रत्ती स्त्री। ऐर्धाङ् ङिङ् से यौ। न च मत्वर्थीयो शिसिद्धत्वात्। स्वात्यादि नुत्वं लूनूः। लामयुः। प्र
ती मयुः। शुक्री यतेः शुक्रीः। पक्वी शुक्रि यौ शुक्रियः। ङ्सिङ्से शुक्रियः इत्यादि इंदन्ताः। शम्भुर्हरिवत्। एवं
विभुभान्वादयः। तृज्वत् क्रोष्टुः। क्रोष्टुशब्दस्तृजन्ते न तुल्यवर्तते। असंबुद्धौ सर्वनामस्थाने परे क्रोष्टुरवत्
स्यात्। स्थाने क्रोष्टुनावदः। प्रयोगे क्रोष्टृ स्त्रियां। अतो ङि सर्वनामस्थाने यौ। ङे सर्वनामस्थाने च परे ऋकारे
तोगस्य गुणो भवतीति प्राप्ते ऋदुशनस्पुरुदंसो नेहसां च। ऋदन्तानामुशनसां दीनां चानङ् सा
दहंतु। ऊ सौ परे। अप्तृन्तृच्स्वसृनप्तृनेष्टृत्वष्टृक्षत्तृहोतृपोतृप्रशास्तॄणाम्। अबादीनां मुपधाया
दीर्घः स्यात् संबुद्धौ सर्वनामस्थाने परे। नप्त्रादि ग्रहणं व्युत्पत्तिपक्षे नियमार्थं तेन न पितृ भ्रातृ प्रमु
तीनां न। उगिताञ्च सर्वभवत्येव। समर्थसूत्रे उगिता सर्वदृग्विभाषा। तृतीयादिष्वजादिषु परतः क्रोष्टुः क्रोष्टारौ क्रो
ष्टारः। क्रोष्टारं क्रोष्टू। विभाषा तृतीयादिष्वचि अजादिषु तृतीयादिषु क्रोष्टुर्वा तृ
ज्वत्। क्रोष्टा क्रोष्टुना। कुनं उत्तरदं नानुङ् सिङ् सोस्तिपरे उकार एकादेशः स्थानेरपरः त्वे रान्ते

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

जेः सखीतियदा
सुधियौ

प्रस्तयोः
स्वः
लम्

क्रुशत्रिपदे स्वरवृन्तावाऽऽजन्तवाद्यात्तिद्विनप्रादि ग्रहणं व्युत्पत्तिपक्षे नियमार्थमिति औश
दिकानामन्येषां संज्ञाशब्दानामभूदित्येन स्वर्थमित्यर्थः॥ ऋतु मत्रिपदेनप्रादि ग्रहणं वि त्वार्थम्

सि॰
कौ॰
११

ऊर्ध्वं परिमाई इत्यादौ न कपरे लोपः

स रेफान्तं यो गां न स सु म स्येव लोपो नान्य स्य रे फस्य विसर्गः ओ प्रः आमि परत्वा च ज्य प्र
वे प्राक्ते नं मा चि म न्त ज्या प्रो वे भ्यो नु पूर्वे विप्रा नि वे ष तं ओ प्र न्ता को प्र दि को प्रौ । पदे
हलादौ चर्त्वं भुव नु इत्युदन्ताः दुहः दुहौ दुहः हन्ते नि हौ निहः नित्यादि आति च न्दे रा वे तु
नदी का र्य वि शेष। हे अति च मु आति च म्वे आति च म्वाः अति च मू नां आ नि च म्वां बिलवः
सुपि धा त्व वयव संयोगपूर्वो न भवति यवर्णात् सुत्दं नो यो धातु स्त स्प दन स्थाने का चौ गो
य एवा स्य दजा दौ सु पि गति कारके न रपूर्व पद स्य ये प्य ने ष्ण व धौ स्व ल घवे इत्यादि एव म लौ
दयः अते का चा । किंलूः लुवौ लुवः धात्व व यवो वेति । किं ह्लूः उल्वौ उल्वाः अस यो गस्य किं कोयुवः
कटप्रुवौ कटप्रुवः ग त्वा त्वा दि किं पर म लु वौ सु पि किं ल लवनुः स्वभूः [illegible] सुपि यो स्वभुवौ
स्वभुवः भुवो भुवश्च आस्पुत्र वर्षा स्व य ण स्यादच्चि सुपि वर्षा भ्वौ वर्षा भ्वः हन्भूः सुपि हन्भू अ
हन्भूवः हन्भ्वौ हन्भ्वः हन्भुवौ हन्भ्वैः हन्भूनू
दृ हन्भू जनूः कपे नू क केंदु दिपिषु यत्य णादि तु चेण वु त्वादि नः हन्भ्वौ हन्भ्वः हन्भे हंभ्वौ हन्भ्वे नू
हन्भा नि नि तां मे ति सार्थे आज्व चे भुव । कि पूः हन्भ्वः हन्कन् पन पूर्व स्य मु बोध्य वक्तव्यः हन्भ्वौ
हन्भ्वः इत्यादि हल पूर्वात् कारभ्वौ कारभ्वः दीर्घपा केकर एकाकारः स्वा चिकेः प्रा ग्रा घरा
कारभ्वौ कारभ्वः पुनर्भूः योगिकं पुनर्भू नि पुन भ्वौ वि त्वादि हन्भू कामं भूः घो स्य य नु नत उ
न्यूदना धात्वा देषान हेषा त्वा मेषा तार कवर्णा न स्य गा यौ गा च प्रधा न स्मा मि त्वादि एव ने
प्रौ दयः अग्ना ना मौ नि जो च्यु त्व चि पदो चिन प्राप्ति यह स्यानि स माथे त्वा न दी र्घ तिन न्तौ चित
नः चिन्त्वं चिन त्सौ षों ध्वा त्रे व तु एवं आ मा त्र भा त्रादयौ नान्तौ नरः हन तृचा न इत्यस्यना
मिवा दी चे स्थान न्तु णां का न्तां दृ ति क्र दन्ता कुनू कनू र दो नौ ग्रान यो ई नु कर णा प्रवृत्ति
वदनु करणा मिनि ओ का त्यि कौ ति दि मुख्या दि त्वर स्व र त्यै कौ कि रौ कि रः नौ तिरौ ति र इत्यादि
र्वनु इत्वा भावपक्षे न क्रु क्रू नेति क्रु तो डी ति चाप रु करणा दन कृ गुणे न कृ को कः कृको
कनु का के र ति गेर्द ना न हौ क्रु आन यो रनु करणे न कृ ग मा गुका गुण नि षेधे नु ने पर
गमलौ गमलः गम लगं न मोन ह्लो इ सि इ लौ लु कै न गर्दि त्युत्वे लव र वे सं यो गान
लोपः गमलू ग कलू इत्यादि तो ह यौ हयः क्रुनौ क्रुनयो क्रुनयः गोतौ गौ नू गो साया
इ स्वै नाम स्था नौ सि क्ता यै क स्मान् गो गावौ गावः औ तो मा सो आ ओ नो द्वृ नि के

गमलू गम्लौ
गम्लू गाम

अकां प्रवृ वर्षाभूर्दृ
इत्या

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ओकारादमुकारो राचि परे आकारः एकादेशः स्यात् तास्मात्सर्वचर्या न तु केवलममुष्यैव नैरुक्त अचि
नं गां गावो गाः गवा गावो गौरित्यादि ओतो णिदिति ना च्य विहितात् विशेषणात् ज्ञात्वा सा त्रयो सु घा
वो इत्यादि ओकारान्ता विहितं सर्वनामस्थानमिति व्याख्या नात् तत्र भानोः अमी तु ते वो तु तो
स्मतो येन स्त्र स्मतो स्मत्तो नो स्मत्ता च स्मत्तास्मत्ता को स्मत्तोदि इत्यादतोः ओको हलि
वे स्याकारो न तादेशः स्याद्धलि विभक्तौ अचि आयादेशः गौ राया राय रायो राये राय
गुभ्यो मित्यादि इत्ये देना ग्लौ ग्लावौ ग्लावः ग्लावग्लावौ ग्लावइत्यादि ओतो मु गुपतो ति
न प्रवर्तते ऐ औ च स्त्रेण औ ऐ औ तो स्मावर्णाभावत्तापत्तानु इत्यजन्ता पुलिङ्गा रमा ओ ङे
न्ताप आ बेजादगाज्यस्य ओ ङे एकमेव रमा रमा मे त्रौ न्ता जोत्व भाव रमा औङ्चाप आ
ङितो तैलिन आ बेजस्या गस्य एकार स्यात् रमया रमाभ्या रमा मे याग च आप
स्याद् ङि द्विवचन स्ययाङ्गमे स्यात् वृद्धि रेचि रमायै सवर्णदीर्घ रमा ता रमयो रमा णाम्
रमायां रमासु एवं दुर्गा दय सर्वनाम्न स्याट् ह्रस्वश्च आबन्तात् सर्वनाम्न परस्य ङित
स्याट् स्यादा पश्च ह्रस्वः यागोपवादः सर्वस्यै सर्वस्याः एकादेशः स्य पूर्वो
स्याद् स्यादा मि सर्वनाम्न इति सुट् सर्वासां सर्वस्याः सर्वयोः सर्वासु एवं विश्वादयः
निमित्तदामि सर्वनाम्न इति सुट् वृत्ति सर्वनामता वा स्यात् उत्तर पूर्वस्यै तु
न विभाषा दिक्समासे बहुव्रीहौ तत्र सर्वनामता वा स्यात् पूर्वस्यै
नामान्यतरस्यां इति वृत्ति सर्वनामता भाषा पूर्वा पूर्वस्य तु
न या याः तस्यै गच्छ पूर्वाये च बहुव्रीहिगुणा स्वपाते तस्य ङाला ये वा स्याये यस्याः
तीय क ने ङित आनस्यै विभाषा द्वितीया तृतीयाभ्यां ङि तस्याद्ध्रस्वश्च
वी तृतीयस्यै तृतीयायै द्वितीयस्यै द्वितीयायै च स्याः द्वितीयायाः
यो द्वितीयाया तत्र परमावजनु एवं तृतीया अंबार्थ नद्यो ह्रस्वः हे अंब हे अक्क हे अल्ल
यस्याः द्वितीयाया तदकालत्तदान्तरीति अंबाडे हे अंबाले हे अंबिके जरा जरसौ च भावात्
जरसं आमि नुट् जरसा जरसामित्यादि पदोरमावत् पूर्वे विप्रति बेधेन ज्वा
मो नुट् आपा जरसा बाधत इति केचिदाहुः तन्न मूले नैवदृष्टि

होवा ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सि॰
कौ॰
१२

पिजरस्तु: गुह्यस्यस्यानि वद्भावेनाबं ततमामाश्रित्य ओड्‌ आपः आडि चापः याडाम्सः कूस्वनद्याप:
ङे राम इति पंचापि विधियः प्राप्ता एवं नसु: निपूप्तौ तथापि नात्विधाविन्यु केनेमभवोनि आ
आवितिपुतिप्राप्ति छन्मा कामकृत्यस्येवापः सर्वत्र गुणानां नू एवंफलुखादिस्त्रैपि आ आपृक्ति
ईइतिप्रश्लेषादितिवद्धुः निष्कौमांबिरित्यादिसिद्धेः दीर्घेयगुणप्रत्याख्येयेनचैवंमप्याति
खद्वायेत्यत्रैस्त्रीश्रयमाकांमांतत्वंस्यानिवद्भावेनापर्चंचाश्रित्यायाट्स्यादितिवाच्यं आबेत्य
देगंतत्तुः परस्यायाटविधानात्तु उपसर्जनस्त्रीप्रत्ययेनदादितियेमांनु पद्धन्तितिनाशिका
यानसु मेसानोभ्यामित्यादिपदेसुटिचस्मावतनु निकू: निकूनां निकूः ब्रह्मभ्रस्जसृजमृजयज
राजभ्राजेछ्त्रुमांष: ब्रह्मादीनांछत्वेनयोश्च षकारोनुदेशुः स्यात् जलिपदांतेचवमेव
स्पजस्पृवेनड्‌ः निकूांनिकूि: सुपिड्‌: सांतिपदोधुटचतेन स्यासिद्धत्वाच्छ्योदिनायोद्दुनिरु
तयोबुधोनंनपदांतोदितिषूत्वेन निधुतिद्रूत्यैनिठन्सुकौ: कौसिंबस्पषस्पचक: स्थान
सकारैपदइतिनुनंभवतिजंशुंात्वप्रसिध्यात्तु कौचित्तु ब्रश्चादिसूत्रेदोर्धोनानिरित्येतो
प्राप्तोकिंगनुवर्तियंतितन्मनेजस्ते तेजकारे: निजभ्यांनिजुभि: निचौचौ काकिति कुत्वंनम
वतिजेमचस्कोतिप्रत्वात्संसपुतनासानुनां मासुपूर्त्तिर्भोवाच्याः कुसादौ वापुत: पूनापु
ज्ञांपृक्षिस्त्यादिपदेसुटिचरमावतनु गोपाविश्वपाव नु इत्यादना: मति: त्रायेनादिवन
ज्ञानित्वानोत्वाभाव: मती: नात्वेनमत्योडि:तिकत्वश्च ह्रस्वइ:वड्:स्यानोहिनुबभिनोनितः
वीलिंगावीद्दनौकुस्त्वौरेवणौवर्णोरितियांवानदीसंज्ञौ हौ हितिपरेआटनद्या: मत्येमत
मन्या: मते: नदीत्वेपदो ओदि तिड्:मेत्वेप्रापदेदुभ्यां नदीसंज्ञाकाभ्यासि दुभ्यां परस्याड्
येमस्यात्पदेअच्चद्वे: मत्याममतौ एवंश्रुतिस्त्रत्यादय: विचन्तुरो: चियंतिरवचनस्त्रीलिं
गमस्यात्पदेगच्छत्वे: मत्काममतौ एवंश्रुतिस्तित्यादयः त्रिचतुरोस्त्रियंतिसृचतसृ स्त्रीलिं
योमनयोरेनावादेशुतीस्त: विमतौपरत्वात्तिसृचतसृ: त्रियो: अकारस्येरेफादेश:
स्यादचिगुणादीर्घौत्वानामपवाद: तिस्र: २ तिसृभि: तिसृभ्य: २ आमिनुमचिरतिनुमचोरिति
नुटनेतिसृचतसृ एतयोनोमि दीर्घोनस्यात्तिसृणां तिसृषु स्त्रियामिति तिचतुरोविंशोप
तद्द वियोच्चायस्त्रीलिंगायस्या: सापियदि त्व्यादिसमतिवनत्वामिप्रियस्त्रयोमिनिति वियो
तेद्द प्रियालिंगाययस्येस्तुरितिपूर्वणतोद प्रियास्त्रयस्त्रीलिंगायस्या: सापियतिप्रियास्त्रया दिम
प्रियालिङ्गायस्यैस्त्र्यंगामितिविहुत्वेः प्रियालिसौनोसतैविप्रौ निप्रियंयतिसाधियविनेसोपि
त्रिवत्

आग्रा ग्रा प्रइतिरूपद्वे

लेषुलिसुत्रीलत्रर
ङ्गीनिरूपप्रचिस:
वड्यतिरूपयोलिश्नि
वर्वरवर्णदीर्घस्य
निशिसुराग्रात: प्रि
तिसृ:समितनत्रतर
२ उत्ति ३नस्याप
रोः ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्रतिस्त्रयः हे प्रतिस्त्रि हे प्रतिस्त्रियौ हे प्रतिस्त्रयः वाम्शसोः प्रतिस्त्रियम् प्रतिस्त्रियम् प्रतिस्त्रियः प्रतिस्त्री २ प्रतिस्त्रियौ होऽतिस्त्रि प्रतिस्त्रये प्रतिस्त्रेः २ प्रतिस्त्रियोः प्रतिस्त्रीणाम् प्रतिस्त्रौ प्रतिस्त्रिषु

प्रतिस्त्रयः हे प्रतिस्त्रि हे प्रतिस्त्रियौ हे प्रतिस्त्रयः ... प्रतिस्त्रिये प्रतिस्त्रेः २ प्रतिस्त्रियोः प्रतिस्त्रीणाम् प्रतिस्त्रियाम् प्रतिस्त्रौ श्रीः श्रियौ श्रियः ...

नाम स्त्रियाः पुंस्त्वोपसर्जने प्रतिस्त्रि ... प्रतिस्त्रियै प्रतिस्त्रये प्रतिस्त्रियाः प्रतिस्त्रेः २ प्रतिस्त्रियोः प्रतिस्त्रीणाम् २ प्रतिस्त्रियाम् प्रतिस्त्रौ ...

इतिद्वन्द्वेति इ स्यात्र ... विकल्पः प्रस्त्रीतिन इयङ् ... स्वमोर्लुकालुप्तत्वेन प्रत्ययलक्षण

यतिस्त्र ... प्रियतिस्त्रनिस्यादि प्रियातिस्त्राय स्य नन्त्रिय यत्रि ... प्रियतिस्त्र ... अतिस्त्रि

णत्वाभावान्नति ... नलुमताङ्गस्य ... स्यादित्वाद्विभक्तौ परतः

लोपोनु पूर्वविप्रतिषेध नलुमतस्त्रि ... त्रियतिस्त्राइत्यादि ... स्त्रीणामपि २ ...

विकल्पान्न याबेगरके नुम् भावोऽप्रियातिस्त्राणि प्रियातिस्त्राइत्यादि एवं कामणीन धादयः प्राति

पदिकग्रहणे लिङ्गविशिष्टस्यापि ग्रहणान् ... स्त्रियो नान्तत्वाभावान् इति ... लक्ष्मीः ...

यणः सर्वत्र ... इत्यादि गौरीवत् ... यजादौ ... स्त्रियो स्त्रियः ...

त्रादयः ... स्त्रियौ स्त्रियः ... इयङ् ... स्त्रियं ... स्त्रियाः ... स्त्रियोः

स्त्री आमि पुंसि च स्त्रियः इयङ् वा स्यात् ... स्त्रियं स्त्रीं ... प्रतिस्त्रियौ ... प्रतिस्त्रियोः ...

परत्वान्नुट् स्त्रीणां स्त्रियां स्त्रियोः ... स्त्रीषु ... स्त्रियमतिक्रान्त ... प्रतिस्त्रिः ... इति ... इयङ् ... परत्वान्नुट् ...

नोत्वं ... परत्वात् ... नाधन्ते ... एनम् ... पुंधर्मतया ... तदा ...

बसम धातोः ... श्रीवदेव ग्रामणीः पुंवत् ग्रामनयन ... कबोधमू धेनुमतिवत् स्त्रियां च स्त्रीवाच्ये

याम वृत्ते ... पुंधर्म ... नोभ ... स्त्रियां ङीपु स्यात् ... क्रोष्ट्री क्रो

क्रोष्टुशब्दः ... पलम ... ङीप् ... कथं ... कापि ... भादि

क्रो क्रोष्टु इत्यादि वधूः गौरीवत् सुभ्रूः श्रीवत् ... हनु कार ... णाउवङ् ... बाधनाने यङ्

पोमाद ... पुंवत् ... पुनर्भूः ... एकाज ... पद ... नभि ...

ङ्ति ... पुनर्भू पुनर्भ्वौ पुनर्भ्वः एकाच् ... स्यात् ...

पूर्व पदस्थाः ... प्रातिपदिकान्तनुम्विभक्तिषु ... णत्वं ... पुनर्भूणाम ... भूः ...

नित्यत्वात् ... पुनर्णाम् ... यणं बाधित्वा परत्वात् ... पुनर्नवा ... वर्षाभू ...

तो नित्य ... वर्षाभू ... वर्षाभ्वौ वर्षाभ्वः ...

मां पुनर्न ... स्त्री ... पुमानिति ... वर्षाभ्वः ... पुंवत्

षट्स्वस्रादिभ्यः ... स्वस्रादिभ्यः ... चतुर् ... पुनः ... स्त्री ...

पुंवत्यागान ... स्त्रीलिङ्गा ... नानि ...

कृतिमातृः ऋ माता पितृवत् द्यौः गौवत् राः रैवत् नौः ग्लौवत् ... स्त्रीलिङ्गाः ...

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

13

श्रीवात्नु स्वमोः अमु स्यात् अमि पूर्वः ज्ञानं इ ई कुर्वादिति हल्त्वात्र लोपः तेज्ञान नपुंस
काच्च श्रीवात्य स्वमोः [illegible] स्यात् मस्ते ज्ञाया यस्य [illegible] लोपः स्यात् इको
[illegible] चपरे ऽस्य कार लोपे प्राप्ते औङः [illegible] ज्ञाने जस्शसोः शिः श्रीवादन
[illegible] स्यात् शि सर्वनामस्थानं [illegible] पुंसकं स्यात् नपुंसकस्य झलचः झलं नस्य
[illegible] स्यच श्रीव स्वनुमागमः स्यात् सर्वनामस्थाने परे [illegible] मध्ये यो
[illegible] गुणाधादीर्घः ज्ञानानि पुनः [illegible] स्यात् [illegible]
[illegible] भ्यः पंचम्याः एभ्यः श्रीवेभ्यः श्रीवेभ्यः [illegible] स्यात् [illegible]
[illegible] लोपः स्यात् [illegible] पूर्व सव
[illegible] लोपश्च न भवति [illegible] पुन [illegible] शेष पुंवत् [illegible]
[illegible] अन्येन अन्यतरत् अन्यतम [illegible] एकतरा स्यात् [illegible]
एकतरम् [illegible] संनिपातपरिभाषया न [illegible] अजरम् [illegible] परत
[illegible] कृते [illegible] संयोग [illegible]
[illegible] सर्वनामस्थाने परे अजरा [illegible] लुक् [illegible]
[illegible] तत्र संनिपातपरिभाषया न लुक् अजरसं अजरं [illegible]
अजरे [illegible] पुंवत् [illegible] पद [illegible]
[illegible] इत्यादि [illegible] इत्यादि [illegible] इत्यादि [illegible]
[illegible] इत्यादि [illegible] लुप्त [illegible] लोपो न [illegible]
[illegible] इति [illegible]
[illegible] इति [illegible]
[illegible] इति [illegible]
[illegible] नपुंसकप्रातिपदिकस्य श्रीवे [illegible] स्यात् [illegible]
[illegible] संनिपातपरि [illegible] नपुंसकात् [illegible]
[illegible] लुक् स्यात् [illegible] स्यात् [illegible]
[illegible] नलुमतेति निषेध [illegible]

[illegible] दीर्घार्थं संनिपातपरिभाषाया [illegible] वर्णलोपकार्येन [illegible]
[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सुतिसखीनि वारीणि प्रियक्रोष्टूनि

॥ हिवारे ओं जेना वारिणा चेङि नीनि गुणे प्रा जेवृ झो चेन ज्य झा वगुणे भ्यो नम्बु वेवि
प्रातिषेध नवा रिणे वारिणे ॥ शुक्राणि ॥ नुम चि मते नि नपूना मीति दीर्घः त्वं वा दीर्णा वा रिणी वा
रिणो ॥ फलादो फरिवत् नम् आदि षु भाषितपुंस्कं पुंवद्वा लवस्य प्रवृत्ति तिमित्ते को भाषित
पुंस्कं मित्यतं को वं पुंवेद्वा स्यात् यदा वचि जनो पुंरुन्नादि नेऽइत्यादि टौषो फरिवत् पीलु
वृक्ष फलं च पीलु तस्मै पीलु ने अत्र नपुंवत् प्रवर्त्तते नित्रम दानु गे स्थिदधि र मधु दाता मने
ङ दा न ॥ एषा मनङ् स्यात् अचा वचि सको दानु ॥ अल्लोपो न ॥ अस सर्वनाम स्थाने यो जो दिवु
श्रेयान् तस्या को स्येलोपः दध्ना दधे दध्नः ॥ दध्नोः ॥ विभाषा ङि ङ्योः ॥ अनायत्त चो ज्ञादि पराये
तस्य ज्ञा सस्य लोपो वा ङि ङ्योः दधि दधनि धुरं वा हिवत् एवम स्थि दधि र ॥ अदि न
दन स्याच्यन ङ ॥ अतिदध्ना सुधि सुधिनी सुधीनि हे सुधे हे सुधि ॥ तृतीयादिषु भाषित नपुंस
पुंवन्नालवस्येत्तकं पुंस्कं पुंवद्वा सुधियां सुधिना इत्यादि प्रत्यापि नाम धुम धुनी मधुनि हे
मधो हे मधु एवं जन्म्वादय ॥ सानु स्य सानु नि सानुनि सानुलु तलु नी तिलूनि हेलुनि हे
लुन प्रियक्रोष्टु प्रियक्रोष्टुनी तृज्वद्वा वा पुंवे विप्रतिषेधेन नुम प्रियक्रोष्टूनि हे प्रियक्रोष्टु
द्वावपक्षौ प्रियक्रोष्टु प्रियक्रोष्टुनी प्रियक्रोष्टु प्रियक्रोष्टुने अनन्तुरं पुंवद्भावे पुंवद्विप्रतिषे
धेन नुमेव प्रियक्रोष्टु नि पदे पुंवद्भाव पदे प्रियक्रोष्टु प्रियक्रोष्टुनी प्रियक्रोष्टुना प्रियक्रोष्टवे
प्रियक्रोष्टुने नुम चि मति नुट् प्रियक्रोष्टूनाम् पाता पातृ पातॄणि पातृणी पातॄ त्रा धा तॄणि एवं
धातृ कर्त्रादय ॥ एकवृ शु वा दि गो आदि रूप मा ने षुक् स्वेषु म धे एच इग्ग्रस्व स्यात् प्रद्यु प्रद्युनी प्रद्यु
प्रद्युम्नादि नि इत्न पुंवत् यदि गोत्र प्रद्यु ति नस्व भाषित पुंस्का त्वाभावा त् एव मनोपि परि परिणी प्रद्यू
प्रति एकदेश विकृत स्थानि नत्वा घायो हली त्मा त्वं पुंवद्भावा प्रा राणि ॥ नुमचि रैति न प्रद्य तौ
प्रराणि मि मानि माधवो ॥ बलुत लस नि पान पटिमाषा या नु वाट् ने न नामि दीर्घ स्वार म सरे
त्यनि मा वा धा प्ररीणा मु ह नेह नु नी तुनू नि ह नुना इत्यादि ॥ इति नपुंसक लिंगा ॥ २॥
तस्य ष्टः स्यान कति यदा ने च ह नि न्यो वि नित तो प ॥ पुंवन ताति ष्ठ ॥ त प्रवचने लि द्विलिङ लिङ्गि
ति ह ॥ लिङ्ग लिङ्गामि त्यादि लिङ्ग लिङ्ग ५८ दो दधा तो वे ॥ पदेशु दादे ॥ धाजो ष्ठ स्वाचे ॥ स्मो

प्रद्युम्नादि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सिं कौ
५८

नञाति वदं नेच उपदेशे कि [illegible] त्वत्रयया स्यान्न दामात [illegible] मिश्रु निदम
ति पुनि सन: किंचिदा मलि [illegible] स्यान्न [illegible] बन्न स्वस्थो: [illegible]
यए वा च [illegible] न लद वयव स्वं व [illegible] स्यान्ने मवृ स्यान्न स [illegible] चपदे पदा ने [illegible]
चोधातोरिति [illegible] मान्याधिकरण्ये नान्वयेन [illegible] स्यान्न [illegible] माचके [illegible] मयति न [illegible]
पुमि लोप: [illegible] कलीति निवृत्ते [illegible] सा [illegible] नेनेन [illegible] मवा निदु यदे [illegible]
पदे शिवश्च वेन धान्च वयव [illegible] स्यान्न [illegible] पदं ने च [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
स्यान्न [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

दिवः उत्याद्यैवमादेशः उकारः स्यात् पदान्ते सुधुस्स्याभित्यादि चत्वारः वाउ
सुदिवौ सुदिवः सुदिवो दिवं उत् दिवौ [illegible] बहुस त्रकोम्पः चतु रजौ पर [illegible] मो नुडागमः स्यात् णत्वादि
रः चतुर्भिः चतुर्भ्यः [illegible] चतुर्भ्यः बहुस [illegible] विवसि सजे नीचो मान्त रेफस्य षत्वे षस्य द्वित्वे
त्वे चतुर्णां [illegible] सफ नीबहुवचने परे [illegible] प्रियचत्वा; हे प्रियचत्वः प्रियचत्वारौ गौण
प्राप्ते [illegible] चि पदे [illegible] नल; चतुर्षु प्रियचत्वा [illegible] चतुर्णाम् कमल कमलौ वा न्त्रा च दो
चो तुन्नटने [illegible] प्रियचतुरम् प्रोधा [illegible] पदान्ते तुत्व स्यात् इत्
णः कमलम् कमलौ कमलः; [illegible] प्रत्नाम सः प्रत्नामेभ्या मित्यादि किमः कः किमः किः
त्यो [illegible] इत्यादि [illegible] वत्तु इ
स्मा [illegible] इदम् इदः स्याने गय स्यात् सोऽयं
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
सुगणस्य

[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

खब्रह्मणि लि च्छान्दसत्वान्ति ह

सि॰ कौ॰ १५

च ङेराजनु ङोनु हृ द सर्पा दृन णं सर्पा सलुगिति ङे लुकि निबेध सामर्थ्यात् त्सु य ल द णं
मेवधोमनु ज्ञावुत्तरपदे प्रति बिधो वक्तव्यः चर्मणि तिलानां स्वपचर्मतिलं राज्ञो न राज्ञा नौ रा
ज्ञः अल्लोपोनः श्वुत्व नत्वा लोपः स्थानि वत्पूर्वत्रा सिद्धे नेति बेधात् नावि वति राजन्य राज
सि अयधो ध्रुप त्वाप्ति परिभाषा प्रति श्वुत्व स्या सिद्ध तयाः तरमाभा वेवदि भाष्या यां तत्र
वृत्तेः जज्ञो ज्ञः राज्ञः नलोपः [illegible] स्यात् विधिषु कृति तु बिधो स्वर विधो संज्ञा बिधो कृति तु
बिधो च नलोपो ऽसिद्धो नान्यत्र राजाश्व इत्यादो इत्यादि ब्रुवाचा दात्व मेव मेत्वि चनुः राजभि
राज्ञे राजभ्या राजभ्यः राज्ञः राज्ञां राजनि राजनि प्रति दीव्नातीति प्रति दिवा प्रति दिवानौ प्रति दि
वान अस्य विषयेल्लोपे कृते हौति च रेफवान् तस्य धातो रुपधायाः दीर्घ स्यानु हलि तु च
पदस्यानिवत्वे दीर्घ बिधो नेति बेधात् वधि रात् परिभाषा नुक्तन्यायेन तत्र प्रवर्तते प्रति
दीव्नः प्रति दीव्ना इत्यादि यज्वा यज्वानौ यज्वानः न संयोगाद्वमन्तात् वकार मकारान्तसं
योगात्परस्यानो अकारस्य लोपो न स्यात् यज्वन यज्वना यज्वभ्यामित्यादि ब्रह्मणः ब्रह्मन्
इत्यादि [illegible] इन्हन्पूषार्यम्णां शौ एषां उपधाया दीर्घो नान्यत्रेति निबेधसाधादो सौ च इन्नादीनाम्
उपधाया दीर्घः स्यात् असंबुद्धौ सौ परे वृत्रहा हे वृत्रहन् एकाजुत्तरपदे णः खब ब्रुहः
वृत्रहणं वृत्रहणौ वृत्रहणो हो हन्तेर्ञ्णिन्नेषु ञिति णिति प्रत्यये परे नकारे च परे हन्ते हस्य
कुत्वं स्यात् हन्ते उपसर्गस्था निमित्तान्नस्य णत्वं तस्य णत्वं स्यान्न वृत्रघ्नः अन्तर्वस्य वि
शेषण अस्य विधान सामर्थ्यादेव नेरस्याविधि शौचमेवि
प्रातिबेधो वेनि त्या वेबोपित्वा एकाजुत्तरपदे णत्वं चेप विनिवर्तते तकारे पदे उच्चावि धिः
सर्वस्य स्थानिनि स्थविविधि विधौ सवृत्ति चानि बेधो मेति [illegible] एकाजुत्तरे [illegible]
वाद्ये वकारे परे कुत्व विधि सामर्थ्यादल्लोपो न स्यादिति यत्तु वृत्रघ्नः वृत्रघ्नौ इत्यादि यत्तु
त्राहा इत्यादौ वैकल्पिकं णत्वमाधवेनोक्तं तत्प्रामाण्यावधिकं विरुद्ध एवं यत्र क्विन्
वनु अर्यमनु यथा किं निमित्तं विना तद्य इनो तत्र कावेपि इमैव नित्यत्वात् णत्वं भवत्येव
विनेरस्य णत्वं स्यात् एषं च नैवं कोन च ज्ञेन दनविधि प्रकोत्र अर्थं ज्ञेया चनो तत् अर्यमा
अर्यमणौ अर्यमणः हे अर्यमन् पूषा दीर्घ पूषन् पूषणौ अनुदात्ता दादेशः स्यात् तकार इत्यनु उगिदचां

इति सब्बा ॥

तुरीयम् ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्यात् सर्वनामस्थाने परे उ
सर्वनामस्थाने धातोः अधातोरुगितो नुम् स्यात् । उगितेश्चानुमागमः स्यात् इति वचनमेवमतिव कुलगणात्
पथ्यादीनां मघवान् इति दीर्घे कृते संयोगान्तलोपः स्यात् इति चनमेव भाष्ये मतिविकुर्व्व पयायीति
तथा चणश्चानुलिते नितिणीत नानामछे मघवन् मतुप्वयोर्भाषायामधिकमघवेवानमावीति
माहिश्चे न ... त्रनाप्यातमाकरे हविर्जिदितीति ; शुको मघवे बुम घवनचा मित्यादि
मादि ; मघवन्तौ ; हेम घवन् मघवन्तः मघवन्तौ ; मघवन्तम् ; मघवतः ... दानिह्यदसेव गतौ पान्तीनो
नचामाघोमघवान् ... पवी वेति पचेति यानिबन्तमघोदास ... मघोनामत्यादि ने ... नानां
चीति विशेषः ; मघवा नो मघवानः ; सुटि राजवत् ... युवमघोना ... मसारग्ग ... मघो
मसंज्ञा नामेवा मतादिते परे ... सम्प्रसारणं स्यात् ... मघवान् ... मघो ना
न ; अनन्ता नां किं मघवतः ; मघवन्ताति ... मघवनी ... वसो वेभूमे ... साम्
मघवा ... मि इत्यादि ... ; श्वनः ... भ्याम् इत्यादि युवन् ... वस्यो ... तियकानू ...
सम्प्रसारणं ... पूर्वे सम्प्रसारणं ; सम्प्रसारणं ... भ्याम् इत्यादि ...
पथ्य ... कादनाम् ... पूर्वे सम्प्रसारणं ... युना ... देषु ; स्यात् ... रणि ...
... न्त्र ; ... सावे ... भ्यामित्यादि ... किं
... अर्वन्तौ अर्वन्तः ; अर्वन्तं अर्वन्तौ अर्वतः अर्वता अर्वद्भ्याम् इत्यादि ; स्यात् सौ च ...
... पथिमथ्यृभुक्षामात् ... एषामाकारोऽन्तादेशः स्यात् ...
... ; इतोऽत्सर्वनामस्थाने पथ्यादेरिकार
... स्याणवच्च ... विधानात् नोनुनाति वा ; ... सर्वनामस्थाने थोन्थः ; पथिमथ्योस्थस्य ... मादेश ; स्याम् ...
... स्यात् सर्वनामस्थाने ... ; पन्थाः ; पन्थानौ ... भस्य टेर्लोपः ; भसंज्ञकस्य पथ्यादेः टेर्लोपः
... न स्यात् ... ; पन्थाः ; पथिभ्याम् इत्यादि ... ; ... न ... जिम त्वादि
स्यात् ... पथः ; पथा ... नगरी ... नलोपः ... मतं ... देषु ... नपुंसके न भवति ननु
लोपः ; ... पथिभ्याम् ... पथि ... नपुंसकानां ... लोपो ... ; हे ... पथिन् ...
निति ... पथि ... नलोपः ; सुपथ ... नलोपः स्याति ... गुणो ... द्विवचने ... क ...
सुपथि नलोपः ... सर्वनामस्थाने ... नलोपः ; सुपथी ... सर्वनामस्थाने ... सुपथ्यौ
... सर्वनामस्थाने ... सुपथी सुपथ्यानि ... सुपथि ... ; ... शाब्दबोधनान्ताः
नि ... सुपथि सुपथ्यौ सुपथीनि सुपथ्यानि ... सुपथि ...

मघवतः ... ईव निपो ... समरु-लीति ... वत्: महावान मी ...

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

16

दीर्घोत्तरपदः परः सर्वनामस्थाने विभक्तिरुदात्तो स्यात् सुप्त्रभिः दीर्घो [illegible] सुप्त्रभिः सुधोदात्त्रमिस्य [illegible]
क्रिंचन [illegible] विभक्तिः [illegible]

संख्या षट् संज्ञा स्यात् षडलुक् पञ्च सांख्या किं विप्रुष पाण्मानः पुत्रानि स कस्यां रणी त्य च
सान्ति पाति प्रमिभाष्य ा नलुक् सर्वनाम स्थान सन्ति पातेन कृत स्यनुम से दविधा न
केवलाज्ज् पञ्चभिः पंचभ्यः षड्नुषभ्यः श्वेति नुट् नो षं धायाः नान्त स्योपधाया दीर्घः स्यात्
नामि न लोपः पंचानाम् पंचसु परमपंच परमपंचानाम् गोणी त्वेन नलुगन्तो गोप्रियपं
चाप्रियपंचानो प्रिय पंचानाम् एवं सप्तन् नवनु दशन् अष्टन् आ विभक्तौ अष्टन आत्व
स्यात् हलादौ विभक्तौ अष्टाभ्यः औत्वम् कृत आकारान्त अष्टन्, परत्यौ अष्टम् सौ [illegible] स्यात्
अष्टभ्य इति नुडुक्त्यो कृतात्वनिर्देशो जस्शसोः विधे [illegible] त्वेन [illegible] विचालिकाचे
दन्तमष्टन आत्व जश्शसो दीर्घादिति सूत्रे दीर्घे [illegible] आप [illegible] अष्टौ परमाष्टौ अष्टाभिः
अष्टाभ्यः [illegible] अष्टानाम् अष्टासु [illegible] अष्टपंचादिष्वपि [illegible] गोण्यां त्वे नुगन्तत्वा
भावे [illegible] लासि प्रिया [illegible] स्यादष्टविधौ अलोप स्य स्यापि विवक्षा [illegible] त्वं का
[illegible] प्रियाष्टानि [illegible] प्रियाष्टौ [illegible]
मात्र [illegible] प्रियाष्टा [illegible]
प्रियाष्टाभ्याम् प्रियाष्टाभिः प्रियाष्टाभ्यः प्रियाष्टानाम् प्रियाष्टासु [illegible]
परस्य लिमदभाव [illegible] मुज्जु [illegible] मुदुब्युधो बुध [illegible] इत्यादि [illegible]
गादि [illegible] किन्नु स्यात् [illegible] काम [illegible] कि [illegible] तिषात
नालभ्यते [illegible] किन्नु कन्या [illegible] सन्निति [illegible] अधिकारेति [illegible]
न प्रत्यय [illegible] स्यात् [illegible] लोप [illegible] स्यात् [illegible]
तिपदि [illegible] युजेः सर्वनामस्थाने नुम स्यात् [illegible] समासे [illegible] लोपः
संयोगान्तस्य लोपः किन्नु [illegible] किन्नु [illegible] स्यात् [illegible]
तेन [illegible] नासिकोऽः [illegible] स्यात् [illegible]
त्वात् [illegible] युञ्जौ युञ्जः युञ्जम् युञ्जौ युजः इत्यादि [illegible] समासे किं [illegible] वर्गा [illegible]
वर्ग स्यात् [illegible] किन्त्वा [illegible] स्यात् [illegible]
संयमं संयजौ संयजः इत्यादि युजेरितिधानं पाठ [illegible] स्यात् [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

निर्देशात्। तेनेह न युज्यते समाधः। नेइति चु कु यु ज समाधो देवादि कन्या न्म ने पदी रवि[illegible]
स्यानुकरणं न तु [illegible] निर्देशः। तेनेह न युज्यते समाधः [illegible] चु कु यु ज समाधो देवादि
[illegible] ने पदं संयोगान्तस्य लोपः। [illegible] व [illegible] व [illegible] एव [illegible]
मित्यादि [illegible] ति षत्वं [illegible] च [illegible] राज्ञः [illegible] एव विभ्राट् देवेट्
वेट् देवेजो विश्वसृट् [illegible] त्वं [illegible] ति [illegible] विद्यो [illegible]
[illegible] दीप्ता वि ति [illegible] आदि [illegible] एज भ्राज [illegible] विति [illegible]
मेव विभ्रा [illegible] इत्यादि [illegible] पदं [illegible] देवेजे [illegible] स्यान्नु दी [illegible]
विश्वः पदान्त विषये षत्वं [illegible] परि [illegible] परिव्राट् [illegible] विश्व
[illegible] दीर्घः स्यान्नु [illegible] वस्य [illegible] विश्वा [illegible] विश्वा [illegible]
दे नोपल [illegible] विश्वाराट् [illegible] विश्वाराजः। विश्वाराजा [illegible] मि
त्यादि [illegible] संयोगान्तलोपे [illegible] संयोगः [illegible] सका [illegible]
[illegible] स्योनु [illegible] जस्। [illegible] सृजः। भृष्टो भृज्जः। [illegible]
[illegible] किन्नु कि [illegible] त्विं [illegible] त्वि जो [illegible] त्विजः।
[illegible] नियमान्न संयोगान्त लोपः [illegible] उकार [illegible] उजो [illegible] त्यदाद्यत्वं [illegible]
तदोः सः सावनन्त्ययोः। त्यदादीनां तकारदकारयोः [illegible] नन्त्ययोः सः स्यात् सौ परे। स्यो [illegible]
[illegible] परमसः परमत्यौ परमत्ये [illegible] त्यदादीनां [illegible] न च [illegible] कारो [illegible]
[illegible] दिति [illegible] तिच्च [illegible] त्वं [illegible] त्वं [illegible]
[illegible] त्यदौ त्यदः [illegible] ति [illegible] यो येषां एतौ एते [illegible] एन [illegible]
[illegible] एतेन एनयोः। २३। युष्मदस्मदोः [illegible] युष्मदस्मद्भ्यां [illegible] डे [illegible] स्व [illegible] द्वितीयये
[illegible] स्यान्नु [illegible] युष्मदस्मदो [illegible]
[illegible] लोप [illegible] युष्मदस्मदो [illegible]
डेरयो [illegible] वचनं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सि॰ कौ॰ २

लोपः स्यात् ॥ अनेनो गुणो ॥ अमि पूर्वः ॥ त्वम् अहम् ॥ ननु त्वं त्वां ग अहं त्वां त्वत्र त्व अम् अहम् अम्
मुत्तिस्थिते अमि पूर्व त्वि परमपि बाधित्वा अनङ्ग त्वात् लोपः सोऽपि तस्य आलिङ्गात् युष्म
दस्मदोनेन त्वां त्वा भावान्नलोपः यत्र युष्मदस्मदी इति सूत्र सं सूत्रे नोपि कारण त्वाविवक्षया
तेन सम्पन्नं नाकृते षष्ठस्य अत्र युष्मदस्य लोपः ॥ सव पूर्वे पूर्व सं न गणे नोगुणे कृते पूर्वमनेन
दत्त त्वाभावान्न नलोपः परमत्वे ज्ञाति त्वं परमात् अहम् युवां आवां द्विवचने वयोरा
कौ युष्मादस्मदो सेप ये न स्य युवां आवां लोविभक्तौ प्रथमायाश्च द्विवचने भाषायां
म् स्यात् युष्मदस्मदोराकार अन्तादेशः ॥ स्यात् नौ अन्ते त्यव सवच भाषायां किंयुवं व सा
लिविसाये युवां आवां मपर्यन्तस्य किंतु के स्य मा भूत् युवं आवां सवादेशः स्यात् त्वया मत्
त्वत्र च त्वा इति मा भूत् युव का अत्रावकाशो मिति चन तिष्ठेत् यूयं वयं जसि स्यु
यूयं वयम् परमयूयं परमवयं ज्ञाति यूयं ज्ञाति वयं युष्मे लोपं स्या लोपः इति पदे
सं अनौ प्रापते अनङ्ग कार्यं कृते नागकार्यं नमवति इति प्रथमयोऽनित्यत्वम् काम्यत्वाद्वा
युष्मन्मात एकाच कृते नन्वनुविकर्षे नेड्डान्ति त्वां मां मा बाध्य साव काववने एका स्या
कौ युष्मदस्मदो मन्प येन स्य त्वामौ तत्र द्विता याचे युष्मदस्मदोराकारः स्यात् त्वां मा
युवां आवाम् शुभान नेत्व विभक्तिकार्य युष्मदस्मदात्र पर्यन्त त्वा सो न कारः स्यात् अमापव
दः शसो दः परस्य सं यो गान्त स्य लोपः युष्मान् अस्मान् चितौ अनयो ये काराद्देशः स्यात् ए
दं शसोऽदः परस्मै सं यो जानत्व त्वया मया युष्मदस्मदो रनादेशौ अनयोः का रः स्यात् अनादेशो लादे
नादेशौ त्वाभ्यामावाभ्याम् युष्मासु अस्मासु तुभ्यं मह्यं यो ङेपि अनयोर्मपर्यन्तस्य तुभ्य महौ स्तः ङ्
परे युवाभ्याम् आवाभ्याम् युष्मासु अस्मासु तुभ्यं परम तुभ्यं परम मह्यम् अति तुभ्यं अति मह्यं युवाभ्यां आवाभ्यां भ्यस्
मादेनुः तुषे लोपः तुभ्यं मह्यं परमतुभ्यं परममह्यम् अति तुभ्यं अति मह्यं युवाभ्यां आवाभ्यां भ्यस्
भ्यसोऽभ्यम् वादेनुः स्यात् अपः शे लोपः स्यात् लोपः तुएवं तत्रो त्त्वाद्विति पदे विभाषया एवं तत्र
भ्यसुत्तु पदात् द्वयोपि साधु युष्मभ्यम् अस्मभ्यम् एकवचने स्य च आभ्यां च से एकवचनस्य आत्
ङे से त्वंवत् वचयुवाभ्याम् आवाभ्याम् पञ्चम्या अत् भ्यं पञ्च मस्याभ्य त्वत् मत् युष्मत्
हे स्वत् तयेमसौ असि अत यो स्य च तेन स्यात् तव मम ॥ ष्टौ ङ इति युष्मदस्मदो सो ॥ मू शि अस्मान्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K, Digitized by eGangotri

पुत्तनस्य वस्तु सो ऽकारविधा ऽमं यो रे वानयोः । षष्ठ्यादिवहुवचनांतनयोः । वत्स सो स्तुः । वांना
सौ रूपवर्णादः । तैसया वेक वचनेन स्य उकारविधयो मनयोः । षष्ठी चनु एवं वक वचनांतनयोः
मैने नौ लेः । यो सो त्रिन्ती याया । त्रिनीत्रे कवचना नयोः । त्वो मा एतो स्त । श्री पुत्रस्य वातु
मा पदि पत्नी त्रैमाहि कुमस त । स्वामी नेम विसर्ग दि । पानु वा मपि नो विभुः । वृद्धवंनो द
मा वी कुः । पति त्रै माचि नो हरि । सो वा वे न । तृ वंवो नो दया ह्नो वो व । मते । पदा
यो । किंवा का दे साभनु त्वा पानु [illegible] सा वानु त्र पादादा विति किं वे दै इ वै धे । स वे यो
मातृ कृत्स । [illegible] वनु स्य गृह णा नु त्रश्च समा णि भक्ति कयो देव नेह इति च वस्तु त्रो व
चीति इत्यस्य मनु त्रो नु वी त्रि सु मा न वा को नि मा ना पु च्छ द स्म दा दे लो व [illegible] । एकाति
। वाक्ये नेह नं भ वति उदेन्त्र चन व भ वि ष्यति दुह सु स्यो देव चा ली ना ने उदन्ता ।
त्वामीति एतेना ना वा दु य त्वा दे त्वा [illegible] न त्वा दे यु ना व [illegible] त्वा दे म नु ति त्यो सु । धाता
देभ को लि धा ना न च भ को ला नि वा न से न न म इ यो व । न व वा ला दे व यु नौ चादि वै च क यो
मा ने ने त्रो पु त्रु सु । इ ति त्यो मा व र त्व नु व ष त्वो मा वा न र दो दि त्यो दि पु त्व न र ह स्मा त्वा
यो यो गे यति वधे । वस्मात्त संबंधे नु ना दे श । स्वादे व इ मे ह रि श्चे मे स्वा मी पन्था श्चे या
नो ले चा वे त्रा वा त पन्था ना वै ओ नु नियो ते एते स्मा दे ह्ना न सु । चो त मा तो स मी द ते । माया
निभा वा विश्व मा न प पूर्वी त्रि य मा ना सु र यो न त्वा दे शा वा दे त्वा वा सु । म नौ त्व मे त्व न न
काणि त्वा अय ने त्व मा म त्वा म ने त्रि ना प्रथमा सा मं त्रि ते संवोधने त्वा चे प्र मा नु दं न मा म नि ह न् ने ने
स्मा नु जो मं त्रि तं पूर्व म वि द्य मा न व त्तु स्यो पु ने रे [illegible] यो ना ना ति ज ने न य ज न ते दे व
ना ह इ ह यु ष्म द स्म दो म दे श । लि इ न नि जो न सा मं त्रि ते नि त्या न स्थ न सर्व दा र द्वा दे व र । यू ता
त्र ने दे वे न्द्र स्या वि घ मा न व न्न वे पि त न । प्रा चीं नं र दे से न दा त्रि त्या द श । एव इ म मे गं गे य मु
ने इ ति मे त्रे य मु ने र त्वा दि त्वं । प्रा ची ना [illegible] मं त्रि ता वि घ मा न व द्भा वे पि मे पु च्छ मे वा त्रि मे
मा नि या न । नो मं त्रि ते सा मा न्या धि क र णे सा मा न्य वि ज न मु । वि शे ष्यं सा मा न्या धि क र णे वि
शे ष णो त्रा मं त्रि ते य द्ने ना वि घ मा न व त्स्या नु इ र दे या लो न । वा हि त्रा दे ते जा ति नु [illegible]
वि इ ब व च ने त्रा त्र मा षा ब हु व च न मि ति व इ व च मा ना वि शे ष्यं सा मा न्या धि क र णे वि शे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

गुणा मंत्रिते पदे नाविघमान वस्मान् कृतेदयालोनः। काहि॥ [illegible] ज्ञाति विवक्षि विभाषि
नेविकल्पवत् वेसुत्रभाष्यव कृवच नेवक्ष्यामी ति वहुवचनांत विनूं [illegible] सा मा नायु
करणो विकल्प [illegible] जके साविघमानवन्नौ स्यातं पूर्वसूत्र भवो देवाः॥ कारणायु प्मान् भजे
देवाः। कारणावोभजे इत्यादेः शेषे वैकोलिकौ नादेशः॥ संपातं सपादं सुपादो
सुपादः सपादं सुपादो पादकादात्र्य पदं गमं [illegible] स्वपादं [illegible] स्वपदो देवः॥ स्वा
ने सपदः सपदं इत्यादि अग्निमंथनीति अग्निमनु अग्निमपु अग्निमयो अग्निमयु
मित्यादि कर्तिमादि [illegible] णं चेः सुप्युपपदे किनु अनिदिता फलउपायाकृति
फलं नाना मानिदिनाम [illegible] नामपुपदान [illegible] लोपः स्यात्। किनिदिङति चेपरे उ
निदचामितिनुमु संके [illegible] सलोपः नुमीन कार [illegible] किं [illegible] यमेति कृपेन
डकारः प्राङ् अनुस्वार पुरस्वय ज्योप्रा इच्चौ प्रा इच्चः प्रा इच्चैमु प्राञ्चौ [illegible] नुपत नेकार
स्यांच नेमे सा कार सलोपः स्यातं वो लुप्ताकारनकारं प्रांच नोपरपूर्वस्यादा
दीर्घः स्यात् प्राचः प्राचा प्राग्भ्यां मिति प्रत्यङ् प्रत्यञ्चौ प्रत्यञ्चः प्रत्यञ्चौ प्रतीचः [illegible]
अचयष्टीलोप स्यात् विषये [illegible] नार [illegible] पियणं नेवब तत्र [illegible] चत्वतास्ति पश्चिमा
प्रत्यापु तीचः प्रतीचा इत्यादि समुदञ्चौ [illegible] तिविप्रत्येत [illegible] इतिस्यिनेविप
[illegible] यक्षो [illegible] पत्रा नये [illegible] नयोः सर्वनाम्नि [illegible] देव [illegible] स्यात्वद्
[illegible] नेन [illegible] तो परे अद [illegible] इति [illegible] तेवण [illegible] संदा इ दोम् [illegible] अदसो
[illegible] अदसो डकारस [illegible] तो सः दसा [illegible] निकृ [illegible] सदीचे वो सनोदारं [illegible] नारनेना
[illegible] दीर्घ [illegible] दीर्घः अमुमुयङ् अमुमुयञ्चौ अमुमुयञ्चः अमुमुय
अमुमुयञ्चः अमुमुईचा अमुमुयग्भ्यां [illegible] इत्यादि [illegible] स्मात् [illegible] यः [illegible]
[illegible] पदे [illegible] विपरि भाषा माश्रित्य [illegible] वमु विवदता [illegible] अदमु [illegible]
[illegible] विघ [illegible] पदस्य [illegible] सूत्र [illegible] कारस्य नेवि [illegible] कारः [illegible] सकारस्य स्या
नेयस्याः सः [illegible] विनि [illegible] नान्त्यपद घत्वविषयपवमत्वं नान्त्ये [illegible] सकारस्य स्या
घुङ् उच्चैश्च [illegible] पदस्योदेः पूर्वस्य [illegible] केचिदि [illegible] ति [illegible] कैश्चित् [illegible] पदस्य [illegible]

कात्रिकलता [illegible] [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अथ स्त्रीदिना सोऽकपान्तरे वो नस्पपे ... ...

नेत्यके केवर्हि इदं कृपतेर्विष्वग्देवयोः किं अञ्चौ अञ्चो ... किं विषु ... ...
किं विषूचः ... ...
... ...
... ...
... ...
... ...
... ...
... ... तिर्यञ्चौ तिरश्चः तिरश्चाति
यंभ्यामित्यादि नाञ्चेः पूजायां पूजार्थस्याञ्चतेरुपधाया नस्य लोपो न स्यात् अलुप्तन
कारत्वान्न नुम् प्राङ् प्राञ्चौ प्राञ्चः नलोपाभावादकारस्य लोपो न प्राञ्चः प्राञ्चा प्राङ्भ्यां
नुम् प्राङ्क्षु एवं प्राङ् नु एवं पूजार्थे प्रत्यङादयः क्रुञ्च ... अस्य क्विन्नि ... दिना नलोपाभावे
निपातनत्वे क्रुङ् क्रुञ्चौ क्रुञ्चः ... पयोमुक् ... पयोमुग् पयोमुचौ
पयोमुचः इत्यादि ... लोपः उगिद्वर्चां ... वृश्चौ ...
महत्पूजायां ... ... निपात्यते ... ...
नुम् उगित्वान्नुम् सान्तमहतः संयोगस्य सान्तसंयोगस्य महतश्च ...
धीयादीर्घो भवति असंबुद्धौ सर्वनामस्थाने ... महान् महान्तौ महान्तः
हे महन् महता महद्भ्याम् इत्यादि ... ...
... स्यान्नुधातुभिः ... ...
... ... धीमान् ... ...
... ...
... ...
... ...
... ...
... ...

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सेनजे नेगुलगंधप्रदे ने वृक्षयज्ञे गन्धयज्ञे विष्णुदिं सायां दिक्षा इस्ये कौनिक्षा वदि मारोल
लिईपा यां कुगास कोचेमि [illegible] भूएणा [illegible] विजो कयो । गुठंश्वा चायां यदी पूजायां
समविजकें [illegible] यमने [illegible] लोचने नान्यो मिंजुदानि मिन्द्रा निबेध । [illegible] यंसे गुतह
[illegible] त्रयोदने कुटत्र्ये के गलम्वणो सलमाभडने कूट [illegible] प्रदाने [illegible] सादइ
नोके कुदपन्नापने वन्दुपो लम ने वृप गुह्नि बलपते गुह्नि बपने प्रजनन्न सामयेयु
कि सबंधश्च वर्षयज्ञे मद [illegible] यो नतियोगे दिवुपरिकुजने गुविज्ञाने गारयज्ञे विदवे
ननो [illegible] विवाते पुवेदयज्ञे [illegible] यावियज्ञे ज्ञाने वे चिंविजे विचारणो विदने विद
निष्ठा पो कूपन्लु कूश्च सूत्रो पिद कनासूम तले मेमानयज्ञे युजगु [illegible] यावयज्ञे
[illegible] यायावयज्ञे सन्नायां यावयज्ञे केलनो [illegible] कुसमे निधाने [illegible] नेसायनेयने
कसयज्ञे [illegible] कुस्मन [illegible] कुस्मे निवानि पदिके नेनो धात्वे [illegible] चतुज्या [illegible] मीयां
चर्चे [illegible] यज्ञे वृक्षा [illegible] उपसनांदा विष्कारे चचा [illegible] वनिनूच्च यजि विप्रनिश्रु
नमा विष्कमेजी [illegible] सनूप सगोत्र आविष्का [illegible] वरूक्व यजि कौमानि [illegible] नेकाण यजि
यो [illegible] धायां कृत्व । कामपादी नोवे जिनिकल्पने अचीकारानूपचेकाणसू जमितागु
नेजम [illegible] पूदज [illegible] दयजि [illegible] दनूजनु [illegible] जासयजि
सानिपशुबंधने पापूयजि [illegible] गोमानयजि [illegible] विषेधे । [illegible] नत्यादे
पूजिनसो [illegible] मनि [illegible] यजि चटस्फुट मेदने विकामे [illegible] । स्कुदनि
स्कोपे [illegible] चाने [illegible] यजि [illegible] नवगाणा [illegible] यो । [illegible]
चेलमने [illegible] दिवसर्दने इदित्वा द्वेवजी [illegible] यजि [illegible]
मजयजि [illegible] विदनु [illegible] मेचोपयजि [illegible] विभादृ [illegible] निषेधा [illegible] दनिजो
[illegible] च वोष्य यानि इति त्वा दइ [illegible]

इति [illegible] यामः [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

इदितो
निशायां:

यन इदितां ताने भाया मि तिनि बेधा ... नरयां निपूरी ... धौ
स्वदंगास्वादने स्वादु रुच्ये केऽत्रासि ष्टप तूदी चौ स्प त्वे ग्रू पदे ग्रू ज्वा दासि स च द तू ओबु बाधु
सेकृधे विभाबि ज तिचे ; धुषधा नु म सि काप्य युज पृच संयमने योजयति योजयति । अयो
दोजू पर्चय ति पर्चति पार्चिता अपृची नु अर्चे पूजायां अर्चयति सूर्च सा ह्य ति सर्च ना ज
तोमा स हति कल क्षेप्पा पुरिमर्व इन्हे पैली द्रवीकरणे लाययति लोचयति लायति
लेला वृजी वर्जने वर्जयति वर्जयति वृ नु ओः वरणे वारयति वरति वरने वारितो वृवयो
त्तानो जा यया ति जमति जम्मिता जरीता ज्रिव जा ययाति ज्रयति जे जा रिचा वियोजनसंपर्च
नयो रेचयति रेचति रेका तिषिष्ठ असव्वो पयोगे मोषयति मोषति सूष्पा अत्रि चा न अर्चयति
वूवी ति शुये नपदाहे तापयति तपति तप्ता नृपन्दी संदीपने के नर्दयति नर्दयति
नर्दति नर्दिता कृदीसंदीपने छर्दयति छर्दति दम्भे दम्भयति दम्भति दम्भिता दम्भसदम्भे अर्पयति
पादा वीदिसमसभेदे ... सयामि त्ये के मी गमने मापयति मयति मेता न बधने
मयति ... पदि काः सम पूर्ने चीकुच अर्दति सायां च रिते नु अर्दयति अर्दति अर्दे ति
सिति हिंसायां हिंसयति हिंसति हिंसिता ... मि गा अर्ह पूजायां अ ः अर्दयपद्ये आ रा द्यति
पा ध्ये ति सीदादेश ः आसीदति मा हज्या ... नसी नु भुतान्यो च क मी ... ता अर्खु न्या नु
अनुत्पत्ति ... पवा नु ती ... नि तु जुष्य पति नि तकमे पि ति तकमे ता म रो ते सा वाप
मिन पं ... पनिपो ... ता सिजति । कि जोषयति जोषति जीति मेवनयो जुष नु
पादो धूनु कम्प ने ताति ... धूनु वा नो नु ... धूनयति धुवति धवने के चि
नु धूम्पी ... नि ति पा ... नि सा ... च यो ... नु कमा ... धावीति अयं स्वादो क्रा
दै क्रादो नदादो य ... यो दु ... ययापवकादि ... धूनोति च ... कव ना नि धुनो ... वा
कचूनं धुनाति धुवति ... तिमा ति नुज ... वायु वि धूनयति च ... कम्पे ... नने धवति
चेदनमेजरी ... नु ... यति धू ... दरप ... ते नु ... यति ... यति
धायति प्रयने ... दमे ... नेआपयति आपति आपा आपनू ... नेपद
सि ... के आपने ... नु अ ... पका रण यो ... गा च दे चै ज्ञानयति विज्ञानयति ज्ञनति चानु
... ... पदनन यो ... के ... नयति ... वचने वाचयति स्वदि ... नेनू वेदति

विभाषानी
यजेः तोहः
तियो ... स्वादयि
... जिषये

... गमीर

... न
... न

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वदते अनुदात्तेदित्येके ववदनुः ववदिथ ववदे वधानु वच परिभाषणे आचयति वच
ति वृत्तौ ज्ञवाद्वीनु मानपूजायां मानयति मानति मानिता विचारणे नुभोवादिको
निर्त्य सन्नन्तः लमे मानयन्ते दुन्या कुसमीयः मन्यते दुनि दिवादौ मनुते दुनि तनादौ मु
प्राप्ताः वात्मनेपदीभावयन्ते भवते। ता चस्तानियो गौने वात्मने पदमित्ये के। भवति गति
विनिदन्ने मानमलो ष ए कठि गो केशस्थूवो यमुत्कंठा याकुठते दुन्या त्मने पदीगनः
जुषु गो चालकरण योः मार्जयति मार्जति मार्जिता मार्ष्टा मृष्यति तितायां चादुमिते नु
मर्षयति मर्षयति मर्षति मर्ष्यते मृष्यति मृष्यते दुनि दिवादौ सेवने ष विमर्षति शु
षधू सहने धर्षयति धर्षति दुत्याधृष्टौ यां अर्थवादनाः कथवाक्यप्रबंधे अल्लोपस्यस्थानि
वयतिनि कथयति बुल्लोपि सन्नन्तदीर्घः सन्वद्भावो नस्य कथमनुवर्ध ईप्सायां
वयति विवारयति वारयति। गणति गणसंख्याने गणयति ईच्च गणः। गणो रम्यासस्य
ई गणाच्च्व श्रे योचादनुअजगणनुअजीगणन् शठ श्वठ सम्यगवभाषणे पदवट
रुक्त्या गोत्रम्सर्तुलनगदी देव शब्दे लनयति गदयति अजगदनु पतने गतौ वा
जेतं वादन्ते इत्ये के अधौ पतयति पतति पतयिता कान्यपतीतु धिनीयेपातयति
पीपतन् पुष आवृतरूपाद पवि पवयति पवयति स्वकृत्यादेये स्व ग्रयति स्वमतियं
ति रुवयति कलगतौ से व्याः तेच चदपति कल्कने पति कल्का नदंभे सूरा अंग मह
पूजायां महयति महतौ निदुः विनिश्च सारणे अपवदौ बल्ये सारयति कृपयति ग्र
च अग्रस्थ सूचनु खटभदाणे तिजी योज दूरत्ये के लोडुन्मन्त्र्ये चोदनेपे गोमडप लेपनेम
नुगोमद्गु कुमार क्रीडायां अचुकुमारनुनुचुरी लेउपधारणेउवधारणम् मन्द्रा संस्तान
स्वोन व्रयोगे अससामनुषाम सान्त्वन दूच्च तीजस्थानुअर्थ समन्नु वेल कालोपदे
कूबे लयति कालयति कालदूति पृथग्वेयानु त्रिष्ये के वल स्थूल लवनपक्कनयोः
वान सुख सेवन यो। प्वीति सेवन यो दिग्ध त्ये वानयति अववाज नराव मार्ग
गाग जगवेष अनुवास उपसेवायां नि वास आच्छादने भाजवृथक्कर्मणि सभाज प्री
वे लोन यो प्रीति सेवन यो ... जनपरि ...

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

णा जिह इति सूत्रे णाञ्अभ्यासे वर्णे स्वे थे स्यान्नु पवर्गे यण उकारे स्य चि चपवर्गे पर यो
मिति व ऋ थे वर्गे पूर्व स्या का रूजको स्म रहो तिङ्गणो चि अचोऽत्रादे चूर्णे न स्यान्नु द्विवे
कार्ये इति यत्र द्विरुक्तो अभ्यासो नन्र खेड स्वजा घो वि क्रि यार्या व द्वि निष्ठि ते रूपे
कार्ये । औ व र्णे लभ्य ते न त्रे वार्य निषेधः ज्ञापकस्य संज्ञा न्यायो पेदात्वा ते न गचिकी
र्ते दि जि सिद्धं थ ह्न ते जुन न्नाह्व स्यादि च्चं तत न इतरा खेडे ल्लोप । ओनन्त माभका नू नन
पूर्वान्नुवाद्यं अदधा मनु कॊट्टा पूर्व दा रुद्र न्य न्ये सं केन ग्राम ज्ञ गुणाच ग्रामे त्रे णो चा
नु कूणोति कूट यति संकेन यति ग्राम यति नुणाय ति । पाठोन्तरे । केन ग्राव णेति मन्त्र
णो च केतयति ति केतयति गुण गुण चामन्त्रणे च कारात् नुकेन कूणा संको चेनदृ ति
स्तेन चौर्ये स्रति स्तेनन्नु जागा वा दा स्वते पदिनः पदान्ते सर्व प दन खेड नद णो गृह्ण
यते म्रगान्वेष णे म्रगयते मृगयति । कं डु दि । कुरु वि स्मापने कुर्व वार वि को तो
स्थूल परिबृंहणे स्थूलयते ऋनु स्थूलन्नु स्थूलयति अर्थ उपयाच्ञा यां अर्थ यते सो न थ स
सत्र संज्ञान क्रियायां अस्सत्र न त्रा तेका चत्वा न्ते बे पदे नु । मिस त्र विब दे से गर्व मा
ने गर्वयते गर्व न च सा मर्थ्या स्मि विकल्प । धातो नु नन्द दा नं । लि छ्या रूवका लं एव मन्ते
चि इत्या गर्वीयाः सूत्र वेष्टने सूत्रय ति अस्तु सूत्र न्नु सत्र पूर्व स्वनों सूत्रयति सूत्रपा
क ष्ये पादनी स्व कर्मे स मायो अपपा म स्रयति नीनु पुरु स तर्गे पुष्यति घे क दर्शूने
दृश्य के उदयि का नू यत्र पूर्णे छि त्सो कत्र यति कर्ते स्प पेको कर्त यति पाति प्र दि का
दो च चेष्टे व कुल म्निष्ठू वज्ञ प्राति पदि का द्या त्यु र्थे णि चस्मात् दुष्ये यथा प्राति पदि कस्य
पूर्वव त्प्रा व भाव टि लोप वि मन्न न लोप यणादि लोप पत्र स्य सा वादे मम ते ना ल घु
नुत्प्राव चि स्यु । पद्दमा चष्टे पदयति पत्त्वा हृदो मंत्रां टिलोप । अपी पदुन्नु दृवोचाद्रि
त्रमत्रे भाष्ये त्तु ह्न रू दे लो यो वली या ति जि । स्थित न्नु पर न्नु न न्त का को जि न्न दा च ष्टे पूर्व स्यु
प्र प चा । कमोन्या च ष्टे इति धा त्व चे सार्थ हेतुर्थे पेत्स्य त्वा वि चा दि न । ते त्राञ्छो नाजि क्रो
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

णिणि सोडे्ती स्विदं

सुतिसुष्वयजिहलि नात्मातिक्रामति जजिहलयजिधानुरूपं चाशिः ष्यावृत्तिधीनरु
पेप्रतिपद्यते चवा को मुकं समुच्छ्रायार्थे । नियाचचार्षिक स्ववानाच्छिन्नलदाचे
छेद्गल्लुकृतकृ तिप्रत्ययोपेचि । श्रेयंकृतिवच्छ्वकारकमिति । कर्मवधस्य चप्रेकर्मसंघात
यति द्रवकासे हनुदातिस्थिते हन्तलोचिस्मलो । हन्तेलकारेतादेनू । स्यातिरिल्व
प्रकारस्य वधाता प्रेपरेकृ त्वंन तेभिणति नुवत्वोग नुसाधानुसंज्ञाच कर्मसेविविधिष्टस्य पापान तज्ज्वाग्रेरु । घिस्वेयो
दौष । किंचकर्मत्वे चैरुयानापानो । हेस्वरूपग्रहणं मनत्वस्य चेकार्यविज्ञानानुसज्ये
रप्रकृतिरवेति चकारो भिन्नक्रमः । कार्त्स्न्यादकोयहेतुमणिचः । चकारेतेन्याद
कोहैतुमत्सौयादक्तुं कारकवाचनावनतमूले षिनीयो नेयादकुं चकार्ये कुजनत्वादि
नेदिहापीत्यर्थः । कर्मसमजीवनतनुकर्तृकामप्राख्यार्थे कर्तृत्वं वामार्थ्ययत्नकरण
२२ नवचद्वादिमात्रमित्यर्थः । व्यासिनाहनिश्रमयति वक्ष्यपनूनेचिञ्चित्रकरणो
लेख्यकर्मणो द्रव्यपर्ये । कदाचिदुप्नेचित्रौत्युयमहुतुसदकुंतेणिचेलभते चित्रयति
ग्रंहसमायाते वटविभाजने लनप्रकाशने वटिलति द्रव्यके वटयति लजयतिग्र
दैनेषुपाठवला दर्शनेवृ छिन्निनस्यन्त्येव वपयाति लेजापयति ग्राकटायनस्तु कथा
पीना हकेष्वापुकमाहन नमते कथापयति गणापयजी त्यादि मिश्रान्तेपके से ग्रामयु मत्सुइ नकारप्रगृ
छिद्र कर्ण यति देशनेदुनेवेनुअकारप्रश्लेषान नसमस्रंग्रामनत स्तोमश्वाचायाग्रन्तु स्तोमनु छिद्रकर्णा
भदनेकर्मणामेदनमुपनयेकरोतिधात्वेषुसति त्वन्ये ग्रंपदवृपचाने उपसर्गादरुत्वान्ये
ग्रन्थपनुदेडदडतिधातने गोकपदेलदाणे चनांचकानुग्रंगचग्राजगनुसुवाहुप्रवेन
क्रियार्थो मुग्धास्वादनस्ते हनयो । व्ययविनसमस्तारो ग्रववयनुरूपरूपक्रियायार
पस्यदकुंमकरणवाहुपक्रियाछेदपेधीकरणेग्राचिछेदनउदग्रपवाद्गुणाइत्योकेछे
दयेति लामयेरणो वर्णागात्रविचूर्णने वर्णवर्णक्रियाविस्तारगुणवचनेषु वेष्णु क्रिया
वर्णकरणेस्तुवर्णे वर्णयति विहरणानाज्यध्व हरिवर्णयतिरसौनीत्यध्वे वकुलमान
निदकुंनप्रदनुधांनुनिदकुंनमिनच्युर्वाद न्येपिकोधाः नघायापाणेहनि

वर्णयति कर्णा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्रु: अमीमवत् अयीयवत् अरीरवत् अलीलवत् अजीजवत् स्रवतिशृणोतिद्रवतिप्रवतिप्लवतिच्यवतीनां वा ४ ८१

भावेऽपवर्गे तु विच्छर्दने छिद्रपटे तृणोवसनिवासे तुच्छ आवरणे एवमान्दोलयति प्रेङ्खोलयति वि
डम्बयति विडम्बयति अवधीरयति अन्ये तु दशगणीपाठो बहुलमित्याहुः तेनापठिता अपि सौत्रलौ
किका वैदिका बोध्याः अपरे तु नवगणीपठितेभ्योऽपि केचित्स्वार्थे णिचमाहुः राज्यमचीकरदिति यथे
त्याहुः चुरादिभ्य एव बहुलं णिजित्यपरे इत्यन्ये सर्वे पक्षाः प्राचां ग्रन्थे स्थिताः णिङन्तान्निरसने ग्रन्थ
वाचिनः प्रातिपदिकान्निरसनेऽर्थे णिङ् स्यात् हस्तौ निरस्यति हस्तयते पादयते श्वेताश्वाश्वतरगा
लोडिताह्वरकाणाम् अश्वतरेतकलोपश्च पञ्चानां श्वेताश्वादीनां चतुर्णाम् अश्वादयो लुप्यन्ते णिङ् च यथायथं
श्वेताश्वमाचष्टे तेनातिक्रामति वा श्वेतयते अश्वतरमाचष्टे अश्वयते गालोडितं वाचो विमर्शः त
करोति गालोडयते आह्वरयते केचित्तु णिचमेवानुवर्तयन्ति तन्मते परस्मैपदमपि पुच्छादिषु धात्व
र्थ इत्येव सिद्धं णिङ् विधानादेव बहुलं वेच नादात्मनेपदमस्तु पुच्छभाण्डचीवराण्णिङ् ३।१।२० सि
याते मङ्गलार्थः इति चुरादिः तत्प्रयोजको हेतुश्च कर्तुः प्रयोजको हेतुसंज्ञः कारकसंज्ञः स्यात् हेतुम
ति च प्रयोजकव्यापारे प्रेषणादौ वाच्ये धातोर्णिच् स्यात् भवन्तं प्रेरयति भावयति णिचश्चेति कर्त्रगामिक
ले आत्मनेपदं भावयते भावयाम्बभूव ओः पुयण्ज्यपरे सन्निपरे यदङ्गं तदवयवाभ्यासोकारस्ये
त्वं स्यात् पवर्गयणजकारेष्ववर्णपरेषु परतः अबीभवत् अपीपवत् एष्वभ्यासोकारस्येत्वं
स्यात् सनि अवर्णपरे धात्वक्षरे परे अशिश्रवत् असुस्रवत् नाग्लोपीति ह्रस्वनिषेधः अटू टत्तस्मत् अङ्कोक
तु अचीचकासत् अत्र ऋदित्वात् अचीचकासत् नरे अचचकासत् नाग्लोपीति सुबानुप्रकरणे गोङु
पाकृतिषु लोपे एण्या सिच् पूर्वविधौ इति बाधादुपधावाचा वृद्धिं बाधित्वा णिलोपः चोरयति णौ चङ्युपधाया
ह्रस्वः दीर्घो लघोः इति अचौ विचार्य स्थानिवद्भावः एवं कृतेऽपि नु अचूचुरत् णौ च संश्चङोः सन्परे
ङ्परे च णौ [illegible] यते सम्प्रसारणं वा स्यात् सम्प्रसारणं तदाश्रयं च कार्यं बलवत् इति
वचनात् सम्प्रसारणं पूर्वरूपम् अशूशुवत् अलघुत्वान्न दीर्घः अशिश्वियत् सन्यतः अभ्यासस्येत्वं चङि अदि
गोऽति मित्त्व एषां स्यात् सोऽनस्यात् चङि अवातलभ्यनुपधे सीवित् अनुसीवत् जनितेति टिन् अभ्युपपनु वदि
गोपयत्यवधाकृत्वोऽपि न्यासस्तु गेव ओणे ऋदित्करणात् लिङादौ मामवानि दिधन् एजादावेधनो विधाने
नवृद्धिः मामवान्नो दिधन् तन्द्रा इति नदनाणानदिच्च ओनदि दन् आडिङ्नु आर्चिचन् उत आजवे उप
देशोदकाने पयः भुजन्तु जीपाटयत्पनापयोदिति ज्ञापतन्नादयो स्यव सर्वो नतुगोविधिनाद

ओले श्री दिकरलाकारेला मी ति सुदिता उपधा हृस्वनिषेधः याथं य दिकस्वाभार्यवृद्धितमोते (अवाचालंबनाविदु प्रयोग: सिवादीनां वाघ्यवापेति =) रजारिलातलिप्रायस्य तदेवधायां दीर्घस्य भागान्दर्थ सहितरलमोर्थस्यसमा पयतिवरिगेल्पादि =

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

द्राकु स्तायां गतौ १कृ १२ संयोगादेर्दस्य विंतर २

[illegible]

मायपति ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पधाभूतस्य लोपः स्यात् ईति परे । गार्गी । अनपत्याधिकारस्थान्न ङीप् । द्वीपे भवा द्वैप्या । अधिकार
ग्रहणान्नेह देवस्यापत्यं दैव्या देवाद्यञञौ इति लिङ्ग्रहणादीकारान्तो यो नत्वपत्याधिकारस्थ
ठिनः । प्राचां ष्फ तद्धितः । यञन्तान्नु ष्फो वा स्यात् स्त्रियां स च तद्धितः । षः प्रत्ययस्य प्रत्यय
स्यादिः ष इत्स्यात् । आयनेयीनीयियः फढखछघां प्रत्ययादीनाम् । प्रत्ययादिभूतानां फादी
नां क्रमादायन्नादय आदेशाः स्युः । तद्धितान्तत्वात् प्रातिपदिकत्वे षित्त्वसामर्थ्यात् ष्फेणोक्तेऽपि
स्त्रीत्वे षिद्गौरादिभ्यश्चेति ङीष् । गार्ग्यायणी । सर्वत्र लोहितादिकतन्तेभ्यः । लोहितादिभ्यः
कतन्तेभ्यः यञन्तेभ्यो नित्यं ष्फः स्यात् । लौहित्यायनी । कात्यायनी । कौरव्यमाण्डूकाभ्यां च । आभ्यां
ष्फः स्यात् क्रमेण ण्यपवादः । कुर्वादिभ्यो ण्यः । कौरव्यायणी । ञक्ष माण्डूकादिभ्यो ण । माण्डू
कायनी । आसुरेरुपसंख्यानम् । आसुरायणी । वयसि प्रथमे । प्रथमवयोवाचिनोऽदन्तात् स्त्रियां
ङीप् स्यात् । कुमारी । वयस्यचरम इति वाच्यम् । वधूटी चिरण्टी । वधूटचिरण्टशब्दौ यौवनवचनौ
अतन्द्रय्येवाविभ्रश् । कन्याया न । कन्यायाः कनीन चेति निर्देशात् । द्विगोः । अदन्ताद् द्विगोर्ङीप् स्या
त् । त्रिलोकी । अजादित्वात् त्रिफला । त्र्यनीका सेना । अपरिमाणबिस्ताचितकम्बल्येभ्यो न तद्धि
तलुकि । अपरिमाणान्ताद्विस्ताद्यन्ताच्च द्विगोः ङीप् न स्यात् तद्धितलुकि सति । पञ्चभिरश्वैः क्रीता
पञ्चाश्वा । तद्धितलुकि किं समाहारे पञ्चाश्वी । काण्डान्तात्क्षेत्रे । काण्डान्ताद् द्विगोः क्षेत्रे न ङीप् न तद्धि
तलुकि । द्वे काण्डे प्रमाणमस्याः द्विकाण्डा क्षेत्रभक्तिः । प्रमाणे च । पुरुषात्प्रमाणे द्विगोर्वा स्यात् न तद्धि
तलुकि । द्वौ पुरुषौ प्रमाणमस्याः सा द्विपुरुषी द्विपुरुषा । ऊधसोऽनङ् । ऊधोन्तस्य बहु
व्रीहेरनङादेशः स्यात् स्त्रियामित्यन्नङि कृते ङीपु निषेधेषु प्राप्तेषु बहुव्रीहेरूधसो ङीष्
ऊधोन्ताद् बहुव्रीहेर्ङीष् स्यात् । स्त्रियां । कुण्डोध्नी । स्त्रियां किं कुण्डोध्नी धेनुकम् इत्यत्र न हि । न स्त्रियां
यामिसुप । संख्याव्ययादेर्ङीप् ङीषोऽपवादः । ऊधसोऽनङ् ... बहुव्रीहेरित्येव ऊधो ऽतिक्रान्ता
नान्तस्यानुबन्धो । दामहायनान्ताच्च संख्यादेर्बहुव्रीहेर्दामान्ताद्धायनान्ताच्च ङीप् स्यात् । दामा
प्याति निषेधयोः प्राप्तयोः दामहायनान्ताच्च इत्याद्येव वचनं विशिष्टं अव्ययग्रहणमननुवृत्तेः । इह तु
अरे केन्यत्र डापि प्रतिषेधोऽस्ति न स । द्वितीया ... त्रिचत्वारिंशत् ... एवं वाचा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

[illegible]

मूवयो वाचकस्यैव हायनस्य ङीप् णत्वं चेष्यते त्रिहायणी चतुर्हायणी वयसोऽन्यत्र त्रि
हायना चतुर्हायना शाला ॥ अन्नुपधालोपिनो ऽन्यतरस्याम् ॥ अन्नन्ताद्बहुव्रीहेरुपधालो
पिनो ङीप् अन्यतरस्यां भवति ङीपामुक्तौ ... भवतः । बहुराज्ञी ... बहुराजा नौ ... स्यां न
... कृतद्वा ... ति ... किं बहुकृ ... स्यात् उपधालोपिन इति किं सुपर्वा
ति ... छन्दसोः । अन्नन्ताद्बहुव्रीहेरुपधालोपिनः संज्ञायां छन्दसि च विषये नित्यं ङीप्
स्यात् अभवति विकल्पापवादः । छन्दसि च दृश्यते एकमूर्ध्नी समानमूर्ध्नी ... ; अन्यत्र पूर्वे
णा विकल्प एव एकमूर्धा एकमूर्ध्नी केवलमामककभागधेयपापापरसमानार्यकृतसुमं
गलभेषजाच्च ॥ एभ्यो नवभ्यो नित्यं ङीप् स्यात् संज्ञाछन्दसोः । अथो त इयं केवली ... स्याति
अथ स्यां मामकी तनु भागधेयी पापी ... अपरी समानी आर्यकृती सुमंगली भेषजी ... अन्यत्र
केवला ... मामिका ... नियमार्थं आरम्भः ... सिद्धे । ... लौकिके असंज्ञायां मामि ...
नवेत्यनिवर्तते ... कुस्मा ... या ... ङीप् ... जीव ... कायी ...
तिभागो ... नामस्याग ... अनुबन्धस्याधिकरणे ... धा ... तयो
... सामान्याधिका ... भावा ... पत्नी ... पतिवत्नी ... अन्तर्वत्नी ...
... पतिवत्नी ... पाणिगृहीती ...
... पत्नी ... भा ...
... पतिनुका ... पूर्वस्य ... पति पदि ... का ...
... गृहस्य पतिः । गृहपतिः । गृहपत्नी अनुपसर्जनस्येति ... सर्वमनु ... विनत ...
... वृषलपतिः वृषलपत्नी ... वृषलस्य पत्नी ...
... पत्नीवत्पत्नी ... यद्वा ... किं पुंस्त्वं ... पत्नी ...
... पत्निः ... विषये विशेषः । सपूर्वस्य किं गवां पतिः स्त्री ... पूर्वविकल्पः ...
... पूर्वविकल्प ... समानस्य सभा ... निपात्यते समानः पतिर्यस्याः सा सपत्नी एकपत्नी
... पत्नी ... पतिः ... पूतक्रतोरै च ... पूतक्रतायी ...
... ॥ एषां ... स्यात् ... ङी ॥ १९

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अत्र भाली वसौ च मार्ये नत्वमीतम् = ४   अत्र एकस्मिंल्लोकद्वयोः स्थले द्युः परतो वक्ष्यो वक्तव्यः स्यात् ... प्राचां संज्ञा = १

कपेः स्त्री वृषाकपायी हरविष्णू वृषाकपी इत्यमरः । वृषाकपायी श्रीगौर्योरिति च । अग्नायी कुसि-
तायी कुसिदायी कुसिदं दृष्टः कुत्स्वम अधुना नु दीर्घम मध्यः । मनोरौ वा मनुशब्दस्यौकारादेशः स्यात्
उदात्तैकारश्च वा ङीप् च । मनोः स्त्री मनावी मनायी मनुः । वर्णादनुदात्तात्तोप-
धात्तो नः । वर्णवाची यो अनुदात्तान्तस्तोपधस्तदन्तादनुपसर्जनात्प्रातिपदिकाद्वा ङीप् स्यात् तकार-
स्य नकारादेशः । एनी एता रोहिणी रोहिता । वर्णादनुदात्तादिति किम् । श्वेता
दोषः । अत्र पाठे मूलाल्लोकेति । पृच्छ वीणा पेटा । सारङ्गी । पिशङ्गादुपसंख्यानम् । पिशङ्गी । असित-
पलितयोः प्रतिषेधः । छन्दसि क्नमेके । असिक्नी पलिक्नी । अवदातान्ता । नवसी वाची किन्तु विष्णुरिव वाची । अन्य-
तो ङीष् । वर्णवाचिनोऽनुदात्तान्तात्प्रातिपदिकात् अतोपधात् ङीष्
स्यात् । कल्माषी सारङ्गी । शबली । षिद्गौरादिभ्यश्च । षिद्भ्यो गौरादिभ्यश्च ङीष् स्यात्
नर्तकी । खनकी । रजकी । गौरी । मत्सी । मनुषी । आकृतिगणोऽयम् । गणपाठे इत्यादिना ...
... पिप्पल्यादयश्च । आकृतिगणोऽयम् ...
...धायाः । सूर्यस्य तु । सर्वस्य । सूर्या । यव यवनी । मत्स्यस्य ङ्यां ... गवय्या ...
... जानपदकुण्डगोणस्थलभाजनागकालनीलकुशकामुककबराद्वृत्त्यमत्रावपनाकृत्रिमाश्राणास्थौल्यवर्णानाच्छाद-
नायोविकारमैथुनेच्छाकेशवेशेषु । एभ्य एकादशभ्यः प्रातिपदिकेभ्यः क्रमाद्वृत्त्यादिषु
ङीष् स्यात् । जानपदी वृत्तिश्चेत् । जानपदा अन्या । कुण्डी अमत्रं चेत् । कुण्डा अन्या ...
... गोणी आवपनं चेत् ... स्थली अकृत्रिमा चेत् । स्थला अन्या ...
... भाजी श्राणा चेत् । भाजा अन्या । नागी स्थौल्यं चेत् ...
... काली वर्णश्चेत् । काला अन्या ... नीली अनाच्छादनं चेत् ...
... कुशी अयोविकारश्चेत् ... कामुकी मैथुनेच्छा चेत् ...
... कबरी केशवेशश्चेत् ... नीली ओषधिः ... नीला शाटी ...
... प्राणिनि च । नीला गौः । संज्ञायां वा ...

लेवरक्तो रागादित्यस्य बाधकम्

अन्यत्र नीला शिला

नीली नीला कृशी अत्रे

यां यां विकार्ष्ण्ये तु कृष्णान्या। कामुकी मैथुनेच्छा चेत्तु कामुकान्या। कबरी केशानां सन्निवेशविशे-
षे तु कबरान्या। चित्रेत्यर्थः। शोणात्प्राचाम्॥ शोणी शोणा॥ वोतो गुणवचनात्॥ उदन्ताद्गुणवा-
चिनो वा ङीष् स्यात्। मृद्वी मृदुः। उतः किम्। शुचिः। गुणेति किम्। आखुः। खरुसंयोगोपधान्न। खरुः।
सं पतिंवरा कन्या। पाण्डुः। बह्वादिभ्यश्च॥ बह्वी बहुः। पद्धती पद्धतिः। कृदिकारादक्तिनः। रा-
त्री रात्रिः। सर्वतोऽक्तिन्नर्थादित्येके। शकटी शकटिः। शक्तिनर्थात्किम्। अजननिः। क्तिन्नन्ता-
द्यापो विधानाय पद्धतिशब्दो गणे पठ्यते। इति मकारादिक्रियेति पद्मावे। पुंयोगादाख्यायाम्॥
या पुंसाख्या पुंयोगात् स्त्रियां वर्तते ततो ङीष् स्यात्। गोपस्य स्त्री गोपी। पालकान्तान्न। गोपालिका। अश्व-
पालिका। सूर्याद्देवतायां चाप् वाच्यः। सूर्यस्य स्त्री देवता सूर्या। देवतायां किम्।
सूरी कुन्ती मानुषीयम्। इन्द्रवरुणभवशर्वरुद्रमृडहिमारण्ययवयवनमातुलाचार्याणामानुक्॥
एषामानुगागमः स्यात् ङीष् च। इन्द्रादीनां पञ्चानां मातुलाचार्ययोश्च पुंयोग एवेष्यते।
षि हि ङीषागममात्रं विधीयते। इन्द्राणी। उभयं मृडानी। हिमारण्ययोर्महत्त्वे। महद्धिमं हिमानी।
महदरण्यमरण्यानी। यवाद्दोषे। दुष्टो यवो यवानी। यवनाल्लिप्याम्। यवनानां लिपिः यवनानी। मातुलो-
पाध्याययोरानुग्वा। मातुलानी मातुली। उपाध्यायानी उपाध्यायी। या तु स्वयमेवाध्यापिका तत्र वा
ङीष् वाच्यः। उपाध्यायी उपाध्याया। आचार्यादणत्वं च। आचार्यस्य स्त्री आचार्यानी। पुंयोग इत्येव।
आचार्या स्वयं व्याख्यात्री। अर्यक्षत्रियाभ्यां वा स्वार्थे। अर्याणी अर्या। स्वामिनी वैश्या वा इत्यर्थः।
क्षत्रियाणी क्षत्रिया। पुंयोगे तु अर्यी क्षत्रियी। कथं ब्रह्माणी। ब्रह्माणमानयति जीवयतीति ब्रह्मा-
कर्मण्यण्। क्रीतात्करणपूर्वात्। क्रीतान्तादकारान्तात् करणादेः स्त्रियां ङीष् स्यात्। वस्त्रक्रीती। क्वचि-
न्न। धनक्रीता। क्तादल्पाख्यायाम्। करणादेः क्तान्तादकारान्तान् ङीष् स्यात् अल्पत्वे द्योत्ये। अभ्रलिप्ती
द्यौः। बहुव्रीहेश्चान्तोदात्तात्। बहुव्रीहेः क्तान्तादन्तोदात्तात् स्त्रियां ङीष् स्यात्। जातिपूर्वादिति
वक्तव्यम्। नेह बहुकृता। कालसुखादिपूर्वान्न। ऊरुभिन्नी। नेह एकक्रीता(?) जाता(?)...
पाणिगृहीती भार्यायाम्। पाणिगृहीतान्या। अस्वाङ्गपूर्वपदाद्वा। पूर्वेण नित्ये प्राप्ते विकल्पोऽयम्। सुरापीती सुरापीता।
... किं अस्वाङ्गेति ... अन्तोदात्तादित्येव ... पूर्वेणापि न ङीष्। स्वाङ्गा-
च्चोपसर्जनादसंयोगोपधात्। असंयोगोपधमुपसर्जनं यत्स्वाङ्गं तदन्तादकारान्ताद्वा ङीष् स्यात्।
केशान् अतिक्रान्ता अतिकेशी अतिकेशा। चन्द्रमुखी चन्द्रमुखा। असंयोगोपधात्किम्। सुगुल्फा। उपसर्जनात्
किम्। शिखा। स्वाङ्गं त्रिधा। अद्रवं मूर्तिमत्स्वाङ्गं प्राणिस्थमविकारजम्। अतत्स्थं तत्र दृष्टं च तेन चेत्तत्तथा युतम्॥

सर्वे बहुव्रीहिपरि(?)

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नात्र मूर्तत्वात् सुमुखो [illegible] प्राणिस्थत्वात् सङ्गोपाङ्गिकाङ्गत्वात् [illegible] न तस्य नत्र ह यं च सकेशी

सकेशूका रथ्या [illegible] प्राणिस्थस्य चिप्राणि निर्दिष्टत्वात् [illegible] तम् [illegible] नाव्य

[illegible] प्राणिवस्त्राणि [illegible] नासिकोदरौष्ठ [illegible] भोवाङ्‌डीषु [illegible]

[illegible] बाधने पुरस्तादपवादन्यायात् [illegible] दीनां च बानन्तुम्

[illegible] बाध्यते [illegible] प्रतिषेधः परत्वादस्य बाधकः [illegible]

[illegible] कानुमनानिकाद्युपादि [illegible] नासिकाग्रनासिकाग्रवृत्ति [illegible] काण्डेभ्यो [illegible]

[illegible] पाद्यादि [illegible] अनुकरणं [illegible] कश्चित् भाष्यार्घन्तु [illegible]

[illegible] नासिकाः [illegible] वर्तिकानि [illegible] कवरमणिविषशरेभ्यो नित्य

[illegible] कवरश्चित्र [illegible] यस्याः सा कबरपुच्छी [illegible] कल्याणकल्माषी [illegible]

[illegible] पुच्छी [illegible] कोगादिवत्त्वचः क्रोगदेवात् [illegible] कल्याणक्रोडाद्भ्यो [illegible]

[illegible] ङीषमानपूर्वो [illegible] पूर्वात् [illegible]

[illegible] नासिका [illegible] ङीष् स्यात् [illegible] मात्वा [illegible]

[illegible] कन्या [illegible] दिक्पूर्वपदात् ङीप् दिवप्पूर्वपदादिवं [illegible] बहुकिंस्य

[illegible] [illegible] विषयादिका [illegible] ङीबोडीबादेनूः स्यात् [illegible]

[illegible] ङीबानुवर्तते ङीप्‌ [illegible] चवा [illegible]

[illegible] इति [illegible] पकार [illegible] नेन [illegible]

[illegible] आयेन [illegible] नाम [illegible] विषयादयो [illegible] नवार्थे [illegible]

[illegible] ङीषु स्यात् [illegible] गान् [illegible] स्यात् [illegible]

[illegible] निर्देशः [illegible] असर्वलिङ्गा चेत् इति एकसोः [illegible] सर्वलिङ्ग

[illegible] सकृदाख्यान निर्ग्राह्या [illegible] किं [illegible] दिकि [illegible]

[illegible] जातिविशेषलक्षणा [illegible] जाति [illegible]

[illegible] बाधते [illegible] जातेः [illegible] विषयादि [illegible]

[illegible] लीदम [illegible] बिषपा [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्त्रीणएते इतो मनुष्यजातेः ॥ तोपूम्यानु दाद्दीयो धादपि ... मनुष्यजाते
किं तिचितिः ऊङ् तः ॥ उकारान्तादयोपधान्मनुष्यजातिवाचिनः स्त्रियामूङ् स्यात् कुरूः कुरु
नादिभ्यो ण्यः न स्यात् स्त्रियामवंतीत्यादिना लुकु रयोपधात्किमु अध्वर्युः ॥ ब्राह्मणी गाप्रा तोजा
तेश्चाय ज्यादीनामुपसंख्यानम् रज्ज्वादिपर्युदासो युवतीनेभ्य एव प्रलोबंधुः वर्कोन्धूः प्रनेयो
पीवान्नचेपि नाहूःपान्तो मितिनिविम नुदात्तत्त्वाप्रतिषेधः ॥ ऊङ्ःफले अध्वराणीजानेर्लंबुकवा
कुः मुत्यावेलमजून्दे ॥ हनू ॥ वाहेनानुमानागा स्त्रियामूङ् मद्रवाहूः संज्ञायां किं वृत्तवाहुः पंगात्र
पंगूः श्वश्रूसेष्योकारोकारलोपश्च श्वश्रूः ॥ यूपयोगलक्षणस्य ङी विपयवादः ॥ लिंगविशिष्टपरि
भाषया सिद्धे ॥ श्वश्रूः ऊरूत्तरपदादौपम्ये ऊरूत्तरपदान्नाम्नःपूर्वपदमुपमानं पूर्वपदं प्रातिपदिक
नस्मादूङ् स्यान् करभोरूः संहितशफलक्षणवामादेश्च ॥ एभ्य ऊरूत्तरपदान्नतदयः स्यात् संहितसह्या
चोतिवर्तः ऽतिलितेनसफ संहिता बूरूयस्याः सासंहितोरूः सकृतसुमितसहोरूः वामोरूः ॥ सा
सहोरूः ॥ यस्य विषमायेवचनस्य सहभूः यस्य ऊर्ध्वतिरायश्च प्रातिपदिनायत्तयोगः ॥ कद्रु
कमंडल्वो संज्ञायां कद्रूः कमंडलूः ॥ संज्ञायां किं कद्रुः ॥ कमंडलुः ॥ ... नेः
स्वादेपेयौ ॥ ... ॥ नसेनुस्यान् ... दी नालेसमु
नुस्त्रीयुपोगङ्ठीबन्तनस्य युवन्नयोति ताम् स्तनम् ना ॥ प्रजश्चापुपेड्रनास्त्रियांचापुस्पा
त् ॥ ब्रह्मबंधूः सामान्यगदयोः श्रोत्रियस्य कां ... योगार्गादि ... ब्राह्मणी ॥ आपञ्चमवृ
त्ति ... सामियमपि करारूः ॥ यूनास्तिः ॥ युवन्शब्दान्निपुष्पय ॥ स्यात्स्त्रियांस वचनवित ॥ लिंगविशि
ष्टपरिभाषया सिद्धे नत्रिनाधिकार ... ॥ युवतिः ॥ ... नादि ... वद ... योग्य
योनो ... युवा युवतीति ... ॥ ... तात्रैतानूङीपिवोध्य इति स्त्रीप्रत्ययाः ॥ प्रातिपादिका
र्थलिंगपरिमाणवचनमात्रे प्रथमा ॥ नियतोपस्थितिकः प्रातिपदिकार्थः ॥ मात्रग्रहणस्य
प्रत्येकं योगः ॥ प्रातिपदिकार्थमात्रे लिंगमात्राद्याधिक्ये संख्यामात्रे च प्रथमा स्यात् ॥ उच्चैः नीचैः
कृष्णः श्रीः ज्ञानम् ॥ अलिंगा नियतलिंगाश्च प्रातिपदिकार्थमात्रे इत्यस्य उदाहरणम् ॥ अनियतलि
ंगाल्लिंगमात्राधिक्ये उदाहरणम् तटः तटी तटम् परिमाणमात्रे द्रोणो व्रीहिः ॥ द्रोण रूपं
परिमाणं ... ॥ ... प्रकृत्यर्थे अभेदेन ... ण वि ... ग
ए प्रत्ययार्थः ... लिपारि ... परिच्छेदकभावेन ... विद्रबाणमिति विवेकः ॥ वचनं संख्या

रीषगन्ध्या प्राद्यजश्चाश्ववेच्चः पतिमती आवदीच मुसाश्रामस्याव यजश्वादिङीपापवादः ॥ अवट ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वचनग्रहणम्

एकः द्वौ बहवः । एको ऽर्थो द्व्यादि [illegible] वचनम् संबोधने च प्रथमा स्यात् । हे राम
कारके कर्तुरीप्सिततमं कर्म । कर्तुः क्रियया आप्तुमिष्टतमं कारकं कर्मसंज्ञं
स्यात् । कर्तुः किम् । माषेष्वश्वं बध्नाति । कर्मण ईप्सिता माषा न कर्तुः । तमब्ग्रहणं किम् । पय
सा ओदनं भुङ्क्ते कर्म स्यात् [illegible] पुनः । कर्मणि [illegible] इति [illegible] अनभिहिते [illegible] विभक्ति
[illegible] तत्रैव स्यात् । अनभिहिते इत्यधिकृत्य कर्मणि द्वितीया । अनुक्ते कर्मणि द्वितीया स्यात् । ह
रिं भजति । अभिहिते तु कर्मणि प्रातिपदिकार्थमात्रे प्रथमैव । अभिधानं च प्रायो ति
ङ्कृत्तद्धितसमासैः । तिङ् हरिः सेव्यते । कृत् लक्ष्म्या सेवितः । तद्धित शतेन क्रीतः श
त्यः । समासः प्राप्त आनन्दो यं स प्राप्तानन्दः । क्वचिन्निपातेनाभिधानं यथा विषवृक्षोपि सं
वर्ध्य स्वयं छेत्तुमसाम्प्रतम् । साम्प्रतमित्यस्य हि युज्यत इत्यर्थः । तथायुक्तं चानीप्सितम् । ईप्सि
ततमवत् क्रियया युक्तमनीप्सितमपि कारकं कर्मसंज्ञं स्यात् । ग्रामं गच्छन् तृणं स्पृशति । वि
षं भुङ्क्ते । अकथितं च । अपादानादिविशेषैरविवक्षितं कारकं कर्मसंज्ञं स्यात् । ग्रामं गच्छन्
तृणं स्पृशति विषं भुङ्क्ते । अकथितं च । अपादानादिविशेषैरविवक्षितं कारकं कर्मसंज्ञं स्यात् ।
गां दोग्धि [illegible] दुह्याच्पच्दण्ड्रुधिप्रच्छिचिब्रूशासुजिमथ्मुषाम् । कर्मयुक् स्यादकथितं तथा
स्यान्नीहृकृष्वहाम् । दुहादीनां द्वादशानां तथा नीप्रभृतीनां चतुर्णां कर्मणा युज्यते
तदेवाकथितं कर्मेति परिगणनं कर्तव्यमित्यर्थः । गां दोग्धि पयः । बलिं याचते वसुधाम् । तण्डु
लानोदनं पचति । गर्गान् शतं दण्डयति । व्रजमवरुणद्धि गाम् । माणवकं पन्थानं पृच्छति । वृक्षमव
चिनोति फलानि । माणवकं धर्मं ब्रूते शास्ति वा । शतं जयति देवदत्तम् । सुधां क्षीरनिधिं मथ्नाति ।
देवदत्तं शतं मुष्णाति । ग्राममजां नयति हरति कर्षति वहति वा । अर्थनिबन्धनेयं संज्ञा ।
बलिं भिक्षते वसुधाम् । माणवकं धर्मं भाषते अभिधत्ते वक्ति इत्यादि । [illegible] अकर्मकस्य [illegible]
इति अकर्मकधातुभिर्योगे देशः कालो भावो गन्तव्योऽध्वा च कर्मसंज्ञक इति वाच्यम् । कुरून् स्वपिति
मासमास्ते । गोदोहमास्ते । क्रोशमास्ते । गतिबुद्धिप्रत्यवसानार्थशब्दकर्माकर्मकाणामणि कर्ता स णौ
[illegible] कर्म [illegible] चतुर्णां [illegible] कर्तृ [illegible] कर्म स्यात् । [illegible] दयते
[illegible] वेदार्थं [illegible] वेदयत् [illegible] वेद [illegible] पिबति [illegible]
यः [illegible] हरिं [illegible] इत्यादि [illegible] दयदत्तेन [illegible] नाकि [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अभ्यवहृ यस्य रन्तेर्भवलोपसर्गादिकार्यस्य करोतेश्चाकर्मत्वात् कृती
प्रादिना कर्मत्वे प्राप्ते । धर्मे तौ चाप्राप्ते भक्षयतिरविभाषार्थं । हृक्रोरिति सूत्रं ॥ ६

देवदत्तो यज्ञदत्तं नयति । ग्रामं गमयति देवदत्तेन यज्ञदत्तं विलसितं नीवहोर्न तायति व्याह
यति वा भारं भृत्येन नियन्तरि कस्येष्टः निषेधः । वाहयति रथं वाहान् सूतः । आदिखाद्योर्न आदयति
खादयति वान्नं बटुना । भक्षेरहिंसार्थस्य न । भक्षयत्यन्नं बटुना । अहिंसार्थस्य किं भक्षयति
बलीवर्दान् सस्यम् । जल्पतिप्रभृतीनामुपसंख्यानम् । जल्पयति भाषयति पुत्रं देवदत्तः
दृशेश्च दर्शयति हरिं भक्तान् । सूत्रे ज्ञानसामान्यार्थानामेव ग्रहणं न तु विशेषार्थानां
स्मृत्यर्थेन ज्ञापयते तेन स्मारयति जिघ्रति इत्यादीनां न स्मारयति देवदत्तेन । कुत्सायां न
२ शब्दायतेर्न । शब्दायति देवदत्तेन धात्वर्थसंगृहीतकर्मत्वेनाकर्मकत्वात्प्राप्तिः । येषां देशकालादिभिन्नं
कर्मनसंभवति तेऽत्राकर्मकाः । न त्वविवक्षितकर्माणोऽपि तेन मासमास्ते आसयति देवदत्तं
इत्यादौ कर्मत्वं भवति देवदत्तेन पाचयति इत्यादौ तु न । हृक्रोरन्यतरस्याम् ॥ हृक्रोरणौ कर्ता
णौ वा कर्म स्यात् । हारयति कारयति वा भृत्येन भृत्यं वा कटम् । अभिवादिदृशोरात्मनेपदे वेति
अभिवादयते देवं भक्तेन भक्तं वा । दर्शयते भक्तं । कर्मप्रवचनीयाः ॥ इति । अभिमावामाधाय । उव
सेस्यात् । अधिशीङ्स्थासां कर्म ॥ १॥ अधिपूर्वाणामेषामाधारः कर्म स्यात् । अभिनिविशश्च । अभिनिविशते सन्मार्गं
विधात्रे अधाराः कर्म स्यात् । अभिनिविशते सन्मार्गं परिक्रयणे सम्प्रदानमितिसूत्राद्वि
त्येकत्वे । अप्रयाजानं ध्यायतानत्रमं अनुवर्तमानेऽव्यवस्थितविभाषाश्रयणात् क्वचिन्न पापेऽभि
निवेशः । उपान्वध्याङ्वसः । उपादिपूर्वस्य वसतेराधारः । कर्म स्यात् । उपवसति ग्रामं हरिः । अनुवस
ति वसति कुण्ठं हरिः । अभुक्त्यर्थस्य न । वने उपवसति । उभसर्वतसोः कार्या धिगुपर्यादिषु त्रिषु
द्वितीयाम्रेडितान्तेषु ततोऽन्यत्रापि दृश्यते । उभयतः कृष्णं गोपाः । सर्वतः कृष्णं । धिक् कृ
ष्णाभक्तं । उपर्युपरि लोकं हरिः । अध्यधि लोकं । अधोऽधो लोकं । अभितः । परितः । समया निक
षा हा प्रतियोगेऽपि । अभितः कृष्णं । परितः कृष्णं । ग्रामं समया । निकषा लङ्काम् । हा कृष्णाभक्तं । तस्य शो
च्यो भवेत् । बुभुक्षितं न प्रतिभाति किंचित् । अन्तरान्तरेण युक्ते । अन्तरा त्वां मां हरिः । अन्तरेण
हरिं न सुखम् । कर्मप्रवचनीयाः । लक्षणेत्थंभूताख्यानभागवीप्सासु प्रतिपर्यनवः । इति प्रतियोगे
नु । जपमनु प्रावर्षत् । कर्मप्रवचनीययुक्ते द्वितीया । अनुर्लक्षणे हेतौ तृतीयार्थे च । पर्जन्यो जपमनु प्रावर्षत् । हेतुभूतजपोपलक्षितं वर्षणमित्यर्थः ।

लहलाग

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ञ्जि नंको। काचि काडि च नांतमेव पदसंज्ञं स्यात् नान्तान् सन्निपाते परिभाषया कि
तथा [illegible] न गव्यं चकार गाविता नाविता लोपः; राजीयति यस्य यो वाक्पदयोश्च
चोपस्य लोपो न गव्यं ... ञ्जित्येव युष्मायति अस्मयति कलिचा गीर्यति पूर्यति धूर्यति धातो
च यति मयति एकार्थयोः न्वित्येव युष्मायति ... इति पर्यन्तौ इति माधवो क्यप्रत्ययदा ... चिंत्य
मित्येव नेरु दिवमिच्छति दिव्यति हूरफुरमिच्छति ... प्राच; प्रामादिक एवं अदस्यति ... कर्मीयति कि
पूर्णिमो; सामन्यनूर्धं ... जाति दीर्घ लुप्राच; कवीयति समिधानि कास्य विभाषा फलं; पर
चो ... गीयति वाच्यति अकृत्सार्वधातुके दीर्घः आर्द्धधातुके आदेः परस्य अतो लोपः; तस्य स्थानिवत्वात् ... चूपध
यो: काच कार्य लोपो वा स्यादार्धधातुके ... कर्तृ ... न्यायवाच्यविक्काजे किमिच्छति इदमि
गुणोन समिधितास समिधितामांतः प्रकृतिकस्तु ... गोवेषु काजंतानि मा स्यंते अभूतो यति
इति अभूतायोदन्यापधन्या याबुभुक्षा पिपासा गार्धेषु ... उदकीयति धनीयति अश्वा चीरवृषलवणाना
दन्यति धनायति बुभुक्षादौ किं अशनीयति ... सुगागमः स्यात् अश्ववृषयोमैथुनेच्छायां अश्वस्यति वृषस्यति
मा स्म पो नोकाचि एषां काचि ... लालसायां दीर्घ स्यति बाल; लवणस्यस्युक्; सर्वप्रातिपदिका
वृषस्यति गौ; क्षीरलवणयो लालसायां ... दधि स्यति मधुस्यति मधु स्यति काम्यच्च उक्तविष
लालसायां सुगस्तु कौ दधि स्यति पुत्रकाम्यति पुत्रकाम्यता ... स्य फलं इति लोपोन
ये काम्यच स्यात् पुत्रमात्मन इच्छति पुत्रकाम्यति सर्पिष्काम्यति ... कामेच्छायां
... यस्येति संचान ... मितप्युके यशः स्कोम्यति सर्पिष्काम्यति ... काम्यते
... उपमानादाचारे उपमानात् कर्मणः; सुबन्तोदाचारे काम्यू
यस्यादेव किं काम्यति ... पुत्रीयति छात्रं ... अधिकरणाच्चेति वक्तव्यं प्रासादीयति
स्यात् पुत्रमिवाचरति पुत्रीयति ... प्रासादे कुट्यां; क्यङ् सलोपश्च उपमानात्कर्तुः; सुबन्तोदाचारे क्यङ् स्यात् सान्त
कुट्यां कुटीयति प्रासादे ... कर्तुर्वा चकस्य लोपो वा स्यात् काकः श्येन इवाचरति; पदीवाकांतानि स्य लोप ... क्यङ् सन्नियोगशिष्ट
... ओजः ... सलोपश्च ... विभाषया कुसलोपो वा ... कृष्णीयते ओजायते
... विभाषयेन वचिति ओजायते अप्सरायते पयायते पयस्यते विद्वायते ... सत्रो
... विद्वायते सपत्नीयते ... सपत्नीयते ... पटूभवति ... पटूमदुयते ने
... सपत्नायते ... समान: पति: ... समान: पति ... मदूयते उपपदे: ... ८२ नन्दने मघने अनेकार्थे ...

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्त्रिया: नपुंसकभाव:

कोपधाया: योचिकायन्ते आचारे वगलभस्त्री वको इच्छ. । छि छा सर्गस्य सर्पाड । पितावगलभा
दयः । पचाद्यजन्ता: क्विप्स । नियोगे तानुदाहरणं नुना सिकाचु वोचु प्रत्ययस्य मिति प्रतिकूल
यन्ते नेन न ड: अवगल्भ ते क्लीव ते लोड ते भूतपूर्वादेयने काले क्याम् अवगल्भ चक्रे क्ली
वीचक्रे होडचक्रे कार्तिकेनेनुपसर्गविशिष्टपाठात् केवलाद्युपसर्गादिविशिष्टाच्च काङ्क्षे
ति माधवादय: । नक्तिन चिते सर्वे प्रातिपदिकेभ्य: । कियत्वात्कथं । पूर्ववार्तिके नानुबन्धा
संगार्थं तत्र । किं च नूयते प्रातिपदिक ग्रहणादि स्वपूश ते न संबध्यते तेन पदकार्थे न क्यप
क्वाचरति कृत्स्ना विग्रहो गुण इति शूचाल रूपमरूपमि वाचमनित्य मित्यत: । ततो जितिहेतय
मालामपनीय त्रनेकाच इत्यु क्ते उभयत्र । विदि अ नीगु णो अत्र आदेरिति दीर्घ: । माल: डीबू
डि । अनुनासिकत्वात्तोलोप इति चेत्पाठो ये । मालेवाचरति मालाति लिंगविशिष्ट परिभाषा
या एकादेशस्य पूर्वान्तवत्त्वाद्दीर्घ माला चकार लाडि अमालाजु अत्र इल इत्यादि लोपोऽनु
डीप् साहचर्यादापो पि सेवलोपविधानात् इद सको अमालासीत् कवि रिव कवयति
सोपु साहचर्यादापोपि रिंपचापोयो इत्यनुवर्त्यधातु मेव बोधात्तु इति व्याख्यानात्
अच्छालिडिकवी यत्तु इति वृद्धिरिति के चनचय: । मवकारे धातोने माधवस्तु नामधातोरपि वृद्धि मिच्छति तत्र
ले ऋ धातो न वृद्धि इति के चनचय: विद्याचविद्युत् तु । अवतीर्णा च योर्नुब्रीति वशयति । नू आयति
क्विपय । त्रि ते वपिसत्र सति गुणिति इति । पित्रियजुर्भवति तत्र गति स्येति मुर्योनुति
भवतेदुर्वितिचनु भवति । तमि वाक्ये नेधातु पाठस्येव त चप्रदर्शनाय अभावेत्तु वृभावभुवि
जवति । सिञ्चिचड नेम अवीत् अनुनासिकस्यापि मलो: । किं तिम अनुनासिकान्तस्योपधा
पायिन: । स्याम् कोणलादौ चकि ति इदमिवाचरति इदामति तरजेवमाचमितिपपाटुवपद
मीनतिक्रमु चीराति अविदेवतीति माधव: । अनेक स्य चनीम्नु चिर्ते कइवकति वक्रा
ति ति पदस्य: माधवस्तु स्वपले पाठिति लिचनानि तूमलि वृद्धि केपि चीनीलोपी मुचकइति
लोपमोपस वस चोमे चोय तु स्यो मा सत्ता चकारेति दनासमेन च्छादिभ्योमक्यने लोपश्चेह
लोडमते नविविधप्रचेभ्योमेमादिभ्योमबपरेकाट् स्याम तले नामे पालोपश्चैतमते कोमे चो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

भवति भ्रूणायते ... इति विपर्यये दास्वरलोदभूतं मानव इति लभ्यते नेन हन्ते क्रोदिवाम्भ्रूणाभवं
तिये दात्रो भ्रूणानदात्रायदयसे दिवाकृ सर्वंतीत्यर्थः। सुमनसू त्रस्यासलोपः सुमनायते पुरा
दौ संग्राम युद्धे इति पठ्यते न च संग्रामे नित्यानि चदिक न स्मात्र त्रको दीती तिणि बूसि द्वं अतते
न्ति योगेना नु बध्नात्र संज्यते युद्धे योयत्रा मन्नाद्वु इत्युक्तेपि सामर्थ्यात्संग्राम यूद्धे लब्धे
विनिवृत्ति पाठे ज्ञापयति उपसर्ग समीना का रापूर्वे च यदर्यो नु संज्ञा प्रयोजक प्रेत्यये चि की र्षि
ते प्रत्यक्रियते घ्रति तेन सम नु सुखात्साग गह सुमनायते उन्मनायते उदमनायते उद्युर्मनायते
एवं चावागल्भते प्रगालिप्रेत्यया दाव प्य, वेत्य स्य पृथक्करणं बाध्य ज्ञापकं च समजा नी विं
षयं तेन यत्रोपसर्ग स्वरूप सकलं श्रूयते न त्वादे युनोनापदरत्र ते ज वृथ क्रोति एवं चात्रा
कृ छः। ङो छः सत्रूवाचये ङो छ यित्वा अत्रै उन्मना यु म व गल्भ प्रति वृ लोपु ज्ञापकस्य विवृत्र
विषयत्वे प्राप्त वार्त्तिक न हाख्यं वत्र सा णं न त्वा पि उस्योमाड्: द्योटः प्रतिषेधः उसि ङो माङो
आपरयोः आ छः परत्वं ने त्य पूर्वो उस्या मे छन् अ त्रौ स्वीयतू ओंकारीयतू ओढीयतू आ छ ओ जिव
त्राकेन पुनर्वा। द्विविधा नादि दा हि द मि ति वृ बे। स्यि न लो हि ना दि ड ज्य पु, काय पु लो दि ना दि भ्मा ङ
सं ना च भक्त त्य र्थे काय पु स्या नू वा काय बः। का बे ना ज्य र स्मै च द वा स्या नू लो हि ना य ति लो हि नाय
ते अत्राद्युत्यनुवृत्या भून न हाव वा विब यत्वे लब्ध तद्व लोहित भूव स्पैव विवृ प रां न जु डा
वो संभवात् ... पादि ... णां न स्य व त्र त्यो व्या नाम् नेष्या च वार्त्तिके लो हि न ङा ज्य यं स
पा च नं भृ चूादि ... न सा ए णी ति न चैवं काम्य च इ व काबो वि वाकारः भ्रूयो ते उच्चार णं सा म र्थ्या दि
ति वा च्य न स्या पि भा बे व त्या व्या ना नू पटपटाय ति पटपटा य ते कृभ्वोर्लि यो गा वि ना पा दि ड
वृ डजे न्ता ज्ञको विधान सामर्थ्यात् य त्रा लो हि न त्रू पा मे दु। वा नि द्धो ना ने त्र वा नि च मु ख नि
त्र कृ पा धु मा। क रु ण नि त्य च र्म णी इ ति प वि त्र। न त्र पी मा दि भ्यो पि का बि व द व य सुपा दि सु नि त दा
ब्द वा नि का वि कृ त न स्मा त्रे भ्यः का ङ् व नू पा मौ य चे दु। वा द यो वृ क्षे ति वि षा ये न द व नि व त्ते
लि गा वि नि वृत्त्व प रि भा ब यो लो हि नी या ति लो हि नी य ते काय्या य क्रम णा च
तु ल्यौ न । कर्षु त्रा व्या दु न्सा हे थे का ङ् स्या न क प्र्योय क्रो म ने काय पु स्ति म्ने या पं का नो सम रा ने दि
ने ड प य: स त्रौ क द्र क प्र कृ क्र ग ह ... वि का पा या मि ति व न का का का वि प वि स

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दयो वृत्ति विषये चाचा र्थः नेभ्यो द्वितीयां नेभ्यः त्रि कीर्ष यां कृङ्ः चायं चिकीर्ष नी त्यस्य प
पुचिन्दः सत्त्राय ते इत्यादि कर्मणो रोमन्थ तपो भ्यो वर्ति चरे ने रोमन्थ तपो भ्यां कर्म भ्योऽनु
मेयप वर्तना यां चरणे चार्थे कृङ्ः स्यात् रोमन्थं वर्तयति रोमन्थाय ते हनु चलन इति वक्तव्यम्
वर्तित स्यात्पूर्व पुनश्च वर्णं इत्येषा नेह कीटो रोमन्थं वर्तयति अपानपदे मा ज्ञि सूत्रम्
व्याप्ति रोमन्थं तपसः कर्मणो जी त्याह इति कैयटः कर्तुर्लकारो नीत्यर्थे इति न्यास कारः दन्तो तप
सः पर स्मै पदं च तपस्यम् अति तपस्यति वाष्पोष्म भ्या मुद्वमने वाष्पा कर्मभ्यां कृङ्ः स्यात् वा
ष्पमुद्वमति वाष्पायते ऊष्मायते फेनाच्चेति वक्तव्यं फेनायते शब्दवैरकलहाभ्रकण्वमे
घेभ्यः करणे कर्मभ्यः कर्मभ्यः कर्तव्यं कृङ्ः स्यात् शब्दं करोति शब्दायते पदेनाकरोतीति प्रियपी
ध्यते इति न्यासः सुदिनदुर्दिन नीहारेभ्यश्च सुदिनायते सुखादिभ्यः कर्तृवेदना
यां सुखादिभ्यः कर्मभ्यो वेदनीयायामर्थे कृङ्ः स्यात् वेदना कर्तुरेव चेत् सुखादीति सुखं वे
दयते सुखायते कर्तृग्रहणं किं परस्य सुखं वेदयते नमो वरिवश्चित्रङः क्यच् करणे कृत्यम
र्थे क्रिया विशेषे पूजायां परिचर्यायां चाश्चर्ये च नमस्यति देवान् पूजयतीत्यर्थः वरिवस्य
ति गुरून् शुश्रूषत इत्यर्थः चित्रीयते विस्मयते इत्यर्थः विस्मापयते इत्यन्ये पुच्छभाण्ड
चीवराण्णिङः पुच्छाद् उदसने व्यसने पर्यसने च विविधं विक्षेपो पुच्छमुत्क्षिपति उत्पुच्छय
ते विपुच्छयते परिपुच्छयते भाण्डात्समाचयने संभाण्डयते भाण्डानि समाचिनोति मञ्जूषयति
इत्यर्थः समे भाण्डयते चीवरादर्जने परिधाने च संचीवरयते भिक्षुः चीवराण्यर्जयति परिध
त्ते चेत्यर्थः मुण्डमिश्रश्लक्ष्णलवणव्रतवस्त्रहलकलकृततूस्तेभ्यो णिच् करणे मुण्डक
रोति मुण्डयति व्रजा व्रजेन ज्ञात्वा च वृत्तयो पयः शूद्रान्नं वा व्रतयति वस्त्रेण समाच्छादने संव
स्त्रयति हलादिभ्यो ग्रहणे हलिकलिभ्यां वर्णनं चक्षनि पातयते हलि कलि वा गृह्णाति हलयति क
लयति न हलकलि परत्वाद् वृद्धौ सत्यां मपीत्युक्ते वृद्धा वो नाग्नेलुप्यते अजः सेन च न्याव दीर्घेनु
गजहलमूलचकलत कृते रूपाणि कृतयति तूलानि विहन्ति वितूलयति तूलके गाहनम्
केजटीभूतानां केशानां पृथक्करणं मिति परे मुक्तादयः सम्पाचेत्यत्रैव पठितेन यू को चानि पू
दिका क्षा त्व पर्यन्त ग्यवाति कृ केषां चित्तू तू णासा चेद्भ्यो पिति जश्च मनुष्यति नीणि नक मिश्र

हलादि साकार सलोपे नलोपि ते न विकारस्य इति लोपः अदेतत्विपाननाः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

आयुषोमः समासे किम् ज्योतिषः स्तोमः । आयुषः स्तोमः

पृथुसेनः सुगकारान्तिम विषक्सेनः इणकोरित्येव सर्वसेनः नक्षत्राद्वा
पदित्संज्ञायामगकारान्तस्य ... सोमा ... २ ...

सुषामादिषु च । सस्य मूर्धन्यः स्यात् । शोभनं साम यस्य सुषामा । सुषेधिः । एति संज्ञायाम
निःषोमः । सकार मूर्धन्यः । हरिषेणः । एति किं हरिसक्थम् । संज्ञायां किं । [illegible] । रोहिणीषेणः । रोहिणी
मगात् [illegible] गणोऽयम् । [illegible] स्यान्यस्य दुगाशीराशास्थास्थितोत्सु
सेन [illegible] कोतिकारकरागच्छेषु अन्येषु अस्य दुगागमः स्यात् आशीरादिषु परेषु अन्यदाशीः अन्य
[illegible] अन्यदास्था अन्यदास्थितः । अन्यदुत्सुकः । अन्यदूतिः । अन्यद्रागः । अन्यदीयः ।
दुत्सुकः अन्यदाशीः । अन्यदास्थितः । अन्यदुत्सुकः । कारकेऽयोनायोतिबधः । अन्यस्य कारकः
किम् । अन्यस्यायमन्यदीयः । गहादेः कृतिगणत्वाच्छः । अर्थे विभाषा अन्यप
अन्यत्कारकः । अन्यस्यायमन्यदीयः । गहादेः कुत्सितगणत्वाच्छ । कदश्वः । कदन्नम्
अर्थः । अन्यार्थः । कोः कत्तत्पुरुषेऽचि । अजादावुत्तरपदे कोः कत् स्यात् । कदश्वः । कदन्नम् । रथवदयोश्च
रथे । कुत्सितो रथः कद्रथः । कद्वदः । तृणे च जातौ । कुत्सितानि तृणानि । कत्तृणम् । अन्यत्र कुत्सितं तृणं
कुतृणम् । का पथ्यक्षयोः । कापथम् । काक्षः । ईषदर्थे च । ईषज्जलं काजलम् । [illegible]
जातौ किम् । कुतृणम् । ईषदर्थे च । ईषज्जलं काजलम् । विभाषा पुरुषे । कापुरुषः कुपुरुषः ।
कुपुरुषः कापुरुषः । कुपुरुष । अप्राप्तविभाषेयम् । ईषदर्थे तु पूर्वविप्रतिषेधान्नित्यमेव
कुपुरुषः कापुरुषः । उष्णे उत्तरपदे कवं का चादेशौ स्तः । कवोष्णम् कोष्णम् कदुष्णम् । पृषोदरादी
नि यथोपदिष्टम् । पृषोदरप्रकाराणि शिष्टैर्यथोच्चारितानि तथैव साधूनि स्युः । पृषत् उदरं
यस्य पृषोदरम् । तलोपः । वारिवाहकः बलाहकः । पूर्वपदस्य बः । उत्तरपदादेश्च लत्वम् । भवेद्वर्णागमाद्धंसः
सिंहो वर्णविपर्ययात् । गूढोत्मा वर्णविकृतेर्वर्णनाशात्पृषोदरम् । दि
शां नामानि [illegible] । विकृतिः [illegible] दिङ्नाम्नां तु दिशां [illegible] तीरम् । दक्षिणा
कृतावे [illegible] स्य [illegible] उत्तरपदादेः [illegible] । दुःखेन दूयते दूणाशः । दुःखेन नाश्यते दूणाशः । दुःखेन द
नाशः [illegible] । [illegible] लोपश्च । [illegible] । अवर्णान्तत्वं । एवं तोयसीदनीति
अवतेः [illegible] । विद्यावतः [illegible] सदेराधिकरणे [illegible] गोः कृतिगणोऽयम् । संहितायामधिकारोऽयम् । कर्णे ल
वृत्ती [illegible] स्वस्य [illegible] । कर्णे [illegible] परे लक्षणवाचकस्य दीर्घो
[illegible] विष्टाष्टपञ्चमणिभिन्नच्छिन्नच्छिद्रस्रुवस्वस्तिकस्य । कर्णे [illegible] । अष्टकर्णः । पञ्चकर्णः । मणिकर्णः
कर्णः । [illegible] । विष्णुकर्णः । [illegible] । अविष्टकर्णः । [illegible] विष्टकर्णः
कर्णः । छिन्नकर्णः । स्रुवकर्णः । स्वस्तिकर्णः । [illegible] निषु कौ [illegible]

छिद्रकर्णः ... दृढसेवने बधनाड्रने हनदीर्घो लरुमधुले नगविसारे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तारिका सिध्रका मिश्रका पुरगाः ८

ष्ठुएषु पूर्वपदस्य दीर्घः। उपानत् नीवृत् प्रावृट् मर्मावित् नीरुक् अभीरुक् ऋतीसहः। पटापटी
कावितिक्रियापरिग्रहणम्। विभाषा पुरुषे। ज्येनो मङ्कू कपुरुषः विभाषा नु वमेते सोचवयव
२ स्थितत्वाज्जेनु गतिकोरकयोः वैनेत्यपरुकुत्सितम् कुरुक्षा वनगिर्योः संज्ञायां कोटरकिंशुलु
कोदीनाम्। कोटरादीनां वने परे किंशुलुकादीनां गिरौ परे दीर्घः स्यात् संज्ञायां वनपुरगा मिश्रका
को मिश्रकासाकिकाकोटराग्रेभ्यः। वनमुख्यस्योत्तरपदस्य एव णत्वं च नत्वं च न्येभ्यः। इकोटरा
मु ताः वेचदीर्घो विधीकोटरादयो वाधुना। मेषाकुत्तपदीर्घो णत्वणत्वे विधीयते नियमार्थो
ग्रग्रेकूलस्य नु विधेयम्। पुरगावणम्। मिश्रकावणम्। सिध्रकावणम्। शारिकावणम्। कोटरावणम्। एभ्य
एवेति किं असिपत्त्रवनम्। वनस्याग्रे अग्रेवणम्। मूजदन्ताद् दिष्टु निपातनस्य पस्यास्तु को
४८ जिपदिकायां मात्रे पुत्र मा। किंशुलुकागिरिः। बले वलक्षत्त्रयोरुपदे दीर्घः स्यात् संज्ञायां कृषी
वलः। मत्तोवविचानजिराद्दीनाम्। आसुरीवलः अजिरवतीवलः च। किंवी
दिमतौ संज्ञायां मित्यपि वानेहवलयवती। पुराद्दीनां च रामवती इकावती। शरावती। उदुम्बरावती
दीः स्यादृतिवृष्णीवलः कृषीवलम्। इक्षो किंशुकवलः। अपीलोः किं पीलुवलः। अपी लवादीना
मितिपाठ्च्य दारुवलम्। उपसर्गस्य घञ्यमनुष्ये बहुलं दीर्घः स्यात् स्यातु
मेनेऽपृग्मे नम् मनुष्ये किं निषादः। अपरनी संज्ञायामुत्तरपदे दीर्घः स्यात्
पापदा संज्ञायां किं अष्टपुत्रः। चितेः कपि। एकचितीकः। चित्तीकाः। नरे संज्ञायाम्। विश्वानरः। मित्रे
चर्षौ। विश्वामित्रः। संज्ञायां किं विश्वमित्रो माणवकः। मन्त्रे सोमाश्वेन्द्रियविश्वदेव्यस्य मतौ। छन्दः
पदेषु दीर्घो वाच्यः। आदन्तस्य दीर्घः। मन्त्रे ... कार्थो वदिरयो पूर्वपदात् संज्ञा
यामगः। एभ्यः वनस्य णत्वं स्यात्। वनसुपूर्वकाष्ठवणम् इक्षुवणम्। विभाषौषधिवन
स्पतिभ्यः। पतद्वा विभषोवनस्पत्यग्रोर्गाः। स्यातु दूर्वावणम् दूर्वावनम्। शिरीषवणम्। शिरीषवनम्। आव
श्यकः मेकाने कार्देव दारुवनम्। इरिकादिभ्यः। प्रतिषेधो वक्तव्यः। इरिकावनम्। मिरिकावनम्
इत्यन्तमाति। मेनां तरस्मात्। अन्तेऽकुर्वतिपदिकायां मात्रे पुंसा किंशुलुकागिरिः। ९

१क: काशे ... सदी: सा काशे: वीकाशः नीकाशः प्रतीकाशः। इकः किं प्रकाशः। ४८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्रातिपदिकान्तनुम्विभक्तिषु च पूर्वपदस्थान्निमित्तात्परस्य नस्य णत्वं स्याद्वा प्रातिपदिकान्ते माषवापिणौ

गारोग्य यदुस्वतेन द्वे चि स्यान्निमित्तात्परस्य वाहनन कारस्य णत्वं स्यात् इन्द्रवाहणं गवादि
नाकि इन्द्रवाहनम् इन्द्रस्वामिकं वाहनमित्यर्थः वहनेऽर्थे [illegible] निपातनो
नू पानं देशे पूर्वपदस्थान्निमित्तात्परस्य पानस्य णत्वं स्यात् देशे गम्ये क्षीरपाणा ये
स्यापाणा उशीनराः सुरापाणाः प्राच्याः पीयते इति पानं कर्मणि ल्युट् वा भावकरणयोः पानं
स्ये त्यैव क्षीरपाणं क्षीरपानं गिरिनद्यादीनां वा गिरिणदी गिरिनदी चक्रिणितं वा वक्रनितम्बा
नेमि व्रीहिवापाणि विभक्तौ माषवापेण माषवापेन विना विन्यादि उत्तरपदं यन्त्रानि पदिकं
न दन्त [illegible] नेह गर्ग [illegible] नुम् [illegible] पदिकं
[illegible] किंच प्रति एव नित्या दो हिव नु मोणत्वार्थ मपि नेमम् [illegible]
[illegible] यु का दे ने [illegible] का ति एकाजुत्तरपदे णः [illegible]
[illegible] नुमि क्षीरपाणि विभक्तौ क्षीरपेण [illegible] णा [illegible]
कवर्गेवत्युत्तरपदे [illegible] पदे [illegible] वधा ने णत्वं
न स्यात् माषकुम्भवापेन चतुरंगयोगेन [illegible] ण [illegible]
[illegible] न कुम्भ [illegible] जातिः किं कुम्भ [illegible]
[illegible] क्रियासामान्ये [illegible] न स्यात् [illegible]
[illegible] क्रियेति किं [illegible]
[illegible] सौ विनामो [illegible]
[illegible] पदं गो पदम् [illegible]
[illegible] वर्चस्केन [illegible]
[illegible] वर्चस्कं किं [illegible]
[illegible] वाचनेनैव [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] पूर्वस्य पचा [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

[illegible] ... ऽस्य ... सिध्यतीति भावः = २

समासः पञ्चमी ... [illegible] ... निपातः ... = २२

इति प्राप्ते ... [illegible] ... सहायः। पुरोयायी वा प्रतिष्कशः। कश्यते ... कशः। किंत्रिति गतिः। कश्यां प्रति कशो,

... [illegible] ... कशेर् ... [illegible] ... णत्वम् उपसर्गस्य ... [illegible] ... तेन धा

त्वनयोः ... प्रस्कण्वहरिश्चन्द्रावृषी। प्रस्कण्वः ऋषिः ... हरिश्चन्द्रो मान्धाता ...

क। मस्करमस्करिणौ वेणुपरिव्राजकयोः। मस्करो वेणुः ... मस्करी ... निपात्यते।

वेणि ... [illegible] ... मस्करी। कास्तीराजस्तुन्दे नगरे। ईषन्नामस्तीति। कास्तीरं नाम न

गरम्। अजस्तुन्दं नाम नगरम्। नगरे किम्। कास्तीरं ... कारस्करो वृक्षः। का

रं करोतीति कारस्करो वृक्षः। अन्यत्र कारकरः। कोऽतिशयः ... [illegible] ... पारस्क

रप्रभृतीनि च संज्ञायाम्। एतानि ससुट्कानि निपात्यन्ते। पारस्करः। किष्किन्धा ... [illegible]

... पारस्करो देवतयोः। ... तलोपश्च ... [illegible] ... तद्बृहतोः करपत्योश्चोरदेवतयोः सुट्

कोऽर्थः ... [illegible] ... तस्करः। ... [illegible] ... प्रायस्य चित्तिचित्तयोः ...

तस्करः। बृहस्पतिः। प्रायस्य चित्तिचित्तयोः। प्रायश्चित्तिः। ... [illegible] ... चित्तादि गा

कृति गणोऽयम्। इति समासान्ता ... [illegible] ... प्रथमं ... [illegible] ... प्राति

पुरुष ... यावत् सामर्थ्यं परिनिष्ठितं ... [illegible] ... यावत् ... [illegible]

... [illegible] ... अधिक्रियते ... [illegible] ... प्रागदीव्यतो ... [illegible] ... व्यवदपमा

... स्यापि ... [illegible] ... [illegible] ...

... [illegible] ... प्रथमं ...

... [illegible] ... दिव्यादि ... [illegible] ...

... [illegible] ... प्रागदीव्यतीयेषु ... [illegible] ... दिव्यादिभ्यः। वक्तु

... [illegible] ... प्राग्दीव्यतीयेषु ... [illegible] ... आदिनेमादिभ्यः ... [illegible] ...

... [illegible] ... यस्माद्वेति ... [illegible] ... पृथिव्या ... [illegible] ... देव ... [illegible] ... दैत्या

वा। ... [illegible] ... पृषोदरादित्वात् ...

... [illegible] ... उडुलोमा ...

... [illegible] ... गोत्रादिप्रसङ्गे ... [illegible] ...

... [illegible] ... तस्मादिति ... [illegible] ...

कालेयो। ... [illegible] ... तदेतौ ...

... [illegible] ... = २

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

... [illegible] ... = ३॥ ... [illegible] ...

नाभवन्न्यवतेः प्रागर्थेषु स्त्रीषु साम्यां क्रमात् न स्युर्नो लोः स्त्रौ ण; पौ स्न; वत्यर्थे न स्त्रीपुंवच्चेति
ज्ञापकात् स्त्रीवत्पुंवत् द्विगोर्निमित्तय लुङ्जितो जादिरनपत्यार्थे प्राग्दीव्यतीये लस्य लु
क्स्यात् पञ्चसु कपालेषु संस्कृतः पुरोडाशः पञ्चकपालः द्विगुर्निमित्तस्येति किं पञ्चकपाल
स्येदं पाञ्चकपालम् अजादौ किम् पञ्चगर्गरूप्यं अनपत्ये किं द्वयोर्मित्रयोरपत्यं
द्वैमित्रिः गोत्रे लुगचि अजादौ प्राग्दीव्यतीये विवक्षिते गोत्रप्रत्ययस्य लुक् स्यात् गार्ग्याणां
छात्रा गर्गीयाः आपत्यस्य च तद्धितेऽनाति हलः परस्यापत्यप्रत्ययकारस्य लोपः स्यात् द्विगोर्मित्रे
गार्गीयः अचि किं गर्गेभ्य आगतं गार्ग्यरूप्यं
तौल्वलीकाः यूनि लुक् प्राग्दीव्यतीये अजादौ प्रत्यये विवक्षिते युवप्रत्ययस्य लुक् स्यात् ग्लुचुकस्य
गोत्रापत्यं ग्लुचुकायनिः तस्य छात्राः ग्लौचुकायनाः फिञ् लुक् कौमारि ...
... यस्य लुक् स्यात् पैला
... लुक् पैलः फिञ् पुत्राः ...
... गार्गिः ... स्वस्मादेव ... ...
... नौ इति फिञ् लुक् ... फिञन्तात् पितृप्रसमा पुत्राः ... तेन ...
... पूर्वपत्ययस्य लुक् स्यात् ... पिताम्भ ...
... कः ... पिताम्बरस्य ... किमु दाक्षि पिता ... ...
तौल्वल्यादिभ्यः परस्य युवप्रत्ययस्य लुक् स्यान्नुक् फिञ् ... तौल्वलिः ... किम्
... पिता ... तौल्वलायनः पुत्रः ... यस्कादीनां ... यास्कीयाः ... न स्यात्
कल्याण्यादीनां ... कोटपायनस्य छात्राः ... मो ... ...
सम्भ्योः ... परि ... किमुरु ... वृद्धि ...
पचाद्वृद्धि बाधते ... ...
योऽजन्तमृभान ... कुल ... विधि ...
... परिभाषया ... किमु ...
... ...
पुरुगोत्र ... जा... ... ...

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वि. रुपितामहादृस्यादकृप्रबन्धोवं प्रास्वृसवो तंस्यः। दिगादिव्वा द्यत

जीवतितुवंश्येयुवा वंश्यपित्रादौ जीवतिपौत्रादेर्यदपत्यं चतुर्थादि तद्युवसंज्ञमेव स्यात्गोत्रसंज्ञम्। भ्रावंश्यपौत्रयमारंभः भ्रातावंश्यः उत्पादकप्रबंधोवंशः इत्यभ्युपगमात = पौत्रादेरपत्यं जीवतिचेर = २

प्रभृति गोत्रं अपत्यत्वेन विवक्षिते पौत्रादि गोत्रसंज्ञो भ्रातरि च ज्यायसि ज्येष्ठे भ्रातरि जीव

ति कनीयान् चतुर्थादिर्युवा स्यात्। वान्यस्मिन्सपिण्डे स्थविरतरे जीवति भ्रातुरन्यस्मि

न्सपिण्डे स्थविरतरे जीवति पौत्रप्रभृतेरपत्यं जीवदेव युवसंज्ञं एकजीवति ग्रहणं समपाय

स्य विशेषणादि तीयं सपिण्डस्य तरं विशेषणं उभयोरुत्कर्षार्थं। स्थानेन वयसा चोत्कृष्टे पितृ

व्ये पितामहे भ्रातरि वा जीवति। गार्ग्यस्यापत्यं गार्ग्यायणः। गार्ग्यो वास्य वा इति किं स्थानवयो

न्यूने गार्ग्य एव जीवति। किं? त्रिंनेम तो वा गार्ग्य एव वृद्धस्य च पूजायां ... मिति वा त्वं गोत्र

स्यैव वृद्धसंज्ञा प्राप्ता। गोत्रस्य युवसंज्ञा पूजायां गम्यमानायां। तत्रभवान् गार्ग्यायणः।

पूजेति किं गार्ग्यः। यूनश्च कुत्सायां गोत्रं युवसंज्ञं वा गार्ग्यो जाल्मः। कुत्सेति किं गार्ग्यायण

एको गोत्रे। गोत्रे एक एवापत्यप्रत्ययः स्यात्। उपगोर्गोत्रापत्यं औपगवः। गार्ग्यः। नाडा

यनः। गोत्रे स्वैकोनत्वाख्यानोपपदाख्यानं यथा स्यात् ... नुपसर्जनम् ... वृद्धमेव गोत्रे

नास्ति ... अपत्यपितुरे ... सन्निकृष्टे ... अपत्यं ... गार्ग्यादिभ्यो यञ् चतुर्थेन

पत्यस्य पितुरेवापत्यं ... नान्तरस्य गोत्रप्रत्ययान्ताद्युवप्रत्ययः स्यात् गार्ग्यादिभ्यो यञ् हि

जीवत्सु ... कोऽपि गोत्रे ... पर स्यात् ... तत्पुत्रस्यापि ... एको

नत्वानेप्रत्ययो। स्यु। पितामहप्रपितामहाद्यपत्यस्य चानन्तरस्य गोत्रप्रत्ययोऽपि

एवि। जागरणादि नेपि स्यान्नचतुर्थोनत्न। फाणिकृति गो। परस्य काया शु

वानि कतिपू ग्रन्थया। स्यु। गान्तो नियमार्थमिदं सूत्रं एवमनन्तरस्य तत्र युवा।

म यूनश्च गोत्रप्रत्ययान्तादेवापत्यं स्यात् स्त्रियां तु न युवसंज्ञा गार्ग्यस्य युवापत्यं गार्ग्यायणी

यौ। स्त्रियां गोत्रत्वादेकप्रत्ययः। तत्र युवप्रत्ययस्य निषेधः किं तत्र भ्रातृ का ज्यायसु

नादिभ्यः स्यात् अपत्यार्थे दाक्षि। ... दिभ्यश्च व्याडि। उडुलोमि। आकृतिगणोऽयम्। तेषां तु

रकड च चौटिक सुधातृ रपत्यं च सौधातकि। व्यासवरुड निषाद चण्डाल बिम्बानां चेति वक्त

व्यम्। न यौवनादि पदानाम्भोपूर्वो न त्वान्भेषु च पदानाम्भोयकारं वा कारपापरस्य न वृद्धिः

किन्तु ताभ्यां पूर्वौ क्रमादैचावागमौ स्तः। वैयासकिः। वारुडकिः। गोत्रे कुञ्जादिभ्यश्च्फञ्॥ग्रौ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

द्रस्याम् । एभ्यो गोत्रे फग्वा । द्रौणायनः द्रौणिः । पार्वतायनः पार्वतिः । जैवन्तायनः
जैवन्तिः । अनादिरिह द्रोणः । अश्वत्थाम्नः नेच्छन्ति ॥

ञ्यः । व्रातच्फञोरस्त्रियाम् । व्रातच्फञन्ताभ्यां स्वार्थे ञ्यः स्यात् न तु स्त्रियाम् । कौञ्जायन्यः । बहुत्वे तु
ञ्यस्य लुग्वक्तव्यः । कौञ्जायनाः । स्त्रियां कौञ्जायनी । गोत्र इत्येव । कौञ्जिः । अनन्तरापत्
त्ये कौञ्जिः । नडादिभ्यः फक् । गोत्र इत्येव । नाडायनः । चारायणः । अनन्तरे तु नाडिः । हरितादिभ्योऽ
ञः । एभ्यो ञन्तेभ्यो युनि फक् । हारितायनः । इह गोत्राधिकारेऽपि सामर्थ्याद्यून्येव न तु गोत्रा
पत्ये । गोत्रापत्ये विहितो गोत्रे फक् । हारितादिर्बिदाद्यन्तर्गणः । यञिञोश्च । गोत्रे यौ यञिञौ तदन्तादनु
क् स्यात् । अनन्तरापत्ये तु जनकः । स्वयमपि यदि यञिञो गोत्रे गार्ग्यायणः । दाक्षायणः
गोत्रेषु गोत्रे फक् अञिञोरपवादः । प्राग्दीव्यतः अणिति प्राप्ते । अतिधीन् ... आर्गवस्थेन वा
तोऽपत्यः । कौण्डायनो वात्स्यायनः कौत्सो न कौत्सायनिः ... आश्वायनो ... आ वा भिन्नप्यः । कौरवा
पत्ये ... एव ... ऋष्यन्धकवृष्णिकुरुभ्यश्च ... विदादिभ्यो ञ् । एभ्यो ञ् गोत्रे ... अपत्ये च
न्तरापत्ये अञ् ... स्वार्थे ... विदस्य गोत्रं वैदः । अनन्तरे वैदिः । बैदः ... कौ
पुत्रादिभ्यो ञ् । पुत्रस्यापत्यं पौत्रः । दौहित्रः । गर्गादिभ्यो यञ् । गोत्रे ... गार्ग्यः । वात्स्यः ।
यञञोश्च । गोत्रे यौ यञञौ तदन्ततद्राजयोर्बहुषु लुक् स्यात् । न तु स्त्रियाम् ... गर्गाः ... वत्साः । बिदाः
उर्वाः । स्त्रियां तु गार्ग्यः । वैद्यः ... गर्गाः । बिदाः । उर्वाः । नाद्यायनिः ... प्रियगार्ग्याः । स्त्रियां गार्गी । गोत्रे किं ... गार्गी ।
पौत्रेत्यादयः ... मधुबभ्वोर्ब्राह्मणकौशिकयोः ॥
त्रयस्तु माधव्यो ब्राह्मणः । माधवोऽन्यः । बाभ्रव्यः कौशिकः । बाभ्रवोऽन्यः । बभ्रुशब्दस्य गर्गादित्वा
न्नित्ये सिद्धे नियमार्थमिदम् । गर्गादिपाठफलं तु लोहितादिकार्यम् । बाभ्रव्यायणी ॥ कपिबोधादाङ्गिरसे । गोत्रे यञ् स्यात् । काप्यः
बोध्यः ... वतण्डाच्च ... वातण्ड्यः । वातण्डः । लुक् स्त्रियाम् । वतण्डाच्च विहितस्य यञो लुक् स्यात् स्त्रियां ... वातण्डी
स्त्री । शार्ङ्गरवाद्यञो ङीन् । शार्ङ्गरवी ... अश्वादिभ्यः फञ् ... आश्वायनः ... लौहित्यायनी ... लोहितादि ... विश्वामित्र
... शापे ... अश्वादिभ्यः फञ् । गोत्रे ... आश्वायनः ... पुंसीति ... कुञ्जादिभ्यश्च्फञ् ... भार्गवः
... आश्वायनः । पुंसीति किम् ... भार्गे त्रैगर्ते ... गोत्रे फञ् ... भार्गायणः ... आग्निवेशः ... आङ्गिरसे ...
न्यः । शिवादिभ्योऽण् । गोत्र इति निवृत्तम् । शैवः ... सपत्न्यौ ... वा । गाङ्गः । पक्षे ऐतिकायनादिभ्यः ... तिकादिभ्यः फिञ् ॥
गायनिः । ऋष्यन्धकवृष्णिकुरुभ्यश्च ... गोत्र ... बाह्वादिभ्यश्च । नद्या मानुषीभ्यस्तन्नामिकाभ्यः ... यमुनायाः
नदीमानुषीभ्योऽण् स्यात् तन्नामिकाभ्यः । ढकोऽपवादः । यामुनः । नार्मदः । चिन्तितायाः अपत्यं चैन्तितः । शिक्षि
ताभ्यः । किं वासवदत्तेयः । नदीमानुषीभ्यस्तन्नामिकाभ्यः । किं शोभनायाः अपत्यं शौभनेयः ॥

सुन्दरी

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मनैयः ऋष्यंधकवृष्णिकुरुभ्यश्च ऋष्योमंत्रद्रष्टारः वासिष्ठः वैश्वामित्रः अंधके
भ्यः श्वाफल्कः वृष्णिभ्यः वासुदेवः आनिरुद्धः कौरितित्रितुलादित्वात् कुरुभ्यः
नाकुलः साहदेवः इह एवार्थे वाच्यो मध्ये प्रवादन्न्य यामे अत्रिशुभ्रादित्वात् न्यपरत्वान्न ढक्
आत्रेयः मातुरुत्संख्यासंभद्रपूर्वायाः संख्यादिपूर्वस्य मातृशब्दस्य उदादेशः स्या
नु अण्प्रत्ययश्च द्वैमातुरः षाण्मातुरः सांमातुरः भाद्रमातुरः स्त्रीदेवतार्थं वचनं धान्यमातुः संभवति इति सिद्धः स्त्रीलिं
गनिर्देशात् धान्यमातुर्न मातृत्वं सांमात्रः शुभ्रादित्वाद् ढक् अन्यथा आत्रेयः
कन्यायाः कनीनच ढकोपवादोण् तस्मिन्नित्ये कनीनादेशः स्यात् कानीनो व्यासः
कर्णश्च अन्यथा एवायत्यमिन्यर्थे विकर्णशुंगछगलाद्वत्सभरद्वाजात्रिषु अप
त्येण् वैकर्णो वात्स्यः वैकर्णिरन्यः शौंगो भारद्वाजः शौंगिरन्यः छागलः आत्रेयः छागलि
रन्यः केचित्तु शुंगात्वा अत्र पठंति तेषां ढक् प्राप्नुवन्ति शौंगेयः पीलाया वा आन्यत्र
मिकारणबाधित्वा ढक् च इति ढकि प्राप्ते पक्षे णविधीयते पैलो अपत्यं पैलेयः पै
लः ढक् च मंडूकात् चादण् पक्षे इञ् माण्डूकेयः माण्डूकः माण्डूकिः स्त्रीभ्यो ढक् स्त्री प्र
त्ययांतेभ्यः ढक् स्यात् वैनतेयः बाह्वादिभ्यो न सौमित्रिः शुभ्रादित्वात्सौपर्णेयः द्व्यचः
प्रत्ययान्तात् ढक् स्यात् न त्वामिकारणवर्जनार्थं दात्तेयः पार्थइत्येव तस्य दक्षिणा
इतश्चानिञः इकारांतात् द्व्यचः ढक् स्यात् नतु इञन्तात् दौलेयः नैधेयः बोधेयः
आत्रेयो अत्रिः शुभ्रादिभ्यश्च एभ्यो ढक् स्यात् सर्वापवाद्ये अयुक्त्यान्तरस्य
लुक् स्यान्न त्वा इतितावत् आत्रेयः भगवान् कास्सायनिः शुभ्रादिसंज्ञः शुभस्यापत्यं वैकु
भ्रेयः विकर्णकुषीतकात्काश्यपे अपत्ये ढक् वैकर्णेयः कौषीतकेयः अन्योवैकर्णिः
कौषीतकिः भ्रुवो वुक् ढक् च भ्रौवेयः पवर्गस्यान्तर्वकारः पक्षे णाव्व भवेत् स्थादा
मातेरस्यौवृद्धिः पूर्वपदस्य नाप्नुवाउण्णेयस्यापः कल्याणिश्च आयादेने विनानि
ता शिविं अनुयोग विकल्पेन बाधितेन भूमौ इनंकल्याण्यादीनामिनङ् एवा मि
नङादेशः स्यात् ढकः कान्यायिनेयः बाधिकिनेयः कुलटाया वा इत्र आत्रेयिकस्यापनेढक्
अनित्यः पूर्वेणैव कौलटिनेयः कौलटेयः अ सतीतिवृत्तं अत्र कुलटायान् इत्यामि चाराव्छे

@Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

चुकारण कालिगलत त्वात्र् आपरस्मात् मध्यम कन्या
विमात विधवा ढेनोतोः कन्याः मार्कण्डेयः

वादः पैतृष्वस्रीयः ढकि लोपः पितृष्वसुरन्यो लोपः स्यात् ढकि ... पैतृष्वसेयः मातृष्वसुश्च पितृष्वस्र
येडुर्कतदस्यात्

कुलीनः ततितस्यात् चुद्राभ्यो वेति पक्षे ढक् कौलटेरः। हृद्भगसिन्ध्वन्ते पूर्वपदस्य च। हृदा घने दु
वौ ... पदस्योभयोः दृद्धिः। नित्यकितिचं सुहृदोपत्यं सौहार्दः। सौभगायान्यपत्यं
सौभागिनेयः। सक्तुप्रधानाः सैन्धवः। सक्तु सैन्धवः। तत्र भवाः सौक्तुसैन्धवाः। चटकाया ऐ
रक्। चटकाया ऐरक् चटकस्यैति वाच्यम्। लिङ्गविशिष्टपरिभाषया सिद्धम्। अपि च टकस्य
चटकाया वा अपत्यं चाटकैरः। स्त्रियामपत्ये लुग्वक्तव्यः। तयोरेव स्त्र्यपत्यं चटका। आजादि
त्वाट्टाप्। गोधायाः ढ्रक्। आद्यन्तवद्भावः। गौधेरः। आरगुदीचाम्। गोधाराः। शुभ्रा
दिभ्यश्च। ... विधानार्थम् ... ... स्त्र्यर्थोऽपि ... इति
गमः ... शील ... काणेरः। काणेयः। दासेरः। दासेयः। पितृष्वसुश्छण्। लोपः
पितृष्वसुः ... मातृष्वसीयः। मातृष्वसेयः। चतुष्पाद्भ्यो ढञ्। ढे लोपोऽकद्र्वाः। कद्रूमिन
स्यो बाडवेयः। तत्स्थमस्य लोपः। स्यात्। ... कामण्डलेयः। कमण्डलु ... गृष्ट्यादिभ्यश्च।
गृष्ट्यादिभ्यश्च ढञ् स्यात्। ... कौरूपवादः। गार्ष्टेयः। मित्रयोः स्वपत्यं ... लिपाप
... केकयमित्रयुप्रलयानां यादेरियः। ... स्यात् ...
... सित्याद्यन्तस्य ... आदेः ... कैकेयी ... नाय ... गोत्रजः ... नाय
... ... एतानि ... नि ... यलोपः। मैत्रेयः
मैत्रेयौ। यस्कादिभ्यो गोत्रे। एभ्यो गोत्रप्रत्ययस्य लुक् स्यात्। ... न तु स्त्रियाम्। मित्र
यवः। अत्रिभृगुकुत्सवसिष्ठगोतमाङ्गिरोभ्यश्च। एभ्यो गोत्रप्रत्ययस्य लुक् स्यात्। ... ...
अत्रयः। भृगवः। कुत्साः। वसिष्ठाः। गोतमाः। अङ्गिरसः। बहुच इञः प्राच्यभरतेषु। ते
चेन ... स्त्रियाम् ... अत्रेयः ... गोत्रे ... वर्तमानः। तस्य लुक् स्यात्। पान्नागाराः। पुष्पिञ्जूः। नेमाद
बहुचः। पक्षे यञ् ... प्राच्यगोत्रे ... तैकायनयश्च ... यञञोश्च। बिदादिभ्यः। कि
वनादिभ्यः। गोत्रप्रत्ययस्य लुक् न स्यात्। ... ... औपकायनाः। ...
तस्य लुक् ... कापिष्ठलयः। लमकाः। लामकायनाः। ... कौण्डिन्याः। ... कौण्डिन्व
... व्यवस्था गोत्रप्रत्ययस्यान्यो यत्राञ् ... बहुषु लुक् स्यात्। गर्गादिभ्यो यञ्। ... ...
... ... मगाः ... कौण्डिन्याः ... ... आगस्त्यः। कौण्डिन्याः ... ... जातिः ...
... ... न ... ... प्रकृत्या स्यात् ... ... न ... भावे ... ...
... कौ ... वा ... संयोगादिश्च ... ... किर ... ...

कितवाः उपकादिभ्योऽन्यतरस्यामद्वन्द्वे एभ्यो गोत्रप्रत्ययस्य बहुत्वे लुग्वा स्यात् ... ... कुक ... ...

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वौनत्र कृत्वा तस्मादपत्येऽण् । आभाद्दूसामम[illegible]म पूर्वः ; किं । सौत्वन ; अपत्ये । कौञ्चर्मणामरविन्त ; चा
र्मणोऽयं । अवर्मणः ; किं । वक्रवर्मणः ; पत्ये चाक्रवर्मणः । व्याकिननाम्न इति वाच्यं । ऽतिन्ता
म्नोऽपत्ये ऽतैन्नामन ; ऐतन्नामन ; ब्राह्मो जातौ । योगविभागोऽत्र कर्तव्यः ; ब्राह्म इति निपातनात् टिलोपः
णि ब्राह्मणार्थे ; जातौ जातौ अपत्ये जातौ वर्णि ब्रह्मणाभिलोपः । निपातनात् । ब्राह्मणः ; पत्ये ब्राह्म
णः ; अपत्ये किं । ब्राह्मी औषधिः ; औत्तम[illegible] न पत्ये अणि टिलोपो निपात्यते औत्तमपदः । अनपत्ये
वृ किं उत्तमापत्यमौत्तमिः ; सपूर्व इत्यन्ये । तराज्ञा मनुस्तरि अपूर्वो यो । तत्र स्यात् एतन्न दृश्यम् अस्यानो नोपो
कु णि तातापः ; औणघः ; ध्रुवराज्ञोऽपत्यं धार्तराष्ट्रः ; बिसि किमर्थं । सामन ; [illegible] ; किंता दा लापः ; क्षत्राद्घः
को क्षत्रियः । जोनातावित्ये वा । राजा क्षत्रियः ; कुलात्खः ; कुलीनः ; तदन्तादपि । [illegible] पूर्वपदादिति
लिङ्गात् । आढ्यकुलीनः ; अपूर्वपदादन्यतरस्यां यड्ढकञौ कुलादित्येव [illegible] ; कुल्यः । कौ
५२ लेयकः ; कुलीनः । पदग्रहणं किम् । बहुकुल्यः ; बाहुकुलेयकः ; बहुकुलीनः ; महाकुलादञ्खञौ
जौ । अन्यतरस्यामित्यनुवर्तते पक्षे खः ; माहाकुलः ; माहाकुलीनः ; महाकुलीनः ; दुष्कुलाड्ढक्
पूर्ववत्पक्षे खः ; दौष्कुलेयः ; दुष्कुलीनः ; स्वसुश्छः ; स्वस्रीयः ; भ्रातुर्व्यच्च चात् छः ; भ्रातृव्यः
भ्रातृव्यः ; भ्रात्रीयः ; व्यन्सपत्ने भ्रातुर्व्यन्स्यादपत्ये प्रकृतिप्रत्ययसमुदायेन शत्रौ वाच्ये
भ्रातृव्यः ; शत्रुः । पापमनो भ्रातृव्यो [illegible] । रेवत्यादिभ्यष्ठक् ठस्येकः ; आगास्वर
स्य ठस्येकादेशः ; रैवतिकः । गोत्रस्त्रियाः कुत्सने ण च । गोत्रे या स्त्री तद्वाचकात् [illegible] स्याणे
ण ठकौ स्तः ; कुत्सायाम् [illegible] गार्गिको वा जाल्मः ; युवगार्ग्यो वा
[illegible] ठकौ यस्येति लोपः ; आपत्यस्य च तद्धितेऽनातीति लोपः । वृद्धाट्ठक् सौवीरेषु बहु
लम् । सुवीरदेशो भवः ; सौवीरः । वृद्धात्सौवीरगोत्राद्युवनि ठक् स्यात् कुत्सायां भाग
वित्तेः ; भागवित्तिकः ; पक्षे फक् भागवित्तायनः । फेश्छ च । फिञन्तात्सौवीरगोत्रात् [illegible] छः ठक्
[illegible] यमुन्दस्यापत्यं यामुन्दायनिः ; तिकादिभ्यः फिञ् । तस्यापत्यं यामुन्दायनीयः ; या
मुन्दायनिकः ; कुत्सिते किम् यामुन्दायनिः । औत्सर्गिकस्याणोऽपवादोऽयं । सौवीरेषु किं तै
कायनिः ; फाण्टाहृतिमिमताभ्यां णफिञौ सौवीरेषु [illegible] निपातानि
[illegible] वृत्तिः ; [illegible] ; फाण्टाहृतः ; फाण्टाहृतायनिः ; मैमतः ; मैमताय
निः ; कुर्वादिभ्यो ण्यः ; अपत्ये कौरव्यः ; [illegible] ; सम्राजः क्षत्रिये साम्राज्यः ; साम्रा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

[illegible]

उदीचां वृद्धादगोत्रात्

शिलिपि ... मानवी प्रजा

औत्यः ॥ तैतलिः कलल्वाणः कारिश्रुष्यः पल्मोण्यः कारिषेण्यः लाक्षाण्यः कारीषिस्त्रीनस्कानसौ
तवायः कौभकार्यः नापित्यः उदीचां मिज् दाक्षिबालिगलिताति गंतां नु वायं कोंकादिः नापि
त्वा नु परार्थाति केवलात्मापित्यायनिः ग्लदारोण्या उप स्व संख्यानं कु तौल्वली ... पदेनाच ... णति
कादिभ्यः फिञ्न्तु तैकायनिः कौसल्यकार्मार्याभ्यां च प्रत्ययः किन्तु दुजोपवादः परमप्रकृ
तेः स्वार्थमिष्यते प्रत्ययसन्नियोगेन प्रकृति रूपं निपात्यते कुमूल स्यापत्यं कौसल्या
यनिः कर्मार ... स्यापत्यं कार्मार्यायणिः छागवृषयोरपि छागायनिः वार्ष्यायणिः अणो द्व्यचः
अपत्यफिञ्जुक्तो पवादः कार्त्रायणिः ग्लान्तिः किंचिन्नायः ... किंतोपगाविः न वाकिनादी
नाकिंचावर्जी त्पोदायनिः त्पादः त्पैवाचुद्रवृद्धादगोत्रान्तु गोत्रमयुक्तं यानि प्राचीनु प्राचगुप्ति
वृद्धौ कि दाक्षिः गगोत्राक्षि जीपगाविः वा किनादीनां कुक्च पत्ये फि स्वो वाकिनस्यापत्यं
वाकिनकायनिः गाव्याकिनिः पुत्रान्तादन्यतरस्याम् ... गार्गीपुत्रकायणिः जा ... मिः त्यवे पुत्रान्त स्वा
कुविधीयते गार्गीपुत्रकायणिः गार्गीपुत्रायणिः गार्गीपुत्रिः प्राचामवृद्धात्फिन्बहुलम्
लुकायनिः मनोर्जातावञ्यतौ षुक् च मनु समुदायस्य जातिः मानुषः मनुष्यः जनपदशब्दा
त्क्षत्रियादञ् जनपदस्त्रियवाचकादणनु स्यादपत्ये दाण्डिनायनेति इति प्राग्दी
व्यतोऽणि लोपः पाञ्चालः वैदेहः क्षत्रियसमान शब्दाज्जनपदात्तस्य राजन्यपत्यवत्कुत
द्राज माचष्टे ... स्वराज ... तन्नत्वतीतेनु सामर्थ्यात्तेषां पञ्चालानां राजा ... पौरवः
वत्सराजः पौरवः कोदयगणेषु पौ ... साल्वेयगान्धारिभ्यां च वृद्धादिति ञ्यङ्ग
काद साल्वेयः गान्धारः तस्य राजा मन्यत्येवम् द्व्यञ्मगधकलिङ्गसूरमसादण् द्व्यचो वादः दश
आङ्गः वाङ्गः सौह्मः मागधः कालिङ्गः सौरमसः तस्य राजन्यपत्यवम् वृद्धेत्कोसलाजादाञ्ञ्यङ्
आम्बष्ठ्यः सौवीर्यः आवन्त्यः कौसल्यः आजादस्याप्यपत्यमाजाद्यः कुरुनादिभ्यो
ण्यः कौरव्यः नैषध्यः नैमिषाश्च स्वार्थे पञ्च स्वत्र नाथा ... साल्वावयव
प्रत्यग्रथकलकूटाश्मकादिञ् साल्वोजनपदस्तदवयवाः उदुम्बरास्तिलखला उदुम्बराद्यः
तैल्वः प्रत्यग्रथादिभ्यः त्रिभ्यश्च रूत्र स्वानु नृजोपवादः औदुम्बरिः प्रात्यग्रथिः कालकूटिः आश्म
किः राजन्यपत्यवाते तद्राजाः अञादयः ते प्रत्ययास्तद्राजसंज्ञाः स्युः ... तद्राजस्य बहुषु ... त्रियाम्

इतो मनुष्यजातेः । इतिङीष् = ८ … नामप्रयोगात् … = ५ … नन्नमात्पुंस्त्रियोः कौरव्यपाञ्चाल …

षष्ठेष्वतद्राजस्य लुक् स्यात् तदर्थे कृते बहुत्वे न तु स्त्रियाम् । इत्यौपगवाः पाञ्चालाः इत्यादि
कार्यं न त्विह । कौरव्याः पैतृष्वस्रीयाः । तस्यामेव न कौरव्याः इति । कौरव्ये पाञ्चे च साधवः इति स
माधवे ॥ [illegible] तच्चायं वक्ष्ये निमित्तकं न त्विह । कौरव्याः पञ्चालाः । तस्यामेव कौरव्यः । कौरव्याः
इति कौरव्ये पाञ्चे च साधवः इति साधवे ॥ [illegible] तस्मिन्नयं वक्ष्ये निमित्तमात्रं [illegible]
केयचिदिति तु [illegible] यो [illegible] च [illegible] कम्बोजाल्लुक् । अस्मान्नवास्य
लुक्स्यात् । कम्बोजः कम्बोजादिभ्यः [illegible] चोलः [illegible] लुक् चोकेर
लः । कम्बोजाल्लुक् कम्बोजाः [illegible] दीर्घादिपाठे [illegible] कम्बोजा [illegible] तो य वा मि
त्यर्थे [illegible] लादिभ्यः [illegible] स्त्रियामवन्ति कुन्ति कुरुभ्यः [illegible] तद्राजस्य ल
कुक् स्यात् । अवन्ती कुन्ती कुरूः [illegible] स्त्रीकारस्य [illegible] लुक् स्यात् [illegible] नी म
५४ द्रीक [illegible] मा [illegible] [illegible] अम्बष्ठादिभ्यः [illegible]
दियौधेयादिभ्यः । एभ्यो तद्राजस्य न लुक् पाञ्चाली वैदर्भी । आगस्त्यः [illegible]
भार्गी [illegible] कौरव्यी [illegible] जन्य जनकमात् [illegible] स्यात् [illegible]
पुत्रा [illegible] इति [illegible] त्यजः [illegible]
[illegible] स्यात् यौधे [illegible]
[illegible] नाणयोर्गुरूपोत्तमयोः [illegible] गोत्रे [illegible] तस्य [illegible]
[illegible] प्राति पदिकयोः [illegible]
त्रमे [illegible] नदीनयोः [illegible] बिजो यदस्मात् [illegible]
[illegible] स्यात् [illegible] मित्रो गुरु [illegible] किं
[illegible] गोत्र [illegible]
[illegible] गोत्र [illegible] स्त्रियां [illegible] स्यात् [illegible] गुरुरूपोत्तमा [illegible]
[illegible] स्त्रियां [illegible] स्यात् [illegible] गुरूपोत्तमायो [illegible]
[illegible] देव [illegible] चवृत्तिः [illegible]
[illegible] एभ्यश्च [illegible] गोत्र [illegible]

[illegible] ॥ तत्र [illegible] ॥ २ … गोत्रे स्त्रियाम् … = ५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पत्तङ्गता मनुष्या न्तैडीषु देवयज्ञूदेवयज्ञूः॥ इत्यपत्याधिकारः॥ तेन रक्तं रागात्॥ रज्यतेऽनेनेति रागः। कषा
येण रक्तं वस्त्रं काषायं माञ्जिष्ठम्। रागात्किं। देवदत्तेन रक्तं वस्त्रम्॥ लाक्षारोचनाट्ठक्॥ लाक्षिकः। रौच
निकः। शकलकर्दमाभ्यामुपसंख्यानम्॥ शाकलिकः। कार्दमिकः। आभ्यामणपीति वृत्तिकारः।
शाकलः। कार्दमः। नील्या अन्॥ नील्या रक्तं नीलम्। पीतात्कन्॥ पीतकम्। हरिद्रामहारजनाभ्या
मञ्॥ हारिद्रं माहारजनं। नक्षत्रेण युक्तः कालः॥ पुष्येण युक्तं पौषमहः। पौषी रात्रिः॥ लुबविशे
षे॥ पूर्वेण विहितस्य लुप्स्यान्नावच्छिन्नदण्डात्मकस्य कालस्यावान्तरविशेषश्चेन्न गम्यते। अद्य
पुष्यः। कथं तर्हि पुष्ययुक्ता पौर्णमासी पौषीति। विभाषा फाल्गुनीश्रवणाकार्त्तिकीचैत्रीभ्यः॥
निर्देशोऽनेनैवैषां साधुत्वं फल्गुवेति ज्ञापितं तु श्रवणेत्यादि एवं च लुप्युक्तवद्भावो
बाधकान्यपि निपातनानि॥ श्रवणाश्वत्थाभ्यां संज्ञायाम्। विशेषार्थोऽयमारम्भः। श्रव
णा रात्रिः। अश्वत्थो मुहूर्तः। संज्ञायां किं। श्रावणी अश्वत्थी। द्वन्द्वाच्छः॥ नक्षत्रद्वन्द्वाद्युक्ते काले छः स्या
न्न विशेषे सत्यसति च। तिष्यपुनर्वसवीयमहः। राधानुराधीया रात्रिः। दृष्टं साम॥ तेनेत्येव। वासि
ष्ठेन दृष्टं वासिष्ठं साम। अग्निना दृष्टं आग्नेयं। उशनसा दृष्टं औशनम्। औशनसम्। कौ
शनसम्। कलेर्ढक्॥ कलिना दृष्टं कालेयं साम। वामदेवाड्ड्यड्ड्यौ॥ वामदेवेन दृष्टं साम वामदेव्य
म्॥ डित्त्वं ङस्येति लोपेन। किमर्थं ययतोर्डितो ग्रहणं मा भूत्। वामदेवस्य नञ्स्वरे। परिवृतो
रथः॥ वस्त्रैः परिवृतो वास्त्रो रथः। रथः किं। वस्त्रेण परिवृतः कायः। समन्ताद्वेष्टितः परिवृत इष्यते। तेनेह न।
छात्रैः परिवृतो रथः। पाण्डुकम्बलादिनिः॥ पाण्डुकम्बलेन परिवृतः। पाण्डुकम्ब
ली। पाण्डुकम्बलग्रहणं। राजास्तरणस्य वर्णकम्बलस्य वाचकं। मत्वर्थीयेनैव सिद्धे वचनमणो निवृ
त्त्यर्थं। द्वैपवैयाघ्रादञ्॥ द्वीपिनो विकारः। द्वैपं। तेन परिवृतो द्वैपो रथः। एवं वैयाघ्रः। कौ
मारापूर्ववचने॥ कौमारेत्यविभक्तिको निर्देशः। अपूर्ववचने निपात्यते। न मिदम् अपूर्वत्वे निपात
नामिदम्। अपूर्वपतिं कुमारीमुपपन्नः। कौमारः पतिः। तद्रूपात् अपूर्ववचनात्। कुमारी वचनमुपपन्ना
कौमारी भार्या। तत्रोद्धृतममत्रेभ्यः॥ शरावे उद्धृतः शाराव ओदनः। उद्धरतिरिह उद्धरणपूर्वके नि
धाने वर्तते तेन नेह पाण्युद्धृतः। स्थण्डिलाच्छयितरि व्रते॥ तत्रेत्येव सप्तम्यर्थेन वेद
नंगमयतो। स्थण्डिले शयितुं नियमोऽस्य स्थाण्डिलो भिक्षुः॥ संस्कृतं भक्षाः॥ तत्रेत्येव सप्तम्यन्ताद
स्यात्। संस्कृतेऽर्थे यत्तत्संस्कृतं भक्षाश्चेत्ते स्युः। भ्राष्ट्रे संस्कृता भ्राष्ट्राः। कपालेषु संस्कृताः कापालाः।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

द्विगोर्लुगनपत्ये ... ४ सप्तम्यन्तेः किं दिक्संख्ये इति पाठ
... संख्यायाः समाहारे भावे: ४२

कपालेः पुरोडाशाः। शूलोखाद्यत्। शूलोखशब्दाद्यत्। शूले संस्कृतं शूल्यं मांसम्। उखा पात्रविशेषः;
तस्यां संस्कृतमुख्यम्। दध्नष्ठक्। दधिसंस्कृतं दाधिकम्। उदश्वितोऽन्यतरस्याम्। ठक् स्यात्प
क्षेऽण्। इसुसुक्तान्तात्कः। इसुसुक्तान्तेभ्यः परस्य ठस्य कः। स्योत्। उदकेन श्वय
ति वर्धते इत्युदश्वित्। तत्र संस्कृतम् औदश्वित्कम् औदश्वितम्। इसुसुक्तान्तात् प्रतिपदोक्तस्य ग्रहणा
न्नेह। आर्चिकः। नुजाचतुर्तिडौषिकः। दोषडुपसंख्यानम्। दोभ्यां चरति दौष्कः। तीक्ष्ण
ह्वम्। तत्र संस्कृतानामित्येवसंबध्यते तेन तुम चन्द्रमति तेनापि न स्यामपि भवति दौरेया। सा
स्मिन्पौर्णमासीति संज्ञायाम्। सास्मिन्पौर्णमासीति लभ्यते चोषी पौर्णमास्यस्मिन्यौषो मासः। आग्र
हायण्यश्वत्थाट्ठक्। आग्रहायण्यश्वत्थशब्दाभ्यां ठक् स्यात्। आग्रहायणी पौर्णमासी देशाः कृतिना एवाद एव पूर्व
पदात्संज्ञायामिति णत्वम्। आग्रहायणी पौर्णमास्यस्मिन् आग्रहायणिको मासः। आ
श्वत्थोत्तयुक्तो पौर्णमासी अश्वत्थी निपातनान्नौरणी मासस्यामपि लुप्। आश्वत्थिकः। वि
४४ भाषा फाल्गुनीश्रवणाकार्तिकीचैत्रीभ्यः। एभ्यः ठक् वा पक्षे अण्। फाल्गुनिकः। फाल्गुनो मासः;
श्राविणिकः। श्रावणः। कार्तिकिकः। कार्तिकः। चैत्रिकः। चैत्रः। सास्य देवता। इन्द्रो देवतास्य
ऐन्द्रं हविः। पाशुपतम्। ... त्यज्यमानद्रव्ये उद्देश्यविशेषो देवता मन्त्रस्तुत्या च। ऐन्द्रो
मन्त्रः। आग्नेयो वै ब्राह्मणो देवतयेति तु गौणम्। कौषेयं सर्वत्राग्नीति ठक्। ४२ कस्येत्। कस्य इत् स्यात्। का
शादेः। स्यात् प्रत्ययसन्नियोगेन यस्येति लोपात्पूर्वत्वादादिवृद्धिः। कौ प्रजा देवतास्य
कायं हविः। श्री देवतास्य श्रायम्। शुक्राद्घन्। शुक्रियम्। अपोनप्त्रपान्नप्तृभ्यां घः। अपोनप्त्रियम्
अपांनप्त्रियम्। अपोनपात् अपांनपात्। अपोनपाच्च देवता। प्रत्यये सन्नियोगेन तु के रूपनिपा
तने आन एव अपोनप्त्रपान्नपात्। तेन नृवृत्तीति घेषः। छ च। योगविभागोऽयं ... यथासंख्य नि
वृत्त्यर्थः। अपोनप्त्रीयम्। अपांनप्त्रीयम्। शतरुद्रात् घश्च। शतरुद्रो देवतास्य शतरुद्रियं
शतरुद्रीयं विधानम्। ... महेन्द्राद्घाणौ च। महेन्द्रियम्
... माहेन्द्रं माहेन्द्रीयं सोमाट्ट्यण्। सौम्यम्। ... वाय्वृतुपित्रुषसो यत्। वायव्यं
... ऋतव्यम्। पित्र्यम्। उषस्यम्। द्यावापृथिवीशुनासीरमरुत्वदग्नीषोमवास्तोष्पति
देवता; स्यात् प्रत्यये तु छ चकारात् यत्। ... अग्नीषोमीयम्। वास्तोष्पत्यम्। गृहमेधात्
ध्योतिः गृहमेधीयम्। द्यावापृथिवीयम्। द्यावापृथिव्यम्। शुनासीरीयम्। शुनासीर्यम्। ... मरुत्वतीयम्। अग्नेर्ढक्। आग्नेयम्। काले

मरुत्वतीयम्। अग्नीषोमीयम्। ... मर्थः।
हलि: शतरुद्रीय

स्वच्छ वायव्य थाँ।

कालवाचिभ्यो ये प्रत्ययास्ते भवार्थे वक्तव्यं ते ते सास्य देवतेत्यस्मिन्नर्थे न नातिदिश्यन्ते व कारणं सर्व
ताऽपत्यार्थम् तेन यत्साध्यो विहितस्तत् सप्तम्यां भवति ना सः नस्यै वाहादन्नति = १

इदमः सोमवरुणयोः अग्नीवरुणौ
देवते सुसाम २

ष्मो भवतु। मासिकं प्रावृषेण्यं महाराजप्रोष्ठपदाट्ठञ्। माहाराजिकं प्रौष्ठपदिकं देवता
द्वंद्वे च। अत्र पूर्वोत्तरयोरचो वृद्धिः। स्यात्तु ञ्णिति किति च परे आग्निमारुतं। नेन्द्र
स्य परस्य। सोमेंद्रः। परस्य किं ऐंद्राग्नं। दीर्घाच्च वरुणस्य दीर्घात्परस्य वरुणस्य न वृ
द्धिः। ऐंद्रावरुणं। दीर्घात्किं आग्निवारुणीमनड्वाहीं। तदस्मिन्वर्तते इति नवयज्ञादिभ्य
उपसंख्यानम्। नावयज्ञिकः कालः। पाकयज्ञिकः। पूर्णमासादण्वक्तव्यः। पूर्णमासो अस्यां
वर्तते पौर्णमासी तिथिः। पितृव्यमातुलमातामहपितामहाः। एते निपात्यंते पितुर्भ्रा
तरि व्यत्। पितुर्भ्राता पितृव्यः। मातुर्डुलच्। मातुर्भ्राता मातुलः। मातृपितृभ्यां पितरि डामहच्
च्। मातुः पिता मातामहः। पितुः पिता पितामहः। मातरि षिच्च। मातामही पितामही। अवे
र्दुग्धे सोढदूसमरीसचो वक्तव्याः॥ सकारस्य ठकारः सामर्थ्यान्नो भवति। अविसोढम्। अविदूसं अ
विमरीसं॥ तिलान्निष्फलात्पिंजपेजौ॥ तिलपिंजः॥ तिलपेजः। वंध्यास्तिलस्तप
र्थे। पिंजश्छंदसि डिच्च। तिल्पिंजः। तस्य समूहः। काकानां समूहः काकं बाकं। भिक्षादिभ्योऽण्
भिक्षाणां समूहो भैक्षं। गर्भिणीनां समूहो गार्भिणम्। इह भस्याढे तद्धिते पुंवद्भावे कृते
नापत्यपत्ये अनपत्याणीत्यपरे इनुप्रकृत्या स्यात्। नेनस्तद्धिते इति टिलोपो। युव
तीनां समूहो यौवनम्। ग्रहणवता प्रातिपदिकेन यौवनम्। गोत्रोक्षोष्ट्रोरभ्रराजराजन्यराज
पुत्रवत्समनुष्याजाद्वुञ्। एभ्यः समूहे वुञ् स्यात्। लौकिकमिह गोत्रं न त्वपत्यमात्रम्।
युवोरनाकौ युवु एतयोरनुनासिकयोः। क्रमादनक एतावादेशौ स्तः। ग्लुचुकायनी
समूहः। ग्लौचुकायनकम्। औक्षकम् इत्यादि आपत्यस्य चेति यलोपे प्राप्ते वृद्धकाकन्यायेऽको राजन्य
मनुष्ययुवानः। राजन्यकं मानुष्यकम्। वृद्धाच्चेति वक्तव्यम्। वार्द्धकम्। केदाराद्यञ्च। चाद्वुञ्। के
दार्यं केदारकम्। गणिकायाश्च यञिति वक्तव्यम्। गाणिक्यं। ठञ्कवचिनश्च। चात्केदाराट्ठञ्। कवचि
समूहः। कावचिकम्। केदारिकम्। ब्राह्मणमाणववाडवाद्यन्। ब्राह्मण्यं माणव्यं वाडव्यम्। पृष्ठा लोकविशेषः
दुपसंख्यानम्। पृष्ठ्यं। ग्रामजनबंधुभ्यस्तल्। ग्रामता जनता बंधुता। गजसहायाभ्यां चेति वक्त
व्यं। गजता सहायता। अह्नः खः क्रतौ। अहीनः। अहर्गणसाध्यः क्रतुरित्यर्थः। क्रतौ किं
आह्नं। इह विकृत्यादिभ्यो ... अनेनैव खेऽनिति निपातनाट्टिलोपो न पक्षे। ... कैलोकि
मतिच। ... पूर्वोपदसंज्ञायां न अभ्यादौ ... ञ्जोऽनुदात्तादेरञ्। ... कापोत

तद्धिते

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यस्याः प्रकृतेर्यः प्रत्ययो धर्मे क्रियते स तस्याः प्रकृते समूहे विधीयते ॥

साधूसमू॰ खंडिकादिभ्यश्च ॥ अञ् स्यात् खंडिकानां समूहः खां॰, का॰ चरणेभ्यो धर्मवत् ॥ का
ठकं छांदोग्यं ॥ अचित्तहस्तिधेनोष्ठक् ॥ खंडिकादिभ्यश्च अञ् स्यात् खंडिकानां समूहः ; खाडि
कम् चरणेभ्यो धर्मवत् ॥ काठकं छांदोग्यं ॥ अचित्तहस्तिधेनोष्ठक् ॥ साक्तुकं हास्तिकं धैनु
कम् केशाश्वाभ्यां यञ्छावन्यतरस्याम् ॥ पदोत्तु गणौ कैश्यं कैशिकम् । आश्वीयमाश्वम् ॥ पा
२ शादिभ्यो यः ॥ पाश्या तृण्या धूम्या वात्या ॥ खलगोरथात् ॥ खल्या गव्या रथ्या ॥ इनित्रकट्यच
श्च ॥ खलादिभ्यः क्रमात् स्युः ॥ खलिनी गोत्रा रथकट्या ॥ खलादिभ्य इनिर्वक्तव्यः ॥ डाकिनी । कुटुम्बि
नी ॥ विषयो देशे ॥ षष्ठ्यन्ताद्विषयोऽर्थे अणादयः स्युः ॥ शैबानां विषयो देशः शैबः ॥ राजन्यादिभ्यो वुञ् ॥
राजन्यकः । दैवयानकः ॥ भौरिक्याद्यैषुकार्यादिभ्यो विधल्भक्तलौ ॥ भौरिकिविधम् ॥ ऐषुकारिभक्तम् ॥
५ भौरिक्याद्यैषुकार्यादिभ्यो विधल्भक्तलौ ॥ भौरिकीणां विषयो देशः ॥ भौरिकिविधम् ॥ ऐषुकारि
विधं ऐषुकारिभक्तम् ॥ सारसायनभक्तम् ॥ सोऽस्यादिरिति च्छन्दसः प्रगाथेषु ॥ पङ्क्तिरादिरस्येति
पाङ्क्तः प्रगाथः ॥ स्वार्थे उपसंख्यानम् ॥ त्रिष्टुबेव त्रैष्टुभम् ॥ संग्रामे प्रयोजनयोद्धृभ्यः ॥ सोऽस्येत्य
नुवर्तते ॥ सुभद्रा प्रयोजनमस्य संग्रामस्य सौभद्रः ॥ भरता योद्धारोऽस्य संग्रामस्य भार
तः ॥ तदस्यां प्रहरणमिति क्रीडायां णः ॥ दण्डः प्रहरणमस्यां क्रीडायां दाण्डा ॥ मौष्टा ॥ घञः सा
स्यां क्रियेति ञः ॥ घञन्तात् क्रियावाचिनः प्रथमान्तादस्यामिति सप्तम्यर्थे ञः स्यात् स्त्रीलिङ्गे ॥
प्रत्ययः स्यात् ॥ श्यैनंपाता मृगया ॥ तैलंपाता स्वधा ॥ स्यात् ॥ ... पदे श्येने पातो ॥
व र्तते ॥ श्येनंपाता मृगया ॥ तिलपातो स्यात् ॥ तैलंपाता स्वधा ॥ श्येन तिल स्य किं ॥ दण्डपाते
स्यात् ॥ तदधीते तद्वेद ॥ व्याकरणमधीते वेद वा वैयाकरणः ॥ क्रतू
क्थादिसूत्रान्ताट्ठक् ॥ क्रतुविशेषवाचिनामवेदगणम् ॥ तेभ्यो मु उक्थादिभ्यो दित्रिंशप
तिपादकग्रन्थपरेभ्यः ॥ आग्निष्टोमिकः ॥ वाजपेयिकः ॥ उक्थं सामविशेष ॥ तल्लक्षणप
रो ग्रन्थ विशेषो लक्षणया उक्थं ॥ तदधीते वेद वा औक्थिकः ॥ मुख्यार्थात् ... न्यायः ॥
न्यायिकः ॥ वृत्तिकार्त्तिकः ॥ लौकायतिकः ॥ लोकायतिकः ॥ आदि ॥ सूत्रान्तात् सांग्रहसूत्रिकः ॥ अनकल्पो
देव ॥ सांग्रहसूत्रिकः ॥ अक्कल्पा दीत्तिकाः ॥ कालापसूत्रः ॥ विद्यालक्षणकल्पान्ताच्चेति वक्त
व्यम् ॥ वायसविद्यिकः ॥ गौलक्षणिकः ॥ पाराशरकल्पिकः ॥ अङ्गक्षत्रधर्मत्रिपूर्वाद्विद्यान्तान्न

ग्रामखलतक॰

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्रिवत्कम् । ... विद्या । दात्र विद्यः । धर्मविद्यः । त्रिविधा विद्या त्रिविद्या तामधीते वेद वा त्रैवि-
द्यः । ... सपुराणमथर्वण्य याज्ञिक ... आख्यानमुप
विद्या ... आख्यायिकेति ... वासवदत्तामधिकृत्य कृता ग्रन्थो ... आख्यायिका वासवदत्ता
वासवदत्तां तदधीते वेद वा वासवदत्तिकः । वासवदत्ता मधिकृत्य कृता ... लुप् ... तेन ... वास-
वदत्तामधिकृत्य कृते ग्रन्थे ... लुबाख्यायिकाभ्यो बहुलमिति लुप् ... सर्ववेदानधीते ... सर्व-
वेदत्रिकः । ऐतिहासिकः । पौराणिकः । ... सर्ववेद ... सर्ववेदान ... पूर्ववदादिकः । उत्त-
त्रिकः । द्विगोर्लुगनपत्ये इति लुक् । द्विज ... दानं ... वेदवस्तु ... अनुपदम् ... क्रमकः । क्रम-
रूपादिकः । ... पदिकः । ... पदिकः । ... पदिकः । क्रमादिभ्यो वुन् क्रमकः । ... अनु-
पदम् ... मीमांसा क्रमादि । ... लक्षणानि ... तदधीते ... वसन्तादिभ्यष्ठक् वासन्तिकः ।
ब्राह्मणं तदधीते ... ब्राह्मणमित्येव ... लक्षणा ... पृथक्कालम् ... कार्यं ... कः ... स्वा-
ध्यायेन ... कः । ... त्रिनि ... लोकेन ... तदधीते ... नित्यम् ... कः । तस्य ... लीति प्र-
त्ययेन ... प्रत्ययस्य लुक् स्यात् ... एव ... लक्षणम् ... पाणिनीयः ... पाणिनीयः ... प्रकृ-
तिः ... गोत्रप्रत्ययान्तात् ... विद ... त्रिका ... जिनो ... लुक् ... तो ... प्रत्य-
यान्तात् ... लोके ... नोत्र ... पाणिनिः ... त्रिकाः ... जिनो ... मयोर्वा ... इति ... रागिणः
यानाम् ... गोत्र ... योनान्तस्य ... अपि ... गोत्र ... पुत्र । ... पिता ...
लुक् स्यात् ... पिता ... पुत्र । ... इति ... पुत्र ... इति ... किं ...
पुत्र ... पुत्र ... कायनिः ... पुत्र । ... किं ... प्रत्ययः एव ...
स्य ... ब्राह्मणम् ... तदन्तादित्यत्र ... मा ... त्वान् ... तत्रोपात्त-
मेवात्र ... नाचार्य ... पाणिनीयम् । वृद्धात् ... इति ... नगोत्र ... यद्धु ... सूत्रवाचित्वात् ... उपदेश्ये
वेदित्र ... लुक् ... स्त्रियां च विशेषः । पाणिनीयाः । पाणिनीयाः । सूत्राच्च कोपधात् । ... प्रत्ययान्तम् । तद
वेदितृप्रत्ययस्य लुक् स्यात् ... कार्यम् ... अपि ... लक्षणानि ... प्रत्ययान्तात् ... विष-
यो ... इति ... छन्दो ब्राह्मणानि च ... विषयाणि ... ब्राह्मणानि ... कठेन प्रोक्तमधीयते कठाः । ... स्वाध्याय ...
याम् ... वेदितृप्रत्ययविना ... अप्रयोज्यानि ... कठेन प्रोक्तम् ... इति ... नान्यानि
... लुक् ... चरका ... लुक् ... कठ ... कठेन ... इति ... नान्यानि ... तस्य
देशे ... उदुम्बराः ... इति ... तस्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

... ४८

चातुरर्थिकमर्थानां समाहारः ...

निवासः । गुलीनां निवासो देशः गौलः । अदूरभवश्च । विदिशाया अदूरभवं नगरं वैदिशं । चक्रा
रेणाश्रोणुः ... यो यो संनिधाप्यते तेन ... ओरञ्
अणोऽपवादः । कक्षतुः ... नद्याः ... मतोश्च बह्वजङ्गात् । बह्वच्
मत्वन्तस्य ... मतुपः ... सैध्रकावतं ... बह्वजिति किं ... मत्
बह्वजिति किं ... स्थानम् ... बह्वचः कूपेषु । अणोऽपवादः । दी
र्घवरत्रेण निर्वृत्तः दैर्घवरत्रः कूपः । उदक् च विपाशः । विपाश उत्तरे कूले ये कूपाः तेषु अञ्
के ... निर्वृत्तः कूपो दात्तः । उदक् किम् दक्षिणतः कूपेष्वण् एव । संकलादिभ्यश्च
कूपे ... निर्वृत्तः सांकलः पौष्कलम् । स्त्रीषु सौवीरसाल्वप्राक्षु । स्त्रीलिंगेषु देशेषु वाच्येषु
सौवीरेषु दत्तामित्रेण निर्वृत्ता दात्तामित्री नगरी । साल्वेषु वैधूमाग्नी । प्राचि माकन्दी । सुवास्त्वादि
भ्योऽण् । अञोऽपवादः । सुवास्तोरदूरभवं सौवास्तवम् वार्णवम् ...
धनार्थे सौ... रोणी । रौणः ... कोप
धाच्च । अण् अञोऽपवादः । कार्कवाकवः ...
ण् का ... वुञ्छण्कठजिलसेनिरढञ्ण्ययफक्फिञिञ्ञ्यकक्ठकोऽरीहणकृशाश्वर्श्यकुमुदकाशतृण
प्रेक्षाश्मसखिसंकाशबलपक्षकर्णसुतंगमप्रगदिन्वराहकुमुदादिभ्यः । सप्तदशभ्यः सप्त
दश क्रमात् स्युः चातुरर्थ्याम् । अरीहणादिभ्यो वुञ् आरीहणकं कार्शाश्वादि
भ्यः छण् कार्शाश्वीयं । ऋश्यादिभ्यः कः ... कुमुदादिभ्यष्ठच् कुमुदिकम् काशादिभ्य
इलः काशिलं । तृणादिभ्यः सः तृणसम् । प्रेक्षादिभ्य इनिः प्रेक्षी । अश्मादिभ्यो रः अश्मरः । सखि
आदिभ्यः ढञ् साखेयं । संकाशादिभ्यो ण्यः सांकाश्यं । बलादिभ्यो यः बल्यम् । पक्षादिभ्यः फक्
पाक्षायणः ... कर्णादिभ्यः फिञ् कार्णायनिः । सुतंगमादिभ्य इञ् सौतं
गमिः । प्रगदिन्नादिभ्यो ञ्यः प्रागद्यं । वराहादिभ्यः कक् वाराहकं । कुमुदादिभ्यष्ठक् कु
मुदिकं । जनपदे लुप् । जनपदे वाच्ये चातुरर्थिकस्य लुप् स्यात् । लुपि युक्तवद्व्यक्तिव
चने । लुपि सति प्रकृतिवल्लिङ्गवचने स्तः पञ्चालानां निवासो जनपदः पञ्चालाः । कुरवः अङ्गाः
वंगाः कलिंगाः ...
... योगप्रमाणे च तदभावे ...

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

प्रसंगात् सर्वाचार्य परिभाषितम् तदुपदिष्टमाचष्टे = १

तं स्यात् यदि हि योगः स्यादवयवार्थे स्यैवं बोधकं स्यात् तदा तदसाधवेन तद्रूपं तत्र प्रमानय
न्यायादेव वचनमर्थं स्यादन्यत्र माणवत् यत्नः [illegible] यार्थं वेधा नमि त्येवं रूप वचन
मप्य, शिष्यं कृत; अर्थस्य लोकत एव सिद्धेः; कालोपसर्जने च तुल्यम् अतो नाया रु
त्रैः पश्चार्धे नागाभिन्नौ; पूर्वार्धे न च संहितो दिवसो दृष्टेन; विशेषणमुपसर्जनं मि
त्यादि पूर्वाचार्यैः; परिभाषितं तत्र व्याख्यातुं तत्र समानं लोके कथ्यते; विशेषणानां चा
जातेः; लुब्धर्थस्य विशेषणानि चेत् तद्धितान्तवचने सः; जातिं वर्जयित्वा॥ पां॥ कालाद्रमणी
या; गोदोहमणीयौ अजानेः; किंपाचालाः जनपदः; गोदोह्याम; हरीतक्यादिषु व्यक्तिः॥ १ ॥ ह
रीतक्यः फलानि हरीतक्यः; खलतिकादिषु वचने खलतिकस्य पर्वतस्य अदूरभवानि
खलतिकं वनानि मनुष्यलुपि प्रतिषेधः; मनुष्यलक्षणे लुब्धि विशेषणानां न लुब्धन्त
स्य तु भवन्ती त्यर्थः; चञ्चा अभिरूपा; वरणादिभ्यश्च अजनपदार्थस्यारम्भः; वरणानामदूर
भवं नगरं वरणाः; शर्करया वा अस्माच्चानुदर्षिकस्य वा लुप् स्यात्; ठक् छौ च शार्कराणि
वा एतो ल; कुमुदादौ नराः द्वौ चवाठसामर्थ्यो न च दो ठ छ को नागदयामसामर्थ्यो न च
दो त्रौ सामर्थ्ये कोषम् तस्य लुप् व कल्प; षड्रूपाणि शार्करं शार्करम् शार्करिकं शार्करीयं शु
कोरिकं शार्करकम् नद्यां मतुप् चातुरर्थिकः; उदुम्बरावती कुमुद्वान् नड्वान् नडो भ्यो डमतुप् कुमु
दान्नद्वान्देन स्यात्; आद्ययो [illegible] यइति; अन्ये मा उ व धायोश्च इति वत्वम् मा तोपवत्; मतिशो
तिवत्वाच्च मनुपि मातामदेतुः; नडशादाड्वलच्; नड्वलं; शादाज्जं बालं शोभयोः; शाद्वलं;
शिखाया वलच्; शिखावलं; उत्करादिभ्यश्छः; उत्करीयं; नैङादीनां कुकुञ्चे नड्कीयं तौलचाडु
त्वं च कुञ्चकीयं; तदन्तलोपश्च नन्दकीयं; विल्वकादिभ्यश्छस्य लुक् नगरान्ते नान्तो
विल्वकादयः; नेष्व; छस्य लुक् तद्धिते परे; विल्वाय स्यान्ति सा विल्वकीयाः स्यामवा वेल्वका;
वेत्रकीया वेत्रकाः; छस्य किंशु मात्रस्य लुकुयथा स्यान्तु कुकोतिलक्षि [illegible] अन्यथा सति
योगा शिष्या नामिति कुगमपि निवर्तेत तु लुग्ग्रहणं सर्वलोपार्थं लौकोपि मात्रस्य स्यात् इति
चातुरर्थिकाः; शेषे अपत्यादिचतुरर्थ्यन्तादन्योऽर्थः शेषः; तत्र जातादयः; स्वार्थे च दास्यान् रवेन
चाक्षुषं रूपं; श्रावणः शब्दः; औपनिषदः पुरुषः; दृषदि पिष्टा दार्षदाः सक्तवः; उलूखले
उलूखलेः; चतुर्भिरूह्यते चातुरं शकटं चतुर्दशी द्वष्ट

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मनुष्यलुपि प्रति[illegible] मनुष्यलक्षणे लुपि विशेषणानां न [illegible]

ते चानुदे धुं रकः । कौष इति लेदाण चाधिकारस्थानस्य विकार इत्यनं । प्राकु शुभ्रादिकार
राणां वा रथा राद्ध यो । ग्रामान्न क्रमाद्ध यो कूलं । धूमो ब्रह्मष्ठिय । अवारपारीणा । अवारपारादि
गृहीतादपि विपरीतात् चेति वक्तव्यं । अवारीणः । पारीणः । इत्यवकृति विशेषा भौदय
द्युधु लेता । प्रत्यया थ्वं तेनेनात्मादयो विनुष्टा । समभिविभनयत्य वद्धेन तेग्रामा
धूवनो ग्राम्यः । ग्रामीणः । कत्र्यादिभ्यो ढकञ् । कात्रिनो ढ्रैयः । कत्रेयः । तत्र जातः । कात्रेय
कः । नागरेयकः । ग्रामादिष्वनुवर्त्तते ग्रामेयकः । कुलकुक्षिग्रीवाभ्यः श्वास्यलंकारेषु । कौ
लेयकः श्वा । कौलेयः । कौक्षेयकः । असिः । कौक्षः । ग्रैवेयको लंकारः । ग्रैवोन्यः । नद्यादिभ्यो
कौ ढक् । नादेयमाहेयं वाराणसेयं । दक्षिणापश्चात्पुरसस्त्यक् । दाक्षिणात्य चाजं तमव्ययं दादि
णात्यः । पौरस्त्यः । कापिश्याः ष्फक् । कापिशायनं मधु कापिशायनी द्राक्षा
५७ रंकोरमनुष्येण्वा । रांकवो गौः । रांकवायणः । अमनुष्ये किं । रांकवको मनुष्यः । द्युप्रागपागुदक्प्रतीचो
यत् । दिव्यं प्राच्यं अपाच्यं उदीच्यं प्रतीच्यं । कन्थायाष्ठक् । कान्थिकः । वर्णौ वुक् । तदस्मिन
देशो वर्णुः । नदिषु यार्थ्याचि कन्थानां वानुवुङ्मायवा दिजातं हिमवन्तु काथमु । अव्यया
त्त्यप् । अमेहक्वतसित्रेभ्य एव ग्रामानिकसह्यायो । अमात्यः । इहत्यः । क्वत्यः । ततस्त्यः । तत्रत्यः ।
परिगणनं किं । उपरिष्टाद्भवं औपरिष्टं । अव्ययानां समासे हिलोपः । अनित्यो ऽयं । वादिवृ
द्धिलोपविधानात् । तेनेह न । आरातीयः । त्यब्ध्रुवे इति वक्तव्यं नित्यः । निसो गते । वृद्धाच्छो
नादिने हस्वादिनः । परस्य सस्यवं । स्यानुतादो नद्धिने । तिरोजनवर्णां अमेभ्यः । निष्ठ्यः । वाड
लादि न्यारण्याम । आरण्याः । सुमनसः । हूवादेन्यः । योम्यः । कैतः । न्यग्रोधादयोग्रीवा हृ
षेणमो च यसं अः सः । न्यतनरस्यामः । एभ्यतस्य पूर्वार्धे देवदत्यमौमौ । युवयुः लो एतमस्य एवम
लोन सामासि सनास्म स्यापीस नापरो ग्रौ वा लिके वदाते नीरस्य पो रवदादनो येषा सद्धि
नाकाके नी राम पाल्य लतीरा । कूबेवस्य । तीरस्य पोता । नादि तिनो नाब । उ । पूर्वोत्तमा युनवो
कुरूप्य दिक्कू पूर्वपदादसंज्ञायां जः । ग्रामोपवादः । पौर्वकूलः । असंज्ञायां किं संज्ञा भूतायां
प्रकृते मा भूत् । पूर्वेषुकामशम्याभवः । पूर्वेषुकामशमः । प्राचां ग्रामनगराणां मितमुत्तर

पूरवैषुकामशमी प्रकृति संज्ञाभूता तस्याप्रलोव नतम्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

आपत्यस्य च तद्धितेऽनातीति यलोपः॥ सतंगमादिभ्य इञ्च तरप्रत्ययः॥ ग्राम नगराणां ... तरपदस्य वृद्धिः। पद्स्य तथैवं पदवृद्धिः

पदवृद्धिः। मद्रेभ्योञ्। दिक्पूर्वपदादित्येव। दिक्शब्दो मद्राणामिति। मद्रपर्यादा। तावादि वृद्धिः॥ पौ
र्वमद्रः। आपरमद्रः। उदीच्यग्रामाच्च बह्वचोऽन्तोदात्तात्। अञ् स्यात्। शैवपुरं वृद्धस्यान्तं तद
पलद्यादिकोपधादण्। माहकिप्रस्थः। पालदः। नैलीनकः। वैणवादिभ्यो गोत्रे। एभ्यो गोत्रप्रत्यया
न्तेभ्यः। अण् स्यात्। कौटोगंगादिः। काणायस्य छात्राः काणाः। इञश्च। गोत्रे य इञ् तदन्तादण् स्यात्।
दाक्षाः। गोत्रे किम्। सौतंगमेरिदं सौतंगमीयम्। नातामि एव श्री ... ते सौ ... केनाने ... न
पाणिनीयम्। न द्व्यचः प्राच्यभरतेषु। इञश्चेत्यणोऽपवादः। चैमीयाः। काशीयाः। भरतानां
प्राच्यत्वेऽपि पृथगुपादानमन्यत्र प्राच्यग्रहणे भरतानामग्रहणस्य लिंगम्। वृद्धिर्यस्याचामादि
स्तद्वृद्धम्। यस्य समुदायस्याचां मध्ये आदिर्वृद्धिः स वृद्धसंज्ञः स्यात्। त्यदादीनि च। त्यदादीनि
वृद्धसंज्ञानि स्युः। वृद्धाच्छः। शालीयः। मालीयः। तदीयः। एङ् प्राचां देशे। एङ् यस्याचामादि
स्तद्वृद्धसंज्ञं वा स्यात् देशाभिधाने। एणीपचनीयः। ऐणीपचनः। गोनर्दीयः। भोजकटीयः। ए
... वा नामधेयस्य वृद्धसंज्ञा वा स्यात्। देवदत्तीयः। दैवदत्तः। भवत
ष्ठक्छसौ। ... जसूर्चा ... वृद्धादित्यनुवृत्तेः। शावत्का
भवत्कः। भवदीयः। काश्यादिभ्यष्ठञ्ञिठौ। इकार उच्चारणार्थः। काशिकी। काशिका। चैदिकी। चैदिका
... आपदादिपूर्वपदात्कालान्तात्। आपदादिराकृतिगणः। आपत्कालिकी। आपत्कालिका। ...
... कग्रामेभ्यश्च। वाहीकग्रामवाचिभ्यो वृद्धेभ्यः। ... स्यातां वादः। ... कास्तीरिकी नाम
वाहीकग्रामः। कास्तीरिकी। कास्तीरिका। विभाषोशीनरेषु। एषु ये ग्रामास्तद्वाचिभ्यो वृद्धे
भ्यः ... सौदर्शनिकी। सौदर्शनिका। सौदर्शनीयः। ओर्देशे ठञ्। ... ना देशे
वाचिनः ... निषादकर्ष्वाः। ... इति कृत्स्नः। देशे किम्। पटोश्छात्राः पाटवाः। दे
शस्य ... वृद्धात्प्राचाम्। ... बाधते ... ठञ्। ... चाप्यनु
... चिनोः ... धन्वयोपधाद्वुञ्। ... स्यात्। ... ऐरावतकः। ...
काम्पिल्य ... कण्वादिसूत्रे ... सांकाश्यकः। काम्पिल्यकः। प्रस्थपुरवहान्ताच्च। ...
... न्तादुञ् स्यात्। ... पाटलिपुत्रकः। ...
पुरान्तग्रहणं प्राग्ग्रहणार्थम्। प्राग्देशे ... सिद्धम्। रोपधेतोः प्राचाम्। रोपधादीकारान्ताच्च

*वाहीके हस्त्यादेवेति नियमार्थं सूत्रम्। शाकजंबुकः। शाकजंबुकः। नेह मल्ल ... पटुकोपाध्याय पदविशेषः॥

CC-0. Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

४२ अवृद्धादपि बहुवचनविषयात् । अवृद्धाद्वृद्धाच्च जनपदतदवधिवाचिनो बहुवचनविषयात् प्रातिपदिकाद्वुञ् स्यात् ॥ २

प्राग्देशवाचिनो वृद्धाद्वुञ् स्यात् । पाटलिपुत्रकः । ऐकचक्रकः (?) । काकंदकः । जनपदतदवध्योश्च । जनपदवाचिनस्तदवधिवाचिनश्च वृद्धाद्वुञ् स्यात् । आदर्शकः । त्रैगर्तकः । अवृद्धादपि बहुवचनविषयात् । अवृद्धाज्जनपदात् आङ्गकः । वाङ्गकः । अवृद्धाज्जनपदावधेः । आजमीढकः । वृद्धाज्जनपदात् दार्वकः । वृद्धाज्जनपदावधेः कालंजरकः । विषयग्रहणं किं एकशेषेणापि बहुत्वे मा भूत् । वर्तनी च वर्तनी च वर्तन्यः । वार्तनेनः । कच्छाग्निवक्त्रवर्त्तोत्तरपदात् । देशवाचिनो वृद्धादवृद्धाच्च वुञ् स्यात् । दारुकच्छकः । काण्डाग्निकः । सैंधुवक्त्रकः । धूमादिभ्यश्च । देशवाचिभ्यो वुञ् । धौमकः । तैर्थकः । नैगमकः । नगरात् कुत्सनप्रावीण्ययोः । कुत्सिते प्रवीणे च जाते । नागरकः । चौरः । शिल्पी वा । शिल्पी ॥ अरण्यान्मनुष्ये ॥ आरण्यकः मनुष्ये ॥ ... विभाषा कुरुयुगंधराभ्याम् । कौरवकः । कौरवः । यौगंधरकः । यौगंधरः । मद्रवृज्योः कन् । जनपदवुञोऽपवादः । मद्रेषु जातो मद्रकः । वृजिकः । कोपधादण् । माहिषीकः । कच्छादिभ्यश्च देशवाचिभ्योऽण् वुञादेरपवादः । काच्छः । सैंधवः । मनुष्यतत्स्थयोर्वुञ् । कच्छादिभ्यः । अणोऽपवादः । कच्छे जातः । काच्छकः मनुष्यः । काच्छकं हसितं मनुष्यस्येति किं काच्छो गौः । अपदातौ साल्वात् । साल्वशब्दः कच्छादिष्वाशुत्रिष्टितः (?) नियमार्थमिदम् । अपदातावेव मनुष्ये साल्वात् । पदातिर्वेजाति गोयवाग्वोश्च । साल्वाद्वुञ् कच्छाद्यणोऽपवादः । साल्वको गौः । साल्विका यवागूः । साल्वमन्यत्तु गोचरणं च । देशवाचिन्यपि वृकगर्तादीयम्य उत्तरपदस्य ग्रहणं वर्गचूपूर्वनिरसार्थं वाह्लीकगर्तादिभ्यश्छः । गर्तीयः । मुखपार्श्वतसोर्लोपश्च । अव्ययानां भमात्रे टिलोपः स्यात् । मुखतीयम् । पार्श्वतीयम् । कुग्जनस्य परस्य च । जनकीयम् । परकीयम् । देवस्य च । देवकीयम् । स्विकं स्वस्य च स्वकीयम् । वेणुकादिभ्यश्छण् । वैणुकीयम् । वैत्रकीयम् । औत्तरपदकीयम् । प्राचां कटादेः । प्राग्देशवाचिनः कटादेः ठञ् स्यात् । अणोऽपवादः । कटनगरीयम् । कटघोषीयम् । कटपल्वलीयम् । राज्ञः क च । वृद्धात्तु ... हैहेनतान्यपि योग

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नकादेशमात्रं विधीयते राजकीयम् वृद्धादके कान्तात्कोपधात् ... कुञ्जक एव मं तात्माबोपधाच्च

वृद्धाद्देशवाचिनः कुः स्यात् ब्राह्मणको नाम जनपदः यत्र ब्राह्मणा आयुधजीविनः तत्र

जातो ब्राह्मणकीयः ... लिकीयः [illegible] कन्थापलदनगरग्रामह्रदोत्तरपदात्

दात् कन्थादिपञ्चकोत्तरपदाद्देशवाचिनो वृद्धाच्छः स्यात् ठञिठादेरपवादः दाक्षिक

थीयं दाक्षिपलदीयं दाक्षिनगरीयम् दाक्षिग्रामीयम् दाक्षिह्रदीयम् पर्वताच्च पर्वतीयं विभाषा मनुष्ये

मनुष्यभिन्ने पर्वताच्छो वा स्यात् पक्षेण पर्वतीयानि पार्वतानि वा फलानि मनुष्ये

त्वेक पर्वतीयो मनुष्यः कृकणपर्णाद्भारद्वाजे भारद्वाजदेशवाचिभ्यामाभ्यां छः कृकण

णीयं पर्णीयम् भेति किम् कार्कणं पार्णं युष्मदस्मदोरन्यतरस्यां खञ्च चाच्छः

युवयोर्युष्माकं वायं युष्मदीयः अस्मदीयः तस्मिन्नणि च युष्माकास्माकौ युष्मदस्मदो

रेतावादेशौ स्तः खञि अणि च यौष्माकीणः आस्माकीनः यौष्माकः आस्माकः तव

कममकावेकवचने एकार्थवाचिनोर्युष्मदस्मदोस्तवकममकौ स्तः तावकीनः

मामकीनः तावकः मामकः छे तु प्रत्ययोत्तरपदयोश्च मपर्यन्तयोरेकार्थयो

स्त्वमौ स्तः प्रत्यये उत्तरपदे च त्वदीयः मदीयः अर्धाद्यत् अर्ध्यः परावराधमोत्तमपूर्वाच्च

परावरादिपूर्वादर्धान्तात् यत् परार्ध्यं अवरार्ध्यं अधमार्ध्यं दिक्पूर्वपदाट्ठञ्च पौर्वार्धिकं पूर्वार्ध्य

म् ग्रामजनपदैकदेशादञ्ठञौ ग्रामैकदेशवाचिनो जनपदैकदेशवाचिनो दि

क्पूर्वपदादर्धान्तादञ्ठञौ स्तः इमे अस्माकं ग्रामस्य जनपदस्य वा पौर्वार्धाः पौर्वार्धि

काः ग्रामस्य पूर्वस्मिन्नर्धे भवा इति ... ठञ् ...

दिकाः ग्रामस्य पूर्वस्मिन्नर्धे ... मध्यान्मः मध्यमः अ साम्प्रतिके मध्यशब्दादकारप्रत्ययः स्यात् सा

म्प्रतिके अर्थे उत्कर्षापकर्षहीनो मध्यो वैयाकरणः मध्यं दारु नातिह्रस्वं नातिदीर्घं मित्यर्थः

द्वीपादनुसमुद्रं यञ् समुद्रसमीपो यो द्वीपः तद्विषयाद्द्वीपशब्दाद्यञ् स्यात् द्वैप्यं द्वैप्याः

कालाट्ठञ् कालवाचिभ्यष्ठञ् स्यात् मासिकं सांवत्सरिकं सायंप्रातिकं पौनःपुनिकं कथं

... कालान्निष्ठा कालीनमिति ... इति ... श्राद्धमनेन भुक्तमिनिठनौ ... कान्ताद्ग्रा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

[illegible]

ठे शरदः ठञ् स्यात्। कथं वैशारदं वादं। शारदिकं श्राद्धं। विभाषा रोगातपयोः। शारदिकः शारदिकं

दो वा रोगः। आतपो वा एतयोः। किं? शारदं दधि। निशाप्रदोषाभ्यां च। वा ठञ् स्यात्। नैशिकं

नैशं॥ प्रादोषिकं प्रादोषं। श्वसस्तुट् च। श्वसः ठञ् स्यात् तस्य तुडागमश्च। शौवस्तिकं

च श्वस्त्यकाल्यः स्वस्तिकं [illegible] श्वस्तनम् [illegible] संध्यादेर्न वृद्धिः। एजोगमश्च शौवस्तिक

म्। संधिवेलाद्यृतुनक्षत्रेभ्योऽण्। संधिवेलादिभ्यः ऋतुभ्यो नक्षत्रेभ्यश्च कालवृत्तिभ्योऽण् स्यात्।

सांधिवेलं। संधिवेलायां भवं सांधिवेलं। ग्रैष्मं तैषं। संधिवेला संध्या अमावस्या त्रयोदशी चतुर्दशी पञ्च-

दशी पौर्णमासी प्रतिपत्। संवत्सरात् फलपर्वणोः। सांवत्सरं फलं पर्व वा। सांवत्सरिकम्

५९ अन्यत्। प्रावृष एण्यः। प्रावृषेण्यं। वर्षाभ्यष्ठक्। वार्षिकं वासः। कालात् साधुपुष्प्यत्पच्यमानेषु

ति साध्वर्थे। सर्वत्राण् च तलोपश्च। हेमन्तादण् स्यात् तलोपश्च वेदलोकयोः। चकारात् हैमन्ति-

कम्। हैमनं हैमन्तम्। सायंचिरंप्राह्णेप्रगेऽव्ययेभ्यष्ट्युट्युलौ तुट् च। सायमित्यादिभ्यः अनु-

भवे। अव्ययेभ्यश्च कालवाचिभ्यः। ट्युट्युलौ स्यातां तयोस्तुट् चागमः। प्रागनादेशात्। अनयो-

रादिनिर्देशात् सायन्तनं चिरन्तनं प्राह्णेतनं प्रगेतनं दोषातनं दिवातनं। प्राह्णेतनं प्रगेतनं नान्दि-

वातनं दोषातनं। चिरपरुत्परारिभ्यस्त्नो वक्तव्यः। चिरत्नं परुत्नं परारित्नम्। अग्रादिपश्चा-

डिमच्। अग्रिमम् आदिमम् पश्चिमम् अन्तमं च। विभाषा पूर्वाह्णापराह्णाभ्याम्। आभ्यां ट्युट्युलौ

वा स्तः। तयोस्तुट् चापवादः। पूर्वाह्णेतनम्। पक्षे कालात् ठञ् इति पूर्वाह्णिकं। सोऽस्य [illegible] वि

ग्रहे तु पूर्वाह्णेतनम् अपराह्णेतनम्। पौर्वाह्णिकम् आपराह्णिकम्। तत्र जातः। सप्तमीसमर्थाज्जा-

तः इत्यर्थे यथाविहितं प्रत्ययाः स्युः। स्रौघ्नः माथुरः औत्सः राष्ट्रियः। अवारपारीणः इत्यादि।

प्रावृषष्ठप्। प्रावृषेण्यापवादः। प्रावृषिकः। संज्ञायां शरदो वुञ्। ऋत्वणोऽपवादः। शार-

दकाः दर्भविशेषाः। मुद्गविशेषाश्च। तत्र जातः इत्यधिकारोऽयं [illegible] प्राक् अवयवात्। पूर्वाह्णा-

पराह्णार्द्रामूलप्रदोषावस्कराद्वुन्। [illegible] किंचिन्नक्षत्रे पूर्वाह्णकः [illegible]

पूर्वाह्णकः पूर्वाह्णे जातः पूर्वाह्णिकः। अपराह्णकः। अवयवात्। किं? पूर्वाह्णको भवः। पौर्वाह्ण

िकः। आर्द्रकः [illegible] मूलकः प्रदोषकः अवस्करकः। विधिः। पूर्वाह्णादिभ्यस्तु [illegible] भावात्। तु

सर्वत्र जनपदस्य उत्तरपदस्य वृद्धिः। सर्वपाञ्चालकः। सर्वपाञ्चालकः। अर्धपाञ्चालकः। जनपदे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दवघ्नो मि ति वुज स्त सर्वार्ध जेन दि कु रा वे भ्यो ज न प द स्यो ति त दं न्तान्विधि ॥ दि त्रो स्म द्रा गा मु दि
ग्यो च का ज्ञ न प द वा चि नो वृ द्धि ; पूर्व को चा त्त काद् दि त्तू : कौ पूर्ण पं चा ल का ना म्नः प चौ वैं पंचाल ;
अ म द्रा गा ; कौ पो वं म द्रः ; यौ ग वि भा ग तु त्त रा र्थ ; द्रा चा का म न न गा वा णा । दि त्रो ; प द णो अ ग्राम वाचि
नो न गा रे म व व य स्य च वृ द्धि ; पूर्वेषु का म न्तु म्स्यो ; अ वो पूर्वेषु का म न्तु स : न गा द पूर्व पा ट लि पुत्र
का ; पूर्वो क्ता प रा ला र्थ मू ल प्र जा था व स्क वा दि नू पूर्वो ला ति का ; अ प रा ला वा ; खे दे का ; मू ल का ;
प्र पो षि का ; अ वु क र का ; पूर्ण ; पय चौ ॥ पाषि जा त ; पूर्व को ; अ मा वा स्पा या वा ; अ मा वा स्य का ; गु
च अ मा वा स्य ; सिं धु प क रा भ्या कौ सिं धु का ; क च्छा दि [illegible] ला ॥ प्रा दे म नु ष्य वु जि प प्रा दे अ पु का र का ; गौ
स ति के णि प्रा दे अ णा औ चौ क मा न्त ; सैं ध व ; अ प वा र ; अ वि षा क ल न्दं नु रा धा स्या ति जि ष्य पु
न र्व सु द लि वि षा खा षा ढा व हु ला ल्लुक् [illegible] ए भ्यो न क्ष त्रे वा चि भ्यः ; [illegible] स्य जा त ; ष व न्य य
स्य ल्लुक् स्यो मू ल कू त नि ति ज न ल्लु कि [illegible] न ल्लु कि ना ति न ल्लु कि न्य स र्व न स्त्री प्रा न्त य स्य ल्लुक्
भ्या नु अ वि ष्ठा सु जा त ; श्र वि ष्ठः ; फ ल्लु न ढ न्त्रा दि चि त्रा रे व ती रो हि णी भ्यः ; स्त्रि या मे व
न्यौ न मू । चि त्रो यो जा ता । चि त्रा रे व ती रो हि णी । अ भ्यो ल्लुक् न ल्लु कि कौ ति ल्लु कि कृ ते चि प्प
ल्था दे गा कु लि ग णा त्या ल्लु न डी षु फ ल्लु न्या षा ढा भ्या डी पु ना यो व क्त व्यो स्त्रि या मि त्य व क
ल्लु नी [illegible] आ षा ढी अ वि ष्ठा षा ढा भ्या छ ए ण व क्त व्यः स्त्रि या म पि आ वि ष्ठी या ; आ षा ढी या ;
जे प्रो ष्ठ प दा ना मु प्रो ष्ठ प दा ना मु त्त र प द स्या चा मा द स्चो वृ द्धि ; जा ता र्थे णो नि वि ता नि व
प्रो ष्ठ प दा सु जा त ; प्रो ष्ठ प दो मा ण व कः ; जे तु नि कौ प्रो ष्ठ प दा सु भ व ; प्रौ ष्ठ प दा ; व हु व च न
नि र्दे शा न्स्य र्थे यो वि ग्र ह स्य नै भ द्र पा दे भ्यो ना न गो जा ल वि र जा ला ; ए भ्यो जा ता र्थे स्य ल्लु क् स्या
मो भ्या तो नौ ; गो स्था ने ; गो ज्ञाल ; वि भा षा से न जि न पु स क त्वे फु ल व सु वे न स
जा ल ; भि जि द श्व यु क पुन र्व सु रे भ्यो जा ता प स्वा त्ति स्वा नू व न्ने श्व ण ले जा त ; व न्न
जा ल ; ना के गुण व दु ना दि जा ता र्थे प्र ति प्र स वा र्थे [illegible] डि ष्ट कं को ; श्रा ति भि ष ; श्रा ति भि षि जे ;
नु ति भि ष कु न दौ श्रौ भा व कु ल म जा ता प्र त्य ये अ स्य व फु ल ले कु स्या नु मो फि ष्य ; रो हि ण ; रो हि ण
ल बुं श्री न कौ भ लो ; जि त्रे न्तु व स्तु प्रे क लो ल ज ; कौ न ; कौ गो वा सो ही ; पा यो भा व ; न जो मे वा
भ मे स म व ति सौ धो ; को मा न नु ष नू को श्रे यं व न्त्र म का ली सा धु प का त्व चा मा न षु हे म ने षा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

हैमन्तं प्रावृषं वसन्तं पूर्वाह्णे कुर्यात् शरदि प्रत्याह्ने ग्रीष्मे अपराह्ने च हैमे
न्तप्रावृषेण्ये हेमन्तकाले गोवृषकर्ष्य पुर्ण्यवृषः उत्सवादः प्रावृषेण्यो मुख्या भवन्ति पुष्टीष्मा
मावसंतो दत्तप्रयुक्तं प्रावृषेण्योऽभिषेक्यौ वासन्तं नेयमुदात्तं देयमृणं कालादि ष्ठिवं
मासे देयमृणं मासिकं कालादि वृषभ्योऽयवबुसादयः यस्मिन्काले मयूराः कालाचितौ भवन्ति मं
अनचायाकलापिनं तत्र देयमृणं कालापकम् अश्वत्थस्य फलमश्वत्थं यस्मिन्देयं कालोऽपि
स्मिन्काले सत्याः फुल्लन्ति तत्र देयमृणं मश्वत्थकम् यस्मिन्काले यववुसं मुखं तत्र दे
मृणं यववुसकम् ग्रीष्मावरसमाहुनं ग्रीष्मे देयमृणं ग्रैष्मकं आवरसमकं संवत्सरान्ते
देयं ग्रीष्मे ठञ् वा वुञ् सांवत्सरिकोऽनुलक्ष आग्रहायणिकं आग्रहायणीकम् व्या
हृतिः कालवाचिनः संभवान्ताः यते द्रव्यं तदा देयम् स यो व्याहरति सम्भा
न्ते निशायामात्मनि नैशो नैशिकं नैशिकं कालादि ष्ठिवानिशायां प्रदोषे भवति
सन्ध्यायां निशायां नैशं नैशिकं तत्र भवः स्तु दोषे भवः दोषा मध्यन्दिनं दिनं
भोज्यान्नं दिवसे शकृत्यागान्तं तं पाचकं पौषिकं प्राचीनग्रामे गौ प्राची पिशितं ग्राम
दक्षिणात्र भवः भाग्नगरं जाङ्गलपथं नृवत्सं नवरत्नस्यापि भावितममृतम् जाङ्गलं दोषं स्पाप्तं
पूर्वपदस्य आसाद्देरचोवृद्धिः उत्तरपदस्य ओ ति निकितिच कुरुजङ्गले भवं कौरुजं
गलकौरुजाङ्गलं वैश्वधेनवं वैश्वधेनवं सौवर्णवलजं सौवर्णवालजं इति कुद्रिक
त्रिषु स्वप्रेषु तवयो वृद्धौ त्रिदेयं जन्मभवं कालादि पैर्यं वा स्वेयं सोऽयं ग्राम
अमुत्र तिलिनोऽप्यश्रयो च वचा हदये गेवेय गैवं गौर्भीमा अर्थः गंभीरं
भवं गांभीर्यं पूर्वं जनोऽपूर्वं जन्यं नमुं आत्मयोगं वा दिव्यं वैश्मनि गीर्ज्यं गजनवैश्मनं
त्रभवं मानवेश्मिकं ग्रामजनो हि कमु अध्यात्मादेः ठञ् मि ष्ठ अध्यात्मं भवमाध्यात्मिकम्
अनुगृहीतिकादीनाञ्च एषामुभयपदवृद्धिः स्यान्तु त्रिपिट्टिकितिच आधिदैविकं आ
धिभौतिकं ऐहलौकिकम् पारलौकिकम् अध्यात्मादिर्गणः दे वि काकुति भवादा
निकाकुलाः शालम् पिशाचपाशादिकः आत्मपाशमसाम्पलआदिमौ वेद्यमान दिष्यौदृढ
पदार्थो देहीर्घसत्त्रे भवा दीर्घसत्रम् श्रेयसि भवं श्रायसम् गौ मात्स्यं नपुंस्तु ठञ्स्याते
अश्वयीभागादिष्ठिवापूर्वमित्रा मिकं पाशुभिकं जिह्वामूलमङ्गुलेश्च जिह्वामूले भवं जिह्वामू
लीयम् अङ्गुलीयम् वर्गान्ताच्च कवर्गीयम् अशब्दे यतखावन्यतरस्याम् वर्गे पूर्वोत्तरो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सदापि: सदापीयः सद्वर्गीयः अनुवादे किम् कवर्गीयः वर्गाः कर्णललाटाद्वा तल्लंकारे कर्णि
कालिलाटिका तैलस्य व्याख्यानं इति तित्तिचो व्याख्यानव्यन्नाम्नः सुपां व्याख्यानः सौचो त्रैयो ज्ञेः
कार्न्तः सु प्रभवं सौपाव एचो तीप ज्ञान ठञ् पुञ्चण प्रयो विधायकं मुद्राः स्वरन्तरायं न
स्व व्याख्या नाम वीचाषा तयणा चिकः क्रतुयज्ञेभ्यश्च सोमसाध्येषु यो गेषु तोष्ट्रासि सौमत्र
यत्र सोपादाने न हि इष्टु उभयो पादान सामर्थ्यात् सोम का अपी पूर्व खिते अग्नि ष्टोम सव्या
ख्यान सत्र भवो वा आग्निष्टोमिकः वाजपेयिकः पाकयज्ञिकः नावयज्ञिकः वहुवचनं स्व
रूपविधि निरासार्थम् अध्ययने जो पदा ज्ञार्थे आरंभः अध्याये द्वौ वर्णे ऋषिभ्यो ल इत्या
व्याख्येयश्च ग्रंथ व्यक्तिभ्यो भवे व्याख्याने चाध्याये ठञ् स्यात् वासिष्ठे न इत्थं से वासिष्ठ
मस्य व्याख्यान सत्र भवो वा वासिष्ठः कौधपायः अध्यायेषु किम् वासिष्ठी ऋचः पौरोगाणु पुरो
ड्राशातुन् पुरोडाशसुसरु चरितो मत्रः पुरोडाशः स एव पौरोडाशः तत्र भवन् पौरोडाशिकः
पुरोडाशिकः छन्दसो यदणौ छन्दस्यः छान्दसः पुच्छ सगणात्र ठञ् मार्धव पुरस्कृत सा तामास्य
तादृत्ते सच ऐष्टिकः अत्र चानुक्तौ श्रौतिकः आग्निचिक इन्यादि आगणं सदिम
छन्दो व्याकरणसुपाद् आगयनः प्राप्ति पदः वैयाकरणः नैतगमा गमः सुधा आगमः सो इति अथ
गायत्री जमः छन्दस्यानेभ्यः श्रुतकर्म सहाया आगमः ज्योतिकमालिकः ऋद्धिकादिभ्यो गणु
यस्यानेकछादीनामपवादः ऋद्धिकादागमः ज्योतिकः कार्करः नैर्ष्य त्रिपात्यातिसंबंधे
भ्यो वुञ् गोत्राध्यायकः पौरानसकः नैनवुज्वुञ्जापवादः शौनकीप्रकृ पितृपेत्रा चान
ठञ् मौष्ठुतः यस्येति लोपः पित्र्यं चेत्र कर्मः गोत्रा एकवत् विदेम्यश्चागात्म वेदम् गार्गी वादं
औषगवकम् नैतः मचीकरमु देवत्रा कारल निपुणाना मुत्तज पर वाक्य व्यादीनाः
मार्जनचो वृद्धिः पूर्वपदस्य तु वान्विपादृ अनुषच अभ्युच्चैः आ देवत्रा समन्दे त्रसम् आनेद
यैषमनेच्छ्येः आ कौशलम् कौशल आनेपुणमनैपुण्यं स्तु मनुष्येभ्यो तत्ततु स्योत्सपं समा
यागन्तेष समस्त पा विषमस्त पा पदेगुण्यादित्वात् समीयं विषमीयं देवदत्त हात्वे देवदत्तमुमः
गन्धः समस्य विषममस्यं देवदत्तम अभवति नदधु स्पेव हिमवत प्रभवति हैमवती गंगोवि
दूरात्प्राः विदूरात्प्रभवति वैदूर्यो मणिः नैदूधूतिपविस्तजयो सु ज्ञेयाद्युतिसो धीः पंचाः
तोसा अभिनिष्क्रामति द्वारमे तदित्येव सु न्नमभिनिष्क्रामति सो द्वाकान्यकुजे सुनामः स्रुघ्नामिमुखे निष्क्रामतो करली स्रुघ्नमः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अधिकृत्य कृते ग्रंथे ॥ तदित्येव ॥ शारीरकमधिकृत्य कृतो ग्रंथः शारीरकीयः ॥ शारीरकं भाष्य
मिति तु अभेदोपचारात् ॥ शिशुक्रंदयमसभद्वन्द्वेन्द्रजननादिभ्यश्छः ॥ शिशूनां क्रंदनं शि
शुक्रंदः ॥ तमधिकृत्य कृतो ग्रंथः शिशुक्रंदीयः ॥ यमसभीयः ॥ यमस्य सभा यमसभम् ॥ क्लीबत्वं निपातना
त् ॥ यमसभीयः ॥ किरातार्जुनीयम् ॥ इंद्रजननादिराकृतिगणः ॥ इंद्रजननीयम् ॥ विरुद्धभोज
नीयम् ॥ सोस्य निवासः ॥ स्रुघ्नो निवासोस्य स्रौघ्नः ॥ माथुरः ॥ राष्ट्रियः ॥ अभिजनश्च ॥ स्रुघ्नोभि
जनोस्य स्रौघ्नः ॥ यत्र स्वयं वसति स निवासः ॥ यत्र पूर्वैरुषितं सोभिजन इति विवेकः ॥ आयु
धजीविभ्यश्छः ॥ पर्वते पर्वतवाचिनः प्रथमान्तादभिजने प्रत्ययेषु छः स्यात् ॥ हृद्गो
लः पर्वतोभिजनो येषामायुधजीविनां ते हृद्गोलीयाः ॥ आयुधेति किम् ऋक्षोदः पर्वतोभि
जनो येषां ते आर्क्षोदा द्विजाः ॥ शंडिकादिभ्यो ञ्यः ॥ शंडिकोभिजनोस्य शांडिक्यः ॥ सिंधुतक्षशि
लादिभ्योणञौ सिंध्वादिभ्योण् तक्षशिलादिभ्योञ् स्यात् उक्तेर्थे सैन्धवः ॥ तक्षशिला नगरी
अभिजनोस्य शांडिक्यः ॥ सिंधुतक्षशिलादिभ्योणञौ सिंध्वादिभ्योण् तक्षशिलादिभ्योञ् स्या
त् उक्तेर्थे सैन्धवः ॥ तक्षशिला नगरी अभिजनोस्य ताक्षशिलः ॥ तूदीशलातुरवर्मतीकूचवा
राड्ढक्छण्ढञ्यकः ॥ तूदी अभिजनोस्य तौदेयः ॥ शालातुरीयः ॥ वार्मतेयः ॥ कौचवार्यः ॥ भ
क्तिः ॥ सोस्येत्यनुवर्तते भजनं सेव्यत इति भक्तिः ॥ स्रुघ्नो भक्तिरस्य स्रौघ्नः ॥ अचित्तादेशका
लाट्ठक् ॥ अपूपा भक्तिरस्य आपूपिकः ॥ अचित्तात्किं देवदत्तः ॥ अदेशात् किं स्रौघ्नः ॥ अकालात् किं ग्रैष्मः ॥
महाराजिकः ॥ वासुदेवार्जुनाभ्यां वुन् ॥ वासुदेवकः ॥ अर्जुनकः ॥ गोत्रक्षत्रियाख्येभ्यो बहुलं वु
ञ् ॥ अणोपवादः ॥ प्रायवृद्धाच्छं बाधते ॥ ग्लुचुकायनिर्भक्तिरस्य ग्लौचुकायनकः ॥ नाकुलकः ॥
नू अणोपवादः ॥ बहुलग्रहणात् पाणिनिर्भक्तिरस्य पाणिनीयः ॥ जनपदिनां जनपदवत्सर्वं जनपदेन
बहुलग्रहणात् ॥ बहुवचने जनपदस्वामिवाचिनां बहुवचने जनपदवाचिना समानशब्दानां
समानशब्दानां बहुवचने सर्वं जनपदवत् प्रत्ययः ॥ प्रकृतिश्च जनपदतद्वधयोश्चेति प्रकरणो येऽत्र प्रत्यया उक्तास्ते
जनपदवत्स्युः ॥ अंगा जनपदो भक्तिरस्य आंगकः ॥ अंगाः क्षत्रिया भक्तिरस्य आंगकः ॥ जनपदिनां
किम् ॥ पंचालाः ब्राह्मणा भक्तिरस्य पांचालः ॥ जनपदेनेति किं ॥ पौरवो राजा भक्तिरस्य पौरवीयः ॥ ते
न प्रोक्तम् ॥ पाणिनिना प्रोक्तमधीयते पाणिनीयम् ॥ तित्तिरिवरतन्तुखंडिकोखाच्छण् ॥ छंदो ब्रा
ह्मणानि च तद्विषयाणि ॥ प्रोक्तमधीयते तैत्तिरीयाः ॥ वारतन्तवीयाः ॥ खांडिकीयाः

अध्येतृवेदितृप्रत्ययं विना न प्रयोज्यानि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

आलम्बि, कलिङ्ग, कमल, ऋचाभ, आरुणि, ताण्ड्य, श्यामायन, कठ, कलापिन् इति नव = २
कलाप्यन्तेवासिनश्चत्वारः हरिद्रुः छगली तुम्बुरुः उलपः इति = २

यः। कौथुमीयः। कातूपपकौथुमिकाभ्यामृषिभ्यां णिनिः। कातूपपेन प्रोक्तमधीयते कातूपपि
नः। कौथुमिनः। कलापिवैशम्पायनान्तेवासिभ्यश्च। कलापिनोऽन्तेवासिभ्यः। हरिद्रुणा प्रोक्त
मधीयते हारिद्रविणः। वैशम्पायनान्तेवासिभ्यः। आलम्बिनः। पुराणप्रोक्तेषु ब्राह्मणकल्पेषु। तृ
तीयान्तात् प्रोक्तार्थे णिनिः। निस्मात्। पुराणप्रोक्तेषु ब्राह्मणकल्पेषु णिनिर्भवति। पुराण
नेन चिरन्तनेन मुनिना प्रोक्ताः। भाल्लविनः। शाट्यायनिनः। कल्पेषु पैङ्गी कल्पः। पुराण
ति किं। याज्ञवल्क्यानि ब्राह्मणानि। आश्मरथः कल्पः। आपिशलस्य तित्तिलोपः। कठचर
काल्लुक्। आभ्यां प्रोक्तप्रत्ययस्य लुक् स्यात्। कठेन प्रोक्तमधीयते कठाः। चरकाः। कलापि
नोऽण्। कलापिना प्रोक्तमधीयते कालापाः। नान्तस्य टिलोपे सब्रह्मचारिपीठसर्पिकला
पिकौथुमितैतिलिजाजलिलाङ्गलिशिलालिशिखण्डिसूकरसद्मसुपर्वणामुपसंख्या
नमिति टिलोपः। छगलिनो ढिनुक्। छगलिना प्रोक्तमधीयते छागलेयिनः। पारा
शर्यशिलालिभ्यां भिक्षुनटसूत्रयोः। पाराशर्येण प्रोक्तं भिक्षुसूत्रमधीयते पाराशरिणो
भिक्षवः। शैलालिनो नटाः। कर्मन्दकृशाश्वादिनिः। भिक्षुनटसूत्रयोरित्येव। कर्मन्देन
प्रोक्तमधीयते कर्मन्दिनः। भिक्षवः। कृशाश्विनो नटाः। तेनैकदिक्। सुदाम्ना अद्रिणा एक
दिक् सौदामनी। तसिश्च। स्वरादिपाठादव्ययत्वं च। पीलुमूलेन एकदिक् पीलुमूलतः। उर
सो यच्च। तसिः। उरसा एकदिक् उरस्यः। उरस्तः। उपज्ञाते। तेनेत्येव।
पाणिनिना उपज्ञातं पाणिनीयम्। कृते ग्रन्थे। वररुचिना कृतो ग्रन्थः। वाररुचो ग्रन्थः।
संज्ञायाम्। तेनेत्येव। मक्षिकाभिः कृतं माक्षिकं मधु। कुलालादिभ्यो वुञ्।
कुलालेन कृतं कौलालकम्। वारुडकम्। क्षुद्राभ्रमरवटरपादपादञ्।
तेन कृते। क्षौद्रम्। भ्रामरम्। वाटरम्। पादपम्। तस्येदम्। उपगो
रिदम् औपगवम्। रथाद्यत्। रथस्येदं रथ्यं चक्रम्। आग्नीध्रं शरणम्।
अग्नीधः शरणे रण् भं च। आग्नीध्रम्। समिधामाधाने षेण्यण्।
सामिधेन्यो मन्त्रः। सामिधेनी ऋक्। पत्त्रपूर्वादञ्। पत्त्र

खिलान्तर्गीच्छरुतलातसाति यत्नाणः — पत्राध्वर्यु = २

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वाहनं प्रहारस्य स्येदमाश्वरथम् ॥ पत्राध्वर्युपरिषदश्च ॥ गत्रापत्रा द्वावाश्वम् ॥
स्येदमध्वनीयमाश्वम् ॥ आध्वर्यवं पारिषदम् ॥ हलसीराट्ठक् ॥ हालिकं सैरिकं ॥ द्व
द्वाद्वुन्वैरमैथुनिकयोः ॥ काकोलूकिका ॥ कौत्सकुशिकिका ॥ देवासुरादिभ्यः प्र
तिषेधः ॥ दैवासुरम् ॥ गोत्रचरणाद्वुञ् ॥ औपगवकं ॥ चरणाद्धर्माम्नाययोरिति वक्तव्य
म् ॥ काठकम् ॥ संघाङ्कलक्षणेष्वञ्यञिञामण् ॥ घोषग्रहणमपि कर्तव्यम् ॥ गार्गो संघो
ऽङ्को घोषो वा ॥ बैदलक्षणं ॥ गार्गम् ॥ गार्गं लक्षणं ॥ दाक्षो दाक्षम् ॥ शाकलाद्वा ॥
कौ शाकलाः संघः शाकलकं लक्षणं ॥ छन्दोगौक्थिकयाज्ञिकबह्वृचनटाञ्ञ्यः ॥ छान्दोग्यम् ॥
औक्थिक्यं ॥ याज्ञिक्यं ॥ बाह्वृच्यं ॥ नाट्यं ॥ छन्दोगानां धर्मः आम्नायो वा छान्दोग्यमौ
क्थिक्यं याज्ञिक्यं बाह्वृच्यं नाट्यम् ॥ चरणाद्धर्माम्नाययोरित्युक्तं तत्साहचर्यान्नटश
ब्दादपि तयोरेव ॥ न दण्डमाणवान्तेवासिषु ॥ दण्डप्रधाना माणवा दण्डमाणवा दाक्षा
शिष्याः ॥ दाक्षा दण्डमाणवाः ॥ रैवतिकादिभ्यश्छः ॥ रैवतिकीयः ॥ कौपिञ्जल
हास्तिपदादण् ॥ कौपिञ्जलः हास्तिपदः ॥ गोत्रवुञोऽपवादः ॥ ...
... कौपिञ्जलः हास्तिपदः ॥ ...
कौपिञ्जलः ॥ गोत्रवुञोऽपवादः ॥ हास्तिपादस्यापत्यं हास्तिपदः ॥ तस्यापत्यं हास्तिपादः ॥
जोऽपवादः ॥ आथर्वणिकस्येकलोपश्च ॥ आथर्वणिकस्यायमाथर्वणो धर्मः आम्नायो वा
गोत्रचरणाद्वुञोऽपवादः ॥ तस्य विकारः ॥ अश्मनो विकारे टिलोपो वा
च्यः ॥ अश्मनो विकार आश्मः ॥ आश्मनः ॥ मार्त्तिकः ॥ अवयवे च प्राण्योषधिवृक्षेभ्यः ॥ चादि
कौ ॥ मायूरं ॥ मयूरस्यावयवो विकारो वा मायूरं ॥ मौर्वं काण्डं ॥ पैप्पलम् ॥ बिल्वादिभ्योऽण् ॥ बैल्वम् ॥
... न वृद्धिः ॥ ... कम् ॥ त्रपुजतुनोः षुक् ॥ ...
कारोऽनयोः ॥ ... दीर्घकम् ...

रंगविकारः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पिप्पलस्य पलाशादिभ्यो वा । पालाशं कामारम् । शम्याष्ट्लञ् । शामीलम् भस्म । विकारा-
वयवयोः मयड्वैतयोर्भाषायामभक्ष्याच्छादनयोः । प्रकृतिमात्रान्मयड् वा स्यात् विकारा-
वयवयोः । अश्ममयम् आश्मनम् । अभक्ष्येत्यादि किम् मौद्गः सूपः । कार्पासमाच्छादनम् । नित्यं वृ-
द्धशरादिभ्यः । आम्रमयम् शरमयम् । एकाचो नित्यम् । त्वङ्मयम् वाङ्मयम् । गोश्च पुरीषे । गोमयम् । पिष्टा-
न्मयड् नित्यं स्यात् पिष्टमयम् । तस्यापि अणादिना बाध्यत्वात् आरम्भः नित्यमात्रविवक्षायां तस्यैव नित्यत्व-
प्रयुक्तः स्यात् पिष्टकाः । पिष्टमयं भस्म । कायपोलिकेति । संज्ञायां कन् । पूपः । पिष्टकः स्यात् । व्रीहेः पु-
रोडाशे । संज्ञायां कन् पिष्टादि चेत् विकारविशेषः पिष्टकः पूपः । व्रीहेः पुरोडाशे । असंज्ञायामिति लभ्यते
व्रीहिमयः स्यात् । बिल्वादिभ्योऽण् । व्रीहिमयः पुरोडाशः । व्रीहेः । अन्यत्र मयडपवादः । तालादिभ्यो-
ऽण् । तिलमयं यवमयम् । संज्ञायां तु तैलम् यावकम् । तालादिभ्योऽण् । बिल्वादिभ्योऽण् वचनात्
तालमयं । तालमयम् ऐन्द्रायुधम् । जातरूपेभ्यः परिमाणे । हाटको निष्कः । प्राणिरजतादिभ्योऽञ् । कौक्कुटः
कौ तापनीयः । सौवर्णो वा निष्कः । परिमाणे किम् हाटकमयी यष्टिः । प्राणिरजतादिभ्योऽञ् । कपोतस्य कौ
राजतम् । ञितश्च तत्प्रत्ययात् । ञितो विकारावयवप्रत्ययान्तात् तदर्थे स्यात् । तयोरेवार्थयोः
मयडपवादः । शामीलाः । सार्विकाः । दाधित्थिकाः । ञितः किम् । बैल्वमयम् । क्रीतवत्परिमा-
णात् । परिमाणादिभ्यः क्रीतवत् प्रत्ययाः स्युः निष्कादि इत्यारभ्य क्रीतार्थे ये प्रत्यया ये नैव दृश्यन्ते । निष्कस्य विकारः नैष्किकम् । एवं निष्कस्य विकारो नैष्किकम् ।
विकारे इति किम् निष्केण क्रीतं नैष्किकम् । उष्ट्राद्वुञ् । प्राण्यञोऽपवादः । निष्केण क्रीतं नैष्किकम् ।
कः । शतस्य विकारः शत्यः । शतिकः । उष्ट्राद्वुञ् । प्राण्यञोऽपवादः ।
एवं निष्कस्य विकारोऽपि नैष्किकः । शतस्य विकारः शत्यः । शतिकः । उष्ट्राद्वुञ् । प्राण्यञोऽपवादः ।
औष्ट्रकः । उमोर्णयोर्वा । औमम् औमकम् । और्णम् और्णकम् । वुञ्भावे यथाक्रमं आञ् । एण्या ढञ् । ऐणेय
म् । ऐणस्य तु ऐणम् । गोपयसोर्यत् । गव्यम् पयस्यम् । द्रोश्च । द्रुर्वृक्षः । तस्य विकारोऽवयवो वा द्रव्य-
म् । माने वयः । द्रोरित्येव द्रुवयं पात्रमिति मानार्थकं त्वयम् । फले लुक् । विका-
रावयवप्रत्ययस्य लुक् स्यात् फले । आमलक्याः फलम् आमलकम् । प्लक्षादिभ्योऽण् । विधानसामर्थ्या-
न्न लुक् । प्लाक्षम् । न्यग्रोधस्य च केवलस्य । अस्य न वृद्धिः ऐजागमश्च । नैयग्रोधं । जम्ब्वा वा । जम्बुशब्दात्फ-
लेऽण् वा स्यात् । जाम्बवम् । पक्षे ओरञ् तस्य लुक् । जम्बु । लुप् च । जम्बूः । फले प्रत्ययस्य लुप् वा स्यात् ।
लुपि युक्तवत् । जम्ब्वाः फलं जम्बूः । फलपाकशुषामुपसंख्यानम् । व्रीहयः । मुद्गाः । पुष्पमूलेषु बहुलम्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

लमू मल्लिकायाः पुष्पं मल्लिका जात्याः पुष्पं जाती। विदार्या मूलं विदारी। बहुल-
ग्रहणान्नेह। पाटलानि पुष्पाणि। साल्वानि मूलानि। बाहुलकात् क्वचित्लुक् अशोकं क-
रवीरम्। हरीतक्यादिभ्यश्च ॥ एभ्यः फलप्रत्ययस्य लुप् हरीतक्यादीनां लिंगमेव प्रकृति-
वत्। हरीतक्याः फलानि हरीतक्यः ॥ कंसीयपरशव्ययोर्यञञौ लुक् च ॥ कंसीयपरशव्य-
योर्यथाक्रमं यञञौ स्तः। छयतोश्च लुक्। कंसाय हितं कंसीयम्। तस्य विकारः कांस्यम्। परश-
वे हितं परशव्यम्। तस्य विकारः पारशवः। प्राग्दीव्यतीयाः समाप्ताः ॥ प्राग्वहतेष्ठक् ॥ तद्वह-
तीत्यतः प्रागधिक्रियते। तदाहेति माशब्दादिभ्य उपसंख्यानम्। माशब्दः। कारिशब्दिकः।
माशब्दिकः। स्वागतादीनां च ऐच् स्यात्। स्वागतमित्याह स्वागतिकः। स्वाध्वरिकः। स्वैरगमस्य प-
त्यं स्वागिः। व्याडिः। व्याडस्यापत्यं व्याडिः। व्यवहारेण चरति व्यावहारिकः। स्वयं तो साधु स्वाप-
तेयम्। आहौ प्रभूतादिभ्यः। प्रभूतमाह प्राभूतिकः। पार्याप्तिकः। पृच्छतौ सुस्नातादिभ्यः। सुस्नातं पृच्छ-
ति सौस्नातिकः। सौखशायनिकः। गच्छतौ परदारादिभ्यः। पारदारिकः। गौरुत-
ल्पिकः। तेन दीव्यति खनति जयति जितम्। अक्षैर्दीव्यति आक्षिकः। अभ्रया खनति आभ्रिकः।
अक्षैर्जयति आक्षिकः। अक्षैर्जितम् आक्षिकम्। संस्कृतम्। दध्ना संस्कृतं दाधिकम्। मारिचिकम्। कु-
लत्थकोपधादण्। कुलत्थैः संस्कृतं कौलत्थम्। तैत्तिडीकम्। तरति। उडुपेन तरति
औडुपिकः। गोपुच्छाट्ठञ्। नौद्व्यचष्ठन्। नाविकः। घटिकः। बाहुभ्यां तरति बाहुकः। चरति। हस्ती-
शकटाभ्यां प्रत्ययः। पञ्चम्यर्थे यो प्रकृत्यर्थः। हस्तिना चरति हास्तिकः। शाकटिकः। दध्ना चरति दा-
धिकः। आकर्षात्ष्ठल्। आकर्षो निकषोपलः। आकर्षादिति पाठान्तरम्। तेन चरति आकर्षिकः। पित्वाद्ङीष्। आ-
कर्षिकी। पर्पादिभ्यः ष्ठन्। पर्पेण चरति पर्पिकः। पर्पिकी। येन पीठेन पङ्गवश्चरन्ति स
पर्पः। अश्विकः। रथिकः। श्वगणाट्ठञ्च। चात्ष्ठन्। श्वादेरिति। ऐजागमश्च स्यात्। श्वाभ-
स्त्रिः। श्वादंष्ट्रिः। पदादिविधौ चेन्न। इकारादाविति वाच्यम्। श्वागणिकः। श्वागणि-
णिकी। पदान्तस्यान्यतरस्याम्। श्वादेरंगस्य पदान्तस्य ऐज्वा। श्वापदस्येदं श्वापदं शौवापदम्।
वेतनादिभ्यो जीवति। वेतनेन जीवति वैतनिकः। धानुष्कः। वस्नक्रयविक्रयाट्ठन्। वस्ने-
न मूल्येन जीवति वस्निकः। क्रयविक्रयग्रहणं संघातविगृहीतार्थम्। क्रयविक्रयिकः। क्र-
यिकः। आयुधाच्छ च। चात् ठन्। आयुधेन जीवति [illegible] क्रयविक्रयग्रहणं संघातविगृही-

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

आदिना उप्येत उडुपं. सिरकु सिकक

र्थम्। क्रयविक्रयिकः। क्रयिकः। विक्रयिकः। आयुधाच्छ च। चात् ठन्। आयुधीयः
यः। आयुधिकः। हरत्युत्सङ्गादिभ्यः। उत्सङ्गेन हरति औत्सङ्गिकः। भस्त्रादिभ्यः ष्ठन्। भस्त्रया हरति
भस्त्रिकः। स्त्रियां भस्त्रिकी। विभाषा विवधात्। विवधेन हरति विवधिकः। पदे ठक्। वैवधिकः। ए
कदेशविकृतस्यानन्यत्वाद्वीवधादपि। ष्ठन्। वीवधिकः। वीवधिकी। विवधवीवधशब्दौ उभ
यतो बद्धशिक्ये स्कन्धवाह्ये काष्ठे वर्तेते। अण् कुटिलिकायाः। कुटिलिका व्याधानां गतिविशेषः।
कर्मारस्याङ्गारकर्षणी च। कुटिलिकया हरति मृगानङ्गारान् वा कौटिलिकः। व्याधः। क
र्मारश्च। निर्वृत्तेऽक्षद्यूतादिभ्यः। अक्षद्यूतेन निर्वृत्तमाक्षद्यूतिकं वैरम्। क्त्रेर्मम्नित्यम्। त्रिप्रत्ययान्तात्
मप् स्यान्निर्वृत्तेऽर्थे नित्यम्। ... निर्वृत्तं कृत्रिमम्। भावप्रत्य
यान्तादिमप् वक्तव्यः। पाकेन निर्वृत्तं पाकिमम्। त्यागिमम्। अपमित्ययाचिताभ्यां कक्कनौ। अपमित्य
निर्वृत्तमापमित्यकम्। याचितेन निर्वृत्तं याचितकम्। संसृष्टे। दध्ना संसृष्टं
दाधिकम्। लवणाल्लुक्। लवणेन संसृष्टो लवणः सूपः। चूर्णादिनिः। चूर्णैः संसृष्टाः चूर्णिनोऽपूपाः।
मुद्गादण्। मौद्ग ओदनः। व्यञ्जनैरुपसिक्ते। दध्ना उपसिक्तं दाधिकम्। ओजःसहो
म्भसा वर्तते। ओजसा वर्तते औजसिकः शूरः। साहसिकश्चौरः। आम्भसिको मत्स्यः। तत्प्रत्यनुपूर्वमीपलो
मकूलम्। क्रियाविशेषणत्वादेव द्वितीया। प्रतीपं वर्तते प्रातीपिकः। आन्वीपिकः। प्रातिलोमिकः। आनुलोमिकः। प्रातिकूलिकः। आनुकूलि
कः। परिमुखं च। परिमुखं वर्तते पारिमुखिकः। चात्पारिपार्श्विकः। प्रयच्छति गर्ह्यम्। द्विगुणा
र्थं द्विगुणं प्रयच्छति द्वैगुणिकः। त्रैगुणिकः। वृद्धेर्वृधुषिभावो वक्तव्यः। वार्धुषिकः। कुसीदद
शैकादशात् ष्ठन्ष्ठचौ। कुसीदं वृद्धिः। तदर्थं द्रव्यं
कुसीदं तत्प्रयच्छति कुसीदिकः। कुसीदिकी। एकादशार्थं द्रव्यं दशैकादशं तत्प्रयच्छति दशैकादशिकः। दशैकादशिकी।
उञ्छति। बदराण्युञ्छति बादरिकः। रक्षति। समाजं
रक्षति सामाजिकः। शब्ददर्दुरं करोति। शाब्दिकः। दार्दुरिकः। पक्षिमत्स्यमृगान् ह
न्ति। पाक्षिकः। मात्स्यिकः। मार्गिकः। ... परिपन्थं च तिष्ठति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कः। शाकुनिकः। पक्षिमत्स्यमृगान्हन्ति। स्वरूपस्य पर्यायाणां विशेषाणां च ग्रहणं। मात्स्य-
मायूरिकः। मात्स्यिकः। मैनिकः। शाफरिकः। मार्गिकः। हारिणिकः। सारङ्गिकः। परिपन्थं च
तिष्ठति। अस्माद्द्वितीयान्तात्तिष्ठति हन्ति चेत्यस्मिन्नर्थे ठक् स्यात्। पूर्वेण न वर्जयित्वा च
वा तिष्ठति पारिपन्थिकः। चौरः। परिपन्थं हन्ति पारिपन्थिकः। माथोत्तरपदपदव्यनुपदं धाव-
ति। दण्डमाथो मार्गः। पथ्या। दण्डमाथं धावति दाण्डमाथिकः। पादविकः। आनुपदि-
कः। आक्रन्दाट्ठञ्च। अस्मात् ठञ् स्यात् चात् ठक्। धावतीत्यर्थे। आक्रन्दः। विलापो रोदनस्थानं
धावति आक्रन्दिकः। पदोत्तरपदं गृह्णाति। पूर्वपदं गृह्णाति पौर्वपदिकः। औत्तरपदिकः। प्र-
तिकण्ठार्थललामं च। एभ्यो गृह्णातीत्यर्थे ठक्। प्रतिकण्ठं गृह्णाति प्रातिकण्ठिकः। आर्थिकः। ला-
लामिकः। धर्मं चरति धार्मिकः। अधर्माच्चेति वक्तव्यम्। आधर्मिकः। प्रतिपथमेति ठंश्च
प्रतिपथशब्दाद्द्वितीयान्तादेतीत्यस्मिन्नर्थे ठन् चकारात् ठक्। प्रतिपथिकः। प्रातिपथि-
कः। समवायान्समवैति। समवायं समवैति सामवायिकः। सामूहिकः। परिषदो ण्यः। प-
रिषदं समवैति पारिषद्यः। सेनाया वा। ण्यः पक्षे ठक्। सैन्यः। सैनिकः। संज्ञायां ललाटकु-
क्कुट्यौ पश्यति। ललाटं पश्यति लालाटिकः। सेवकः। कुक्कुटीशब्देनात्र ... कौक्कुटिको भिक्षुः। त-
स्य धर्म्यम्। आपणस्य धर्म्यमापणिकम्। अण् महिष्यादिभ्यः। महिष्या धर्म्यं माहिषम्। याजमानम्।
ऋतोऽञ्। ... नराच्चेति वक्तव्यम्। नरस्य धर्म्या नारी। विशसितुरिड्लोपश्चाञ्च वक्त-
व्यः। विशसितुर्धर्म्यं वैशस्त्रम्। विभाजयितुर्णिलोपश्चाञ्च वक्तव्यः। विभाजयितुर्ध-
र्म्यं वैभाजित्रम्। अवक्रयः। षष्ठ्यन्तात् ठक् स्यात्। अवक्रयेऽर्थे। आपणस्यावक्रयः आपणिकः।
राजग्रासो ... अवक्रयः। तदस्य पण्यम्। अपूपाः पण्यमस्य आपूपिकः। लवणाट्ठञ्। लावणि-
कः। किसरादिभ्यः ष्ठन्। किसरं पण्यमस्य किसरिकः। षित्वान्ङीष्। किसरिकी। किसरं ...
... सर्वे सुगन्धिद्रव्यविशेषवाचिनः। शलालु-
नोऽन्यतरस्याम्। शलालुकः। शलालुकी। शालालुकः। सुगन्धिद्रव्यविशेषवाचि। शिल्पम्। मृदङ्गवादनं
शिल्पमस्य मार्दङ्गिकः। पाणविकः। वैणिकः। मड्डुकझर्झरादणन्यतरस्याम्। मड्डुकवादन-
शिल्पमस्य माड्डुकः। माड्डुकिकः। झार्झरः। झार्झरिकः। प्रहरणम्। तदस्येति प्रहरणम्। ...

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

आस्तिकः। धानुष्कः। पारश्वधाट्ठञ्च। पारश्वधिकः। शक्तियष्ट्योरीकक्। शाक्तीकः। याष्टीकः। अ
स्ति नास्ति दिष्टं मतिः। अस्तिपरलोक इति मतिरस्य स आस्तिकः। नास्तिपरलोक इति म
तिर्यस्य स नास्तिकः। दिष्टमिति मतिर्यस्य स दैष्टिकः। शीलम्। अपूपभक्षणं शीलम
स्य आपूपिकः। शाष्कुलिकः। मौदकिकः। छत्रादिभ्यो णः। गुरोर्दोषावरणं छत्रं तत्
शीलमस्य छात्त्रः। कार्मस्ताच्छील्ये। कार्म इति ताच्छील्ये णो निपात्यते कर्मशील
कार्मः। नस्तद्धिते टिलोपे सिद्धे ण्यणुकार्यं ताच्छील्ये। विनैव ताच्छील्येन ... दि
सिद्धम्। ताच्छील्ये किं। कार्मणः। कर्माध्ययने वृत्तम्। ... मानात् षष्ठ्यर्थे ठक्स्यात्। अनु
अध्ययने वृत्तायां क्रियायाम् ... एकमन्यदध्ययने कर्म वृत्तमस्य ऐकान्यिकः
... विपरीतमुच्चारणं ... सेवति
... बह्वच्पूर्वपदाट्ठच्। द्वादशा
न्यिकः। ... दीयते नियुक्तम्। अपूपभक्षणं हितमस्मै आपूपिकः। ... दीयते नियुक्तम्। अग्रभोजन
नियुक्तं दीयतेऽस्मै आग्रभोजनिकः। आपूपिकः। शाष्कुलिकः। श्राणामांसौदनाट्टिठ
न्। श्राणा नियुक्तं दीयतेऽस्मै श्राणिकः। श्राणिकी। मांसौदनग्रहणं सङ्घातविगृही
तार्थम्। मांसौदनिकः। मांसिकः। ओदनिकः। भक्तादणन्यतरस्याम्। पक्षे ठक्। भक्तमस्मै
श्राणिका। श्राणिकी। मांसौदनग्रहणं सङ्घातविगृहीतार्थम्। मांसौदनिकः। मां
सिकः। ओदनिकः। भक्तादणन्यतरस्याम्। पक्षे ठक्। भक्तमस्मै नियुक्तं दीयते भाक्तः। भाक्ति
कः। तत्र नियुक्तः। आकरे नियुक्तः आकरिकः। शौल्कशालिकः। दौवारिकः। ... अगारा
न्ताट्ठन्। देवागारे नियुक्तः देवागारिकः। अध्यायिन्यदेशकालात्। अदेशकालाध्यायि
नि ... श्माशानिकः। चातुर्दशिकः। ... कठिनान्तप्रस्तारसंस्थानेषु व्यवहरति
... वांशकठिनिकः। ...

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रति । वांसु कठिनिकाः । वंशात् वेणवः । काठिनायस्मिन्देशे सर्वं स्मात् काठिनः । तस्मिन्देशे
या क्रिया यत्र पानुपेया जो न इछो वा न ति पूतीत्याशौ । क्वाशो तु कि । सास्या निकः । निक
टे वसति नैकटिको भिक्षुः । आवसथात् ष्ठल् । आवसथे वसति आवसथिकः । बिब्बा
डीषु आवसथिकी । प्राग्घिताद्यत् । तस्मै हितमित्यतः प्राग् यदित्ययमधिकारो वेदितव्यः
समर्थे । बिल । धूर्त न मधिका । सम्बडिति सूत्रेषु दक्केन विहितो नार्हति । प्रत्ययेषु
सुपां । प्राग्घिताद्यन्तु । तस्मै हितमित्यतः प्राग् यदधिक्रियते । तद्वहति रथयुगप्रासङ्गम् । रथ
म्य वहति रथ्यः । युग्यः । वत्सानां दमनकाले स्कन्धे यत्काष्ठमासज्यते स प्रासङ्गः । तं वहति
प्रासङ्ग्यः । धुरो यड्ढकौ । दलिच्वाति दीर्घः प्राप्नोति भकारेफयोः रेफवकारान्तस्य कु
धुर्यः । धौरेयः । धुर्यः । धौरेयः । खः सर्वधुरात् । सर्वधुरां वहति सर्वधुरीणः । सर्वधुरा
कोधुरा लुक् च । एकधुरीणः । एकधुरः । शकटादण् । शकटं वहति शाकटः । गौः । हलसीराट्ठक्
ठक् । हलं वहति हालिकः । सैरिकः । संज्ञायां जन्याः । जनीं वधूं जनीं वहति प्रापयति जन्याः । वि
ध्यत्यधनुषा । द्वितीयासमर्थाद्विध्यतीत्यर्थे यत्स्यात् । न चेत्तत्र धनुः करणं स्यात् । पादौ विध्यन्ति प
द्याः शर्कराः । अधनुषेति किम् । पादौ विध्यति धनुषा । धनगणं लब्धा । तत्र तमेतन्नु धनं ल
ब्धा धन्यः । गण्यः । अन्नाण्णः । अन्नं लब्धा आन्नः । वशं गतः । वश्यः । पदमस्मिन् दृश्यम्
तादौ पदमस्मिन् दृश्यम् पद्यः कर्दमः । नातिशुष्क इत्यर्थः । मूलमस्याबर्हि । आवर्ह
णमावर्हः । उत्पाटनं तदस्यास्तीत्याबर्हि । मूलमाबर्हि येषां ते मूल्याः मुद्गाः । मूल
वि येषां ते मूल्याः । नञ्कृते निष्कृतिः । मूलोत्पाटनेन विना न ते गृहीतुं न शक्यन्ते इत्यर्थः
कृषिका मुद्गाः । संज्ञायां धेनुष्या । धेनुष्याः । धेनुः स्वीयागामि यत्तत्स्य स्वार्थे ति यासा
ते संज्ञायां मुधेनुष्या बन्धके स्थिता । गृहपतिना संयुक्ते ञ्यः । गृहपतिना युक्तः अग्निः । ते नेतं
युक्तो गार्हपत्यः । नौवयोधर्मविषमूलमूलसीतातुलाभ्यस्तार्यतुल्यप्राप्यवध्या
नाम्यसमसमितसम्मितेषु । नावा तार्यं नाव्यम् । वयसा तुल्यो वयस्यः । धर्मेण प्राप्यं
धर्म्यम् । विषेण वध्यो विष्यः । मूलेन आनाम्यं मूल्यम् । मूलेन समो मूल्यः । सीतया समितं

॥ सामसु साधुः सामन्यः । येचाभावकर्मणोरिति प्रकृतिभावः । कर्मण्यः । प्रतिजनादिभ्यः खञ् । प्रतिजनं साधुः ॥

सीत्यं क्षेत्रं । तनुया समितं तुल्यम् । धर्मपथ्यर्थन्यायादनपेते । धर्मादनपेतं धर्म्यं । एवं पथ्यम् अर्थ्यं
न्याय्यम् । छन्दसो निर्मिते । छन्दसा निर्मितं छन्दस्यः इच्छया कामेन निर्मितः । उरसोऽण् च । औरसः
उरस्यः । निर्मितः पुत्रः । उरस्यः । हृदयस्य प्रियः । हृद्यः । देशः । हृदयस्य हृल्लेखयदण्
लासेष्विति हृदादेशः । बन्धने चर्षौ । हृदयस्य बन्धनो [illegible] वेदे विधेयः
वेदो हृदयस्य बन्धनो हृद्यः । [illegible] । मतजनहलात् करणजल्पकर्षेषु । मतं ज्ञा
नं तस्य करणं मत्यं । साधनं वा । मत्यं जनस्य जल्पो जन्यः । हलस्य कर्षो हल्यः । कर्षणं वा
कर्षः साधनं वा । तत्र साधुः । प्रतिजनीनं । सांयुगीनः । वैश्वजनीनः । भक्ताण्णः । भक्ते साधवो
भाक्ताः शालयः । भाक्ताः तण्डुलाः । परिषदो ण्यः । पारिषद्यः । योगविभागानुगमेऽपि पारिष
दः । कथादिभ्यष्ठक् । कथायां साधुः । काथिकः । गुडादिभ्यष्ठञ् । गुडे साधुः । गौडिक इक्षुः । सा
क्तुकः यवः । पथ्यतिथिवसतिस्वपतेर्ढञ् । पथि साधु पाथेयम् । आतिथेयं । वसतेर्वसती
तत्र साधुः । वासतेयी रात्रिः । स्वापतेयं धनम् । सभाया यः । सभ्यः । समानतीर्थे वासी । सा
धुरिति निवृत्तं । वसतीति वासी । समाने तीर्थे गुरौ वसतीति सतीर्थ्यः । समानोपाध्याय
इत्यर्थः । समानोदरे शयित ओ चोदात्तः । समानोदरे शयितः । समानोदर्यो
भ्राता । सोदराद्यः । सोदर्यो भ्राता । [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] विभाषा [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] सनामिकायावाचत्तसत्वद्देष्यु ॥ ३

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वृष ब्राह्मणस्य हितं ब्राह्मण्यम् पर्याय: विश्वस्य जनः सर्वसाधारणो वेश्यादिः विश्वोजनो यस्य बहुव्रीहिः माषं तिल्यम् ... प्रकारपंचमा ... पंचजना ...

प जिल,श्रे स्नाण्य खलीयादि तं खल्यम्। यवानं। श्रौस्मारूपं॥ चाजाविभ्यां थ्यन्॥ स्निः

अजथ्या यूथिः। अविथ्या॥ आत्मन्विश्वजनभोगोत्तरपदात् खः॥ आत्माध्वानौ खे॥ एभ्यो

खे प्रकृत्या स्तः॥ आत्मने हितम् आत्मनीनम्॥ विश्वजनीनम्। कर्मधारय एवेष्यते।

षष्ठीतत्पुरुषे बहुव्रीहौ च छः। विश्वजनीयम्। पञ्चजनादुपसंख्यानम्। पञ्चजनीनम्।

सर्वजनाट्ठञ् खश्च। सार्वजनिकः। सर्वजनीनः। महाजनाट्ठञ्। माहाजनिकः। मा-

वृ गोत्तरपदात् खः। पितृभोगीणः। राजभोगीनः। आचार्यादणत्वं च। आचार्यभोगीनः। सर्व-

पुरुषाभ्यां णढञौ। सर्वस्मै हितं सार्वम्। पुरुषाद्वधविका-

के समूहतेन कृतेषु। भाष्यकारप्रयोगात् ... मध्ये निवेशः। पुरुषस्य वधः

पौरुषेयः। तस्येदमित्यणि प्राप्ते। पुरुषस्य विकारः पौरुषेयः। प्राणिरजतादिभ्योऽञिति

६५ अञि प्राप्ते। समूहे ... प्राप्ते। एकाकिनो ... पौरुषेयः ... इति मा

वः। तेन कृते ग्रन्थे ... प्राप्ते। ग्रन्थे ... पौरुषेयो ग्रन्थः। माणवचरका

भ्यां खञ्। माणवीनम्। चारकीणम्। तदर्थं विकृतेः प्रकृतौ। प्रकृतौ विकृतिवाचकाच्च

का ... तदर्थायां प्रकृतौ वाच्यायां प्रत्ययः स्यात्। अङ्गारेभ्य एतानि अङ्गारी-

याणि काष्ठानि। प्राकारीया। ... छदिरुपधिबलेर्ढञ्। छादिषेया

णि तृणानि। औपधेयं दारु। बालेयास्तण्डुलाः। ऋषभोपानहोर्ञ्यः। आर्ष-

भ्यो वत्सः। औपानह्यो मुञ्जः। चर्मणोऽञ्। ... वार्ध्रं चर्म। ...

चर्मण्यपवादः ... सर्वं चर्मणो वार्ध्रं चर्मणो विकार इति तदर्थाच्च

का ... स्यात्। वार्ध्री ... चर्म। तदस्य तदस्मिन्स्यादिति। प्राकारः आसामिष्टकानां

स्यात् प्राकारीया इष्टकाः। प्रासादीयं दारु। प्राकारोऽस्मिन्देशे स्यात् प्राकारीयो देशः। ... इति

स्यात्। ... किं ... मनुष्याणां ... तदन्तविधिः ... इति परिखा

या ढञ्। परिखायाः पारिखेयी भूमिः। ... प्राग्वतेष्ठञ्। तेन तुल्य

मिति वत् ... आ ठञ् अधिक्रियते। आर्हादगोपुच्छसंख्यापरिमाणाट्ठक्। तदर्ह

मित्यभिव्याप्य ठञ् अधिकारमध्ये ठगो प्रवादः। ठगधिक्रियते गोपुच्छादीन् वर्जयित्वा

असमासे निष्कादिभ्यः। आर्हादिति ... मिति ... समासे ...

विशुद्ध ... ब्राह्मणा ... इति सम्मतिकादयः:
... परिमाणवाची ... संख्यावाची =

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

असंज्ञेति किम् पञ्चकलापः परिमाणमस्य पाञ्चकलापिकम्

ते निष्कादिभ्यः असमासे ठक् स्यात् आर्हीयेष्वर्थेषु नैष्किकम् समासे तु ठञ् परिमाणान्त
स्यासंज्ञाशाणयोः उत्तरपदवृद्धिः स्यात् द्विनैष्किकम् समासे अपरिमाणान्तस्याप
कोऽभवति नूनं प्राक्कुतः तद्धितविधिरिति तेन द्विपञ्चपूर्व्यमित्यादि अध्यर्धान्तस्य
पूर्वपदानां तु उत्तरपदस्य वृद्धिः प्राग्वतेरिति तत्त्वान्तु किं परिमाणस्य चाध्याय
पूर्वपदानां तु उत्तरपदस्य तेन द्विपञ्चपुष्पिकमित्यादि अध्यर्धान्तस्य पूर्वपदानां तु
वर्तयति तेन सुमध्यं पुष्पमित्यादि अध्यर्धान्तस्य चाध्याय एव वर्तयति पारायणिकः द्वैपारायणि
कः इति सिद्धान्ते तत्कालं किं पारायणे अध्ययने चाध्यायने एव वर्तयति पारायणिकः
कालत्वकिं तिथि द्विमासिकः कीन्तः द्विशूर्पिकम् द्विशूर्प्यम् अर्धपूर्वस्य च
ठञ् वृद्धिर्न किं ग्राममित्यादि परिमाणस्य पूर्वस्य तु वा अर्धस्य परिमाणवाचकस्य तत्पु
दस्यादेश्चोवृद्धिः पूर्वपदस्य तु वा नेति किन्नि च अर्धद्रोणेन क्रीतमर्धद्रौणिकम्
परस्य आर्धपरिमाणस्य कार्षापणस्य पूर्वस्य तु वा नेति अर्धस्य
प्रास्थिकः किमु आर्धकौडविकम् ...
धनिकवृद्धि मित्र स्यात् तिपुंवद्भावनिषेधोन स्यात् ...
स्य नाणिक ... किं ... परिमाणस्य ... न क्रीतं द्विमान
स्यादान ... किं तु ... एव ... न ...
कानु संख्यायाः अतिशदन्तायाः कन् संख्यायाः कन् ... चित्वारिंशत्कः ...
क्रीतः पञ्चकः बहुकः गणकः संख्यायाः ... विंशतिः त्रिंशत् ... संख्याया
... स्यात् ... सावतिकः यावत्कः विंशतिकः ...
योगविभागः कर्तव्यः आम्भाकन् स्यात् ... असंज्ञायां ...
वाक्यः विंशतित्रिंशद्भ्यां ड्वुन् संज्ञायामित्यायोगविभागात् ... आम्भाकन स्यात् ... असंज्ञायां तु

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्रिंशते स्त्रीलिङ्गस्य लोपः

ठन् स्यात्। कनोऽपवादः। विंशकः। त्रिंशकः। संज्ञायां तु विंशतिकः। त्रिंशत्कः। कंसाद् टिठन्॥ टि-
ङीबर्थः। ठकार इकार उच्चारणार्थः। नकारः स्वरार्थः। कंसिकः। कंसिकी। अर्धाच्चेति वक्तव्यम्। अर्धि-
कः। अर्धिकी। कार्षापणाद् टिठन् वक्तव्यः। प्रतिशब्दश्चास्यादेशो वा।
२ प्रति [illegible] वा [illegible] कार्षापणिकः। कार्षापणिकी। प्रतिकः। प्रतिकी। शूर्पादञन्य-
स तरस्याम्॥ शूर्पशब्दात् [illegible] प्रत्ययो भवति अन्यतरस्याम्। [illegible] शूर्पेण क्रीतम्।
को शौर्पम्। शौर्पिकम्। शतमानविंशतिकसहस्रवसनादण्॥ एभ्योऽण् स्यात्। ठञादीनामपवा-
दः। शतमानेन क्रीतं शातमानम्। वैंशतिकम्। साहस्रम्। वासनम्॥ अध्यर्धपूर्वद्विगो-
५८ र्लुगसंज्ञायाम्॥ अध्यर्धपूर्वाद् द्विगोश्च परस्यार्हीयस्य प्रत्ययस्य लुक् स्यात् असंज्ञायां
(६७) विषये। अध्यर्धकंसम्। द्विकंसम्। अध्यर्धशूर्पम्। द्विशूर्पम्। संज्ञायां तु पाञ्चलोहितिकम्। वि-
भाषा कार्षापणसहस्राभ्याम्॥ अध्यर्धपूर्वाद् द्विगोश्च कार्षापणसहस्रान्तात् परस्यार्ही-
यस्य प्रत्ययस्य लुग्वा स्यात्। अध्यर्धकार्षापणम्। अध्यर्धकार्षापणिकम्। द्विकार्षापणम्। द्विकार्षापणिकम्॥ ६७
[illegible] ठिठनो लुक् [illegible] पदे प्रतिरादेशो विकल्पेन। अध्यर्धप्रतिकम्। द्विप्रति-
कम्। अध्यर्धसहस्रम्। अध्यर्धसाहस्रम्। द्विसहस्रम्। द्विसाहस्रम्। द्वित्रिपूर्वान्निष्कात्॥ लुग्वा स्यात्। द्वि-
निष्कम्। त्रिनिष्कम्। त्रिनैष्किकम्। बहुपूर्वाच्चेति वक्तव्यम्। बहुनिष्कम्। बहुनैष्किकम्। बिस्ताच्च॥ द्वित्रिपू-
र्वाद् बिस्तान्तादार्हीयस्य लुग्वा। द्विबिस्तम्। द्विबैस्तिकम्। विंशतिकात् खः॥ अध्यर्धपूर्वा-
द्विगोश्च विंशतिकान्तात् खः स्यात्। अध्यर्धविंशतिकीनम्। खार्या ईकन्॥ अध्यर्धखारीकम्।
द्विखारीकम्। केवलायाश्चेति वक्तव्यम्। खारीकम्। काकिण्याश्चोपसंख्यानम्। अध्यर्धकाकि-
णीकम्। द्विकाकिणीकम्॥ पणपादमाषशतादत्॥ [illegible] अध्यर्धपाद्यम्। द्विपाद्यम्।
[illegible] पादादिति [illegible] पद्यादेशः [illegible] यदत्र [illegible]
[illegible] लुक् अध्यर्धपणम् [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

५९ इन्द्रो एषाः गोत्रापाइत्यात्र द्वित्वं कि पद्म निर्गोली सिःक्रीतः पदः पंचके लि

द्वित्रिपूर्वादणुच नात्र एणा दित्येव चाधनं नेन त्रेहत्यपरिमाणात्स्यर्षां नात्रा एणयो द्विति
युया सादादिद्व द्विरेकादिहे मानां हिमा एप हिमानां दल हजा दयी दश दण्ड द्रव्यया
त्रपत्नताः ने एसमर्थ विभक्तो यो यो श्रो का दीनां तद्वा नामच्युते नेतकौ नंठन्यूगो
पुच्छनक्रीनंगो पुच्छिकः साप्त ज़िक प्राप्त्य कमू ठक्कु नेष्ठिकमू नस्य ति मित्रं संयोगो
त्यानो संयोग संबंध उत्पात प्राणि नामशुभाशुभ सूचको महाभूत विप रिणाम उत्पा
तइति काषिकार्य भूत संयोति मित्रं नाम त्योधनं वाति नो संयोगः मुद्धः वातिको भूतिके नातिक
दाहि णात्ति संपदन्तं मानस्या निमिन्नं मि त्यथ्यः वातपित्त श्ले प्म मस्य मानम नका पनयो हि
सत्पानम् वाज्ञस्य मम नंको पूर्ववाजिक पे न्निकं पे त्रिक श्रो ष्मि कमू सानिपाता द्वि
जिवन्तव्यमू सानि पाजिक गो धो चो ते व्यापारिमाणात्या दयो नमो निमित्तं संयोग
त्यानोयाग व्यो ध्याचः धूनस्य निमित्तं संयोग उत्पातो वाधनं स्वापे गो ध्या चः कि विज
यस्य वे जि यिकः सत्ये त्यादिक पंचान्ता निमित्तं पच कसपं कं प्राप्त्य कं वारीकत्र
सादि प्राषिकं प्राष्मिकमू ब्रह्मवर्च सात्पुरु षात्ततम् ब्रह्मवर्चस्य पुंवा वर्च वाजय
नुपुत्रीय पुत्र्यः सर्वभूमिपृथिवीभ्याम णनौ सर्वभूमिन्नाका त्यूथिवीत्वाद्याचय थाय स
ख्यम णजौ सर्वभूमे निमित्तं संयोगस्या तोयो सार्वभौमः पार्थिवः सर्वभूमि त्रावो
नु जिका दिमा निर्या त्यतेन स्पेश्चरः तत्रापि दित्यर्थः सर्वभूमेरीश्वरः सर्वभूमो विदितो
वा सार्वभौमः पार्थिवः सर्वभूमि त्राव्धो नु जातिकादिषु तिपात्यते तस्येश्वरः तत्र विदितस्य
इतिच सर्वभूमेरीश्वरः सर्वभूमो विदितो वा सार्वभौमः पार्थिवः लोकसर्वलोकाट्ठञ्
किक स्मनुशतिकादित्वादुभयपदवृद्धिः सार्वलौकिकः तस्य वापः तस्यवापः तस्मिन्निति
प्रस्थ
खवाप बीजं प्रस्थ प्राप्त्य कौपात्रि कमू वाण्डीकमू पात्रात्स्मनुपात्रष्ठनः परिमाणात्त्वाचक
पात्रस्य वाप हे तन्त्र मान्त्रि कं पात्रि की तेत्र भ कि जदसिन्न इत्याय ता सभ्नन्को टठञ् दीयं
ने वृत्ति दीय नेइ त्यादि क्रमेण प्रत्ययेक संबंधा देक वचनमू पंच नास्मिन्न इति प्राय इ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

भशुन्को पाऽपवाला यै दीयतेँ पंचका न्नाम्य; ग्रानिका; साहस्र; उन्न मगौं नमूलातिरिक्तं ग्रा चँ वृद्धि;
ग्रा माद्धिषु स्वामि ग्रा छो भाग ग्रा य; विक्रीत्रामूल्यादधिकं ग्रा सि लाभः; ख्यानि वै नूो वाजे मा
ग; शुल्कं उच्चो च उपदा चातुर्थ्ये उपसख्यानमू पंचासमे, हस्यादिभ्यो यते पंचकौ देव दृ;
समस्मृत्रो लगणा दानमिति वदधिकरणा विवक्षा का व पूर्णाधो ठनू यथाक्रमं ठक्काठिठन्नो
मयवाद; द्वितीयो वृद्ध्यादिशद्वि न्दीयते द्वितीयिक; तृतीयिक; ग्रधिक; ग्रधर्म भाव्यो स्व
वृ यंक स्याधे ठ्ठ; भाग भाच्च चानू ठनू भाग ग्रुवोपि रूपक स्याधें भागो वद्ध्यादि वासि न्दीये
रु तेभा गेप नूत मू भागिक ग्रु तमू भाग्य भागिक विंशति; तेषु राति वहति ग्रा वहति भाग्य दे
कौ न्नादिभ्यः; वंशादिभ्य; पचो यो भार भाव्य; तदर्नयतु; प्राप्तिप्रतिकं तम्य कुतिकोछि न्नाया
६८ नादिन्यथें; वंशभारं हरति वहति आवहति वा वांशभारिक; ऐच्छुभारिक; भारद्वंशा
दिभ्य इप्पस्य व्याख्यानं भारभूतेभ्यो वंशादिभ्यः कुर्ति भार भूतान्वो चूरा न्यौहति चा निरूक;
68 ऐच्छुक; वस्नक्रय्यो भ्यां ठन्कनौ यथासंख्यम्; वैस्नं हरति वहत्या वहति वा वस्निक; द्र
व्यक; संभवत्यवहरति पचति; प्रस्थ संभवति प्रास्थिक; काटाहिक; प्रस्थ स्वस्मिन् समावेशयति
त्यर्थः; प्रास्थिकी ब्राह्मणी प्रस्थं संभवत्यवहरति पचति वेत्यर्थः; तस्य च नीति ग्रो णादश च
ग्रो ग्रापचाति ग्रो गीद्रौणिकी ग्राठकी चितपात्रात्तखो न्यु नरस्याम् पदे ठनु ग्राठकाद्धनो
ढिकौ; संभवत्यादि ष्वथे षु यथानुमत्यो वालत्; पदे ठञ् नेस्यग्राढकाद्दि विलुक् द्विचाढ्कीषु खी
ढकीना द्विगोरिति ठीषु च्याठकी ग्राचितिकी चाचितीना ग्राचितिकी पात्रिकी द्विपात्रीणा
द्विनाद्विपात्रीणा द्विपात्री कुलिजाल्लुकखौ च कुलिजाद्द्विगो; संभवत्यादिष्वर्थेषु
लुक्खौ वा स्त; चात्स्तु चो लुगभावे ठञ्; अवगा द्विकुलि; जोद्विकुलिजीना द्विकुलिजिकी
द्वैकुलिजिकी सोऽस्यांशवस्नभृतयः; ग्रंशु; भाग; वस्न; मूल्यं भृति; वेतनमू पंच ग्रंशो व
स्नो भृतिर्वा स्य पंचक; तदस्य परिमाणमु प्रस्थ परिमाणमस्य प्रास्थिको राशि; सख्या
याः संज्ञासंघसूत्राध्ययनेषु पूर्वसूत्रमनुवर्त्तते न त्वसंज्ञायां स्याद्ये पंचैव संज्ञा यो वाच्य; पंचौ
छोक यो रिति वक्तव्या मात्र वृत्ते; परिमाणानि प्रत्यय; पंचैव पंचका; स्तूकुलय; पंच

संख्या या अतिशदन्ताया: कन् — संख्याया अतिशदन्तायाः कन्

ग्राढकसमवत्यवहरति पचति वा ग्राढकीना ग्राढकिकी ग्राचितीना ग्राचितिकी पात्रीणा पात्रिकी
द्विगोः ष्ठञ् ग्राढकाचितपात्रादि वा

संख्याया अतिशदन्तायाः कन् २१

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

परिमाणमेषां मितिर्वा संघे पंचकः। सूत्रे अष्टकं पाणिनीयं संघसूत्राध्ययनेष्विति किं
कृत्वा स्तोत्रं पृथग्रूपा दन्नम् पंचकमध्ययनम्। स्तोमे डविधिः। पंचदश मंत्राः। परिमाणमस्य
पंचदशः। सप्तदशः। एकविंशः। स्तोमयागेषु छन्दोगैः क्रियमाणा पृथगादि संज्ञिका स्तुतिः
स्तोमः। पंक्तिविंशतित्रिंशच्चत्वारिंशत्पंचाशत्षष्टिसप्तत्यशीतिनवतिशतम्। सद
स्य परिमाणमित्यनुवर्तते एते शब्दाः निपात्यन्ते यदिह लक्षणेनानुपपन्नं तन्निपात
नात्सिद्धम्। पंचानां टिलोपः। तिश्च प्रत्ययः। द्वौ पंचतौ परिमाणमस्य संघस्य पंक्तिः छ
न्दः। दशतौ। विंभाव श्च शतिश्च प्रत्ययः। द्वौ दशतौ परिमाणमस्य संघस्य विंशतिः। त्रया
णां त्रिंभावः। शत् च प्रत्ययः। त्रयः दशतः। परिमाणमस्य त्रिंशत्। चतुर्णां चत्वारिंभावः। शत्
च प्रत्ययः। चत्वारो दशतः। परिमाणमस्य चत्वारिंशत्। पंचानां नाकारः। शत् प्रत्ययश्च पं
च दशतः। परिमाणमस्य पंचाशत्। षषः षकारस्य तिश्च प्रत्ययः। षट् दशतः। परिमाणमस्य सप्ते
स्य भावः। सप्तानां तिश्च प्रत्ययः। सप्त दशतः। परिमाणमस्य सप्ततिः। अष्टानाम् अशीभावः। तिश्च प्रत्य
यः। अष्ट दशतः। परिमाणमस्य संघस्य अशीतिः। नवानां तिश्च प्रत्ययः। नव दशतः। नव दशतः।
परिमाणमस्य नवतिः। दशानां शभावः। तश्च प्रत्ययः। दश दशतः। परिमाणमस्य शतम्। पंचद
शतौ वर्गे वा। पंचत्परिमाणमस्य पंचकौ वर्गः। दशत्। पंचकः वर्गः। दशकः। त्रिंशच्चत्वारिंशतो
र्ब्राह्मणे संज्ञायां डण्। त्रिंशदध्यायाः परिमाणमेषां ब्राह्मणानां त्रैंशानि। चात्वारिंशानि
ब्राह्मणानि। तदर्हति। लब्धुं योग्यो भवतीत्यर्थे द्वितीयान्तादण् ठञादयः। श्वेतच्छत्रमर्हति श्वैतच्छ
त्रिकः। छेदादिभ्यो नित्यम्। नित्यमर्हतीत्यर्थे छेदादिभ्यो नित्यमर्हति छैदिकः। वैगतिकाः द्विकर्ण
दानं ठकः। संयोगेन विराग विराग इति वैरागिकः। वैरागिकः। शीर्षच्छेदाद्यच्च। शीर्षच्छेदं नित्य
मर्हतीति शीर्षच्छेद्यः। शैर्षच्छेदिकः। यतु ठकौ। संयोगेन भिन्नम्। शीर्षभावो निपात्यते
दण्डादिभ्यः। एभ्यो यत्स्यात् तदर्हतीति दण्ड्यः। अर्घ्यः। वध्यः। पात्राद् घंश्च। पात्रं घन्न्यत्
पात्रियः। पात्र्यः। कडंकरदक्षिणाच्छ च। यत्। कडंकरो माषमुद्गादिकाष्ठं तदर्हतीति निपात्यते एव नित्या
नात्रम्। कडंकरमिति माषमुद्गादिकाष्ठमर्हतीति कडंकरीयः। गौः। कडंकर्यः। दक्षिणामर्हति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ति दक्षिणीयः। दक्षिण्यः। स्थालीबिलात्। स्थालीबिलमर्हन्ति स्थालीबिलीयास्तण्डुलाः। स्थाली-
बिल्याः। पाकयोग्या इत्यर्थः। यज्ञर्त्विग्भ्यां घखञौ। यज्ञमर्हति यज्ञियः(?)। यज्ञमृत्विजं वार्हतीति यज्ञियः।
आर्त्विजीनः। यजमानः। यज्ञर्त्विग्भ्यां तत्कर्मार्हतीत्युपसंख्यानम्। यज्ञकर्मार्हतीति यज्ञियो देशः।
ऋत्विक्कर्मार्हतीत्यार्त्विजीनः। ब्राह्मणः। आर्हीयाणां ठगादीनां पूर्णोऽवधिः। आ-
पारायणतुरायणचान्द्रायणं वर्तयति। पारायणिकः छात्रः। तुरायणं यज्ञवि-
शेषः। तं वर्तयति तौरायणिको यजमानः। चान्द्रायणं वर्तयति चान्द्रायणिकः तपस्वी।
संशयविषयीभूतोऽर्थः। सांशयिकः। योजनं गच्छति। यौजनिकः। क्रोशशतयोजनशतयो-
रुपसंख्यानम्। क्रोशशतं गच्छति क्रौशशतिकः। [illegible] यौजनशतिकः। [illegible]। ततोऽभिगमन-
मर्हतीति वक्तव्यम्। क्रोशशताद् अभिगमनमर्हति क्रौशशतिको भिक्षुः। यौजनशतिक आचा-
र्यः। पथः ष्कन्। पथिन्शब्दाद् द्वितीयासमर्थाद् गच्छतीत्यस्मिन्नर्थे ष्कन् प्रत्ययो भवति। षका-
रो ङीषर्थः। ककारः स्वरार्थः। पन्थानं गच्छति पथिकः। पथिकी। पन्थो ण नित्यं। पथः। पथ इ-
त्ययमादेशः। [illegible] नित्यं गच्छतीत्यस्मिन्नर्थे पन्थानं नित्यं गच्छति पान्थः। पान्थौ। उत्तर-
पथेनाहृतं च। उत्तरपथेन गच्छति औत्तरपथिकः। आहृतं च करणे। वारिजङ्गलस्थलकान्ता-
रपूर्वपदादुपसंख्यानम्। वारिपथेनाहृतं वारिपथिकम्। [illegible] वारिपथेन गच्छ-
ति वारिपथिकः। कट्वादि(?) कालात्। [illegible] ष्ठञादिभ्यो [illegible]। [illegible]। तेन निर्वृत्तम्। अह्ना निर्वृ-
त्तमाह्निकम्। मासिकम्। तमधीष्टो भृतो भूतो भावी। अधीष्टः सत्कृत्य व्यापारितः। भृतो वेतनेन
क्रीतः। भूतः स्वसत्तया व्याप्तकालः। भावी तादृश एवानागतः। मासमधीष्टो मासिकः। अध्या-
पकः। मासं भृतो मासिकः कर्मकरः। मासं भूतो मासिको व्याधिः। मासं भावी मासिक उत्सवः।
मासाद् वयसि यत्खञौ। [illegible] नोपवादः। मासं भूतो मास्यः। मासीनः। द्विगोर्यप्। मासाद् वयसीत्यनुवर्त-
ते। द्वौ मासौ भूतो द्विमास्यः। षण्मासाण्ण्यच्च। वयसीत्येव। यबित्यनुवर्तते। [illegible]
ठञ् च। षाण्मास्यः। षण्मास्यः। षाण्मासिकः। अवयसि ठंश्च। चाण्ण्यप्। षाण्मासिको व्याधिः।
षाण्मासिको रोगः। षाण्मास्यो व्याधिः। समायाः खः। समामधीष्टो भृतो भूतो भावी वा समीनः।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ल्पेभ्यः सर्वादिभ्यः संख्याप्यादेश्चपरस्य

द्विगोर्वा । खड्वस्ये वंजेन परिजय्येत्यन । प्राक्क्रीतीयेऽर्थे द्विगोः खश्च स्याद्वा पक्षे ठञ् । द्विसमीनां ।
द्वैसमिकः । रात्र्यहःसंवत्सराच्च द्विगोरित्येव द्विरात्रीणः । द्वैरात्रिकः । त्रिरात्रीणः । त्रैरात्रिकः । द्व्यही
नः । द्वैयह्निकः । त्र्यहीणः । त्रैयह्निकः । संवत्सरान्तविधेर्मन्त्रिखेद्विसंवत्सरीणः । सं
ख्यायाः संवत्सरसंख्यस्य च संख्याया उत्तरपदस्य वृद्धिः द्विसांवत्सरिकः । द्वैवर्षिभिर्मतो
। द्विषाष्टिकः । संख्यायाः परिमाणान्तस्येत्येव सिद्धे संवत्सरसंख्यस्य च संख्याया उत्तरप
दस्य वृद्धिः । द्विसांवत्सरिकः । द्वैषष्टिभिर्मतो । द्विषाष्टिकः । संख्यायाः परिमाणान्तस्येत्येव
सिद्धे संवत्सरग्रहणं परिमाणग्रहणे कालपरिमाणस्याग्रहणार्थम् । तेन द्वैसमिक
इत्यत्र उत्तरपदवृद्धिर्न । वर्षाल्लुक् च । वर्षान्ताद्द्विगोः खो वा । पक्षे ठञ् वा च लुक् । त्रीणि
न पक्षे । द्विवर्षीणो व्याधिः । द्विवर्षः । वर्षस्याभविष्यतीत्युत्तरपदस्य वृद्धिः स्यान्न तु
द्विवार्षिकः । भविष्यति तु द्वैवार्षिकः । त्रीणि वर्षाणि भावी त्रैवार्षिकम् । अधीष्टभृतये
रभविष्यतीति प्रतिषेधो नाभूतस्य तद्भविष्यतीति नन्नु तद्धितार्थे । द्विवर्षो अधीष्टो
भृतो भूतो वा कर्मकरिष्यतीति द्विवार्षिको मनुष्यः । परिमाणान्तस्यासंज्ञाशाणयोः
। द्वौ कुडवौ प्रयोजनमस्य द्विकौडविकः । द्वाभ्यां सुवर्णाभ्यां क्रीतं द्विसौवर्णिकम् ।
द्विनैष्किकं असंज्ञेति किं पञ्चकलापाः । परिमाणमस्य पाञ्चकलापिकं न द्विशाणं । सं
ज्ञायां द्वैमाणं कौलिजिकम् अपि के चित्त्यठन्ति द्वे कुलिजिका । चित्तवति नित्यम् । वर्षान्ताच्च
न द्विगोः प्रत्ययस्य लुक् स्यान्न चेतने । चित्तवत्प्रत्ययार्थे । द्विवर्षो दारकः । षष्टिका
षष्टिरात्रेण पच्यन्ते । बहुवचनमतन्त्रम् । षष्टिको धान्यविशेषः । तृतीयान्तात्त्वान्तकारि
त्ववर्लोपश्चेति पात्यते । तेन परिजय्यलभ्यकार्यसुकरम् । मासेन परिजय्यो जेतुं शक्यः ।
मासिको व्याधिः । मासेन लभ्यं कार्यं सुकरं वा मासिकम् । तदस्य ब्रह्मचर्यम् । द्वितीयया
न्तात्कालवाचिनः । अस्य त्यार्थे प्रत्ययः स्याच्चोर्मी । द्वितीया मासं ब्रह्मचर्यमस्य

राजाहःस-
न्तेद्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मासिको ब्रह्मचारी आर्धमासिकः ; यथाप्रत्ययं तादस्येत्यर्थे प्रत्ययः ; मासोऽस्येति मासिकं ब्रह्म-
चर्यम्॥ महानाम्न्यादिभ्यः ; षष्ठ्यन्तेभ्य उपसंख्यानम् ; महानाम्नी नाम ऋग्विदामेष वानि त्यायां
ऋचः ; तासां ब्रह्मचर्यम् अस्मिन् माहानाम्निकः ; … इति पुंवद्भावान्न … नामिक
70 इत्यादि॥ चातुर्मास्यानां यज्ञे तत्र भवे च ; … चातुर्मास्याः … यज्ञे … चातुर्मास्यानि
भवति चातुर्मासी … तस्य दक्षिणा यज्ञाख्येभ्यः ; … द्वादशाहस्य दक्षि-
४ णा द्वादशाहिकी … कालादपि … आग्निष्टोमिकी … तत्र च दीयते कार्यं
कौ भववत्॥ प्रावृषि दीयते कार्यं वा प्रावृषेण्यम् ; … कालाधिकारस्य … ; व्युष्टादि
८० भ्योऽण् ; व्युष्टे दीयते कार्यं वा वैयुष्टम् … तेन यथाकथाच
हस्ताभ्यां णयतौ ; यथाकथाचेत्यव्ययसंघातात् … हस्तेन कृतं … ण्य
दीयते कार्यं वा स्तः॥ यथाकथाचेत्यव्ययसंघाताच्चेत्यर्थः … हस्ताद्यथासंख्यं णयतौ …
भ्यां तु यथासंख्यं नेष्यते यथाकथाच दीयते कार्यं वा याथाकथाचं … कार्यं वा
यं … हस्तेन दीयते कार्यं वा हस्त्यम् सम्पादिनि … कर्णवेष्टकाभ्यां … दि … कार्
वेष्टकिकं मुखं … कर्णालंकाराभ्यां … ; कर्म … कर्मणा सम्प …
मं … वेषः … ; नटः … वेषः ; कृत्रिम आकारः ; तस्मै प्रभवति संतापादिभ्यः॥
संतापाय प्रभवति सांतापिकः ; सांग्रामिकः ; योगाद्यच्च … योगाय प्रभवति यो ग्यः ; यो
गिकः ; कर्मण उकञ् ; कर्मणे प्रभवति कार्मुकः ; समय स्तदस्य प्राप्तं ; समयः ; प्राप्तोऽस्य सामयि
कम् … ; प्राप्तोऽस्य … कालाट्ठञ् ; काले ; प्राप्तोऽस्य कालः … ; प्रकृष्टे ठञ्
प्रकृष्टे कालादित्येव तदस्येति च प्रकृष्टो दीर्घः कालोऽस्येति कालिकं वैरम् ; प्रयोजनम्
… इन्द्रमहः ; प्रयोजनमस्य ऐन्द्रमहिकं प्रयोजनं कल्कारणं च ; विशाखाषाढा …
… ; प्रयोजनमित्यर्थे क्रमान्मन्थदण्डयोरर्थयोः ; विशाखा प्रयोजन
… ; चूडादिभ्य उपसंख्यानम् ; चूडा प्रयोजनमस्य चौडम् …
… अनुप्रवचनादिभ्यः छः ; अनुप्रवचनं प्रयोजनमस्य अनुप्रवचनीयम् … पूर्व
ब्रह्मादनम् …
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पदानु व्याकरणसमापनं प्रयोजनमस्य व्याकरणसमापनीयम् ऐकागारिकट्चौरे
एकमसहायमगारं प्रयोजनमस्य मुमुषिषोः स ऐकागारिकः चौरः । ऐकागारिकी आकालिकडा
द्यन्तवचने समानकालावाद्यन्तौ यस्य स आकालिकः । समानकालस्याकालस्य कालस्य
दुद्युत् । इकट्च । निपात्यते आकालिकी नित्यर्थः । पूर्वदिवसे यस्मिन् काले उत्पन्ना परदिने तस्मि
न्नेव नश्वर इतिका आकालाद्धक आकालिकी विद्युत् ॥ तेन तुल्यं क्रियाचेद्
वतिः । ब्राह्मणेन तुल्यं ब्राह्मणवदधीते । क्रियाचेत्किं । गुणतुल्ये मा भूत् पुत्रेण तुल्यः स्थूलः ।
तत्र तस्येव मथुरायामिव मथुरावत् स्रुघ्ने प्राकारः । चैत्रस्येव चैत्रवन्मैत्रस्य गावः तद
र्हं । विधिमर्हति विधिवत् पूज्यते । क्रियाग्रहणमनुवर्तते इति नेह न ज्ञानम्
इति सूत्रम् । तस्य भावस्त्वतलौ । प्रकृतिजन्यबोधे प्रकारो भावः । गोर्भावः । गोत्वं गोता । त्वा
न्तं क्लीबम् तलन्तं स्त्रियाम् । आ च त्वात् ब्रह्मणस्त्व इत्यतः प्राक् त्वतलावधिक्रियेते अपवा
दैः सह समावेशार्थं गुणवचनादिभ्यः कर्मणि विधानार्थं च चकारो नञ्स्नञ्भ्या
मपि समावेशार्थः स्त्रिया भावः स्त्रैणं स्त्रीत्वं स्त्रीता पौंस्नं पुंस्त्वं पुंस्ता । न नञ्पूर्वात्तत्पु
रुषादचतुरसंगतलवणवटयुधकतरसलसेभ्यः इतः परं ये भावप्रत्ययास्ते नञ्तत्पु
रुषान्न स्युः । चतुरादीन्वर्जयित्वा अपतित्वं अपटुत्वं न नु पूर्वात् किं वार्हस्पत्यं तत्पुरु
षात् किम् नास्य पटवः संजीत्यपटु तस्य भावः आपाटवम् आचतुरेति किम् आचतुर्यम्
आसंगत्यम् आलावण्यम् आवट्यम् आयुध्यम् आकत्यम् आरस्यम् आलस्यम् । पृथ्वादिभ्य इम
निज्वा । वावचनमणादिसमावेशार्थं र ऋतो हलादेर्लघोः पृथुमृदुभृशकृशदृढपरिवृढाना
मेव र ऋतः । पृथोर्भावः प्रथिमा पार्थवम् म्रदिमा मार्दवम् । वर्णदृढादिभ्यः ष्यञ्च । चा
दिमनिच् । शौक्ल्यं शुक्लिमा दार्ढ्यं द्रढिमा । पृथुमृदुभृशकृशदृढपरिवृढानामेव रत्वम् । ष्यञः
षित्त्वान्ङीष् । औचित्यौचिती याथाकामी गुणवचनब्राह्मणादिभ्यः कर्मणि च चाद्भावे जडस्य कर्म भावो वा जाड्यं
मौढ्यं ब्राह्मण्यम् आर्हतो नुम् च आर्हन्त्यम् आर्हतो भावः कर्म वा आर्हन्त्यम् । स्तेनाद्यन्नलोपश्च ब्राह्मण्यादिरकृतिग
णः । यथातथयथापुरयोः पर्यायेण नञः परयोरेतयोः पूर्वोत्तरपदयोः पर्यायेण

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

उएश्वरमतिवरः हकिशः हसीयार हस्तिमा = ६

देरचोवृद्धिः । इति प्राप्ते अयथातथाभावः । अयथातथ्यं आयथातथ्यं आयथापुर्यं अयाथा
पुर्यम् । आपादपरिसमाप्तेर्भावकर्माधिकारः ॥ चातुर्वर्ण्यादीनां स्वार्थे उपसङ्ख्यानम् ।
चत्वारो वर्णाः चातुर्वर्ण्यं चातुराश्रम्यं त्रैस्वर्यं षाड्गुण्यं सैन्यं सान्निध्यं सामीप्यं औप
म्यं त्रैलोक्यम् । सर्ववेदाः । सानन्धीते सर्ववेदः । सर्वादेरिति लुक् स एव सार्ववेद्यः । चतु
र्वेदस्योभयपदवृद्धिश्च । चतुरो वेदानधीते चातुर्वेदः । स एव चातुर्वैद्यः ॥ चतुर्विधस्येतिपा
ठान्तरं चतुर्विध एव चातुर्वैद्यः । स्तेनाद्यन्नलोपश्च । नेति सङ्घातग्रहणं । स्तेन चौर्ये पंचा
द्यचु स्तेनस्य भावः कर्म वा स्तेयं स्तेनाद्यदिति योगं विभज्य स्तेन्यमिति रूपं केचिदि
च्छन्ति । सख्युर्यः । सख्युर्भावः कर्म वा सख्यं दूतवणिग्भ्यां च दूतस्य भावः कर्म वा स्तेयं स्तेना
७८ दिति योगं विभज्य स्तेन्यं सिद्धं कर्मणा दूत्यम् वाणिज्यमिति काशिकायां माधवस्तु वाणिज्यमाह ।
71 स्वभावादिस्त्रीलिंगः । भाव एव चात्र प्रत्ययो न तु कर्मणीत्याह । भाष्ये तु दूतवणिग्भ्यां चेति ता
न्त्येव ब्राह्मणादित्वाद्वाणिज्यमपि । कपिज्ञात्योर्ढक् । कापेयं ज्ञातेयम् । पत्यन्तपुरोहिता
दिभ्यो यक् । सैनापत्यं पौरोहित्यं राजा समासे राजभावः । असमासे इत्युक्ते लभते इत्यर्थः । मौलो
भावः कर्म वा राज्यं समासे तु ब्राह्मणादित्वात् ष्यञ् आधिराज्यं प्राणभृज्जातिवयोवच
नोद्गात्रादिभ्योऽञ् । प्राणभृज्जाति आश्वं औष्ट्रम् वयोवचनं कौमारं कैशोरम् । उद्गात्र औ
द्गात्रं सौपूर्वं पौष्टूवम् हायनान्तयुवादिभ्योऽण् द्वैहायनम् त्रैहायनम् यौवनम् स्थाविरम्
श्रोत्रियस्य लोपः श्रौत्रं कुशल चपल निपुण पिशुन कुतूहल क्षेत्रज्ञ युवादि
ब्राह्मणादित्वात् ष्यञ् कौशल्यं कौशलं चापल्यं चापलं नैपुण्यं नैपुणमित्यादि इगन्ताच्च
लघुपूर्वात् शुचेर्भावः कर्म वा शौचं मुनेर्भावः कर्म वा मौनम् कथं काव्यं कविता वृस्प
ब्राह्मणादित्वात् ष्यञ् । योपधाद्गुरूपोत्तमाद्वुञ् रमणीयकं आभिधानीयकम् । सहाया
द्वा साहाय्यं साहायकम् द्वन्द्वमनोज्ञादिभ्यश्च शौष्योपाध्यायिका मानोज्ञकम् । गोत्रचर
णाच्छ्लाघात्याकारतदवेतेषु अत्याकारः अधिक्षेपः तदवेतः तत्प्राप्तः तज्ज्ञो वा गोत्र
णयोः भावकर्मणी प्राग्वत् गार्गिकया श्लाघते गार्गिकया चेन विकत्थते इत्यर्थः । गार्गिकया

गोत्रवाचिनश्चरणवाचिनश्च ब्राह्मणादिकाद्वुञ्स्याद्भावकर्मणोः श्लाघादिगतवाक्यात् ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्या कुरुते गार्ग्यत्वेन परानधि। दीपन्त्यर्थः; गार्गिका भवेत्; गार्ग्यं चा प्राप्त इत्यर्थः; गोत्रा
भावश्च; गोत्रान्बुद्ध; क्वचित्प्राचीनमालिंगो बहुवचनात्। द्विगोत्रग्रहणं अच्छावाकस्य भावः;
कर्म वा अच्छावाकीयम्। मैत्रावरुणीयम्। ब्राह्मणाच्छ; होत्रावाचिभ्यो ब्राह्मणाच्छंसिन्यायः आत्रे
स्यान्। अच्छस्यापवादः; ब्राह्मणादिति योगविभागेन सिद्धे वचनं नलोपाधिकारः समाप्तः; धान्यानां भवने
क्षेत्रे खञ्। तत्र भवति ... स्वतन्त्रमिति भवनं मुद्गानां भवनं क्षेत्रं मौद्गीनम्। कौलत्थीनम्।
क्षेत्रे खञ्। भवति ... क्षेत्रमिति भवनं मुद्गानां भवनं क्षेत्रं किं मुद्गानां भवनं ... कौलत्थीनम्
व्रीहिशाल्योर्ढक्। व्रैहेयम्। शालेयम्। यवयवकषष्टिकाद्यत्। यवानां भवनं क्षेत्रं यव्यम्। यवक्यम्। षष्टिक्यम्। विभाषा तिल
माषोमाभङ्गाणुभ्यः। यद्वा स्यात्। पक्षे खञ्। तिल्यम्। तैलीनम्। माष्यम्। माषीणम्। उम्यम्। औमीनम्। भ
ङ्ग्यम्। भाङ्गीनम्। अणव्यम्। आणवीनम्। सर्वचर्मणः कृतः; खखञौ। सर्वचर्मीणः; सार्वचर्मीणः; यथामुखसंमुखस्य दर्शनः खः
यथामुखीनम्। संमुखीनम्। सर्वचर्मणा कृतः; सर्वचर्मीणः; सार्वचर्मीणः; यथामुखसंमुखस्य दर्शनः खः
मुखं प्रतिबिम्बम्; सर्वचर्मणा कृतः; सार्वचर्मीणः; प्रतिबिम्बानां दर्शन इत्यर्थे सम्बन्धिनि भवति हेतुफले हि रूपे ...
(यथामुखं संमुखस्य दर्शनः; ... यथासादृश्ये अव्ययीभावः; यथामुखं प्रतिबिम्बं दर्शनः; यु
तम्; यथामुखीनः; प्रतिबिम्बानां सम्मुखं दर्शनः; तत्पुरुषः ... पथ्यङ्गकर्मपत्रपात्रं व्याप्नोति सर्वादे
यथामुखीनः; संमुखस्य दर्शनः; संमुखीनः; नाम्नी वादे; पथ्यङ्गकर्मपत्रपात्रं व्याप्नोति सर्वपथीनः; सर्वाङ्गीणः; सर्वकर्मी
णः; सर्वपत्रीणः; सर्वपात्रीणः; आप्रपदं प्राप्नोति पादस्याग्रं प्रपदं तन्मर्यादीकृत्यात्रे
णः; सर्वपत्रीणः; सर्वपात्रीणः; आप्रपदं प्राप्नोति। अनुपदसर्वान्नायानयं बद्धाभक्षयतिनेयेषु अनुमाया
पद प्राप्नोति आप्रपदीनः; पटः; अनुपदं सर्वान्नायानयं बद्धाभक्षयतिनेयेषु अनुपदं सर्वान्नायाः
मेसाद्धनूपेव अनुपदं बद्धा अन्यत्र आप्रपदं प्राप्नोति आप्रपदीनः; पटः अनुपदं सर्वान्नायानयम्। सर्वान्ने
नयं बद्धाभक्षयतिनेयेषु अनुपदं बद्धा अनुपदीना उपानत्। सर्वान्न फलकाशीलसिद्धि ... अर्थः;
नयं बद्धाभक्षयतिनेयेषु अनुरायामे साहृदये वा अनुपदं बद्धा अनुपदीना उपानत्। सर्वान्नं भक्षयति सर्वान्नीनः; भिक्षुः; अयानयं नेयः; अयानयीनः; शारः; परस्परं
भक्षयति सर्वान्नीनो भिक्षुः; अयानयं नेयः; अयानयीनः; शारः; पदावरपरस्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ अविभक्तिको निर्देशः सुपरस्त्री ५।१ परस्परभावो निपात्यते पुत्रपौत्रानुभवति पुत्रपौत्रीणः परम्परशब्दस्त्वत्र प्रसन्नशब्दानां स्त्रीलिङ्गः तस्मादेव स्वार्थे छान्ति ५।२

ने कालमदः सुपरस्त्रीलिङ्गेन ल
विप्राद
वपीश
तान=१

१ पुत्रपौत्रमनुभवति परांश्चावरांश्चानुभवति परोवरीणः । परस्योत्वं निपात्यते । परांश्च प
रतरांश्चानुभवति परम्परीणः । प्रकृते । परस्य यत्कार्यं चारो चयविदिति अत्साधुरेवाय ख प्र
त्ययसन्नियोगेन परोवरेति निपातनात् । अवारपारात्यन्तानुकामं गामी । अवारपार
गामी । अवारपारीणः । विपरीतादपि भवति । पारावारीणः । अत्यन्तं गामी अत्यन्ती
नः । भृशं गन्तेत्यर्थः । अनुकामं गामी अनुकामीनः । यथेष्टं गन्ता । समां समां विजायते । समां
को समामिति वीप्सा सबन्तसमुदायः प्रकृतिः । यलोपो वृद्धिश्च विभक्तेरलुक् पूर्वपदे निपा
त्यते । समां समां विजायते समांसमीना गौः । समांसमीना नाम वर्षे वर्षे प्रसूयत इत्य
र्थः । विप्रत्ययानुत्पत्तौ यलोपो वा वक्तव्यः । समां समां विजायते समांसमीना गौः । अद्य
८२ श्वीनावष्टब्धे । विजायत इति प्रवर्तते । अद्यश्वीना वा विजायते । अद्यश्वीना वडवा । आसन्नप्रस
वेत्यर्थः । केचित्तु विजायत इति नानुवर्तयन्ति । अद्यश्वीनं मरणमासन्नमित्यर्थः । अद्य
श्वीनो वियोगः । आगवीनः । आङ्पूर्वाद्गोः कर्मकर्मकरे खप्रत्ययो निपात्यते । अद्यश्वीनं
मरणमासन्नमित्यर्थः । अद्यश्वीनो वियोगः । आगवीनः । आङ्पूर्वाद्गोः कर्मकर्मकारे ख
प्रत्ययो निपात्यते गोः । प्रत्यर्पणपर्यन्तं कर्मकारो भृत्य आगवीनः । अनुग्वलंगामी । अनु
गु गोः । पश्चादलं पर्याप्तं गच्छति अनुगवीनो गोपालः । अध्वनो यत्खौ । अध्वानमलं गच्छति । अध्व
न्यः । अध्वनीनः । ये चाभावकर्मणोः । आत्माध्वानौ खे इति प्रकृतिभावः । अभ्यमित्राच्छ च । चाद्यत्खौ अ
५।२ भिमित्रमलं गच्छति अभ्यमित्रीयः । अभ्यमित्र्यः । अभ्यमित्रीणः । आभिमुख्येन गच्छतीत्यर्थः । गोष्ठा
त्खञ् भूतपूर्वे । गावोऽस्मिन् स्थिता इति गोष्ठः । गोष्ठो भूतपूर्वः । गौष्ठीनो देशः । भूतपूर्व इति किं गो
ष्ठो वर्तते । अश्वस्यैकाहगमः । एकाहेन गम्यत इति एकाहगमः । आश्वीनः । अध्वा । शालीनकौपी
ने अधृष्टाकार्ययोः । शालाप्रवेशमर्हति शालीनः । अधृष्टः । कूपपतनमर्हति कौपीनं पाप
म् । तत्साधनत्वाज्जो प्पच्चापुरुषलिङ्गमपि तत्संबन्धात्तदाच्छादनमपि । व्रातेन जीवति । व्रा
तेन नानाजातीयाः ... जीवति । व्रातेन जीवति व्रातीनः । साप्तपदीनं सख्यम् । सप्तभिः पदैर
वाप्यते साप्तपदीनम् । हैयंगवीनं संज्ञायाम् । ह्योगोदोहस्य विकारः हियंगु आदेशः । विकारार्थे खञ् हैयंगवीनं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

५।२ मिश्रसंमामलेपारविते
वोता=२

एकदेशो सरित्त्वप्रक्रिया
नाम्न ४

यान्पते दुह्यते इति दोहः। द्वीनंस्यो मादोहः स्याविकारः। हैयंगवीनं नवनीतम्। ते स्य पाकौ मू
ले। पील्वादिकर्णादिभ्यः। कुणप् जाहचौ यथासंख्यं पीलूनां पाकः पीलुकुणः। कर्कन्धुकु
णः। कर्णस्य मूलं कर्णजाहः। आदिजाहः। पीलु कर्कन्धु शमी करीर कुवल बदिर अश्वत्थ ख
दिर पील्वादिः। कर्ण अक्षि नख मुख केश पाद गुल्फ भ्रू शृंग कर्णादिः। पक्षात्तिः। मूलग्रहणमत्र
मनुवर्तते। तेन पाकग्रहणं एकयोगनिर्दिष्टानामप्येकदेशानुवृत्तिर्भवति। पक्षस्य मूलं प
क्षतिः। तेन वित्तश्चुञ्चुप्चणपौ। यकारः प्रत्यययोर्यादौ तु यत्नो निदेशः। तेन वित्तः ज्ञातः
येयाविनः। विद्याचुञ्चुः। विद्याचणः। केशचुञ्चुः केशचणः। विनञ्भ्यां नानाञौ न सहेति
प्रकृतिविशेषणम्। असहार्थे वर्तमानाभ्यां विनञ्भ्यां यथासंख्यं स्वार्थे नानाञौ
प्रत्ययौ भवतः। विना नाना। शालच् शङ्कटचौ। क्रियाविशिष्टसाधनवाचकाद्विशब्दा
त्स्वार्थे विशालः। विशङ्कटम्। संप्रोदश्च कटच्। संकटम्। प्रकटम्। उत्कटम्। विकटं
उप अलाबू तिल उमा भङ्गाभ्यो रजस्युपसंख्यानम्। अलाबूनां रजः। अलाबूकटं तिलकटं उ
माकटं भङ्गाकटम्। गोष्ठजादयः। स्थानादिषु पशुनामभ्यः। गवां स्थानं गोगोष्ठम्। अश्व
गोष्ठम्। महिषीगोष्ठम्। संघाते कटच्। अवीनां संघातः। अविकटः। विस्तारे पटच्। अविपटः।
द्वित्वे गोयुगच्। द्वौ उष्ट्रौ उष्ट्रगोयुगम्। षट्त्वे षड्गवच्। अश्वषड्गवम्। हस्तिषड्गवम्। स्नेहे
तैलच्। तिलतैलम्। इङ्गुदतैलम्। सर्षपतैलम्। भवने क्षेत्रे इक्षु कटच्। शाकिनो इक्षुशाकटम्
इक्षुशाकिनम्। गोविन्दकुलात्कच्च। अवक्षेपणे कन्। व्याकरणकः। अव
कुटारच्च। अवटीटम्। नते नासिकायाः। संज्ञायां टीटच् नाटच् भ्रटचः। अवादिभ्यश्च। नते नम
नं नासिकायास्तत्संबन्धात् अवटीटम्। अवनाटम्। अवभ्रटम्। तद्योगान्नासिका अवटीटा। पुरुषोऽवटी
टः। निबिडचारिणः। नेः बिडच् बिरीसचौ। निबिडम्। निबिरीसम्। इनच्पिटच्चिकचि च। नेरिति। नासिकाया
नते भिधेये इनच् पिटचौ प्रत्ययौ प्रकृते। चिकचिश्चादेशाः। चिकिनम्। चि
पिटम्। चिक्कम्। तद्योगान्नासिकापि नते भिधेये इनच् पिटचौ प्रत्ययौ प्रकृते। चिकचि इत्यो
तावादेशौ च वक्तव्यौ। चिकिनम्। चिपिटम्। चिक्कम्। तद्योगान्नासिकापि चिकिना। चिपिटा।
क्लिन्नस्य चिल्पिल्लश्चास्य चक्षुषी। चिकचिदत्यादेशौ च वक्तव्यौ। चिल्ल। पिल्ल। चुल्लम्। चक्षुषी

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नेच तद्बीजस्य चित्तः पित्त्वं चुल्लः उपाधिभ्यां त्यकन्नासन्नारूढयोः। संज्ञायामित्यनुवर्तते
पर्वतस्यासन्नं स्थलं उपत्यका। न देवानूढस्य स्थलं अधित्यका कार्मिणी च यो ठच कर्मकृ वदो
ज्ञादमीसमर्थां घटत्यर्थमिन्नये अठच्प्रत्ययो भवति घटत इति घटः। कर्मणि घटः
नेकर्मठः पुरुषः। तदस्य संजातं तारकादिभ्य इतच्। तारकाः संजाता अस्य तारकितं
नभः। आकृतिगणोयम्। प्रमाणे द्वयसज्दघ्नञ्मात्रचः। तदस्येत्यनुवर्तते। ऊरुप्रमा
णमस्य ऊरुद्वयसम् ऊरुदघ्नम् ऊरुमात्रम्। जानुद्वयसं जानुदघ्नं जानुमात्रम्। प्रमाणे लः। प्रमाण
ग्रहणस्य ... प्रमाणस्य ... मे। द्विगोः नित्यम्। द्विगोः
ग्रहणस्य ... लुग्भवति ...
गोनित्यम् ... प्रमाणस्य ... मातृः परिमाणे ...
वृचोः लुक् ... मात्रस्य ... वतुप् ... द्वयसच्
मात्रचौ ... यावद्द्वयसं यावन्मात्रम् ... पुरुषहस्तिभ्यामण् च। तदस्ये
त्यनुवर्तते प्रमाणे इति च ... द्वयसज्दघ्नञ् ... पुरुषद्वयसं पुरुषदघ्नं पुरुषमात्रम्। हस्तिनो
द्वयसं पुरुषदघ्नं पुरुषमात्रं हास्तिनं ... हस्तिद्वयसं हस्तिदघ्नं हस्तिमात्रम्। द्विगोः नित्यं
लुक् द्विपुरुषमुदकं त्रिपुरुषमुदकं द्विहास्तिनं त्रिहास्तिनं द्विपुरुषी त्रिपुरुषी ...
नीवन्दिनी ... परिमाणे वतुप् यत्परिमाणमस्य यावान् तावान् एतावान्
किमिदम्भ्यां वो घः। आभ्यां वतुप् स्यात् वस्य घः। कियान् इयान्। किमः संख्यापरिमाणे डति
च वा। संख्यायाः अवयवे तयप्। ... स्यात् ... कति ... संख्यायाः ...
पञ्चावयवाः अस्य पञ्चतयम्। द्वित्रिभ्यां तयस्यायज्वा। द्वय
द्वितयम् त्रयं त्रितयम्। उभादुदात्तो नित्यम्। उभशब्दात्तयपो यच् स्यात् ... उभयम्
... एकादशसंख्या ...
मयम् ...
दश ... ... एकादश ... ...
विंशत्यादिभ्यः ...

...कि मो ... ... इकारस्य लोपः

ति विंशतेर्डिति ति लोपः

स्मिन्नु वर्णनान्ते शदन्तविंशतेश्च डः स्यात् उक्तेऽर्थे त्रिंशदधिकमस्मिन्नु त्रिंशं शतं । विंशं श
तं ॥ संख्याया गुणस्य निमाने मयट् भागस्य मूल्ये वर्तमानात् संख्यावाचिनः षष्ठ्यन्तात् मयट् स्या
त् यवानां द्वौ भागौ निमानमस्योदश्वितो भागस्य द्विमयमुदश्वित् यवानां गुणस्येति किं द्वौ व्री
हियवौ निमानमस्योदश्वितः निमाने किं द्वौ गुणौ क्षीरस्य एकस्तैलस्य द्विगुणं तैलं प
चते क्षीरेण ॥ तस्य पूरणे डट् एकादशानां पूरणः एकादशः ॥ नान्तादसंख्यादेर्मट् डटो मडाग
मः स्यात् पञ्चानां पूरणः पञ्चमः नान्तात् किं विंशः असंख्यादेः किं एकादशः ॥ षट्कति का
तिपयचतुरां थुक् एषां थुगागमः स्यात् डटि षण्णां पूरणः षष्ठः कतिथः कतिपयथः चतुर्थः ॥
चतुरश्छयतावाद्यक्षरलोपश्च चतुरः छयतौ प्रत्ययावाद्यक्षरलोपश्च तुरीयः
तुर्यः ॥ बहुपूगगणसङ्घस्य तिथुक् एषां तिथुगागमः स्याड्डटि [illegible] बहुतिथः
इत्यादि ॥ वतोरिथुक् एषां इथुगागमः स्यात् यावतां पूरणः यावतिथः ॥ द्वेस्तीयः डटोऽपवादः द्वयोः पूर
णः द्वितीयः ॥ त्रेः सम्प्रसारणं च तृतीयः ॥ [illegible] संख्यावाचिनः [illegible]
[illegible] विंशत्यादिभ्यस्तमडन्यतरस्याम् एभ्यो डटस्तमडागमो वा स्यात्
विंशतितमः विंशः एकविंशतितमः एकविंशः त्रिंशत्तमः त्रिंशः एकत्रिंशत्तमः एकत्रिंशः ॥
नित्यं शतादिमासार्धमाससंवत्सराच्च शतस्य पूरणः शततमः एकशततमः मासादेस्तु
एव डट् मासतमः ॥ षष्ट्यादेश्चासंख्यादेः षष्टेः पूरणः षष्टितमः सप्ततितमः अशीतितमः ॥ न
वतितमः [illegible] षष्टितमः एकषष्टितमः [illegible] मतौ छः सूक्तसाम्नोः [illegible] स्यात्
अच्छावाकशब्दः अस्मिन्नस्ति अच्छावाकीयं सूक्तं [illegible] अध्यायानुवाकयोर्लुक्
[illegible] विकल्पेन लुक् गर्दभाण्ड [illegible]
[illegible] विमुक्तादिभ्योऽण् मत्वर्थे [illegible] अध्यायानुवाकयोः विमुक्तः [illegible]
देवासुरः ॥ गोषदादिभ्यो वुन् मत्वर्थे अध्यायानुवाकयोः गोषदकः इषेत्वकः मातरिश्वकः
[illegible] पथः [illegible] पथिकः [illegible] गोषदादिभ्यः [illegible]
[illegible] इति [illegible] ॥ [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

धनको देवदत्तः। हिरण्यको पेयकलस्य मांगेभ्यः। प्रसिते उग्रे सितः। यस्मात् समूह इत्यर्थः। के
शेषु प्रसितः। केशकः। तद्वचनात् तस्येत्यर्थः। उदरं दृगा घूने आविजिगीषौ। ठक्कुस्तात्
कुत्सितपवादः वृभुक्षया। तत्र प्रसिते उदरे प्रसितः औदरिकः। आद्यूने किं। उदरकः। उदरपरिमार्जना
दौपसंज्ञा इत्यर्थः। सस्येन परिजातः। कल्प इत्यन्ये न तु शक्तः। सस्ये शुक्ले गुणवाचीन गुणान्ववा
चीप्रसंवनेति पाठान्तरम्। प्रशस्येन गुणेन परिजातः। सर्वज्ञः। सस्यकः। अंशं हारी। अंशकः। कारी
२ त्या वस्तुपकोपिति। गजसुवेज दोगे वसीन। आयुधदायी आयुधीयो दीयादिः। नत्रादयश्चितार्यश्चाने नत्र
कावटः प्राप्तव्यमित्यर्थः। नत्रकः। प्रावारः। वासः शीको सिकेकंसं ज्ञायामु। आयुधजीविनो वासलणा
कौ यासि नवोसवाससुराकः। अल्पमन्नयस्यासा भिकासिकायनामु। अन्नं शुष्कस्य उभाने देमानि
पात्यमेत्री नाला भ्यांकारिणि मील कामेति गृनुकः। अलसः। जड इत्यर्थः। उक्ताकारिणि उत्सकाची
पकामेपदं इत्यर्थः। अति केशवाणः प्रथमाद्यक्षे न मपदलोपश्च। अनुकामिकाभीकाः। कमिता
ऽनेतिपाठ्ये। कामितान्वयं। स्मिन्नर्थे। अभिमनोकेनकुदमें। पाति कोदीर्घश्च अनुकामय
तेऽनुकः। अभिकामयते अभिकः। अभीकः। पार्श्वेनान्विच्छति अन्वेष्टुमुपायः। पार्श्वेनानि
च्छति पार्श्विकः। आयः। शूलदण्डाजिनाभ्यां ठकौ। नीतानाउपायश्चर्य। शूलेनान्विच्छति आयःशू
लिकः। साहसिकः। दण्डाजिनेन दम्भेन चिच्छति दाण्डाजिनिकः। दांभिक इत्यर्थः। तावतिथं ग्रहणमि
तिलुग्वा। कल्पाणि पूरणप्रत्ययस्य चवा लुक्। द्वितीयकं ग्रहणं द्वितीयकं त्रितीयकं चतुर्थकं
यत्तावतिथं ग्रहणं देवदत्तस्य। तद्वितीयेन रूपेण ग्रहणमित्यर्थः। तावतिथेन गृह्णातीति कनुक्तान्नाव
तिथेन गृह्णाति कनुवक्तव्यो नित्यं च लुक् षष्ठेन रूपेण गृह्णाति षष्ठको देवदत्तः। पंचको
मस्पष्टो ग्रामणीः। देवदत्तो मनुष्यो येषामत्र देवदत्तः कां। त्वा कामकी। शतवन्ततः सबधनेकतमे श
वलकः। कमः। पचत्रा वालकः। काम्भः। एवं वचनेन। उत्पादनं वृत्ते तस्य दानं दायेकनुकश्च कुपि
तः। कालप्रयोजनाद्रोगे। काल वचनात्प्रयोजनात्क्रमेण च उभयोर्गे। द्वितीयोऽस्मिन् रोगे वित्ति
द्वतीयकः। प्रयोजनकारणं रोगस्य फलं वा विषपुष्पेभ्यो जनितो विषमाज्ञनेन चेत्यर्थः विषयकः
पुष्पकः। प्रायेण अन्नमस्मिन्नपूपिकावो गुडपूपिकास्मिन् प्रायेणान्नमस्य गुड पूपिका
दनुकुल्माषाः। प्रायेणान्नम् इति। कुलमाषो जन्मो अनुकुल्माषो। प्रायेण अभिप्रायेण विधिना नावोपनेत्रा
१२ विवक्षकः उक्तं कार्यमस्य उशाकः रोगेकिम् द्वितीयो दिवसोऽस्य नदसिन्नं ज्ञा येनज्ञा यामे प्रथमाना समस्य श्रीकस्माद यत्यर्थ २
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

क्वेरः स्मृति गोमान् इत्यादि रूपकार वीदिलोत्कृत्वाः उवरति कथा दती अस्तिविवक्षायां अत्र:५८: मतुवचनेभ्योपतोपि सिद्ध: ॥ ८९ अस्तिविवक्षायां ये मत्वादयो विधीयंते ते भूमादिषु विषयेषु भवंतीति वार्त्तिकार्थः ॥ ८९

नैनकारः स्वार्थे; श्रोत्रियो ब्राह्मणः; वेत्यनुवृत्ते; छंदसः श्रोत्रियमनेनमुक्तमिति ठनो श्राद्धमनेनमुक्तमित्य
स्यार्थे श्राद्धश्राद्धिकः पूर्वादिनिः पूर्वमनेन कृतं न्यस्मिन्नर्थे इनि; पूर्वमनेनभुक्तं पीतं वा
पूर्वी सपूर्वाच्च कृतपूर्वमनेन कृतपूर्वी कठं भुक्तपूर्वी ओदनम् इष्टादिभ्यश्च इनिः इष्टमनेन इ
ष्टी अधीती पूर्ती छंदसि परिपंथि परिपरि णो पर्यवस्थाता रिलो के नुपरिपंथि त्वो नन्वाय्यः
अनुपद्यन्वेष्टा अनुपदमन्वेष्टा अनुपदी साक्षाद्द्रष्टरि संज्ञायां साक्षाद्द्रष्टा साक्षी क्षेत्रियच्
परक्षेत्रे चिकित्स्यः क्षेत्रियो व्याधिः भूमादिनां रेचिकिन्त्स्य अप्रानी कार्यं इत्यर्थः इंद्रियमिन्द्रलि
गमिंद्रदृष्टमिंद्रसृष्टमिंद्रजुष्टमिंद्रदत्तमिति वा इदमप्यासांत्यस्य लिंगकारोऽन्कन्तुरनुमा
नातमिति करणात्कारोणेन इन्द्रेण दुर्जयमिंद्रियम् तदस्यास्त्यस्मिन्निति मतुप् गावो स्यासंत्या
संतिगोमान् भूमनिंदाप्रशंसा सुनित्ययोगे तिशायने संबंधेऽस्ति विवक्षायां भवंति मतुबो
यो रसादिभ्यश्च मतुप् रसवान् रूपवान् अन्यमत्वर्थीय निवृत्त्यर्थं वचनं रसरूपवर्णगंधे
स्पर्शशब्दस्नेहगुणात्[illegible]काच्च; रसवानू गुणग्रहणं रसादीनां विशेषणं तत्रैव मत्वर्थे नोत्रसा
स्पर्शं गुणवस्तेह गुणा[illegible]च; रसवान् गुणवचनेभ्यो मतुपो लुगिष्टः
तो भसरीनोतः मत्वर्थे प्रत्ययेपरे वसोः संप्रसारणे विदुष्मान् गुणवचनेभ्यो मतुपो लुगिष्टः
शुक्लो गुणोस्यास्तीति शुक्लः पटः कृष्णः पटः मादुपधायाश्च मतोर्वोऽयवादिभ्यः मवर्णावर्णान्ता
न्मतोर्मस्य वः; स्यात् किंवान् ज्ञानवान् विद्यावान्
मवर्णावर्णोपधाच्च यवादिवर्जितात्परस्य मतोर्मस्य वः; स्यात् किंवान् ज्ञानवान् विद्यावान्
लक्ष्मीवान् यशस्वान् भास्वान् यवादेस्तु यवमान् भूमिमान् झयः झयंतान्मतोर्मस्य वः; स्या
त् अग्निचित्वान् संज्ञायां मतोर्मस्य वः; अहीवती मुनीवती ऋषीवती आसंदीवदष्ठीवच्चक्रीवत्कक्षीवद्रुमण्वच्चर्मण्वती
न मतुपि दीर्घः उदन्वानुदधौ च विद्युत्वान् संज्ञायां मतोर्मस्य वः; अहीवती मुनीवती
दीर्घः आसंदीवदष्ठीवच्चक्रीवत्कक्षीवद्रुमण्वच्चर्मण्वती एते शब्दाः संज्ञायां निपात्यंते आसन्नस्य
स्य आसंदी भावः; आसंदीवान् ग्रामः; अन्यत्रासनवान् अस्थिवदस्य अष्ठीभावः; अष्ठीवान्
मस्य आसंदी भावः; आसंदीवान् ग्रामः; अन्यत्रासनवान् अस्थिमत् चक्रीवान्नाम राजा चक्रवान्
अस्थिमानन्यत्र चक्रशब्दस्य चक्रीभावः; चक्रीवान्नाम राजा चक्रवान्नन्य
कक्ष्यायाः कक्षीभावः; कक्षीवान् अस्थिमानन्यत्र चक्रशब्दस्य चक्रीभावः; रुमण्वान्
त्रकेद्रुमायाः संप्रसारणं कक्षीवान्नाम ऋषिः; कक्ष्यावानन्यत्र लवणशब्दस्य रुमण्भावः; रुमण्वान्
नाम पर्वतः; लवणवानन्यत्र चर्मणो नलोपाभावः; चर्मण्वती नाम नदी चर्मवत्यन्यत्र
उदन्वानुदधौ च उदकस्य उदन्भावो मतुप्परे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मतुप्प्रत्यय

यमाबुभ्रवे नद्यावेति कंदर्पहि राष्ट्रस्य नादेवबद्ध अ॰ ८-१

राज्ये राजन्वती भूः। राजवानन्यत्र॥ प्राणिस्थादातो लजन्यतरस्याम्॥ चूडालः। प्राणिस्थात्किं शि-
खावान्दीपः। प्राणः। किं कलवान्। प्राणिग्रहणं देवनेह मेधावान्। प्राण्यङ्गस्यैवेष्टं। शिङ्गस्तो
दात्तत्वे चूडालो स्त्रीत्यादौ स्वरितो वानुदात्ते वपादाविति स्वरितेनो बाधनार्थः। चकारः। सिध्मादि-
भ्यश्च लज्वा स्यात्। सिध्मलः। सिध्मवान्। अन्यतरस्यां ग्रहणमनुक्तसमुच्चयार्थं तेन पत्रस्ययवि
कल्पार्थं तेनोक्तकार्यं तेभ्यश्च मनिठ मोन वातदन्तबलललाटानामूङ्च। वातूलः। दन्तूलः। बलूलः।
ललाटूलः। वत्सांसाभ्यां कामबले। आभ्यां लच्स्यात्। यथासंख्यं कामवति बलवति चार्थे। वत्स-
लः। फेनादिलच्च। चान्तलच्। अन्यतरस्यां ग्रहणमनुवर्त्तते। फेनिलः। फेन-
कौ वान्। फेनलः। लोमादिपामादिपिच्छादिभ्यः शनेलचः। लोमादिभ्यः शः। लोमशः। लोमवान्। पामा-
दिभ्यो नः। पामनः। अङ्गात्कल्याणे। अङ्गना। लक्ष्म्या अच्च। लक्ष्मणः। विष्वगित्युत्तरपदलोपश्चाक-
७४ तसंधेः। विषुणः। पिच्छादिभ्य इलच्। पिच्छिलः। पिच्छवान्। उरसिलः। उरस्वान्। प्रज्ञाश्रद्धार्चादिभ्यो
णः। प्राज्ञो व्याकरणे। प्राज्ञः। श्राद्धः। आर्चः। वृत्तेश्च वार्त्तः। तपः। तपःसहस्राभ्यां विनीनी। विनीन्यो-
रिकारो नकारपरित्राणार्थः। तपस्वी। सहस्री। अनयोरदन्तत्वादिनि सिद्धे पुनर्वचनमणबाध-
नार्थम्। नामाभूदिति सहस्रात्तु ठनोऽपि बाधनार्थं। अण्च। योगविभाग उत्तरार्थः। तापसः। साहस्रः। ज्यो-
त्स्नादिभ्य उपसंख्यानं। ज्योत्स्नः। तामिस्रः। सिकताशर्कराभ्यां च। सैकतो घटः। शार्करः। देशे लुबि-
लचौ चादणमतुपौ च। सिकताः। सिकतिलः। सैकतः। सिकतावान्। एवं शर्करा।
र्करादि। दन्त उन्नत उरच्। उन्नता दन्ताः सन्त्यस्य दन्तुरः। ऊषशुषिमुष्कमधो रः। ऊषरः। शु-
षिरः। मुष्करः। मधुरः। माधुर्यमधुरः। रजःकृष्यासुतिपरिषदो वलच्। अजादि संख्यानमे-
व रः। मुखरः। नगरः। कुञ्जरः। कुञ्जाः हनू। नगपांसुपाण्डुभ्यश्च। नगरः। पांसुरः। पाण्डुरः। एवं
कच्छ्वा ह्रस्वत्वं च। कच्छुरः। द्युमं। द्रुमः। द्रुमः। मेधारथाभ्यामिरन्निरचौ वक्तव्यौ। केशाद्वः। केशवः। केशी। केशिकः। केश-
वान्। अन्येभ्योऽपि दृश्यते। मणिवः। नागविम्बः। हिरण्यादिनिधिपे। गाण्डीवं। गाण्ड्यजगात्संज्ञायां। अजगवं
पश्य। अजगवः। गाण्डीवजगवादिनिधिपे। कर्णान्निलः प्रत्ययः। काण्डाण्डादीरन्नीरचौ। काण्डीरः। आण्डीरः। रजःकृष्यादि-
ना स्त्री कृषीवलः। कुण्डीवलः। दन्तशिखात्संज्ञायां। आसुतीवलः। चौडिका। शिखावलः। राजा पर्वदितिपाठा
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्वांगादिभ्यश्च पाथिकाइलजादयः स्युः विहृष्टौ कर्लीतरस्या॥ नचसर्वेभ्यो व्रीह्यादिभ्यश्च इनिठनौ विध्येते किं तर्हि शिखामालादित्वादिभ्य इनिः यववेदिरादिभ्यः ठकः अन्येभ्यउभयम्॥

मरु पर्व वलं। अन्येभ्योपि दृश्यते आसुतिवलः पुत्रवलः शत्रुवलः पूर्ववलः मनुवलः वलद्रा
त्रसंज्ञायामित्यनुवृत्तेर्नेह दीर्घः दंतशिखायाः संज्ञायां दंतावलो हस्ती शिखावलः केकी ज्यो
त्स्नातमिस्राशृंगिणोर्जस्विन्नूर्जस्वलगोमिन्मलिनमलीमसाः मत्वर्थे निपात्यन्ते ज्योतिष
उपधालोपो नश्च प्रत्ययः ज्योत्स्ना चंद्रप्रभा तमस उपधाया इत्वं रश्च नमिस्रा रात्रिः तमिस्रम
ंधकारं तमिस्रम्। शृंगादिनच् शृंगिणः ऊर्जसो वलच् तेन बाधा माभूदिति विनिरपि ऊर्जस्वी
ऊर्जस्वलः ऊर्जो सुगागमश्च विनि वलचोः स्तुचिन्यतः कंजस्वलः नीतिविवदसेन न्यायेन नोरपद्रो गोमु
कामिनिः गोमी मलशब्दादिनच् मलिनः ईमसश्च मलीमसः अत इनिठनौ दंडी दंडिको
छत्री छत्रिकः व्रीह्यादिभ्यश्च व्रीही व्रीहिकः शिखावान् सौ याकै मायावान् एकादश
स्वको जाते सदा स्याच्च नं तो स्मृतो एकादशवान् स्ववान् खवान् कार्याः कारकवान् जाते वाह्य
वान् दंडाच्च शिखावान् दंडं गम्यासनीति दंडवती शाला काशित्रिकाया तुंदादिभ्य इलच्च चादिनि
ठनौ मतुप् च तुंदिलः तुंदी तुंदिकः तुंदवान् उदरिलः उदरी उदरिकः उदरवान् तुंदिउदरपिचंड
यववीहि स्वांगाद्विवृद्धौ कर्णिलः कर्णी कर्णिकः कर्णवान् एकगोपूर्वाट्ठञ् नित्यम् एकशतमस्या
स्तीति ऐकशतिकः ऐकसहस्रिकः गौशतिकः गौसहस्रिकः रूपात्प्रशंसाहतयोः नित्ये निष्कान् ति
कान्यत्रो योग्यान सहस्रैः वदत्तास्या निष्कादिकानु ठञ्जस्यात् मत्वर्थे नेष्क काः सुप्तो काः ते
कसहस्रिकः रूपात्प्रशंसाहतयोर्यप् आहतं रूपमस्या स्तीति रूप्यः कार्षापणः रूप्यः के
दारः प्रशस्तं रूपमस्या स्तीति रूप्यो गौः रूप्यः पुरुषः आहतेत्यनु सयो तिकि रूपवान् अन्यभ्या
पि दृश्यते हिमः एवं तापेग्रणा कार्मणाः अस्मायामेधास्रजो विनिः अस्मी तारज्योतिः पदिकानु मा
यादिभ्यश्च मत्वर्थे विनिप्रत्ययः मतुपूर्व वेद्यस मृषीय इति यशस्वी यशस्वान् मायी मायी व्रीह्या
दिभ्यष्ठनिति ठनो मायी मायिकः मेधावी स्रग्वी आमयस्योपसंख्यानं दीर्घश्च
आमयावी शृंगवृन्दाभ्यामारकन् शृंगारकः वृन्दारकः फलबर्हाभ्यामिनच् फलिनः बर्हिणः ह
दयाच्चालुरन्यतरस्याम् हृदयालुः हृदयी हृदयिकः हृदयवान् शीतोष्णतृप्रेभ्यस्तन्न सहने
शीतालुः उष्णालुः तृप्रालुः शीतं न सहते शीतालुः तृप्रः पुरोडाशः तन्न सहते तृप्रालुः
हिमाच्चेलुः हिमेलुः हिमं न सहते बलाद्दूलः बलूलः वातात्समूहे च वातूलः रपूरा पु

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

[illegible] वाचालः वाचाटः ५

[illegible] मृत्स्ना [illegible] माधवो [illegible] हिमे [illegible]

[illegible] बलन सङ्कन्ते बलूलः [illegible]

[illegible]

[illegible] आम्यानि [illegible]

[illegible] ऐश्वर्य [illegible]

[illegible] आचामति [illegible]

[illegible] अपघ्नो [illegible]

[illegible] पुष्पफल [illegible]

[illegible] बाधनार्थे [illegible]

७६ [illegible]

[illegible] संवत्सरो [illegible]

[illegible]

[illegible] धर्मा [illegible]

[illegible]

[illegible] पुष्प [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] सोम [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वृद्धा नाभि तुदिः मूर्धन्योपधो यमिति माधवः तुदिमः वलिमः वटिमः पामादित्वात् वलिनोऽपि अ
शुभमो युस् अहमिति मान्तमव्ययमहंकारे शुभमिति शुभे अहंयुः अहंकारवान् शुभंयुः
शुभान्वितः संकाम् पदसंज्ञार्थं इति मत्वर्थीयाः ॥ प्राग्दिशो विभक्तिः दिक्शब्देभ्यः संज्ञामीचक
सीयपदमातेभ्यः इतः प्राग् वक्ष्यमाणाः प्रत्ययाः विभक्तिसंज्ञाः स्युः किंसर्वनामबहुभ्यः [illegible]
तसादयः तसिलादिना विभक्तित्वे प्रयोजनं त्यदादिविधयः इदमो विभक्तिस्वरस्य [illegible]
इति विभक्त्युदात्तत्वाद् इति अथ स्वार्थिकाः प्रत्ययाः समर्थानामिति [illegible] वृत्तं
[illegible] नुवर्तते एव किंसर्वनामबहुभ्यो द्व्यादिभ्यः किमः सर्वनाम्नो बहुशब्दाच्च [illegible]
[illegible] किमः सर्वनाम्नो बहुशब्दात् [illegible] प्रत्ययाः [illegible] द्व्यादीन्वर्जयित्वा सर्वनाम
[illegible] द्व्यादिपर्युदासे [illegible] कुतः कुत्र यतः [illegible] द्व्यादिभ्य इति किं [illegible]
[illegible] कुतसिल् [illegible] बहुशब्दात् [illegible] रूपम् इति इदम इश् [illegible]
[illegible] विभक्तौ परे [illegible] सर्वादेशार्थः इतः [illegible] एतदोऽश् [illegible] कारादेशः [illegible]
[illegible] इदमो यथा [illegible] भवति [illegible] उच्चारणार्थः
इदमो [illegible] इदमः [illegible] एतदोऽन् योगविभागः [illegible] एतदः एतस्मात् [illegible] ॥
[illegible] एतदः [illegible] सर्वस्य सोऽन्यतरस्याम्
[illegible] सर्वस्य सो वा स्यात् (सर्वदा सदा) पंचम्यास्तसिल्
पंचम्यन्तेभ्यः किमादिभ्यः तसिल् स्यात् [illegible] तसे [illegible] विवचन [illegible]
किमः कुस्यात् [illegible] विभक्तौ परतः कुतः कस्मात् यतः इतः अतः अमुतः बहुतः द्व्यादे
[illegible] पर्यभिभ्यां च आभ्यां तसिल् स्यात् सर्वोभयार्थाभ्यामेव [illegible] सर्वत इत्यर्थः अभितः
उभयत इत्यर्थः सप्तम्यास्त्रल् कुत्र यत्र तत्र बहुत्र इदमो हः [illegible] इह किमोऽत्
[illegible] अनुवर्तते सप्तम्यन्तात् किमः अत् वा स्यात् [illegible] किमः [illegible] स्यात् अति
[illegible] कुत्र [illegible] कुह [illegible] एतदः [illegible] अन्वादेशे
[illegible] एतदः [illegible] स्यात् [illegible] अनुदात्तौ [illegible] एतस्मिन् ग्रामे सुखं वसामः

[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सर्वस्य सोऽन्यतरस्याम् सर्वस्य सो दादौ प्रादिशीये

अथ दा ग्रहणे अधीमहि अतो न गन्ता ; स्मः इतराभ्योऽपि दृश्यन्ते पंचमीसप्तमीतरविभक्त्यन्ताद् अपि त
सिलादयो दृश्यन्ते दृशिग्रहणात् भवदादियोग एव स भवान् ततो भवान् तत्र भवान् तं भव
न्तं ततो भवन्तं तत्र भवन्तं एवं दीर्घायुः देवानांप्रियः आयुष्मान् सर्वैकान्यकिंयत्तदः काले
दा सप्तम्यन्तेभ्य एतेभ्यः कालार्थेभ्यः स्वार्थे दा स्यात् सर्वस्मिन्काले सदा सर्वदा एकदा अन्यदा
कदा यदा तदा काले इति किं सर्वत्र देशे इदमो र्हिल् सप्तम्यन्तात्काले इत्येव सप्तापवादः अस्मि
न्काले एतर्हि काले किं इह देशे अधुना इदमः सप्तम्यन्तात्कालवाचिनः स्वार्थे अधुना प्रत्ययः
र स्यात् इदमोऽयस्येति लोपः अधुना दानीं च इदानीं तदो दा च तदा तदानीं तदो दा वचनमनर्थ
को कं विहितत्वात् अनद्यतने र्हिलन्यतरस्याम् कर्हि कदा यर्हि यदा तर्हि तदा एतस्मिन्काले एत
र्हि सद्यःपरुत्परार्यैषमःपरेद्यव्यद्यपूर्वेद्युरन्येद्युरन्यतरेद्युरितरेद्युरपरेद्युरधरेद्युरुभये
७८ द्युरुत्तरेद्युः सद्यादयः कालवृत्तिभ्यो वर्तन्ते एते निपात्यन्ते समानस्य सभावो द्यस् च समाने
ऽहनि सद्यः पूर्वपूर्वतरयोः परुदारी च संवत्सरे पूर्वस्मिन्संवत्सरे परुत् पूर्वतरे संवत्स
रे परारि इदम इश् समसण् प्रत्ययश्च संवत्सरे अस्मिन्संवत्सरे ऐषमः परस्मादेद्यव्यहनि
परस्मिन्नहनि परेद्यवि इदमो ऽश् द्यश्च अस्मिन्नहनि अद्य पूर्वादिभ्योऽष्टभ्यो ऽन्येद्युस् पूर्व
स्मिन्नहनि पूर्वेद्युः अन्यस्मिन्नहनि अन्येद्युः उभयोरह्नोः उभयेद्युः द्युश्चोभयाद्वक्तव्यः उभ
यद्युः चकारस्तत्र नैयालू किं सर्वनाम्नः अकुभ्य इत्यनुवर्तते तेसप्तम्याः काल इति निवृत्तं प्र
कार्थेभ्यः किमादिभ्यः थाल् स्यात् स्वार्थे तेन प्रकारेण तथा यथा सर्वथा इदमस्थमुः थालोऽप
वादः एतदोऽपि वाच्यः अनेन एतेन वा प्रकारेण इत्थम् किमश्च केन प्रकारेण कथं त्रादिभ्यो
याः विभक्तिसंज्ञा नापुंसो वृद्धिः दिक्शब्देभ्यः सप्तमीपंचमीप्रथमाभ्यो दिग्देशकाले
ष्वस्तातिः सप्तम्यादिभ्यः दिगुपलक्षितेभ्यः दिग्देशकालवृत्तिभ्यः स्वार्थे अस्तातिः प्रत्ययः स्यात् पूर्वा
यां दिशि वसति पुरस्तात् वसति पूर्वस्याः आगतः पुरस्तादागतः पूर्वा दिक् रमणीया पुरस्ताद्रमणीयं
पूर्वस्मिन् देशे पूर्वस्मात् देशात् पूर्वो देशः पुरस्तात् एवं कालेऽपि अधरस्तात् पूर्वाधरावराणामसि पुरधवश्चैषाम्
ग्रन्थ: २२

अट ग्रं भा०३ प्र

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पूर्वे ऽधरस्य अस्ताति तो परे आव स्यात् ॥ अवस्तात् ॥ अपरस्य अस्तात् ॥ एवं देशे काले च दिशि रूढेभ्यः
किं ऐषु वा अस्मात् निर्दिष्टा मार्थेभ्यः ॥ किं पूर्वं ग्रामं गतः ॥ देशादेर्वा विभक्तिः ॥ किं पूर्वस्मिन् वा रो वसति ॥
सांति चेति अणुका दृष्टि रस्ताति बाधते दक्षिणोत्तराभ्यामतसुच् ॥ अस्तातेरपवादः ॥ दक्षिण
तः ॥ उत्तरतः ॥ विभाषा परावराभ्याम् ॥ परतः ॥ अवरतः ॥ परस्तात् ॥ अवरस्तात् ॥ अञ्चेर्लुक् ॥ अञ्चत्यन्तादि
कुशब्दादस्तातेर्लुक् स्यात् ॥ लुक्तद्धितलुकि ॥ प्राच्यां प्राच्याः प्राची वा दिक् ॥ प्राक् ॥ उदक् ॥ एवं
देशे काले च ॥ उपर्युपरिष्टात् ॥ अस्तातेर्विषये ऊर्ध्वस्य उपभावो निपात्यते । रिल् रिष्टातिलौ च
प्रत्ययौ ॥ उपरि उपरिष्टात् ॥ पश्चात् ॥ आगतेनोत्तमस्याः पश्चात् ॥ अपरस्य पश्चभावः आति च
प्रत्ययः ॥ अस्ताति विषये दिक्पूर्वपदस्य अपरस्य पश्च आदेशः ॥ पश्चात् ॥ आगतः ॥ पश्चोत्तमस्याः
उत्तराधरदक्षिणादातिः ॥ उत्तरात् ॥ अधरात् ॥ दक्षिणात् ॥ एनबन्यतरस्यामदूरेऽपञ्चम्याः ॥ उत्तरादिभ्य
एनप् वा स्यात् ॥ अवध्यवधिमतोः सामीप्ये पञ्चमीं विना ॥ उत्तरेण ॥ ... उत्तराधरस
नि ॥ ... एवं अधरेण ॥ ... पञ्चमीये ... एवं अधरेण ॥ दक्षिणेन ॥
दक्षिणादाच् ॥ ... पूर्वेण ग्रामम् अपरेण ग्रा
मम् ॥ दक्षिणादाच् ॥ अस्तातेर्विषये दक्षिणा वसति ॥ अपञ्चम्या इत्येव ॥ दक्षिणादागतः ॥ आहि
च दूरे ॥ दक्षिणाहि ॥ दक्षिणादाच् ॥ दक्षिणादागतः ॥ उत्तराच्च ॥ उत्तराहि ॥ संख्याया
विधार्थे धा ॥ क्रियाप्रकारे वर्तमानात् संख्यावाचकाद् धा स्यात् ॥ एकधा द्विधा गच्छति त्रिधा चतु
र्धा पञ्चधा ॥ अधिकरणविचाले च ॥ द्रव्यस्य संख्यान्तरापादने संख्याया धा स्यात् ॥ अधिकरण विचाल
स्य विचालः संख्यान्तरापादनम् ॥ एकस्यानेकीकरणम् अनेकस्यैकीकरणं वा ॥ अधिकरणविचाले ॥ अनेका
नेकम् एकं राशिं ... एकधा कुरु ॥ एकाद्धो ध्यमु
ञन्यतरस्याम् ॥ एकशब्दात् धा प्रत्ययस्य ध्यमुञ् वा स्यात् ॥ ऐकध्यम् एकधा ॥ द्वित्र्योश्च धमुञ् ॥ द्वैधं
द्विधा त्रैधं त्रिधा ॥ धमुञन्तात् स्वार्थे डदर्शनम् ॥ द्वैधानि त्रैधानि ॥ एधाच्च ॥ द्वित्र्योः ॥ एधा च धमुञः
स्थाने स्यात् ॥ द्वेधा ॥ त्रेधा ॥ ... याप्ये पाशप् ॥ याप्ये पाशप् ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ऊ लिते

78

षष्ठं कुत्सितं उच्यते कुत्सितो ऽसि भिषक् कुभिषक् कुपाकः। पूरणे डट् भेती यावदन्तु पूरणप्रत्ययो यस्तीयं
तदन्तात् स्यादि पदि कात्प्रामेवर्तस्य मानात् स्वार्थे अन्। प्रत्ययो मवर्जित स्यात् वचने। द्वितीयो
भागः द्वितीयः। तृतीयो भागः तृतीयः। तीयादीकक् स्वार्थे वा वाच्यः। द्वैतीयीकः। द्वितीयः। तार्तीयीकः।
द्वितीयो तार्तीयीकः। तृतीयः। न शिल्पायाः। द्वितीया तृतीया विद्या। स्ये प्रोम एकादशभ्यो डट्। दशपू
रणप्रत्यया तान्वागे अन्। चतुर्थः। पंचमः। सप्तमः। दशमः। षष्ठाष्टमाभ्यां ञ च। चादन्त षष्ठः। भागः।
षाष्ठः। अष्टमः। मान पश्चात् भागे। कान्तलुकोच षष्ठाष्टमकाभ्यां क्रमेण कान् लुकौ स्तः। माने पश्चात्
चवाच्ये। षष्ठको भागः। मानं चेत्। अष्टमो भागः। पश्चाद्गं चेत्। तस्य अनो वा लुक्। चकारायाथा
प्राप्तं षष्ठः। षाष्ठः। अष्टमः। आष्टमः। सप्तविभाषायां सिद्धे पुनर्वचनं पूर्वत्र मा नौ ति त्याविति ज्ञाप
यति एकादाकिनि च असहाये एकस्मात् असहाये आकिनि च। स्वार्थे आकिनि च प्रत्ययो भवति
७० चकारात् कन् लुकौ एकः। एकाकी एककः। असहाय ग्रहणं किं। एकाकी नगरं साध्य मूलं उपादाने च यो
न स्यात्। एकाकिनो एकाकिन इति। भूतपूर्वे चरट्। आद्यो भूतपूर्वः। आढ्यचरः। कुमारचरः। पटुतरी
यचरः। एकाकी द्वीपे। आढ्यचरी। षष्ठ्या रूप्यश्च। षष्ठ्यन्ताद् भूतपूर्वे रूप्य प्रत्ययो भवति चरट् च
(भूतपूर्वग्रहणं चान्यत्रार्थं विशेषणं न प्रकृत्यर्थस्य) कुलस्य भूतपूर्वो गौः। कुलरूप्यः। कुलचरः।
तसि लादिषु रूप्य स्यात्। शिष्याचान तनयुवनः। अस्माकं भूतपूर्वः। अस्मद्रूप्यः। अतिशायने तम विष्ठ
नौ। अतिशयो ऽतिशायनं प्रकर्षः। निपातितेनात्र द्वैर्घ्यं च प्रकृतिविशेषणं चेतन्। अतिशायविशिष्टे
वृत्ते स्वार्थे एतो स्तः। अयमेषामतिशयेनाढ्यः। आढ्यतमः। लघुतमः। लघिष्ठः। तिङश्च। तिङन्तादपि
शायने तमप् स्यात्। ननु द्रव्य प्रकर्षे किं तमा। प्रकृते न माभूत् तस्मै। द्रव्य प्रकर्षे तु उच्चैस्तमां तरुः। द्विव
चनविभज्योपपदे तरबीयसुनौ। द्वयोरेकस्यातिशये विभक्तव्ये चोपपदे सुप्तिङन्तादेतौ स्तः। पूर्व
योरुपवादः। अयमनयोरतिशयेन लघुः। लघुतरः। लघीयान्। उच्चैस्तरां। पचतितरां। पटुतरा। प
टीयसी। अजादी गुणवचनादेव। इष्ठनीयसुनौ गुणवचनादेवस्तः। पटीयान्। पटिष्ठः। लघीयान्
लघिष्ठः। नेह। पाचकतरः। पाचकतमः। तुरिष्ठेमेयस्सु। तुरिति लुप्तचो। सामान्य ग्रहणं तेन तृजन्तादि
पूर्णीयसुनौ स्तः। तुरिष्ठेमेयस्सु टेर्लोपः। स्यात् एषु परेषु। अतिशयेन कर्त्ता करिष्ठः। अति
शयेन दोग्ध्री दोहीयसी धेनुः। प्रशस्यस्य श्रः। अजादेशौ। स्यात् अजाद्योः। प्रशस्यतरः। परयोः। प्रकृ
त्यैकाच्। इष्ठादि षु एकाच् प्रकृत्या। श्रेष्ठः। श्रेयान्। ज्यादेशः। स्यात् ज्यादेशः। स्यात् ... न्तिय सुनो। प्रत्ययो
नरोत्तमपोहः एतोहसतेतौलः किमेत्तिङव्ययघादाम्वद्रव्यप्रकर्षे किमद्दन्तात्तिङोव्ययाच्च याह स्वदन्तादादुःस्यात्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यो । परयोः प्रेष्ठः ज्येष्ठः ज्यायान् दीर्घस्य आदेशः परस्य ज्यायान् वृद्धस्य च वृद्धान्त्र स्यज्या द्वन्त्य मादेशः । स्या
नु गजाघो । ज्येष्ठः ज्यायान् अन्तिक बाढयो र्नेद साधौ अन्तिक बाढ शब्दयो रिष्ठ स्थाने नेद सा
धौ आदेशौ भव तः नेदिष्ठः नेदीयान् साधिष्ठः साधीयान् स्थूल दूर युव ह्रस्व क्षिप्र क्षुद्राणां याणादि
परं पूर्वस्य च गुणः पूर्वाय यणादि परं तु त्यन्ते पूर्वस्य च गुणः स्थविष्ठः स्थवीयान् दविष्ठः यविष्ठः क्ष
णापि परं पूर्वस्य च गुणः एवं ईयसुनि क्रत्वादिषु ढो रो णा पृथ्वादि त्वान् क्रो लिम्भा दौ पिमा दो दिम्भ
विष्ठः क्षेपिष्ठः क्षोदिष्ठः एवं ईयसुनि प्रिय स्थिर स्फिर उरु बहुल गुरु वृद्ध तृप्र दीर्घ वृन्दारकाणां प्रस्थ स्फ व बंहि गर्व र्षि त्रप द्राघि
प्रियस्थिरस्फिरोरु बहुल गुरु वृद्ध तृप्र दीर्घ वृन्दारकाणां प्रस्थ स्फ वर्बंहि गर्व र्षि त्रप द्राघि
वृन्दाः प्रियादीनां क्रमात् प्रादयः स्युः इष्ठादिषु प्रेष्ठः स्थेष्ठः स्फेष्ठः वरिष्ठः बंहिष्ठः गरिष्ठः वर्षिष्ठः त्र
पिष्ठः द्राघिष्ठः वृन्दिष्ठः एवमीयसुनि प्रियो रुवकुल गुरु दीर्घाणां पृथ्वादित्वात् इमनि इत्यादि
लोपो भूश्च बहोः बहोः परयोः इमेयसोर्लोपः स्यान् बहोश्च भूरादेशः भूमा भूयान् इष्ठस्य यि
बहोः परस्य इष्ठस्य लोपः स्यान् यिङ् भूयिष्ठः युवाल्पयोः कन्नन्यतरस्याम् एतयोः कना
देशो वा स्यात् इष्ठेयसोः कनिष्ठः कनीयान् पक्षे यविष्ठः अल्पिष्ठः इत्यादि विन्मतोर्लुक्
विन्मतोर्लुक् स्यात् इष्ठेयसोः स्रग्वी स्रजिष्ठः स्रजीयान् अतिशयेन त्वग्वान् त्वचिष्ठः प्रशंसायां रूपप् प्रशस्तं पचति
पचतिरूपम् ईषदसमाप्तौ कल्पब्देश्यदेशीयरः ईषदूनो विद्वान् विद्वत्कल्पः यशस्कल्पः
विद्वद्देश्यः विद्वद्देशीयः पचतिकल्पम् विभाषा सुपो बहुच् पुरस्तात्तु ईषदसमाप्ति
विशिष्टेर्थे सुबन्तात् बहुच् वा स्यात् स च प्रागेव न तु परतः ईषदूनः पटुः बहुपटुः पटुकल्पः सुपः किंति
प्रकारवचने जातीयर् प्रकारवति चायं
इत्यादि स्वरादि प्रकारे जातीयः प्रातिपदिकात्
त्रिकालाणां
नीचैः
कांस्य
कुत्सिते
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

लां ते ... कां पचति किं जल्पति किंमू धकि नू सिर कुन्नू कौत्सिते कुत्सितो ऽश्वः । अश्वकः । स ज्ञायां कनू क
त्सितेकन्स्यात् तदेनेनचेत्स्यांगम्यतेऽश्वकः । ... स्वार्थे वत्सान् ... अनुकम्पितः । पुत्र इत्यर्थः ।
नीतौ चानुधुनातान् सामदानादिरूपायां नीतौ । न स्यात् ... । न स्य मानानां यां मनु कम्पा युक्ता नू
प्रत्ययः । स्यात् । ... नजेधान कां ... गुडकाः । एहि कि ते ... किं पूर्वेणानुकम्पायां नात्स्त्यर्थः ।
स्यात् अनन्तरे यमस्ताः ... योग्यानि विकृतेश्च । वैकृचाः मनुष्यनाम्नः ... पूर्वो ... स्यायुं
वैकृचां प्रातिपदिकात् मनुष्यनाम्नो या को ठच्च प्रत्ययो मनुजि ... तिलचो ... इय विषये
८ मनुष्यनाम्नः । ... प्रत्ययो भवे । चकारा ... प्रापाचच ठजादावूर्ध्वं द्वितीयादचो ... वैकृचो
को ऽस्मिन्नेके ... जादिप्रत्यये ... अस्मिन्नपरे प्रकृते द्वितीयादच ऊर्ध्वं सर्वं लुप्यते । अ
तो देवदत्तः । देविकः । देवियः । देविलः । देवदत्तकः । अनुकम्पितो वायुदत्तः । वायुकः । पितृकः । च
८ षष्ठितीयस्य चैकाविधौ नाम ... वायुदत्तः । वायुकः । पितृकः । चतुर्थादच ऊर्ध्वं स्यलोपो वाच्यः । अनुकम्पितो
तो बृहस्पतिः पूज्यो बृहस्पतिकः । अनजादौ च विभाषा लोपो वक्तव्यः । देवदत्तकः । देवकः । लोपः
८८ र्वपदस्य च दत्तिकः । दत्तियः । दत्तिलः । दत्तकः । विनापि प्रत्ययं पूर्वोत्तरपदयोर्वा लोपो वाच्यः ।
देवदत्तः । दत्तः । ... भामा सत्या उवर्णाल्लिइले ... भानुदत्तः । भानिलः । वसुलः । अरवर्णादपि । सवि
त्रि यः । सवितृलः । चतुर्थादनजादौ च लोपः । पूर्वपदस्य च अप्रत्यये न घेव वृ । उवर्णाल्लः । उप
लस्य चेति वा चार्योपादेर्डवुचौ च उपधात्पूर्वो त्याज्यानि प्रातिपदिकात्पूर्वपदविषयो । आडचूवुचौ
तो स्तः । चापद्या प्रापादौ ... पूजार्थ अनुकम्पितः उपेन्द्रदत्तः । उपडः । उपकः । उपिकः । उपियः । उपि
लः । उपेन्द्रदत्तकः । उपिकः । षड्कृपोरिति जातिनाम्नः । कनू मनुष्यनाम्न इति व जातिनाम्नो यो मनुष्य
नामधेयं तस्मात् कन्स्यात् अनुकम्पायां नीतौ चासिद्धकः । रासभकः । दितीयं स ध्ये ... चेन्नदे
लोपो वक्तव्यः । कहोडः । कडिलः । एकादशपूर्वपदनाम्नेऽनुपदलोपो वक्तव्यः । वामानामी ... देवात्
कः । कहोडः । अङ्गुलिदत्तः । षडिक इति षष्ठ्यादिवचनात् ... उपमिविनाल्लव ... वाचि
दीनां तृतीयात् एषां मनुष्यनाम्नो ठजादौ परे तृतीयादच ऊर्ध्वलोपः स्यात् पूर्वस्य पदादेः । अनु
कम्पितः शुवलदत्तः । शुवलिकः । शुवलिलः । सुपरिकः । सुपरियः । सुपरिलः । रर्चाविज्ञालिकः । वैकृतिकः ।
शेवलिय ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तरौतेमपोह: ... किमेत्रिङ्यपद्यादान्य: द्रव्यप्रकश ...

द्वयोरेकस्य डतरच् स्मृतः कततरो वैष्णवः यततरः ततरो वा महाविभाषया कः यः सः बा बहूनां जातिपरिप्रश्ने डतमच् बहूनां मध्ये निर्धारणे ॥ ८

म्मयेमिकः । अजिनान्तस्योत्तरपदलोपश्च । अजिनान्तान्मनुष्यनाम्नो ऽनुकम्पायां कन्
तस्योत्तरपदलोपः । अनुकम्पितो व्याघ्राजिनो व्याघ्रकः । सिंहकः । अल्पे । अल्पं तैलं तैल
कं । ह्रस्वे ह्रस्वो वृक्षो वृक्षकः । संज्ञायां कन् ह्रस्वसंज्ञानुकम्पायां स ज्ञाते स्यात् गम्यमानायां कन् पू
र्वस्यापवादः । वंशकः । वेणुकः । कुटीशमीशुण्डाभ्यो रः । ह्रस्वा कुटी कुटीरः । शमीरः । शुण्डारः । कुत्वा डु
पच् । ह्रस्वा कुतूः कुतुपः । कुतूश्चर्मपात्रम् । ह्रस्वा सा कुतुपः । पुमानिन्यमरः । कासूगोणी
भ्यां ष्टरच् । आयुधविशेषः कासूः । ह्रस्वा सा कासूतरी गोणीतरी । वत्सोक्षाश्वर्षभेभ्यश्च त
नुत्वे वत्सतरः । द्वितीयं वयः प्राप्तः । उक्षतरः । अश्वतरः । ऋषभतरः । प्रवृत्तिनिमित्ततनु
त्व एवायम् । किंयत्तदो निर्धारणे द्वयोरेकस्य डतरच् वा स्यात् । जातिपरिप्रश्न इति प्रत्याख्यातमाकरे
कतमो भवतां कठः । यतमः । ततमः । वाग्रहणमकजर्थं ... महाविभाषया । यकः । सकः
किमोऽस्मिन्निर्धारणे ... एकाच्च प्राचाम् । अस्य डतरच् डतमच् स्यात् ... कतरो मैत्र
... वेदो ... कन् ... कतमः ... तेन ... इत्यस्य
प्रागिवीयान् ... कन् स्यात् ... कृति । ... प्रति कु
त्सितः किम् ... वयः । ... कन् स्यात् ... कुत्स्यते ...
अथ ... संज्ञायां ... तस्य कन् ... लुप् स्यात् । मनु
ष्ये वा चव्ये ... पुमान् । चञ्चा ... जीविकार्थे चापण्ये । जीविकार्थं यत् विक्रीय
मानं ... कन् ... लुप् स्यात् । वासुदेवः । शिवः । स्कन्दः । देवलकानां जीविकार्थं देवप्रति
कृतिः । ... अपण्ये इति किम् । हस्तिकान् विक्रीणीते । ... पथ्यादिभ्यश्च कन् लुप् स्यात् । ...
... । शिवः स्कन्दः । देवलकानां जीविकार्था देवप्रतिकृतिः । अपण्य इति किम् । हस्तिकान् विक्री
णीते । देवपथादिभ्यश्च कन् लुप् स्यात् । देवपथः । हंसपथः । आकृतिगणोऽयम् । वस्तेर्ढञ् । ...
... वस्तेर्ढञ् ... शिलायाः ढः । शिलेव शैलेयम् ... इति
योगविभागान् ... ढञ् ... शाखादिभ्यो यः । शाखेव शाख्यः । मुख्यः । ज

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

काकतालीयः ... इवार्थे ... काकादिवार्थे समासः ... [marginal gloss, partly illegible]

धेन्यः; जम्बूः शाकुनम्; पूर्वं चमसो ऽन्यं च मसं कृत्वा समसा; कुम्भी ग्रीवा छः; कुम्भीग्रीवे इव कुम्भीग्रीवीया

वृद्धिः; समासाच्च तद्विषयात्‌ इवार्थविषयात्समासात् छः स्यात्‌ काकतालीयो देवदत्त

स्य वधः; इह काकतालसमागम इव ... समागम इति समासार्थः; तत्संयुक्तः काकमनु

ग्रासदृशस्तु प्रत्ययार्थः; अजाकृपाणीयः; ... शर्करादिभ्यो ऽण्; ... दिभ्यः,

ग्रु चूकरे वत्‌ काकुभ्यं गर्गुल्या । दिभ्यष्ठक्; अंगुलीव आंगुलिकः; भैरुजिकः भौरुजिवः; एकशा

लायाष्ठजन्यतरस्यां एकशालाशब्दादिवार्थे ठच्‌ प्रत्ययो ठक्‌ एकशालेव एकशालिकः; ऐक

शालिकः; कर्कलोहितादीकक्‌ कर्क; शुक्लो ऽश्वः; स इव काकीकः; लोहितमीकः; स्फटिकः; पू

गाञ्ञ्यो ऽग्रामणीपूर्वात्‌ इवार्थो निवृत्तः; नाना जातीया अनियतवृत्तयः अर्थकामप्रधा

नाः; संघाः पूगाः; तद्वाचकात्स्वार्थे ञ्यः; स्यान्न लोहितध्वजः; व्रातच्फञोरस्त्रियाम्

... काषोतपाक्यः; च्फञ्‌ कौञ्जायन्यः; ब्राध्नायन्यः; आयुधजीविसंघाञ्ञ्यड्वाही

केष्वब्राह्मणराजन्यात्‌ वाहीकेषु य आयुधजीविसंघः; तद्वाचिनः; स्वार्थे ञ्यट् क्षौद्रक्यः; माल

व्यः; ... पुरुषः; वृकाट्टेण्यण्; किमर्थमिदं स्वार्थादिति किं समासाय वाहीकेषु किं ... वरा

ह ... गोपालवकाः; शालङ्कायनाः; राजन्यवर्जनात्‌ राजन्याः; ब्राह्मणे तद्विशेषग्रहणम्

... आयुधजीविसंघवाचिनः स्वार्थे टेण्यण्‌ वार्केण्यः; आयुधजीवि

राजन्ये ... दामन्यादित्रिगर्तषष्ठाच्छः; दामन्यादिभ्यः त्रिगर्तषष्ठेभ्यश्च ...

किं जातिप्रत्ययेषु स्वार्थे छः; स्यात्‌ त्रिगर्तः षष्ठो वर्गो येषां ते त्रिगर्तषष्ठाः; आहुस्त्रिगर्तषष्ठांस्तु कौ

ण्डोपरथदाण्डकीः क्रौष्टुकिर्जालमानिश्च ब्रह्मगुप्तो ऽथ जानकिः; दामनीयः; औलपीयः; दामनीयः

... ण्डकीयः; पर्श्वादियौधेयादिभ्यामणञौ आयुध

जीविसंघवाचिभ्यः स्वार्थे पार्शवः; यौधेयः; यौधेयौ

अभिजिद्विदभृच्छालावच्छिखावच्छमीवदूर्णावच्छ्रुमदणो यञ्‌ अभिजिदादिभ्यः ... स्वार्थे

यञ् स्यात्; अभिजितो ऽपत्यं ... आभिजित्यः; वैदभृत्यः; शालावत्यः; शैखावत्यः; शामीवत्यः; और्ण

वत्यः; श्रौमत्यः; ञ्यादयस्तद्राजाः; पूगाः ... स्युः ... तद्राजसंज्ञाः ... वक्ष्यन्ते

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कक्क लिवाच्याघ्रक्रिय घाक्रत्यय गवाचासा पुनस्पदमाश्रिरयंताऽगतिः सेद नालि = द्विपत्स्वच्छिन्नमित्यर्थः = ॥ श्रविग्रु मातानि षड ज्ञीलय स्थितिविबद्धत्री हिः अदिश्श्रेषोविन्द्रियेवर्तते बहुव्रीहिः सकच्चा न्ततो रिति
त्रशेषसंव न्योः स्तननिलदमावोः नस्तनातिः = बहुत्र संगाद नेन ५८

कलोपश्च नद्धजा । व्याघ्रपात्का । कौ ज्ञेय ना व्याघ्री यस्मा इत्यादि पादशतस्य संख्यादेर्वीप्सायां वुल्लोपश्च
श्च लोपप्रकरणमनेमि । निमित्ताच्छमतानस्यामिवन् । पाद शतम् नादि नार्थे इति समासे कृते प्राप्य
यां वुन्नास्त्रियामेव द्वौ द्वौ पादौ ददाति । द्विपादिकां ददाति । द्विशतिकां आदेददाति पादं शफा
मनर्थकं मन्वापि पदं लुम्मातं । द्विभादत्तिका दण्डव्यवसर्गयोश्च वुन्स्यात् वुन्स्यात् अवीप्सायामि
दं द्वौ पादौ दण्डितः । द्विपादिकां व्यवसृजति ददातीत्यर्थः । स्थूलादिभ्यः प्रकारवचने कन् । स्थूलप्र
कारः स्थूलकः । अणुकः । चञ्चद्बृहतोरुपसंख्यानम् । चञ्चत्कः । बृहत्कः । सुरायां अहौ । सुरावर्णो हि
सुराकः । अनत्यन्तगतौ क्तात् । छिन्नकं भिन्नकं । न सामिवचने । सामिपर्याये अर्ध पर्ये क्तान्तान्न कन् ।
सामिकृतं । सुरावर्णो हि । सुराकः । अनत्यन्तगतौ क्तान् धर्मकृतं । अनत्यन्तगतौ किं प्रकृत्यै
वाभिधानात्पूर्वेण कन्प्राप्ता । इदमेव निषेधसूत्रं मन्त्यप्रत्यये कर्कन ज्ञापयति । बृहत्या आच्छादने कन्
बृहत्या आच्छादने कन्स्यात् । द्वौ प्रावारोत्तरासंगौ समौ बृहतिका तथा । आच्छादने किं बृहती छ
पः । अषडक्षाशितङ्ग्वलङ्कर्मालम्पुरुषाध्युत्तरपदात् खः । स्वार्थे अषडक्षीणो मन्त्रः । आशितङ्गवीनो
कृतस्यर्थे । आशितङ्गवीनमरण्यं । निपातनात्पूर्वस्य मुम् । अलङ्कर्म
णः । अलंकर्मीणः । अलंपुरुषीणः । ईश्वराधीनः । निपातोयं खः । उत्तरसूत्रे विभाषाग्रहणात् । अन्येपि
केचित्स्वार्थिका नित्याः । मिश्रान्तेभ्य न बाधयः । प्राक्षीन् । अध्यापयः । प्राचीन् । आमापयः । प्रागमयटा वृहती
जात्यन्तां । समासान्तश्चेति । विभाषाञ्चेरदिक्स्त्रियां । अदिक्स्त्रीवृत्तेरञ्चत्यन्तात् स्वार्थे खो वा स्यात् । पदिकान्त
स्यादौ । प्राक् प्राचीनं । प्रत्यक् प्रतीचीनं । अर्वाक् अर्वाचीनम् । निकृष्टप्राचि कृष्णवेत्यया आधमा
वमाह्रयमस्त अर्वाचीन मचमीति । अर्वाक् अर्वाचीनं । अदिक्स्त्रियां किं । प्राची दिक् । उदीची दिक् । दिग्
ग्रहणं किम् । प्राचीना ब्राह्मणी स्त्री अवृष्ण्या किं प्राचीनग्रामा आम्राः । जात्यन्ताच्छ बन्धुनि । ब्राह्मणजातीयः
बन्धुनि किं । ब्राह्मणजातिः । इत्यर्थः । बन्धुस्यान्नाता दिभाषा सस्थाने नेति चेत् । सस्था
नेन तुल्येन चेत्स्थानान्तं समर्थविदिन्तद्ध पितृस्थानः । सस्थानेन किं । गोस्थानम् । स्थानान्तग्रहणा दिनकृत्
मदत्तीन्वनुग्रहदीसहवानु मादिकाः । विसौ विषाणमात्स्ये अथ मास्यात् वेसाविषाण मात्स्ये किं विसौ कृ अनु
यत्नाः संख्यायाः । क्रियाभ्यावृत्तिगणने कृत्वसुच् । अभ्यावृत्तिः जन्म । क्रियाजन्मगणनं वर्तते । संख्याया

प्रकर्षेत्ताच्चनीतिप्राचीनेत्येवंक्रियागतिमिनकोवाप्राक्देशकालेवाभवेति पितृतुल्यः
देशकालयितिमकोवाग्यं शहोब्राह्मत्तमां वर्तते = ५ पितृस्थानीयः ४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कोनस्वार्थे क्रान्व स्तुचः स्यात् । पंचवक्रान्चोऽभुञ्जौ संख्याख्या । किंभूरि वाग्भ्यामुक्तो द्विविचेन्तुभर्थे । स्तुचः कृत्व
स्तुचोपवादः । द्विर्भुक्तो त्रिः । राजस्य च तु । एकस्य सकृच्च सकृत्यादेशः । स्यान्तूचास्तु चु सकृद्
क्तौ संयोगान्तस्येति सुचो लोपः । ननु एतत् ज्ञापकं ... तिगमे नस्लीदिनप त्रसिच इवस्तुचो । पिनदयोगा
नु विभाषाव हो धा । विप्रकृष्टकाले अविप्रकृष्ट आसन्ने । बहुधा बहुकृत्वो वा दिवसस्य भु
क्तो आसन्नकाले किं बहुकृत्वो मासस्य भुक्तो तत्प्रकृतवचने मयट् ~~तत्प्रकृतवचने मयट्~~ प्राचु
र्येण प्रस्तुतं प्रकृतं तस्य वचने प्रतिपादने भोगे धिकरणे वा ल्युट् । आद्ये प्रकृतं मेन्नमयं अ
पूपमयं यवागूमयं द्विनीये ... अपूपमयं पर्व समूहवच्च बहुषु साम्रूहिका । प्र
सिद्धा आतिदिरूपेते चामयट् मोदकाः प्रकृताः । मोदाकिकं मोदकमयं शाष्कुलिकं शष्कुलीम
यं द्विनीयेचे मोदकिको यज्ञः । मोदकमयः । अनन्तावसथेतिहभेषजाञ्ञ्यः । अनन्त एव आनन्त्यं
८८ आवसथ एवावसथ्यम् । इतिह इति निपातसमुदायः । ऐतिह्यं भेषजमेव भैषज्यं । देवतान्ता
दर्थे यत् । अग्निर्देवता अस्य इदमग्निदेवत्यं । पितृदेवत्यम् । पादार्घाभ्यां च पादार्थमुदकं पाद्यमर्
घ्यम् । नवस्य नू आदेशः । त्नप्तनप्खाश्च प्रत्यया वक्तव्याः । नूत्नं नूतनं नवीनम् । नश्च पुरा
णे प्रात् । पुराणे वर्तमानात् प्रशब्दात् नो वक्तव्यः । त्नातनप्त्नौ वा । प्रणं प्रत्नं प्रतनं प्रीणम् । भाग
रूपनामभ्यो धेयः । भागधेयं रूपधेयं नामधेयम् । आग्नीध्रसाधारणादञ् । आग्नीध्रं साधारणं स्त्रियां
ङीप् आग्नीध्री साधारणी । अतिथेर्ञ्यः । तादर्थ्ये अतिथये इदमातिथ्यं । देवात्तल् । देव एव देव
ता । अवेः कः । अविरेव अविकः । यावादिभ्यः कन् । याव एव यावकः । लोहितान्मणौ । लोहित एव म
णिः । लोहितकः । वर्णे चानित्ये । लोहितकः कोपेन । लोहितात्लिङ्गबाधनं वा । लोहितिका लोहिनि
का कोपेन । ... लाद्दिनादि ... यो लोहितमुख ... स्यात् लोहितकः पटः । लिङ्गबाधन
वेत्येव लोहितिका लोहिनिका कुमारी । कालाच्च वर्णे चानित्ये इति वर्तते । काल क
मुखं वैवर्ण्यं प्राप्तं कालकं । पटः । कालिका कुमारी । विनयादिभ्यष्ठक् । विनय एव वैनयिकः । समया
त्स्वार्थे च औपयिकः । कालकं उपायो ... औपयिकः । वाचो व्याहृतार्थायाम् । संदिष्टार्थाया
यां वाचि विधीयमानायां ... वाचिकं स्यादित्यर्थः । तद्युक्तात्कर्मणोऽण्
कर्मैव कार्मणं । वाचिकं श्रुत्वा क्रियमाणं कर्म कार्मणं । प्रज्ञादिभ्यश्च । प्रज्ञ एव प्राज्ञः । प्राज्ञी स्त्री ।

न्यैव

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

...कादेः =

वाहनार्थवाचायुक्तात् =

देवदत्तः। बांधवः। ओषधेरजातौ स्वार्थेऽण्। औषधं पिबति। अजातौ किं। ओषधयः क्षेत्रे रूढाः। प्र
ज्ञादिकन्नु। मृदस्तिकन्। मृत्तिका। सस्नौ प्रशंसायां। रूपपोऽपवादः। प्रशस्ता मृत् मृत्स्ना मृत्सा
न्यतरस्याम्। गणयारिन्न्यायो। बह्वल्पार्थाच्छस्कारकादन्यतरस्याम्। बहूनि ददाति बहुशः।
अल्पानि अल्पशः। बह्वल्पार्थान्मंगलामंगलवचनं। नेह। बहूनि ददात्यनिष्टेषु। अल्पं ददाति श्रा
द्धादिकेषु। संख्यैकवचनाच्च वीप्सायाम्। द्वौ द्वौ ददाति द्विशः। माषं माषं माषशः। प्रस्थशः।
परिमाणशब्दा वृत्ता एकार्थाः। संख्यैकवचनात्किम्। घटं ददाति। वीप्सायां किं। द्वौ ददाति। का
रकादित्येव। द्वयोर्द्वयोः स्वामी। प्रतियोगे पंचम्यास्तसिः। प्रतिना कर्मप्रवचनीययोगे यो
या पंचमी विहिता तदन्तात्तसिः स्यात्। प्रद्युम्नः कृष्णतः प्रति। आद्यादिभ्य उपसंख्यानम्। आदौ
आदितः। मध्ये मध्यतः। अंततः। पृष्ठतः। पार्श्वतः। आकृतिगणोऽयम्। स्वरेण स्वरतः। वर्णतः। अपादा
ने चाहीयरुहोः। अपादाने या पंचमी तदन्तात्तसिः स्यात्। ग्रामादागच्छति ग्रामतः। अहीयरु
होः किं। स्वर्गाद्धीयते। पर्वतादवरोहति। अतिग्रहाव्यथनक्षेपेष्वकर्तरि तृतीयायाः। अकर्तरि
तृतीयान्ताद्वा तसिः। अतिग्रहः। अतिक्रम्य ग्रहणम्। चारित्रेणातिगृह्यते। चारित्रतो
चारित्रेणान्यानतिक्रम्य वर्तत इत्यर्थः। अव्यथनं अचलनं। वृत्तेन न व्यथते वृत्ततो न व्यथ
ते। वृत्तेन न चलतीत्यर्थः। क्षेपे वृत्तेनाक्षिप्तः। वृत्ततः। क्षिप्तः। वृत्तेन निंदित इत्यर्थः। अकर्तरि किं
देवदत्तेनाक्षिप्तः। हीयमानपापयोगाच्च। हीयमानपापयुक्तादकर्तरि तृतीयान्ताद्वा तसिः।
वृत्तेन हीयते। वृत्ततो हीयते। वृत्तेन पापः। वृत्ततः पापः। क्षेपस्याविवक्षायां क्षेपे त्वनु पूर्वेण सिद्धं। अकर्तरीति किं
देवदत्तेन हीयते। षष्ठ्या व्याश्रये। षष्ठ्यन्ताद्वा तसिः। नानापक्षसमाश्रये। देवा अर्जुनतोऽभवन्
अर्जुनपक्षे इत्यर्थः। व्याश्रये किं। वृक्षस्य शाखा। रोगाच्चापनयने। रोगवाचिनः षष्ठ्यन्ताद्वा तसिः
चिकित्सायामपवादः। प्रवाहिकातः कुरु। प्रतीकारमस्याः कुर्वित्यर्थः। अपनयने किं। प्रवाहिकायाः प्रको
पं करोति। कृभ्वस्तियोगे संपद्यकर्तरि च्विः। अभूततद्भावे च प्रकृतेर्विकारात्मतायां प्राप्नुव
त्याः प्रकृतेर्वर्तमानाद्विकारशब्दात्स्वार्थे च्विर्वा स्यात्करोत्यादिभिर्योगे। अस्य च्वौ। अवर्णस्य
ईत्स्यात् च्वौ। वेर्लोपः। च्विप्रत्ययस्य लोपः। अकृष्णः कृष्णः संपद्यते तं करोति कृष्णीकरोति

स्वरादिनिपातमव्ययं ...

हल्सः।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

म्रुङीभवति पक्षस्याद् अव्ययस्य दीर्घत्वं नेति केचित् तन्निर्मूलम् इति स्यादिति [illegible] महाविभाषया च्वेरभावे सिद्धम् [illegible]

ग्रसीभवति गंगी स्यात् अव्ययस्य [illegible] वाच्यं नेति वाचो दोषाभूतमहः दिवाभूता रात्रिः एत
च्चाव्ययीभावे चेति सूत्रे भाष्ये उक्तं [illegible] एलः परस्याच्छब्दयोः कारस्य लोपः स्यात् वो
च्चौ च परतः गांगीभवति च्वौ च च्वौ च परे पूर्वस्य दीर्घः स्यात् [illegible] स्यादिति चेत्
[illegible] यदि नेष्यते न स्वेन [illegible] च्चिरेव [illegible] मात्रीकरोति [illegible]
[illegible] लोपश्च एषां लोपः स्यात् च्विश्च [illegible] करोति उन्मनी स्यात् उच्चैश्च
द करोति विचेतीकरोति विमूलीकरोति विरजीकरोति विभाषा साति कार्त्स्न्ये च्विविषये सातिर्वा
स्यात् साकल्ये सात्प्रत्ययो [illegible] न स्यात् दधि सिंचति [illegible] अग्निः सम्पद्यते अग्नि
वो सात् भवति [illegible] विभाषया वाक्यमपि कार्त्स्न्ये किं एकदेशे न [illegible] भवति [illegible] अभिविधौ स
२४ म्पदा च सम्पदा कृभ्वस्तिभिर्योगे सातिर्वा स्यात् [illegible] कृभ्वस्तियोगे [illegible] सम्पदा नुवाक्य
मेव अग्निसात् सम्पद्यते [illegible] अग्नीभवति जलं [illegible] जलीभवति
लवणं एकस्याः [illegible] किंचिद
[illegible] तदधीनवचने सातिः स्यात् कृभ्वस्तिभिः सम्पदा च योगे वा
राजसात् सम्पद्यते राजाधीनमित्यर्थः देये त्रा च तदधीने देये त्रा स्यात् सातिश्च कृभ्वादियोगे वि
प्राधीनं देयं करोति विप्रत्रा करोति विप्रत्रा सम्पद्यते [illegible] विप्रसात् [illegible] देयं किं राजसात् [illegible]
ति [illegible] देवमनुष्यपुरुष [illegible] द्वितीयासप्तम्योर्बहुलं द्वितीयासप्तम्यन्तेभ्यः [illegible]
म्यन्तेभ्यस्त्रा स्यात् देवत्रा नन्दति [illegible] बहुलोक्तेः अन्यत्रापि बहुत्रा जीवतो मनः अव्यक्तानु
करणाद् द्व्यजवरार्धादनितौ डाच् [illegible] अवरं न्यूनं [illegible] यावत्
र्धं यस्य तस्मात् डाच् स्यात् कृभ्वस्तिभिर्योगे [illegible]
[illegible] ति
[illegible] पटपटा करोति अव्यक्तानुकरणात् किं [illegible]
[illegible] करोति [illegible] करोति [illegible]
[illegible] करोति [illegible]

[illegible] देवत्रा [illegible] मनुष्यत्रा [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

५४ अंतरवयवानां बहिर्निष्क्रामनं
निष्कुलान्निष्कोषणे ॥८

बीजात्कृषौ। द्वितीयादिभ्यो डाच् कृञ एव योगे कर्षणेऽर्थे। बहुलोक्ते सव्यत्वानुकारणाडज्य-
स्य डाचि नु श्चिर्वा। द्वितीयं तृतीयं कर्षणं करोति। द्वितीयाकरोति तृतीयाकरोति। शम्बनुषा-
प्रतिलोमेऽनुलोमं कृष्टं क्षेत्रं पुनः प्रतिलोमं कर्षति शम्बाकरोति। बीजेन सह कर्षति बीजा-
करोति। संख्यायाश्च गुणान्तायाः। कृञो योगे कृषौ डाच् स्यात्। द्विगुणाकरोति क्षेत्रं क्षेत्रकामेन
द्विगुणं कर्षणं करोतीत्यर्थः। समयाच्च यापनायाम्। कृभ्वस्तियोगे डाच् स्याद्यापने-
ऽर्थे। समयाकरोति कालं यापयतीत्यर्थः। सपत्रनिष्पत्रादतिव्यथने। सपत्राकरोति मृगं सपुंखशरप्र-
वेशनेन सपत्रं करोतीत्यर्थः। निष्पत्राकरोति सपत्रस्य शरस्यापरपार्श्वे निर्गमनात् निष्पत्रं करो-
तीत्यर्थः। अतिव्यथने किं सपत्रं निष्पत्रं वा करोति भूतलम्। निष्कुलान्निष्कोषणे। दाडिमान्निर्गतं कुल-
मन्तरवयवानां समूहो यस्मादिति बहुव्रीहिः। सुखप्रियादानुलोम्ये। सुखाकरोति प्रियाक-
रोति गुरुम्। अनुकूलाचरणेनानंदयतीत्यर्थः। दुःखात्प्रातिलोम्ये। दुःखाकरोति स्वामिनं पीड-
यतीत्यर्थः। शूलात्पाके। शूलाकरोति मांसं शूलेन पचतीत्यर्थः। सत्यादशपथे। सत्याकरोति भां-
ण्डं वणिक् क्रेतव्यमिति तथ्यं करोतीत्यर्थः। अशपथे तु सत्यं करोति विप्रः। मद्रात्परिवापणे। मद्र-
शब्दो मांगल्यार्थः। परिवापणं मुण्डनं मद्राकरोति कुमारं मांगल्यमुण्डनेन संस्करोतीत्यर्थः। भद्राच्चे-
ति वक्तव्यम्। भद्राकरोतीत्यर्थः। परिवापणे किं मद्रं करोति ~~मुण्डनं करोतीत्यर्थः~~। इति ताद्धित-
प्रक्रिया। सर्वस्य द्वे। अधिकारोऽयम्। नित्यवीप्सयोः। आभीक्ष्ण्ये वीप्सायां च द्योत्ये पदस्य द्विर्वच-
नं स्यात्। आभीक्ष्ण्यमिति ङन्तेषु अव्ययसंज्ञककृदन्तेषु च। पचति पचति। भुक्त्वा भुक्त्वा। वीप्सायां वृक्षं वृक्षं सिंचति।
ग्रामो ग्रामो रमणीयः। परेर्वर्जने। परि परि वंगेभ्यो वृष्टो देवः। वंगान्परिहृत्येत्यर्थः। उपर्यध्यध-
सः सामीप्ये। उपर्युपरि ग्रामं ग्रामस्योपरिष्टात्समीपे देशे इत्यर्थः। अध्यधि सुखं सुखस्योपरिष्टा-
त्सामीप्यकाले दुःखमित्यर्थः। अधोधो लोकं लोकस्याधस्तात्समीपे देशे इत्यर्थः। वाक्यादेरामन्त्रित-
स्यासूयासंमतिकोपकुत्सनभर्त्सनेषु। असूयायां सुन्दर सुन्दर वृथा ते सौन्दर्यम्। संमतौ देव देव
वंद्योऽसि। कोपे दुर्विनीत दुर्विनीत इदानीं ज्ञास्यसि। कुत्सने ~~धानुष्क~~ धानुष्क धानुष्क वृथा ते धनुः।

सामीप्यं प्रत्यासत्तिः तद्देशकालकृता वा ॥४

परेर्वर्जने वा वचनम्। परिवंगेभ्यः ॥५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मत्सेने चौरचौर ह्यानायि ष्यामित्यां एकंवकुव्रीहिवन्। द्विकज्ञो एकनाको वकुव्रीहिवन्स्या
न्नं ते न सु [illegible] पपुंवद्भावो एकैकमदारामि रुहु यो रुपि सुपा लुकि सति वकुव्रीहिवद्भावादेव
प्राप्ति पदिकत्वात् समुदायात् सुप्। एकैकयाकुत्ये रुपूर्वभागे पुंवद्भावादि [illegible] ग्रहकि विभूषा। प्रथमार्थ [illegible]
सर्वनाम्नः नं बकुव्रीहावित्यत्र पुनर्बहुव्रीहिग्रहणं मुख्यबहुव्रीहिलाभार्थं तेनानिदिष्टे बहुव्रीहौ [illegible]
२ सर्वनामतास्यैवेति प्राचां। तत्तु न मतुभाष्यमते [illegible] त्यावि मेवनन्नु। सूत्रकारमते पि बहु
कौ व्रीह्यर्थे अलौकिकविग्रहे निषेधकान्न मुख्यबहुव्रीहावित्यतिदेशनुं केवलानाहि एकैकस्मै
प्रियेति गौणाचपीडायां द्योन्यायां द्वन्द्वे। बहुव्रीहिवद्भावत्ता गता गता विरहान्यी [illegible] न स्येयम्
८२ क्वि। बहुव्रीहिवद्भावात् सुलुकु गत्व गमादू रुपुंवद्भावः। कर्मधारयवत्तु त्तरेषु तरेषु द्विव
चनेषु कर्मधारयवत्कार्यं प्रयोजनं रहो पपुंवद्भावान्तोदात्तत्वानि। कारे गुणवचनस्य
साद्वतेषु घोत्य गुणवचनस्य द्वेस्तः। तेन्त्यात्कर्मधारयवन्तु कर्मधारयवद्भुत्तरेष्वित्यतिदिको
गम्। तेन पूर्वभागस्य पुंवद्भावः। समासस्य अन्तोदात्तत्वं च पटुपट्वी पटुपटी। पटुसंदृष्टा
दूषन्त्युक्तेति यावन्। गुणोपसर्जनद्रव्यवाचिनः। केवलगुणवाचिनस्तु न स्यत् जैशुक्लशुक्लह
पंशुक्ला। शुक्लाः। पटः। आनुपूर्व्ये द्वे वाच्ये। मूले मूले स्थूलाः। संभ्रमेण प्रवृत्तौ यथेष्टमने
कधा प्रयोगो न्यायसिद्धः। सर्प सर्प। बुध्यस्व बुध्यस्व। सर्प। बुध्यस्व बुध्यस्व। क्रियास
मभिहारे च लुनीहि लुनीहि इत्येवायं लुनाति नित्यवीप्सयो रिति सिद्धो भृगुणा चै। द्विवार्य
मिदं पचनं। पुनः पुनः [illegible] समुच्चिन्त्य षोनकुले लघुवा कर्मव्यतिहारे सर्वना
म्नो द्वे वाच्ये। समासवच्च बहुलं बहुलग्रहणादन्यपरयोर्न समासवत्। इतरेतरमन्योन्यमिति
त्यं अ समासवद्भावे पूर्वपदस्य सुपः सु [illegible]। अन्योन्यविप्रा नमंति। अन्योन्ये। अन्योन्ये
न कृतं [illegible] नामि न्यादि अन्योन्ये पुष्करे राम्भर्यां मूर्धिसाच्यं। एवं परस्परम् [illegible] कास्का दि
त्यादि सर्जनीयस्य सः। [illegible] स्त्रीनपुंसकयोरुत्तरपदस्थस्याम्भावो वा [illegible]
वो वाच्यः। अन्योन्यामन्योन्यं परस्परां परस्परं [illegible] तेन कालेन यः।
अत्र केचित् [illegible] ईरयितयामेव [illegible] नेस्त्री [illegible] कर विशेषः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नीयादि पूर्ववदेव रूपमित्याहुः । अन्ये तु उदाहरणस्य दिङ्मात्रत्वाज्जसर्वेति भस्त्रीनामामा-
देशं मा कुरु । दलद्वये विधानमाचः । स्त्रीवेत्यादि रूपं । स्वमो । समासे [illegible] मूलच्चो भिन्ने हि वाकु-
लकार्थं । तथा हि अन्योन्यं परस्परमित्यत्र यल्लवयोः पूर्वपादाः । न च सर्वनाम्नो वृत्ति-
मात्रे पुंवद्भावः । अन्यपरयोः समासवद्भावान्न च द्विर्वचनमेव नवृत्तिः । यायाद्वियौ
प्रैदानि कानस्य छौ समासा । क्रियान्नमुख सम्बीभूवे न्यायापत्ति प्रसंगान्तु । अन्योन्यमित्ति कृतर-
मित्यत्र चाद्य स्त्रियादिमदृश्य [illegible] द्वौ प्रादौ । अन्योन्यसंसक्तमहस्त्रियामं अन्योन्याश्रयं तर-
स्वरादि सादृश्यं परस्परं [illegible] लौकिकप्रादौ । सर्वे वा कुलकबलल्ले न समाधेय-
मू प्रकुलवानिक मा [illegible] रागं स्त्रियामित्ति रूपे । अन्योन्यसंज्ञ [illegible] दिति माघो चा-
त्रप्रमाणमिति । अकृच्छ्रे प्रियसुखयोरन्यतरस्याम् । प्रियप्रियेण ददाति । प्रियेण वा । सुख-
सुखेन सुखेन वा । द्विर्वचने कर्मधारयवद्भावात् सुपो लुकि पुनस्तदेव वचनं अतिप्रिय-
मपि वास्तु । अनतायासेन ददातीत्यर्थः ॥ यथास्वे यथायथम् । यथास्वमिति वीप्सायाम् [illegible] मव्ययी-
भावः । यो य आत्मा यच्च यदात्मीयं तत्र यथास्वं । तस्मिन् यथायाथ्य [illegible] वा द्विर्वचनि [illegible] पात्य-
ते यथायथं [illegible] यथास्वभावमित्यर्थः । यथात्मीयमिति वा । द्वन्द्वं रहस्यमर्यादावचनव्यु-
त्क्रमणयज्ञपात्रप्रयोगाभिव्यक्तिषु । द्विशब्दस्य द्विर्वचनं पूर्वपदस्यामभावः अत्वं चोत्तरप-
दस्य नपुंसकत्वं चानिपात्यते । [illegible] तत्र रहस्ये द्वन्द्वं [illegible] विग्रहस्य भूतानां । द्वन्द्व-
मेतेषु [illegible] मर्यादायाम् [illegible] आचतुरं हीमे पशवो द्वन्द्वं मिथुनायन्ते ।
मातापुत्रेण मिथुनं गच्छन्तीत्यर्थः । व्युत्क्रमणे द्वन्द्वं व्युत्क्रान्ताः [illegible] यज्ञपात्र-
स्याने द्वन्द्वं व्युत्क्रान्ताः । [illegible] संबन्धेन प्रयोगः [illegible] द्वन्द्वं यज्ञपात्राणि प्रयुनक्ति । द्वन्द्वसं-
कर्षणा वासुदेवौ अभिव्यक्तौ साहचर्येणाभिव्यक्तौ । योगविभागादन्यत्रापि द्वन्द्वमित्यते ॥ इति द्विरु-
क्तप्रक्रिया ॥ इति श्रीभट्टोजिदीक्षितविरचितायां सिद्धान्तकौमुद्यां पूर्वार्धं समाप्तम् । शुभमस्तु लेखकपाठ-
कयोः ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

[illegible] सर्गः ६ ॥ [illegible] सर्गः ८४ ॥ [illegible] सर्गः ८२ ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

हायनानां युवादिस्तु ... श्रोत्रिय ... [illegible]

श्रीगणेशाय नमः। नमः सरस्वत्यै नमः। ॐ ध्रौं ह्रां हंती चैतौं एवं महर्षि भि र्हादेवम्
तो [illegible] तेः प्रणम्य विभुं विजयते तत्त्वाम् पूर्वार्धे कथिता स्तु ये ये प्रत्ययो माध्याय वर्तिने
प्रत्यया त्रयका प्यते तृतीयाध्याय गोचराः तत्रादौ दश लकाराः प्रदर्श्यन्ते लट् लिट् लुट्
लृट् लेट् लोट् लङ् लिङ् लुङ् लृङ्। एषु पञ्चमो लकार[illegible] छन्दोमात्रगोचरः। वर्तमाने लट्।
वर्तमानक्रियावृत्तेर्धातोर्लट् स्यात्। टेरितौ वितो। लः कर्मणि च भावे चाकर्मकेभ्यः। लकारः
सकर्मकेभ्यः कर्मणि कर्तरि च स्युरकर्मकेभ्यो भावे कर्तरि च। लस्य। आदेशः। तिप्
२४ तस्झिसिप्थस्थमिब्वस्मस्तातांझथासाथांध्वमिड्वहिमहिङ्। एषे लकारस्
थानेप्रादेश्याः स्युः। लः परस्मैपदम्। लादेशाः परस्मैपदसंज्ञाः स्युः। तङानावात्मनेपद
म्। तङ्प्रत्याहारः शानच्कानचौ चैतत्संज्ञाः स्युः। पूर्वसंज्ञापवादः। अनुदात्तङित
आत्मनेपदम्। अनुदात्तेतो ङितश्चात्मनेपदम्। अनुदात्तेत उपदेशे यो ङिन्न तदन्ताच्च धातो
र्लस्य स्थाने आत्मनेपदं स्यात्। स्वरितञितः कर्त्रभिप्राये क्रियाफले। स्वरितेतो ञित
श्च धातोरात्मनेपदं स्यात् कर्तरि गामिनि क्रियाफले। शेषात् कर्तरि परस्मैपदम्। आत्मनेपद
निमित्तहीनाद्धातोः कर्तरि परस्मैपदं स्यात्। तिङस्त्रीणि त्रीणि प्रथममध्यमोत्तमाः। तिङ
उभयोः पदयोः त्रयस्त्रिकाः क्रमादेतत्संज्ञाः स्युः। युष्मद्युपपदे समानाधिकरणे स्थानिन्यपि
मध्यमः। तिङ्वाच्यकारकवाचिनि युष्मदि प्रयुज्यमानेऽप्रयुज्यमाने च मध्यमः स्यात्। प्रहासे
च मन्योपपदे मन्यतेरुत्तम एकवच्च। मन्यधातुरुपपदे यस्य धातोस्तस्मिन्प्रकृतिभूते सति
मध्यमः स्यात् परिहासे मन्यतेरुत्तमः स्यात् स चैकवद्भावश्च। स्यात् अस्मद्युत्तमः। शेषे
प्रथमः। मध्यमोत्तमयोरविषये प्रथमः स्यात्। भूवादयो धातवः। क्रियावाचिनो भ्वादयो धातुसंज्ञाः
स्युः। कर्तरि शप्। कर्त्रर्थे सार्वधातुके परे धातोः शप् स्यात्। शपावितौ। [illegible] सार्वधातुकार्धधातुके

तान्येकवचनद्विवचनबहुवचनान्येकशः। लडुप्रथमादि [illegible] तिङः [illegible] एकवचनादिसंज्ञानि स्युः [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पूर्वं ... ओदनं भोक्ष्यसे ... [illegible]

धातुकं संज्ञः स्यात् ... लघु सूत्रस्य मा: । लिट् इति ॥

ओः । अनयोः परयोरिगन्तांगस्य गुणः स्यात् अवादेशः । भवति भवतः । झोऽन्तः । प्रत्ययावयवस्य झ
स्यान्तादेशः स्यात् । अतो गुणे । भवसि भवथः भवथ । अतो दीर्घो यञि । अतोंगस्य दीर्घः स्याद्य
ञादौ सार्वधातुके परे । भवामि भवावः भवामः । स भवति तौ भवतः ते भवन्ति त्वं भवसि युवां भवथ
यूयं भवथ अहं भवामि ... [illegible] ... प्रहासे च । यथा ... नेमां भूमिं एहि म
न्यसे ओदनं भोक्ष्यसे इत्यादि । परोक्षे लिट् । भूतानद्यतनपरोक्षार्थवृत्तेर्धातोर्लिट् स्यात्
लस्य तिबादयः । लिट् च । लिडादेशः ... बादीनां णलादयो नव स्युः । भूव इ
ति स्थिते भुवो वुग्लुङ्लिटोः । भुवो वुगागमः स्यात् लुङि लिटि च अचि । इत्यचि वुकि कृते
बाधते एकाचो द्वे प्रथमस्य । अजादेर्द्वितीयस्य । लिटि धातोरनभ्यासस्य लिटि परे
अनभ्यासस्य धातोरवयवस्यैकाचः प्रथमस्य द्वे स्तः अजादेर्द्वितीयस्य । भूव भूव
इति स्थिते पूर्वोऽभ्यासः । अत्र ये द्वे तयोः पूर्वोऽभ्याससंज्ञः स्यात् । हलादिः शेषः । अभ्यासस्या
दिर्हल् शिष्यते अन्ये हलो लुप्यन्ते इति वलोपः । ह्रस्वः । अभ्यासस्याचो ह्रस्वः स्यात् । भवतेरः । भ
वतेरभ्यासोकारस्य अः स्यात् लिटि । अभ्यासे चर्च । अभ्यासे झलां चरः स्युः जश्च । झशां जशः । खयां
चरः । जत्रापि प्रकृति जशः प्रकृति जशः । प्रकृति चरां प्रकृति चर इति विवेकः । ... नभ्यासानुस्
... ... ऊर्ध्वं ... समाप्तेः ... भी ... ... स्मिन्नातव्यो ... दसिद्धस्वो
... वुकः सिद्धत्वात् ... ... वुग्युटावुवङ्यणोः सिद्धौ वक्तव्यौ । बभूव ... बभूवतुः ... बभूवुः
... धातोर्लिट् स्यात् ... सीत् ... ल्लृट् । लृ इति ल्लृ इ ... धातोः स्यतासी
... ... लृलुटोः । परस्मै ... आर्धधातुकं शेषः । तिङ्शित् ... धातोर्विहिते
... प्रत्यय ... स्यात् । लुटः प्रथमस्य डारौरसः । डा रौ रस् एते क्रमात् स्युः । डित्वसामर्थ्या
दभस्यापि टेर्लोपः । पुगन्तलघूपधस्य च । पुगन्तस्य लघूपधस्य चांगस्येको गुणः । स्यात् सार्वधातुका
र्धधातुकयोः । येनना ... न तेन न व्यवहितेऽपि वचनप्रामाण्यात् तेन ... ... वने ... व्यवहि
तस्येको न गुणः । भवि ... ... आर्धधातुके ... दीर्घो ... ... न लुः । भवि

न लि ... [illegible] ... बभूव बभूवतुः बभूवुः आर्धधातुकस्येड्वलादेः वलादेरार्धधातुकस्येडागमः स्यात् बभूविथ बभूवथुः बभूव बभूविव ... [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

=उपमेयेषु पीदर्शना ... तेनेति = अडादौ ... क्रियते किंतु लङि अंगस्येतिभावः =९ ... तनेमः ... इति भावः =१

विता तासि सकारो लोपः तासेरस्तेश्च लोपः स्यात् सादौ प्रत्यये परे रिच रादौ प्रत्यये परे प्रागवत् भविता
रौ भवितारः भवितासि भवितास्थः भवितास्थ भवितास्मि भवितास्वः भवितास्मः लृट् चौ शेच भविष्यदर्थाद्धा
तोर्लृट् स्यात् स्यतासी लृलुटोः धातोः स्यप्रत्ययः भविष्यति भविष्यतः भविष्यन्ति भविष्य
सि भविष्यथः भविष्यथ भविष्यामि भविष्यावः भविष्यामः लोट् चेच विध्यादिष्वर्थेषु लोट् स्यात्
आशिषि लिङ्लोटौ धातोर्लिङ्लोटावाशिषि स्तः एरुः लोट इकारस्य उः स्यात् भवतु तुह्योस्तातङ्
ङाशिष्यन्यतरस्यां तुह्योरा शिषि तातङ् स्यात् अनेकाल्त्वात्सर्वादेशः यद्यपि ङिच्चेत्यथम
वृ पवादत्वात् न्याय्ये ङिच्चेत्युक्तं न तु ङिदित्युच्चारितं तात्पर्यं इति गुणवृद्धिप्रतिषेधसंप्रसारणाद्यर्थं
ति यासंभवात् युयोर्जानङ्कारे तातङि कारे तातङि मध्यमपुरुषवृत्ते परेण बाध्यते तुह्योस्तातङ्
८५ वादयोरपि सम्भवन्तु भवतात् लोटो लङ्वत् लोटो लङ्वत्कार्यं स्यात् तेन तामादयः ८५
सलोपश्च तस्थादि तं ताम् तामः ङितश्च तु तामादयः क्रमात्स्युः नित्यं ङितः सकारा
न्तस्य ङितः नित्यं लोपः स्यात् अतो लोपस्य स्यादिति सस्य लोपः स्यात् भवन्तु भव तु सेर्ह्यपि
च लोटः सेर्हिः स्यात् सोऽपिच्च अतो हेः अतः परस्य हेर्लुक् स्यात् भव भवतात् भवतं भवत
मेर्निः लोटो मेर्निः स्यात् आडुत्तमस्य पिच्च लोट उत्तमस्याडागमः स्यात् सोऽपिच्च
स्यात् भवानि भवाव भवाम अनद्यतने लङ् अनद्यतने लङ् अनद्यतनभूतार्थवृत्ते लङ् स्यात्
लङ्लुङ्लृङ्क्ष्वडुदात्तः एषु परेषु अङ्गस्याडागमः स्यात् सच्चोदात्तः इतश्च ङितो लस्य परस्मैप
दस्येकारान्तस्य लोपः स्यात् अभवत् अभवतां अभवन् अभवः अभवतं अभवत अभवं अभवाव अभ
वाम विधिनिमन्त्रणामन्त्रणाधीष्टसंप्रश्नप्रार्थनेषु लिङ् एषु अर्थेषु द्योत्येषु
वाच्येषु वा लिङ् स्यात् विधिः प्रेरणं भृत्यादेर्निकृष्टस्य प्रवर्तनं निमन्त्रणं नियोगकरणं आव
श्यके श्राद्धभोजनादौ दौहित्रादेः प्रवर्तनं आमन्त्रणं कामचारानुज्ञा अधीष्टं सत्कारपूर्वको
व्यापारः प्रवर्तनाया लिङ् चतुर्णां पृथग्रूपाभावात् न प्रपञ्चार्थं यासुट् परस्मैपदेषूदात्तो ङिच्च
लिङः परस्मैपदानां यासुडागमः स्यात् सचोदात्तो ङिच्च ङित् ... ... यत्र वर्तते ... पदानुबन्धकार्यं
पत्, ताल्वादीति प्रातिषेध इति आदेशस्य ... ... हल्लन्ता ... ... सकार्य्यः कार्य्याः ...

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्यात् सत्यामसुट् न बाध्यते लिङो यासुट् नकारस्य मकारे सुट् तिङ्गत्वेऽपि च यमपदानु लिङि स्फुटं मेकुसु सत्रां स्यने

पदि गैतेपेयुः अत्र परस्मैपदे धातुकार्ये वेस्यु याइन्यस्य इयादेशः स्यात् गुणः य लोपश्च भ

वतुर्भवेता जेजेरसुलिङो जेजेसु स्यात् जुहुयात् इस्यपदान्ता सुपदे वाक्यमेव अपि परस्मैपदे कादे

नुः स्यात् इति प्राप्ते परत्वात् जातो येयुरिति कार्यच यद्यपि सेव गच्छ पर लुपत्वात् यास्यापिया सु

त्पे सस्य इयइति व्याख्येयं एवं वल्लोपे स्यापवाद इयु अजो येयं इत्यत्र संधि नार्थः भवेयुः भवेः भ

वेतं भवेत भवेयं भवेव भवेम लिङ् आशिषि आशिषि लिङ् क्लिशु धेधा तु कासन्तु स्यात् क्रियाशिषि

आशिषि लिङो यासुट् किन्स्यात् स्को निति सलोपः किति च गुणवृद्धी न स्तः भूयात् भूयास्तां भूयासुः भूयाः भूयास्तं भूयास्त भूयासं भूयास्व भूयास्म लुङ् भू

तार्थे धातोर्लुङ् स्यात् माङि लुङ् सर्वलकारापवादः स्मोत्तरे लङ् च स्मोत्तरे माङि लुङ् स्यात्

लङ् च लिलुङि चिकाद्यपवादः च्लेः सिच् इच्चावितौ गातिस्थाघुपाभूभ्यः इत्यादिना परस्मैपदेषु सिचो लुक् अभूत्

सौ परे पदे भूः अभः सिचो लुकि स्यात् भवा विलोपादेः पिवती गुच्छेन भूवो लिङि भूसु एतयो सार्व

धातुके तिङि परे गुणो न स्यात् जो लिसिचापू जो सिच्च असूचे ति स्मा इत्यादेशः सिज्लुक्यस्य सोत

ङि भूसु एतयो सार्वधातुके तिङि परेगुणो न स्यात् आशिष्टि सिचोऽपृक्तो सिज्लुक्यसे च ति स्मा

अपि सिज्लुक्यस्य सो न भवति अमात्यं कर्मधारयः ज्ञातः पंचमः तो लुक् वियमान

सिचो लिङ्अपरस्यापृक्त स्यु फुल ईग गाम स्यात् इति ईट्नेति सिचो लुका अभूताम् अभूवन्

घिषि अभूः अभूतम् अभूत अभूवम् अभूव अभूम

न माङ्योगे अडाटौ न स्तः मा भूत् मा स्म भवत् लिङ्निमित्ते लृङ् क्रियातिपत्तौ हेतुहेतुमद्भावादि

लिङ्निमित्तं तत्र भविष्यत्यर्थे लृङ् स्यात् क्रियायाश्च निष्पत्तौ अभविष्यत् अभविष्यताम् अभविष्यन्

अभविष्यः अभविष्यतम् अभविष्यत अभविष्यम् अभविष्याव अभविष्याम

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

=६ सत्वाद्यर्थ निर्देशः कृतवतो भीम सेनस्यापि संमतमित्यत्र दृष्टुर्द दृष्टुर्द पदकी डायामेव सेवकारो
ज्ञापकः सेधते र्नातिविहितस्य न तावियादि विगुणत्वात् निमाद्यर्थ निर्देशो सोपलक्षणम् =६

=८ न नु पुरान चोपिल स्यातिकाला नेयप दाना सद्यमानायजमानस्य
न दे रे ते न भा विन त्व मितिचेदत्राह: प्रकृतेलिवादिभिरात्मनेपदानोविशे
षणात्वदोषः एवंस्तुदि तलाङ्टेरे इति वक्ष्यति नम् =२

धकपरईत्यत्र नेवसिद्धं समासग्रहणं
गोवल्ली वर्द न्यायेन =५

उपसर्गात्सुनोति न इः

गोत्री स्यस्मनुस्युणः स्यात् प्रभवाति दुःखल्वरान्त्वयो रुपसर्गात्वप्रतिषेधो वक्तव्यः दुःखयि
ति दुःखयति नेते दुःखस्याऽः किंविधिगाच्चेत् पसर्गात्वर्वाच्य प्रभवाणी दुःखिविभाषाका
कार्योव प्रान्त उपदेशूं उपदेशूंकादिषु गादिषा जवजे गदनदादेरन्यास्मिन्नु धातौ परे उपसर्गस्था
न्निमित्तात्परस्य नेर्णत्वं वा स्यात् प्राणिभवति प्रातिभवति इष्टोपसर्गाणाम समस्तत्वे विसंहि
ज्ञातित्या न युक्त संहिते कृपदानित्यानित्या धातूपसर्गयोर्नित्यासंभासो वा कोन्तु साविव
क्षामपेक्षते इति सत्वाद्यर्थनिर्देशु स्वरूपलक्षणं योगीस्त्री भवनीत्यादौ उपदेश्व नदूत्या प्रणो
नू उपसर्गात्स्वथा चिदुःखस्य प्रोनको प्रेभवति परिभवति संभवति अनुभवति अभिभवति दुःख
वाति पारिभवति सन्त्रविलदाराणार्थो वगाजे उक्रोच त्व उपसर्गा पघात्यचो बिलादन्य प्रणीयते प्र
णासण महाविकारपदि णम्वदिति एधंवृद्धौ कथंतां बहूत्रिंशदनुदाचे तः टित आत्मने प
दानां टेरे टितोलस्यात्मनेपदानां टेरेत्व स्यात् एधते सोर्वधातुकमपित् सर्वधातुके
ङिद्वत्स्यात् आतो ङितः अतः परस्य ङितामाकारस्य इय् स्यात् एधेते एधन्ते थासःसे टितोल
स्य थासः से स्यात् एधसे एधेथे एधध्वे अतो गुणे एधे एधावहे एधामहे इजादेश्च गुरु
मतोऽनृच्छः इजादिर्यो धातुर्गुरुमान् ऋच्छत्यन्यस्तत आम् स्यात् लिटि आमोमकारस्य नेत्वमास्
कासोः प्रत्ययात् आम् प्रत्ययो लिट्यतःकृञ्चानुप्रयुज्यते लिटि आमन्तात्
ट्पराः कृञ्नुप्रयुज्यते आम्प्रत्ययवत्कृञो नुप्रयोगस्येति सूत्रेकृञ्ग्रहणसामर्थ्
योगपदनुप्रयोगो न्यस्याद्विज्ञायते तेन कृञ्लिकम ...
तिसूत्रेकृञ्ग्रहणसामर्थ्यापदनुप्रयोगः योगइत्यस्य कृञो धि तीयति जकारगाप्रत्याहारग्रहणात्
कृञ्लिलाभः क्रियासामान्यवाचिनां दामूप्रकृतीनां विशेषवाचित्वात् तदर्थयोः कृञ्मे पान्वयः
संपदिलुप्रत्याहारांमुपमानात् कृञ्लिलाभः क्रियासामान्यवाचित्वादामूप्रकृतीनां विशेष
वाचित्वा तदर्थयोः समेपान्वयः संपदिलुप्रत्याहारां तम्भूं तोप्रत्यन्वितात् प्रयुज्यते कृञ्लिलु
क्रियापक्लेयपरूपमिति परस्मैपदेप्रादोप्रयोगस्यवृत्ताप्रयोगस्य ... दस्य नमनुणसे वि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नवकरोतिः सकर्मको भवतिरकर्मकस्तत्कृञ्ग्रहणम् ... ॥ ... समानाधिकरणः ... सावयपदानि ...
... एवंभ्वस्योरप्यानप्रकृतिसामानाधिकरण्येन ... तथाचमाघः तत्सातपदेविभरावभवेति =४

[illegible interlinear notes] वचनमेव प्रयच्यार्वे ... किं नेनाम्य पदति = २

र्त्तानो चकृत्वा दिः। आमुप्रकृत्या तुल्यमनु प्रयुज्यमानात्कृञो प्यात्मनेपदं स्यात्। इह पूर्ववद्

त्तोनुवत्त्यर्थोवाक्याभेदेन संबंधात्। पूर्ववदेवात्मनेपदं ननु तद्विपरीतमिति तेनकार्ते गोचिकलं

[illegible] इ दोचोका रेया दोनन्तु ह्न' लिडन्त मयो वेहुरक्ति चेच लिङ्देषु योलमयो रेभूङ्रेच एवो सं

एकाचोच्चारणाभावके नेद्' ग्रादेमाना देमेत्योनेति नेनडारोरसोन" कृ एमति स्थिते" अस्यायोगा

लिटकिंतु" आसंयोगात्पकृपिति कुकिं स्यात्। कृति चेति निषेधात्सार्वधातुकार्धधातुका

योरितिगुणः। द्विरुक्ता परे घ्रिपादो द्विर्वचनेचि द्विर्वचनिमित्तेचि परे अचा आदेशो न

स्यात्। द्विचेकर्तव्ये रुक्मु अभ्यासचेत्वं यो स्य अस्यायं द्वित्ये परे घ्यत्य यइति किं वहुश्च इरु

परश्च। हलादि शेषः। उरत्। अभ्यासकवर्गे द्विकाग्यो चुवर्गादेशः। स्यात्। एधाञ्चके एधाञ्च

कार्त्त एधाञ्चक्रिरे" एकोचउपदेशेनुदात्तात्। उपदेशे योयोधातुरेकाचनुदात्तश्च ततः परस्य

धधातुकेस्येट्न स्यात्। उपदेशे इरन्तुमयान्त्यायि एकाचङ्इति किं अवधुं कथा वृत्तिरिथ्यस्यान्। सेट्

तिरि जिसाम। पानुबधोनं निर्दिष्टुपदशोनच यत्रेवादौचैवादौ" नानिनप्रहुकीर्ति एतच्चैत

व एकाचुगुरुणोन ... अत्र इत्येके कालविनयोऽयं तद्धातोः अकृणोनचतिष्ठ ऐकागुरुणा अस्याम

[illegible interlinear notes]

र्थोदनेका चोपदेशो ... परनेवधे कैस्तपु देशी एकाचोपिननिषेधः आदेशापदेसे नेकाच

त्वात्। अनुदात्ता त्वानुपदमेवसेगरणीष्व नेएधाञ्च क्रवे एधाञ्चकायदृतः। बोधवल्लुङ्' लिटगोग्गात्

कुतात्यादेशात्परस्य ... लुङ्लिटधस्य मूर्धन्यादेशः। स्यात्। एधाञ्चकृढ्वे एधाञ्चकृवहे एधाञ्चकृमहे

एधाञ्चकृमहे एधाबभूव अनुबभूव अनुप्रयोग सामर्थ्यात् परस्मैपदं भीवान्नं अस्य आदि कृत्सचा

नुप्रयुज्यते इति कृञ्निति वाकृञ्यात्। अनुजगादेः अभ्यासस्यादन्तो दीर्घः। स्यात्। एधामास एधामासे

[illegible interlinear notes] नुहृत्यादिः एधिता एधितारौ एधितारः। एधितासे एधिता साथे धिच धातोः परस्मै स लोपः। स्यात्। ए

धिताध्वे एधितेति। तास स्यात् सस्यदः स्यादेति परे एधिताहे एधितास्वहे एधितास्महे एधिष्यते एधिष्येते

आसेन; लोट एकारस्य आमेः स्यात्। एधतां एधेतां एधन्तां ... वामे ... परस्मै ... लोटने; कामा ...

[illegible marginal notes] ... इति तस्याः = ४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ग्रमू एतौ ॥ लिट् एधे एधाथे एधध्वे एधे एधावहे एधामहे ॥ लोट् आम स्य एत ए स्यात् आमो पवादः एधे एधावहे ए
धामहै ॥ ओऽदुत्वादीनां अजादीनां अजादीनामाटू स्या त्स्यो भादि वृत्तवत् वक्ष्यते ॥ ऐ एधत
ऐधेतां ऐधन्त ऐधथाः ऐधेथां ऐधध्वं ऐधे ऐधावहि ऐधामहि ॥ लिङ् सीयुट् सलोपः ॥ एधेत एधेयाता
म् एधेरन् ॥ लिङो सस्य सन्स्यात् एधेरन् एधेथाः एधेयाथां एधेध्वं इयो नु लिङादेशस्य ये नस्यात् ।
एधेय एधेवहि एधेमहि ॥ आशीर्लिङि आर्धधातुकत्वात् इट् ॥ सलोपो न ॥ सीयुट् सुटो ॥ एधिषीयाव
२ ये वचाम् इत्युत्वं ॥ एधिषीष्ट एधिषीयास्तां एधिषीरन् एधिषीष्ठाः एधिषीयास्थां एधिषीध्वं एधिषीय एधिषी
३ य एधिषीवहि एधिषीमहि ॥ ऐधिष्ट ऐधिषातां ॥ आत्मनेपदेष्वनतः ॥ अनकारात्परस्यात्मने पदस्य झो
ऽत स्यात् इत्यादेशः ॥ स्यात् ॥ ऐधिषत ऐधिष्ठाः ऐधिषाथां ऐधिढ्वं ऐधिषि ऐधिष्वहि ऐधिष्महि ॥ ऐधिष्य
त ऐधिष्येतां ऐधिष्यन्त ऐधिष्यथाः ऐधिष्येथां ऐधिष्यध्वं ऐधिष्ये ऐधिष्यावहि ऐधिष्यामहि ॥ स्पर्धा संघर्षे ॥ दल्ले दोऽङ्गे दोऽसंगादनुदात्तेत्
८७ गृहेते ॥ ऊदृदन्तैर्यौति ॥ हदौ पुरीषोत्सर्गे ॥ पुष्टि दीप्तौ ॥ भि ॥ वृद्धि ॥ शमा चविनेनो चो नेषु निहन्ति
स्पर्शः ॥ लृप चुतच्चि रिच्च वच्च विच्च तिचत्रि ॥ सजनिजिर्भज भजजन्मजि मार्जि यजयुजकुजु
८१ ॥ ॥ जिदुजिसजस्तजस्त्रज ॥ अद चुदाविदा ॥ दिवादिनदी ॥ पद्य खिद विदविन्दद् ॥ ऊह दमो दीखियाति
दि हदी क्षुधशुधिबुध्य निंबाधि युधि रुधिबाधि वीधृशुधः साधि सिध्यति तिमन्य हन्ना पदि पद्कपितपुनि
पुनः ॥ लिप्त तृपि निभृतप्पति दृप्यन्ती ॥ लिपु लुपु वपू शपू स्व पू स्तोपि ॥ यभ भ्र मलभ गम नम्य मो
मिः ॥ कृषि कृषि दिशी दश मृषि ॥ स्पृश ॥ मृशिष्स्पृशः ॥ क्रोशिः ॥ त्विषपुरुपष ॥ शिषविषपुषपिविष
शुषश्रुषहृष्यवोऽनया घासिः ॥ वसतिर्दहिदिहिदुहानहमि रुहलिहिवहि ॥ भुयाः ॥ अनुदात्ताः सप्तति
र्धातवः ॥ कथाधिकतमन् मु नुदापो मन मेदन स्यनोयो चचाश दिषु नपुंहरवीनोना राधमुपसंख्यानाने
रेतुः ॥ अतुं ॥ ७ किच ॥ त्विघप होसिधचु वुध्यो मन्यपुष्य स्पिष्य रूप नावति ॥ शुपाल्कुकानो निति ॥ स्थोन
निवृत्तये नि जि रविजिमुशक इति सानुबन्धाग्रमीजेषा चिदति ॥ आन्ध जो गौ दे स्थितो भाष्ये पि हरूप ते ॥ ६
व्याघ्रभूत्यादयस्त्वेनन्ते रूपे डुभिर्दिन त्रि स्थिज रंजिमस्जी आदिवर्जितु दद्हगुल्पविभुष्वी ॥ शुषि ॥ १० भाष्यानुक्तो
नवे होत्ता व्याघ्रभूत्यादि संमतेः ॥ ११ स्पर्धसंघर्षे संहषाख्य साम्य भवेक्तो धातवर्ये नोपसर्ग लादकर्मकः ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ग्रभासस्पृ मूर्छू वा । खिय । क्नूषं नेकल्लादिः । क्षुषु । इत्यस्यापवादः । पस्पर्धे स्प
स्पर्धते मूर्छू वाः खय । कर्दते केदां चक्रे ४० ऊर्दा चक्रे गुर्द गुद क्रीडायामेव कुर्दते चक्रु
र्धिना स्पर्धिष्यते । इको दीर्घः स्यात् ... सूपदवाक्यासे ... संकुस्पुर्... स्थान्... करे स्या
दे खूर्दते गुर्दते ३९ गोदते जुगुदे ४८ ... एकाचः । घोष्पन्नः । स्युदिवः कोचित् पदस्य च पदस्य स्वचित्वे ... द न्यम् । कलबूदापी
न्ययीज्ञानं सर्वादयः । एकाचः । घोषन्नः । ... आजनजं लिदि ४५ लिदिसु विच्येत्ते
नवोदनोपूजोपिदः । स्कादीनां च पृथक् ... ग्णानान् ... लव् विकाकुवं पदेत ४९ पत्नीप्रयाणे यतते
तेत २७ स्वादनं स्वादते २० पद कान्ति ... गुदावे इत्यपर्थे । पदते ४९ पत्नीप्रयाणेयतते
ती ३० युज जुज मासने यो जते युयुजे जोजनं नेजुजते ३२ विष्णु वेपू याचने विविषे विवेषे
आघ्रि कृ ... पयते वृष्ट गृधि कौटिल्ये गर्धयते वृध कायर्सा ... ज्ञाकल्पने वृ७ एघादयो नुदात्तेतो
गतागत्या पृथक्ति मूत्र वमो यांता । परस्मैपदिनः । आनन्तरं जपिनो मन्ते अनति । अनन्तादपि । आभास
स्याद्वेदनो हीदे । स्यात् अत् ग्रास्त नतु । आत । लुङ् । आति सह्ङिति स्थिरो इत्थंकृते इत्थं । परस्यस्य स्थाली
प । स्यात् इष्टि पदे सिचु लोपे एकोदेशो मि दो वा च प । आजीनः आति पृ । आति षु । वद व्रज कल
न स्याच् । वदवत्रज फलनेन स्य चा । गस्या च । स्याने । वृद्धि । स्यात् चिपरस्मैपदेषु इति प्राप्ते नेटि इ
गढो ति चि ग्रागु कं नेस्यात् मा भवान् नीनु आति षुं आति षुं ४० चिनी मंदो ने चेन रि चि चे नग्रचेनी
नग्र चोति षां ग्रा चेति पु । ४९ च्युति स्याने चन मे वन मादी कमां आङ्ङविपर्ययेम्प्यादोच ५० इत्यस्य
मौ वा चा ग्रो मो मे चु च्यो न मौ वा इति मोधात्त चेत स्यात् परस्मैपदे परेत्वाच्युत्त नुग्र चयो नानू ५४
आनि नुवां गं ... नाति चुञ्छो न ग्रञ्छु न नुग्रञ्छो नीनुयः का ... च्यय ... नति ५१ मयचि लो ड्योया
लुटः कि यापि ... ति कि न्या दनि दिग्नामि ति नलोप । मध्या ५१ ५६ कुषि पुषि लाधि मथि लिं सम्ले कुनयोः इ
दिच्याना लोचन कुथ्याजृ युध्याजृ लुध्याजृ मेध्याजृ ५४ षिध गत्यां सेधति सिषेध जासेधीनु सात्यदी
घोदिति विधेयश्चादे उपसर्गात्सुनोति सुवति स्यति स्तौति स्तोभति स्यात् सेनय सेध सिच सज स्वज्ञां
परस्यो न्विमिं जोदयो सस्यषां स्यात् सदिरप्रते: प्रतिषिद्धा दुपसर्गात्सदे । सस्यषां । स्यातु सत्त्वः
सौ चैत्य स्यष । स्यात् योगाविभागस्तु सर्वा । किंचगप्रते गिरि नालुवने वो फ्रत्स्विति षुभ विवध
मन्दै । ... नाविद्ययः । ... यो । सत्वे स्यात् ... सचे स्वत्ता वो ... तन सेवा ।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

=८ सेवे मत्रा कार उच्चारणार्थः ... नाली ति वहूमाणात् ... =२ उपसर्गात् ...
=५ क्रियानिर्देशाद् ... लक्किनति षेधः ... नउपसर्गमाश्रित्य ... विजेषिषीति =५
। विकल्पेन ... =२

सा स्वनते । षः स्यात् क्रोजने पुरिनिविभ्यः सेवसितसयसिवुसहस्तुस्वञ्जां पद्विनिविभ्यः परेषां
मेषां सस्य षः स्यात् निषेधति न्यकूलि ताद्व्यवायेपि सेवतिसेत्यादि सिसमुच्चयात्स्त्रा कुयेसुनो
त्यादये स्वेषामट्व्यवायेपि षत्वं स्यात् न्यषेधत् न्यषेधीत् न्यषाधिषु तस्यात्सिद्धमात्सेन चाभ्या
सस्य प्राकृतासिनास्यादिषु स्तत्सेन व्यवायेपि षत्वं स्यात् ... चाभ्यासस्य न तु स्तु नोत्पा
दीनांनिविसिषुतु सेधते गतो गत्यर्थस्य सेधते ष त्वं न स्यात् गंगां विसेधति ८७ सिधूच्चास्तुमौ
२ त्येच च्चास्त्रु मासेन स्वरतिस्रुतिसूयतिधूञ्जादितो वा स्यम स्यादे हृदि तस्य परस्य ब लादेर्वा धे
के धातु कस्येट्वा स्यात् गोप्स्यते गोपिष्यते । जषं जयो स्य योर्धः स्यात् न तु दधातेर्जगुच्छसि वेधि धेषे
ड्रां से धिता से स्यति तेधिष्यति ... कलो जाति जलः परस्य सस्य लोपः स्यात् गलि अ से
८८ धातुसेत्सु असेत्सी असे ... सम पदोन्त्र... धी नञ् सेधि ... दित्यादि ८८ वादं
सदाम् ऋकारउत्तुवादतिच वाप ।।८९ स्वदस्य ... मा मचरा ... का म का विद्
ति अनुपधायाः उपधाया अतो वृद्धिः स्यात् ... ति त्विवषयोपे च वाद ए लुत मो वा उत्रामो
ताल्वान्तिस्यात् चावादच्चाविदा ... फलादेर्लेख्योः फलादेर्लह्योर कारस्य इडादौ परस्मैपद
पदेसिचि वृद्धिर्वा स्यात् आवादीत् अवादीत् ५० बदस्यैवं वर्ग्यादिः ... वदति वावादवे ... तु
वोधिषं ... गदव्यन्यायां वाचो गदति जगाद ... नेगदनपतपदघुमास्यातिशमिति यानि
वानिद्राति प्साति वपति वहति शाम्यति चिनोति देग्धिषु च उपसर्गस्थात् निमित्तात् नस्य
णः स्यात् गदादिषु परे षु प्रणिगदति ५१ रदावि लेखने विलेखने भेदने रसादपर गद अव्यक्तो वा
णेनः धातोर्नादेर्णस्य नः स्यात् णोपदेशास्तु नर्दनाटिनाथनाधनन्दनक्कनॄनॄतश्चेति नादे वे
... वर्णदासान्तु ... दिमिरत्रा पदेषु एवं नवर्गाच नु ... न स्ये नाधते नेन ... कोचि ... दे
मा ङः उपसर्गादसमासेपि णो पदेशस्य उपसर्गस्थान्निमित्तान्परस्य णोपदेशस्य धातोर्नस्य णः स्या
न्नुर्गे समासे समासेपि प्रणदति निर्णदति ... याच ... दिः ... सु ... हे ले

२ ... नवा ... दुष्करः ... उपनि ... ४ ... =२

समासेऽपि ... समासेपृ ... =२ धातु नकारस्य ... वत्स ... दिति ... नवधानात्
तत्र ... कारः ... दीर्घीभावात् ... =२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नदंगर्द नाद्वे लोपद्वेशाचामा
दिकं ज्ञाधा नोपी ह्री भून्ता दका नाम्य नस्य नुदूस्यात् आनर्द आदीन् ५५ नर्दगर्द नाद्वे लोपद्वेशाचामा
विक ज्ञाधा नोपी ह्रीभूनादका नामय नस्य नुदूस्यात् ...ति ५८ कादे कानि ने नूवृकौ दौ नूवृकादति
वोन्न णत्रनुदाति नगर्द ५६।५७ नर्दगि साया ... ति कोकि यायामित्यर्थः खदेति च खदति चावर्दा
५९ खर्दर्दस्थके दमुगतिस्वादि स्वपायां दर्दश्च कौकि यायामित्यर्थः इदिपरमैश्वर्ये इदति इदाचक्र का वदह
६० अतिअदिबंधने अनति आनतत्र अदति आन्नद ६१ इदिपरमैश्वर्ये इदति ...
६० गतित्रदिबंधने अनति आनंत अदति आनद ६१ मिदीति वा ठानव ६५ गडि
विदि अवयवे चवर्ग तृतीयादि विदति अवयव वकारो नीत्यर्थः अन्ये तु तिड मर्दीढति
वदने कांदे नु गं ध्वनि अनया दयः पंचो मेन ति द्विरुया द्रुति कानुपचः उपदेनु धान्सोराधा एजेड
६६ णिदि कुत्सायां निंदति प्रणिंदति ६७ टुनदि समृद्धौ आदि चन चचंप ६९ ऋदि चेष्टायां ऋंदति
नां स्पृनंदति दित्यान्नलोपो न नंधातु ६८ चदि आह्लादने च चंप ६९ क्लिदि परिदेवने चिक्लिंदा ७०
७० कंदि कादि ल्वादि आह्वाने रोदने च चंदौ दचक्रंदच्छ आदि अनुनदा नेना विचन्त्या दि शूनुशीक्
शुचक्रं ... शुचधन लोप। शुध्या नु ७१ अचि क वेगी आ ... अनुपा नेना विचन्त्याप्रि शूनु शीकु
मेचके नाल व्यादिः दंन्त्यादिमित्यके नूकाने। शु मूलिक ७४ लौकद नूनेलौ कानेलो कानेलुलौ
के ७७ श्लोकृ संघाते ग्रंथे संचोद ग्रथ्य मान स्य व्याचानो ग्रथि तु वेला आ ये कार्मेवा। दिमीनो
सकर्मे का श्लाकते ७८ द्रेकृ धेकृ शब्दोत्साहयोः उत्साहो वृद्धिरौ द्वाण्य च दिद्र के दिध्रेके
८० रेकृ शंकायां रेकते ८१ सेकृ स्रेकृ स्रकि श्रकि श्लकि गतौ ८२ ... ८७ शाकि शंकायां जाणग्रकते
अ लोप देशत्वान्नूनं।सिक्केक ८८ मकि मंडने मंकते ९० कक लौल्ये लौल्यं गर्वः चापलं च
गार्व के ८८ वकि कौटिल्ये वंकते ८९ मकि मंडने मंकते ९० ककलौल्ये लौल्यं गर्वः। चापल च
कौ गन्ते चकान्यो प्र ... घाते च चकाने चेके कुकवृक आदाने कोकते चुकुके वर्कते व वोकाके
वकि ... कि ... कुत्रो कुच ष कि व स्थाने ... टिकृ टीकृ गतौ ... लघि गत्यर्थाः ककते
तेड ढौ कौनडु ठो को ... नि बिद्यु ष ... तासत्त्वप्राति बो धोव काघ्या ... कृत्र नर्तनीय पन्त्या दि
मेके ना छिमोजनति वना वचि ११९ ... बेधोवनेको
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दा ग जो ग त्स्या रमे चे नान्थे अघुते त्रा न घो वुबाते मचाते मचि के नवेव राघू लो शृदा यू साम
च्चे ग ा तुते या घङन्थ चि को चे नु क्ष घ ग्रा यो मे वं घा घते श्लाघृ काय ने श्ला घते ११८ अयव
रम्भे पदिनः चघा तू नु ५० फक्कनी चे ग तो नीचै ग तिमेद गमत जस घव वृ फारस्थ फक्क
व नि ११८ नक फान्ते नेकाति ११९ नकि कुक्ष जीवन्ने नेकाति १२० बुक्क मव रम्भ वराशा मूर्व
को बुक्क नि कावफ लने पूलि कावति १२२ ओख राख लाख द्राख धाख ध्रोष णाल मर्थये १२७ मा
वृ श्ला दवा ध्रौ नाखति १२९ अव ग्रावि वावव वि माव म ल्कि णा वणा लि र वर खिल खल खिद्रुव
१८ श्रूविई खिवल्ल रगिल गिग्र गिवगिम गि न गि वा गि ग गि श्लागि द्र गि द्रि गि लि गि ग न्य यो हि
नी यां नाः १५ पंचदश्च त्र त्रयोदश्च न्तीया नाः इक्षायांने घुरि व त्र खि घ्रा चि ग्रि वि इत्य पिचु
न्तुरः कोचित्पठन्ति अभ्यासस्यासवर्णो अभ्यासस्यवर्णौ वा यायो मियङ् उवङौ स्तः असवर्णे चि
पवै वोल सन्निपातपरि भाषया इजादे स्त्रिया मेन ओवत् ऊर्थः म सवर्णे दीर्घे स्याभ्या
सगफ गो न रु फ णो ह्लः प्रो क्तो नमवति क मव वृ ने त्या नू अपा त्वा विपे न न्थे व ल्ल दाण
प्रवक्नापा वि स्ये कुन ते न तो दीर्घः वाया दे ना वे लीत इति नात्वा यो स्येय योच्च उ वति वव फन्तुः वे
खति मेव क्षे नूः १५० खागिक स्यनेव १६१ युगि जुगि वृगि वर्ज ने युगति १६४ घघ कम्ने जंचाच १६५ मम
लिमङ ने १६६ श्रिचि ग्राचा ग्रा १६७ श्रिच्चि च अयुवव गीयां नाः मत्रा नुपाते न एकाविंशतिः वर्चदीप्तौ
१६८ षच समवने सचते से चे सचिता १६९ लोच दर्शने लोचते लुलोचे १७० शच व्यक्तायां वाचि शू
चै १७१ श्वच श्वचि गतौ श्वचते श्वञ्चते १७२ कच वन्धने कचते चकचे कचिता चिपीति वंधनयाः चकचे
चकचे सचस चिकल्क ने कल्कते दंभः ग्रावं चाकथ नमिनाद्यो चे मे चेम मुचे म चि धातूना कायपूर्व
तैप मञ्च पचि व्यक्तीकरणे पंचते १७४ पकाद्ये लोचने न पुनचे कौ जाति स्था नातेनो
पाज ने लुचा तैने दिधो क्रथ कौ क दनो र फो कृ न्ते न गत्वाने नेन वि द्ध्वा नृ त्र मा न्दे
[illegible]

= भ्राजेर्ऋदित्करणमनुदात्तेत्त्वमात्रफलकं = भ्राजभासेत्यादिना वा ङ्परे लोपधाह्रस्वस्य विकल्पितत्वात् अबिभ्रजत् अबिभ्राजत् = २ = १५ [illegible] न च वा [illegible] स्वात् न च [illegible] = १५

भर्जनं जलं विना तण्डुलादेः संतापविशेषः

जे १८२ भ्रजि भृजी भर्जने भ्रंजते उपसर्गादृतीति वृद्धिः प्रांजते भ्रेटं जांचक्रे भ्राजि ८ भर्जते व
भृजे अभर्जिष्ट १८४ एजृ भ्रेजृ भ्राजृ दीप्तौ एजांचक्रे १८७ इज गतिकुत्सनयोः ईजांचक्रे १८८ गाये
विसर्पति ७२ [illegible] परस्मैपदिनः शुच शोके शुशोच ति १८९ कुच शब्दे तारे कोचति १९० कु
ञ्च कौटिल्याल्पीभावयोः अनिदितामिति नलोपः कुच्यात् कुंच्यात् १९२ लुञ्च अपनये
नं लुच्यात् १९३ अञ्चु गतिपूजनयोः अच्यात् गतौ नलोपः पूजायां तु अञ्च्यात् १९४ वंचु
चंचु तंचु त्वंचु म्रुंचु म्लुंचु गत्यर्थाः वच्यात् वंच्यात् [illegible] चीत् अम्रुचीत् अम्लुचीत् २००
लोम्रुचु म्लुचु [illegible] चक्रुचु [illegible] [illegible] स्यात् अम्रुचत् अम्लुचत् अम्लोचीत् २०१ गुचु ग्लुचु
कुजु खुजु स्तेयकरणे [illegible] अगुचत् अग्रोचीत् अग्लुचत् अग्लोचीत् अग्लुचत् अग्लोचीत् अको
जीत् [illegible] चीत् [illegible] अम्लुचत् अग्लुचीत् [illegible] न [illegible] सजि
[illegible] विसर्जने २०७ गुजि [illegible] गुंजति गुंज्यात् २०९ अर्च पूजायां आनर्च
२१० म्लेछ [illegible] २२१ लछ लाछि लक्षणे लछ
लोछ २१८ [illegible] [illegible] [illegible] आन [illegible] कु [illegible] स्वीयो
[illegible] नुट् [illegible] कुर्याद् [illegible] मि मिति मे तेन
[illegible] कौटिल्ये कौटिल्यमवस्थानमिति मैत्रेयः [illegible]
दीर्घः [illegible] [illegible] [illegible] स्फुर्छति [illegible] प्रमादे [illegible] २२०
गच्छ [illegible] [illegible] यादवः [illegible] चकार [illegible]
मे विवास [illegible] प्राचेण [illegible] पूर्वः [illegible] ध्वज ध्वजि गतौ ध्वजति
ध्वजति ध्वजे [illegible] ध्वजति ध्वंजति [illegible] कूज [illegible] तिप्रानुः
जे २३० [illegible] [illegible] [illegible] ज [illegible] चचर्ज
अर्जति [illegible] [illegible] [illegible] स्फा [illegible] क विध येव

परस्मैपदी [illegible] = २

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ञ्मेमप चवर्जायित्वा वलादावार्धधातुके वेष्यते विवाय विव्यतुः विव्युः अत्र वकार
स्य हल् परत्वाद् उपधायां चेति दीर्घे प्राप्ते च पमस्मिन्निति स्यात् इति वचनात् वेताच्छ परत्वे
नैय पदान्तेति निषेधः स्व मदोर्घ यलोपाजादेः कृप्रसन्तस्यानिवदिन युक्तो यत्रालिय एवात्
नितिनिषेधे प्राप्ते कृसृभृवृस्तुद्रुस्रुश्रुवो लिटि एभ्यो लिट इड न स्यात् क्रादीनां च नुरोग
अत्र कार्यनियमार्थं प्रक्रु [illegible] निषेधः सलिटि वेत्वति क्रो
॥ दिभ्य एवं नान्येभ्योऽदूतिनेनैष्य नुपात्वति भानु अजेन्तियमस्यापि न स्यवेवमादिषु क्रादिति
यमप्राप्तिनस्य चेटो निषेधार्थं अत्र चतास्वत्यनितो निन्य उपदेशेत्रो अजन्तो या धातुस्ता
सौ नित्यानिट् नन्जः परस्य यल इट् न स्यात् उपदेशत्वात् उपदेशे अकारवतः तासौ नि
त्यानिटः परस्य यल इट् न स्यात् ऋद्न्तो भारद्वाजस्य तासौ नित्यानिटः ऋदन्तादेवेयुलो
नेट भारद्वाजनियमतेन वेत्तौ नासौ स्यादिट् अर्थमत्र संग्रहः अजन्तोकारवान्वा यस्तास्यनिट्
थलि वेड्यम् ऋदन्त इट् ऋ ड्यावितिटि क्राद्यन्यो लिटि सेट् भवेत् न च स्य [illegible] पूर्वोपिथलि
विकल्प्यः अवक्र अत्र चतास्वदिति उपदेशेवेत इति च योग विभज्य प्राप्तिर्न स्येवापि वेति विधिस्य
भारद्वाजनियमो नित्ये वह्नौ क्र अनन्तरस्येति न्यायात् विवयिथ विवेथ आजिथ विव्यथु विव्य
विव्याय वि विव्य विव्यिम वयेतान्जा जिनावे ष्यति अजिष्यति आजीत् आजेत् वीयात् सिचि
वृद्धिः परस्मैपदेषु इग्जा गस्य वृद्धिः स्यात् परस्मैपदपरे सिचि अवैषीत् आजीत् अवेष्य
त् आजिष्यत् तेज पालने तेजति [illegible] कम्पने एवं
जा वक्षार [illegible] जेवजति [illegible] त्रम्भौ चित्रणयत्
सू [illegible] चिचि [illegible] वदेता [illegible] धातुकयोः
दीर्घ अजन्ताम् [illegible] धातुकयोः दीयान् अहौ [illegible]
अव्य केन्ताव कृजिनौ [illegible] पाठं न [illegible] लज लाजि [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

जजजियुडे मुजहिं साया। मतोजतितुतोजः २५० मुजिपाल नेजेग जगजि गृ जगृ जगृ जि मुजमु
जिमूवदयों गजमदनेच वजत्र जेगजो वदवजे तिवृद्धिः अथ्राजी नुअय टवगी ओ जा
तोअनुदाजेत: बटत्रिं श्रा जू अद् अति क्रमं हिं सनयो अपधोयं तोअधोयं तोपय इत्ये कोअद
जेगान दृ २५० गेष्ठ गेषु नेचे पृचे पाया अचे श्रिपृ गोष्ठं सं ग्राजे जगो पेलु लो वेष्ठे चट चे सायामे
जघाद्दे स्कुटांच कसेन आठिग जो अठ जेआ नठे वाहिएक चयो या वांथनमहि कठि जो के जावक
इफ अधोजेमठजे कठजे २७० मुठिपालने मुठजे फेठवि बाधा या जिफे ठ एठ च एठ च ब्रो। फि
डिज्ञ नादरमेहि जेजिहिं डे कुडिं से ग्रा जे जफुडे कुडि पहे चुकुडेवकि डि विभाजने मड्डि
मडि पविभाषणं वरि हास मनि पोपालभश्च वरिभाष सांयि पिडि सग्राजे मुडि माजे ने माजे जश्च
डिज्ञ गमावश्च मुडजे नुडिजो डजेजो डज विदावण हिंसनं वृजे जे कुडिवित्रा हनन इत्येके चडि
कोपे मुडिहजाये नुडिजा डजे पडिगजो कडिमर्दे भदि मेघ रेडहेड अनादरे जिडिहें डे २९० मुडि
... वाहुजा पत्रा श्यो भाला व्यापालव लाडजे प्रहवि... भाडु श्री धायो मुडजे अथमा तवर्ग
यांतस्माद्यो परस्मैपादिनः मोड गठे मुट तनि... मुठे ठमो दृ... योहनि मोदह मोदृ उन्मादो जिती
योडजः तन मधोपाठ त्वर्षे सामा जाय जिवानु मेदृ दि... पुनि काठे वंधो वजायो चटे त्ये
कचपाटासिचि अयो हलादले छ्यो मिमि वृ त्री प्रापदायो ... जनयाश्च सजाग ... पदि जो मूस
मयां तस्पदाणादे ग्रय जे स्पश्चयजे रदिन श्चवृद्धि नेस्यादिड दो सिचि अकर्मि त्रे अव उमाजो
आट जापटन्न जोड्डा पयापे पिट जु वेट हुं स्यपरिभाषणे लठवा ल्ये मुठ कजा विजु मरणा न्यन जो
डजे थुनव पवथु नेव वाटव वटनु ववटु ववठियर्थि पिंठ जो। मेथि उन्मादजे जदजि
गुट स्पेजनि सिविट न जट अदे सघातेषु टेंश्ने जन ठश्चाये वदको धा या मठ टीजे गुठ ठिठ
नेकुअ सयन्धा गयो। फुटद नापटमेच वलुठव लाडनेजो गन्ना यमि ज्ये के २९० च ठनोर स्त्रवोजे
मवे विट आक्रो शे वन्मा दि... कि टि ज्ये के इट किट कटी गतौ एटति केटति कटति इ काट सवादि
तो विश्वं मिति तिन बे धाप्यं केचिन्नडद्दि जमन चा जमि कते कटना स्यादि वदति गजे चइ मति प्र सिप्य
अयति रं याययइ च नुगेंइ स्युः धेय यस्येय इया यइ अस्यादी व स्पात्ति जादे हि त्यानि अयाच कारया

CC-0. Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दिउदात्तस्तरंति मडि भूषायां । कुडि वैकल्ये । कुंडति । कुंडनेति नु दाहे गर्ते मुट प्रमर्दने २२० चुडि
अल्पीभावे मुडि खंडने मुडनेपुडि चेत्येके पुडति कुटि लुटि लोडने कुटति कुठि लुठि इत्येके
कुडि लुडी त्येपरे स्फुटिर् विशरणे इरित्वाद्वा अस्फुटत् अस्फोटीत् स्फुटअपि केचिन्नु मुदि
त्वान्नुम् स्फुटति । पठव्यकारांतो वाचि । पेठन्तु । पेठिथअपठीन्नु अपाठीन्नु वठ स्थौल्ये वव
ठन्तु । ववठिथ मठ मद निवासयोः । वाठ कुडू जीवने २ठवरि भावनयोः २४० रुठ लुठि रुठ
त्ययोः । बलात्कारे इत्येके रुठति जपाठ रुठ लुठ उठ उपघाते उठति कठे त्येके ऊठ
चकारांपिठ हिंसासंक्लेशनयोः । शठ कैतवे च शुठ प्रतिघाते शुठति शुठीति स्वामी शु
ठति कुठि च कुंठति लुठि आलस्ये प्रतिघाते च त्येके ऊठ च कार पिठि हिंसासंक्लेशनयोः शुठ
कैतवे च शुठ प्रतिघाते शुठति शुठीति स्वामी शुठति कुठि च कुंठति लुठि आलस्ये प्रतिघाते
घाते च शुठि शोषणे २५० रुठि लुठि गतौ चुडु भावकरणे भावकरणं अभिप्रायसूचनं चुड्ड
ति चुचुड्ड अड्ड अभियोगे अड्डति अनड्ड कड्ड कार्कश्ये कड्डति चुड्डादयस्त्रयो दोपधाः । नं
न । २६० क्रीड विहारे तुड तोडने हुड पिड लोडने हुड घसे अडति आडनु । आड्ड । लड विलासे लडति
लडयो लैक्य । एवैकार्थं स्मरणं नु ललनी तिस्वान्यादय । कड मदे कडतीत्येके कंडति
गडि वदनैकदेशे गडति इति दन्त्यान्तोऽयं नान्तः । अथ पवर्गीयान्ताः । तत्रानुदात्ते तः । तीम न्युना ।
मनु द्विक्षिदिति तिप्यते चृपिवृषिपृषिपृच्छ दमरायो । आद्योऽनुदात्तः । क्षीरस्वामी त्वये सेडिति वभ्राम
तेपने निति पे कादि नियमादि दूति तिप्यतेमातिप्य नेलिङ् । सिञ्चा वा त्मनेपदेषु दुक्त
मीपादूलं । एको मन्ताधीलि ऊ आत्मनेपदपरकूं । तिप्यत्रे जोर्कि जो स्मा । कि त्वानगुणा । तिपदीह
औलां जिपत्वानु अजिपदअजिपसाजना अतिक्षुप्सन तिपि द्वे तिपि तिष्ठिपे तिष्ठिपा तेजिष्ठिपे २७०
तिष्ठेचा तिष्ठेपा ने तिष्ठेपिरू तेपृ कम्पने चेति तपे न्यो लेपने इत्येके कम्पने वेपने केपृ गे
पृ ग्लेपृ च चात्कम्पने गतौ च स्वचर्विभागादिति स्वामी मेप्र रेपृ लेपृ च कारू मेपृ रेपृ मृ पा तिप्रत्याक
मान दूत्याद पेदान व्याप्ति मलेपे रुच्ये भेदाथूनं । पाठ्यं मे परभूतेष्वगतौ २८० त्रपूष्टलज्जायां
त्रपते त्रपफलभजत्रपश्च एत्वा ... सन्तो न ... स्वर्गो न भिकि तिलिदि सेदि यालि चंगे
त्रपते ऐकारस्य गुणरात्वेन भावितात् फलभजोर्वैरूप्य संपादकादेशादित्वात् त्रपते स्वकरु ल्लाभावात् विधिः = १
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

=२ उरोऽस्य स्तलइत्यः प्रत्ययेऽस्याशङ्कः सिद्धः तिस्रोऽस्याः अकारोकारमकारात्मकः शब्दाय स्मेति बहुव्रीहौ शेषे इति क प्रत्यये त्र्यम्बकः त्रीलिङ्गं बकानि नेत्राणि यस्येति केचित् =२ =४ सार्वधातुभ्योऽसुनि सुमनः शब्दः सुमनसोऽयं तस्यापत्यमामिः भीष्मास्य सोर्लोपश्चेति वा हलादि
यावादिति सलोपः =५ | =१२ सुप्तिङन्तमित्यनेन संज्ञाविधौ तदन्तग्रहणं नास्ति ज्ञापितत्वाद्धि शिष्टस्य धातुसंज्ञालाभाय स्तत्र सनाद्यन्ता इत्यस्य ... तिस्त्रितस्य सनाद्यन्ता ... निर्धारणा ... =१२

वेत्रे पाते त्रेत्रेपिरे ऋदित्वादिद्वा त्रपि विना त्रपात्रा चिपरी पृ त्रपसी पृ कपि चलने कम्पते च
कम्पे रबिल विस्रबि भ्रंश्ये रबे लल लबे अवस्रंसने लबि अवस्रंसने कबृ वर्णे चक
बे क्लीबृ अधार्ष्ट्ये चिक्लीबे क्षीबृ मदे चीबादाने क्लीमं काश्यने क्लीमते चीभृ चत्न ०० रेभृ
मृत्वे रेभिरे अभि रभि कचित् अपत्यो ... भ्रमते ... मिस्क मिश्रा ... लभे भद्ध उदंस्या
स्तम्भो रिति पूर्वसवर्णः उत्तंभनो विलम्भते ... मिति बाच्य नु न भवति ... विधौ निविध
स्तसोत्र स्यैव तत्त्रुग्र हणानु मधु जम्नु स्याप्त ... मिति प वर्गीयो ऽवधपाठ, स्तम्भ ष्टि निष्टवे
जीयोपधपाठ स्त्रो निम्नाधवं, कोचिदस्य टकार ऊपदेशिगुवा इत्याहु; जम्भु जृंभ भजे
भीजृम्भिमात्र विना रभे राधि रमो रचि ए रस्यो नुमागम; स्यादाचि जभ ते जज भे जं भिता अज
भिष्ठजृ भजे जजृंभे जृम्भ क्यनुनेजुम्भ ल्लो वल्ल भोज ने दाच्यो स्यादि, ववल्भे गल्भ धार्ष्ट्ये ग
ल्भते स्त्र भुपु मादे ताल व्यादिद्यादि स्त्रभ ते स्त्रभ ते पृ भु स्त्रं भसो भजे विपृ भजे रे भृ
भे नपृ भिषृ, अथ परस्मैपदिनः गुपू रक्षणे गुपू धूप विछि पणि पन पाति स्वाय ए आयर्थ
प्रत्ययः एजन्तायां प्रत्यय; स्यात्स्वार्थे गुप्त निति गुणः, सनाद्यन्ता धातवः, सनाद्यन्त ... आयप्रत्ययः लिट्
मेणि उः तथा प्रत्यया गोपायति ... धात्वन्तर सनाद्युदयः गोपायति गोपायति गुपधा
[illegible]
नकेब्ध गुपधातुका वि ब्दधा या माया दयो वास्यु, कास्यूत्र स्यादाम्रीलि ठि कास्म धातो प्रत्य
यानं भवस्यामु स्याम् लि ठि तत्तुम ते आम्प्रत्ययो कार्याणि कान् त्वयो स्त्र त्रि व्यपेक्ष ग्रहणाम
पन्नी यत्स्थानो नेकाच इति वाच्य भिन्यमो अतो लोप, गोपाय धातुको वद पूर्वकाले यदको
मास्य स्याकारस्य लोप, स्यादाय धातु कविषये गोपायां चकार, गोपाया यामास जुगोप जु
गुपतु; ऋदित्वादि द्वा जुगोपिश जगोपिथ नाको विना गोपा गोपा स्यातू गुप्ता न गोप्ता
गोपीता गोपिता गोपिता जुगोपीनु धूपमना पे धूपायति धूपायां चकार ३ धूपाच धूपाथ
नादि धूपि ता धूपि तास्मि जपजल्प व्यक्तायां वाचि जप मानसे च जपसे त्वनेन सम वायते समवायो
बंध, सम्भव बोधे वासप तिरूपलप कारका यां वाचि चुपमन्दायां गतो चोप नि चुचाप चो
पिता तप तनुम्प तु पतु म्प तु पान्तम्प तु म्पक त्रिम्प क उम्फ त्रि पनाडी; नोपनि नतो पतु चलि त्रुप

=७ अत्रेत्थमावार्तिकयोः प्रत्ययग्रहण मपनीयेत्युक्ता प्रत्ययानामादेकाचोऽप्याम भवत्वेव ... उपदेशे ... अदः आद्यधातुकोपदेशोऽपि उपदेशोऽपि अथापरमतो आ
आँकि पि वेरपृक्तलोपा हलिलोपः सर्वविप्रतिषेधेनेति वार्तिकाल्लोपे कारितिलोपे ऽतो लोपो मा स्त ... तरु =७ | आदौधातुकेकिम काययति ह्नो कर्तव्यतायाम ः परस्मि त्रिति स्थानिवत्त्वयस्यात =६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

णुः ॥ मसे योगात्परस्य लिटः ॥ किंत्वाभावान्नलोपो न ॥ किदाशीषीति कित्वान्नलोपः ॥ तुद्यात्
प्राङ्गुपजो गणिकार्तमीति पाश्चकादिगणो पाठात् ट्वय स्तु वति गोः ॥ क्रियानिदेशाद्य
दुः ॥ लुकिन्नपजो नुपीति जीवति जुवति जो पाति जुफति जोफति जुफति इणाद्यो ब्रीव
चर्मबन्धौ च निरेफाः ॥ अन्ये सरेफाः ॥ आद्याश्च त्वान्तः पश्च मोजा ॥ नमो द्विजीयाजा ॥ शुद्ध
वकारवन्तः ॥ पर्व मर्व मफिग पूर्व लर्व नर्व सर्व कर्व खर्व गर्व गुर्व घर्व चर्व गतौ ॥
आद्यः पश्च मोजा ॥ नमो द्विजीयो जोन जन एकोद दुर्भ नर्मीयाजा ॥ द्विजीय सर्मीयाम्मुत्वा ॥ सर्वे
मोपधाः ॥ पर्व तिपव पर्फातिरफति ४५० मर्वति आनर्व पर्वति लर्वति बर्वति पर्वणीयादि
पुर्व मर्वति कर्वति खर्वति गर्वति गुर्वति शर्वति सर्वति ४८० चर्वति ॥ कुवि आच्छादने कुव
ति लुचि ॥ विजादने लुञ्चति जुवति मुवति चुवि वक्त्रसंयोगे चुवति ॥ लुण्ठ सुकिसायां
सभति दसभसंभति सस्तंभ स्तम्भात् ॥ बिभुबि मधुकृत्य के सेवति सिमा जि शुकस्फुर्भे भाष
सौमात्म शुद्धक हिंसायामिमन्ते ग्रथानु नासिकान्ता ॥ तत्र काश्य पेनासनुदात्ते तो दशु
घिणि घुणि घृणि ग्रहणे नुप्रौद्यौ घोसनाजिघि से ४८९ घुणाने जुघुणे घृणसने जघृणे घुण
घूर्ण भ्रमणे घुणिनु मेघनुदाददेपर स्मैपदिनो यावत्यवर्काः ॥ नति पनचा ॥ खुतु विच्छेव
सेवन घने पृणाटि देखानुवति साल चर्यात्तु परोगपि स्तुजा वेद्धा आयपत्यये ॥ पूर्वकामनु
पणाने पयते पणिते स्यादि लुङ्गावनुबन्धस्य केवले चरिताय व्यादाय वात्य यां ताना म
पणायति पणायांचकार पेणोपणायिता ति पणिता लिपणाय्यात् पणिषी ष्ट वना
नेपदे पण्यतिपणायांचकार पेणोपणायितासिपणिता ॥ लिपणाय्यात् पणिषीष्ट वना
याचना याचकार पेने भामक्रोधे भामते बभामे दाम्ततु सहने दाम्नते चवमे बुद मिपेव
दैसे वदमिषे व्यदमिवदे चोक्षे मांजस्यधाजो तेकाम्रदेवः ॥ स्यातुम कान्ते वकारचवदशत्वं
चवदे तवदे चहा मिमधे दामिद्याते दंस्ये नेत मेन ज्ञातु बिदामि बीषट् दासीष्ट गदा मिछुप
दन कमुकान्तौ कामिसिक्षा कमे णिङ् स्वार्थे ॥ नाचारुड्काम यन्ते ॥ यामे तात्वाचेति
पेणेगामु कुन्तत्ताल्लयाद्दृश्यापाद्यादि ॥ स्याद्वद्य कार्गि लो काय पवोन
कामयाचिके कायादय मोधी नु चित्तीकामायिष्य ते कामिष्य ते लिखिथ

नु ५ इत्यानुनासिकस्यक्विफलोरिसुपधादीर्घो नहीतः संज्ञापूर्वकविधेरनित्यताद ॥५
आत्र कामयांचके गुरुयंतः गुरुवदिंगडिभौज़ः सोश्रः स्त्री सालुच स्य रूयालः अदृत्तिस्व स्पृह्रिस्मन्याय्य स्थान्याय्यः लनिज्ञविपुभीरत्तु च सन्विस्वः लोस्तुन्द मिसुस्यचे वीरुधः पारयिश्वः ॥२
नाः मनोतिस्व देहते पिल रनिर्टीतिस्य व्यस्यनिषेधे लोगुलानैयधिसिस्तेगुपुयत्सां स्त्रोपिलहुपकादितत्सहमर्ष तेनसमपसादिासिद्यानि ॥२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

=९ अस्मिन्नवकाशे नेचङ्‌परे दत्वेनाव नैवणिरिति लभ्यते श्विङ् स्वपुपरेयक त्वासंभ वाद नोआचहे
चङ्‌परे लोपद्‌ ऊम्‌ इति चङ्‌परत्नस्य वचा त्वोनेणा विति नेयम =९

द्युतभ्य; केर्नमिचङ्‌ एपनान्‌ अभ्यादिभ्य[illegible] श्वङ्‌ स्यान्‌ कवं[illegible] ये लुङि परे काम इत्यन्न मिनेस्यि नैतो
द्युनिति अनिडादावेधे ध्यानुकेपरे णौलोपे स्यान्नपमत्वा देइनेकोचइति यन्ति प्राको णपर्लोपो
विपङ्‌ यण्‌ गुण वृद्धिद्वी तेभ्य; पूर्वविप्रति षेधे नतिवाणि कोणि लोपस्यन्नु प्राचमुयते; पो
क्रि स्त्यादिर्के नमवे कोपू इति भो व्; वल्लुन लु अनितिं विन्त्‍य न सामयण प्राधान्नु कामा
त्र मस्यविषये; नथाचेयङा दे सूपवाद एवोयं इसमि लोप [illegible] ग्‍मन्त दासथण्‌ आदि टन्नु
ण; कोरणां वृद्धि; कारका; दीघे; कोयेते णोचङ्क्षुपधाया फुस्त्वं; चङ्परे णो दर्देमे न स्योपधा
योक्रस्त्व स्पान्नो चाङि चाङि परे अन भ्यास स्पधात्वं वयव स्पे कोच; प्रेथम स्य हृल्; अजो दीर्घनी
यस्य सन्वल्लघु निव्‌ द्रुप[illegible] रेनगलोपे चङ्परे इति वाकुं वीदि; सचाग्‍स्योत्तिचे द्व यन प्राव
न तेग्‍गेगस्त्नूणानामि नपचे ङ्‌ परे णौ मिति यावन्नु नत्पर यल्ले घु नत्परौ यो गस्यो ऽभ्यासे त
स्यसनीवकार्यं स्यान्‌ [illegible]गालोपे सति नमथ्यवां तस्ये ति ना[illegible]व ते ने चङ्‌ परे णो यदंग नस्ये
यो भ्यासोल घुपरः ल स्ये त्यादिप्राव नु सन्यत; अभ्या स स्यान्‌ इकार; स्योत्सति दीर्घो लघो; ल
यो ऽभ्यासस्य दीर्घ; स्यात्स[illegible] वावेबयें अचीकमत; णिङ्‌भावपक्षे कमे [illegible] श्चङ्‌ वक्तव्यः;
णा रु भावान्ने दीर्घ सन्व धोवेगयो ककमत्‌ संज्ञा या; कार्ये कालं त्याद गैयत्र दिरुच्यते नेत्व
दीर्घो; सन्वत्ना, नेकोद्वि तिमाथवं; चकालप्यधातयनु णोत्यादो मा भै; द्विरुच्यते किं त्वस्याव
नेवं; कोच्छिमे त्यादेकाद्विचद व्द्‌ यमुवेलुगे ग स्यावयवो यो ऽभ्यास इति णौ नान्तूक मो दीर्घो
स्यापयनो दवे स्यादिति मन्ना प्र चकालोनु भ्यं मिद नस्य त्रप्य चे वा वस्यां यो णौ वि घुकाम
ल्गिकि नलघु नी [illegible] मेवेवो इतिव्याख्या वि कल्प स्प कोय टेने ववणां नान्‌ एवं लोचे ऽपवि
सवधे ह्स्वं गि नो भोविसि द्वयं अयकम्य नाति पूत्पम स्मे पदिनं अण [illegible] रणीवणामण मणा
कणा कण अरम धण चाकाथों; अणहि ४५०. एणत्तिव णि नीवकाद दिन्यो देन्या भ्या स लोपे नववा
णवेव णन; वेव णि थ ध णि रचि के श्वि त्यद्यने ध [illegible] णजि उ ए अपनपने उ एणति उएण चका
८५० जो एर णणन्यो जो एत्ति श्रुचो ण ओ एर स वाने ओणच ओ एति पूरु ए णदे यस्व यो मीनाः
लेच्यो पमो दयं; पेणगाते चोर णञ्ञ [illegible] उपद गु नां नो चारे बाभ्यां मिति ए त्वां।

गविकम्याहीं ताहडि परे इकार लोपेऽनतरो णपरे णौ रस्त्रो भसंवत्वात्भावे दीप चदित्या दिनसिद्धेत =१८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

येलिघ कनीदीप्तिकांतिगतिषु चकार छन्दसत्रङ्रे सनति वनति वनर्धेति घलसेभुक्तो वनेरर्थभेदाम्नुनःपाठः सनति समान सेनत्वे॥ ऋदित्कलंवनाग्लोपीति निषेधः प्रमिलीनर ८२

धुणाति [illegible] णोपधेनुः फलं यङ् लुकि दंध्र तिं वणो न्य पिके चि नु व वा ग बु ग नु ये विभाषा॥
जनसन खना मा च्चेवा स्या चादो कि ति सायां नुस न्यात् ८७० आमे गा घां दिष्णु कान्नी दीदिगनी
न्यत्र गते; परयो गुण्वृ सेम जो गुदि गुण्वेन गदो आम ति आम म छ स र स्म मी मे गतो द मति
दधाम न्त्य नेति नवृद्धिः अद्मी नु जो ङ म्म मीम ति मिमी मग्रये णु वेचु वे म नु ह मु ज न नु कमुग्र
दने छि वुल मुच मांकृति एवा म चो दीर्घः स्या छि ति आ डि ण म इति व मार्वं आचाम तिआ
ङ किं चमति विचाम ति आचमी नु जि मिं कां चे त्य ठं ति नेमाति क्रमु पादवि दे वे वा भ्रा भ्राशु
भ्रमु क्रमु क्लमुत्र मि त्रुटि लषः एभ्यः श्यन्वा स्या क्ले षे लावे इति नुक्रे परे क्रमः परस्मै पदेषु॥
क्रमे दीर्घः स्यात्परस्मै पदे क्रिति क्राम्यति क्रामति चक्राम क्राकाम्पनु क्राम नु स्नु क्रमोरता
त्मनेपदनिमित्ते आत्मेवे टू मक्रामीनु अयरेव यत्नाअनु दाने नः अयवयपय मयवय
नयत्ताय गतौ अयते दयायोऽ दयअयअ नु एभ्य आमु स्यात् लिटि अयां चक्रे अये न
अपि वीषु विभाषा ध्रुयः परो यङ् नमः परश्चा वीर्घ लुङ्लिटो धस्य वा मूर्धन्यः स्यात् अ
यि वीध्वं अयिषी ध्वं आयिषु आयिढ्वं आयि कु उपसर्ग स्यायतो अयाति परस्योपसर्गस्य यो
रेफ स्य लत्वं स्यात् प्लायते पलायते निस् दु सोः रुत्वं स्याति जुत्वा नेलत्वं निरयते दुरय
ते प्रत्यय इति निर्गोरुपं अयकार्य उदयति विनतोः ध्रुरवि रज्जाविति माघः इरु कि टकटीत्य
प्रवि विच्छति यदा अनुपा ते लदारा मात्मने पदमतिस्य चदि डो डि क्रोर णाज्ञापको
नु चोदिच्चानु वयये पेये मचे चेये ने यो प्रण यत्ते नेयो दयदानगति रक्षणहिंसादानेषु
आदाने गुरुणो दयां चक्रे रयत नो कुयी तनु तेमाने कुयां चक्रे पूयी विशरणे दुर्गन्धे च पूय
ते पुपुये कुयी ग वे उदे वे व चु क्नूय दमायी विधूनने च दमायते स्फायी ओप्या यी वृद्धौ स्फाय
ते पस्फा यौ लिटि यङि च प्याय्यः पीभावः स्यान्नुपून प्रसंग वि ज्ञानो न्यो भ्रु व स्य पित्वं प्र नेका
चा यति यण् पि प्ये पि प्या ते पि प्यिरे दीप जनबुधपूरि ताय पि प्या यि भ्रो न्यतर स्याम् एभ्यो छो विण्
वा स्यात् एकवचने तशब्दे परे चिणो लुक् चिण्ः परस्य तस्य लुक् स्यात् अप्यायि अप्यायिष्ट
तायृ संतान पालनयोः संतानः प्रबन्धः [illegible] तुल चलन स वरणयोः कुले वल

तताय ग्रताये।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यकारं विशि यस्य स्खलइ इति लोपस्तु न भवति यस्येति
यय: सर्वो नयरु लग मितिसि ह्यान्तिट् ना ते ॥

च लने सवरणे सवरणे च चलने वाचल्ले मल्ल मल्ल धारणे मेल्ले ममल्ले मल्ल मल्ल धारणे मेते
च लले सवरणे सचराणे च चलने वावल्ले मल्लम ल्ल धारणे मेल्ले ममल्ले सल्ल मल्ल धारणे मेल्ले ॥ क
मस्तल्लो मलमल्ले चरिमा चण्णि किंस्य दाने बुब भल्ले बभल्ले कल्लुचे तद्वाक संख्याने यो ॥ क
ल ने चकाल्ले कल्ल गद्य कोशृब्दे तिस्वामी जयन्तु च ल्ल भी भावतृष्णिये गते कृ देवृ देवने तिते
वे पिदिवे वे वृगे कृगे कृपे कृमे वृत्ले वृसेवने पतिविति मातृ भिय त्रापतृ त्रिवेतो तिविवे गये
वे पिदिवे बेवृगो कृगे कृषे कृमे कृले वृसेवने पति निदि भिय ति मेवृ ति गते मेवृ ति गते वे पिचवे ५१० मेव
मेवृ सोपपदेनूर्णो चीतिन्यास कामणय: न स्प्राणष्ये वि ह्रस्व गवनेजि गे वृ तिग्ले वे पिपवे ५१० मेव
ते मेवृ वेवृ केवृ गेवृ रवृ पवृ चृ कोरथ गन्धे वृ क्ष्ण गागति तक्षु जागति ष्ठवनेजायां वसपनाः पर
तैः पादिनः मवबंधने श्रयश्र दपे दृ दपे दृश्यां ध्यीः कियगणो साहचर्यानुयोन ताधानेवृ द्विः शुच्यका
लसैपादिनः मवबंधने श्रवदपेदृ दपेदृश्यांध्यी: कियगजो सहयी नु योन तच्या नेवृ द्वि: शुच्यका
मिषेवे गवय चानं स्थिति लीकारणं स्तुरा ला संधानं वा न मितवः स्नानं च शुब्रुच्य चुच्य इत्ये
के रयगति कार्यो, जरूर्य मल्ल मूष्माणपर्यादि वा कर्णो सुमलति गालम गतो संन सयु सीति
लुप्त [illegible] वल्लीकं गन: समीपो यो लगो नदन स्पर्शं ग स्यन्स्का वृद्धि: स्यानु परस्मै पद परे सिचि
नेटीति निषेधस्या लोपला जमिति विकल्पस्य चापवादः मामेवानु सा लीनु गर्यं स्कृतिति
दित्वे के नान मेलत्वद्यायाचादि त्रिकालं विधूनणे कंफकले प्येद्धे कैलनु: गरका लीन्तूमील
पि सील समील दमील लनि मेष णो निमेषण संकोच, विमीय सालव्यादि: नमनी योर्दन्त्यादि: पील
प्रीलत्स्ली समागौ पूलनि क्लील बंधने ५२० कुल गाबे
प्रतिष्ठम्भे प्रतिष्ठम्भो रोधनं नीलवर्णे निनील नृणीलस मागौ शूलनि कील बंधने ५२० कुल गावे
एणेऽक ल ककायाकें घोषे च तूलनि ष्कर्षे निष्कर्षो निष्कोषणं तत्त्वानं गंतस्य बाट्य लिनिः साम
रेणेऽकलकजायाले चोषे च तूल तिष्कर्षे निष्कर्षो निष्कोषणं तत्त्वान गन्तस्य बाहि निः साम
गं नन्नू ल पूल संघाते मूल प्रतिष्ठायां फल निष्पत्तो केलनु फेलनु: वुल्ल भावकरणे भाषाकर
गम मिश्राय विक्राम, फुल्ल विकसने चिल्ल शैथिल्ये भाव करणे च तिल गतौ वेलति तिल्ल
गमनपि प्राप्यां निष्काम: फुल्ल विकसने चिल्ल शैथिल्ये भाव करणे चाति लगतो तेलति तिल्ले
नोकेलि त्वति वेलु चेल्ल केलु खेलु टेलु ल्वेलृ चलने पंचकर्मादिन: वषुले लोचय: वेल्ल
प्रतोते सालीत
के ल्ल ल्लृ कोस्स्वल संचलने च सुखालगो स्खवालीन चिल्लसंचयेगल्ल शब्दनेगल तिग्गा
चुरो तीर असालीत
लीनु पल्लगतो सल तिपलौ विशरणे खल्ल भाल्ल गोशु गमने शब्दा ल गल्ला लीनु कशल अस्व
लीनु ल्वल्लु धो करने गातिप्राते यानि शोल नि यो रतिधौ ज्ञानि चाशुये धाकति वासनेणि
तीन तसार गन्ला लीनु ५४० वलन कृपे गेनेलारेलेनवम मत्र चरण नपयो: चरतिमदपि मवि गम
सुतोस्त्रोतसम

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ति ज्ञानमू मामवान न्भी नु ग्रं गां नोरके स्यात; समीपच्चा भावान्न वृद्धिः; छिवु निरसने छिवु
तकम्वि निदीर्घः; पूर्वोत्ति ज्ञ स्यादि तीव स्य कारष्व का रोवे ति वृत्तिः; निष्ठेव ति ष्ठिवतुः;
निष्ठिवन्तुः; निष्ठुवुः; टिष्ठे वा टिष्ठिवतुः; एतिचपूर्व्यान्नु जिजये ज्ञ यम जे नेषु पाविनु
युजो; जयत्रुक बोपाद्यादि; ज्ञ कर्म को यजयति सालिते जे; जयते; सनु लि पीम मि नो
व यो भ्यासस्यात; परस्य कुत्वं स्यात्; जिगाय जिग्यतुः; जीयान्नु ज्ञजे बीनु जीव प्राणधारणे जि
कौ जीवनु जीव मीव तीव नीव स्थौल्ये चिचीव मि नीव ति नीव निनीव त्वीवु ति रसने उवी तु
वी तुर्वी थुर्वी हिंसार्थाः; कर्वा च का गुपधा यौ च नु तुर्व तु तुर्वी तु यमने गुर्वी ति तुर्वी बंधु
ने पुर्वपर्व मर्व पूरणे चर्व अदने भर्व हिंसायां कर्व दर्पे खर्व दर्पे गर्व चूर्व च र्व ति
५४ सार्थे ज्ञानवं नु वीति सर्वे नि द्रुविकाणो इन्वति इन्वं चकार पिवि मिवि णिवि विसे वने
94 ते नीयो मूर्धन्यो प्मादि निपेक सेवन ग्रमि सगि रगि पिवि निविचिवि रिवि दिवि वि
प्रीणनार्थाः; जिनु ति दिनुति धिनु ति जिनु ति धिन्वि कृणवो र च अनयो र कौनो देशः; स्यानु
क्षान्मु य श्व शु ह्यि वये ज्ञ नो ली पः; नस्य स्थानि च प्राबान्ति घुपध गुणेन उप्रत्यये स्यु पिन्वे
गुणः; धिनोति धिनुतः; धिन्वन्ति लोप अन्य मनस्यां नो; अतो यो गव वा यः; प्रत्ययो वा नु
लादेन स्यान्नस्य लोपो वा स्यात्; वो; परयोः; धिन्वः; धिनुवः; धिन्मः; धिनुमः; मि पि नु परत्वो
तु का र लोपात्पूर्वमा ट्टु धिनवानि धिनवाव धिनवाम जिन्वताद्यादि मिवि मावि धवि नत्यर्थाः; ८
यं स्वा दो वे मवबंधने मेवतुः; मेवुः; मामवी तु ज्ञ मावी तु अवनन्दा णागति का निदी जिगं
गार्व रद्दाणगति कान्ति प्रीति तृप्ति वगम प्रवेश श्रव णस्वाम्यर्थ याचन क्रियेच्छा दीप्त्य वाप्त्यालिंगन
हिंसा दाने भाग वृद्धिषु अवति ज्ञान मामवान वीतुधावु गति शुद्ध्योः; धावति तु धावति धावते दधा
वे दधावे जयो अर्मा तागा त्मनेपदिनः; धुक्ष धिक्ष सन्दीपन क्लेशन जीवनेषु धुक्षते दुधुक्षे धिक्षते दिधि
हे वृक्ष वरणे वृक्षते ववृक्षे कुषि दावि घोषादाने ऋषि दाने मिदा भिदा या मेला भेच मिदाने लेशुग्
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

केपरेपदे भावु अदनाणोति अदणुजन्; अदुणुजन्; अदणावन्ति अदिवेति अदान्; अदन्ति आनदा
आनदिति स्त्रीनपुंसकादि ना अप्सु आदिष्यति स्त्रौ रिति कलापः; बतो; कः; स्ति अदणिति अ
दणो नु अदणुना अदणुडि अदणावानि आदणो नु आदणावा आदणु यानु अदया नु अदया
लां ऊदित्वा द्वे नेटि माभवान् दीनु अदणो नु अदणुना अदणुडि अदणावानि आदणो
नु आदणावा आदणु यानु अदया नु अदया लां ऊदित्वा द्वे नेटि माभवान् दीनु अदिष्णुं
अदिष्णु; दुभावे नु माभवान् नादीनु आप्नुं आदनुं; ६६० न नू च द नु न व कुरणे, न नू कुरणो
नु; श्रु; स्थाद्वा शु विषये न दाणीति न हानि कार्यं न गिषु अन दीनु अविदिष्णुं अन दीनु
आनिदिष्णुं अनादीनु अनाप्नुं न नू करणे किंवा। सं नदति भन्त्सयन्ती स्पर्धा; उद स्ते च न
५५ उदाच का मस्तपाल नेणि च बुलि नेप्रणिदति, स्वदस्त्वाणदगणे, स्वदति स्वदति न
दातिव दाने बैति चोति चेष्यति के नदाप्य च न स्य च न सकारण च चौ ग हणा च पदा वेरि गहि
ओ के सुदन्ते आदरे सुपूर्वो गमनादरे इति काचित्कोपपाठः; अवेकृणा व नेलि ने मस्सद्यो णामिणोम
नु। लिका चिमा विकांदाया द्यादिधा दिधा दिशोरवा कुरिने च चूणपाने चुचोषे नूषनु
ओ मूष केचे तूष मूषाया मूषवास्व मूलादि। मूष हिंसायां मूषि च मूषनो
ले कारे मूषति कपकज्ञायाँ ऊष्या चाकार ईष उञ्छे कषणि षक्षिषगुषमषषुषगवाषमषरूष
चकचाकरहिंसार्थाः; स्तनीयष्वोत्तानकोत्मादी सदामोदंनो व्यादि: चकाथ च खाषा त्रिषु
षाङ्गु विष्णु कः आशि जानु अजुचेयनु जेषनु जजषनु; झोषनु वषोषनु; मेषनु; ले
षर्लल वनषनु; मेषनु मषसकलु भकषाद्विषाः; इत्यादे; वरस्य नादे काधेधा नु कस्ये वास्यो
नु वोवि नावोषा रोषि ष्यति रोवि ना रुष्या रोषि ष्यति ७०० मषभर्त्सने नेहु भर्त्सने नक्षारव; भष
ति बभाष उपदेके ओषति उषाविदजागृभ्यो न्यतरस्यां एभ्यो लि दया स्यानु उषां चकार उ
वोष ऊषतुः उवोषिथ जिघु विघु मिघु सेचने जिज्ञेष कादित्वा यादि द्विवि वेषिष्य विविषि
षविष्या वेदनाजिज्ञाविदान पुषपुष्णो बनि बिना पोषिष्यति अपोषीनेआनि पुपुषोषि
गणनानिदेनूदयसेदूअनानकर; गाडू विधादि सायं दुणामितिकेयवादेय; यच्चीनिष्ठकोरिका
१ देवादिक स्वप्र... लाद्गु: ...प्रि ... दाहे ...षति ...षेषिता ...षति ...पिता ...मपिले: ...
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

धा [illegible] पर्या लः वि सेधा चोपेन्द्र पुत्रोपु [illegible] प्र १०

न्यासे पु योगे [illegible] सिन्धु कै नास्यो [illegible] विरोधा [illegible] पा लः विरोधो [illegible] पुत्रो [illegible] र्थ्यातु

पृ पुष्टु मेषु सेचने मेषु सदने चइ नरो हिंसा सं लेशन यो श्च पद पी ति वे पच भ्या तु

वृषु सेचने हृषु अली के [illegible] लो सेत्र [illegible] मुत्तो [illegible] सेत्र रासलसं [illegible] क्रीडन

ये १२० [illegible] दने अयन मे [illegible] कौ लिङ्गान्तर स्थोमि तादे घरलृ देनू विधानो मनु नन

ष्वयनु लिङ्ग वचनं चालि तत्रे वा स्प प्रयोग [illegible] पा [illegible] पिपरस्मै पदे लिङ्ग लृदिकर

एधवृद्धि, नानि [illegible] कार्यान्तेबलो [illegible] धानुके [illegible] नृविग्नि पा दाने [illegible] घसा

सस्याधं धातुके स स्पन [illegible] दा वाधं धातुके घस्य ति [illegible] नु [illegible] घसेनु [illegible]

भावादाशिष्य स्याप्रयोगः पुषादि घुना [illegible] दिन परस्मैपदेषु लुङ्न्तु कार [illegible]

घुनादे [illegible] दिन श्च परस्य [illegible] स्यानुपरस्मैपदेषु [illegible] जजे [illegible] पदि भाव

हि सान जेनेषु वि [illegible] गनो पिपिस नु पिपे स [illegible] सन्ने [illegible] दि त्वा

नव्वृद्धि, [illegible] मानो ना ल ब्यो [illegible] सि [illegible] मू [illegible] नो

नेचो ना ल व्यो [illegible] [illegible] दि [illegible] नादि [illegible] बी नु

शृ [illegible] ना ल व्या [illegible] [illegible] [illegible] स्यो [illegible]

न भूसपदे [illegible] [illegible] गे [illegible]

मू [illegible] [illegible] [illegible] ने वा [illegible]

मा [illegible] च [illegible] पू [illegible] [illegible] १४० [illegible]

बु [illegible] [illegible] [illegible]

वे [illegible] [illegible] का रि का [illegible] रन

दा सि [illegible] [illegible] [illegible] निका [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

१८ यीरिफलसलः स्यात् लृपेर्ऋकारस्यावयवो योरः रेफसदृशस्तस्य चलकारसदृशः स्यात् कल्पते चक्लृपे चक्लृपिषे ॥

सनोदिति पक्षस्यैव प्रवृत्तेः कृते कृदिल्लक्षणमनित्यमिति विकल्पं बाधित्वा चानुषंगे कृते सामर्थ्या
न्नेवृद्धम्य इति निषेधः एव स्य न्त्यानि स्वन्दिषष्यते स्य न्त्स्यते स्वन्दिषीष्ट स्य न्त्सीष्ट घुद्योल्लु
ङि मूतिपरस्मैपदपक्षे ग्रहणं न लोपः अस्यदनुअस्यदिष्टा अस्यत्त्रस्यं स्यात्तामु अस्यत्स्यत्तु
अस्यदिष्यत अस्यत्स्यत यानुविपर्यासिनिर्भ्यः स्यन्दतेः प्राणिषु एषः परस्याप्राणि कर्तृ
कस्य स्यन्दने संप्रयोगाः स्यात् अनुस्यन्दते अर्ध्ये स्यन्दते वा जलं अप्राणिषु किं अनुस
न्दते हस्ती अप्राणिषु विनिपद्यते प्रसंगरूपं स्यन्दको अनुष्यन्दते अत्र चापि पक्षे च भवति
वप्राणिषु ने नेच्छतो तेन स्यात् वृत्तसामर्थ्ये कृपो रो लः कृपउ ऋतिः कृपेति लुपाकृपूकि
त्वा वेमने कृपौ चक्लृपे इत्यादि सेदिवान् लुटि कल्पा लुटि स्यसनोः कृपेः परस्मैप
दं वा स्यात् नास्ति चेत्तृप कृपेः परस्य तासेः सकारादेशेष्वधातुकस्य चेट् न स्यात् तङानु
योस्तौ विकल्पो विकल्पिष्यते कल्पिता सेकल्पा तास्य निकल्पिष्यते कल्पस्य नैकल्पि
षीष्ट कल्पीष्ट न्त्योधनुयोकल्पिष्ट ब्रीकाल्पिष्ट अकल्पत स्यात् अकल्पिष्यत अकल्पयत्
वृतादयः घुतादिर्वृतादिश्चेत्यर्थः घुतादित्वात्त्रयोदशानामपि नागादि निष्ठेति
अयोष्ठी यावत् समाप्तेऽप्ययं यथोदितं वचनं प्रमाणेन सिद्धेऽप्यात्मनेपदिनो
आद्युत्तिवत्समलोपो इत्येतन्मसंयाजिते वचनं नेष्यते विवक्षितं कथं तर्हि कमलं
वनोद्घाटनं कुर्वते ये प्रविचारयितारः समये न तिकिं दृष्टः कमलाकरं निवेशादि स्वीय
प्रसद्याम इति चाटोदिकं स्यात् तच्च सर्वत्र त्रयादिविधिमित्यर्थं मनुवादो यथामिति वाच्य
मान्यमितिनो द्वितीया वृतिनिबंधान्तः परस्मैपदानि विद्युत्पादिपञ्चकस्यानित्यत्वं ज्ञेयम्
प्रयोगसमानेऽर्थे अयमभयचलनयोः अयन्ते अयाम्बलिदि अयाभ्यास स्यसैप्रसाधुरा
स्याह लिदि कल्पादि कुम्भा पवातः स्यैकल्पादिभू कपानितिवृत्तिः विद्यापेधयायम्
प्राप्य प्रमाविलारपयसे यदमन्दनमन्वागतवे पक्षे सेहे न विद्यावर्णाचाजितिर्दानयोः मि

इति भावः एवं वृक्षोत्सगे संदर्शनापवादः इति परस्मैवं संप्रसारणं भवति न इत्यस्तिके द्युतिः स्थानसंप्रसारणं तिनिषेधो नन्तापरिनितं किंचिल्लुटि विशेषेण ककारः किन्तिवृणार्थंविकारस्यस्थिता हि लुप्यादे सात्रकान्नासिपूर्वाद चिन्त्यं भवति तिमलास्संप्रसारणं वन्ध्यायकं
लाद्युतिर्ज्योषं कृतरूपामिदिति भावः चरतलमाद्रिविवचनाद्युलादिः शेषवाधितापरस्मैप्रसारणं सर्वत्र विधेः संप्रसारणं तत्त्वाध्यवेति कंच नाभावे नन्दपीलिङिटीति संप्रसारणं स्यात् नविशेषप्रसाविक्षेवाभ्ययं वेनस्यणार्थस्यातायादि विशेष्याय विशेषवनत्तदेवक देवस्यवहि रंग नावा संप्रसारणं वाधितावृत्तिदिशेविज्ञानेव कास्य संप्रसारणं स्यात्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

। उभावपरपातान

चकाराभावे पीलार्थद्वयम् ३ दीर्घो न तरसाम् चिह्नारेणमुल्ये वेलो विताम् परयाया। । चिरभावकर्म, णो इति तिचिरे स्वामी द्रत्ये, णमुलं च चित्यवीस घोति तिलपल न्न सहितम् ताडं

त्वं साम् यथा दनुपधात्वे चिचिरमुलो ह्रिति दीर्घो विकल्पः अत्रानिजित्वा निवृत्तश्च देज दात् जे
दन्तो गति हिंसनयोः योयं वृद्धितो घायो रनुदात्तेनस्तु पठितः स ल स्य हायोविधौ वेमित्वा
यो नुवादः क्रप कृपायां गतौ कादि क्रादि क्लादि वे लक्ष्ये विकल्प इत्येके त्रयो प्यनिदित
इति नन्दी इदितः इति स्वामी कादि क्रादी इदितौ क्रद क्लदेति चानिदिता वित्तिमैत्रेयः क अक्रंदि स्रक्रांदि
कोदि क्रादि क्लदीनामाह्वानरोदनयोः परस्मैपदिषु ज्ञानां पुनरिह पाठो मित्वार्थ आत्म कंदम्भर कान्दम्भर
नेपदार्थश्च त्रित्वरा संभ्रमे चपदयः कादि क्रदि क्लिदीनामाह्वानरोदनयोः परस्मैपदि
षू ज्ञानां पुनरिह पाठो मित्वार्थ आत्मनेपदार्थश्च त्रिच्चरासंभ्रमे चपटाघ्रयः चितः चित्ता
दङ्कूतास्वदघ्नेन्ने अथ फणान्ताः परस्मैपदिनः ज्वर रोगे ज्वरति जज्वार गाडृ सेचने गाडति
जगाड हेड वेष्टने हेडनादेरेडपो आत्मनेपदिषु गतः स एवायस्तु स्पष्टानुबन्धो न्यूयते
अयं विविधे मित्वार्थं परस्मैपदिभ्यो ज्वरादिभ्यः प्रागेवोनुवादे कार्ये एवेनन्म एनुवा
दस्यामर्थ्यात् परस्मैपद हेडति जिहेड हिडयति अहिडि अहीडि अनादेरनुहेडय
ति वट भट परिभाषणे वट वेष्टने भट भृतौ विति पठितयोः परिभाषणे मित्वार्थोनु
वादः नट नृत्ये घट चेष्टायां पूर्वमपि पठितस्तत्रायं विवेकः पूर्वपठितस्य नाट्यमर्थः
अत्र तु नृत्यं नटयति तदपदेनु आकृत्या योभिनयो नाट्यं तद्वदेतनुनृत्यं न चायं याकारे
ष्णुनर्तक व्यपदेशः पदार्थाभिनयो नृत्यं गात्रविक्षेपमात्रं न तु नृत्यं कोचित्तु पूर्वपठितो नट नन्ता
विति पठति तेन नाविन्नत्ये णोपदेशः स्यपर्युदासः यावन्ति नाना नाटीति दीर्घपाठानु
गुणादि णोपदेशः एव स्तकयन्ती चान्ते हल कान्तिः केक नयो नदि वानि चातयोः पूर्वपठि
नस्य नृदिमात्रे मित्वार्थो नुवादः कणन नोधमा स्मने पुदिषु पठितस्य परस्मैपदिष्वनुवा
दात्परस्मैपद कविरूसने एविचा न वृद्धिः गकार्योनि नगेः पूकायालभेसंने किग चाणोषा
षूणोतेवरुण कणे नोच्यते नस्याय मधुति तिशि खौ च्यते क्रियासामोत्पर्यां धीति गने
का घेत्वादिप्यन्ये नक ग गाकदि लायामसोकरा ता नो चकाणा रण णा चण णूता आणद

नाटीत्यस्य तु प्रनाटयति=५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नेच तृणागतादि वित्यत्ते श्रय श्रय क्राय क्राय दि सार्थः क्रा कि निष्प कोति सूत्रे क्राये ति मि त्वे
पिवृद्धि र्निपात्य ते क्रायेच या मिति, चनु निपा ते नात्य दत्वो नू चि मे मे लोपे ति दीर्घ च दितायि
क्रथि क्राधि क्रापि क्राय क्राय क्राय वति चाकि साया मिति शुभे ॥ वनु चनो चते वनु इत्य
पूर्व एवायं धातु ॥ ननु दानादि कस्यानु वादः इति चेत् सामर्थ्यात् नू नेन क्रिया सामान्ये
वन नीत्यादि प्रयवा सन यति अनु पस्ति गुण स्य ज्यु मि ति कल्पो ववृपते ज्वल दी प्रौ पूर्व पर्याय
पठिष्य माणा एवार्थं मित्वा य मनूद्य ते ज्वलयति चलति चल ते ज्वलयति पृ ज्वल
यति स्मर आध्याने चि ना यां पठिष्य माणस्य आध्याने मित्वो यानुवादः आध्याने नन्तु त्कण्ठापू
र्वके स्मरणे द्विधये द्वि विदारणे इति क्वा देरुपस्य मनुवादः दृणाति नयते दरयति भयाद्
त्रदारयेति धात्र्ये नरमे वेद मिति मन्ते रुदर नी त्यादि कोचि दृ विदीर्ण स्मर दृणाति नृ
नृ इति दीर्घ स्थाने स्वं पठति ननुने ति माधवः नृनये क्रा दिषु पठिष्य माणस्यानु वादः
ग्रादन्य त्र नारयति आचा के श्रे इति का ना चस्य श्रा इत्यादि कस्य चं सा न्येना नुकार
रा लुपि विकरणात्तु मित्कारायो रक्त्तु विकरणस्य लदाणा प्राति पदो नायो वति विदो नास्य
नित्व हिमा वा भ्यो अपयति विलोदयती त्यर्थः योका दन्य त्र श्रापयति स्वेदयनी त्यर्थः मा
रणा तोषणा निशा मनेषु ज्ञा । निशा मनं चात्तुषं ज्ञान मिति माधवः ज्ञापन मात्र मित्यन्ये नि
शाने छिशि पाठा न्तरं निशा मनं नी ना वी क रणं एवर्वे षु ज्ञा नाति मितू ज्ञप मि च्वो मित्वा
नो हा पन मा र णादि कं च न स्याद्दी काय वि ज्ञा पना मन्ते पु ति शि मेति इति यदा न्याय
दौ हा पन मारणादि वेश्मा माधवः मन्ते चाक्षुष ज्ञाने मित्वा भावा न्नु ज्ञापन मात्रे मित्व मिति म
स्या चार्य इति च यो गे इति चो नादि कस्य धातू नाम ने कार्थ त्वा नु ति ज्ञा ने छिति प ठ नाम स्व
नेन स्वज्ञा नि नाम ने नु न का च्य नुपपत्तिः कम्प ने चलि चल कम्प ने इति ज्वलादिः चलयति वालि
चार्जे नाम ने नु न काच्य नुपपत्तिः
क म्प ना य न्य त्र नु नी लं चा ल यति ... कम्पो नी त्यर्थः एवं नी त्यर्थ इति स्वा मी स्ले त्री

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ऊर्जबलप्राणनयोः ॥

चालयति दिपुनीत्यर्थः ॥ ऊर्ज ऊर्जने बले प्राणने च ॥ छद अपवारणे इति यौगादिकस्य
स्वार्थे णिजभावे मित्वाद् अयमनुवादः ॥ अनेकार्थत्वाद् ऊर्जयति वृत्तिः ॥ छदं तत्रयुक्तो छ
दयति बलं प्राणनं तेन वा करोतीत्यर्थः ॥ अन्यत्र छादयति अपवारयति ॥ तत्र युक्तो छ
त्यर्थः ॥ स्वार्थे णिचि तु छदयति बली भवति प्राणी भवति अपवारयति वेत्यर्थः ॥ जित्वा नम
यन्ते ॥ लडि लग् विलासे इति पाठितस्य मित्वार्थोऽनुवादः ॥ उन्मयनं ज्ञापनं जिह्वौ नु
न षष्ठी तत्पुरुषः ॥ लडयति जिह्वां नेतीया तत्पुरुषो वा लडयति जिह्वया ॥ अन्ये तु जि
ह्वाया उन्मन्थनेन न व्यापारो लक्ष्यते समासाद्ग्रहणेन लक्ष्यते ॥ तु लड्ति दधि अन्ये त्वलाड
यति पुत्रं मदीकर्षं लेपेन च ॥ ॥ लेपने देवतादिकस्य मित्वार्थोऽयमनुवादः ॥ मदयति
हर्षयति लेपयति चेत्यर्थः ॥ अन्यत्र मादयति चित्तं विकारमुत्पादयतीत्यर्थः ॥ धनस्य
वैभाव्यर्थं मित्वार्थमनुधने धनयति धनमु अन्यत्र धानयति अस्य पूर्वोदाहरणवृत्तिवय
नीत्यर्थः ॥ अत्र भाजः ॥ दलि वलि स्खलि रणि ध्वनि त्रपि चोपयति पपोठ मन्त्रः ॥ तिरणी
दल विदारणे वल संवरणे स्खल संचलने त्रपूष् लज्जायामिति मितां ॥ ते वा ऽतो
दलयति स्खलयति त्रपयति द्वौ धातू वेद्गति नन्दणमाणस्य कुर्यात् वैस्य कानि देवतां ॥ ते
पयति स्वनेऽवतंसने ज्ञा वेदगति पाठिष्यमाणस्य न वोदः ॥ स्वनयति अन्यत्र स्वानयति
घण्टादयो मितः ॥ मितां ज्ञप्यर्थः ॥ जनीजृषूक्नसुरञ्जोऽमन्ताश्च मितः इत्यनुवाते जो जस
निविञ्छिदेशाजीयते गृह्णांजृणाते ल्लवनाराययति कोचिन्नु जनी स्वरत्यु लुड इति पाठं त्वा ल
सुनिस्तनेऽगति देवादिकमुदाहरन्ति ज्वल ज्वल लने मामन्यसमीचा एषां मिन्त्वे
वैकल्पिकभाषे ज्वलयति ज्वालयति उपसृष्टे नेतिस्य मिलौ प्रज्वलयति कथं न क्षिप्र
ज्वालयति ग्लानामयनीति घमं नाचु चक्मे ॥ नि [illegible] कचर्यश्च कामयते [illegible]
तिष्ठन्त्येवा चित्रविराम इत्यन्तो वेत्यनु [illegible] अटेण दिति [illegible] इति नत्य ॥

ग्लादेश्यः देवादिकाः रंजिः देशे रजयति रंजयति पक्षिणः ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्नापयति स्नपयति स्नापयति स्नपयति

नो विश्रामयन्त्रान्तान् धुर्यान्विश्रमयेति सदृत्यादिव्याख्यानं ग्लास्नावनुवमांच नानुपस
र्गादेषांमित्वं वास्यात् आयययोरस्यादेरत्नरयोः प्रापौति भाषा नकम्पमितिचमा अमैत
त्यात्रापमित्वमेषां नस्यात् कामयते नामयति चामयति ज्ञामो परिवे न ज्ञामायति
पर्युनेमिन्नस्यात् निज्ञामयतिरूपं नान्यत्रनुप्रणायिनो निशामयपवृष्काच्या । कथयन
।सिनिज्ञामयते दुष्यन्ति विलसद्देवदत्तो मस्मेति पूमसंगालोचनेत्युतिचोमादिकस्यधातु
नोमनेकार्थत्वाच्छव्वणो वृत्ति । ज्ञामयति विनूयमो परिवेवणो येच्छति भोजनार्थे नोत्व
त्रमिन्नस्यात् आयामयति पीडयति व्यापकयति वेत्यर्थ । परिवेषणो नियमयति श्रा
सणानू भोजयतीत्यर्थः । पर्यवसितं नतियमयान्तित्यादि तुनियमवच्छ्वात्र रकेमोती
निणौवोर्ध्वसवादितूवपरिभ्यांच मिन्तेस्पेव अवसतानदयति परिसरवादायति अपाव
परिभ्य इति न्यासकारः । स्वामीतुनकमीतिन [illegible] त्रिसे त्यामानेवत्वर्थ शमयदत्रुं
नेइतिचिछेदयमत्वपरिवेषणेमित्वमाद्द न नन्तेपर्येवाहितेनियमयन्तित्यादि समू
लेव प्रमसृष्टस्यसुदे ज्ञापितं दिपूर्वस्यवेति नियमान्यसरदयतीत्यौ [illegible] नस्मात्परिवेषये
उदाहरणाधत्तदेषोहरणयोधर्म्यभासः कालितः इदंवमनेवृत्तिन्यासादिविरोधादुपेक्ष्य
फणागजैनेति निवृत्तेमसंभवात् निषेधात्पूर्वेमसोनपठितः । फणादिकार्यानुरोधात्
फणांचसप्तानां एषां वाएत्वाभ्यासलोपौ स्तः । किति लिटि सेटि थलि च फेणतुः फेणुः
फेणिथ पफणतुः । फणयति हेत्वादि । रराज । फणे । भ्रागेववृद्धिर्त्येक नमेते फणाय
नीत्येव राजेर्धि परोस्त्वमिति नेनु राजति राजते रेजतुः रराजतुः रेजे रराजे अन्न द्वित्यन्तेत्वनो
वपिविधानसामर्थ्यो दानएतत् उभ्राजते [illegible] भ्राजेनावपावेनः भ्राजतेकिलपाठः
फणादिकार्यार्थ । हर्द्दपाठमले भ्रेज्ञादिषत्वाभोगार्थः [illegible] चयो [illegible]
त्रेफणा भ्रेजे वभ्राजे वाभ्रा [illegible] भ्राजते [illegible]

पजुभ्रेज्ञभ्राजदीप्तौ २

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मयाद्विजनितो द्विजनाद्वैकवं

99 लेखोवभ्राक्षेघावपीमोनालव्यांनोस्य[illegible]नधनगावद्वास्मादय;जरस्यंनाःपूवक्षे
पुदिने;स्येमनु;सस्यमनु;ग्रस्यमीनु;स्वेनानु;सखननु;अस्त्रोनीनुस्[illegible]नीनुविष्टुली वैष्णवमो जने
निग्रवच्चेणनिसघृावंभुजेनन्यर्थ;विश्वनलाचे[illegible]वेश्वसनलाभिध्वचेपामायवांगो
जा;पथानन्;जिह्वानीन्अग्रसनीनुविष्वाणानिसवनवाणानिसमुबवभुंकोनयथेविश्वखन
ग्रते मृतिवृनचकाणादयोगनाः;दृधनाः;८५।वमयमग्रवेनौवोतसामनलामज्वलदीनोग्र
जालीनुचलकम्पनेजलघातननेवायजलतिस्वलद्दलवेलकव्येपुलस्थ्यानेफलविल
५५ वितेमलनगधोनधनुडूलोकौथलगनोफलतिबलपूर्णनेधान्यावरूपेचबेलनु;बिलु
पुलमहन्वेपोलतिजलसंस्थानेबधुपुचसलघानसघातं;वधुक्षनेनद्यापारेगवदे
कोलतिचुकोलचूलकुलपलगनेचूलजुहोलयपानवेनन्;षेनुपतितापतेःपुंसा ए[illegible] नइद्धिः तिपातामा वेउगरल मिति
जुङिःपरेष्पयमनुनेगंदानेगत्वेपापपजनुकयेनिषाकोकायतिचकायुत्पक्षयीनुपयग
नेग्रयीजुमयेविलोडनेमेयन;अनयीजु[illegible]दूहवेनिपानननुइनइत्वमितिसु
धाकर;ववामववमनु;वादित्वादेत्वाभ्यासलोपोनभोगवृत्रोनुवेमनुः।रस्याघपूदाहे
नेसधाष्यादोनधूर्भमयचलनेवाभाबूनिष्यन्याअस्यतिभमतिभास्यनीसिदिवादेव
दयने वाजूमुतत्नाःरुणामेत्याभ्राससलोकोवा[illegible];किनिलिटिमोटिघलिवअमनु;बेम
मेनु;अभ्रमीनुदौसंचलनेग्रदीमीनुःजपधावनुदाग्रेजोदफसबणोपरिनेविभाटु
निषत्वापरिषफनेसकेसलिजानीषवहेतिवेटूमुभावेठलोपविवृत्लोढुलोपा;
सफिवसोमादवाग्निशेषेनयो;रुवाहयोसर्पीनुठलोपेसोठ;सोढमपस्वसहेस
सवत्वनस्यानुपरिसोठानिवादीनावाडव्यवायेविपमितिाविभा;परेषापिविवादीनांस
लोपोवास्यानुगडकावायेपर्यसपनगुकीग्रायेरमेमितिरमनामुस्वत्तरसौपुस्पसे
अयकसतां;परमोपादि[illegible]पडवि[illegible]मकपुकारसदोपत्रस्यपेवरमोदातिसमाद
पोन्नाभस्यामाहाणदशानिसनिशादसतांविनि[illegible]पनतिष्ठमनयवरुपस्पलेदोषोशीयसीदाः।पाहीनोयिवादय:स्तु

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

क्रादि नियमप्राप्तस्येडुपदेशेऽनतइत्यनेन निषेधे पिभारद्वाज नियमादिड्भवति शादेरेव हिलिं विशादेरगत्ता विति तकारोत्वपि चस्था तननि मिति नूपम्=२

आकिमिते ... प्राकिमिति ... ष

[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

बोधितेति बुध्यतेरेवा सिद्धकारिकास्तु पठितत्वादयं सेट्=८

पुंस्मृतिः॥ अस्मर्त्ते अस्मरत् स्मार्यते स्मर्यं पांसोपि स्पूर्णा बाधनस्य पूर्णनयोः॥ स्पापूर्णं त्रयाणां स्पर्पूर्ति
स्पर्पूर्णे लब्ध कान्तो वाभ्रो पूर्ति रूप त्वा लब्धं ति लब्धति लेब्धो च षभत्ता ए छब दिं सा याच
छषजुः॥ च छबेभ्यस्तस्य दानसंवरणयोः॥ भ्रंद भ्रदत्त अदने दास्ट दाने मा हट मा ते गुदु मातो
गुदृस्वरणे ऊदुपधाया गोहः॥ गुरुडपधायाऊ स्यात् गुणहेतावजादौ प्रत्यये गूहते ऊपि
हि त्वा दिदृ गूहि ता गो ढ गूहिष्यति घो दयति गुहेनु गुधोत्तु अगुहीतु ढ भावे कर्म॥ अघुद
हि नूलुग्वा दुहदिहलिहगुहामात्मनेपदे दन्त्ये एणां कस्य लुग्वा स्यात् दुह्न्नेन ढि। ढत्वधत्वष्टुत्व
कै ढलोपदीर्घाः॥ अगूढ अघुदत् नकस्स्य चीति अन्त्यलोपः॥ अधुक्षाता अघुक्षात अगु धादि अ
१०० घुक्षावहि अघुक्षामहि अघाजत्या दुहमयपादिनः॥ श्रिजु सेवायां श्रयति श्रयते शिश्रायप्रि
यनु श्रयिता श्रिष्यति चङ्। अशिश्रियत् भृञ् भरणे भरति बभार बभ्रतु॥ बभर्थ बभृव बभृम
बभृषे भर्ता ऋ दुक्तो॥ सेट् कृत्। स्वरति स्वस्ये ट् स्यात् भरिष्यति॥ रिङ् शयग्लिङ्ः क्षेयकि
यादा (वादा) वार्धधातुके लिङि ऋ रतो रिङादेशः॥ स्यात् रीङि प्रकृतेरिङि पिसामर्थ्यों ईडीति
भ्रियात् ऊङ्ऋतो ह्रस्वो ज्ञलोदी लिङ्ः तङ् पर॥ सिचो न्ये तो किनो स्त्रे भृषीष्ट भृषीयास्ता
भृषीष्टां अभार्षीत् अभार्षी अभार्षुः ह्रस्वादङ्गात् सिचो लोपः॥ स्यात् झलि अभृत अभृषातां
भरिष्यत् हृञ्हरणे हरति प्रापणे स्वीकारे॥ स्तेयनाशने च जहार जहि व जहर्थ जहतुं जहा
तिघृञ्धारणे धरति अधार्षीत् अधृत॥ णीञ् प्रापणे निनाय नियनि नेष ति निन्यिथ अयाजनो॥ इ
रस्मैपदिनः॥ धेट्पाने धयति आदेच उपदेशेऽशिति उपदेशे एजन्तस्य धातोरात्वं स्यात् नानुकि
ति आत औ णलः॥ आदन्ता औत्ती णल औकारादेशः॥ स्यात् दधौ आतो लोप इटि च अजादौ विधा
तुकयोः क्ङिति॥ परयोरातो लोपः॥ स्यात् विता तारत्वा लोपे प्रापे॥ द्विर्वचनेचीति तिबेधा॥
पि चिकुते आलोपः॥ दधतुः दधुः दधिथ दधाथ दधिव धाता धाधा॥ दाधा घ्वदाप् दाधा रूपा वाधा
खुधान्तवो घुसंज्ञाः स्युः॥ दाप् दैपौ विना एलिङि। घुमास्थागापाजहातिसां दीनां चेरत्याच्छादितस्यघा निके

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

इ.स्थो॰

लिङि। किति धेयात् धेयास्तां धेयासुः। विभाषा धेट्श्व्योः च्लेश्चङ् स्यात् कर्तृवाचिनि लुङि
परे चङीति द्वित्वं अदधत् अदधतां अदधन्। विभाषा घ्राधेट्शाच्छासः। एभ्यः सिचो लुग्वा स्यात्
परस्मैपदे परे। अधात् अधातां अधुः। यमरमनमातां सक् च। एषां सक् स्यात् एभ्यः सिच इट्
स्यात् परस्मैपदेषु। अधासीत् अधासिष्टां अधासिषुः। ग्लै म्लै हर्षक्षये। हर्षक्षयो धातुक्षयः।
ग्लायति। जग्लौ जग्लिथ जग्लाथ। वान्यस्य संयोगादेः। घुमास्थादेरन्यस्य संयोगादेर्धातोरा
त एत्वं वा स्यात् आर्धधातुके किति लिङि। ग्लायात् ग्लेयात्। अग्लासीत्। म्लायति। द्यै न्य
क्करणे। न्यक्करणं तिरस्कारः। द्रै स्वप्ने। ध्रै तृप्तौ। ध्यै चिन्तायां। रै शब्दे। स्त्यै ष्ट्यै शब्दसंघातयोः। स्त्या
यति। षोपदेशत्वफलं तु तिष्ट्यासति ... ष्टोपदेशेषु चफलं तु तिष्ट्यासति। ... तिष्ट्यासति वदि
त्यत्र षत्वं लिङि प्रतिषेधे ... स्त्यायति। खै खदने। क्षै जै षै क्षये। सायति। विभाषा घ्राधेट् इत्यत्र च
स्यातेर्ग्रहणं न तु स्यतेः। तेन ... कै गै शब्दे। गायात् अगासीत्। शै श्रै पाके। पै ओवै शोषणे। पायात्
गासीत्। ... पायात् अपासीत्। ... न घुत्वं तदपवादत्वात्। ... लिङि।
त्येत्वं नास्ति। ष्ट्यै विस्तारे ... स्त्यायति। ... रूपस्य लादाणिकत्वान् ... ष्टै वेष्टने। स्तायति। ष्णै वेष्टने शोभा
यां च। ष्णायति। दैप् शोधने। दायति। घुत्वादेत्वं न सिज्लुक्। अदासीत्। अदासीत्। पा पाने
पाघ्राध्मास्थाम्नादाण्दृश्यर्तिसर्तिशदसदां पिबजिघ्रधमतिष्ठमनयच्छपश्यर्च्छधौशीयसीदाः। पिबति पेयात्। अपात्। घ्रा गन्धोपादाने जि
घ्रति घ्रायात् घ्रेयात्। अघ्रासीत् अघ्रात्। ध्मा शब्दाग्निसंयोगयोः। धमति। ष्ठा गतिनिवृत्तौ। तिष्ठ
ति। स्थादिष्वभ्यासेन चाभ्यासस्य। ... तिष्ठति अतिष्ठत्। ... गातिस्थाघुपाभूभ्यः सिचः ... स्थेयात्। म्ना अ
भ्यासे। मनति। दाण् दाने। प्रणियच्छति। देयात् अदात्। ... दृशिर्प्रेक्षणे। ... संयोगादेर्गुणः। ऋ
तश्च संयोगादेर्गुणः। स्याल्लिङि किति च। अयं लिङि। परस्मैपदेषु ... भवति। स्पर्धा
ध्यायते। ... ऋद्ध्नोः ... गुणोऽर्ति संयोगा
द्योः। अर्तेः संयोगादेर्ऋदन्तस्य च गुणः स्यात् ... किति लिङि च। ... यान् ...
द्वीन् ... अस्थात्। ... सर्तेः स्वयमापतयोः ... गतिं ... सरति विवर्तयमयेत्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सस्य ध्य

श्रु कः। किति श्रि ञः। एकाच उगंतात् च परो यो गित्कित् सो। न इति स्यात् अनुवर्त्तमानेऽपि स्वरूपादि विवृ
त्यं बाधित्वा पुगुलादन्त्य इति विधेय कां डा रम सा म स्थीयते न निषेधे यत्र यत्क्रो दि नियमात् ति ति
त्यामि दूरतः स्यात् रिवि स स्वरि म पर त्वात् हृदु नो इति ति तु पमि। ट स्व इति स्व ति स्वर्यो नु गस्या वेद्
मीनुगमस्यो रिषु गम स्या चीनुगम स्या पृष्टौ सेचितं नायो दूर स व र्मो स्थगानो क्रादि त्यादन्ते दूरस
दृ थं स स्व व स स व मसस म रिड् ति यानुगम स्या चीनुगम स्या पृष्टौ स ति ता त्य नि [illegible] एभ्य इडोर
कौ ड् स्या त्क्वो इति रिलुडि। दूर लुडी नृ पा नृ सि ना सा एव चर्या त्स त्थी नी जो हो त्यादि कावे वनृ ये
तै ते नन्द्यो योनोद्ध्। नू इ यगतो नु पा यां स्ये ति त्रि ति योः स्यादेवं। धाव ति करणा ति प्रावणा थो
२०१ ऊध्वति ऊधू न्तूलों नो धा दिक ऊधू ते। ऊधा नो। ऊदू नो च ऊधुणो। स्या द्वि ति यालि प्रावर्त्त
धा वृ त्ति। ग्राम ग्रामं तु। ग्रामः। दूर तत्राति व्यय नी नां गढ़ ऊ व्ये नु ए ध्य स्थ लो नि त्य मि दु स्या
तु ग्रा मित्र गम जो गम मित्र ति ज्य यो तु गम चीनु गम पृष्टौ ग इ सेचने ग इ ति ज गा रज गर्द्य जमृ
व रिड्। त्रिया तु गम चीनु ए नु० [illegible] दूर सेने स्नु गतो नु त्वा य स्नु स्नु व स्नु यानु एि ग्नि ति चुड्
ल वृणेध गु एा दत्त रेणु त्वा दुव इ। गस्तु स्नु वन्तु बुध स वे धा र्थ यो। प्रसवो भ्य नु ज्ञा न स्नु बो धे
स्तु व विध्य स्नु पु विव सो ना स्नु [illegible] धू नभ्य। पर स्मै पदेषु एभ्य। तिचडट् स्यात् परस्मै पदेषु
गम सावीनु पूर्वो जम भ्या जि ह्या सा एचर्या स्नु नो ते रेव गुण मिति प द्दे गम स्नौ चीनु श्रुश्र
वनो श्रु वः। श्रुच श्रुच श्रुवः। श्रुह्यादेत्रु। स्यात् श्रुप्र त्य य स्य गु णो प वादः। श्रो ङि त्वा च्छा नो
गु णो न श्रृणो ति श्रृ ए ज। हुश्नुवो सार्व धातु के ञ्जु हो ते। श्रुप्र त्य यां त स्या ने का चो ग स्य चा
सं यो ग पूर्वो व णे स्य यास्या तु। गम जा दे सा र्वत्र श्रृ णो ति श्रृ ए ज। हुश्नुवो सार्वधातुके जु हो
ते। श्रुप्र त्य यांत स्याने का चो ग स्य चा सं यो ग पूर्व व णे स्य यास्या तु। गम श्री चीनु धु गम सा
दे सार्व धा तु के उवङो प वादः। श्रृ वे ति श्रृ णो मि श्रृ ए व। श्रृ वे। श्रृ ए व। श्रृ ए मः। श्रृ एमः। श्रुश्रो
ग्र शुश्रुव श्रृ ए श्रृ एा वा ति श्रृ ए या त् श्रू या त्। गम श्रो चीनु धु स्यो ये प्रव ति गम य कु त यो
श्रुवः श्रृ इ सादीय दिय पूर्गु त त दा श्रु वः पंच म्या: श्रवणात् प्रत्यय संदेहः [illegible] निर्देश आत्र दि इति [illegible] केचित्तु यद्यपि [illegible] तत्रापि [illegible]
व मित्या हुः = ६
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कृ नम्या म्हदंत्ता च्चे वेदी वों का स्यात् न तु लि टि म्नु ली तो त्या लि ली त्रि किं से त्रिष्य फ लि चे ति दी
वों तीर्या तु त्रि चिचार स्से पदे शु त्म त्त्वूम इ दे दी वों नु त्म ता दि प्रा त्मे प्रा पूर्व वे तु दा वै त
गु पु नो पा न्ने ति ज नि कूा न्ने मान्न तू जा यों बध वध न्ने गु पि ज्यो र्प्युः सनु मा न्वध दा नु कूा न्न
म्पा दी ब्रु च्चा म्मा म स्य त्तत्र पूयो क्ल्प्प्यं स न्स्यान्त मा नो पी ना मे म्मा स स्ये का र स्य दी वें श्च
तु वे निं दा यां त्रि जो न्तु माया कि हे व्याधि प्र त्तो का रे नि त्र रो गा प न य ने ना रा ने से शु यो च मा
रहा मैं त्रि न्ता मा या व ध श्चि नि वि का र धा ने रा जे वे न्तूा ने नि न्तूा ते ग्न मा दुं ता इ नि धी ति को स
तु जो स न्ने न स्य पः ॐ न्त्य स्य व प्र प से का चो दे न्त ज जा दे न्तु ध्वि ती ये स्य स्म भा स का
ये गु णि प्र भू न ये कि प्रि मा निवा प्पा का र वा ने दा न्त ना दा न्त मा नो च स्व रि ते सा एम नि त्य
१०३ स न्त ता ग्र थी न्त त्ये वा न न्तु बंध का तत्पदयं ग्ना नु बंध क स्य के व लं च रि ता र्यो त्या न्त नं ता
दे कृ धा तो ति न्या वि कि म न्यो न्त स नो त्र न्नाध्यं न्तु का त्वं ति दे शु रो न ज गु गुप्स ते जु गु प्सी प्से का र
लि ति द न्ते ली मा स न्ते ग्रामा व र्त्याचो बी भ न्त्स ते [illegible] र्यो ग्र र भ ते ग्रा हे मे [illegible] प्स ते उ
लभ पु ष्पा वे लभ ने पु ज पारि षो यो देन्न सं न्न स्व जा म्र पि कृ जे श्री ए षा शा पि न लो प लो ज ते
प्रति ष्ठ न्ते [illegible] स्य त्रि दं मि स्व जी ना ति र दो कि त्वा ति वा का र ए त्र स्पदे श नु म स्व ज इ
नि भु ष्पा दा प र्या दे क दे नू नु म न्गा इ ता प्पी श्री य जे त दा प र स्य लि नी ति र त्रे स्वं जो ते कं प हं
ब्या न्न न्न नो प्पा स्ला न्ध्र स्य प्रा त्वे न पारि ष स्व जे पा रि शु स्व जे स स्व जि षे स स्व जि षे स्था का स्था
स्व जे न ग्लो न्ती पु प स प्पा इ जो पू क्ति न या दि त्रि प त्र ल प क्ति त्रि वि भ ज स्य नि वा दी नां वृ ति यो वे
ल्प एत पथे भवो प इ तो न्तो ने नो स्प वा से ज न्ल स्व जो प रि ति वो स्व त्रे पु न स्पा दा न पु य दे
जो प ये स्व जे दि प प सो प्रा ती से दु ते ज ह प्रे ज ह दे रुत्ता र स्प्पो हे दे ज र त्रो प्पु [illegible] ह प्रे
पर स्मै वा दि न : नि ह्वि दा स्र य न्ते न्तु च्य [illegible] पि र ग पि [illegible] चे स्कं दि य च ह त्वा [illegible] स्कं स्य ति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

न लोपः स्त्र्याद्यात्… चादृङ्… स्त्र्याप… [illegible]
योषाच्चिवास्यानुकृत्येवे… [illegible]
… [illegible]
… परिष्कृत्… [illegible]
… [illegible]
… धने… विभाषा… पूर्वं… [illegible]
… [illegible]
… [illegible]
… [illegible]
… [illegible]
… [illegible]
… [illegible]
… [illegible]
… [illegible]
… [illegible]
… [illegible]
… [illegible]
… [illegible]
… [illegible]
… [illegible]
… [illegible]
… [illegible]

वद… [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वा स्यात् किति लिटि ऊवतुः ऊवुः उवयिथ वयो [illegible] वभावान्न त्य[illegible] नित्यमिट् स्यात् निवस्त्रावेन ञि
त्वो ऽत्र ङ् ऊये ऊवे वयादे [illegible] भावे वेञः वेञो न संप्रसारणं स्यात् लिटि ववौ ववतुः ववुः
वविथ ववाथ ववेवाना ऊयात् वासीष्ट अवासीत् व्येञ् संवरणे व्ययति न्यव्यो लिटि व्येञ्
ञा त्वेन स्यात् लिटि विव्याय परम् पिफ लादि गु [illegible] वाधि त्वा यस्य संप्रसारणं उभयेषाम् [illegible]
सामर्थ्यान्न अन्यथा वचादीनां गृह्यादीनां चानुवृत्त्या वलि हि [illegible] कि तेन विव्याय विव्ये नु वि
व्युः ऽडजय नीति नित्यमिट् विव्ययिथ विव्याय विव्याय विव्ये व्यात् व्यायामु व्यासीष्ट अव्या
सीत् अव्यास्त ह्वेञ् स्पर्धायां चानुवृत्ते च गम्भस्तस्पच गम्भस्तीमविष्य तो ह्वेञः संप्रसारणं स्यात्
ततो द्वित्व जुहाव जुहुवतुः जुहोथ जुहविथ जुहुवे ह्वेयात् [illegible] ह्वासीष्ट लिपिसिचि ह्व
एभ्यः [illegible] रङः स्यात् [illegible] ने पदे [illegible] स्यात् ह्वा तो लोपः [illegible] अह्वत अह्वास्त १ [illegible] अथ वो पर
पदिनौ वदव्यक्तायां वाचि [illegible] वदति उवाद ऊदतुः उवदिथ वदिता उद्यात् वदव्रजे ति वृद्धिः
अवादीत् टुओश्वि गतिवृद्ध्योः श्वयति विभाषा [illegible] श्वयतेः संप्रसारणं वा स्यात् लिटि यङि च शु
शाव शुशुवतुः श्वयते लिटि [illegible] अभ्यासस्य [illegible] ति संप्रसारणं न द्वि
श्वाय [illegible] यतुः शिश्वियुः श्वयिता [illegible] श्वयते [illegible] श्वयते [illegible] कारस्या
कारः स्यात् अङि पररूपं अश्वत् अश्वताम् अश्वन् विभाषा बाधे [illegible] चङ् ऊयङ् अशिश्वियनु
शिश्वियता [illegible] निवृत्ति [illegible] श्वयीत् अश्वयिष्यत् [illegible] यजादयो वृत्ताः भ्वादि [illegible] कृति गणः ते
न चुलुम्प [illegible] त्यादि स गणः इति भ्वादयः अदादयः अद भक्षणे अत्ति सौत्रः तस्मादीयङ् स्यात् [illegible]
प्रायाया म य धातु रिति [illegible] कृपायां चे [illegible] सनाद्य [illegible] धातु [illegible] अटनीयते [illegible]
आया दय [illegible] धातु [illegible] के [illegible] यङ् [illegible] नैतीति परस्मैपदं [illegible] ति [illegible] नीतयद
भदाण [illegible] वदिनो [illegible] लुक् स्यात् [illegible] स्यात् [illegible]
घसॢ वा स्यात् लिटि जघास गमहनजनखनघसां [illegible] लोपः [illegible] विधि [illegible] नि [illegible] निषेधात् [illegible]
चाक्षे [illegible] व [illegible] जघतुः जघुः घसॢ [illegible] भावात् [illegible] नित्यमिट् [illegible] आदय
दनुः इडत्यर्ति [illegible] नित्यमिट् आदिथ [illegible] ते [illegible] हे धि [illegible] हे धि स्यात्
[illegible] अनुजहाति [illegible] सार्वधातुकस्याडागमः स्यात् [illegible] मने न [illegible]
[illegible] आदनु [illegible] आद [illegible] लु

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नो धेरुत्तरपदो घस्लृ स्यात् लुङि सनि च लृदित्वादङ् अघसत् हन्तानादि साग त्योः प्राणिहन्ति अनु
प्रतोपदेशवनति तनोत्यादीनां मनुनासिकलोपो झलि क्ङिति अनुनासिकोति लुप्त बष्टीकं
वनतीत्यर्थः विभुवनाम् अनुनासिकान्तानां मनोवनतेश्च लोपः स्यात् झलादौ क्ङिति यत
यमिरमिनमिगमिहनि मन्यतयो नुदात्तोपदेशाः तनुतादयः तनु क्षणु क्षिणु ऋणु तृणु घृणु वनु मनु
मृणु तनोत्यादयः हन्तेः हिंसागत्योः उपसर्गस्य आन्ति मिञ्जा स्युः अस्य हनो नः स्य णो वा स्यात्
मुयोः प्रहन्ति प्रहण्मि प्रहन्मि प्रहण्वः प्रहन्वः हो हन्ते ञ्णिन्नेषु घत्व ञ्णिन्नेषु जघान जघ्नतुः जघ्नुः अभ्या
सोच्च अभ्यासात् परस्य हन्तेर्हस्य कुत्वं स्यात् जघनिथ जघन्थ हन्तेः अहन् हनो वि नी ट हन्ति घ्नन्ति
हन्तु हतात् हन्तु हेतुर्ज इति पक्षे आभीयं जयाज स्यात् सिङ्ढ्यात् छे नेलुकु जहि हनात् हनावह
नाम अहनं अहनाम वधेनु अहन् आर्धधातुके हन्त्याधिकृत्य हनो वध लिङि लुङि चावधादेशो अदन्तः
10 आर्धधातुकमिति विषयसप्तमी तेनार्धधातुकोपदेशो गा का मानत्वाद तो लोपः वध्यात् वधा
लो आर्धधातुके विघ्यात् हन्यात् हनिष्यति लिङि अपाविधीत् अवधीत् अवधिषातां अवधिषुः लभिवेतः
द्विपयप्रीतो वेषि वेष्टि विष्टः वेषि विवेषिषि विविषः विविशुः विवेष विवेषिथ वेष्टासि वेक्ष्यति विवेष्टु विच
आवद्यो हो वर्धस्य वेद्रूपी वेक्षीव इति अवेट् ञ्णिदन्तः सकुर्युर्वेदा वेष्यति विविषि विविषथुः विविषदीपि
दोषः धीतिवेष्यादि तुस्यादे धोरपुत्रदे धयेत् दुधयदेहः प्रत्यय अधुक्षत् ओदेत् अदुग्ध
धुदान अधुदान लुवाद्धृहेति लङ् अदेह न रुपमधुक्षत् दिहर्धदायाः लुङ्दापि दिह उपचये जगदिह
लेहक आस्वादने लेढि लीढः लिहति लेक्षि लीढ लिह्वः लीढ लिलेह लेढा लेक्ष्यति लेढु लिढि
अलि दुन्न अलीढ अलिक्षत् अलिक्षातां अलिक्षत् अलीढ अलिह्वहि कृति वचि व्यक्तायां वाचि अयं परस्मैपदी
अन्ये विवचदामः वच्मिति स्वयं न निपत्तः अन्ये तु दिनदादीनेति वक्ति अक्यंचि नु उक्तं स्वधेति ऊ एतत्
नो नो पदमानिन्यमिति प्रचुनाद्यो वच्याः उन्नो वच्मि वचन्ति वचति वच्मीति वाचि पञ्च
धातुके च उकाः चवितो वाक्ति अवक्ति उन्नेरी वक्तव्ये अन्ये नैत्य सत्त्ववक्ति वचिस्वप्यादीनां किति च
लिटि त्यादिदयतकत्वो उ विच्चु आभ्यामो वचीमि दयमादेशः वचः सिद्ध कोङि उस्ययो वति
चौदो वो ना वन्ता नालां ववाः स्थपितः उकतं उक्त वकः उवक्ति वचोः वि तीयास्तु चकिवोः स्य वचैति यत्र
ववाच उवचतुः उवचुः ववचिथ वक्ता वक्ष्यति वक्तु वग्धि अवक् वच्यात् वक्षीत्य अवोचत् अवोचन्म अवोचामहि
कृति उपर्युप्रकापृमनुमोऽहोऽप्रक्ति अनुवक्ति वच्यात् अवोचत् व्योचोच् मदन्त कोऽहं मीमांसाति अस्तु सति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ऊर्णोतेः उपसर्गस्थानिमित्तात् परस्य ... इति ... ऊर्णाविवेचने ... इति स्नेहसमुदाय ... इति सिद्धम् ... स्वीयं प्रवर्त्तते ॥ ६

सासूत्रयं च नुविकारणा इति स्नुवंति नवीति नौति नुवीतः नुमः। नोता नोष्यति एउलू नौ नौति नविता
दुद्गु नाद्वे नौति दाविता दाउते नुते नौति चाविता स्नु प्रस्नवणे स्नौति सुस्ना वस्नविता स्नुयात्
स्नूयात् ऊर्णुञ् आच्छादने ऊर्णोतेर्विभाषा वृद्धिर्वा स्याद् हलादौ पिति सार्वधातुके ऊर्णौति ऊर्णो
ति ऊर्णुतः ऊर्णुवंति ऊर्णुते ऊर्णुवाते ऊर्णुवते ऊर्णोर्णोनोति वा च्य नन्द्राः संयोगादयः अचः
परः संयोगादयो न द्वित्वं भवंति ... स्यादित्वं ... इत्त्वात् पूर्वत्रासिद्धीयम
द्विर्वचने इति ... उभौ साभ्यासस्य ... ऊर्णुनाव ऊर्णुनुवतुः ऊर्णुनुवुः। विभाषो
र्णोः इडादिप्रत्ययो ङित् स्यात् ऊर्णुनुविथ ऊर्णुनविथ ऊर्णुविता ऊर्णविता ऊर्णुवाति ऊर्णावे
गुणोपदेशे ऊर्णोते गुणः स्यादपृक्ते हलादौ पिति सार्वधातुके अपवादः। और्णोत् और्णोः ऊ
र्णुयात् ऊर्णूयात् ऊर्णूयाः। इडभावपक्षे नेटि अपिन्नेति विभाषा ... ऊर्णुयात् ऊर्णा विभाषा और्णुवी
त् और्णोत् ... ऊर्णोतेर्विभाषा हलादौ परस्मैपदे परे सिचि वृद्धिर्वा स्यात् पक्षे गुणः। और्णावीत् और्णु
र्णाविष्टां और्णाविष्टुः ... धुञ् अभिगमने ... ष्टुञ् स्तवे ... प्रसवो ... स्तौति ...
सौवीत् ... स्तविता ... स्तवीति ... स्तुतः ... स्तुवीत ... स्तुवते ...
... परस्मैपदानामादितः ... पंचानां ... वा ... 105
ब्रूञ् व्यक्तायां वाचि ब्रुवः पंचानामादितः आहो ब्रुवः ब्रुवो लटः परस्मैपदानामादितः पंचानां णलादयः पंचवा
स्युः ब्रुवश्चाहादेशः। अकारस्याहादेशः ... आह आहतुः आहुः आत्थ आहथुः। आहस्थः झलि परे च ...
आहतुः ब्रुव ईट् ब्रुवः परस्य हलादेः पित ईट् स्यात् ... स्थानिवद्भावात् ...
लीनियमो ... विधीनां न भवति ब्रवीति ब्रूतः ब्रुवंति ब्रूते आर्धधातुकाधिकारे ब्रुवो वचिः उवाच
ऊचतुः ऊचुः उवचिथ उवक्थ ऊचे वक्ता ब्रूयात् ... अपित्वात् ... ब्रुवाणि ब्रुवे ब्रूयात्
... ब्रवीत् ... अड्ङि ... अवोचत् अवोचता ... परस्मैपदि
नां ... इण् गतौ ... इणो यण् ... अजादौ प्रत्यये परे इयङ् अपवादः। यंति इयाय
दीर्घ ... किति ... इणो ... इयिथ इयेथ ऐत् ऐताम् आयन्
इयात् ... एते लिङि उपसर्गात् ... इयात् ... उभयात्
... भीवादि ...

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सम स्मा इ ... १२ ... लिङि ...

गालुङि गातिस्थेति सिचो लुकू अगातां अगुः । इङः अध्ययने नित्यमधिपूर्वः । अधीते अधीयाते अधीयते । [illegible]

ते गाङ् लिटि इणो गाङ् स्यात् लिटि । अधिजगे अधिजगाते अधिजगिरे । [illegible] कृत्यचोत्र्य [illegible] पूर्वधातु [illegible]

अध्येता अध्येष्यते अधीयताम् अध्यैत अध्यैयातां [illegible] अध्यैत अधीयीत । आशीर्लिङि [illegible] गाङ्कुटादिभ्य इति [illegible] अध्येषीष्ट

परत्वाद्वृद्धिः । अध्यैयातां अध्येषत । [illegible] विभाषा लुङ्लृङोः इणो गाङ् वा स्यात् [illegible] गाङ्कुटादिभ्यो [illegible] ङिन्नत्

अधीषीष्ट अधीषीयास्तां अध्येष्ट [illegible] विभाषा लुङ् [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

मंलङ्घपष्ठः विदांचकार वेदिता विदांकुर्वन्तु भवतु साम वेले लिङ्ग्र [illegible] आलोटे [illegible] करोतु [illegible] दिवोकरोत्ते [illegible] अदिति
तवरसामर्थ्यात् [illegible] वृध्धि

पणौ व कि व क्रा [illegible] य मति पर ने न ब्रु यु ज्यते व कु व च न [illegible] प र स्मस्न्यो ञि प र स्मस्य प रे. वे चे त्यातु
उ चे त्यातु अवोचत् विदन्त्वात्वे विदो त्ते वेत्ता [illegible] न [illegible] प र स्मै प द [illegible] प द यो वा सु. वेद
विदतु. विदुः वेत्थ विदथुः विद वेद विद्व विद्म प द्यो वे त्ति वि [illegible] त्यादि विदो [illegible] विदतु.
[illegible] विदे त्वा मौ. वि देत्य को [illegible] ति पा [illegible] ना [illegible] यानि पा [illegible] ने पु रुष वये चनेन विद दि ति
स्तितु वा तु तना दि क ज भवतः तना दे. कु [illegible] या स्या तु [illegible] प व्या द. तना दि त्या दे
वे सि [illegible] न [illegible] का यै स्या नि. [illegible] लिंग सु [illegible] विश्व स द विश्रो ते इत्या दि सि द्धं वि
विदांकुर्वन्तु [illegible] सि [illegible] भी य चैन लु को सि [illegible] विदा कर वा [illegible] वि ता
सि ज भवन्तो [illegible] सु [illegible] वि [illegible] दस्या पातो. दस्य प दे न स्या [illegible] वि पूर्वे [illegible] सस्य [illegible] अनु [illegible]
१५ वि [illegible] लोपः [illegible] स्या [illegible] का म स्य लो पः. स्या तु सा [illegible] ति स. से ति जो त
ल्पो रि ति स लो पः [illegible] सि [illegible] धपा तु क [illegible] व भ वि ता 106
ग्र सु ला तु स्ता सं नु [illegible] सो [illegible] व [illegible] लो प [illegible] बो [illegible] लो प श्च
[illegible] भी ये चैन [illegible] स्या सि [illegible] दो धि. [illegible] सो [illegible] जो लो पः [illegible] न य प रे [illegible] ता
[illegible] वा घा तु स कु [illegible] वि ति [illegible] या तु [illegible] ला तु स [illegible] सामि [illegible] व
स नु स्या तु [illegible] भूय्या तु [illegible] सो तु [illegible] सो [illegible] लो प स्यो भी य [illegible] दा ३ [illegible]
मा [illegible] पं च म्यां. उपसर्गौ [illegible] स श्री प [illegible] स्यो ले. [illegible] वि प मा न त्वे न [illegible] भ्यो
ति [illegible] पु च्छ म्. कि म भि [illegible] स [illegible] स्या तु [illegible] प्राउ [illegible]
दे कि [illegible] ना दो वे [illegible] ति षः मा र्ष्टि म ष्टः मृ ज न्ति [illegible] न [illegible]
मा र्ष्टि मृ [illegible] मा [illegible] मा जे [illegible] मा र्जी [illegible] त प व [illegible] य व
के [illegible] स्व [illegible] ज दो ए भ्यो व [illegible] मा [illegible] जि ता
[illegible] भ्या [illegible] धा न्त
[illegible] प र [illegible] दि ति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्यात् अजाँ सो गाल व यो गस्य
पित्वं न हदिदि ह्यश्वौपं चुभ्यः हलादेपि नः सार्वधातुकस्य पृक्त से इ स्यात् अजाँ सो गालव यो
रोदीत अरोदत् अरोदित् अरुदत् रुदनु अरोदीः अरोदः प्रकृतिभ्यः त्यध्यो विशेषो वेचाभ्यां सडि अपा
मन्तं गत्वा घा राद कघातु अरुधदत् अरोदीत् जिघत्सु यो न स्वापिति स्वापितः ते सौत्वं तेषु
पतुः सुषुपुः सुष्वप्य सुषुप्यु सुविसिद्धं ष्यो सुपि सति समाः एभ्यः स्वप्याः सस्वप स्यात् पूर्व
धातुरुपस्य गोस्तुजाते किति लिटि पन लान्ते पृ सारणे शृत्वे च कृते द्वित्वं पूर्वत्रासिद्धीयम
द्विर्वचने सुषुपतुः सुषुपुः अकिति नद्वि तोभ्यास सोसप्रसारणं बाच स्यात् सिद्ध स्वान्ते नः पु
वं रुदादि शेषः निमित्तापाचारत् तपि रूपाभावान् सुषुप सुष्व पस्य च परां सीत अस्वपनू स्वप्यो
स्वाप्स्वीनू स्वस्वप्यान्ते इत्यतिसिद्ध मिति नः गा सीनू स्वपीत् सनू स्यात्तां सीलां त्स्येन
त्वीयेति न वृद्धिः असीत् अस्वपत् च ज्ञानि तिशान अनि नाज्ञानी सुप्यान नु आनि तेः उपसर्ग स्यादि
सित्राद्यस्यादिः नेनं स्यात् स्यानु आनिति जक्षन्ति जक्षन्त अजक्षीत् जजक्ष नः आदस्य ला
नु अस्यान स्यात् अजक्षाद यादः जजागर्ति जागृतः जाग्रति इत्यविदं स्याभ्याम् जाग
वभ्राम इयदयः मेघुत जागृ तिश्रा तावो जागर्ति जागृतः स्वादिविशालि स्यो स्वा सिस्या सिविषये
का मजजागार जागो विचि णलिसर्त जागर्ते गुणः स्वादिविचि
प्रति षेधविषये च जजागार च जागेन जागरुक जागो विचि सालि अजागरम् अजागृतां जागृ
सालि स्यो नासिच्वृद्धिः विषये प्रतिषेधविषये च जजागार स्तो जजागृ जागर्यात् जाग्रियात्
जज़ुहुनसिच अजागरीत् स्यागत गुणः स्यातू अजागर अजागर् अजागरः तनसेवपान्तं कगुणो
मध्योनू जागयात् जागयीत लिङि अजागरीत् जागर् जागृताम् वा वा ने चीने विष जागत
धते नेति च वृद्धिः नः जागर्ति गुणः नेत्र कृते रुलं तन् दाणा वा वाने चीने विषजातत्वे
दीधीवेवीटाम् नो लोपन स्यो दिवा दान्ते नेति निषिध्यते नदद्यु गुणो वृद्धिगुणो वृद्धिः प्रति
जीविकल्पनं पुनर्वृद्धिनिषेधो लोपः यो न वेति दरिद्रादुर्गतो दरिद्राति दरिद्र
दरिद्रा दरिद्राते रिकारः स्यादुरा दौ निविजितः आ असि दरिद्रा यात

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सिचेतिसलोपनपायी निष्पसिद्धे पिसलोपस्मात्सिललाच्छाससदितिदृलस्यान्तराणयणाविधाननित्याः ॥

योसतोलोपः स्यात् क्ङिति सार्वधातुके दरिद्रेति । अनेकाच्त्वादाम् दरिद्रांचकार । आत औण्णल इत्यत्र औड्
लोवतिदृ ओ कास्यविधानं दरिद्रा तेरालोपे कृते आवणार्थं अत एव ज्ञापकादा मेल्लो के दरिद्रौ दद
दरिद्रतु दित्यादि यत्रु णलि दरिद्रौ तिन्नलि तस्मैव दरिद्रा तेरार्धधातुके विवक्षिते आलोपो
वक्तव्यः लुङि वा सनि ण्वुलि ल्युटि च न दरिद्रि तो । अदरिद्रीत् दरिद्रियात् दरिद्रातु अदरिद्रीत् ऊट
सकोन्द्रदरिद्रासीत् चकास्दीप्तौ ऊत्स्नान्त चकास्ति चकास्तः चकाम्रि चेति लोपः सिचः
लोके च कास्ति चकासीत्येव न स्याधां तिसान्तस्लेः पदान्त स्य स स्य दः स्यात् विन च स्ले । अचकास्
अचकासुः सिपि धातोरुर्वा पदान्ते स्य रुः स्याद्वा पक्षे दः अचकाः अचकात् अचकासुः नु
शास्त्रौ शास्ति शास्तः पदं शास्ते शास्त्याः शास धातु आसादङि स्याद्वा दौ क्ङिति च शासि वसौ ति
शास्ति शास्तः शासतु शिष्टः शास्सन्तु शाधि शास्तात् शाधि शास्तौ शिष्टे शास्तले शास्तादेश शाध्यानोति
पदे न स्याधी य स्याचे ना सिद्धे त्वात्रो धिः पुणापि अशात् अशिष्टां अशासुः अशाः अशात्
नुसति शास्ति अस्य आदि षस्यातु दीधीङ् दीप्ति देवनयोः एतदादयः छंदसा छन्दसि
सा दीधीते एत नेको च इति यणि दीध्याते यीवर्णयो दीधीवेव्योः एतयोरिवर्णस्य लोपः स्या
धकारे दीधीवचवेङ्ति लोपे दीधीपे त्यातित्वात् दीधी दीधीवेवीन नित्ति गुणनिषेधः
दीध्यां चक्रे दीधिता दीधिष्यते वेवीङ् वेतिना तुल्यो वीगत्यादनेन तुल्ये चेवन्ते इत्यर्थः
अवसर्ग षसस्वप्ने सति वसति सन्ति ससन्ति सस्ति ससात सस्ततेसनुः सस्तु सधि पूर्ववत्सासि
सिति ससि लोप स्यात् सिद्धत्वात् हलि लोपः असस्त् असत् असस्तां असन् असः अस् ससन्तु सस्तात् असासीत् अ
भाव्यावासि सस्तादिति केव रु कात् कांति द्विषा वषि वषृ उष्णा उषा उवाच नुः वष्टि नां वष्ट उष्टाः
उषा उषित अवट उष्टा उशन्ति अवक्ष उक्षा उष्मा उशन्ति अचकोल चयस्तु गंगमदसे नयोः
लिड्गामपने यने हुने ते हे वी नदो बीवध्यम् दोवं ने नादयः कुपान्ना दानयोः आदाने चे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

केवलाणनेदीतिभा सुदानं चेदुपत्तेपा: सच येधे आधारे कविपश्चोति च भोवाकामालेड
तस्वत्वात् परस्मैपदिन: नलोन्यादिभव: अनु नुपं: अनुस्यान् स्नौ धातोविता: जुहो
तिजुहुत: अदभवत्वादित्यत्र जुहो जोति तियमा नु इति भीसीभ्रु कुर्यां क्षुवस्य एभ्योलि
डाल्वासकादामिश्रे विवक्ता र्जिजहवाचकानजहावजसेवा लोपवति जुहोतु जुहुतात्
पेधि: जुहुधि: जुहुधि आद्विय जीतानुणा: जुहवानिवरनचा जुहि चेति गुणा: आज्
हावुन: जुहुयात् जुहुयात् जुहोषानु जिभीभृये विभेति भियोन्यतरस्यां इकार:
स्याद्धलादौ क्ङिति सार्वधातुके बिभीत: बिभ्यति बिभाय भेता भीलजायां जिहेति जि
हीत: जिह्वियति जिह्वयांचकार जिहाय पृपालनपूरणयो: अतिपिपर्त्योश्च अभ्या
सस्यैकारो नादेशः स्याद्गोः इदोष्ठ्यपूर्वस्य अगात्वयवोष्ठ्यपूर्वोय ऋदन्तस्य
तस्येकारोनादेशः स्यात् गुणाद्दीर्घस्त्वादिमं बोधंते पिपर्ति इत्यपरत्वंचकुल लिचेति दीर्घः पिपि
तात्तत्पस्यानुगुणादुपरत्वादिमं बाधित्वेतिगुरोप्राजे पृपा कृत्स्नो वा एषां कि
पूर्त: पिपुरति पपार कित्वेलिटि ऋच्छत्यृतामितिगुणो प्राप्ते वृपपाक्यतो वा एषां कि हृतोवे तिदीर्घ:
वातस्यात् पपृतु: पपरु: पपर्थ पपरतु: पपर पपृव पपृम पर्तासि पपारिता पिपर्तु
पिपृतात् पिपृहि पूर्यात् अपारीत् अपारिष्टां पारीयात् इति पिपर्ति
पिपर्हि: पिपूयाः अपार्षीत् पृणीयमन्ते तन्तेवेदसीवि
पिपृत: पिपृति पिपृयात् आ पपृ: बिभ्रियो बिभराम्बभूव पार्षीतां चोषणरारचो भ्रूमात्र: जोहा
भृञ्धारणपोषणयो: भृञामित् भृञामित्
पूनमनित्यामोछादसन्त्वबिभ्रतो भिभूतो विभृत: विभ्रतु विभृत: बिभृथ वद्ना चौ चित्तिव अवि पिपृमा
ए आं व्याप्तौ ईस भ्यासस्येत्स्यात् बिभर्ति बिभृत: बिभ्रति विभाति रेथ्याविभ्रतां आबि
विभराम् आस आवभार बभ्रिव बभ्रुः इति विभृयात् भर्ता भरिष्यति
मह: बिभृयात् भ्रियात् भूयात् अभार्षीत् अभृत इडागमनेति जुहोत्यादि यो: आमसाला
मानेड्स्वपा सा वेधातुके क्ङिति ह्रि विनित्येचेति योस्त्यात्स्या अतोऽप: मिमीते मिमाप

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

जस्तेष्वनित्यताबाधक: ८

[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ऋद्धशो ङि·गुणः न ऋधातः

र्ति पिपसो घ्नतोन्त विधानादयं भाव्याया मध्यमस्य भमनो इति रूप ड· मृग्यश्वि इवत· इयुति आर

मा हनु· ड्स्त्वं नो ति ति त्य मि ह्वा श्यं च त्रो मशि घ्रपे मि द्यु तासिहेय· ऐ यता एयह· ह्यु

यातु स्थ यो तु स्था· तु स्मसाति भसभ न्तेलन्दो यत्ते· ङ्भालि वा सिभने फलि· न्युपधा लोप· जलो

सलीति सलोप· बभू· बभूस्यानि ति भावो चिके नि न र थे ग्लान न नौ र्वि न सूत्र· न न्युति

धिपनूवेदि ये पेदि धिषे· धनमा त्वेदयान्वेदध नुं दध ने नि ज न लस मने ज ज ता न्ते जनसन एव नास

नु जलो· एष मा का मे नादे च· ह्म न ज जा दो स नि जला दो क्रिति च जजान· जज्ञाति नु

जा नि ज जा ण· जजन्यानु ज जाया नु ज ज्ञा नु ज ज्ञा नो दे वान मृत्वि गाति स्वस्त्ये युं

तिनीन· जिगाति नि नि जुहोत्याप य· दिव जीना यि जिगी षाव्य वल्पाय युति सुति माद

मदस्वप्न कां ति गाति ज ष न· ज य स्तै वदिन· दिवादिम्भ· व नूपन नूपो वबादा

ति चेति दीर्घः· दीध्य ति देव दो कि न ज चि षाति दी य म म य द य न दीधेनु

दी ज्ञान ज्ञा दे वी नु ज दे वि वि ज ज तान वे पा दि विध्यति यविवि बे वन्यबे

वीनू· लि वुगाति नृ त्रो चो· दि ज न रसन्ने के चि द्रि मे न पठंति सु सु ज्ञद ने ब्या दा

नइ न ने के ज्ञदत्तूं न दुस्य ये हसानि न ल न न निरसने स्नस्याति न स्नास क्रुद्ध

रणदो श्चो· वरणं कौ टिल्ये च मा न व्युपवदे वु ग्य्योष नुषच नृ नीताव वि देपे नन्याति

ननने सोभिचि कृत च न कु द न य दे न न· एभ्य· परस्माहि जि मा वि न स्पा दे शधेया तुक

आ स्मातु ज नि ष ति न स्प ति न्यान न स्यातु ज त ज्ञो नु व्रश्चो जजोगे वा भा वुति रूप

ज स्था वि न सति न वे स नु· न त्र त नु· कथ्य पूनी भावे पृ य ह्रिसा यो गधपदि येपू ने ह्रि यबि

रगोहू पनि ति दे पा पुष्या दि क न ने प था ति पु पु पा नि मसि पु षी म ना सी भावे नि ष्य नि

लि ष्याति· श्री· चोदने ज ज्ञा या श्रीय ति दु षग नौ· खानि ब ज व का ये च कर्प ह्य हि·

ष्योति ति ति ज ज ब कु व ब यो लानो ती यो ति ज ज न· जेर न· न ह्नि न त न न ज नो

ऋहत इच्छो ना· हलिव वानू अख·
हूतो वा इतो ह्रीर्वः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दीङ् क्षये दीयते दिदीङे ... दीङः परस्मैपदे ... धातुकसमुद्रस्मात् ... यलोः सिद्धौ दिदीये ॥

नुर्नीयोगानुत्क्सौभित्यङ्ः वा क्रूरदकूगोङिः गुणः । आजरनत्नगजाजारीनुअनादि पूणं की
मनिनजग्रनु । आजारीनु ब्रूङः प्राणि प्रसवे सूयते सुषुवे स्वमनि सूतीति
कल्लजापि त्वाञ्चकः । कितीति निबे पे प्राके क्रादि नियमा । लिन्त्व । मिट् सषुवि
बे सुषुवि वेके सोनासविमा पूङ् पवित्राचे दूय तेऽमीनाम्मिमिनो । नि दीङ् लवि
नरेबामात्वे स्यानु स्वापिच कामादाङ्गि त्वेनून्निमि त्रे दाता दास्यते आदास्त गदा
स्याः जीङ् विहाय साग तौ डीयते धीङ् आधारे धीयाते दिध्ये धेता मीङ् हिंसायां हिंसा
कौ त्रपाणवियोगः मीयते रीङ् श्रवणे रीयते लीङ् श्लेषणे विभाषा लीयते । लीय
तेहिति यकाति दे चौ ननु ... ली ली डो मा त्वे या स्याननु एजिष बचे त्वाविचते ता
१.९ लालाले बा ति ता स्यो ते एजिष यो कें लीयते ति त्वे व्रीङ् वृणोत्यर्थे व्रीयते । वि
। प्रिये त्वो दय जो दि नो । तन्त्वे लज्जु निष्ठा नत्वे पीङ् पाने पीयते माङ् माने माय
ते ममे ईङ् गतौ ईयते अयाचक्रे धाङ् धी नो सकर्मकः । धीयते पिपुङे अपचयासे
पदिनश्चो त्यो रः त्रूरोननु करलो जो नः चुपति लोपः स्यानु चुपति चुपते । चूपति शुशु
शुशुनः । शुाना चूा स्यवति विभाषा घ्राधेट् ति । सिचो बा लुक् लुगभावे यमरमो नोट्
सकौ अजा चानु अचा नो अभ्यंश्च अजाससीतनु अजासि च्छो च्छेदने च्छयति बो नकमे
। णि स्यति ह सो अभिव्याति ... व नु अभिसौ दो अवखण्डने घति ददौ प्राणिदाना
दयानु अदानु अयाा त्मने पदिनः । पच दनु जनी प्रादुर्भावे जाजनो जो अन
यो नांदे चारुश्याच्छि ति आयते जज्ञे जनिता जनिष्ठा ति दीप जने
तिकाचिण जति वधो ... अयत्रो ... धाधेडिते ... । चिणि । क्रियाति क्रुचिव
अजनि जनजनिष्ट दीपी दी दो दीप्यते दिदीप अदा पि अदीपि दीपिष्ट पूरी आप्यायने पूर्यते

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

लिङ्‌ । सिचावात्मनेपदेषु इक्समीपाद्धलः परौ झलादी लिङ्‌ आत्मनेपदपरः । लिङ्सिचौ कितौ स्तः २ वजिद्दशो ... किति २

सगो ग कर्म कः । स स्यात्ते सर । सि मे र ह ग अ भि नो दि ति र घु वे ड़ी स स जि पे
स षु । सद्यते लिङ्सि चा वि ति कि न्या न गु णो नाष्व स द्दीघृ अ स्र स ष्व ग्र स्र स र ता नु
लिङ्म स्ला भा वे लि नु प ने ते ष्वा ते द्वा ते लि त्तो घृ ग्रो लि दो न अ लि हा ना । अ था ग ता
ना त्य र सै प दि न । राधो, कर्म का दृ श्ला ग्रि व ए व का ने भि न त्म न । राधो कर्म कादेव
नु प नु ड्या द र स्र ग मा त्र पृ श्ला गि ति य न्म स्य म व का धा ति दु ह घ मी त्य थे । वि मा धा नेद
मे त त कः । दृ शु स्व न्य धु न्न दन । वि धा न न्धि थे । क र्म णा य था धा ति पे न व वा ला चा य ते
1-10 त्य र्थ ; पै व स्य था त्व यो न भो का ज्ञो ग त्या दि व दु कर्म कर्त्र्य ई अ थ न्नु । क र्मा दि ष र्म र्य यो 110
दि सा या सि त्यो त्वा भा स लो प्रा ति दु न दि सा र्थे स्य स कर्म क न या दे भा । दि क र्ता यो
गा न्नु स दु ग । स्य पु नि ग्रर्थ स्या दि क्ष व्य प न ा द मे ग पि ज्या ा वि धा ति वि वा ा प वि वि प नु
वि व जु । वि व्या धि प जो ग स्य ति । वि ध्ये नु वि ध्य नु ग्र व्या त्सी नु पु ष पु ष्टी पु ष्य ति पु धो
ष पु षा वि घ पो षा पो द्य ति पु ष्प दी न ड । अ पु ष न्नु श्रे थ नु श्र ण ची नो ग अ सु य नु नु ब
घी न्नो द श वै कृ न्यो कि ष ग्रा लि ग ने वि व ति स्नि स्नो प श्रो षा श्रे न्य ति । क्लि व । ग स्मा
स्य र स्या । ति ष्ठ श्रे । क र । स्य ा नु पु षा य ड । प वा दे न न्नि णा । पु र स्ती [illegible] द प वा द
ना या न्नु ग्रा लि ग ने । कि षा । ... ता लि ग न ए व क्ली ना त्स त्र योग वि भा गः सा म र्थ्या न्नु
त इ ण प धा दि न्य स्य ा यो वि य म । ग्रा लि न च ना ... दा । ग्रा लि ग न ए वे ति कि
न म शि ष ज न नु का पृ ग्र ड प्र न्यो स ग्रा वि ल क्ले वि । कर्म लि ग्म ना लि ग ने । लि ज व न
नु क्ले ए क व च ने चि ण न्नो सि जि ... द न ग्रो कि पु । ग्रा वि लि ... कि

Interlinear glosses: कालउ ; प्र दत्त ; इत्यर्थः ; निरपेक्षकर्मणः ; आलिंगनपर्यु ; एवम् ; कर्मलकाः ; चिलाबककर्मणः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

[illegible]

भाग्नि सो मणं गो गिमा धिनरजुमयपद्वी [illegible]

वो कियवा कृ कथ वृ के हृ क्रौ श दपाति हु [illegible]

तन्न ते नाति दृ का । किंका तु ल दि स्या ठिन । [illegible]

च म सृ मा विस्य र्यं । जयं श्री दिति न्या सका । दय [illegible]

सि चु दिय त्वे ना त्वा हि दत्त कध को धे क्रो [illegible]

दुवि सं पदादि किं वं ना [illegible] कादि त्वा विन [illegible]

[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तो मि षा ति न्तु स्येन ल्तु श्या तू ग्रा ल्तु म तू मू वा दे र वृ न्वृ ता त्वा न्तो म ती न्य पी त्या दृ । दुम

से चु ल ने दु भ्या जि णा म त्तु म द्वि मा या दु भि णा भि न तो म यो घु ना दो क्रया दो च पेठु ने

ने षां घु ना दि न्या दङ्‌ः हि द्रुः भ्रा दि त्वा न्य को ति ज्म व न्ये व ह हु पा ठ ल्तु नूप न र्थे । लि दु

त्रा ष्ट्री भा वे ल्लि दि र्यु चि लो र्यं चि लि दि व चि लि दु लो दि ना लो ना शि मि द स्ते ठ ने मि

दे गु णाः से घ ति त्रा मि ढ न्तु घु ना दि पा ज जे वा मि द न्तु त्र मे दि ष्टि नि मि द्रु ह हु पा ठो । मे दी

२-१२ दि ति मा भू दि ति घु ना दि भ्यो व द्वि रे वा त्म ने प दि षु पा ठ ल्ला चि नः शि दि वा स्ते ठ न मो च

न यो । त्र धु वृ द्धो श्चा न द्रु त्रा ज न्तु गृ धु त्र मि का द्वा यो प्र घृ त ग्र गृ ध न्तू वृ न पु षा द यो

॥ दि वा द य श्व वृ ताः के चि न्तु पु षा द्रि स मा प्तु र्थे मे व घु न्क र गा दि वा दि त्तु श्या दि व पा कु

ति गा णः ति न तो य ते मृ ग्धा नी न्या दि सि द्रि द्रि न्या कृ अ ति दि वा पद्मः पु न ग्रा मि प वे ग्र

मि प वे । स्त प नै चो द्न स्या न स्तु सु धा ते चे न ज्र न्या ने कृ न्मे का । त्रा दि न्याः स्तु । स्तु नो नि

स्तु नु नः फ स्न वा न्नि मि या स्तु स्तु न्वा ति स्तु न्वा । स्तु नु वा । स्तु नु न ह स्तु नु म ह स्तु षा । व लो ष

वे सो ना स्तु नु स्तु न वा नि स्तु नु वे स्तु नु या नू स्तु या मे स्तु स्तु धृ ज स्य इ त्ती दु ग्र सा वी

न्तू ल सो षु न्त सि षु ण्णो ति ने भृ षु षो नू त्रा मि स पा व स नो ने । स्म नो । स्ये स नि च

प रे स्तु नः । षो न स्ता न्तु वि सो षा ति षि न्तु वं श नो नि नो नि वि नि नो ति सि षा षा सि षु

सो नो । शि न्तू नि त्रा ने ना ल श्रा दि : दृ ना ड मि न्तू प द्दो व णो मी ना नि मि नो नि दु न्या व

स मो म मि घ स मा च मि म्ये मा ना मी या नु मा सी धु त्र ना सी न्तु प मा सि ष्टी त्र मा लि वि न्तू

च घ ने प्त णि चि नो ष ति वि भा षा चे । ग मा ना ना ... चि जे । कु न्व वा स्पो नू स नि ति हि

त्रु सै षीत त्रु से षा त = २

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ऋ तस्य संयोगा देशः किं तिलिटि लसार लसारः लसार स्त्री =

चपुलीचि कां यं चिचा अचि क्वें चि च्यै गच्चै पीनु अचे षु लुं ऊ गा हादंने मल्ले लो मि ल

सु हि गुणो नी लि गु णा लर्थी नु ऋ तस्य को योगा दे । जदू ना लसो यो गा दे मलसीन

फ़ेर यो लिं ढ़िसि चो नि हु स्याप्तु नेडिः लल्लि पीषु स्त्री षु अ स्त्री लिय जुल्ले कृ तु ति सो

यां कृ णो ति कोणे च च कां च च कय अचो क्रियानु घु भीषु अकां धीनु । अंघ्रे ने थुनु वंधूनो

वर्मूषानु नर्थ ज गृ मा व वचे ति लि गा मे एषा वेदइ गभा वो ति या त्वे ते तिन भा वा थोचि

लीट वेयाप्रियवतृ वल वृव ढे व रिनामव ग्रीना लि ॰ लिचो ता ना ने च पदेषु वड ॰ न्यु अश्वाम्

द्वौ चीषयो लिं ढि चो हि झा स्यान्नु नाडिः न लिडिः वृ नो लिडः ई दो दी चौ ने स्यान्नु वीरि

वीष्वू वृ शीषु आ ता ईनु अव मिषु अ भ रीषु अ व्युन यू भी कम्पने धु नो ति धनु ने गघो षु

नु अघो षानु दी र्घा नो प्रा य धुनो ति धूनु ने स्थ नति तु नी ति वें दू डधविय ढुधोच किंति

लि टि नु सु कइ तिलि वे यं बा धि त्वा क्रा दि नि य मा लि ग्मि ट टुधा वि व नु स धुम्ले इति

तिन्यमि ट अधावीनुम धाविषु अधोषु मच पर मेवदि नं ; दु डु उप नापे दु नो ति द्विग

लो चू द्री पं हि नु नी मा उप सर्ग स्या लि सि ज्ञा न्म र स्ये नापोनेत्याता ; स्यान्नु षुं दिसो ने ढे

रुचाडिः अभ्या सो नय मस्य हि नो ने र्हस्य कुत्वे स्यान्न च मीमा उपे सर्ग स्या नो मि ज्ञा मपूर्वे

वे नयो ने स्यानं ; स्याने प्र हि णो ति हे वच्चाडिः अभ्या सत्पर स्य हि नो ने र्हस्य कुत्वं स्यात् न

वोडिः जिवाये प्र पी णो षु णा ति ष णो स्य प्री ति पालन यो ; प्रा ति वेल न यो डिः स्थ ने व च

यान जी व न मि ति श्या नी स्य णो ति प स्यान्नस्यदृन्ये के स्लोणो ति पृ णा ना द ट स्वी यो पिष

द सा ह ना कृ ना ह ना तो अनूव नि जापूव नि जा पूर्वं ; ता सा ; मा पू रि लू दि त्वा दू

ता पनु गुहे ष लोम गु क न म य ला ध स ति ह्वौ ग धो ति ग धोति ह्यां या उ नो भा ने लो यो ल

ति लि टि ते टि प लि चपेम स्पर्धनु सेधु मु रो धि य राजा दा पो ति मा द्रा ग मा स्ति नि अपो यो पी

न्नय वा व मु दा ने नो अघु वा तो हं चा ते च मा नी ने गा व ने ञ्य भो ने ष्या । दी दो दभा सीघ लो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दिणोति श्वयंभावायामपीये के नतह्वाशःशस्त्रभृतांदिणोति ऋत्नीत्येकपक्वाजादिरिष्यते ऋतिलोति चिरिणोति जिरिणोति ॥ सूत्रयोचकार ग्राग्रिम ६

स्यु स्वनु दू स्या त् स्मा न शु गा ग्राग्रि त्रा पुष्प्रा मा ग्रिष्यु ते त्र दपने गम्न्धु वी न व्र न्वी पृ म्प्र शिष्यगि
ग्रा कि ४ शो षृ गा ह्वा ता शि घ गा स्कं द ने ति घु नो ति घि घे स्ते वि ना मा पा गा गो ता म्य स्से पादि
नः निका तिगच चा पा स्कंद ने ति क्नो ति नि गतो ति घ चहि सा यां स चौ ति जि घृ णा घृ
गल्माघृ ल्लो नि द धर्षे धाषि ना दंभुदं मने दंभ नु दभ्मः दम्भोति दम्भ ऋचि नं चि दा मे स्वं जी नां नि टाकि
त्वं वेति क्ना क रणां नरं इह प्वा श्रीयन स्नुहुं क्रा नि दि ना नि जिनलो पः न स्पा माय
त्वा द सि ड त्वे न रत्वा भ्मा स त्लो प यो स्का पों दंभेश्च एत्वा भ्मा स त्लो पौ व न्क व्यौ दभ
नुः दद्भ नुः दुदं कि त्व चि द पि डिष यं नि ति स धा का रा दयः न न्म नें नि चि चि प्स देभ
११२ दे भिय दंभे ति हर्वा नर्म बोधं अपि विदिष यका मिति त्पा स का रा दि म ने नु दर्द भ दद भि ११३
ष दर्द भेत्वे वद भ्मा नु त्रयु वृष्टो न पशी ण न हु त्व के दु भ्मादि त्वा सामं न न्दपो ति
द सि ग्रा गणां मा दपि का सेयं अद व्यादौ त्र सौ नि द घ वा न ने या ल ने च द कौ नि चभु
भ हा गो च म्नो ति मि दि चिमि जिमि दा शु दृ हिं सा यां दिलो ति दा नुलो ति द णो ति घ नां इतिस्वा
दयः नुदव्यय ने दू नः ष ट स्व कि ने नः नु दा दि मः श्री नु दनि नु जो दा नु नो दिय नु नु उदते
देनो मा त्र नो नक्षी मुनन नै ष दपूरे र सो न दति नु दते नु नोद नु नु दे नो च्या कि
ग्रा नि स जे ने ग्रा ति स कु ने न दा न दे ग्रा दि ही षु मा दि दा न अपि दा न भ नु पा के प रि ज्वे
नि सं पू सा र णे स म्प ख्नु त्वे न यु पू नु सं न न्त्वे न नु भृज्जा नि भृ ज्जा ने भ्र ह्र ते च य यो रम न्य
न र स्पा भ्र हे र क सौ प धा या श्च म्रा ने र मो न मो वा स्पो प धी पा नु के मि त्वा दं न्मा द
चः घे रः स्था नि प पौ नि दे न्मा यो प पधो यो नि वृ नि व भ जे व भ जे नु व भ नि ष व भ र्भु ब
भ जे र म ष्माते व भु णं व भ्र ने नो व भ्र जि य स्को रि नि लो पुः भ्र ष्टो ति घ वृ भ्र षुष्ट व भ्रृ व
भ र्ष्टी भ्र ष्टा भ्र द्वा नि भ दर्व ने कि नि न मा ग म का पि न्वा स प्र सा र णा पृ च्छ वि पृ नि ष्ठ
धे न भृ ज्जा नु भृ ज्जा स्वां भ ह्री मृ भ वी नु न भा ही नु भ ष्ठ जू अ भ ष्ठ दि प

संयोगान्तस्यादसंयोगाद्धिद् किंति किन्नामाकुड्कि जानेनष्टरंतम्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K, Digitized by eGangotri

२४ स्वै वा ऽः पचा दत्वा तु ते ना चा ति त्यं सि चु ग्म न पो म ऽं फा ति ग्र स्व ऽि ज्वा द नि दि
ना मि ति न लो पे गु न्त का दी नो नु म्वा च्चा । आदि चु व ऽः प्रकार ते न यैऽ न का रा
तु ष क्रा ले ऽ ऽ का द य । न्त फा ति न न्त फा न्तु क्का तु त्तु प न्तु य तु फ ते फ दि सा यो [illegible]
तु प ति तु पु ति तु फ ति त फा ति ह प ह फ [illegible] प्रथम । प्रथ मा ज । [illegible] ती यो न
ऽ न्ये के ह पे ति ह पौ ति ऋ फ ऋ फा दि सा यो ऋ फ ति ग्मा न फे ऋ फा ति ऋ फा च
को म गु फ गु फ [illegible] गु फा ति ज गो फ गु फ ति ज गु फ उम्ब ऽ म्भ पू र णे उम्भ ति ठ
वो म उम्भ ति उम्भ [illegible] चका र [illegible] मा भा वो शु भ ति शु म्भ ति [illegible] शु भ ति च
२२४ ती दि सा [illegible] न यो । चर्ति ना [illegible] ति चे तु चा र्ति [illegible] ति [illegible] च ती तु वि
धा वि धा नो वि धा ति वे धि ना [illegible] नो न व र्ग पं च मा ना मि त्यो के [illegible] ति म ऽ स व ने
पृ ण ति म ऽ ऽ मा पृ च पृ ण ति पृ ण प्री णा ने पृ ण ति पर्वे [illegible] वृ णा च वृ णा ति [illegible] हिंसा
यां तृ णा को टि ल्ये तु नो णा पु ण कर्म [illegible] शु भे पु णा ति [illegible] ति [illegible] ने [illegible]
पक ण यो । [illegible] पु णा ति [illegible] ति [illegible] पु णा [illegible] भ म तो [illegible]
ख्यो । [illegible] बि स्तु र्यो तु [illegible] कृ [illegible] ति [illegible] तु र्यो [illegible]
ग मि ति ति [illegible] न [illegible] ने [illegible] न [illegible] द ने [illegible] स [illegible]
दा रा वि ले [illegible] ने [illegible] मा पे [illegible] प यो । [illegible] ने [illegible] ते [illegible] वे [illegible] ने
प व र्गी या दि [illegible] प रे [illegible] सा र्यो । [illegible] ति [illegible] णा दि
[illegible] ला [illegible] ति [illegible] ति [illegible] त
ति [illegible] वि [illegible] ति [illegible] ति [illegible] ति [illegible] कि लति
क्री ऽ न यो । ति ल [illegible] वि ल [illegible] ने च ल [illegible] वि ल [illegible] ल [illegible] यो । वि ल सं व र

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्मात् ङ्के देर्षे उपस्किरति मृडभ्या सत्ववायेषितु इ का पूर्वं इति वक्रबम उपाकिरन् उपचस्कार हिंसायोपनेषु उपात्प्रतेषु किरतेः मृड ४६

व्या ङः पूर्वः विं ष्प ब्या द्रि य ते व्या प पे व्या य प्राते व्या प रि ष्य ति व्या पृ त व्या पृ षा ता म्रे ङः प्रा
ता त्या ग ते मि त्रि ये ते लि ङू ल्लि ङौ क्ष्मा लु ङ लि ङो तु नु श्वा च कु ति ष्यू ता न्हे ङौ ता न्यु च ङि च्ये
न्खे रा ये मि त्रि ये ते म मा र म म थ म मि त्रि व म मि त्रि म मा रि ष्य ति मृ षी षृ त्र त्र न प व र स्ये प
दि न स म रि नि ग नो यं न गं ग त्वा दि य ङः रि या ति यि य ति रू ना वे ना षि षा र ए दि
नि वा स ग न्यो पू र्वे र ए स व ति स ति नां कु वि द्वे वे कि र ति कि रा यं वे वी र च का 115
नु का रि ता की यो नु अ का पी नु कि र नो ल वि ने उपा कि र ते सु ड ग म स्या वि सा
1.14 यो उपा कि र ति प नि ष्कि य ति मृ नि ग र ए आ चि वि भा षा ति र ते रे फ स्य लो च वा स्या
नु जा दौ गि र ति गि ल ति ज ग्या र जा ग ल ज ग रि ष ज ग लि ष का रि ता गी र्वी ता गा ति
ग ली ता द्ध नू जा ट्ठे जा द्वि य ते जा द्वि ये ते ज्या द पे जा द दि षे जा द र्नू ज्या द रि
ष्य ति जा दृ षी षु ज्या द ते ज्या द षा ता घूङः अव स्था ने धि य ते आ प य प र स्मे प दि
ष्वो ड थू द्ध ह्री प्ला यं प्र च्छ ति प प्र च्छ प प्र च्छ नु प प्रा च्छि य प पृ च्छ प्र च्छा प्र च्छ ति
प्रा द्वी नु वृ ना कि ना द यो वृ ना स्र जि वि स र्गे वि स र्जि ता स र्जि तु र्गो स स र्जि ष स
षु स्र सृ स्र द्र च्छ ति स्र जि द्र द्रो ह ल्प मा कि नी न्प ... ... मा न मे र्जे नु स्र
ज्या नु ष्य स्रा द्वी न मन मा श्रु द्रो म स्रा ति म म स्रा मा स्रि जि न म्रो के ली ति नु मृ स्रं स्रे नं स्यो
पू वो नु नु वा व्या सं ये गौ दि ला पा म म व्ध म म ज्ि य म म ज्ि य म का मं द प ति ज्य मा नी
नु ज्य मा का ज्य मा द्व हु जो भि गो वो ज्ञा ने द पा ति गा वे दी नु ज्य वे का भु जो कौ टि ल्ये
कु जि वु नु छु प स्य चु छो पा न छो प्ती नु कु टा टि कु टि सा या ना ल वा नो को ष्ठा को द प

तानि का भ ये मिश्चो मा दिनि म का न का ये नेम कान स ये वु म्पा ज्ञ या र म का स सं यो ग ...

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

जन सन खनां सरजलोः एषामाकारो रुलादौ सनि रुलादौ

क्लि
भिच

त्यमिट स्यात् गां जीन्। तं चूसंको चने ननक्ति तक्तां तं चिताः ओविजी भय चलनयोः। विनक्ति
विक्ताः। विजइ इडित् डिः चोर्वि विज्ञि पृ विजिता आ विनक्ति कुत्र विजी नू वृजी वर्जने वेवृ रा क्लिव
जिताः पृची संपर्के पृणक्ति वपचे मनि कथादयः। गय तत्त स्वति मेने। मनु विलारू। नैनो दिकू
स्मृत्। जनोति तन्वं। तनुवं। जज्ञान जैने जनु गमन्नो नू गमन्ना नति जनादि मप सेत्या सोः। त
नादे। विचो वालु कस्पान् नघासौ या सासाद च यदि दे कवचनं। संपूर्वको ग स्वते जे नेकनयु
यमसानिष्ठ मजानिष्ठ जनुदनो पदे नो जातुना सिकलोपः। जडि मजनज मजनि निष्ठा जनया।
जजनिष्ठाः। वनुदाने सनोति सनुते येविभाषा सायो नूसन्यान् जनसने त्या त्वि जसामनुत्र
सनिष्ठाः सायाः समानिष्ठाः। दाएउ हिंसायां दाणोति दाणुते स्पृते तिनवृद्धिः। गदा णीनूज
दनू गदिाः निष्ठु सहाया गदानिष्ठाः। दाएउ हिंसायां दाणोति दोणुते स्पृते तिन वृद्धिः। ग्रदु
णीनू गदनज गदनिष्ठा। ग दाया गदाणिष्ठाः। दिएउच उव्रतु यतिमि चोल घुवधनुणा। संज्ञा पूर्वको
विधिरनित्य इति नमवनीपात्रे यापुय। भवत्यै वेतत्यन्योदिशो जिदि सोति दोएि ना सि दोएि ना सेग्र
दोएी नूगदि तेगृहीनिष्ठ केचणुगनेकर णोति ससो तिग्रहीत। स्तएवं तिग्रा सगानू ऐ ग्रासिता
मे ग्रा रीनिजू ग्रा नग्रा रीनिष्ठाः। तएउगद ने तृ णोति नाणीनि तृएउते घृ एदी चो जघृ एी जघृ णीग
घवाव नुद नेनो वनुयाचने वनुते वनवने। चां प्रमनते परस्मै पदी वनोति ववान्न मनुमवो
धनेमनुते मेहे इत्यकृ नुकरणो करोति गर्जामां पुनुके कुरुतः। यण्णू नउकु छुरामिति न दीर्घः।
कुर्वन्ति तिदौ के सेते। कुरो नेः प्रत्यये कार स्पे ति लोपः। स्यान वमोः। परयोः। कुर्वः। चकृथ
चकृव कर्ता कर्ष्यति येचके नु उलोपः। स्वो घादौ पूत्य येच रे कुर्यात् आाणि किक्रिया नूकृष्य
पूषः कार्षीत्। ननादिभ्य इति लुको भावे वे कृत्स्ना दगादिनि सिचो लोपः। नकुत नकृथा। संप
रिस्याकमे नौ पूष एो समयाये चेत् संपरि पूर्वस्य कमे नौ। सुट स्यान् भूष एो स वैचार्ये संस्कृ
रोति मलंकरोति न्य र्थो स स्कुर्वन्ति संस्कुर्वन्ति नयो। संपूर्वस्य क्वचिदभूषणो पि सुट् स

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पर्य स्कार्षीत्

लोऽन्तं मत्वादूति द्वाण कानु परि नि वि भ्य इति ष; परिष्को तिसि चादीनां वा पर्यष्कार्षीन्नूँ
पानु षाति येन्न वैकृत न का कम्याधा रा रेषु उपाहृ ज; सुटू स्पा नु एव येपु वा त्या गुना या
र्थे यो; वृत्ति युक्तो गुणाधानं वि कृता मे वु वे कृत विकारः का कार स्याधा रा र का कादि
त्वैकदेश पूरण उपस्कृ ना कन्या ज्ञाले कृते त्यर्थः; उपस्कृता ब्राह्मणाः; समुदिता इत्यर्थः;
एधो दकस्योप स्कुरुते गुणाधानं करोती त्यर्थः; उपस्कृत नं भुंक्ते विकृतं मित्य र्थः; उपस्कृतं
ब्रूते वाक्याध्याहारेण ब्रूते इत्यर्थः; सुटूत्पूर्वः; अभ्यास व्यवायेपि सुट् सेच स्कार का
त्पूर्वे इत्यादि भा; चेष्टा त्यो व्याख्यानुमत्यादि पूर्वे धातु रूप स गो ण युज्यते थं नन्द्र ग त्वो नुदु
तनो ष्ठि च्च एवं च कर्त्तव्यं संयोगादि गुणः; संच स्कारनु; छेस्र भुस्त्रे कर न माभार दोजे
स्येति सूत्रे च कृ नो सुट् इति व कर्तव्य तेन सेसु का त्य र स्येव तो च स्कोरिय से च स्कारिय
से चस्कोरि व गुणा गे नो ति सूत्रे ति न्यं छ प सीति सृ आ ति स्य मि त्य नु वर्तते नि त्यं य; संयो
गादि ले स्य त्यर्थो सुठि गुणो ह से र क्रिया नु कृते न स्त्र संयोगादे रित्ति लिङ् चो न ए ट ए
का च्छ उपदेश इति सूत्रात् उपदेश इत्यनुवर्तते उपदेशे यः संयोगादि रिति व्याख्यानो
नूसस्कृषीष्ट समस्कृत समस्कृषाताम् इति जनादयः इकोऽभ्युदय विनि मये को दिभ्यः;
त्या क्रीणाति इ एल्ये चो क्रीणीत इत्यादि पूर्वे मेकेनादेशः; परस्य क्रीत्यु त्वाद न वगत्वा
ठा एवं गे स्यां द्वा वः तनः आभ्य ले यो रित्यालोपः क्रीणाति क्रीणीते क्रीणाति चिक्राय
चिक्रियतुः चिक्रिय चिक्रियथा चिक्रेथ चिक्रिव चिक्रिम चिक्रिये क्रेता क्रेष्यति क्रीया
त् क्रेषीष्ट क्रेषीनू स्व क्रेष्ट वी कृतं यथा का नो च का ति; का मना पीणाति प्रीणा
ते श्री नूपाके मीनू हिंसायां हिनु मीनाति मिनोति व मीणाति प्रमीणीते मीनाति मिनाति

उपप्र स्यात्र्रि क्रिनात र स्या इत्यादि प्रमीनातिनस्य ण प्रत्यादि

मीनातिमिनोत्यादीर्यत्यपि च पदार्था र्थ

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

विष्कभोति॥८

स्वरह भाति सुवतसंम जहल्लिवत्स्त्रा यवमत यहंभीत स्रुभोति स्त्रुभाति वेःस्तिनाते निस्यम वेःपरस्त्तमोतेःसस्यवःस्यात मिमधे माता मास्यति भी यानू मा

नी स्यो जि चा ये ज्ञा त्य स मो मि मधे नु। मिमिय समाय मिमधे नाति। सिनीते। सि भाय सि धे

सीष्ट ज मा सीष्टु ज्ञ मासि ष्ट। ज्ञ मा ला बि नूवं धने। लि नाति। सि नीते। सि भाय सिष्ये

से ना। स्कु नू ज्ञा ग व ता स्त न्नु लु न्नु स्को न्नु। स्कु । स्कु नव। ऋच चा नू भा स्कुनोति

स्कु नु मे स्कु नाति स्कु नीते चु स्का ग चु स्कवे स्को ना ज्ञ स्को बी नू ज्ञ स्कोष्ठ स्त भा व य

ऐत्वार। सौ ना। स र्व मे ध ना थो इ न्यो के माध वं स्तु वपम न त्री यो लं भा यो। दि तीयो

निष्को ब गा। यं चतुर्थो धा स्ता थे इत्याह सर्वे पर स्मै पुदिन। त्रोप। विष्कृ भोति विष्कभा

तिस्रवष्टु भोति। विष्कभ्नाति स्कुभ्नोति स्कुभ्नाति हल। श्नः शान ज्ञो हलःपरस्य श्नः शानज्ञा

देशः। स्याद्धौ परे स्तभान स्तुभान स्कभान स्कुभान वद्दे स्तुभ्नीहीत्यादि युञ्जू बंधने युनाति

युनीते यो ता क्नू नाति क्नू नीते क्नोविता क्नूञ् शब्दे साया मदृञ्गाति दृणी ने पूञ् पूञ्

वनी चा पी ता स्त व्य लि नाति पुनीते पविता लूञ् छेदने लुनाति लुनीते

नू जाच्छादने स्तृणाति स्तृणीते स्तलम नुलु लविता स्तरीता। स्तरीता स्तृणीता स्तु णीया नु

स्ते ता नू स्त णीते ज्ञा हिं सि स्ता या नु लिङि चौ रि ति वि ट न लिङि वे न इ टो लिङि दीवें न स्तो

नु स्तृ नि ल्वी षु स्तृ षीष्ट इस्वे ति किं च स्त्री षी ष्ट स्तरी षष्ट सीष्ट वृञ्ग् वरणे स्तावृणाति वृणीते पूर्वे

णी ते वेकर वृञ्गवरणे वृणाति वृणीते ववार ववरे वानू नावर नाथ वरि ष्टि अवरीष्ट अवृषष्ट धून्कम्पने

स्य व यो नु व रि षो षु वू षी ष्ट अवा रीत् अवारिष्टाम् अवारिषु अवरीष्ट अवूर्षष्ट धूनूकम्पने

धुनाति धुनीते दुध विथ दुधो पद धुवि व धो ताधावि ता लु ल पू ज्ञ द जीट यथा वी नू ग्र

विष्पु ज्ञ धो ष्टु गय व भान्वता। पस्सैपदिन। ग्रह हिंसा याम्। ह्र प्राक् लोके नि स्व पदे ये।

अस्यदा ऋ ह्स्वता मि ति गुण। श्रृ ञ् णु। प्र ग्र ग्रा। ऋकः। कि ताति। विशेषण व्याति पत्र नव

दा। ग्र ग्र ह्व वि ग्रा श्रि वणा ती नामूरी नाग नी दि ना या नू ज्ञ ज्ञा हि ष्ठा पद ल न पु ग्मा प ग्रा

किचिचपरस्मैपदग्रिनिनदीर्घः गृह्णाति गृह्णातिहाम गृह्णतिरिति

©Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

इगति पपरहेः

पत्रानु ‘ गाकुिि चि पु यां नु चुव रगो भमगा र न्यो के श्रु मन्त्रुं ने मवरो प्यो के मुदिं सा यां मु [illegible]
म मारु इ वि दा रगो दरु र न्नुं दव्रनुं ‘ जुवं यो [illegible] नो [illegible] न्यो को [illegible] न्यो न्ने [illegible] चे कु किं सो [illegible]
केगा नो [illegible] गा नि [illegible] ना चा वा क गा [illegible] तो गा [illegible] नुं गा सी ना इ यो नु गा री नु [illegible] रि या गु
नु वेदे गा वा यो गा नो गा कि नुपा कुलं ‘ अंग ग वय वा दु लं ‘ स र्य न्त [illegible] मु सा र गा म दे गा [illegible]
दीर्चो ‘ स्यानु म नि दु री वृ ते [illegible] दा ना वु गां ‘ जि ता नि जि ज्यो जि त्रि ज्य नु ‘ [illegible] नि रु प गा यो ‘ रुषे
केगां वृक नु वेदं ‘ लीं [illegible] गो वि भाषा नीय ते सि त्यो जि ष यो गा न्त्र वा ल लो ‘ लि लो य लो नो लेगा
वीवरगो वि नाजि [illegible] नो वृ नु ल्वा द यो कृ गां ‘ [illegible] दयो [illegible] न्यो कं वी व र गो भ्रो भ यो म [illegible]
१८ के नी [illegible] हिं सार्वा [illegible] कृ च्च ‘ कोपां चि [illegible] ने [illegible] वा धु ते मा न नो जोना ना नि
दीर्च नि [illegible] सामर्थ्या न्ने [illegible] वेध वधने व भा नि व बाधि य व बध न व धा व [illegible] मस्य
नि ब धा न न भा [illegible] पुर्व [illegible] नि जि नु [illegible] भा वा [illegible] सि [illegible] ‘ [illegible] य ल [illegible]
दि षु न्य य मा [illegible] भ [illegible] वो न प्रत्यय ल [illegible] नि नि [illegible] प [illegible] न्वा नु [illegible]
गमो न्नु ‘ [illegible] कोचु मो ने व [illegible] व [illegible] ना [illegible] मे व [illegible] मनु [illegible]
न्नान्यां ‘ वि सो या ने व्रा नि र प यो ‘ [illegible] पर स्मै पदि नां [illegible] नि [illegible] न्यो [illegible] दि नो कि न्त
पल्ले पत्वा र भा स लो पा व [illegible] यो [illegible] द य [illegible] य [illegible] इ द कि न्व पि ना
म पी नि [illegible] धा क [illegible] म ने [illegible] नो पि पचो गा नि गु [illegible] मन्न न नु [illegible] प्र [illegible]
नि मा प वं ‘ स त्र मूल म [illegible] स न्य [illegible] लो [illegible] न्या [illegible] स द भे [illegible] पुन [illegible]
पा [illegible] मूलं [illegible] प सं [illegible] प के [illegible] त्य [illegible] प नि दु गो ‘ [illegible] को [illegible]
चो दे म [illegible] नि मु दा न मु [illegible] व व [illegible] म [illegible] नि ग ध [illegible] गु [illegible] नि [illegible] ने [illegible]
नि को [illegible] ना नित न [illegible] नि मां [illegible] वा [illegible] ल [illegible] सु [illegible] मू नि को ‘ बिना
नि [illegible] को [illegible] नि न्वो पी मु नि म कु दा नु [illegible] दि प च [illegible] नि क भी न ‘ [illegible] नो

शतरुतुपधाद निट्‌ कृतः नलोरम

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ति भरौ त्तीन् अंशो नोम् रेषा रेद्यति । लिश गतौ गाति । चान् स्पृश संस्पर्शने स्पृशा स्पृशा स्प
र्शो स्पृत्यति स्पर्श इति अस्पृक्षत् अस्पृक्षन् ग्मस्पृक्षत् । चानू विच्छ गतौ गुच्छु चेप्त्या
यत्तप्य धातु केनावि च्छायति विच्छाया चकाम् विविच्छ । विश प्रवेशने विशति वेष्टा
मृश आमर्शने आमृशति अमर्क्षीत् अमार्क्षीत् अमृक्षत् । णुद प्रेरणे कर्त्रे
भिप्रायेत्विकल्पे परस्मैपदार्थः पुनः पाठः । षद्लृ विशरणगत्यवसादनेषु सीद
तीत्यादि भौवादिवत् रूपाणि । नु विकल्पार्थः । सीदतीति सीदंती ज्वलादेः पाठः शद्लृ शा
तने इत्यादि ... स्वरार्थ एव पुनः पाठः । शु ... ॥ नो तु
नास्ति शुद्धि । क्रुश इति आत्मनेपदी ... । अयं छन्दसि ... । मिल संगमे मिलति संमि
लति । इति पठित्वा स्य पुनः पाठः । कर्त्रभिप्राये तङ् । मिलति मिलते मिमेल मिमिले
मुचॢ मोक्षणे मुचादीनां नुम् स्यात् मुंचति मुंचते मोक्ता मुच्यात् मुक्षीष्ट
अमुचत् अमुक्त अमुक्षाताम् । लुपॢ छेदने लुंपति लुंपते अलुपत् अलुप्त । विदॢ
लाभे विंदति विंदते विवेद विविदे व्याघ्रभूत्यादि मते सेट् । अयं वेदिता भाष्यादि
मते । विंदु वेत्ता । षिच क्षरणे सिंचति सिंचते सिषेच । असिचत् असिचत
ते । लिप उपदेहे उपदेहो वृद्धिः । लिंपति लिंपते । लिपिसिचिह्वश्च । लिपिसिचिह्वश्च
... लिपत् अलिप्त । ... छा ... असिचत् । इति मुचादयः ॥ कृती
छेदने कृंतति चकर्त कर्तिता कर्त्स्यति कर्तिष्यति । खिद परिघाते खिंदति
खिंदते चिखेद । ... पिश अवयवे पिंशति । पिपेश । ... ओव्रश्चू छेदने वृश्चति
... नानापिंशति ... रूपाणि विशेषः ॥ हृषि ... वरुणे नवश्चादि

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

चिंतेत्यस्य पठितव्ये ... इदित्करणं णिचः पाक्षिकत्वज्ञापनार्थं = १ इदित्करणात् स्फुंडति ४५

ने । चितिँ स्मृत्यां चिंतयति अचिचिंतत् चिंतेति पठितव्ये इदित्करणं णिचः पाक्षिकत्वार्थं । यादि चो चे लिं

चिन्मा = गं ते [stain] चिंतयते चिंत्यात् चिंतनं लोपो नाचिंत्यति चिंतेन एतच्च ज्ञापकं सो णिज्वा विकल्प चो के अ

एवकारेण स्पष्टम् कृतानुगमनम् । जगणम् चिंतया पूजा हन्त त्यानु विभूषणे दोमिथ्या परत्र

पूर्वाधुषा वैयर्थ्यं स्पष्टं नन्वेयर्थ्यं यतित्वं को चेत्येनेनयति यत्रेति पठितं शकंयतु इदित्करणं

६ येत्र नाति माधवेनोक्तं न चिंत्यं एव कुद्रि तथि मत्रिषु स्फुडि परिहासे स्फुंडयति स्फुटीति

को याठान्तरं स्फुटयति । लड जिह्वोन्मथने । कुदि अनृतभाषणे कुन्द्रयति लड उपसेवायां

लाडयति मिदि स्नेहने मिंदयति मिदति ओलडि उत्क्षेपणे ओलंडयति ओलडयति ओकार इदि

२१८ त्येके लाडयति लडति उंकारादिरित्यन्ये उलंडयति जल अपवारणे लज इत्येके पीड अव

गाहने पीडयति ... भाज भासार्थे भाजयति भासयति पीड जीव मील पीड ... नन्तनत स्पर्शन एकामुपु

धायां यो ... स्वो वा स्यात् ... चीचिडत् ... पीडत् नट अवस्यन्दने नाटयति स्यन्दन नाडि

श्रथ श्रन्थ बन्धने ... इत्येके बध संयमने बधेति चान्द्र । पूरणे पारयति दीचौ चार णं

णिचः पाक्षिक त्वेलिङ्गं ... शैवाय एव ... चिवर्ति भाषार्थे त्यादिति ज्ञापकं चिवर

ति परत्र इत्यादि सिद्धि । फल ऊर्जबलप्राणनयोः । पूर्दि च दीप्तो वर्ण पूर्णो वर्ण वर्ण

तृत्येके प्रथ प्रख्याने प्राथयति नान्येमि ... ना विंबहूपमाणत्वा नास्य मित्वं अस्माद्धावे

पृथ प्रक्षेपे ... स्वो डि परे णौ इत्याव वादे । अपत्र

पत्तन पृथ प्रत्वे पार्थयति ... वर्णस्य स्यात् ... च्छडि परे णौ इत्यस्य

पवादे । अपीपृथत् । पृथ प्रक्षेपे पर्थयति उत्कल उपधायाः ऋवर्णस्य स्थाने अप पर्थन वष्यस्य

के पाथयति षम्ब संबन्धने संबयति असंसम्बत् ... अपूपुत् ... स्येत्येके ...

कुट्ट छेदनभर्त्सनयोः । पूरणे इत्येके कुट्टयति पुट्ट चुट्ट अल्पीभावे ... चुट्टयति ... ॥

अपीपृथत्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रत्नणे गुडि वेष्टने रत्नण्डसंमपो ऊठि इत्यन्ये अवकुण्ठयति अवकुंठति गुडिइत्यपरे खुडि खण्डने वटि विभाजने वडि इत्येके मडि ५ लुंचयति वे

ति ग्रथयं दो पथ । श्र त्वत्स्या । तिङ त्वा न्न न्त्रा इति नियेध । ग्मा हि टनू लुंठ स्तेये लुंठयति लुंठ स्तेये

इति भेवादिके स्व पुठ स्पुठ ञस स्फोट न गत्यो । पुठि इत्येके । विं सगन्ते वे संयोति नुजि विजि हिंसा

बलादाननि केनेषु तुंजयति पिंजयति इदित्कर णा तुजति पिजति तुजापि जेति कोचि

नु लजि लुजि इत्येके पिस गतौ पेसयति पिसनीति पु पिग नं पां न्त सामप्रयोगे स्वल्क वल्क

परिभाषणे ष्णिह स्नेहने स्फिट इत्येके ष्मिट अनादरे ष्मोषदेशपू त्वान्न षष्ठ । स्मिति ष्मि टनू

ष्मि इत्यनादरे इत्येके । श्लिष श्लेषणे चेरि त्याच्छे त्वा श्लि नना पुड स्मायय ने श्वि बल्ह बहो

पथि गतौ पंथयति पथयति पिच्छ कुट्टने छदि संवरणे छदयति छंदति श्रण दाने श्रायेणा

ये वि पूर्व विश्राणयति तड आघाते ताडयति खड खडि कडि कडि भेदने खाडयति खंडयति

खंडति काडयति कंडति कुडि भूषायां कुठे वमडि कल्याणे कुर्द वमने गुड स्त कुल लआदराना

दरयो चुद संचोदने नक्र धक नाशने एणुब देगूल च लन पथुद लनो यें प्र कमेकयति गच्छ चुका

छथने तल तूण च करयो तल प्रतिष्ठायां तलउन्माने तोलयति स्तूल तल न कथ तुलय

ति तुल तोलन भ्वादि त्र लोच मासने मिनि दयान नादर हनसु स्तुलो द्युतय स्पा सि हौ ननोणि

व ह्लल ह्लादने पुल महत्वे चुल समुच्छ्राये मूल विरोहणे कल विल क्षेपे विल भेदने तिल

भेदनेति लस्तेहने चल भृतौ पाल रक्षणे लूष हिंसायां शुल्व माने शूर्पच चुट छेदने मुट मु

क्रूरणे पडि पासि नाशने पुषप्साय ति पंडयति पंसयति पंसति व्रज मार्ग संस्कारगत्यो: शु

ल्क अतिसर्जने चपि गत्यां चंपयति चम्पति हि दिपि क्षान्त्यां दोसृपयति दृस्पति द्रतिकुक जीव

ने श्वर्त गत्यां श्वभ्र च श्वभ्रं पि मिश्र श्रय इत्युन ज्ञापने च वर्तते मि ना इत्यर्थ । मितां मुपधा या क्रस्वः

ज्ञा मो पदेशत्वा पयति यम च परिवेषणे चान्ति नाष्ट्रि वेषणि मिद्वेष्टने न तु भोजनात्मपि

वेष्टना यमयति चं र्व परिवेष्ट ने इत्यपो । चह परिकल्पने च हयति अचीचहत् कथादौ

वदप मा ण स्पत्न नञ्त्य नाम्लो पि त्या दी घे सन्च क्वाजौ न त्र च च हत् च प इत्यके चपय

लल धातो: विदुदामति ... (illegible marginal note)

त्यास ग्र थाइ जिति सुचि सु वोरना ... त्ति तितिमिटि रेतिति सिलापेह पिच हत्त न्नलनेति सिध्यति अड नत्ताङ णभावनलनगन

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तिजका दा त्मनेपदं कर्तृगामि फल विवक्षायां सिद्धमेव ॥ ननी जृष्णक्रा सुरज्ञो ऽपंत्रा स्वमित ॥

ति र कुत्स्या गे इत्येके आ सी रकुत्नु कथा देलु ग्यरु कुत्नु ब त्नु प्रा ण ने बल यति हिं जू चयने चिस्कु
रोणौ नाम त्वे वा स्यात् आनि क्ष्री ज्ञी मी कू धै दमा यक्ष तो स्तु वोणा रुवांपु वस्पा सो चापयति चयति
जि त्कारण सा म च्यो दस्य णिजि च कल्प ऽचयते ञाणि चयति पापि चयति नात्ये मि लो दे नो अदे
तो स्पाशे णिचि तृपदि भ्वो न्यो मि जो न स्तु ऽ ने न मा दी ना म सं त त्वच व सु कामि त्वे न बे दवल
२ ने नु लसचाने छिद संचर गोष दा सि दे चु वि हिं सा यां पूल स चा ने पूसा इत्ये के पुणे त्यानोपु
को स ञमि वे ने टंकि बंधु ने रु क्रु थयति पूस कांति कर णे पूसयति दंत्यं तो मूर्धन्यांत इत्येके नालका
ने इत्यपरे कीट वर्णो चूण संकोचने तप पूजायां अर्क स्तवने तपन इत्येके शुट आल स्य
शुठि कुत्थ शोष गे शुठ्यति शुठाति जुड प्रेरणे गज माने घुषा थौ गाजयति माजयति मचूचे म
र्चयति धूप स्वपणे सावुसा इत्येके पचि वि स्तारवचने पंचयति पचुने इत्येके माया स्पु
कुटिम ऊ तिज निशाने तेजयति कृत संशब्दने उपधाया श्च धातोः रूप धामृजस्य अजा इत्यपु
नू स्पर्धे वष यो चोति पीडं कीलयति उत्प्रवेशने अर्चीकृतनू अचि कीज न वेद छेदन पू
र णायो कुबि छादने कुंबयति कुम्बति कुभि इत्येके लुबि तुबि अर्दने इत्येके लि
पचोना या कुचि सम्पचने इत्येके चुटि छेदने इल प्रेरणे एलयति एलि लन मृजामे ब्रुने मे छु
ज्ञा च्छ ज्ञायां वा चि हिंसा यां के चिदि दि गजे गार्द शब्दे गर्ध अभिकांक्षायां मिति पुठ
ति गुदपूर्व निकेतने जसि रक्षणे मोक्षण इति केचि मूज स्नयति जसति ईड स्तुतौ ज सु हिंसा
यां चि दि संचार हष क्रोधहर्षे इत्येके डिप क्षेपे पुप समुच्छ्राये आकुस्मादात्मने पादिनः कुस्मि
ना म्नोति कुत्सितस्मयने कुस्मयते गर्व माने फलाग्ये विंदयति चित संचेतने चेतयते अचो
वे चित्त दा दूरि दनने दसयते अददा तृनि तिंडु दिव्या हि जभा वे दंजुति गोश्री य मा नमे पदं वि
उलकिय योगे ति वोति यो ख्या जा नु नलो ये सं जि सा ए चयों द्वा पे देव गएए दसि दंश न दशनं
यो ऽ दंसयते दंसति दंसेत्यपो के ऽपि डिप संघाते तत्र कुट्ट वधारणे त त्रयते गाद्गाधा ने वध्य
मि ति मेत्या कुट्टं बयते कुटु दारुणि ... समा बणे स्वतु मे एणाहर्ष बधा यो ऽ नजे ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

दंशसंजिस्व जां शापिर नलापः

विस्मापयते तयासिं हे

पि स्मानु सर्पं विस्मापयन्ति स्ये वपाठ इति सां प्रदापिका । यथा मनुष्य वा कूपयो ज्यक सौ । वि
स्मापयन्ति ति एषु मा सो भुजे ति व्यास्ये य स्यायो न । सो स्मा नयाति संगतो म । मुष्टू सौ नो
तो देनू । स्या मन भुगजो भृजयति ... तु । गा । भूणदयति गुणो मुगा । भूणदयाति को विद । गमयन्ती स्य
र्थ । रुरु । पौन्ध्यात स्या सो भूपयति कष्टयति क्रीड । जीना सो एवामेच क्सा त्वा स्या सो क्रापयति
अध्यापयति जापयति सो वसे खडो । सन्यउँ सो हुडो गवो स्याम । आध्य जीगपत् । अध्यापि पमूति
पते मपाल लौकिके ... लौकिके ... विद्यमान स्य सिध्यते । ... गा तो स्या सो ... साधयति
निष्पाद ... । अपाकलौकिके कि जापस । सिध्यति तापसः तिष्ठिनो ति तं ... यति सेधयति
नाप संगप । व्रजने वीयते । अस्येच्छा ... सो का प्रजनचे वापयति वा पयति । विगा । पुरोवा
...

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

[illegible]

©Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

गुषति त्रियं विषति रुएः स्तुषति ऊ एः नविषति नच परत्वात् गुणा वादेशयोः ततो रुम्भा सेत्का
रोतिश्रूयेमत्रि वाच्यं । द्विर्वचने चीति सूत्रेण द्वि त्वे कर्तव्ये स्थानि रूपात्ते देगुणा वादेशा निषे
धाद्गुणं नच सत्र्नेः स्य त्रिच प्रतिकार्य त्वात् निमि तत्रा कार्यमिति वाच्यं [illegible]
[illegible] नच सत्रे [illegible] कार्य त्वात्
मिच [illegible] वाच्यं कार्यमनुभवति किं कार्यीति मित्र नया [illegible] ते तत्वेनुभवत्यपि नच
सद्वित्वमनुभवति वुभूषति विभरिषति [illegible] पुका रांत [illegible]
भावेइको जलिति किंच्या [illegible] लोपेन बाध्यते [illegible] इत्युक्तं
पतिजितपचिषति [illegible] निषति सनिपाति
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

त्वानेस्वंचौरिमिसुतुक्रमहणान्नाम कोस्त्रकौनिग च नो द्यामो च सं स्यङ्गो रितिद्वत्वस्याभि
ऊगाङः ययनेः नेप्सोनाचख्याधीजिगाम बिर्ष तिध्याति बिष्व ति ऽयधौचि पायेऽरतिरिस्रा
पायिष्यति श्रुगावेयिषति ह स्त्रपस्तानुदावाविषति सोग द्विद्वो न्योग च अदे धूमानेन्यु न्ता
न्वाडुकोरुस्याचि पस्कामायिषु तिचुस्स्त्रौ डः पु के एज्य पक्व पिपीवा चु ष तिविभावायिष्यति चिषयव
यिष्वति मिसिवायिषति लिलाजायिषति भूपसजिकिनेतात्र यिषति अपवर्कि वुभूषति त
वतीनीत्यं वाति स्त्रावयिषति सुस्त्रावयिषति दुन्यादि अपर्क्ते येत्रु अबते लोति पागे रुवष
गयभासानु अभ्यासेगा यस्य स्तोति एवं नयोरुव सस्य ष स्यान्नु षभूजेसति नान्यस्य तु पूर्वति
कौ घोति स्वाप्यो दुस्यन्वसुषोपियिषति सौ निष्यो तो सेति दानि उपसर्गात्सुस्यादि सुभ्यासेनेचो
निषत्वेपदिबिबिचानिषणिकिनिषोसति सुपुप्सति अभ्यासादि न्युके ने सनि बेधे ईगुणुचनी
२५ षिषति इक्वूर्यधीषिषति सं स्विदिस्वदिसहीनां च अभ्यासेगा परस्य एवं नानो सेषा न स्येसप्य
नषु बाभिपक्वे सिस्वेदयिषति सिस्वादयिषति सिसा दो येष तिस्यादि ब्वेवाभ्यास
स्येति नियमार्थं अभ्यासे तु स्वपक्वेति कोभिकोन्मनु वेधीयाद्वेविको सन्तु बाधिवाः सत्स्व पवत्र न्ययोनेषे
सेनेनः ना ना निष्पन्ने पोषिकाद्युषिकः न स्वपो नो न न ग्लालीयभेव इति वा को सेव न तु छन्नो
स्वरूपं किमर्थं कि दु त्रेभवं ज्यादि छ त्रेभवज्यादि छ त्रीयः ज्या जा जे सत्यां न स्वपर्यां न स्वपु सनुधनवान
स्यान्ति स्वम नुबेना न्मनु मनोविस्वप न स्यादेवदडिमनी ग्लाला न स्वप इत्यव च ज्याने अर्थ द्याकासा
इत्यर्थे स्याद्य सेन स्वपन्नसनोतानिस स्वाद्येस न्ने नास्यादेव जुगुप्सिषते इति सन्यत्र क्रिया धातो
रेकाचो हलादेः क्रियासमभिहारे यङ् चेन वुन्न्यभ्यायश्च क्रियासमभिहारे मिन्यो न्ये यङ्
स्यानु गुणो यङ् लुको अभ्यासस्य गुणो स्याद्युद्धिः यङ्लुकि च सुनायेनाद्भिधानं तु छ्या नाडादयः
हिंदुनन्यापानमनेपदं पुनः पुनरति शायेन वा भवति बोभूयते बोभूया चके अबोभू यिषु धातोः
किंमाधेधानु कण्व यण् स्मानैन बुबो चेति त्यादि द्विः कान्ता किं पुनः पुनर्जो गार्ति हलादेः किं
भृशमीदाने भृशं ज्ञो मनेको च ते इत्यत्र यङ् नेनि माष्युचो न पुन्यनुस्यादेवनोस्यानेजाश्रुभ
ते चिचिस्त्रविभूत्यो भान्येयुर्णोनिमो यङ् वाच्य ज्याधी ज्योय घु ना दविदना सो सो ऽत्यनेसो
ते मो मूत्रने अनेका घूर्णैना बोपदेनूत्वा स्वान चस्य हलः यस्येति स्वौनर्गे हसा हलः प्र

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्य यङ् लुक् स्य लोपः। स्यादार्धधातुके ऽप्यादेशः। स्य णिलोपः। सोऽस्य चिन्तासो
स्य य ङ्लुकि। स्यादार्धधातुके। अर्थ सामान्यतो लोपः। सौत्र ङी। स्यान्नङ्। लुकि च अर्धधातुके यङि
ते तिङ्नामो। मू तिङ् नादीर्घो। क्ङिति। अकित्तो भाष्ये स्यादेवं। स्यान्तुयङि। लुकि च अर्धधातुके यङि
चेऽन्यते। संयोगादेश्च अतो गुणः। स्याद्यङि। यकारेवर्णस्य स्य नङ्गित्वान्निषेधः। अन्यार्थे लङ्गाते
भाष्यो दोषः। स्याद्दिग्गुणस्त्रियां। कुलीनः। यत्ते। बिभिद्यते। अल्लोपस्य स्थानिवत्त्वात् लोप
धागुणः। बेभिदिता। निम्न। कौटिल्ये गतेः। गत्यर्थाः। कौटिल्ये एव यङ्। स्यान्नुक्रियासमभि
हारे। कौटिल्ये व्रजति वाव्रज्यते। लुप सद चर जप जभ दह दश गॄभ्यो भावगर्हायां एभ्यो धातु
भ्यो गर्हायामेव यङ्। स्याल्लुनाति। लोलुप्यते। सासद्यते। चञ्चूर्यते। चरफलोः। स्थायाः स
त्रीः। स्यात् अनुकस्याद्यङ्। लुको। नुगित्यनेनानुस्वारो। न त्स्य तेस। चपदन्त। वाचां। वावदं। तस्योति
पथ्यास्यात्। जपस्याते। चरफलोः। स्यास्यात्। स्वीनत्स्यात्। यङ्। लुको। चरको। हलि चेति दी
र्घः। चेचूर्यते। चञ्चूर्यते। पम्फुल्यते। जप जभ दह दश भञ्ज पशां च। एषामभ्यासस्य नुकस्यात्।
यङ्। लुको। गर्हितं जपति जञ्जप्यते इत्यादि। ग्रोयङि। गिरतेरेफस्य लत्वं स्याद्यङि। गर्हितं गिलति जेगि
ल्यते। घुमास्थेत्यत्र। गुणः। देदीयते। चेचीयते। सेषीयते। बिभीषाबध्यते। शूष्टी यते यङि। चु
साम्यते। मोङ्ङ्जः। चेक्रीयते। सुटूस। चेकीयते। निचायङि। सिचः। सस्य बोध। स्याद्यङि। निसेसिच्य
ते। नकेवलं यङि। कुवलस्याः। स्याद्यङि। को कूयते। कोतिश्च। लु। चो कूयते। नीमवचु
नान्धृनन्त भ्रंशु कसपतपदस्कंदां एषामभ्यासस्य नीगागमः। स्याद्यङ्। लुको। अकित्। इत्येके
नेदीयते। लोपः। वनीवच्यते। सनीस्रस्यते। इत्यादि। नगरजोनुनासिकान्तस्यांगस्य अभ्यासोऽस्ति
स्यानुकस्यात्। नुकानुस्वारो। लञ्चते। इत्युक्ते। यंयम्यते। यम्यते। नपर। त्वंका सय्या। पूर्वदीर्घ
स्यापि। नेभामक्रोधे बोभाष्यते। निभाषा। जाजायते। जञ्जन्यते। तिन्नि। सोपयाय यङि। द्वौ भावो वा
वेधा। जेघ्रीयते। हिंसायां। किंजञ्जन्यते। नीग्दुप। धस्य च। ऋदुपधस्य धातोरभ्यासस्य रीगागमः। सस्य
यङ्। लुको। वरीवृत्यते। दुःखां दिव्यानः। नरीनृत्यते। जरीगृह्यते। उभयत्र लत्वं। चलीक्लृप्यते। रीगृ
लृदितश्च कवर्गे। वरीवृश्च्यते। परीपृच्छ्यते। स्वपिस्यमिव्येञां यङि। संप्रसारणं स्यात्। सोषुप्यते। से
सिम्यते। वेवीयते। वाचकृपणे। चायः की। चेकीयते। ई ध्रा ध्मोः। जेघ्रीयते। देध्मीयते। अयङि
कितिपाङोः। यङादेशः। स्यात्। दो। कि। निपकात्। नासि। अपि ने वभाषा सकुस्वः। नतो गुणः। डोढौ। कालेनात्रेकाते
इति यङ्। न प्राकृयाचयङो चिन्वर्त यङोचि अन्यायेलुकस्याच्चेकीमात्रे विनापि वकुलत्वे लुकस्यात्
... रिजि निसंप्रसारण...

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अनेमित्रिकौ यमे नरगाचादादोभवातिनन ऽत्रन्यगलघुगोनयङः नच्वा [illegible] च अभ्यासकोय
वौनुच्चात्लघुदयः [illegible] क नेरीति परस्मैपदे अनुदात्ताभिङितः [illegible] ङिः विस्यप्रत्ययस्यात्रप्य
यस्याधात्वा [illegible] न प्रत्ययलद [illegible] यत्र [illegible] प्रत्ययस्याधात्ता [illegible] यसे नत्रोवनतु
अत एवसु [illegible] स्यात्सा द [illegible] स्येति दीर्घो न वे विस्यर्ध [illegible] दयो नुदात्त ङित्तस्यो
वेति न अनुदात्त ङिः [illegible] नुबन्ध [illegible] चा [illegible] धीति [illegible] अत एवरूपनापद्योनग
कौ [illegible] किं [illegible] चर्कमीति [illegible] पाठ [illegible] यङ्वा यङः [illegible] फलादेः
[illegible] कस्य [illegible] भूसुवोरिति गुणानि [illegible] यङ्लुकि [illegible] इति
[illegible] नवयङ्लुकि [illegible] एव गुणो भावो
[illegible] यङ्लुगन्तस्यापि [illegible]
[illegible] बोभवीति बोभोति बोभूतः बोभुवति [illegible] बोभवि [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

©Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

धातुनाद्वि समानाधिकरणं धात्वोर्वैरूप्ये सति व कृञ्। डिवलानुस्याद्. पूर्वो नुमाङेयमकृतनडुत्वा

स्यान्नेपदं ... जेघ्रीयते इत्यादि ... अपमुच्यानगुणः; डलिचि सिद्धौ ... स्यादेवस्यादेः

सिद्धचोन ... ञ्चायो गान्तु चंचूर्यीति चंचूर्ति चंचूर्ते; चंचुरीति अचंचुरीत् अचंचूः

चंचलीति ... ; चंचलनाति चंखादि ... नानि ...

[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

[illegible]

अत्रे वहमणः सृजेदी स्वार्थधातुक विषये तृजमपंचवर्जयित्वा: ८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यन्युक्तं स्नहाणयति वस्त्रं लवणयति व्रतं न । मितिकलिक लोपो [illegible] च्चार्थे ॥ सत्य सत्या

पुगर्थं केचांचिदेव पवचार्थं सत्यं करोत्याचष्टे वा सत्यापयति अर्थवेदयोरप्यापुग्वक्तव्यः । अ

र्थापयति वेदापयति पाशाद्विमुञ्चति विपाशयति रूपं पश्यति रूपयति वीणयोपगायति

उपवीणयति तूलेनानुकुष्णाति अनुतूलयति तूलेनानुघट्टयतीत्यर्थः । श्लोकैरु

पस्तौति उपश्लोकयति सेनयाभियाति अभिषेणयति उपसर्गात्सुनोतीति षत्वं । अभ्युषेणय

नु षो वा कृत्तिनादिति षत्वं । अभिषिषेणयिषति स्थादिष्वभ्यासेन चेति षत्वं । लोमान्यनुमार्ष्टि अनु

लोमयति त्वचं संवरणोति त्वचं गृह्णाति त्वचयति वर्मणा संनह्यति संवर्मयति वर्णं गृह्णाति वर्ण

यति चूर्णैरवध्वंसयति अवचूर्णयति पृथुवदिति [illegible] दिनमाचष्टे पृथयति

परदमाचष्टे परदयति इति [illegible] वृद्धं [illegible] पयति [illegible] आविष्टवत्

अपृथयन् [illegible] मृदुमाचष्टे म्रदयति अमिम्रदत् अमम्रदत् [illegible] यति [illegible]

यति [illegible] चक्रमन् [illegible] अपदद्रन् [illegible] यति [illegible] मापयन् [illegible]

[illegible] नामसि [illegible] दृशिचोदिते चरित्र [illegible]

[illegible] यति [illegible] वर्ण [illegible]

[illegible] लिङ्गे [illegible] कार्ये [illegible] आदेशो [illegible] मन्त्रयुक्तं [illegible] कोञ्चिच्छब्दं [illegible] यति [illegible]

[illegible] आचष्टे स्थापयति सापयति [illegible] मचष्टे नस्य [illegible] स्व [illegible] निस्य [illegible]

पुकुत्वादयोऽपि मापयति [illegible] न्याय [illegible] कार्ये [illegible]

[illegible] न च पूर्वकालिभावो भाव्यो [illegible] इति [illegible] भाव्यो [illegible] रूपमालाभि [illegible]

नि [illegible] पदु [illegible] पृथुमाचष्टे प्रथयति [illegible] माचष्टे म्रदयति [illegible] इति [illegible]

पवकानि [illegible] कोऽपि [illegible] भवन्ति [illegible]

[illegible] इति [illegible] दीप [illegible] पयति [illegible] दोषमादाय [illegible] दोषमाह [illegible]

[illegible] नयति [illegible] रूपमाख्यातुं [illegible] विपद्यन्ते [illegible] दर्शनं [illegible] मदीयं [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

के संप्रसारणे [illegible] च विदायवत्नी [illegible] न्येति [illegible] लो [illegible] कु सं प्रसा [illegible]
[illegible] वत्पूर्व [illegible] ष्टिलोप [illegible] विदयन्नी [illegible] उदंचमाचष्टे उदीचयति उदीचिं [illegible] चेत्ता [illegible]
ति [illegible] चिचनु [illegible] को [illegible] मुनि [illegible] भाव [illegible] ति [illegible] चनुं [illegible] च माचष्टे [illegible]
ति [illegible] चिचनु [illegible] चिचनु [illegible] च माचष्टे ति [illegible] यति [illegible] चे [illegible] लोपे [illegible]
[illegible] चेना [illegible] नित्ये [illegible] सिद्धवद्भावे [illegible] चि [illegible] लुङ् [illegible] लोपो [illegible]
[illegible] पुन [illegible] टिलोपो [illegible] भाव [illegible] च [illegible] लोपि [illegible] धा [illegible] स्येन [illegible]
यति [illegible] च माचष्टे [illegible] यति [illegible] विष्वद्र्यंच माचष्टे [illegible] विष्व [illegible]
यनु देव [illegible] च [illegible] यति [illegible] यति [illegible]
[illegible] यनु [illegible] च [illegible] यनु [illegible] यति [illegible]
[illegible] यनु [illegible] यति [illegible]
[illegible] यति [illegible] यति [illegible] यति [illegible] लोपेन
[illegible] वि [illegible] यति [illegible] दवयति [illegible] यति [illegible]
[illegible] दूर [illegible] यति [illegible] युवानं [illegible] यति [illegible] यति [illegible]
[illegible] यति [illegible] यति [illegible]
[illegible] यति [illegible] यति [illegible] यति [illegible]
[illegible] यति [illegible] यति [illegible] यति [illegible] यति [illegible]
[illegible] वृन्दारक [illegible] वृन्दयति [illegible] धातु [illegible] प्रक्रिया [illegible] धातु [illegible] यति [illegible]
[illegible] धातुभ्यः [illegible] धातु [illegible] क [illegible] यति [illegible]
[illegible] यति [illegible] यति [illegible] यति [illegible]
[illegible] यति [illegible] यति [illegible] यति [illegible]

[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यस्य हलः इति य लोपः । लोपित्वात्

यतेलेटल्लो दूधो त्येर्वं भावे स्वपे चपीता वित्ये के ले [illegible] लिटि नाले ला दी जो इर स्तु [illegible]

[illegible] ईर्ष्या [illegible] इरस्य ति इर [illegible] ति [illegible] दीर्घः । [illegible] भा नीभा [illegible] वेदधो [illegible]

[illegible] मेधा [illegible] मेधायति [illegible] मागधे [illegible]

[illegible] चानुभवनीत्यर्थः । [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ति बोभूयिषति यङ् [illegible]

[illegible] भावे कर्मणि [illegible]

[illegible] नान्निपदं [illegible] भावे कर्मणि [illegible]

बोभूयिषति बोभूयिषत्तं प्रेरयति बोभूयिषयति बोभूयिषयन्तमिच्छति बोभूयिषयिषति । भावे कर्मणि वयोलकार [illegible]

बोभूयानमिच्छति बोभूयिषति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

व्यतिसे इत्यत्रोपसर्गात् अभ्यासत्वभावं सकारस्य लोपः ... आदेशप्रत्यययोरित्यस्यासिद्धत्वादप्राप्तिरिति विशेषः एकदेशविकृतस्यानन्यत्वात् ... = २ आङः पितृमाडि ... नाभावाद ... = २ उपसर्गात् ... इति नियमः अस्यरन्ना = ... भाके

क्रियाविनिमये द्योत्ये कर्तर्यात्मनेपदं स्यात्। व्यतिलुनीते। अन्यस्य योग्यं लवनं करोतीत्यर्थः। अस्तेर्लोपः। व्यति-
स्ते। व्यतिषाते। व्यतिषते। से तासस्त्योर्लोपः। व्यतिसे। धि च। व्यतिध्वे। व्यतिहे। एत्वे व्यतिहे। व्यत्यसै। व्यत्यास्त। व्यतिषीत। व्यति-
षीते। भू। व्यतिभावते २ व्यतिबभूवे। न गतिहिंसार्थेभ्यः। व्यतिगच्छन्ति। व्यतिघ्नन्ति। प्रतिषेधे हसादीनामुपसंख्यान-
म्। हसादयो हसप्रकाराः शब्दक्रियाः। व्यतिहसन्ति। व्यतिजल्पन्ति। हरतेरप्रतिषेधः। संप्रहरन्ते राजानः। इतरेतरा-
न्योन्योपपदाच्च। परस्परोपपदाच्चेति वक्तव्यम्। इतरेतरस्यान्योन्यस्य परस्परस्य वा व्यतिलुनन्ति। नेर्विशः। निविशते।
परिव्यवेभ्यः क्रियः। क्रीञ् कर्त्रभिप्राये। परिक्रीणीते। विक्रीणीते। अवक्रीणीते। विपराभ्यां जेः। विजयते।
पराजयते। आङो दोऽनास्यविहरणे। आङ्पूर्वाद्ददातेर्मुखविकासनादन्यत्रार्थे वर्तमानादात्मनेपदं स्यात्।
विद्यामादत्ते। अनास्येति किम्? मुखं व्याददाति। आस्यग्रहणमविवक्षितं विपादिकां व्याददाति। पादस्फोटो वि-
पादिका। नदीकूलं व्याददाति। पराङ्गकर्मकान्न निषेधः। व्याददते पिपीलिकाः पतङ्गस्य मुखम्। क्रीडोऽनुसंपरि-
भ्यश्च। आङः। अनुक्रीडते। संक्रीडते। परिक्रीडते। आक्रीडते। अनोः कर्मप्रवचनीयान्न। उपसर्गेण समानस्य सा-
हचर्यात्। माणवकमनुक्रीडति। तेन सह क्रीडतीत्यर्थः। तृतीयार्थ इत्यनोः कर्मप्रवचनीयत्वं। समोऽकूजने। संक्रीडन्ति शक-
टानि। संक्रीडति चक्रम्। आगमेः क्षमायाम्। उपेक्षायामिति यावत्। आगमयस्व तावत्। मा त्वरिष्ठा इत्यर्थः। शि-
क्षेर्जिज्ञासायाम्। धनुषि शिक्षते। धनुर्विषये ज्ञाने शक्तो भवितुमिच्छतीत्यर्थः। आशिषि नाथः। सर्पिषो नाथ-
ते। सर्पिर्मे स्यादित्याशास्ते इत्यर्थः। आशिषि किम्? माणवकमनुनाथति। याचत इत्यर्थः। कथं नाथसे किमुपतिं नृभु-
जामिति नाथसे इति पाठः। हरतेर्गतताच्छील्ये। गतप्रकारे पैतृकमश्वा अनुहरन्ते। पितृमा-
तृरागतप्रकारमनुशीलयन्तीत्यर्थः। ताच्छील्ये किम्? मातुरनुहरति। किरतेर्हर्षजीविकाकुलायकरणेष्विति वाच्यम्।
लायकरणं हर्षादयो विषयाः। तत्र हर्षो विक्षेपस्य कारणं इतरे फले। अपाच्चतुष्पाच्छकुनिष्वालेखने। अपाक्किर-
तेः सुट् स्यात्। सुडपीति हर्षादिष्वेवेव। अपस्किरते वृषभो हृष्टः। कुक्कुटो भक्ष्यार्थी। श्वा आश्रयार्थी च। ह-
र्षादिष्वेवेति किं अपकिरति कुसुमं मुहुः। हर्षादिमात्रविवक्षायां ... प्रादा। ... विसृजति ...
वोन्नेष्यते इत्यादौ गजोऽपकिरति। आङि नुप्रच्छ्योः। आनुते शृगालः। आपृच्छते गुरुम्। शप उपलम्भने। आक्रोशार्थे ... नोऽक-
र्मकेषु फले ... आत्मनेपदं वक्तव्यमित्यर्थः। कृष्णाय शपते। समवप्रविभ्यः स्थः। संतिष्ठते। अवतिष्ठते। प्रतिष्ठते।
स्याद्योऽपि च समवप्रविभ्यः ... प्रतिष्ठते। वितिष्ठते। आङः प्रतिज्ञायामुपसंख्यानम्। अस्ति सकारमातिष्ठते। आत्मनो-
नित्यत्वेन प्रतिजानीते इत्यर्थः। प्रकाशनस्थेयाख्ययोश्च। गोपी कृष्णाय तिष्ठते। आशयं प्रकाशयतीत्यर्थः।

शितवि ... पादानेऽप्यस्य ... अनुदात्तेत्त्वादेवात्मनेपदसिद्धेः किं तत्र शकेः। सन्नन्तस्य निर्देशश्च ... धनुर्विषयज्ञानादिना = ११
... इति मदिना = १

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

तथा चुंबते रेकर्मकत्वाआत्मनेपदं ... ५ ... इत्यादि ... विषमविलोचनस्य ... १९

सूर्यः ...

र्थः। संप्रव्यकस्था। दिष्ठु तिष्ठते। कारणादीन्निरोमत्वेनाश्रयतीत्यर्थः। उदोनूर्ध्वकर्मणि। मुक्तौ
उत्तिष्ठते। अनूर्ध्वे किं। पीठादुत्तिष्ठति। इहलोकेभवनेन ग्रामाच्छतमुत्तिष्ठति। उपान्मन्त्रकरणे। आ
ग्नेय्याग्नीध्रमुपतिष्ठते। मन्त्रकरणे किं। भर्तारमुपतिष्ठति यौवनेन। उपाद्देवपूजासंगतिकरणमि
त्रकरणपथिष्विति वाच्यं। आदित्यमुपतिष्ठते। कथं तर्हि स्तुत्या स्तुतिभिरुपयाभिरुपजस्थे सत्व
नौ इति देवतात्वारोपात्। पस्थ ... गंगायमुनामुपतिष्ठते उपश्लिष्यतीत्य
र्थः। रथिकानुपतिष्ठते मित्रीकरोतीत्यर्थः। पंथाः स्रुघ्नमुपतिष्ठते प्राप्नोतीत्यर्थः। वा लिप्सायां
मिति वक्तव्यं भिक्षुकः प्रभुमुपतिष्ठते उपतिष्ठति वा। लिप्सया ... गच्छतीत्यर्थः। पंथाः ...
कर्मकाच्च उपात्तिष्ठते अकर्मकादात्मनेपदं स्यात्। भोजनकाले उपतिष्ठते संनिहितो भवतीत्यर्थः। उदि
ओतपः। अकर्मकादित्येव उत्तपते वितपते दीप्यत इत्यर्थः। स्वांगकर्मकाच्चेति वक्तव्यं स्वमंगं
गन्तव्यमिति परिभाषितं उत्तपते वितपते पाणीं। नेह सुवर्णमुत्तपति संतापयति विलाप
यतीत्यर्थः। स्वांगकर्मकाच्चेति वक्तव्यं स्वमंगं स्वांगं नेत्यर्थमिति परिभाषितं उत्तपते वि
तपते पाणीं। नेह सुवर्णमुत्तपति संतापयति विलापयतीत्यर्थः। चैत्रो मैत्रस्य पाणिमुत्त
पति संतापयतीत्यर्थः। आङो यमहनः। आयच्छते आहते अकर्मकात्स्वांगकर्मकादित्येव ने
ह परस्य शिरआहन्ति कथं आजघ्ने विषमविलोचनस्य वक्षः इति भारविः। आरुद्ध मारद्ध
मिति तु महद्भिः प्रमादएवायमिति भागवृत्तिः। प्राचेत्यधि ... सकर्मकादप्युपलक्षणं
तु विनेवतत्र दृष्टावगतिः। यत्र तु विषयंभेत्तुमित्यादि तु ... समीपमेत्य
त्रिवा आत्मनेपदेषु अन्यतरस्यां हनो वधादेशो वा लुङि। आवधिष्ट आवधिष्टा ... समो गम्यृच्छि
भ्यां अकर्मकाभ्यामित्येव संगच्छते समृच्छते ... किं ग्राम संगच्छति विदिप्रच्छिस्वरतीनां

लटः प्रयोगरक्तैतौ दाद्विकस्य ... तत्र ... देशस्य तिथस्या ...

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नामुपसंख्यानं विन्ते रेवगरुणात् विन्ति संविदाते वेत्ते विभाषा वेत्तेः वरस्यामादेशास्या
लोपश्च गमो वा स्यात् संविदन्ते संविदते संपृच्छन्ते संचरन्ते जानिश्च दृशिभ्यश्चेति वक्तव्य
ञ्जानीति ग्रहयोगे करणात्मेद्वित्त्वे चि यन्ते वेवस्मृज्जे मासमृज्जते मासमृज्जाना मासम्मृत्यते इति स
मानैसमा ब्रोज्ञा समाप्तेन्ते नित्युच्चादेः इयते स्तु मासमज्जन्ते मासमरज्जन्ते मासमरञ्जते इति सु
दृ मानसमा रुन्ते तिच संश्रृणुते संपशुप्रस्ते अकर्मकादित्येव अस्ते एवं दर्शो सीति पुराविसृष्ट
कौ णमहे इति सुकार्त्रिप्रयोगः प्रामादिक इत्याहुः अघ्यानारो वा इति कथयश्च इति अथवा सिन्न
कर्मकाधिकारे हनि गम्यादीनां वाच्यमकर्मकत्वे नि चेन्नु श्रृणुधानो वर्णानां रवेश्चेधा च्यते नो
१२२ पसंगतात् प्रातिकेनविवज्ञानः वासंगाका भिकाक्रिया वहति धुरं नदी वहति स्पंदते इय
र्थः जीवति नन्दोति प्रसिद्धे यथा मेघो वर्षति कर्मणो विवक्षातो यथा हि नान्वयः सेश्चृ
णुते सकि प्रभुः उपसर्गादस्यत्यूहो वेति वाच्यं अकर्मकादि इति निवृत्तं बंधुनिरस्यति कर्म
णो विवक्षातो यथा हि नान्वयः संश्रृणुते सकि प्रभुः उपसर्गादस्यत्यूहो वेति वाच्यं अकर्म
कादिति निवृत्तं बंधं निरस्यति निरस्यते समूहति समूहते उपसर्गाद्धस्वऊहतेः यादो
क्ति न चलसमुच्चारात् अग्निसमुच्चनि समुपविभ्यां निह्वयते स्पर्धायामाङः ह्वे चाणूर
मा ह्वयते स्पर्धायां किं पुत्रमाह्वयति गंधनावक्षेपणसेवनसाहसिक्यप्रतियत्नप्रकथनो
पयोगेषु कृञः गंधनं हिंसा उत्कुरुते सूचयतीत्यर्थः सेवने हि प्राणवियोगानुकूलव्यापारः
सेव अवक्षेपणं भर्त्सनं श्येनो वर्तिकामुदाकुरुते भर्त्सयतीत्यर्थः हरिमुपकुरुते सेवते इत्यर्थः
परदारान्प्रकुरुते तेषु सहसा प्रवर्तते एधोदकस्योपस्कुरुते गुणमाधत्ते गाथाः प्रकुरुते प्र
कथयति शतं प्रकुरुते सेवते इत्यर्थः सूचनं हि प्राणवियोगानुकूलव्यापारः सेव अवक्षेपणं
भर्त्सनं श्येनो वर्तिकामुदाकुरुते भर्त्सयतीत्यर्थः हरिमुपकुरुते धर्मोपदेशे एधु किंचि
त्करोति अर्थः प्रसहने प्रसहनं अभिभवे चेति पाठात्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नयतेः कर्तृस्थे चाशरीरे कर्मणि कर्तृस्थे कर्मणि यदात्मनेपदं भवति शरीरं प्राणिकायः तस्यैकदेशोऽपि शरीरं कर्तृस्थ इति किं देवदत्तो यज्ञदत्तस्य क्रोधं विनयति अशरीर इति किं गडुं विनयति कर्मणीति किं बुद्ध्या विनयति

अकर्मकाच्च वेः कर्तृस्थेऽपि च द्यामिवि ... विकारे लभन्ते। सम्माननोत्सञ्जनाचार्यकरणज्ञानभृतिविगणनव्ययेषु नियः ४२

कुरुते द्यामस्त इत्यर्थः ; न्यायमिभवतीति बुद्धिः ; तद्वत्कर्मणो ; स्वकान्त्वि उरुगते इत्यारयतीत्यर्थः ; शास्त्र

कर्मणः ; किंचित्त्वविकरोतीति काम ; अत्रोत्सञ्जनज्ञानविगणनव्ययानयतेर्नीव्या ; इतरेतरयोगे

प्राधान्ये ; तथा हि शास्त्रे नयते शास्त्रस्थं सिद्धान्तं शिष्येभ्यः प्रापयतीत्यर्थः ; तेन च शिष्यसम्मान

नं फलितं ; उत्सञ्जने पिण्डमुन्नयते उत्क्षिपतीत्यर्थः ; माणवकमुपनयते विधिनात्मसमीपं प्रापय

ति उपनयनपूर्वकेनाध्यापनेन स्वपनेन यो आचार्यत्वं क्रियते ज्ञानेन तत्त्वं नयते निश्चिनोतीत्यर्थः

कर्मकरानुपनयते भृतिदानेन स्वसमीपं प्रापयतीत्यर्थः ; विगणनमृणादेर्निर्यातनं करं विनिय

ते राज्ञे देयं भागं प्रदिशन्ति शोधयतीत्यर्थः ; शतं विनियते धर्मार्थं विनियुङ्क्ते इत्यर्थः ; कर्तृस्थे चाशरीरे

कर्मणि नियः ; कर्तृस्थे कर्मणि यदात्मनेपदं प्राप्तं तच्छरीरावयवभिन्ने एव स्यान्न स्याच्छरीरस्थे न

तदवयवे वोन्नयते ; क्रोधं विनयते पराभवयति तत्फलस्य चित्तप्रसादस्य कर्तृगतत्वात् स्वरूपं निमइ

त्यवसितं नियमार्थं सिद्धे नैवं रूपं गडुं विनयति कथं तर्हि विगणयति योऽह्णमिति कर्तृगामित्वा

विवक्षायां भविष्यति ; वृत्तिसर्गतायनेषु क्रमः ; वृत्तिरप्रतिबन्धः ; अस्य च क्रमते बुद्धिर्न प्रतिहन्यते इत्यर्थः ;

सर्ग उत्साहः ; अध्ययनाय क्रमते उत्सहते ; क्रमन्ते। अस्मिन्नु शास्त्राणि स्फीतानि भवन्तीत्यर्थः ; उपपराभ्यां वृत्त्यादि

ष्वर्थेष्वेव क्रमेर्नान्योपसर्गात्पूर्वान्नु उपक्रमते पराक्रमते नेह संक्रामति आङ उद्गमने आक्रमते आदित्य

ये ; ज्योतिरुद्गमने इति वाच्यं नेह आक्रामति धूमो हर्म्यतलान् ; वेः पादविहरणे साधु विक्रमते वाजी पदे

पदे विहरणे किं विक्रामति सन्धिः ; द्विधा भवति स्फुटतीत्यर्थः ; प्रोपाभ्यां समर्थाभ्यां तुल्यार्थो

प्राक्कर्मादित्वाद्यस्यर्थः पूर्वमेनयोस्तुल्यार्थे तु प्रक्रमते उपक्रमते समर्थाभ्यां किं प्रक्रामति गच्छतीत्यर्थः ;

उपक्रामत्यागच्छतीत्यर्थः ; अनुपसर्गाद्वा क्रामति क्रमते अप्राप्तविभाषेयं वृत्त्यादौ तु नित्यमेव अप

ह्नवे ज्ञः ; शतमपजानीते अपलपतीत्यर्थः ; अकर्मकाच्च सर्पिषो जानीते सर्पिषा उपायेन प्रवर्तते

इत्यर्थः ; सम्प्रतिभ्यामनाध्याने शतं संजानीते प्रतिजानीते अङ्गीकरोतीत्यर्थः ; अ

नाध्यान इति योगो विभज्यते तेनाकर्मकादकर्मकाच्चेति प्राप्तिर्वार्यते मातुः संजानाति मातुः स्मरति

स्मरति ; भासनोपसम्भाषाज्ञानयत्नविमत्युपमन्त्रणेषु वदः ; उपसंभा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

षोपमंत्रणे धात्वो वाच्ये प्रकरेष्व योगे पाधायः। ज्ञानशास्त्रेषु वदते भासमानो ब्रवीतीत्यर्थः। उपसंभाषोपसां
त्वने कर्मज्योनुपवदते सांत्वयतीत्यर्थः। ज्ञाने शास्त्रेषु वदते यत्ने क्षेत्रे वदते विमतौ क्षेत्रे विवदंते
उपमंत्रणमुपकुदन उपवदते प्रार्थयते इत्यर्थः। व्यक्तवाचां समुच्चारणे मनुष्यादीनां संभूयोच्चारणे
वदेरात्मनेपदं स्यात् संप्रवदंते ब्राह्मणाः। नेह संप्रवदंति खगाः। अनोरकर्मकात् व्यक्तवाचां विष-
यादनुपूर्वादकर्मकाद्वदेरात्मनेपदं स्यात् अनुवदते कठः कलापस्य अकर्मकात् किं उक्तमनुवदति
व्यक्तवाचां किं अनुवदति वीणा। विभाषा विप्रलापे विरुद्धोक्तिरूपे व्यक्तवाचां समुच्चारणे उक्तं वा
स्यात् विप्रवदंते विप्रवदंति वा वैद्याः। अवाद्ग्रः। अवगि[illegible] विभाषा विप्रलापे विरुद्धो। रते गरणानि
ल्लवपूर्वान्न प्रयुज्यते एगेति भाष्यं। समः प्रतिज्ञाने शब्दं नित्यं संगिरते प्रतिजानीत इत्यर्थः। प्रतिज्ञा-
ने किं संगिरति ग्रासं उदश्चरः सकर्मकात् धर्ममुच्चरते उल्लंघ्य गच्छतीत्यर्थः। सकर्मकात् किं वाष्पमुच्चर-
ति उपरिष्टाद्गच्छतीत्यर्थः। समस्तृतीयायुक्तात् रथेन संचरते दाणश्च सा चेच्चतुर्थ्यर्थे संपूर्वाद्दाणः
तृतीयान्तेन युक्तात्कं स्यात् तृतीया चेच्चतुर्थ्यर्थे दास्या संयच्छते पूर्वसूत्रे समः इति वर्तते न स्व-
त्रयमिति कथं वदिति चिंत्वमेतत् रथेन समुदाचरते दास्या संप्रयच्छते उपाद्यमः स्वकरणे स्वकरणं स्वी-
कारः। भार्यामुपयच्छते। विभाषोपयमने यमः सिच् किद्वा स्याद्विवाहे कर्मणि। सीतामुपायत उपायंस्त
वा उपकुरुते इत्यर्थः। गंधनावगो। उपयम नेमपूर्वं विवक्षेति विधानिन्यम् किं ज्ञाश्रुस्मृदृशां सनः सन्नंता-
नामेषां प्राग्वत् धर्मं जिज्ञासते शुश्रूषते सुस्मूर्षते दिदृक्षते नानोर्ज्ञः प्रत्ययनुजिज्ञासते पूर्वस-
त्रस्यैवायं निषेधः। अनंतरस्येति न्यायान्नेह नैनं अनसचिवोनुजिज्ञासते सचिवाप्रेक्ष्य जिज्ञासते त्यु-
ध्यः। पूर्ववत्सनः नकुजितङ्। कर्मकाच्चेति केवलाद्विधानात् प्रत्याङ्भ्यां श्रुवः। आभ्यां सन्नन्तात् श्रुवः वदन्त्येन
स्यात् प्रतिशुश्रूषते आशुश्रूषते कर्मपूर्वचनीयात् शिदादिवद्दन्त प्रतिशुश्रूषते शदेः शितः। म्रियते
र्लुङ्लिङोश्च म्रियते लुङ्लिङोश्च प्रकृतेन ... शदेः शितः। पूर्ववो क्षोधातु लोन लुल्यं शाननं नादयात्मनेपदं स्यात्। एदिधि
षतेः शिष्यापि षतेनुविचिदाते पूर्ववत्किं वु बुभूषति पूर्वे निस्यादि ... नोनेन्यानुवर्तते
वमेदेन व्याख्येयते नेह न शिमु स्मानि बुभूषति ... पूर्ववत्त्को नुप्रयोगस्य एधांचक्रे

चात्तु घनां नवित्वयं कुर्वन्तीत्यर्थः प्रेरणाशन्दामे पश्यति मंच: विक्षोभवतीत्यर्थः नतो देवमानिच्छ ६-१ युनि मवंभका:५ ८ श्रुलो यक्रियाभेव हे तेनेत्य स्यात् नापिकभावव्यवच्छेद परात्व मम्पुपे त्ये ८ ॥ ८

पाभ्यां युजेरयज्ञपात्रेषु प्रयुंक्ते उपयुंक्ते स्वराद्यन्तोपसर्गादिति वक्तव्यं उद्युंक्ते वियुंक्ते अयज्ञपात्रे
ष्विति किं द्वन्द्वं न्यञ्चि पात्राणि प्रयुनक्ति समः क्ष्णुवः संक्ष्णुते शस्त्रं भुजोऽनवने ओदनं भुंक्ते अ
नवने किं पृथिवीं पालयतीत्यर्थः; बुभुजे पृथिवीपालः; पृथिवीमेवकेवलां बुभोजनोऽन्नः; खर्जानि भुंक्ते इत्यु
पभोगो भुजेरर्थः; अनवने किं भुनक्ति एनमग्निः णेरणौ यत्कर्म णौ चेत्स कर्ताऽनाध्याने पद
स्यात् अणौ या क्रिया सैव चेण्ण्यन्तेनोच्यते अणौ यत्कर्म कारकं स चेण्णौ कर्ता स्यात् अनाध्याने इति
चेत्सेति सिद्धे कर्त्रभिप्रायार्थमिदं कर्त्रभिप्राये तु विभाषोपपदेनेति विकल्पो णावकर्मकादिति
परस्मैपदे च प्राप्ते अध्यात्मपूर्वविप्रतिषेधेनेदमेव बाध्यते कर्तृस्थभावकाः कर्तृस्थक्रियाश्चोदा
हरणमस्या हि वक्तुं तिभवं भजा; पुनर्णार्थे स्यादिवक्षायां पश्यन्ति भवं दृश्यते
मनः नीयते भवं ह्यतो हि नीयते चेत्तनुभावयतेचेत्तनुर्णीयते; नतेन नीयते कर्तास्या नरूढः क्रियासामान्यप्र
णो कर्मकारकस्य णौ कर्तृत्वाभावात् न चेत्तर्हि नरूढः द्विनीयः पादः क्रियासामान्यप्रथमायां
कर्मणो भवति कर्त्तृत्वाच्च एवमारोहयते हस्ती हस्तिपकान् आरोहन्ति हस्तिनं हस्तिपकाः
तापयति स्वात्मा नं हस्ती क्रियामक ग्रामान् गच्छति कर्मण एव हेतुत्वात् कोपाशितु द्विनी यति भव
आरोहयति हस्ती ऐत्तपं ग्रामाको रुच्यत्वा येरयतीत्यर्थः; नत्वोगि चूभानत्वे क्रतिभा चतपा व्ययो
र्थयोरपि पोषणायो न्याये पर्यु यनेगमाको हृदयते दक्ष्युदाहरणमर्थः; त्र्यावनु त्यास्मि नचेन्नो द्विमी
यकः चा नवेणु: समान क्रियाच्चाभावात् आमिनर्थे स्याधिकारन्तु अन्याध्याने किं स्मरयति वनगुल्मं
कोकिलः स्मरयति वनगुल्मं; इत्युक्तपूर्वकस्मैत्तो विषयो भवतीत्यर्थः; भीस्म्योर्हेतुभये मुण्डो भापय
गृधिवञ्च्योः प्रलम्भने प्रलम्भो वञ्चनं माणवकं गर्धयते वञ्चयते लब्ध्वापैल
भते किं श्वानं गर्धयति अहिं वञ्चयते परिहरतीत्यर्थः; लियः किं वञ्चयति वर्जयतीत्यर्थः;
लियः सम्माननशालीनीकरणयोश्च जटाभिरालापयते मिथ्योपपदात्कृञोऽभ्यासे पदं मिथ्या
कारयते स्वरादि दुष्टमसकृदुच्चारयतीत्यर्थः; मिथ्योपपदात्किं पदं सुष्ठु कारयति अभ्यासे किं
कारयति स्वरितञितः कर्त्रभिप्राये क्रियाफले यजते सुनुते कर्त्रभिप्राये किं यजन्ति
यजकाः सुन्वन्ति अपाद्वदः न्यायमपवदते कर्त्रभिप्राय इत्येव अपवदति णिचश्च कारयते समु
ज्ञोपज्ञे ज्ञे तिरुन्वन्ति मपतुवदः ग्रामायनकपतेकर्त्रभिप्रायेत्येव अपवदति निरुक्ते समुदाङ्भ्यो यमोऽग्रन्थे किंउदाहरति
पादृस्वोऽयमोऽग्रन्थे इति किं वृद्धिहीनं यच्छते भारमुद्यच्छते वस्त्रमायच्छते अग्रन्थे किं उद्यच्छति

ली ३: श्रावलेदितादिलीप्रापुलेद्गतिच स्नादि: इयारपिउहत दियोलपंगादाम नेयविमुर्ये १-५
स्वभावयन्तीत्यर्थः नतश्रारोहन्तिहस्तीमवगवनीत्यर्थः नतीलिय आरोहयंति आरोहंतीत्यर्थः नतश्रारोहयते न्यायमवतीत्यर्थः:५ १३
कर्त्रभिप्रायेक्रियाफले=२

उ.संगत एकंस्मरणं अपतिस्यंद नमायनमा पाधानम् भाव: मपरी सदक्षायन साध्यानिकि या=२

क्रिमानप पतलेगुं आरोहनाशु एवचत्वान्ते बन्नानविबंयी करलक्ष्या वर्जः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वेदं अधिगंतुमुद्यमं करोतीत्यर्थः । कर्त्रभिप्राय इत्येव । अनुपसर्गाज्ज्ञः । गां जानीते । अनुपसर्गा
त्किं स्वर्गं लोकं न प्रजानाति कार्यं नरो [illegible] मूढः । [illegible] पूर्वमवालुलोचे [illegible] जनो नु जनेन म
ते सुजनस्य तिकार्यं [illegible] लिदृ [illegible] विपर [illegible] म । विभाषोपपदेन प्रतीयमाने । स्वरितञि
त इत्यादिषु च [illegible] नेपदाविहितं [illegible] मीपो [illegible] क्रियाफलस्य कर्तृगामि
त्वे [illegible] द्योतिते वा स्याद् [illegible] यजति यजते वा [illegible] करोति कुरुते वा स्वं पुत्रमपवदति
अपवदते वा स्वं यज्ञं कारयति कारयते वा स्वं यज्ञं संयच्छति संयच्छते वा स्वो गां जानाति जानी
ते वा । [illegible] परस्मैपदम् । [illegible] अनुपराभ्यां कृञः । कुर्ते [illegible] गंधना
यो च परस्मैपदार्थं [illegible] अनुकरोति पराकरोति [illegible] भावकर्मणोर्मा भून्न चैवमपि क
र्मकर्तरि [illegible] कर्म [illegible] पदे न परस्मैपद
स्य बाधो [illegible] कर्मकर्तरि [illegible] कर्म [illegible]
नु कर्म कर्ता [illegible] अभिप्रत्यतिभ्यः क्षिपः । क्षिपः [illegible] स्वरितेत [illegible] अभिक्षिपति प्राद्व
हः । प्रवहति परेर्मृषः । परिमृष्यति यो [illegible] परिमर्षतीति [illegible] विभज्य [illegible]
हे [illegible] केचित्तु व्याहुः परिभ्यो रमः । विरमति उपाच्च यज्ञदत्तमुपरमति [illegible]
[illegible] विभाषाकर्मकात् । उपाद्रमः [illegible] परस्मैपदं वा [illegible] निवर्तेत
[illegible] बुधयुधनशजनेङ्प्रुद्रुस्रुभ्यो णेः । एभ्यो ण्यन्तेभ्यः परस्मैपदं स्यात् [illegible]
[illegible] बोधयति [illegible] योधयति नाशयति [illegible] जनयति [illegible] प्लावयति [illegible]
[illegible] निगरणचलनार्थेभ्यश्च । निगारयति [illegible] आशयति
[illegible] चलयति कम्पयति [illegible] कर्म [illegible]
भोजयति चलयति कम्पयति अदेः प्रतिषेधः । [illegible] देवदत्तेन [illegible] बुधीति कर्म [illegible]
[illegible] निगरणचलनेति [illegible] णौ [illegible] अणावकर्मकाच्चित्तवत्कर्तृकात् । [illegible] परस्मैपदं स्या
त्परस्मैपदं स्यादेव [illegible] आस्यति [illegible] वदना [illegible] अकर्मकात्किं [illegible] एभ्यो ण्यन्तेभ्यः पर
[illegible] न पादम्याङ्यमाङ्यसपरिमुहरुचिनृतिवदवसः [illegible] एभ्यो ण्यन्तेभ्यः पर
स्मैपदं न विवातिनिगरणार्थ [illegible] कर्मका [illegible] चलनार्थोऽपि [illegible]
[illegible] पाययते दमयते [illegible] आयासयते [illegible] रोचयते नर्तयते वादयते वासय
ते [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ति धेट उपसंख्यानम् । धापयेते शिशुमेकं समीची । अकर्त्रभिप्राये फलो बोधादिति परस्मैपदं स्यादेवं च न्नो
न्याययति पयः । दमयन्ती कमनीयतया नलं । मिथ्याकारे स्मयति । वा कथ्यं । लोहितायति लोहितायते । घुघ्नो
लुङि । अघुतत् अघोतिष्ट । वृद्भ्यः स्यसनोः । वर्त्स्यति वर्तिष्यते । विवर्त्सति विवर्तिषते । लुटि च क्लृपः । कल्प्ता
सि कल्पितासे कल्प्स्यति कल्पिष्यते चिक्लृप्सति चिक्लृप्सते ॥ इति परस्मैपदव्यवस्था ॥ अथ भाव
कर्मणोर्लकारादयः । भावकर्मणोरिति लः । सार्वधातुके यक् । धातोर्यक् प्रत्ययः स्यात् भावकर्मवाचिनि सार्व
धातुके परे भावो भावना उत्पादना क्रिया सा च धातुना केन सकलधातुवाच्या भाव्य कालकारक पुरुष
ते युष्मदस्मद्भ्यां सामानाधिकरण्याभावात्प्रथमपुरुषः । तङ् वाच्यभावनायाः सत्त्वरूपत्वे न द्विवचना
घ प्राप्नोतीति द्विवचनादि किं त्वेकवचनमेव तत्स्योत्सर्गिकत्वेन साकांक्षानपेक्षत्वान्न अभिहिते क
न्तरि तृतीया । त्वया मया अन्यैश्च भूयते । बभूवे भविता स्यात् भविषीष्ट युट्णातिषु भावकर्मणोः । उपदेशेऽजनप्रत्यय
न्नो वाचि च यदिह्व उपदेशे योऽच् तदन्तानां हनश्चाविधाकारागमानानां स्यात् तथा णिजान्तानां भावकर्मणो
र्गम्यमानयोः स्यादीनां चिण्वदिडागमः स्याच्च सिद्धिं चिण्वद्भावः सन्निपातपरिभाषया चिण्वद्भावेन दृष्टाभूधा
करूपादि कृते यथोचितं शिविधीयमानं नेन च स्यात् सूत्रमिति चिण्वद्भावः सन्निधोगाशिष्टत्वाच्च तदन्तभावे
नूद्दिष्टाभूधातुकरूपादि कृते यस्मात् पुत्रोऽपि विधीयमानं नेन च स्यात् सूत्रमभिचारात् चिण्वद्भावः सन्निधोगाशिष्टं
त्वात्तदन्तभावेन कृष्टाभूधातुकरूपादि कृतेऽस्मिन्पुनः विधीयमानं नेनचरकामस्याभिचारात् चिण्वद्भावेऽ
ङ्गेः । भाविता भाविष्यते भाविष्यते भूयतां अभूयत भूयेत भाविषीष्ट भाविषीष्ट । चिण्भावकर्मणोः ।
चिण् स्याद्भावकर्मवाचिनि तत्परे अभावि अभाविष्यत अभाविष्यत तिङ्कृत्यक्तखलर्थाः कर्मणि लो
तीयात्र अनुभूयते आनन्दः चैत्रेण त्वया मया च अनुभूयेते अनुभूयन्ते त्वमनुभूयसे अहमनुभूये
अन्वभावि अन्वभाविषातां अन्वभविषत भवितासे लादयः भावकर्मणो वाचकाः भावयत्यनुभावयति मान्य
तत्रपूर्वस्य ऋद्धि दृष्टे एति च कृते णेरनिटीति णेः लोपः भाव्यते सार्वधातुके णेर्लोपः स्थानिवद्
त्वपर्वजन्ये दृष्ट्याकृत्यादि भावि भावि एवादि दृष्टाभीष्टाचेतनाति दृष्ट्वाभिलोपः पूर्व भाविता भाविता भाविष्यते भाविष्य
ते भाव्यताम् अभाव्यत भाव्येत भाविषीष्ट अभावि अभाविषाताम् अभाविषत बुभूषते बुभूषाच्चक्रे बुभूषितासे
बुभूषिष्यते बोभूयते यङ्लुगन्तात् बोभूयते बोभाव्यते चक्रे बोभविता बोभाविता अवक्रेबोभविता धातुके
षं । स्तूयते विष्णुः । स्तु स्तवे वक्ता विनाशोऽस्मात् लोकानां लावित्वात् लोक्यतेऽस्मिल्लावित्वात्तातु गुणात्र नित्यगुणा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

भोगवयामासे इत्यादौ लिडादेशस्य परत्वमाहिधातुकत्वेन तस्मिन्परे । सोः सकारस्य ... तकेपरत्वे परेऽहत्वप्रत्ययेन सत्त्वादव्ययादिति हेत्वादाविति रकारलोपे सार्वधातुकेऽरडादे
शोपत्वे परेऽपवक्तत्वप्रहतेः ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

॥ चिल्परेषा विति अनेकत्वाच्चारतोपि ऊस्योव मितां ह्रस्वः चिण्णमुलोरन्यतरस्याम् ह्रस्वः

वर्णान्तु स्वात् दीर्घे ज स्तानु । प्रत्यया व्याख्यात्वा । णौ गिति जातिपक्षो निर्देशः । दीर्घ ग्रहणं चेद मा रु
इति तदा शायु शमि समूणामि चितां णमेषु शैनूणामि चिषुते यङन्ता । सि चूर्णं मूर्छते मूर्णा । समे नो
यङ्लुगन्ता । सि चप्यावभाष्यमते यङन्ता । च्चिवादि टिदं ष्णौ नास्त्रीजित्विहोब्ध । एपं तत्वाभावे नू
मतेमुनिनानोपान्त्योपदेशस्य ताजस्य नाचे मे । उपधाया वृद्धिर्न स्याच्चिणि । णेति किं तिच
प्रशमि उपान्त्योपदेशस्येति किं अगामि । मान्तस्य किं अवादि । णमाच । मे । किं गा ता मि अनाच
मि कमि वमीनां मितिवक्तव्य चिणि आयादय । तिणि ङ भावेन कामि णिङ् णिचोरपे वं अवा
मि वधहि सायाद्वलन्त । जनिवध्योः इति न वृद्धि । अवधि जागो विचिण्णल्ङित्सु इति न ते
गुण । अजागारि भंजेश्च चिणि नलोपो वा स्यात् । अभाजि अभंजि विभाषा चिण्णमुलो । ल
भेर्नुमागमो वा स्यात् । अलंभि अलाभि वावेत्यस्य न विकल्पः लात् प्रादेर्नित्यं नुम् उपालंभि
कर्मणि अनुमोगे कर्मणि दुह्यादेः प्रधाने ना द्विकर्मकाणां बुद्धिभक्षार्थयोः । शब्दकर्मणां च नि
जेर्हृत्याथिजोज्य कर्मणि प्रत्यया एषु नालादयो भजा । गौ दुह्यते पयः । अजा ग्रामं नीयते
यते कृष्णाते ऽह्यते बोध्यते माणवकं धर्मं । माणवको धर्ममिति वा देवदत्तो ग्रामं गम्यते
कर्मकारकादि कर्मका णौ कर्मसंज्ञाभावे चोल्ल कालादेश्च मासो मासं वा आस्यते देव
दत्तेन गत्यर्थ प्रयोज्य प्रत्ययः । मासमास्यते माणवकं ॥ इति भावकर्मप्रक्रिया ॥ यदा सौ
कार्यार्थि न विवक्ष्यते तदा कारकान्तराण्यपि कर्तृसंज्ञानि लभ
न्ते स्वव्यापारे स्वतन्त्रत्वात् तेन पूर्वे कारणत्वादि सत्त्वेपि स्वतन्त्र्यं कर्तृत्वं साधयति
क्रियते कर्तृ पचति स्थाली पचति कर्मणाकृष्ण कर्तृत्व विवक्षायां प्राक् सकर्मकोपि
वीर्यत्वा कर्मका । तेनाभावे कर्तरि च लकारः पच्यते ओदनेन भिद्यते काष्ठेन कर्मवत्
कर्मणा तुल्यक्रियः कर्मस्थया क्रियया तुल्यक्रियः कर्ता कर्मवत्स्यात् कार्याणि देवौ यतेनय
मानेपदादिणिचिव दिटः । स्वयं कर्तुर्णि अनित्वात् स्वयमा पच्यते ओदनः । भिद्यते काष्ठं
प्राये लेति येमिदि बिहि प्रश्नेनयपक कर्मका स्ते । कर्मकाः येत्वहि कर्मकास्ते सकर्मकाः ॥ ८२

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

लकारे सेवकर्म कर्त्तृरूपस्यानात्मत्वात्तेषां प्रसक्तिर्नास्ति उक्तार्थानामप्रयोगात् नवियेः सर्वेलस्तरं नास्ति लकारेषु स्यात् कर्त्तृरभावे न कर्म वत्ताभावादिति भावः ॥

प्राचि त्रामेदि ननु भावे लकारे कर्तुर्द्वितीया स्यात् अस्मादिति दर्श्यादिति चेन्न लकारे च
च एव कार्त्ता कर्मवान्नूलि ङीपृथादिति दिलकारकल्पट्ट न्यनु क्वचे । भावेषु त्याये चोक
त्र के लकारेणानुपस्थितेः अन्तु एवकृत्याक्त खलर्थाः कर्म कार्ये । न मवेप्ते किं नु भावे
एव भेज्रव्यकुस्तुलेन ननु पचि भिद्यो; कर्म स्यात् क्रियावि । चि । ति । द्विधा भवन न च से वोदी
नी कर्त्तृस्यान ननु तत्तुल्यास नाम कर्म त्वकृर्दे त्वाव स्यात् भेदो प्राधिकं तत्स्य मोनाधि
कारण क्रियाभेद मा । श्रीत्यव्यवधाना । कर्म णोत्ति किं कर्मणाधिकरणा भावान्तु ल्य । क्रियेषु
वोक्ते साध्यति निष्पादो नामभूत किं च कारके स्यात् क्रिये भावो नाम भूत मच्छति ग्रामं । ग्रामं गच्छति
इत्यत्र अधिगच्छति ग्रामं गत्वा तीर्थं; स्मरति अर्थधातोर्य च कर्मणि क्रियाव्याप्तो । विषुवे द्रूप
नेपथ्येषु तण्डुलेषु छिन्नेषु काष्ठेषु तत्र कर्म स्यात् क्रियानेनमत्र नहि पचापचातु दुले । श्रि
वगतांगतग्रामेषु वेलदापष्टु पलायने कहोति रु त्वादनार्थे; तस्मात्तिश्च कर्म स्यात् तेन
कारिका ने घटं दृष्ट्वादिय नाप्ते न्याये नैतान्निष्पन्न त्वानेष्टादिवधेन स्यु कर्तृस्य त्यान । ए
ताननु येव स्वमीनेष्टे भूतिका प्राप्त कर्तृस्य तोति भावान्यति कोते ओतोपेच । क्वचि
ष्टे; तात्त्वी त्वादावच्चानभूत त्वोम् ने पदस कर्म कोणा प्राप्ति वपाव कार्यं; तान्यो स्य तु
ने; गजा ग्रामं नयति द्रुतिपच्यो बद्कुल सकर्मक योदिति वाच्यन पुरुष्टु न मायाञ्चोतो प
ग्रोकर्म कर्त्तृ क्रियाचैतोन नस्ते; दुहेत्तने नय प्राप्तव ति बोधः; चित्रान्तु वि कल्पे नेष्यते मुग्धेकु
गो; पयो दुग्धे गाच; कर्म कर्त्तृ । अजे नातु ह्वो ; चित्राला स्याकर्म कात्तिरिनत्वाद्वेपरू णु कादि
ग्राक्ता दुहस्य आदौ लिपन्ते वस; लुङ्गो तिपदे लुङु अदुम अत्मन्यु चोत उदुंवरः फलपच्या
ते रुचितयुज्यो; त्यन अत्मनयो; सयकर्मकयो; वानी वकुलं वामे वत्तु यागपुवादस्य रूपन्याच्चं
रूपपर्यः; रजे श्वचोपपन्ने; कर्त्तये वेति वाच्य सज्यते त्तजभक्तो; अदयाति बादयन्तीत्यपि;
ओरु जि युज्यते प्रलचामीत्येनं भूषाकाम किमादि सतीचात्मत्रात्मने पदात् भूषा वाचि नात्रि
रूपदेस नेतानो च पक्रियते चित्रादिष्ये । क्षेनानि त्यर्थे; अलंकरते कन्या ग्रामलस
कृत

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अथ किं न ते रुली अवाकीर्षुः गिरते अगीर्षुः ... आदृत किरादिलु वाध्यते गणः ; चिकीर्षते कटं ;

अचिकीर्षुः इच्छायाः कर्तृ स्यात्वेपि कामोत्ति क्रियाये दाहि स कर्म स्यात्क्रियत्वे नुकंध ; अस्मात्तु न्वे ; चि

रन अवाकूद्गमो ; कर्मकर्तरि ... अबारोपि गोमपिन नयपरमय ; कर्मकर्मवे न कर्ता कर्मवत्स्या

ते विधानो निर्पद एवकर्मस्तु कार्यं एवेति वृत्त्यनुसारितः ; सम्प्रतेतन्तु स्लापसुः अजेय नीखर्ष तपो

नुतापे चेति चिणिति बुधास्ति च अनज्जय कर्मकारखोति ; किं उच्यते सुवर्णं सुवर्णकारः ; नद्रुह

स्नेह नमः याचिणो प्रस्तुते पाम्ला विष्णुपा स्नोष्णु नमेते दंडः ; शदधूि श्रियन चिणादि दन स्यादेवकौ

रिक्तौ ते उच्यते ... ते भुज्जे कथा अवोचात् भा... ; पठति त्रिश्रयि चाथि ... ते पक्ष

कर्मकारणम् उपसंख्यानम् पुरुषमदस्तुति ... ; अजनभावि न ... ते यजा ... नोक्षयं ते

गां पुनः कर्तृत्वं विवक्षायां ... ; ... ; श्रमे बेधा ... चि

प्यो मधु धूपी यज्वा ... भावपत्ने ... यथानिर्यार्थं प्रायुक्ति सेवेलां पेवदन्तो ; अघने गमयाग्नि

गोपिष्णुः ... यादि कृर्यो ... ते स्वयमेव विकुर्वते सैंधवाः वलो स्वयमे ; वे ... कर्मकर्तो

मकारे ... ननु ... अतन भाविनापि ... पुनः ; ... वि ... ने स्थवां ; व्यकार्षुः व्युका

... व्याकाचिबन्व ... कृत्वाकूप्या ... व्यकृत्पन ... ; भाक्ता ... पन्तु ... चरतुच अनयाकं

मे ... नयकृ ... तुष्पनकपर्स्मे पदं च ... पदापवादं ; कुषप ति कुषेर्पते ... अन ...

विषये तु नास्य प्रवृत्तिः ; कौषि बीषु कंदीषु ; इति कर्मकर्तृप्रक्रिया ; अभिज्ञावचने लृट् स्मृति बो

धि ... वध्यते ... ने धातो लृट् स्यान्नु लङो पवादः ; स्मरसि कृष्ण गोकुले वत्स्यामः ; एवं बुध्य

से चेतयसे इत्यादियोगेपि ; भाषाविपक्षे कर्मणादिवत्सून स्मरो वृत्ति संभवात् ; नयदि ; ... ते

ते ... भुज्यामहि ; विभाषा साकांक्षे ... विषये लृट् वा स्यात् ; ... दाभावेन सा

कांक्षे ... स्मरसि कृष्ण वने वत्स्यामः ; तत्र गाश्चारयि ... ; वा ... चारणा ... लक्ष्य

लट् ; ... योगेपि नयदीति बाधित्वात् परत्वाद्विकल्पः ; ... चकार ... पुरुषेपि

... विकल्पादिना ... किल ... जगद ... किल ... नीताय

... ; कालिंगेषु वासी ; ना ... कालिंगान् जगाम ... तेन च अनयोः ... पद ...

लिट् ... चाले ... इति ... का ... ... चासन्नकोसप

... चास ... इति ... २

पंचवर्षांतरमासन्नकालः

प्रयात्राः अवात्सुः अवसन् ऊषुः अस्मे किं यजति स्म पुरा भविष्यति अनद्यतने वर्तमाने [illegible]

पृच्छ्यः । प्रश्ने चासन्नकाले पृच्छ्यमाने धे । लिङ्विषये लङ्लिटौ स्तः । अगच्छत् किं जगाम किं अनासन्ने तु
ठकं सञ्जघान किं । लट् स्मे । लिटोऽपवादः । यजति स्म युधिष्ठिरः । अपरोक्षे च । भूतानद्यतने लट् स्यात्
स्मयोगे । एवं स्म पिता ब्रवीति । ननौ पृष्टप्रतिवचने । अनद्यतनपरोक्षे इति निवृत्तं । भूते लट्
स्यात् । अकार्षीः किं । ननु करोमि भोः । नन्वोर्विभाषा । अकार्षीः किं । न करोमि । नाकार्षं । नु करोमि
न्वकार्षं । पुरि लुङ् चास्मे । अनद्यतनग्रहणं मण्डूकप्लुत्यानुवर्तते । पुराशब्दयोगे भूतानद्य
तने विभाषा लुङ् चाल्लट् न तु स्मयोगे । पक्षे यथाप्राप्तं [illegible] पुरा भुंक्ते । निपातनावेतो
तिष्ठ यद्योगस्य । निपातयोः । किं यावद्दास्यते तावद्भोक्ष्यते [illegible] पुरा [illegible] वि
को भाषा कदाकर्ह्योः । भविष्यति लट् स्यात् । कदा कर्हि वा भुंक्ते भोक्ष्यते भोक्ता वा । किंवृत्ते लिप्सायां
भविष्यति लड्वा स्यात् । कं कतरं कतमं वा भोजयसि भोजयिष्यसि भोजयितासि वा । लिप्स्य
१२८ याः किं का । पाटलिपुत्रं गमिष्यति । लिप्स्यमानसिद्धौ च । लिप्स्यमानेनान्नादिना स्वर्गो मे [illegible] । सिद्धौ
गम्यमानायां भविष्यति लड्वा स्यात् । योऽन्नं ददाति दास्यति दाता वा स स्वर्गं याति यास्यति याता
वा । लोडर्थलक्षणे च । लोडर्थे प्रैषादिर्लक्षणं येन तस्मिन्नर्थे वर्तमानाद्धातोर्भविष्यति ल
ड्वा स्यात् । कृष्णश्चेद् [illegible] गाः चारय । वक्तो लुट्लृटौ । लिङ् चोर्ध्वमौहूर्तिके । ऊर्ध्वं मुहूर्तात् भव
मौहूर्तिकं । निपातनात्समासः । उत्तरपदवृद्धिश्च । ऊर्ध्वमौहूर्तिके भविष्यति लोडर्थलक्षणे
वर्तमानाद्धातोर्लिङ्लटौ वा स्तः । मुहूर्तादुपरि उपाध्यायश्चेदागच्छेत् आगच्छति आगमिष्य
ति आगन्ता वा अथ त्वं छन्दोऽधीष्व । वर्तमानसामीप्ये वर्तमानवद्वा । समीपमेव सामीप्य
[illegible] वर्तमाने लडि [illegible] मि । [illegible] भविष्यति च वा स्युः । कदागतोऽसि । अयमागच्छामि । अयमाग
मं । कदा गमिष्यसि । एष गमिष्यामि गच्छामि वा । आशंसायां भूतवच्च । वर्तमानसामीप्य इति नानु
वर्तते । भविष्यति काले [illegible] सामान्यातिदेशे विशेषानतिदेशः । [illegible] देवश्चेदवर्षीत् वर्षति वर्षिष्यति
ति वा [illegible] धान्यमवाप्स्म । वपामः वप्स्यामो वा । [illegible] सामान्यातिदेशे विशेषानतिदेशात् । नेति
न [illegible] । क्षिप्रवचने लृट् । [illegible] उपपदे पूर्वविषये लृट् स्यात् । वृष्टिश्चेद्
[illegible] वप्स्यामः । नेति [illegible] लृट् [illegible] लुङ् [illegible] विधि [illegible]

[illegible] नागमनाहिना [illegible] यदादिषु [illegible] निर्दिश्यते [illegible]

परस्मिन् विभाषा अवरस्मिन् वर्जने सर्वत्र यमनुवर्तते आग्रहायण्या विभाषेयम् योऽयं संवत्सर आगामी ... अहोरात्राणां किम् योऽयं मास आगामी तस्य योऽवरः पञ्चदशरात्रः तत्र ... लिङ् ... ९
तस्य यदवरमाग्रहायण्यास्तत्र युक्ता अध्येष्यामहे ...

घा स्यान् ध्रुवः स्तौ द्वे वपस्यामि। आशंसावचने लिङ्। आशंसावाचिन्युपपदे भविष्यति नो
लिङ् स्यान् नभूतवत्। गुरुश्चेदुपेयाद् आशंसे युक्तोऽधीयीय। नानद्यतनवत् क्रियायो
प्रबन्धसामीप्ययोः। क्रियायाः सातत्ये न त्वे सामीप्ये च लङ्लुटौ न। यावज्जीवमन्नमदात् अदाद्
दास्यति वा। सामीप्ये तु तुल्यजातीयेनाव्यवधानं येयं पौर्णमास्यतिक्रान्ता एतस्यामग्नीनाधि
त सोमेनायष्ट येयमामावास्यागामिनी एतस्यामग्नीनाधास्यते सोमेन यक्ष्यते। भविष्यति म
र्यादावचनेऽवरस्मिन्। भविष्यति काले मर्यादोक्तावत्ररस्मिन् विभागे नानद्यतनवत् यो
ऽयमध्वा गन्तव्य आ पाटलिपुत्रात् तस्य यदवरं कौशाम्ब्याः तत्र सक्तून् पास्यामः। कालविभागे चान
होरात्राणाम्। पूर्वसूत्रं सर्वमनुवर्तते अहोरात्रसंबन्धिनि विभागे न स्यात् ... योगवि
भाग उत्तरार्थः। योऽयं वत्सर आगामी तस्य यदवरमाग्रहायण्यास्तत्र युक्ता अध्येष्यामहे। अनहोरात्राणामिति
हेतुहेतुमदादि लिङ्निमित्ते लृङ् क्रियातिपत्तौ। भविष्यत्येव स्याच्चेद् भविष्यत्युपपदे भविष्यति
विष्यते च पूर्वसूत्रं सर्वमनुवर्तते वोताप्योः। आ उताप्योः इति ... उताप्योः
निष्पत्ताविवाकु भूते लिङ्निमित्ते लृङ् स्यात् क्रियायाः पूर्वे ... तत्र ... इत्यादौ ... वतेन
इति विवेकः। गर्हायां लडपिजात्वोः ... अभावे ... लट् स्यात् काल
त्रये ... गर्हायां लुङादीनामपवादः अयं बाधकत्वम्। अपि जायां त्यजसि जातु गणिकामाधत्से ... सर्वत्र
भविष्यति त्यजति ल्ङ् भूते वा ... न त्वेतत् ... लिङ्
... विभाषा ... नानुवर्तते कथं ... वा
... गर्हायामित्येव विभाषा तु नानुवर्तते ... के
... किं वृत्ते पि
... यामिति निवृत्तम् ... संभावनायामिति ... वा भवा
... इति देवानिति दिष्टानि ... कतमो वा ... इति देवानि दिष्टानि लङ् प्रागवतो ... क
... पचेति यावदनुवर्तते ... किं किलास्त्य

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

जातु गणिकामाधत्से गर्हितमेतत् विभाषा कथमि लिङ् गर्हायामित्येव कालत्रये लिङ् चाल्लङ् कथं धर्मं त्यजेः त्यजसि ...

मुदाय । क्रोधघोतकः । उपपदं असूयायां आलि भवाति विपजन्यः । लिङ्ः । प्रवादः । नश्रद्दधे न
मर्षये वा । किं किल त्वं शूद्रान्नं भोक्ष्यसे आलि भवाति विघृते वा । अश्रद्दधे नामि ष्यति जयेत्तालि
ङ्‌नजानु यदौ लिङ्ः । यच्च यत्रो हयप स्यानां ... पद्या दः । जातु यदा यदि वा त्वो दृश्यते
किं किं दन्ना वृकल्पी यामि न मर्षयामि लिङ्गं त्रीमिव ... यत्र यो । यच्चाय त्रयो । यच्च यत्र वा
यिमेवो कुयो न श्रद्दधे न मर्षयामि गर्हायां च अनवक्लृप्तमर्षयो । निति वृत्ते यच्चोय
त्रयो यो मम हर्याः । लिङ्ः । वस्यान्तु यच्च यत्र वा चश्रद्धा जये । अन्या यत्र न जुचेतीकर
गोचा यत्र वाच्च श्रद्धा जये । आश्चर्य मेतन्तु ... यदो आश्चर्य त्राभ्या मन्त्र मिनुप
सूत्र यदि स्तो भायीन उपायो । समर्थयो लिङ् । वा भवन्ति यद्यन्ति ... स्यात् ...
हन्याद ... समर्थ यो । किं उजदंडः । पतिष्ठो तिन पिधास्यति यो ... न चनाम
सेरतां । प्रभृति । लिङ् । विद्येति यातिन परोभूतो विनिस्य लङ् । कामप्रवेदने कश्चिति स्वामि
प्राया विक्कुरतां गमुमो नेति लिङ् स्यान्नु कश्चित् कामो मे भुञ्जीत भवानु अक श्चिन्नाति किं
कश्चिज्जीवति संभावने लम्मिति चेत् सिद्धाप्रयोगे अलमर्थो त्रयो । संभावनामिति ... मिति च
पप्रमया मद स्या च विपरीत स्यते संभावने यो लिङ् स्यान्त संभावनमलमिति ...
ति सिद्धाप्रयोगे मुक्ति अपि किं ... धातु ते जाप्रयोगे किमल ... कलिन
ति ... विभाषा धातौ संभावन वचने यदि पूर्वे स्ये मनु वर्तते संभावन नाचे धातौ
पदे लिङ्ः स्यान्न ... पूर्व एतस्मात् प्रागादे वचन संभावयामि भुञ्जीत भवान् ... वा भवान्
दि किं संभावयामि यद् भुञ्जीयाः ... नु ... वा स्यात् ...
नमस्याति चेत्यादि ... स्यति भावि ... यन्ते ... लिङ्ः । लोटौ
इच्छामि भुञ्जीत भवान् ... कामप्रवेदने ... यच्च
... ति । लिङ् । समीत ... स्यात् भुञ्जीयेत
इच्छायो भोविभाषा वर्तमाने लिङ् ... कामप्रवेदने यन्ते ...

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

धिनि मंत्रैरोलिङ् विधौ यजेत निमंत्रणे इह भुंजीत भवान् आमंत्रणे इहासीत अधीष्टे पुत्रमध्यापये-
द्भवान् संप्रश्ने किं भो वेदमधीयीय उत तर्कं प्रार्थने भो जनं लभेय एवं लोट् च प्रैषा-
तिसर्गप्राप्तकालेषु कृत्याश्च प्रैषो विधिः अतिसर्गः कामचारानुज्ञा भवता यष्टव्यं भवान्य-
जतां चकारो लोटोनुकर्षणार्थः [illegible] लिङ् चोर्ध्वमौहूर्तिके प्रैषादयो नुवर्त्तन्ते मु-
हूर्तादूर्ध्वं यजेत यजतां यष्टव्यं स्मे लोट् पूर्वसूत्रस्य विषये लिङः कृत्यानां चापवादः ऊर्ध्वं मु-
हूर्तो [illegible] स्म अधीष्टे च स्मे उपपदे अधीष्टे लोट् स्यात् ऊर्ध्वं स्म अध्यापय [illegible] यदि [illegible] उपपदे
कालसमयवेलासु च लिङ् स्यात् कालः समयो वेला वा यद् भुंजीत भवान् [illegible] तृचश्च
चा लिङ् त्वं कन्यां वहेः [illegible] लिङ् [illegible] लिङ् स्यात् [illegible] भो [illegible] माकार्षीः
[illegible] भवतु [illegible] धातुसंबंधे प्रत्ययाः धात्वर्थानां संबंधे यत्र
[illegible] उक्ताः ततोन्यत्रापि स्युः लिङ् [illegible] नवाच्या क्रियार्थायां [illegible] नगुणाभूताक्रि
याया विभक्ति [illegible] कर्त्तव्य [illegible] समर्थ [illegible]
स्य पुत्रो भविता सो [illegible] क्रियासमभिहारे लोट् लोटो हिस्वौ वा
[illegible] लिङ् [illegible] तिङामपवादः [illegible]
[illegible] पुरुषे [illegible]
[illegible] वचनविषये [illegible]
[illegible] अनेक क्रियासमुच्चये [illegible]
[illegible] लोट् [illegible] पूर्व [illegible] लोडि धातोः लोट् प्रकृतिः [illegible]
[illegible] सामान्य वचन [illegible] समुच्चये [illegible] सामान्यार्थस्य धातोरनुप्रयोगः [illegible]
[illegible] कालयोः पुरुष [illegible] चाभिव्यक्तिः
[illegible] प्रयोगात् [illegible]
क्रिया समभिहारे [illegible] क्रिया [illegible] पुनः [illegible] एवं [illegible]
[illegible] भेदात् [illegible]
[illegible] अधीष्व [illegible] विषये

[illegible] वचनस्य [illegible] सामान्य [illegible] एकवचनम् [illegible] भावः ८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

धीष्व मधीष्वमिति । अयमधीते । समुच्चये तु सक्तून्पिब धानाः खादेत्यभ्यवहरति । अन्नं भु
ङ्क्ष्वादिकमास्वादस्वेत्यभ्यवहरते । तथा मोदकं पिबेत धानाः खादेत्यभ्यवहरति यथ मुद्गान्भ्रा स्वादय
धामित्यिगमावहरस्व पचादिकौ अत्र समुच्चीयमान विकृष्णा प्रागमनुप्रयोगाद्येन सामा
न्येनाभेदान्वयः । पक्तो सर्वकृति वर्तिधातोः । ता । खादति भुंक्ते भवतिको धिकमास्वादते एते नेपुरी
मवस्कन्द सनुनीकृतिं दूनमनुष्ठाणकस्मात् । निखमामर्गनाः । विसृष्टवचक्रे नमुचि विसिषा वक्रोधद्धर्म
मस्याप्यमतनिद्धिदिवहूतिको प्यात्तं अवस्कन्दनत्वकादिकथा भूजानह यजनचरोद्वाएक
कर्तृकोऽस्यास्य क्रियेस्यापोन्नुदुकपुनः । पुनः । चस्कन्दे त्यादि दृष्टेत्यादि व्यात्यानमभ्रेक्ल
कमेव द्वितीयस्त्रेक्रियासमभिहारे दृष्यस्यानुवृत्तेः । लोट्स्यादिर्त्वावय तेस्य पुनीमवस्कन्देत्या
दिमध्यमपुरुषैकवचनमित्यादिकैकोचित्तमपद्यपुरुषवचनसंख्येयदुहनु नेसु कल्पानु इति
लकारार्थप्रक्रिया । इति भट्टोजिदीक्षितविरचितायां सिद्धान्तकौमुद्यां तिङन्तम समाप्तम् । श्रीग
णेशाय नमः । श्रीसरस्वत्यै नमः । धातोः । आ तृतीयसमाप्तेर्ये प्रत्ययास्ते धातोः परे स्यु
ः । कृदतिङ् । वासरूपोऽस्त्रियाम् । अस्मिन्धात्वधिकारेऽसरूपोऽपवादप्रत्यय उत्सर्गस्य
बाधको वा स्यात्स्त्र्यधिकारोक्तं विना । कृत्याः । ण्वुल्तृचौ इत्यतः प्राक् कृत्यसंज्ञाः स्युः ।
कर्तरि कृत् । कृत्प्रत्ययः कर्तरि स्यात् । इति प्राप्ते । तयोरेव कृत्यक्तखलर्थाः । एते भावकर्मणोरेव स्युः । तव्यत्तव्यानीयरः ।
धातोरेते प्रत्ययाः स्युः । तकारः स्वरार्थः । एधितव्यम् एधनीयं त्वया । भावे औत्सर्गिकमेकवचनं
क्लीबत्वं च । चेतव्यः चयनीयो वा धर्मस्त्वया । वसेस्तव्यत्कर्तरि णिच्च । वसतीति वास्तव्यः । केलिम
र उपसंख्यानम् । पचेलिमा माषाः । पक्तव्याः । भिदेलिमाः सरलाः भेत्तव्याः । कर्मणि प्रत्ययः । कृत्यका
रलुक्त्वतो रिचाययामिष्टवनप्रयोक्तव्यावृत्तिरुक्ता । कृत्यचः । उपसर्गस्थान्निमित्तात्परस्य कृ
त्स्थस्याचः परस्य नस्य णः स्यात् । प्रयाणीयम् । अचः किम् । प्रमग्नः । निर्विण्ण स्योपसंख्यानं अचः । पकृत्याभावो नकारेणाव्य
वधानात्पाठे वचनपरस्य णत्वं पूर्वस्य षत्वं निर्विण्णः । णेर्विभाषा । उपसर्गस्थान्निमित्तात्परस्य ण्य
न्ताद्विहितो यः कृत्स्थः तस्मिन्परे नस्य णो वा स्यात् । प्रयापणीयं प्रयापनीयं विहितविशेषणात्किंयका
रव्यवधानेऽप्ययं स्यात् । प्रयाप्यमाणं पकुणं गन्त्वो दुः । उपसर्गात्विनेस्तु कं दुर्योनं दुर्योपनं हल

अयाविशानन्तरं सार्वधातुकेयक्रः

इत्यस्तोऽस्तु जोदिनत्याति तमसः नमोसिद्धला सूविरितिज्ञानं ८ ... र्वम्यपदः ... करः कर्तृसमूहप्रस्ताव ... केपकः विनेया विलिपः कर्मणोऽत्र आलोच्य उपसर्गकः ... बाधकाः ... केवलदः मुक्तकपद्वेनात्र ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सि॰ कौ॰

१३९

धातोर्विहितस्य: नकारजावनुस्वारपञ्चमौ झलि धातुस्थ नकारस्यानुस्वारस्तस्य परसवर्णो [illegible]

नुपधात् ह्लादेरिगुपधात्वान्तस्याच्च परस्य णो वास्यात् प्रकोपणीयम् फलं किं प्रोक्तनीयं इगुपधादि
प्रवपणीयं इजादेः सनुमः सनुमश्चेद्व्यवस्थिति इजादेर्हलन्तात् विहितो योयं कृत्यस्येव प्रेखणीयम्
जादेः किं मतिसर्पणो पामंगनीयं ननु मा ह्लणमेनु स्वौपलद्वाराणाय अट् कुप्वाङ् इति सूत्रेणैव नेन
नेह पेन्वनं हलन्नुस्यादेव प्रोभणोवानिं सनिं वानिंदा एषा नस्य णो वास्यौनु कृतिपरे त्राणिहितत्व
प्रातिसितत्वा नभाभूपूकमिगमि प्यायीवेपां एभ्यः कृत्यस्य णोन प्रभानीयं प्रभवनीयं पूने एवं इत्
हलणमिष्वनेर्चुङ् लुप्तादिपणीयः सोमः णेर्नभादीनामुपसंख्यानं प्रभापनीयं कमानां इत्यस्य योर्वो
न्तुक्के णत्व प्रकरणोपरि नवोधं यत्नस्यासि इत्येवं न हकारुव्वावधानात् नणत्वं प्रख्यानीय कृत्यलु
पोवहलं ह्लांस्प तेन ह्लानीय चूर्णादीयते ह्ले दानीयो विप्रः अचो यत् अजन्ताद्धातोर्यत्स्यात् चेय
जेयं अजु ह्लणामु वम्मकतु योगविभागोप्येवं नव्यवादिप्पो भवयजो पिस्तुवच नाचात् ईयति यति
पत्रेणान इत्स्यात् गुणादेव नेयं न किं शासिचतिपतिजनिभ्यो यत् वाच्यं तकारात् ईस्य चेत्यं पत्यजं
त्यं जनेर्येद्विधिः स्वनार्थं एतेनापि स्वपसि प्रेस्न वृद्धि प्राप्नोग जनिवध्यो श्चेति निषेधात् हनो वा
यद्वधश्चेव कव्यः वध्यं पदोव ह्लस्य मार्गोपयन्ना ह्लस्व पोरुपधात् पवर्गान्ताद्गुपधाद्यत्स्यात् ण्यतो
पवादः शप्यं लभ्यं नानुबंध कृतमसारूप्यं [illegible] ननु एवं नव्यवादयस्तु स्युरेव मा ह्लोपि आङः पदू
स्व लभेर्नुमस्याघादौ चतुर्विवक्षिते नुमिकृते उपधाचाभावात्स्यादेव आलभ्यो गौः उपात्स्तु
त्यां उपलंभ्यं साधुः स्तुते किं उपलभ्यं ह्लाकं उपलभ्यं [illegible] किंसह कोश्च कासस्य गदमदचरयमश्चा
श्चानुपसर्गे गद्यं मद्यं चर्यं यम्यं चरेराङि चागुरौ आचर्यो देशः गंतव्य इत्यर्थः अगुरौ किं आचार्यो
गुरुः यमेर्नियमोर्थं सोपसर्गान्मा भूदिति [illegible] निपूर्वात्स्यादेव नेनन तत्र भवेदिति नियम्यमि
ति [illegible] एतेनानियम्यस्यानायं किं नयानियम्यान्नु [illegible] [illegible] [illegible]
यमेसाधुरितिवो [illegible] पाप [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
पयो [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
चनानह [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
त्रयो इति सूत्रे पूर्णमौ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
न। सि [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

उपसर्गे भावे ... अनुपसर्ग इत्येव प्रभवः ... अनुपसर्गे सुप्युपपदे ... स्यात् ॥ ९

ऽकर्मणि किं कार्यं वोढव्ये मन्यतेऽनार्थे; स्वामिवैश्ययोः; ऋगतावस्माद् घञ् स्यात्, गजनोपवादः; गार्थे;
स्वामीवैश्यो ... अनयोः किं कार्यं; ब्राह्मणः; ब्राह्मणवाजूत्यर्थे; उपसर्या काल्या प्रजने गर्भग्रहणे ब्राह्मण
कालाचोदित्यर्थे; उपसर्या गौः; गर्भाधानार्थं वृषभेण गोवर्गं नयो गोत्यर्थे; प्रजने काल्ये इति किं उपसार्या
कालचूडा ब्राह्मणवचोत्यर्थे; अजर्यं संगतं नञ्पूर्वाज्जीर्यते; कर्तरि य न्स संगतं चेदिति सूत्रम् नजीर्यमजीर्यते अजर्यं
तेन संगतमार्येण रामाजर्यं कुरु द्रुतमिति भट्टिः; मृगैरजर्यं जरसोपदिष्टम् इदं फल अध्याय पुनर्बब
धायपुनर्बबन्धे जेतुं संगतमिति निविद्वेषामध्याहार्यं संगतं कि अजेमित्रा कंबलः; भावे नु संगतं कर्तरि
केचिदेव अजार्यं संगते न वदः; सुपि काच्च उपसर्गादि भाव इत्या क्यप् ते वदे भावे क्यप् स्याच्च
घञ् तु अनुपसर्गे सुप्युपपदे ब्रह्मोद्यं ब्रह्मवेदः; नस्य वदनमित्यर्थे; कर्मणि प्रत्ययो विज्ञेयो उपसर्गे
कौ नु एव देवमनुवाच अपवाद्यं भुवो भावे क्यप् स्यात्; नकारश्चान्तादेशः; ब्रह्मणो हननं ब्रह्महत्या स्त्रीत्व
लो कानु [illegible] हनस्त च; क्यप् रम्य; क्यप् स्यान्नु हत्त्वस्य विति क्वाति नु क्यप्; [illegible]; [illegible] इह
ङ्‌ [illegible]; वृङिति वृञो ग्रहणान्न वृङः; वृत्य; वृङ्‌स्तु वार्या क्रयाति; [illegible]; [illegible]; पुनः; क्व वृत्ति;
[illegible] स्यादिति ... बाधनार्थं अवकुप्य [illegible]; [illegible] विभाषा [illegible] इति काशिका [illegible] उपदेशे गु
[illegible] प्रकृतिस्वस्त्र; [illegible] वृत्तं स्तुत्यं [illegible] इति सूत्र ध्य बला [illegible]; [illegible] इति [illegible] गर्
[illegible] संज्ञायामुपसर्गे [illegible] अजुष्य इति सूत्रे द्वयादिषु वा कुत्सिकायां कर्मणि क्यप् वा निर्दिष्टा
मिति नेत्यत्र; [illegible] उपधा [illegible] वृत्तं वृधु वृद्धं [illegible] वृत्तो [illegible] कल्प्यं चैत्यजप
रकारणां किं कुत्र [illegible] इति [illegible] भावे [illegible] इदं च [illegible] ईच्छावद्; चाकु
पु [illegible]; [illegible] इति [illegible]; [illegible] कर्मकर्ता; [illegible]; क्रियाजाते
ये ननु संज्ञा समज्या ब्रह्मकुल संज्ञा; सभायां; [illegible] संज्ञायां [illegible] कल्प्य [illegible] कं [illegible] संज्ञायां कि
भार्या नाम दाक्षिया; अप्यकार्यं भार्या वधूरिति [illegible] समज [illegible]; [illegible] संज्ञायां [illegible];
कर्मकर्तृ; [illegible]; क्रियायुक्ते [illegible] संज्ञा समज्या ब्रह्मकुल संज्ञा; सभायां; [illegible] संज्ञायां [illegible]
कल्यायं [illegible] संज्ञा [illegible] कि भार्या नाम दाक्षिया; [illegible] संज्ञा [illegible] इति चरि
नार्थे; [illegible] विभाषा [illegible] इति [illegible] देवीण [illegible] इति [illegible] भाषा
मृजे विभाषा मृजेः क्यप् वा स्यात् [illegible]; [illegible]; [illegible] चास्य [illegible]
संज्ञायां समज निषद निपत मन विद षुञ् शीङ् भृञ् इणः समज्या निषद्या निपत्या मन्या विद्या सुत्या शय्या भृत्या इत्या ॥ ८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ण्वादि च परस्मैपदे ऋघि । मार्गः । तल्कादीनां चातुर्त्वे सोमानुत्यं क्रैंना वंचे रिति उस्तास्य यः । राज
सूय सूर्य मृषोद्य रुच्या कुप्या कृष्टपच्या व्यथ्या । एते सप्त क्यबन्ता निपात्यन्ते । राजा सोत
व्यो भिषेको वा मानिष्कादयिजव्यः । पवाल नाम्न कः । सोमो राजा सूयते क्रियते वेति अ
धिकरणे क्यपू निपातनाद्दीर्घः । राजसूयः । राजसूयं अर्धर्चादि स्नात्वा कामदूहे यथे । कारित्वि
पूनिपातनाद्दृत्वं यद्वा पृषोदरादि । सर्वत्र कर्मणि लोकं वेदयति । कर्णोदू मृषोप
पदाद्वदे । कर्मणि निक्यप् । अपूर्व त्वोऽयं विशेष्यनिघ्नोऽयं । उच्छ्राय सौंदर्य गुण मृषोद्यं । रोचते
रुच्या । गुपेमदे । कोत्वं च संज्ञायां । सूवर्ण रजत्वमिन्ते । कुप्यं धनं गोप्यमन्यत् । कृष्टं स्वयमेव
पच्यन्ते कृष्टपच्याः । कर्मकर्तरि कृषेः कर्मणि क्यप् कृपाव्याः । न व्यथते व्यथ्यः । सिद्धो दत्तेऽ
भिदेरुज्झ कर्तरि क्यप् उज्झोर्ध्य । भिनत्ति कूलं भिद्यः । उज्झ उदकमुज्झ्यः । नदे कि भेत्तौ उज्झितः पुष्य
सिध्योर्नक्षत्रे अधिकरणे क्यप् निपातनात् पुष्यन्त्यस्मिन्नर्थाः । पुष्यः । सिध्यन्त्यस्मिन् सिध्यः । विपूय
विनीय जित्या मुञ्जकल्कहलिषु । पूज्जनीयाः जिभ्यः । क्यपू विपूयो मुञ्जः । रज्ज्वादि करणाय ... यः विन
यरस्य । विनीयः कल्कः । विष्ठु ... वित्योऽन्त्यार्थः । क्यपमिति वाजित्यो हलिः । बलेन ... द्वयं
रुत्यार्थः । कृष्ट समीकरणार्थं स्थूलकाष्ठहलिः । अन्यत्र विपवं विनेयं जेयं च दान्तं विभक्ता गृह्य
दसीति वक्तव्य वृत्ति गृह्य अपिगृह्य लोके अनुवर्तिनामा दृश्य अपि ग्राह्य पापस्यैव भाव्याय पदाच्य गृ
वरे स्वधंषु गृह्य पदं अस्वैरी परतंत्रः । गृह्यकाः । शुकाः । पञ्जरादिबन्धनेन परतन्त्रा नदृत्य
र्थः । बास्या ग्रामगृह्या सेना ग्राम बहिर्भूतेत्यर्थः । स्त्रीनिर्देशात् नपुंसकयोर्न पदोऽभवत् । विन्दुपं
दिगादित्वाद्भवः पूजार्थे गृह्यते न ग्रादा स्वतप्रथ्यः । विभाषा कृ वृषोः । यायप्रयोद्धुं
कृत्यं वृष्यः पक्षे कर्तव्यो लोपे न ग्राम्यं धातोः स्यात् । कार्यं वाभ्यं युग्यं च पत्रे
पत्रे वाहनं युग्यो गौः । अत्र कापू कुत्वं च निपात्यते । अमावास्य अन्यतरस्यां अमोपपदात् वसेः
अधिकरणे ण्यत् बृद्धौ सत्यां पादिको निपात्यते । अमा सह एव सतो ऽस्यां चन्द्रार्कौ अमाव
स्या वा अरे लोपे न चजोः कु घिण्ण्यतोः अच्च । ऋदुपधात् दोण्यत् कापवादः ।
पाणिभ्यां ऋ समव पूर्व समेत ण्यत् । न काद्दि । कादेर्धातोः ज्योः कुत्वं

गृमावास्या

ऋवर्णान्ताद्धलंताच्च धातोर्ण्यत्स्यात्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्य। अग्नौ चरिचा। यो पचा ष्व हान् स्याः मुनि धारणार्थे स्थल विशेष रते साधव। अन्य त्रनुपरि
चेयं उपचेयं स वा चि चित्याग्निं चित्येवं चीयते सौ। चित्यो ग्नि। अग्ने। चयन मग्नि चित्या चैषामिति
स तेषु प्राप्तकाले षु कृत्या श्च त्यागां तव्यं गमनीयं गम्य तु लोपा बाधा भूदिति पुनः। कृत्य विधिः
च पि कामा दूध्यं का स तल्प विधि। कचि त्योति ह्यावयति तिते कल्पु दूतु नत्व लोपे स्युनेति तिक्
मैत्र कृत्य त्र वक्ष्य तो तुमर्थे। स्तुत्य। स्तुति कर्म स्तोता स्तुति कर्ता। लिङ्ग बाधा माभूदिति कृ
त्यत्रे चो विधिः। भव्य गेय प्रवचनीयो पस्थानीय जन्या प्लाव्या पात्या वा परते कृत्या ता। कर्तरि
वा निपात्यते य दो न यो रेवेति। हकर्म काकर्म णि अकर्म का नु भावे ज्ञेया। भवतीति भव्यः। भ
व्य मनेन वा। गाय तीति गेयः। साम्ना मयं गेयः सामानेन वा इत्यादि। शाकि लिङ् च चान्त त्या। वो
दृष्टि। वो ढव्य। बहु नी धा वा चः। लिङ्ग बाधा माभूदिति कृत्यो। कृत्या। प्रान्ते वाद। ने व ताप त सि
वे प्रै षादिस्तु ते कृत्याश्चेति स्तु त्य जं अहे वा सन्त चो प्रे हण च इति कृत्य त्र विधि रेवा नच घाते
नेता लाभक ने लि कृदिति कर्त्र र्थे युवोरनाकौ कारकौ कर्ता कारिका कर्त्री माड़ कुटेति डिः
क दिनोः गमत्रा लि। दि स्तुतिं ने दि त्व दुः क। विजई दू विजि ना हत लोपी स लोपोऽन्य कः। जानि वशो
य कृदाय कोनीवा ती धेदना स्य तिन व द्वि। ज्ञात्वो दमना मति ट्ठ ति यामक। जाति वृ यो
नतक। वुधाः लित्य। ण्वुल कः। न ति णि पु कृ ति। रथिजभोगचि रचुवकः। जमकः। नेष्टु। लि दिः
अधिन ट्ठा हि निरो दिति नुम मकारं नष्टानि। दिना। तमे न दा लि। ड। रमक। नष्टा लमर्थ लभकः
तवा नीवु मरुष्टि ता एवा सदि ना रोधि दन्दिवा नेमत्तो लोप। दरिद्रि नार। वुलि नन्दा रे द्वापकः
कृत्य लुट् तो चतुर्थे मल चत्र रोलि जालनो त त्रा यिस्तु रिति चात् एव वेवकुल न फल योगवि
भाग। तेत कृत तौ स्थो र्थ। पाति चा चर्ये। पदा भा क्रियते पाद लाटकः। कर्मणि एवुलु कर्म। कर्तव्याम
तपर्या वै धर्मिस्य। कृत स्व नि वृ ग्रे प्रेच्छा। प्रा क्रमाकृत तीति किं प्रकृतिः तन्त्रा। सा त्मनेपदे इति किं स्मि
क्रमिता ग्र न्मा वि विधय चाप्य कः। तेता तुवतनी। ग्रेति वृकृल्या त्प्र स्त्र न निषेध। कामिता। न्य दि
क्रमिना न्रमि ता नावे। विषय चा वः। तेता तु व हमौ वे ति विकृत्या ए स्तन निषेध। क्रमिता। नु दि
त्र मे व न। विषय। जेन कोते स्या विद्धति
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri
ज्ञात्र पद स्ये पद गा पर एं न जन यो मो

वं लवणयति संज्ञिगणिमिणिनः एवं नेवं दूष्यस्तु भवे । विवृत्ति नाय ङ्‌नानुभ्य ल्लोप स्यस्या
निवन्याज्ञवृद्धिः पापचकः यङ् लुगंताद्वा पापचकः नंदिग्राहिपचादिभ्यो ल्युणिन्यचः नंद्या
देर्यु मस्यादेर्णिनिः तच्चादेरच् स्यात् नंदयतीति नंदनः जनमर्दयतीति जनार्दनः मधुसूद
नः विभीषयतीति विभीषणः लवणः नंद्यादिगणे निपातनाण्णत्वम् ग्राही स्थायी मंत्री
ई विशायी वाद्भीभावोपि तिपानंतान् विषयी दूषकत्वमपि परिभावी परिभवी पादिकोह्य पमी
कौ वीनि पात्य ने पचादि राकृतिगणः शिवशमरिष्टस्य करे कर्मणि घटोऽचू इति सूत्रयोः करो
ते देवे श्रावयो गादचू प्रत्यये परे यङ् लुग्विधानात् केषांचित्पाठ लुगंते व धा सं जना
र्थः केषांचिन्मते चार्थः केषांचिद्बाधकबाधनार्थः पचतीति पचः नदट् चोरट् देवट् सत्या
142 दम पित्तः नदं चोरीति देवीदीव्यतेरिगुपधेति कः प्राप्तः जानमनो वचः अनयोः कर्मण्य
एवाप्तः न्यग्वादिषु पाठान्न कुत्वम् पाकोपि यङोचिचेतिलुक्‌ नधातुलोप आर्धधातु केऽइति गुणो
वृद्धिनिषेधः चेक्रियः नेनियः लोलुवः पोपुवः मरीमृजः चरिचलिपतिवदीनां वा द्वित्व
मच्याक्‌ चाभ्यासस्येति वक्तव्यम् आगमस्यादीर्घत्वं सा मर्थ्यामुगभ्यासस्य स्यो फलादिकं पश्चान्नु चरा
चरः चलाचलः पतापतः वदावदः हन्तेर्घत्वं चेद्धनामभ्यासस्यो च्छेरु स्वतंत्र गम्भ्यासाच्चेति कात्वं
घनाघनः पाटेर्णिलुक्चोक्दीर्घश्चाभ्यासस्य वादूत्पटः पतेश्चेदः चलः पतः वदः हनः पटः
मात्रेः कृताः त्रिविमत्रि मूत्रः त्रिवरः सात्रिघतः ग्रुपधज्ञाप्रीकिरः कः एभ्यः कः स्यात् दिपः लिखः बुधः
कृशः ज्ञः प्रीणातीति प्रियः किरतीति किरः वा सस्थविविधिनां पचुलू नन्यचावपि द्वीपकः दैनाम
नश्चोपसर्गे कः स्यात् प्रस्थाथ पेतिएत्थावपवादः सुप्लैः प्रत्रु पाघ्राघ्माधेट्दृशः शः पिबतीति पि
वः जिघ्रतीति जिघ्रः धमः धयः धयाकन्या पश्यतीति पश्यः स्तनंधय यीनि वपमिवेद्रीपूर्वादः क्वः
स्यत्रनेष्यते इति कृदज्ञः प्रघूणनीति न जघ्नो हिंसायाम् न व्याघ्रादिभिरिति निर्देशात् गमेनुपसर्गे
लिम्पविन्दधारिपारिवेद्युदेजिचेतिसातिसाहिभ्यश्च लिम्पः विन्दः धारयः पारयः वेदयः उदेजयः चेत
यः सातिः साहयः ऊवा सैत्रीकेनेम एप इ या नयः वा नेरुपनाये न । किंचित्स्यान्नू सातिनयधर्मो नमोस
पादि
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ति नोभक्ता ॥ षकमषेणो ध्वमादिः हेतुमस्यं नोवा साहय ॥ अनुपसर्गात्लिंपालिपः ॥ नोलिंपवी
च्वः ॥ तिलिंपा दूरवदः ॥ गवादिषु विंदेः संज्ञायां गोविंदः ॥ अरविंदः ॥ ददातिदधात्योर्विभाषा ॥ शः ॥
ददः दधः ॥ पक्षे वक्ष्यमाणो णः ॥ अनुपसर्गादित्येव प्रदः प्रधः ॥ ज्वलितिकसन्तेभ्यो णः ॥
इति वाच्यं आघर्ष ॥ ज्वलादिभ्यः ॥ कसन्तेभ्यो णः ॥ सात्तापदेचु ज्वालः ॥ ज्वलः ॥ चालः ॥ चलः ॥ अनुप
सर्गादित्येव उज्ज्वलः ॥ तनोते रुपसंख्यानं ग्रहानुपसर्गादितिविभाषेति च न स वध्यते अवत
नौजान्यवजानः ॥ श्याद्व्यधास्रुसंस्रुतीणवसावहृलिहश्लिषश्वसश्च ॥ दूपे इ ब्राह्मतिभ्यो तिस्व
णः ॥ स्यानुबंधे ... बस्यने ... ज्वलितिकसन्तेभ्यः ... उपसर्गे कोपधे ... वृषायः ॥
॥ ति वृषायः ॥ आस्रावः ॥ व्याधः ॥ धायः ॥ [illegible] ॥ संपूर्वस्य [illegible] संस्रावः ॥ स
३।१।३९ तापः स्रायः ॥ अवसायः ॥ अवहारः ॥ लेहः ॥ श्लेषः ॥ श्वासः ॥ दुन्योरनुपसर्गे ॥ दुनोतीति दावः ॥
नीसाहचर्याद् अनुबंधे [illegible] दवने लुवर्षाघवृपव ॥ नयतीति नायः ॥ [illegible]
प्रदवः ॥ प्रणयः ॥ विभाषाग्रहः ॥ [illegible] विभाषा [illegible] जलचरेग्राहः ॥ ज्योति
र्ग्रहः ॥ भवतेश्चेति वाच्ये [illegible] भवः ॥ भावः ॥ [illegible] भाव [illegible]
३।१।४ [illegible] नादच भावः ॥ [illegible] स्यानुग्रहा ति धान्यादिकमि ति
[illegible] ग्रहः ॥ [illegible] ॥ क्लिष्टि [illegible] क्रिया [illegible] स्यानुनृत्तिव
[illegible] भाव [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] भाषा [illegible] क्लिष्टि [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] ॥ [illegible]
[illegible] भावा [illegible] ॥ [illegible] समभिक्रु
रेषुनू समभिहारे [illegible] न साधुकारि [illegible] लवकः ॥ [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

पुयार्थे वृत्तेर्धातोर्वुन् स्यात् कर्तरि जीव नाम जीवकः । नंदनात् नंदकः । आशी: । पयो क्रुध
मे । आशाशास्तिः । पित्रादेर्यमुत्ति । कर्मण्युपपदे धातोरण् प्रत्ययः । स्यात् उप
पदसमासः । कुंभं करोतीति कुंभकारः । आदित्यं पश्यतीत्याद्यनभिधानान्न । शीलिकामि
२ भक्ष्याचरिभ्यो णः । गणो पद्याद्यर्थं वार्तिकं । मांसशीलः । मांसकामा । मांसभक्षा । कल्याणाचारा
कौ इति दामिभाच । तेवस्त्री दावकुलानां कथं । नदिगंगा धर्मस्य मद्यः । कर्मणा । शोषत्वे विवक्षायां
भविष्यति । लाभा मे श्राममणानु । कोप वा दः । ह्रोर्गच्छायाः । ~~नेनुमाय~~ । नेतु वायुः । धान्यमायः । गा
(१ नतो नुपसर्गे कः । गांदनाद्ज्ञातो मनुष्य सर्ह्ये । कर्मण्युपपदे कः । स्यात् नागमांतो लोप । गोदः । पा
शिवे अनुपसर्गे किं गोसंदायः । क्वाविधौ सर्वत्र संप्रसारणं । ईङ्ङ्-ब्रेल जिनानीति ब्रसन्. ।
सर्वत्र ग्रह णमान् आनस्योग चते आदि प्रदः । सुपि स्थः । सुपीति योगविभज्यते सुप्युपपदेगा
दनात्कः । स्यात् वाभ्यां विषमीभिदिवः । समस्थः । विषमस्थः । सनस्थः । सुपिति द्वितीयः । स्यात् आरम्भ
सामर्थ्यात् यो उत्तरेण नाम स्थान मास्थस्थः । दाषोपणानामिति पातिदूतेदूति । प्रष्ठो गो । भूय तो गच्छ
तो स्थार्थं । ताम्रे तिकि वस्थः । आन्वोर्धमतोऽस्मि स ख्यापाधिविके के कुट कन्नसंजिर्धर्मे चरिदि
अग्निमध्यः । स्य मुतिकच्च स्थ योन स्यात् कनसौ व्यथेब्रयमा एषां । स्थ स्थ स स्थपा । स्यात् द्वि
पुत्रिषु । इनकर्ध गर्मत्तिसुपीति द्वय मप्यनुवर्तते तेनत्रा कामि कोष्ण स्थ ठीन्त्यं स्य सबंधः । तदर्थो कि
वो । परि सम्मु तुदो । तुंदशोकयो । कर्मण्युपपदेऽणो न भवति कः । स्यात् मालस्य तु खं कवन्दायोरि
तिवचाय तुंदपरिमार्जो नितुदापरि मृजोनुदो । तुंद शोकयोः कर्मण्युपपदयोरभावी कः । स्यात्
गालस्यसुखाह रणयोः कि जिव गौ । तुंदपरिमार्जो नितुंदापरिमजो लस । शोकापनुद । दुःखस्या
पनीतौ लसोदत्र तुंदपरिमार्जेरेव यस्य सामाख्यत्वो पदे ज्ञो नेत्रो गोर्क मपनुदति सशोकाप
नोदः अत्र कर्तरि मूलविभुजादिभ्य उपसंख्यानम् मूलानि विभुजति मूलविभुजो रथः । आकृतिगणो
ऽयं महीध्रः । कुध्रः । गिलनी तिमिंगलः । पेन । दाहपा अभीमाने ख्य कोष पदस्पर्शे जलेन गड्डपपयं कः
को २

सुरांपातिस्वातीतिसुरापाः हरतेरनुद्यमनेऽच् अंशहरः अनुद्यमने किं भारहारः शक्तिलाङ्ग॰ लाङ्कु॰ शतोमरयष्टिघटघटी॰

स्यात् अणोपवादः सर्वप्रदः पथिप्रज्ञः आनुपसर्गे इन्नुकोः आदन्तान्धातोरनुपसर्गेनकः गो
सन्दायः सामिव्यः गोसन्दः गोपोषक अनुपसर्गे भामा भामा टकु स्मा के मरापपदे
सामगः सामगी उपे सगेमसामसंगायः पिबतेः सुराशीध्वोः पिबतेरिति वाच्य सुरापी शीधुपी
अन्यत्र क्षीरपा ब्राह्मणी धनुर्ग्रहेरुपसंख्यानम् धनुर्ग्रहः लाङ्गलग्रहः सूत्रेचधारेर्थे
सूत्रग्रहः यस्तु सूत्रं केवलमुपादत्ते नतु धारयति तत्रा णेव सूत्रग्राहः वयसि च उद्यमने
ऽस्त्रे कवचहरः कुमारः आङि ताच्छील्ये पुष्पाहारः ताच्छील्ये पुष्पाहरः ताच्छील्ये
किं भारहारः अर्हः अर्हतेरच् स्यात् कर्मण्युपपदे अणोपवादः पूजार्हा ब्राह्मणी स्तम्बकर्णयो
रमिजपोः हस्तिसूचकयोः स्तम्बेरमः कर्णेजपः हस्तिनि सूचके किं स्तम्बरमः कर्णजपा
दितिपाठः शकृत्कर्कन्धूजपः स्तम्बकः धर्मि धानोः संज्ञायां भवद्वा? भवेनी पुनर्धी नत्र दिशी बा
हुकविपर्णरोपित्रिपुष्टपक्षः जौ क्रमं स्यात् दिव्यद्रो मासत्रयं कुमार नाम सदिशा जिकात् च्छील्ये
पिकस्यामे नेः लेखाले स्थे नेरू च्युः काशी दिदृपस्यानमुपा? धुना कुन्ते वाशी नायु दृषध्याव
उदकुम्भाभो ज्ञे उदकुम्भः ज्ञानादिषु कर्तृषु उद्धानं कोले उत्तानम ज्ञाः मा दे अवतो
मूर्धायेस्यस्मः नारक माधो मधोभूषु कोनेस्य र्थः किंसोटुं देदाति गिनो भूतेने गिकिया कोषे नरतिगि
रियूतमुपचे चौ उपत्यकं का तत्के नीति गिरि स्मृता ज्ञैतिविग्रहे लोमा दिविज्ञान न्यू चर नृगपि
करणे उपपदे कुरच्? स भिचाकेना दायेषु च भिचाचर नालिभि चाचारः सेनाचारः आदायेति
लव्धेनः आदायचरः कथं नहि वे स्थि नासह चरीभिः निपचादिषु वरद्विति पाजानू पुरोग्र
तोग्रेषु सर्तेः पुरस्सरः अग्रतः सरोग्रसरः? अग्रे सरः अग्रे सरः ऐदन्तमपि निपा
त्यते कथं नहि धर्मानेकदग्र सरः वितैकला नास्रमिति तिकाकुलकादिति कृतद्व पूर्वे कर्तरि
कर्तृवाचिनि पूर्वशब्दे उपपदे सर्तेः टः स्यात् पूर्वः सरतीति पूर्वसरः कर्मणि किं पूर्वदेशं

अग्रतस्सरः ८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कर्मत्व

सरतीति पूर्व सार्ः । कुशो रेनुना छीत्वा नु लो मोक्षु । एवं यो त्ये ग कालो तिष्ठ ग ख्यात्र सतः
कुवामीति सं । यकुल्लका विधा आडकरः । वचन कः । दिवा विभा निशा प्रभा भाकारो तादिवट
नां दीवीति चिलि वि बालिमा निकरः । चित्र दोत्र संख्या जग्रा बा बहुरुणा नहु नु रहः । एवं हे नर्थ ।
स्यात् प्रहेत्वादावृत्तिदिवाकरः । विभाकरः । निशाकरः । करकादित्वात्तत् । भास्करः । बाहुकरः । बहु
नद्धे स्यादे पूत्वा के संख्या पे हुयावृ ग्रहणा । लिपि लिवि लिपि कुंद्दे यच्चो संख्या एककरः । द्विक
व रः । करकादित्वाद् हकरः । बहुकलिस्य देप त्याथे ते हा पा चेदा यो ग्रष्यगा हुणा लिपि
कोलि विराको पदान्सो सेख्याए ककरः । द्विकरः । करकादित्वाद हकरः । तित्ये समासे न तरपदस्य से
१७७ तिच्वाव्ये पत्नु पुः । हेलकरः । किंयत्र हुपुक कतो विधा नामेति वालि कालि कत्सय त्वा नत
क ना केवादोप बाधित्वा चरत्वा दच पयोगे डीप् किं कर्म कर्मणि भृतौ कर्मकृद्धे उपपदे कर्म
तेपुः । भ्रमात् कर्मकरो भृतक्षो कर्मकारान्य । न्नु भौक मलसमा चाये कार स्रव मन्त्रय
देवु । एवं हन्छो तस्मात् हेत्वादि कुट्यात् । इति विधाने पुरुष कार मन्त्रादि लं ब मावुनी दि नु
गो किं व त्यादो विदि पुत्रा वे तत्र कर्मि । बीजि । कृ च शरिपतस्य । बीजिव त्ये यो । किं संखको
म् हकृ कारः । हन्ते इति नाय यो । पको कर्मे निघृति नाय यो हेय पदयो दंश न इ स्यात्त यच्चो
कर्मे निहन्ति सत्रीति च कर्मि । नाशो नासीरो वा हन्ता नित्ति नाय हन्ति । बौ किं हन्ति हारः । नाय करः । प
लेन जिल नश्चि कफ नाति गज हाति पतेश्च कि । फल स्वेद नत्तोरु कि । नृपृत्ये यस्त्रा ति पत्या जगा
ताने विभक्ति ता नलहारि । आत्मतो नो मुमा ना मे । भूमा च जादि विभक्तिः । चाजालो ता तो पदे काहि
धितिपे द । ज्ञो लोहाकारे भमुद रंभ रय शयो कोश तुम निमुशारि । रमो । विजु पापे नादे जे । हेमशास्त्रो तु जाहि
दिपदजे नेन सप्तमुः सह बो तिष्ठजे जन सप्त च म मोगमः । स्यात्त विदेते सरस्वदेने च प्यधिर्य स्यावि
लोकस्य वापि जन सेज यतीति जन मे जयः । वातस्प्रु ताति लक्षुचभजगजये दन दज हाति भः । इत
ऊष सेस्वा नंवा नम जाम गाः । विप्य नच यो स्वविकृते नेप सेपू वंजंद स्व कहो स्या तन्तरोमुम श्याति

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सत्तायाश्च [illegible] सर्वोगमः

संज्ञायांभृतॄवृजिधारिसहितपिदमः

नीनाप॥ वाचि यमो व्रते॥ वाक्शब्दे उपपदे यमेः खच् स्यात् व्रते गम्ये वाचंयमः॥ पुरंदरौ च वा
क्संयमने व्रतेति वाग्यमने वाचंयमो मौनव्रती व्रते किं सूत्रादिना वाचं यच्छतीति वा
ग्याम॥ पूःसर्वयोर्दारिसहोः॥ पुरं दारयतीति पुरंदरः॥ सर्वंसहः॥ सहिग्रहणमसंज्ञार्थं भगे
च दारेरिति काशिका वाकुलके नलद्भमित्यादि॥ भगं दारयतीति भगन्दरः॥ सर्वकूलाभ्रकरी
षेषु कषः॥ सर्वंकषः॥ खलः॥ कूलंकषा नदी॥ अभ्रंकषो वायुः॥ करीषंकषा वात्या॥ मेघर्तिभये
षु कृञः॥ मेघंकरः॥ ऋतिंकरः॥ भयंकरः॥ भयकृद्वेन नदन्तविधिः॥ अभयंकरः॥ क्षेमप्रियमद्रेऽण्च
एषु कृञो ण स्यात् चात् खच्॥ क्षेमंकरः॥ क्षेमकारः॥ प्रियंकरः॥ प्रियकारः॥ मद्रंकरः॥ मद्रकारः॥ वे
ति वा चोणग्रहणं हेत्वादिषु टो मा भूदिति कथं तर्हि ॥ क्षेमकार इति कर्मण्यणो
प्राप्त्य विवक्षायां पचाद्यच्॥ आशिते भुवः करणभावयोः॥ आशित उपपदे भवतेः खच् स्या
त्॥ आशितो भवत्यनेन आशितंभवः ओदनः॥ आशितस्य भवनमाशितंभवं॥ संज्ञायां भृतॄवृजिधारि
सहितपिदमः॥ विश्वं बिभर्तीति विश्वंभरः॥ विश्वंभरा भूः॥ रथेन तरतीति रथंतरं साम
॥ पतिं वृणोति पतिंवरा कन्या॥ शत्रुंजयो हस्ती॥ युगंधरः पर्वतः॥ शत्रुंसहः॥ शत्रुंतपः॥
अरिंदमः॥ दमिः॥ गमश्च॥ नेत सकर्मकः स्यात्॥ सुतंगमो नाम मुनिः॥
तुरंगमः॥ अन्तात्यन्ताध्वदूरपारसर्वानन्तेषु डः॥ संज्ञायामिति निवृत्तम्॥ एषु गमेर्डः स्यात्॥
अन्तगः॥ अत्यन्तगः॥ अध्वगः॥ दूरगः॥ पारगः॥ सर्वगः॥ अनन्तगः॥ सर्वत्रपन्नयोरुपसंख्यानम्॥ सर्वत्रगः॥ प
न्नगः॥ पन्नमिति पद्यतेः क्तान्तं क्रियाविशेषणम्॥ उरसो लोपश्च॥ उरसा गच्छतीति उरगः॥ इत्यादि स
र्वत्रपन्नयोरुपसंख्यानम्॥ सर्वत्रगः॥ पन्नगः॥ पन्नमिति पद्यतेः क्तान्तं क्रियाविशेषणम्॥ उरसो लोपश्च
॥ उरसा गच्छतीति उरगः॥ सुदुरोरधिकरणे॥ सुखेन गच्छत्यत्रेति सुगः॥ दुर्गः॥ अन्यत्रापि दृश्यत इति
ग्रामगः॥ गुरुतल्पगः॥ डे च विहायसो विहादेशो वक्तव्यः॥ विहगः॥ आशिषि हनः॥ शत्रुं वध्यात् शत्रुहः॥
आशिषि किं शत्रुघातः॥ दारावाहनोऽण्णन्तस्य च टः संज्ञायाम्॥ दारावुपपदे आङ्पूर्वाद्धन्तेरण्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रां टकारश्चान्तादेशो वक्तव्यः दावो घाटः चाबौघा चाबौ घाटः चाबौ घानः कर्मणि

सो मि च कर्मण्युपपदे क्व पूर्वो ङेने स्तकं वेत्स्यपुः गणी न्ते हन्तीति वसी त घाटः वणो मघो

ने; पदस्तोन्न; आचे लोकू नमसो; आपपूर्वो ष्टे ने ङे; स्मान्ते जनानां चूर्णस्थं मिदं क्लेशापहः

पुत्रो: नमो पहः स्तनंधयः कुमारचूर्णो चो ति नि; कुमारघातीशिरसः; चूर्णे भावो निपात्यते

ने चूर्णे घातो लक्षणे जायापत्योष्टक् हनेष्टक् स्यान्मूललक्षणावनि कर्तरि जायाघ्नो नापि

ति घ्नी स्त्री जमनुष्यकर्तृके च जायाघ्नः तिलकालकः पतिघ्नी पाणिरेखापि त्वघ्नं हुं घृत

जमनुष्ये किं आखुघातः शूद्रः कथं कफघं बलभद्रः ब्रह्मबघ्नः चूर्णघ्नः कृतघ्न इत्यादि मूल

विभुजादित्वात्सिद्धं चौरघाभोनगरघ्नानो हस्तीति वा हलकापादिति च राजौ हस्तिकपा

टयोः हनेष्टक् स्यान्नू राज्ञोयोन्याथामनुष्यकर्तृकार्थमिदं हस्तिघ्नो नाकपाटघ्नः चौर

कवाटोनिपातनादिति पाणिघताडघौ शिल्पिनि हनेष्टक् टिलोपो घत्वंच निपात्यते पाणिनि

ष्यो हनपदयोः शिल्पिनि किं पाणिघातः ताडघातः राजघ उपसंख्यानं राजानं हन्तीति

राजघः आढ्यसुभगस्थूलपलितनग्नांधप्रियेषु च्व्यर्थेष्वच्वौ कृञः करणे ख्युन् एषु च्व

र्थेषु च्व्यंतेषु कर्मसूपपदेषु कृञः ख्युन् स्यात् अनाढ्यमाढ्यं कुर्वन्त्यनेन आढ्यंकरणम्

चौ किं आढ्यीकुर्वन्त्यनेन कृत्यप्रतिषेधः साम...नू ल्युडिति नेति कापि काभाष्यमते मुल्यु

ट्स्यादेव आढ्याविस्तु... कर्तरि भुवः खिष्णुच्खुकञौ आढ्यादिषु च्व्यर्थेष्वच्वौ एषु भ

वतेरेतौ स्तः अनाढ्य आढ्यो भवति आढ्यंभविष्णुः आढ्यंभावुकः स्पृशोऽनुदके क्विन् अनु

दके कर्मणीति नियमोऽयं ... मन्त्रस्पृक् ऋत्विग्दधृक्स्रग्दिगुष्णिगंचुयुजिक्रुञ्चां च ... व्याख्यातं त्य

दादिषु दृशोऽनालोचने कञ्च ... स्यो ... तिवा चांश्च ... दृशः दृक्... अन्यादृक् अन्या

दृशः ... तादृक् ... सत्सूद्विषद्रुहदुहयुजविदभिदछिदजिनी

राजामुपसर्गेऽपि क्विप् ... उपसर्गे सत्सूद्विषेति ... पदे ... उपसर्गेऽपि

... मित्र... ...

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

विसूर्लिविसूद्स्यादि गेयुग्रामाभ्यां वयाने यौ वाच्यग्ग्रणीः ग्रामणीः भजो ण्विः गं कुम्भा
कृष्णभाक् गेदोनन्नोविद् स्यात् गमामप्रिमा मानुस स्यानु गनको किंमेकादः क्रोश
चत्वरीर्थिष्टू पूर्वैणाहिदेवचनम् एतोधनार्थं कृत्वाद्यान् ग्रामसां हम भद्र कः कार्यं नञ्
क्रुच्यादो ग्रप ग्रामा मूढ्नि विक्रमां सकृष्णे उपपदे णउप पदे स्याक् च्यादेवा ः कृणोदक
विद्यास् दुन्ः कपधस्थ कामडघा गन्नो भ्योपिदपूपनोक्षं दसीतिनि वृत्तं मति पूर्वाति
तु पूवति ।विचः एतेभ्रन्नयाधा तोः स्पृशे वहि कृति वृत्यादेः कृतन्दमेण नस्यानूपदि सा
को यो मूत्रांमोष्टानि मिन्या विवृतो मनुनासिकः स्यानुपदेनासिकः स्यादोविजायने
हृद्वि विजावा डोण्युस्य वावा विचूदेदूरेदूस्यानुस्पृष्टिं सायं छतूमीजा नि क्तिना विह
104 नो मनुनासिकः स्यानु गमनुनासिकः स्यानुविजायने दूरिविजावा डोण्युस्य वावा विचू
दोदूरेदूस्तणा किञ्चनममपिदूनुपने सरस्वति वे निमाः स्पे पवपंचः उत्रोस्वनम् पणोधु
नुघेोहभूट गमनः पदो नस्यानि नेन स्वागतं स्यानुउपसगे स्यानि मिन्नात्वमूश्चेनुक्वा
ग्रामाः मासनूनी स्वामि ग्रामिणि ग्राम्णी विभिन्नरूपौ ः ग्रामणाः क्रो उपलगा दुत्वा वाच्यं ग्रामणीः द
न्यो न्यो गौपूः मुस्मन्किपुच एषु हृदि फंस्वः स्यानने न क्रनम नुनासि कस्य क्वी निदी
वेः मोनो धातोः पुत्रान् पुत्रान्नुकोङ्गिनीभ्रमाद्वभूः ज्योरन्योर न्नूः ठ जूः न्योर्नोरे कुः छि
उनानवनीतिजनोः जनाजैजनावः नमुवो मुवः सु भूः सुभ्यो सुभ्यः मल्लोपः नवेषा
मूः मुभौ मुरः पृथीपृथ्वमः क्रो मनुनासिकलोपः स्यानजोगनानगमादीनामितिव क्वा
पतीननूर्हयनूद्ववेनून् ककूपवगम्यादीनामितिनञ्जुं लोपः श्रग्रेणूः ग्रेभूः स्पः कच
चार्लिपूनां स्पः संस्याः मिधानो दित्यचवादिनुसूत्रे सुपजातो णिति लाक्लोगजा
नात्वेसविधानो लिति स्यानूनाक्लीन्योधोन्ये इणभोजीर्चीजभोजी गजानो किं नाम्ना
नामन्त्रोविनानाच्छीन्ली विः उग्रसंभु मानवविवक्षायां द्वै कार एणोपसर्गो मिनोपवसोवि
स्पृपीति वर्गी मानेउरः सुवगहणा न
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

[illegible]पि उदा पारी प्रमा पाठी = यं उष्ट्र इति ध्यामादि सं रूप संख्यानमिति पठितेऽहरव त्रमापवादि मिच्यते देवा तुस्तं पन्तञ्ज आच्छा विते षादुपेक्ष्य अभिम प्रत्ययोपसर्गे लिः ।

णिनि दिति व्याप्त्यां नि: स्तबभूवो यजो वि वं ग्रतु रायि वर्ज: यजत्युधो धाम वि सादि नय
वंदा नीया: ब्रमबो ने ज्ञो वि भिदि न्या दौ साधुका मिणुप सं ख्याने व्रत णि वद: अता च्छी ल्याय
चा निक फ्यं साधुदा सी वी ब्रनि वादी कर्त्तर्युपमाने णिनि: स्यात् उपपदार्थ: कर्ता प्रत्ययार्थस्य क
र्त्तुरुपमानं उष्ट्र इव क्रोशति उष्ट्रक्रोशी ध्वाङ्क्षरावी अताच्छील्यार्थं इदं सूत्रं व्रते ब्रत कर्म णि कि
अपूर्वार्थमिदं वार्तिकमा सान् उपमाने किं उष्ट्र: क्रोशति व्रते णिनि: स्यात् स्थंडिलशायी बहु
लमाभीक्ष्ण्ये पौन:पुन्ये द्योत्ये सुप्युपपदे णिनि: स्यात् णि: स्यात् क्षीरपायिण उशीनरा: मन:
सुपि मन्यते: णिनि: स्यात् दर्शनीयमानी आत्ममाने खश्च स्वकर्मके मनने वर्तमानात् मानो
र्मन्यते: सुपि खश् स्यात् चात् णिनि: पण्डितमात्मानं मन्यते पण्डितंमन्य: पंडितमानी खित्य
नव्ययस्य कालिंमन्या अनव्ययस्य किं दिवामन्या इच एकाचोऽम्प्रत्ययवच्च इजन्तादेकाचु
अम् स्यात् स चाम्वत् अद्विः अमवत्त्वा विधेये पदत्वे नोम्नुराशो: गां मन्य: वामं मन्यो: स्त्रियं मन्या
स्त्रीमन्या नरंमन्य: भ्रुवंमन्य: श्रियमात्मानं मन्यते श्रिमन्यो कर्मभाव्य कारकेच्छ नोऽनुज्ञानुब
स्य कृच्छ्र: मनसो मा व ऋभूते अधिकारोऽयं वर्तमाने लाडि तियावत् करणे यज: करणे उपपदे
भूतार्थवृत्तेर्यजेर्णिनि: स्यात् कर्त्तरि सोमेनेष्टवान् सोमयाजी अग्निष्टोमयाजी कर्मणि हन: पि
तृव्यघाती कर्मणि ण्योर्हन्तेश्च नित्या वदघ्नि क्रियते ब्रह्मभ्रूणवृत्रेषु क्विप् एषु कर्मसूपपदे
षु हन्तेर्भूते क्विप् स्यात् ब्रह्महा भ्रूणहा वृत्रहा किं ब्रह्मादिष्वेव हन्तेर्भूत एवेति नियमार्थमिदं बहुलं छन्दसि एव
कृते रेवभूते एव क्विबेवेति चतुर्विधोऽत्र नियम इति काशिका सुकर्म पापमन्त्रपुण्येषु कृञ: एषु कर्मसूपपदेषु
मन्त्रकृत् पुण्यकृत् क्विबेवेति नियमात् कर्मकृतवानिति विग्रहे न कृञ: एवेति नियमात् मन्त्र
मधीतवान् अध्यायं मन्त्रं न क्विप् भूत एवेति नियमात् मन्त्रं करोति कर्मिष्यति विषये चाय न कि
पूर्वस्मादेवेति नियमाभावात् सिन्त्युपपदे क्विप् भूते भाष्यकृत् सोमे सुञ: सोम

आदिका कर्मपाप मन्त्रपुण्ये

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ब्रह्मादिषु च क्विब्वेवेति द्विविधो नियम इति भाष्यम् सुकर्मपापमन्त्रपुण्येषु कृञ: कर्मादिषु चलक्ष: क्विप् स्यात् त्रिविधोऽत्र नियम इति काशिका सोमे सुञ:

कोलधीतृपर्वचद्वन्यर्थविषयः

तत्र चानुविधौ त्रैनियमस्मानिकाग्निका एवमन्तरस्यचेपि अग्नौ चेः अग्निचित् कर्मण्युपपदा
ख्यायां कर्मण्युपपदे कर्मण्येव काम्ये चेति नोने। किपू स्यात् अग्न्याधारस्थलविशेषस्या
ख्यायां रूपेन श्येनचित्। रूपेन चित् कर्मणीति विक्रियः। कर्मण्युपपदे विपूर्वात् क्रीणातेरिनिः
२ सोमं क्रीतवान् सोमविक्रयी घृतविक्रयी इत्यादि। कानि पूर्व कर्मणि भूते इन्तो वपा
कौ दृष्टवान् पारदृश्वा राजनि युधि कृञः। कानि पूर्व स्यात् युधि कृञ भाविनोपपदे। राजानं योधित
वान् राजयुध्वा राजकृत्वा। सहे च कर्मणीति वृत्तं सह युध्वा सहकृत्वा सप्तम्यां जनेर्डः स
१८ रसिजं मन्दुरायां जातो मन्दुरजः। अश्वोपरीति कृष्यते। पञ्चम्यामजातौ जातिवाच्यपञ्चमी तेपञ्च
म्यन्त उपपदे जनेर्डः स्यात् संस्कारजः अदृष्टजः। उपसर्गे च संज्ञायां प्रजा स्यात् स्वतो जते
अनेकर्मणि अनुपूर्वाज्जने। कर्मण्युपपदे डः स्यात् पुमांसमनु जातः पुमनुजातो
पि दृश्यते अन्यत्रोपपदेषु जनेर्डः स्यात् अजः। द्विजः। ब्राह्मणजः। अपि ... सर्वोपाधि व्यभिचा
रार्थः ... चित् परितः ... निष्ठा
निष्ठा ... भावकर्मणोः ...
... बन्धु ... वान्
निष्ठायामण्यपदार्थे भावकर्मणोर्निष्ठा ... दीर्घः। ... वान्
... निष्ठा ... भावकर्मणोः ... कामो मया ...
कि ... भूतवान् ... कृतवान् ...
... निष्ठा ... निष्ठा ...
... पूर्वे ... नेव ...
... भिन्नः। छिन्नः। ... निष्ठा ...

निष्ठा तः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ग्लानः

द्वेडः ... स्फायः स्फी निष्ठायाम् ... नष्टे ... ४८ ... प्रतिसंप्रसारणं ... स्फायः स्फी निष्ठायाम् ...

त्रा ग्लान । ल्वादिभ्य एकविंशतेः । लूनादिभ्यः प्राग्वत् लूनः । ज्या जीनः । दुग्वोर्दीर्घश्च । दूगत्तो दू
नः । दुदु उपतापे । ... नतनम् च्युते सानुबन्धत्वान्न । मृडनयाः पुनयचोर्वा । नः पूनः । पूञो विना
शो । पूना यवाः । किन ष्ठ्यु इत्यस्य । पूनः सम्पन्नः । ... सकार ... कर्तरि कस्य । क्षियो
ग्लासेति किति ... नस्तकर्तरि कर्मकर्तरि कौ ... क्षियो ग्लासो देवदत्तेन । ओदितश्च ।
भुग्नः । उच्छूनः । ... कुप्रहीणः । स्वादय ओदितः ... सूनः । ... स्तिनः काणूपूनः । पूनवान्
नू ओदित्त्वम् घ्वोडीङः पाठसामर्थ्यात् ... डीनः । द्रवमूर्तिस्पर्शयोः श्यः । द्रवस्य मूर्तिस्पर्शौ
यो । नूपः । द्रवस्य मूर्तौ काठिन्ये स्पर्शे चोर्ध्वे ... शीनं घृतं । शीनं गमस्य ... किं ... जल
द्रवेति किं संश्यानो वृश्चिकः । शीतेन ... प्रतेश्च । प्रतिपूर्वस्य श्यः । संप्रसारणं सा
णस्यान्नेष्टायां प्रतिशीनः । विभाषाऽभ्यवपूर्वस्य । संप्रसारणं वा स्यात् । अभिशीनम्
घृतं । अभिशीनम् अवशीनः ... वृश्चिकः । ... नविभाषेयं ... समवशूनात् ।
गो अञ्चोऽनपादाने । अञ्चेर्निष्ठा नस्य नः । ... यस्माद्विभाषा यस्य कार्यं विभाषा ...
... नलोपो निष्ठायाः ... ओदितो वेति ... समस्त ... अनपादा
ने किं उदक्तमुदकं कूपात् ... निष्ठा ... निष्ठायां ... त्वक्
... वृक्णः । वृक्णवान् । परिस्कन्दः प्राच्यभरतेषु पूर्वेण मूर्धन्ये प्राप्ते
नेदं भो विनिपात्यते । परिस्कन्दः । परिष्कन्दः । पूर्वेषां विकल्पः । ... पूर्ववत्
... च ... दिवोऽविजिगीषायां । दिवो निष्ठा नस्य नः । स्यादविजिगीषायाम्
द्यूनः । विजिगीषायां तु द्यूतं । निर्वाणोऽवाते । निर्वाणो वाते ... मुनिः ... निर्वाणो वातः । शुषः कः । निष्ठा
नस्य ... कर्तरि ... निर्वाणो वातः । शुषः कः । निष्ठा
न्तस्य व शुष्कः । पचो वः । पक्वः । क्षायो मः । क्षामः । ... प्रस्त्योऽन्यतरस्याम् । निष्ठा
यां ... स्फायः स्फी निष्ठायाम् ... फुल्ल ... क्षीबः ... कृशः ... उल्लाघः ...

परिस्कन्दः प्राच्येति किम् ॥ ६

संयोगादेरातो धातोर्यण्वतः निष्ठा नस्य ...

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

निष्ठाशीङ्० स्विदि मिदि क्ष्विदि धृषः । सेट् निष्ठा किन्न स्यात् शयितः शयितवान्

धौतं वलक्षं । क्लिशः क्त्वानिष्ठयोः । इड्वा स्यात् । क्लिशू उपतापे इत्यस्य प्राप्ते क्लिश विबाधने इत्य
स्य क्त्वायां विकल्पे सिद्धेपि निष्ठायां निषेधे प्राप्ते विकल्पः । क्लिशितः । क्लिष्टः । पूङश्च । पूङः
क्त्वानिष्ठयोरिड्वा स्यात् । पूङः क्त्वा च । पूङः क्त्वा निष्ठा च सेट् किन्न स्यात् । पवितः । पवितवान्
न नु बंधने इदं सूत्रं यस्मिन् वृद्धिः । वृत्त्यर्थं । पूतः । पूतवान् । आदिकर्मणि निष्ठा वाच्या । आ
दिकर्मणि क्तः कर्तरि च । क्तः । आदिकर्मणि यः क्तः स कर्तरि स्यात् चाद्भावकर्मणोः । विभा
षा भावादिकर्मणोः । भावे आदिकर्मणि च आदितो निष्ठाया इड्वा स्यात् । प्रस्वेदितः । चैत्रः ।
प्रस्वेदितमनेन ञिष्विदेति आदिसूत्रस्य त्वने ञादि । साहचर्यात् ञिष्विदा स्नेहने स्विदितः इ
त्येव ञिमिदा दिवादीभ्यादौ च प्रमेदितः । प्रमेदितवान् प्रक्ष्वेदितः । प्रक्ष्वेदितवान् प्र
धर्षितः । प्रधर्षितवान् धर्षितमनेन । क्षिदिः प्रक्षिन्नः । ते नेत्यादि मृष तितिक्षायां [illegible]
[illegible] किन्न स्यात् । मर्षितः । मर्षितवान् । क्षमायां किं । अपमृषितं वाक्यमाह । विस्पष्टमित्यर्थः । उदु
पधाद्भावादिकर्मणोरन्यतरस्यां । उदुपधात्परा भावादिकर्मणोः सेण्निष्ठा वा किन्न स्यात् । मु
दितमनेन । प्रमुदितः । प्रमोदितं । साधु । उदुपधात्किं
विदितं भावे । व्यादिकि रुचितं । कार्षापणेन सेट् किं । कुष्टं । शब्विकरणः । वेष्टनेते गुधं गुध्य
धितः । निष्ठायां सेटि णेर्लोपः स्यात् । भावितः । भावितवान् । श्वीदितो निष्ठायां नेट् स्यात् । दीप्तः ।
[illegible] दि भावे प्राप्ते [illegible] यस्य विभाषेत्यस्य [illegible] निप
तनो दिव्पतितः [illegible] कृत्वा [illegible] दीनामीदित्वेन [illegible] नाप नां
[illegible] विभाषेत्युत्तरसूत्र [illegible]
[illegible] नामपि सकारादि [illegible] समानं [illegible]
[illegible] दीनां निष्ठा च निट् [illegible] सदा [illegible] द्रव [illegible] दन्तः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

संयोगादेरातो धातोर्यण्वतः निष्ठातस्य नः ८२

... विशेषः । पाके शृतं क्षीरं स्वयमेव । विक्लित्तेनोपरि चोद्यं । क्षीरं हविः
वा नि पात्यते दीन्ह विशेषो । पाके शृतं न्नात्र ... दलास्य ... नाप्ता । एतेन ... तिनि
म्यां मुन्यत्र श्राणा श्रपितं वा ... ... स्फाति ... दितः ... पितः । रुष्टः
पुतानि पात्यते ... दामितः । शमितः । पूरितः । दासितः । स्पष्टितः । छादितः । ज्ञापितः । रुष्टः
... निष्ठायां इट् ... रुषितः । अमितः । अमितः । तूर्णः । त्वरितः ।
... फलमेदं ... आस्वानः । आस्वनितः । हृष्टो लोमसु हृष्टो निष्ठायां
... लोम विस्मितनेत्र ... हृष्टो ... लोमे
भिः वा स्याद् लोम सु विषये ... अन्यत्र तु हृष्टः ... निष्ठायां नेट् हृष्ट ... हृष्टः
... विस्मितः । प्रतिहतो ... अन्यत्र तु ... पचितः । व्यापितः । पीनास्याः निष्ठायां
... चायते ... ... पीनं मुखं अन्यत्र प्यानः । पीतः । छेदः । तौ ... स्फुत
... विभाषेयं ... ... पीनो ... आप्यानः ... ... यो क
... त्वानः । श्रा ... ... शृतं ... पीनो ... ... कि तिङ्
... स्या ... तिष्ठति ... ... स्यातां ... ... नः ।
... ... नित्य ... ... दितः ...
... ... विभाषा ... ... विषये ... नित्य ... ...
... ... विषय ... ...
... दो ... ... स्यात् ... ... कि ति ... ... नचे
... ... दीर्घ ... ...
... निष्ठा ... ...
... ... स्यात् ... कि ति
... ...
... ...

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ग्रेतोरो रितिउत्वंश्रतिकत्वेते नत्वरिचेतिचर्वस्मात्सिद्धमाकछंदीवेः अनआह आप्यादिति दत्सीनितकारादिनेवृहत्समामर्थ्यान्नेसिद्धं। विकुषष्ठामिपरिभ्यः स्थले दभ्यः स्थलस्थममवः स्थान विष्ठले
अपष्ठलम् श्रामिष्ठलम् परि, ष्ठलम्॥

पृदेवद्रिचेतिचार्थं माप्यायात्सिद्धं नीतं स्वत्रं घुमास्ये नीत्वं धेदधीतमीतुपीतं जनस
नेस्योन्वं जातं सातं वातं प्रदोजाग्धि त्वियिति किति त्वभिति लुदी सप मीक अदे जेग्धिः
स्यात् तृत्वपितादो किति नङ्यकार उच्चारणार्थं धित्वं जग्धौ कर्मि जग्धः आदिकर्मणि क्तो ऽक
पृ र्तरिच प्रकृतः कटं सः प्रकृतः कटः तेन वा त्रिष्वार्यामापपदृष्टान्ते दीर्घः। द्वियो दीर्घो दितिए
को त्विं धुदीणः सः धाकोनुदेत्यो। द्वियोति ष्पार्था दीर्घो वास्यानुग्मा कोच्चूदे स्तोच दीणा
युभवाद्रि नायुवी द्वीणो यं नपरत्वा दिनो वा [illegible] दीप्या स्याने; को च्चा [illegible] आभ्यां स्याने;
14 [illegible] स्यप धु; स्यानुको गुल्ये गः स्योनि स्यानः; त्रात्रिपुन दीसः; तपीतिकाः स्तत्र प्रति स्यानप
नैः स्यानैः ब त्वां प्रति [illegible] नस्तत्र [illegible] मिनाये; अन्यत्र प्राति स्याना [illegible] त्ये व काचि पुलो गो
त्रे चोवि पुलो नामर्थ [illegible] काचि पुलिः पुत्रः गोत्रावि [illegible] कपीनां स्थलं गात्र [illegible] वस्थ [illegible]
च्चोइ स्याह वस जन हह नी यं [illegible] एभ्यः कर्मनि [illegible] स्यानुभावः कर्मणा [illegible] गोमा पगि
लानैः सः नद्दमी मासि [illegible] हरि; तूष माधि प्राये नः वैकुंठमपि [illegible] नः [illegible] मपा [illegible] नः [illegible]
न मुचोबि नैः एम मनु जानः; गहुउमा [illegible] विष्ठा मनु जीर्णः पदी प्राजो ग गा तौ ने स्यादि [illegible]
[illegible] चध्रो [illegible] ग [illegible] पञ्चव सा नाभि [illegible] एभ्यो पि च रिणो का स्यानुचा य [illegible] पौ [illegible]
युमकूद स्यासि नमिद मिदया तस्मा पत्नैः भुक्त मेत दन [illegible] नसे [illegible] चुगो प्यो दिट तवंप
चौ [illegible] कर्मक [illegible] कानतद्विभावेच [illegible] सिनो मु [illegible] आ [illegible] तनी त्यये [illegible] कर्मणि क
न ष्टिचे [illegible] मा पत्ति [illegible] दप्राना; नेनेद्याते भुजे; कर्माणि [illegible] नेदमुक्ते काय्यं भु क्तो [illegible]
[illegible] भुक्त [illegible] सिनि मत्वर्थी यो चव [illegible] नमान त्वया पिक्त्वा जीनः; कौ [illegible] द्विजा द्विस;
[illegible] मतिबुद्धि पूजा [illegible] मस्या मनिद्धिषा [illegible] पूज्य [illegible] पादा नानुम [illegible] मत; [illegible]
[illegible] माण [illegible] बुद्धो [illegible] पूजितः [illegible] सः वकारेण न क्त सम [illegible] पाध्यैः [illegible] तनः [illegible]
नैः द्वानः [illegible] इत्यादि नपुंसके भावे क्तः क्रोधनच्च चित्रि [illegible] भावेकाले [illegible] मान्येनं।

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

गुणाद्विभ्यां सर्वविभक्तिषेधेन कृत इहाध्याये =

स्यान्नू जतिस्रि जं म्नाविर्नं दसिर्नं सय जोईं निपुरु नोने यं जहेश्च र्दु निघुस्यान्नू मूने सुत्या
सुत्या नौयं त्योयज्ञानौ तीर्यने मरुन्नू मूज मूत्यैव जमनजरं नौ वास्व रुपन्याये नु निघ्रापि
जीर्णा जीर्णा वान्नू छन्दति लिट् लिट् कान चु वा हा तस्य स्कू मूनजसामान्ये छ दासे लिट् जस्य
विधीयमानो वस्तु कान चाव पिछा दसा वृ नि त्रि मुनि मनक ठ य स्नु वकुलप युज ने मेत
। स्त्रिवांसं नमाप कंठ श्री या। सि सर्वा एव पिनमुख ले इत्यादि वा स्वेका जा इ घसा हुजा दित्वा
नामेका चामा दं नानां वलेच्छ वसो क्रिट् नान्ये वां गणा दिवान्नू न्या दिवान्नू आदि वान्नू जक्तिवा
नू एवां किं वमूवान्नू भाषायां सदवसश्रुव; सदादिभ्यो भूत सामान्ये लिट् स्यान्नू नस्यति
त्व घस्तु भाषायां निषेद्धुपौ मास नवधूधीर्न; मधूपुष लाम मवज्जनस्य श्रु वान्नू उपे यि
वान्नू तोष्वान नू चान श्रु एतेनियात ते उपपूर्वा दिणो भाषायाम पि भूत मात्रे लिट् कानसू नियि
वान्नू; मूत्रू उपेयि वान्नू गत्वेयुषा; स्वाम पि मूर्ति मग्नो उपेयुषा उपेत्याविवदिता नेयुषिवान्नूस
कस्तु; दूत्रू उपेयिवान्नू न स्तुवांदश्वाने; कस्तु इह भाच स्त्रा पुन जय धृते नाश्रुव प्रतिभाषावि; अनुपूर्वाद
मीयि वान्नू न स्तू वांदश्वाने; च नुतेच नक्रान वान्नू अनूचान; विभाषा गमहनविदविशां एभ्यो
वेः कसदिकानच् वेदस्य नुतेचनक्रान वान्नू अनूचान; विभाषागमहन विद विशां एभ्यो
वसो रिद्वा जगिमिवान्नू जगन्वान्नू जघ्निवान्नू जघन्वान् विविद्वान् विविद्वान् विविशिवान्नू
वि विश्वान्नू विभाषा न ताञ्चयोदिं दर्नेग्रहणे वेत्तेस्तु; विवान्नू दृशेश्च ददृशिवान्नू ददृश्वी
नू लट; न्नू ज्ञानचाव प्रथमा समानाधिकरणे अप्रथमा नेन सामानाधिकरणे
सौर्यं; अवादि प्रवचनं चेत्युप प्रत्यानि मुकुन्या तो गस्य मुगागमः; स्यान्नू आनेपर पचो मान
डौ त्रेप कृप लङि प्रत्ययवान मानि पुनलं ग्रहणमपि कविधानार्थं तेन पचमानः सामान
धिकरण्यापि च वि तस्य नुकालनामा मासो कान्नू तुल्यानि च मा जीवन्नू माङि लुङिति प्रदोप्त
वचन सामर्थ्या ल्ल नूसंबोधनेच हे पचन् हे पचमान लक्षण हेत्वोः क्रियायाः; क्रियायाद्वारे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

लक्षणहेत्वोश्चार्थे वर्तमानाद्धातोः लटः शतृशानचौ स्तः; शयाना भुंजते यवनाः; अर्जयन्वसति ।
हरिं पश्यन्मुच्यते हेतुः फलकारणं च कृत्यं च; पचीयमाणः सोमः; [illegible] दासः; आसनः; पचस्वा
नस्य ईत्स्यात् आदेः पचस्व आसीनः; विदेः शतुर्वसुः; वेत्तेः परस्य शतुर्वसुरादेशो वा स्यात्
न् विदन् विद्वान् विदुषी नौ सन्तौ नुमन्नुमानचौ सन्तौ स्तः; आसीमः; व्यवस्थितविभाषेयं
तेनाप्रथमासमानाधिकरणेऽप्यन्ययोगे न सम्बुद्धियोः; संबोधने लक्षणहेत्वोः [illegible] करिष्यन्
करिष्यमाणं पश्य कृपकरिष्यतो पश्य करिष्यन्तः; करिष्यद्भक्तिः हे करिष्यन् [illegible] प्रथमासमा
151 नाद्यधिकरणेऽपि क्वचित् न करिष्यन्तं करिष्यमाणं पश्य करिष्यतो पश्य करिष्यन्तः; करिष्य
द्भक्तिः हे करिष्यन् [illegible] प्रथमासमानाधिकरणेऽपि क्वचित् न करिष्यति करिष्यन् पश्य
जो शानन्च वर्तमाने पवमानः यजमानः; ताच्छील्यवयोवचनशक्तिषु चानश् एषु द्योत्येषु
कर्तरि चानश् भोगं भुंजानः; कवचं बिभ्राणः; शत्रून्निघ्नानः; इङ्धार्योः [illegible]
[illegible] कर्तरि [illegible] यन् [illegible] [illegible] विद्वान् [illegible]
[illegible] सर्वे सन्तः; सर्वे यजमानाः; सत्रिणः; [illegible] वसूनां [illegible] पानीय
[illegible] ताच्छील्ये [illegible] ताच्छील्य [illegible] साधुकारिषु क्रियासमभिव्याहारे [illegible]
[illegible] ताच्छील्यादिषु कर्तृषु बोध्याः; तत्र कर्ता कर्ता [illegible] प्रजनो [illegible]
[illegible] अलंकरिष्णुः [illegible] वीरुधः; पारिचित [illegible]
[illegible] भविष्णुः; कथं तर्हि जगन्त्रमो [illegible] विष्णु [illegible] कुत्तु [illegible]
[illegible] एवं चापिष्णुः [illegible] ग्लाजिस्थश्च
[illegible] ग्लास्नुः [illegible] जिष्णुः; स्थास्नुः; चा [illegible]
[illegible] किन्तीन्यत्र [illegible] भूष्णुः; [illegible] दसुप [illegible] ददाना वा; पचना वा; त्रे
[illegible] गृधि धृषि क्षिपेः; कुः; त्रस्नुः; गृध्नुः; [illegible] कामिनः [illegible] उकारा [illegible] ज्ञानि
[illegible] इति भाष्ये [illegible] इति [illegible] विकल्पः

पक्षः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

उपिहद्वांसवेनावस्थाने भातोः

न चैवं कामी कामिता विज्ञप्ता दौ नमूत्र सगः । कल्प भक्षणस्य कार्य्य फलं ना नामेव न हि
धानानां नोदना नोपदे कूर्चे नि वृद्धिः नि षेधः । कामीन मोदमी श्रमीभ्रमी क्षमी क्रमीत्व
मादी उस्मूर्च्छ मादेः । गल्त्कै जादि ति त्को लो लुसु को वा स रूप विधि ना दिनु ण वि कल्प
दीनां ना क्षीलि के षु वा स रूप विधिना स्त्री नि नु त्वा चिक सपुच्छा नु हथा घ माघ सपरि
संस्र जपनि दिवि संज्व मप मि द्रिप पनि रुप पनि वदप नि दिक्षप परि मुस ऽ बा लिप कुद कु
जा क्रीड विवि चत्व जल्ज भसाति चमा प चमा पच ... भाक ... चि नु ण स्थान सं
चजो: पुकी अनु रोधी जा या मी गा या लीपनि साकी संसमी पनि देवी संज्वारी परि देवी परि
आदि एष परि वादी पनि दिव हीपरि मोही दो बीदि पी वो ही दो ही यो गी आ क्रीडी वि लेको त्यागी
(ष्यते:) रागी भागी सति चामी ग्रप चामी आमोषी भा भा त्वा नी योकल ... लप कार्य ... विकाषी
विलासी विकल्पी विलभी प्रचेचला वा । चा दो प्रपु त्या षी वि लापी ... पद्मी सूद्रम
वदवस । वृत्ता पी त्रहा सी त्र द्वा बी प्रमा पी त्रवा सी वु वा दी ति दप किं स लि कि नू ... दविना
नापरि चिपमु किचा दिव्या भाषा स्ते वो ब नू तचामय ये पूय मा । एभ्यो घु नू स्याने नु निंदक
स्तकमूपा दिगावुला हिंड कुज्योवने नापक नाक्षीत्वा दिषु वा स रूप नो ये न स्यात
दयोनेति दिविकु न्तो क्षोपसर्गे गलि ... कः । मा क्षो नू कः । उपसर्गे किं देव चिन्ता क्षो
चलन नू व्दार्थी द्रकमे क्रा घु चु चलनो ... च्च वु चु स्थाने चलने । चोपन ... कम्पने । नोदे
ता । स्वण: । ऋकमे का क्विप ठिना विधा मनुदा न्ते न्ते द्व कुला दे । ग्रकर्म का च्च यु चु स्थाने
वेर्तने । वर्धनः । मनुदात्ते त्नः । किं भाविनाकु ला दे: किं एधिना गा कर्मकाक्विवा ... नावद्
जं व क्रमादन्क ... पि ज्वल श्च न षपन पद । यु चून ... सो त्रो धाने । गनो वेग
न जवने । चो क्रमणे । द्रवमने । सरणे । पूर्वेणा हि ... पादि ... लब चन पदे स्तु कन्या
मवि धा मा भू दि ति नेन नो क्षील को षु परस्मै ... सरूप विधि नो ... नि ने नाले क नसे
नं कंप संज्ञा ... क्षोपनः । ताप णे । सदनः । भूषणे । नया । ... चना घचून स्थाने

त्रलंकरिष्णुः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कु । यितास्मा यितो हृददी वृदी बाश्च यच्चून स्यातु सृदि तादीपिता दीचा । नकि वामीले नै
नेपुच्छोवादो सिद्धे दीर्घग्रहणं ज्ञापयति नाच्छीलेति केषु वासरूपाविधिर्नास्तीति तिप्राद्यौवा
मिति तेन कामः । कामनाय वेति । कम्प्राकम्पना चाल्या यदि इत्ते दैयेन कथं मधुमदाना न
घ्रादि । लषपतपदस्थाभूवृषहनकमगमशृभ्य उकञ् । लाषुकः । कमुकः । दि जल्प
भिक्षकुट्टलुण्टवृङः षाकन् । जल्पाकः । भिक्षाकः । कुट्टाकः । लुण्टाकः । वराकः । वराकी । प्रजोरि
निः । प्रजवी प्रजविनौ प्रजविनः । जिदृक्षिविश्रीण्वमाव्यथाभ्यमपरिभूप्रसूभ्यश्च । जयी
१५२ दरी क्षयी विश्रयी अत्ययी वमी अव्यथी अभ्यमी परिभवी प्रसवी । स्पृहिगृहिपतिदयिनि
152 द्रातन्द्राश्रद्धाभ्य आलुच् । स्पृहयालुः । गृहयालुः । पतयालुः । दयालुः । निद्रा
लुः । तन्द्रालुः । श्रद्धालुः । शीङो वा । शयालुः । दाधेट्सिशदसदो रुः । दा
रुः । धारुः । सेरुः । शद्रुः । सद्रुः । सृघस्यदः क्मरच् । सृमरः । घस्मरः । अद्मरः । भञ्जभासमिदो घुरच् । भ
ङ्गुरं । भासुरं । मेदुरं । विदिभिदिच्छिदेः कुरच् । विदुरः । भिदुरं । छिदुरं । इण्नश्जिसर्तिभ्यः क्वरप् । इत्व
रः । इत्वरी । नश्वरः । जित्वरः । सृत्वरः । गत्वरश्च । गमेरनुनासिकलोपो निपात्यते । गत्वरी
जागुरूकः । जागरूकः । स्यात् जागरूकः । यजजपदशां यङः । एभ्यो यङन्तेभ्य ऊकः स्यात् । द
ण्ड्यमिति भावितार्थेन लोपेन निर्देशः । यायजूकः । जञ्जपूकः । दन्दशूकः । नमिकम्पिस्म्यजस
कमहिंसदीपो रः । नम्रः । कम्प्रः । स्मेरः । अजस्रं सन्ततं । क्रियासातत्ये वर्तते । अजस्रं सन्ततमित्य
र्थः । कम्रः । हिंस्रः । दीप्रः । सनाशंसभिक्ष उः । चिकीर्षुः । आशंसुः । भिक्षुः । विन्दुरिच्छुः । वेत्तेर्नुम्
इषेश्छत्वं निपात्यते । विन्दुः । इच्छुः । क्याच्छन्दसि । देवान् जिगाति सुम्नयुः । आ
दृगमहनजनः किकिनौ लिट् च । आदन्तादृकारान्ताद्गमादेश्च किकिनौ स्तः । दसि सोचालि
ड्व नूबाभि । वज्रं चक्रिः । सोमं पपिः । गाः । जग्मिः युवा जग्मिः । जज्ञिः । मा
हृद्वामि जनि नेमि । ददिः । चक्रिः । सस्रिः । जग्मिः । जघ्निः । नेमिः । भ्राजभासधुर्विद्युतोर्जिपॄजुग्रावस्तुवः क्विप्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ग्राद्यास्त्व इत्येते सन्ति : अतएव कल्लाध्ये ग्रादेशादिः : ८

नीनामुपसंख्यानं यङ्लैभ्यः सके स्यादिभ्यः किकि नौस्तनेनीग भावश्च निपात्यते सासाति
नीत्यादि स्वचित्तस्रोने जिघ्रुः स्वप्नकू नृत्सकू स्यतं जौ नृस्सज घृणेक्ष्ठी तिवाच्य मितिको
गि कादौ प्राकू भृत्य घो रोर्का मामाह वैदाहुः मिथः कुलोवानौ भीरु भीलुकः कुकान्तपि
वाच्यः भीरुकः स्येघुभासपिसकसोवरच् स्यावरः ईश्वरः भास्वरः पेस्वरः कस्वरः ईष्ठायङ
यानि यङ्गाद्वरच् स्यात् कुकन्नपिवाच्यः भीरुकः स्येघुभासपिसकसोवरच् स्यावरः
ईश्वरः भास्वरः पेस्वरः कस्वरः यस्य यङः यानि यङ्गाद्वरच् स्यात् अतो लोपः यस्य यलोपो
आनिस्यानिवत्त्वे तिवैधाल्लोपो इति यलोपः जल्लोपस्य स्यात् इति वत्त्वमाश्रित्यातो
लोके प्रादौ वरल्नतनस्यानिवत् यायावरः भाजभासधुर्विद्युतो जिपूजुग्रावस्तुवः क्विप्
स्यात् विभ्राट् भाः भासौ धूः धुरौ विद्युत् ऊर्क् पूः पुरौ जवते दीर्घः जूः जुवौ जुवः ग्रावस्तुत्
स्यात्सु मासमासस्यादि निपात्यते न जः किं पूग्रावस्तुत् अन्यो नोचि दृन्न पते किं पू किम भि
देहादि गम इत्यादि मांसं यसं गतार्थं क्वचि दीर्घः क्वचि दससास रोहकाचि क्वचि
न यावाल्लिकं किवचिप्रच्छायतनस्तु कटप्रु जुश्री णां दीर्घो मसंप्रसारणं च पचि पची
ता गमादि इत्येतेषां वाचि तिगे नाच्वोत्वादौ नृणामाधामानूदिति वाक्तिस्मिम्
क्रीति चाक्रुपूकृतिपाट श्रीयते लोपिश्रायनस्रुः दपवतेपटर्वी जूः क्रमाः अयोति
ति श्रीः धृतिनामिजलोत्स्यादीना च धृतिश्रित्यादि भ्रास्सतृत्यादि जनगामस्तु नोने
प्रश्नः वाक्ये गमसेक स्वश्रीदीर्घ इति दृषुत्पायते संप्रसारणं च धी भव संतानस्रो
मित्रे स्थानामकाश्चित् धानकोधमस्मायो न लोपः मि विश्वो साध्यं तव्यति भूः विद्युत्सभा
प्रत्ययो एभ्यो भवोङ् स्यात् ननसंज्ञायां विभवो यवा पूर्वः स्वामी अर्कजे इति तासंज्ञायो
नृविभवो नाम काश्चित् निनदादि यथा स्यात् मितद्रवतो तिमितत इति भुः ओते नमोविनाय

इतिश्लोपो संप्रसारणं भासस्य ५
ईषाभावयति

३

धे श्च भवति । धः कर्मणि ष्ट्रन् । धेट् धाञ् वा कर्मणि ष्ट्रन् प्रत्ययो भवति । धात्री जननी माता ... 1
... सु ... दाम्नीशसयुयुजस्तुतुदसिसिचमिहपतदशनहः करणे । करणे कारके
... ष्ट्रन् प्रत्ययः करणे ... दात्रं नेत्रं ... तेत्रं ... स्त्रं ... शस्त्रं ... च ...
... नाभि ... स्यात् ... योक्त्रं ... स्तोत्रं तोत्त्रं सेक्त्रं मेढ्रं पत्त्रं दंष्ट्रा नद्धी
हलसूकरयोः पुवः । पूङ् पूञ् ... ष्ट्रन् प्रत्ययः करणे हलसूकरयोः ... पवित्रं हल
... स्यात् ... पोत्रं मुखं ... हलस्य सूकरस्य च ... । पुवः । पूङ् पूञ् । करणे
... ष्ट्रन् ... हलसूकरयोः ... हलस्य सूकरस्य ... मुख ...
... कर्तरि चर्षिदेवतयोः ... पवित्रं ... पवित्रः ... चारित्रं
पुवः संज्ञायाम् ... पवित्रं ... नाभि ... कर्तरि चर्षिदेवतयोः । पु
... ऋषिर्वेदमन्त्रः ... ऋषिः ... नातु ...
... कर्तरि चर्षिदेवतयोः । पुवः ... स्यात् ... करणे देवतायां
... ऋषिर्वेदमन्त्रः ... पवित्रं देवता ...
पवित्रं ... ञीतः क्तः ... कर्तरि ...
... पादः ... स्यात् ...
... मतिबुद्धिपूजार्थेभ्यश्च ...
...
...
...
...
...
चरित ...

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मजतिपानीये, ८

निमरुतिर्जलोदेन्तुः। जोने स्मायुः। गाजनमत्रा। तह । वृंदाः। चरंजि मन्दा यं निडे नतां तुम मिति
चरुः। ऋरुः। हन्नादि मष्ट्रि। जन्तु हाल्या त्रियां मूर्ति लन्ते लन्तूः। धन्ते ः। त्रू विमूर्ष्टः। धन्नु तो
चधन्तु विद्वः। धन्तु रिवाज निवत्रा इति श्रीकर्ण। मधु। किन्न रामजुपानीय। का वा कोनि रमरः।
न्यत्र्यादित्याकुः। जपूर्वे न लसादः। लगण्ड्य लेवत्ते गुकारणा एवा चाचा टिवटिभ्याः कटुः। वट
नीति वटुः। धान्ये तिनू धान्ये वाच्येण उप्राध्यय। स्यात् सचानिमनित्या। दाघुदा त्वा। त्रियं गव
श्रमेण एवश्च मे प्रीतिमेवेदन्त्युणः। पुमान्। निद्रुरुणां पकाति पाटी न्यादिस्त्व त्र माभि व्याप्य
संबध्यते श्रुत्वा निस्ति त्रप्यं सिव स्लिङ्रुनि लादिवं धिन नि मध्यश्च श्रयणा नीति श्रू रुः। आयुधको
पयोः। स्वरूपं जन्त्रलिकुक्यापिवंचत्र मत्यान्ये त्रपुसीसं पसि न्त्यसव। श्राणाव स्तुं दे मो यं
न्त्रोवस्तुतो येधतेमुणो हनुवंश्ने कदेनुः। लिपुं चंद्र। बंधुः मेन। चान्मवेदि मवयवो विंडुस्य
ते। संयन्त्रसारणंधश्च देत्रो नदावि गुवे। बौसिंधुनां। इति। विया मित्युमसूः। ऊंदेरिश्चादः। अन
सिद्धः। इंद्रः। किन्त्व इंद्रो। नस्त्यात्स च। किन्तु आदेरिकादेर्नुराश्च इंबाते। जिन सि मृधुः। श्रान्दु
बुध्नयो। स्कंदेः। सलोपश्च कंदुः। रजेरसुंच चान्सलोपः। उप्रात्ययश्च रज्जुः। हनेरा घोन विपर्य
यश्च ककारा कारयोर्विनि मेयः। तर्कुः। हेन्त्र वेष्टुनं नावंचो। न्यक्वा। जित्वाचकोत्वं नियं तनमंचानि
न्यंकुः। मृगः। फालिपाटि नमिमनिजनां गुक् पटिता। किंधनश्च। फलेगुक्। फल्गुः। पाटि पटि
पाटयतीति पटुः। नमयते नेते नानि नाकुः। वल्मीकि। मन्यते मनुः। जायते रुन जनुः। वलेगु
क् वल सूवर्णो वल्गु। शकि त्यच्च ख्रु स्यतेः। स्यात्। सचाकिन्ने ह्रीच्चाहु वल्गुः। यो दुच यद्यु
मर्श्चोच्य मे धीर्य। तन्व दितिष्ठ दृपाने द्रुगुः। हन्ता मित्त निरु न्यर्थे कमश्च वेश्म मन्यते मं विद्वो वभ्रु
वे मननति गलो चादन्ब तो तिचक्रुः। कर्तो ज धीरन्नावपुः। चालकः। पूर्ष भिदि व्याधि गृधि धृषिभ्य
कः। स्यात्। पुरुः। भिन्त्ति भिदुः। वेजत्रा द्वि ज्योति संप्रसारणं च। अपटः। सुग्ध्यां। सुणा मादि

विरक्तितां विध्यतीति विधुः। विधुः शशाङ्के कर्पूरे हृषीकेशे च राक्षसे ... मधुः। कामः ... नीति कुरुः। ... मधुश्रेत्रे चैत्रे ... मकरन्दे ... सा विवाचकः ...

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

154

शुचेति षत्वो ज्ञपपयु ; ज्ञाति कूलं द्रुमु ; सुभु ; स्येः द्विचो पथ्या या ; ज्ञानि कुं स्थ नानि ति मिपु ; ज्ञर्ति
दत्तिं कम्पं मिवज्ञो बाधा, मृति यष्टि तु कुंधु गृदी चे दं को ऽस्त्य गर्जे यति गुणा नृजु ; सुनो
नविग्रो चे एव नृपजीति पथु ; कं नु ; गंधु ; कूप ; पांसु नो न द्वयो भुज ; ताल व्या अपि दत्या
वृ श्चासस्य स्त्कारपासव ; वंध ते द्युति वाकु ; स्त्री पुंसयो र्भुज ; वापि ग्रदिमं तो तंप्रसारणा
को सलोपश्च त्रयाणां कु ; संप्रसारणं च भजे ; सलोपश्च पृष्ठु ; मृदु ; त्वं कादित्वा त्यातं च
भृज ति त पसा भृगु ; लंघि वत्यो नं लोपश्च लघु ; बाल मूल लल हं गुली नां वा लो वाच
मा यत ते लघु ; रघु नृप भेदः ; लंकु ; कर्णो ते नं लो पश्च ऊरु ; सक्थि ; ग्रकाति कस्य श्च उरु
155 महत् ; लिब ; कश्च लिच्छ नीति लि कु ; भृन्त्य ; दया तोज्यो तिश्च ज्याख्यो ; ख ति श्च मो
156 डि वग्रा वनताति ; ग्राह ; परंश्च णा नीति पनस्य ; पृशो दमा दित्वाद का र लोपा नूवर्षु
रपिक्रमिमिनयो र्पुवः ; क्रमि भ्रुयते कृदिवु ; वृद्धा ; मिनं दु य तो ति मि न दु ; समुद्र ; भूमि
चक्र नत्या द्रवति द्रुं नद्रु ; वा कुलं का त्ये वलो दायिव न द्युदं मिति दुर्दु ; ग्रावा च नधि
नदुम ; सिन्धु कुपीपु नीलं गुलि गु ; पंचो न कुचत्ययो ना ; निवा त्यते खनते रेफश्च
नदुम ; विन्दु कोम ; कुरु मूर्खे ; सश्चस्य कुंकुनो की लघु त्वयो ; पिवते र्दी र्घे युगागम
ना देम ; विन्दु कोम ; कुरु मूर्खे ; ज्ञश्च सुकुनो की लघुत्वयोः ; पिवति दीर्घ युगागम
मश्च पीयु वीयस ; कालिः सुवलीं च निपु द्वौ मूल गि म तो विभ्य ग्राम कु ; ने दी ये श्वती
लंगु क्रिमि विशेष ; हृ गालश्च नी लांगु द्वूति यादंतानं नत्रधातो रवि दीर्घो ; लगे सं गो त्रस्य
तं मत म्यं च चलगा नीति लिगु ; चित्र लिगु ; मूढो ; मृगग्वा दयस्च एते कु प्रत्यया नोति
पात्यंते मृगं यानीति मृगयु ; व्याधः ; देवयु धोमिकः ; मित्रयुः ; लोकयात्रा भिज्ञः ; ज्ञाकु
निगणाोय मं दि वाढि मपिच्च ति चं वो किम्भ्रष्यचू मंदुराचाति मा ला वा मु रां वादि ; मृ
षु मः चनु रः ; अंकुरः ; स्या ; अंकुरः ; हलं त्यं मादित्वा दिर्दं कुरो पि वाचे ; संप्रसारणं किं
तो ; विधुरः ; चौरः दासो ; मकुमर्दुरो मकुरः ; दर्पणः ; वाकुल कानृ सकु मापि कुविहर
गो धानो ब्धि वचन समंभा स स्प तं कुमि विन्दु ते मै वा दि पधु रसौ पदेभे केया प भा वा द्रिमे दयो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

अंकुरे स्यात्समे ये नाग्रधि पर्णे न पुंसके ॥ क्लिव्यं इषिमदिमुदिदिविदिहिदि मिदिमन्दिचन्दि तिमिमिदिमुहिमुचिकचिपर्याय बन्धिष्ठविभ्यः किरच् इषिरोऽग्निः मदिर ॥ १०

दर्दुरा चण्डिकायां स्याद्ग्राम जाले च दर्दुरः मिनोति विश्वः मकुरादयश्च उरजं जानिपायां ते

मा सते ऽर्वं कुमकुरः मत्स्यभेदः कबूकर्णो रुमा गमः कर्बुरः चित्रस्त्रासौ बध्नातेः खर्जूरा

दिच्चाद्युरो पि बंधूरबंधुरो स्यान्नता नम्रसुंदरयो विपिरिति देवः कोकते जो कु

कुकुरः कुकुरः असे हस्मनू असुरः पकुरा परा असुरः मसेश्च पंचमे पादे मसो ऽ

तिरिति पञ्चपञ्जे मसूरो मसुरा त्रीहिप्रभेदे पण्य योषि तिमकुरं मकुरो बकुलावितिवि

शुवा बकुरो वक्रो शुमुरिति तस्य च्छिस्य स्फुरः गविम व्योष्ठिवनु अविधः महिषः गोमेदी

स्वरः गामिषं च लिङ्गियां मां सजया स्वामी गवन्तसुर्वति कुरवेः जिश्च कुंकुमः बकुरो शिवाः

वीरो श्री नवेतिसौ श्रोधानु ऽविषनाविषी ग्ध्रौ स्वर्गे चांत्रियां नविषानाविषी नु

देवकन्याभूमिश्च नविशी वल्लमिति वेदमाधव नामि व्यये अभिषिचिषाभिस्तूयो

स्यापिबीधरमात्स्यो किल्बिषः सरमा सुदिर कामुकाश्च योमिति विश्वमेदिन्यो वि

दिरः चंद्रः छिदिरो सिकुठारयो मिदिरं पुंसि त्रिशा मधि मंदिरं मंदिरं नाधिस्था दिति

विश्वः चंद्रिरो चंद्रकालितो तिमिरं नमः गाचितोगश्च मिहिरः सूर्यः मुलिरः काम सम

यो मुचिरोधानो रुचिरं रुधिरं बधिरः जे वीभावाभावे अजिरं मेगानं कुकुरु पधा याह

पि शिशिरं स्याद्हन्तो मेदिनी बारे तूणीलं नवनु अथ मो चन्द्र उपधा या इत्यंको लोपः प्रत

य मेकस्वल चक्रिपिलं स्पास्फा यो पि तो पं स्थिरं नि श्चलः स्फीरं पुं जिषत्तु जंकूपु

ल च चस्याविरः खदिरः वापुलकानुजाउ पुकुपृस्वश्चेभिविरं सलिकल्पति मंदिर मंदिम

डि भ्रंडिपिडिमुडि कांकि भूमपु तूलचु सलति गरुल ति निम्नासति सलिलं कलिलं गमिलं म

कि लाभ्रपोदकं दिचा नम्हे लापि मडूनि जो ओधानुः मंडिलो शूरसे वको मंडिलो चूनः

कल्याणं च कुंडिलो मुनि विडि लोगणकाः नेडि लोमुख सः कोकिलः भविलो भव्यः वाकुल

कालुटिलः कमे पश्च कपिलः गुपादिभ्यः किन्नु गुपिलः राजाति जिलोति नूना कं मा गुलि

वानं पिचिला दयश्च म परे दिपको वा लेन वा पी पचिलः पचिकः पानि कावि ... गडु

अथ घरेणाबले फिरं छिदिरस्तुर्कीमिलये श्रुशालिनः आभिरावहिरः ... रिखिरंसिकरस्याविरदेवरः सूर्यः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

(left margin, written vertically:) मासमाससमदवत्कृषिवृहत्पमुपशैशिसेभ्यः ... स्थिर ... जिकुत्तुः

155

डिंदिक्रिम्भं एर कूपजे मः ; पक्षी गंजाच कठेरः ; कुक्कुजीवी कुटेरः ; पुराणीप्रः ; वाकुलकानु नु
म्नः ; गडेरोमेचौ ; गुडेरः ; गुडकः ; दकोरः ; दिन्त्रि ; कुबेमलोचश्च कुवेरः ; प्राद्रेनश्च प्राजेरः ; प्रा
मुः ; मूलेशादयः ; वरगं नानिपानांजे मूले रोजनगुधैः ; गोदा गुहेरो तोन घाजनकाः ; मुकैः
१ शौमूर्वः ; कवेर्मेज चूर्णश्च कपोजः ; पक्षी भाजे डवनुः ; भाजी जिमवानू कोकिचा किभा मौर
को नूकठोरः ; चकोरः ; किंचुगो गादयश्च ; किं पूर्व स्वश्रुणा ने पिलोचः ; किंमों स्पेलोचः ; किंचुगो
र्गः ; अश्व चाचः ; सुहोरः ; साधुः ; कपिगडिगंडिकटि पटिभ्रुङोल चूकपी जिनि दे कुगा न्तलोचः
कपोलः ; गड्डोलगंडोलो गुडकंप्रयौ यौ कटोलः ; कटपटोलः ; मीना जेकूरनु मयूरः ; स्पंदे
१५५ संप्रसाकण्ठसिंदूरं सिंजनि गमिमासि सच्चु विधानं कांकि मा सुनू मिनो नीति कोनुगिमु
155 त्रैनि नेहू जेनुगं नु ; मल्लु ; दधिमंड सच्चा जेदूति सक्तु ; अंधे चादि ; ज्वरः चौरः न्यूहू मन्तु
कितिदुग्धनुव जेनेमूनिमजेनु वाकुल कानू डोनुविडालः ; धानुः ; कोष्टः ; पः ; किंचिपिव
नीतिपिनुः ; पिनुवंदोदिका करे अजेश्वनुः ; अजै लुस्वा सच कि नु अपनुः ; स्त्री पुरुषका
लयोः ; कामिमनि जति गाभाया लिम्पश्च एम्पुलुम्पानु कंनुः ; कंदर्पं चित्रयोः ; मनु रूपस
धः ; जेनुः ; प्राणी गानुः ; पुस्को किलि भृंग गंधवे गायने पिचु भानु रादिन्यः ; पानु रश्मिगका
लयोः ; रत्नाति स्त्री वेदेनुः ; कारणं चाया किं ; केनु गेहपजा कयोः ; आप्तो नेर्क स्वश्च अग्रः
प्रारीरं वसेलनु वल्लु अगारे रोलेक्ष वेश्मभूर्वालु रश्मियां कृत्न ; कृत ; कनुः ; यत्र ; एपिव
सेप्रर्जनः ; दधनु ; पुरुषो नमः ; वहनु सनु ज्ञानु जीवेसनुः ; जीवानु रश्मियाभ के जीविने जीवनो
पधे आनकनु बुद्धिश्च जीवे हि न्येव जेवा नूकलिनु भिवगाप्रुष्य तरु हृपीवले कृषिचमिनु
निधानि सजिवनि भ्व ३ ऊः ; कर्पूः ; पुरि ककीधागनोक पूर्ण पांशि यो मसा वानूः ; जनुः ; धनुः ; नूः
सर्जगजेने सनूः क ष्ठजे वाप ने लक्ष्मी ; पामा मुजेनु णश्चनुजेः ; श्रुडि कानु नको धर्श्च
वधू जीया स्त्रो पा स्वोपु कपे ; दश्व कुकुं ; पामानि कोशिचपपने ; का लते ; कांकि ; पा
चारणाधार सी मी जा सुपिगलः ; नामा डश्वे गमाहे चादे नाः ; कन्नो कलत्रा कंदे स्वो वाकुल कापुंपे

जेलल्लवद्धं नजिननबेर्नलोपश्च तेव्वलानू रूमेमसेहूलमरः ; केप्रपडं चामकशाहेपपदेसूणानेरः ; सादेर२६-४८

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यो त्वद्धोर्लोपः दर्द्रः जह्येभेदः नृत्तिस्पृध्योः हः नत्तर्नत्रकः स्पृध्वरपानं ऋ तेरस्व ऋदितिमोघोषात्वः ननः कूः समाना मस्थ

त्याये कृ झे नः । क्लीवे पुंसि च ओडड्ड नरनेह्रः । स्याम स्पदु दनर्दूः । स्याद्धां कुलवाः । दनिद्रा
नेर्यलोपश्चो स्युगाश्चेर नूदेव नद्री सप्यवाक्को जनूदभू जबूक फेलूकर्कंधू दिधिषूः । ए
नेकूप्रत्ययो जाति पात्यं ते अंधूबंध नेहभीगयये निपात ननान्नु मूदंभूः । अनु स्वामाभावापि
पान्नतादि त्ये को दूभूः जने वकाजंबूः । जम्बूबदुने इत्ये को वाकुलका द्वि स्योपिवे
कजंबु लाति काके लूः । क्षेपानकाति पानन्तादेत्य कर्कं दधाति कर्कंधूः वेदर्नीनिपात ननान्नु मू
दिधिषेर्यस्याति स्वजनीति दिधिषूः । पुनर्भूः काचि त्त्वुक्ल्य कुकदे मति पठंति दंपासे
ते हः । सर्वजाति । कर्मेक कर्कंधूः । पन्द्र स्याप्पदानीमरा हति । मरुत्नु वायुः । देव
गहानुपदाः । ओम्नधा गिरनेक्रतिश्च स्यमृद गमेत्रमू सवर्णे त्वाविधेबस्य स्वे हलचू
लोमग कामिनोः । आकुलकोनचपनोः चद्रदन्मोमने ओम्नुद्धा गिरने हतिन्नु स्पदपा
मेन सवर्णे त्वाविध बस्यः स्वेहलचपर्यबलो नेगकामि नोः आकुलकानेः चपनोः । चद्रहि
ओम न हस्व हतियबिम्बी हतिः । हति स्वकामि वाले चहता वानिविद्वेषयोः स्नदीन हि
ना विद्रोषः त्रिविपद्रजि सैवीधान्त्रः सच्चमाक्य रो दिन पच्छ स्यचीधि दिनिः माद्रा
के नाद्य सिनाडिजु विद्वने गाये रौ । घाकुलकादित्रे नोपदे आदृष्ट्वा गो नन
दिय मस्येति राएत्त । कौरव । हिडिसीनेके नाद्य तिनेस्नि विद्वने गमेत्री । घाडुलकाद्रि
तोपवादः । द्वैन गौन मस्य साक्षेय मखेत्रि शाभि की चौ पक्षे अमतं वाडुलकेन
रहे मे वैड्रि श्रेणी मडे हि गु नाम । ता । जीपा । काले त्रा कौ वाले प्रवाई मात्रो नेपव
ह । चाक्ष्यमे । त्रिपलाल नो त्रि फलाफ लो त्रि चक्प पत्नो नते मरुत्वानते मयदे
। पल नो त्रा पाड्लिका क्रमा । सुरा । लक्षेचो मुक्तो नीतयो कलाप दिरे दाय क लव
द्रिध तन गोद्दे मेक्रि को

स्त्रीप्रत्ययानां दीपनं ममलाह्वदेवशर्माकृत मूलसप्तकापत्सु
© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कुलकानुणां कोमलं तं जेषिलोपश्च मूलं चपेक्षोपधायाः चापली पाकिशास्योनितनाक
लनुमलं छोरकुन्दे दोश्च छगलं मेरी दिवी काबालं नमं नाडं दंडं दगलिंड मंडं वंडंछ
नकलातं डं वाकुलकान्तलोभावं डंसं चाल नालकादिर लवके गाडें चंडं षंडंकी
व पं अबुजिः कादिश्च किनुकवर्णादि भाडं तिलयान कंडं कांडं गुडं मुंडं ज्ञाभुसा
शमरं स्याचाने मूजें लचू वाल नाली यच किञ्च नेमलचु स्यालस्यो लीयने ल नेचा
लालं मूजे भाली यचू माजीली यो विगलं पानिचांडि भाभा यो लचू वाला लचेड लं प्रादि
चाकदिश्चा पो तोके नामविनिंचिडि मूलं कालकायिपवि वचि भवं कालनुनेमालं
विनाय लिलंकुलाल फलानुम प्रहालय चाल पतेरगाभूपातिति पनेत्रः नरस्याद्भिश्च
अम न रग वेत्रादिश्च किन्तु विन्द्रा मृदंग विहंग करंग वालले कादु लचाखव नोविद्धि
अका रगावाल गी बहुदि स विदि नभाषो नगाजमाप्रुके गतू अहं विडिमं
नुकालं गुलं वह वाकुलको नावि नमानडन लुं सचो भावश्च विङ नहलं विडेरंगदान स
नेसममेव मके ति माय भजा कोन नरचो भो गतूलि त्रा अस्मे ने दुचा कंग लिंगालिधू
स्वालं भाणीमे कलिश्च प्राणालुनाक नेनद चेत्यवव नने लंगी तैलिंगो लंकरंग
नाला ा डिन हानमें रंगे कं रडें मंडे पहली मरं स्वामी वर गमलयोगा यहुमनोदि सात
दाननुं दय कुल पो मनं नी पनं तामा नं पक्र लौ श्री दवनं नाजिननियनि भोडि नना
नकाले यसला क्या रने लकच एनद लेनी रति नमूदस्ताभिजातनेपयो वेदमायवेनुयो
मिके दानामनिन मन्त्री सेरडोमगु माधि कामं जातिय्यो यो नने नेलोपश्च लपदु बाधु
यादि क वपस्तो जोधान नमदु तनमं नपसि लुइ प्रख्रतिदि माधामा गानेवा
यरि यतिनी भ्यो मन न एभ्योधन्नद जिनगं धन्मं व्यावा नोमं हो मं नमा
पारयतेराजिः पारकसवर्ल दंधः किलम नमालचकि नादिपादमयलं श्रियः बृहत्कलश्च सिंघकः न

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सन्यतः इत्= ज्वरत्वरस्रिव्यविमवामुपधायाश्च [illegible] इति ॥

[illegible] धर्मः ; ते मं [illegible] लं द्वौ मं च भाम ; [illegible] आदित्य ; याम ; वाम ; [illegible] धर्मः ;
[illegible] धर्मः ; ते मं [illegible] लं दौ मं पूजा या [illegible] दौ मं च भा म ; आदित्यः ; याम ; नाम ; ग्रोभु न [illegible]
[illegible] रोगः ; लोमः ; सचा [illegible] पचं [illegible] पूजा यां [illegible] नेम ; जया ते ; सन्नु
पालोपश्च । जिह्म ; कुटिलम् दयो ; [illegible] लोपश्च मन्त्रत्यय स्यायं टिलोपः ; नेत्रकृते ;
[illegible] दिव्व पूयात् ज्वरत्वरेति [illegible] यो दीर्घ कृते गुणः ; चादिपाठात् दव्यय त्वं
[illegible] ज्वलदन्तः ; जलन्ते [illegible] त्वार्थं त्वात् [illegible] [illegible] दव्यय त्वं [illegible]
सका रस [illegible] ; [illegible] किन्तु [illegible] मो [illegible] ; त्तिम ; सर्वः ; शुश्रु [illegible]
[illegible] ; [illegible] काम [illegible] इं वा [illegible] पाठे दीर्घो
[illegible] यजमान ; [illegible] ; [illegible] फल [illegible]
[illegible] ; [illegible] भीमो भीष्म ; [illegible]
[illegible] ; [illegible] बिवन्ते [illegible]
[illegible] इति [illegible] ; [illegible] लोटि [illegible]
विता दुषि [illegible] ; [illegible] जल [illegible] काल
[illegible] ; [illegible] विशे [illegible]
[illegible] फलं [illegible] किम् [illegible]
[illegible] मित्राय वरुणाय सर्व [illegible]
[illegible] ; [illegible] अकर्त [illegible] विश्वामित्र [illegible]
[illegible]
[illegible] ; [illegible] ; [illegible] ; [illegible]
[illegible] सर्व [illegible] ; [illegible]
[illegible] ; [illegible] वकार [illegible] लोपः ; [illegible]
[illegible] किम् [illegible] ; [illegible] ;
[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

जिह्वालकारस्य जः ॥ गुणाभावश्च गिरिं त्वन याग्नीका इंगागमश्च माघ्रो नीन्यां घाव • पुः
मीड्ः मीवाउदेराक्रिमि ॥ वायुरित्यन्ये वृ घृह्द भ्योवः कर्वं ॥ कामः ॥ माणुश्चागर्वं ॥ शूर्वः
दर्वो रुद्दासः ॥ कतिन्युवाबिनादि गाजि येन्वि घुः प्रति दिवः ॥ यो नीति युवा वृषा इंद्रः ॥ न
दासराजाधन्वामहायवें ॥ सुदासनं घुवा सुयें ॥ प्रतिदिव्य न्य स्मिन्नुति दिवा देवसः ॥
सप्यंशुभां नुड सदाग्नु नजिनहाने ॥ गोमि स्मह ॥ श्वनदन् पूषोन्नी हन्नौ दन्तोह
न्नूधेन्म ज्ञान्न येन त्विश्व प्सन्यरि ज्मा ॥ मिश्व न्म घु वन्नू इति एतेत्रयो दन्तकानि न्नुतेष
यौ नानि प्रात्यं ते श्व पनीनिश्वा उद्गौ पूषा ॥ लिंगनानो इकारस्य दीर्घत्वं प्लीहनानि
प्लीहाक्राद्वे व्याधि ॥ लिंदूजादी भावे क्लिं पति त्वे दा च ॥ लिपनेर्गुणः ॥ लेव नीनि ते
हा हृद्यम् चंप्रश्व मस्य न्याम्नि नग्नौ हजे मूर्धा मुहेरुपधायां दीर्घः ॥ हृस्वं धैनादेयोरमो
गामश्च मजान्यास्यिपुम ज्मा ॥ स्थि सारः ॥ अये पूर्वो माङः ॥ अयं मा विष्टं प्सा नीति विस्प्सा
ति ॥ परि जाय ने परि ज्मा वें ॥ अग्नि श्च जनेरुपधा लोपो मन्त्र ना देशः ॥ मातरिश्वन
मिदेश्वय नीति मातरिश्वा धा नो रिकार लोपः ॥ मरूपूजायां रुस्व ॥ अव गागमश्चाम
पावाइंद्र ॥ इन्युणादिषु प्रथमः ॥ पाद ॥ कृहन्यामेणु ॥ करेणु ॥ हरेणु ॥ गंधर्वे दव्ये हनिकुषि
नीभूमिकाभ्यः ॥ कुषन्नु रुपो विचसः ॥ कुष्णुः ॥ नीचो नेतारः ॥ काम्प्रु अवेभृजः ॥ अवभृ
थः ॥ उषि कुषि गात्निभ्य स्थन ॥ ओष्ठ ॥ कोष्ठ गाथा गथः ॥ वाकुलका भूत्रो यः ॥ सदेनापि गृसार्थः
समूहः ॥ ... हणुपौ नापानन्नु दिव ॥ वि रचि मिविश्व
स्थकु पीचोरविघृत पीथं नीथं का स्वाधर दोत्रो पापो पाधमायमंत्रिषु अवतारुषिजुषो
मे ॥ हुवीरु जस्ता च विश्वजनमि नि विश्व ॥ नम्ग ॥ अग्नि ॥ उक्थ सा मभेदः ॥ रिक्थं वाकुल का ह्वे
रपिवव धनं वसु निक्थ ॥ अनेनिनि निक्रयं सामनि नीथ गोः पीथा वनाया ॥ निनीथ ॥ सु
धेरात्रेः ॥ रात्रि मा नानेचे गोपीथं नीथं ... ॥ छात ॥ छात ॥ गन्त्रोदि उनीथः ॥ हान्तो भागविष्ठो
उपसर्गे २ उपसर्गे हुमास्यनीत

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ष । समीणा । कमियो वति । संग्राम स्थ । जिघ पृषु गूघ वृध क्रोशा । जिजेसे लौप । जिघ्रो नल ।
कामस्य पूर्वं गूयं विप्रो यूयं सम्पूर्ण । क्रोध मस्त्री नुरंगा स्पेत्रोध्यः प्रा स्थित उच्यते स्पा
यितं चि वं चिशु । कोद्दी पिहु पिर पित्य पितं पिद्द चिक नु धुन्दि शिव ति वृत्य जि नी पादि
मुदि मु दि वि दि छि दि छि दि भि दि म दि च दि द दि द सि द भि व सि वा चि चुं हु क सि सि भु
भि भारक जातिम नो र कु स्पाम वलियल्लोप । स्का मन्य हा दि त्वा कुत्व न कं पूं पा ॥ दिव
द्य द । मप्र । स्कं ज । स्कप । पूर्व डापू । हप्रो नललानु बद्ध । पूज क । उन्दी उद्वो जल चर । सितंत्र कु
पु वृत्रो रिपो धनेधाने कौल वके वृदान वेप जे वी वीर । नी रं नी र पदो गाम । सदो फर्व ।
देगामे दस्य मुद्रा वृत्स्य का दि पा वि द्रो गो दद्भिद्वस्था कि द भि ज ग ज्ञ मे द्व । चं पं पचो यु
चि चन्द्रो पि हि मा स्युर्भं प्र मा स्थ प्र । कपुर्गी द दो हिम धु नि । दसे । नि । दस । चो वे य । दस्रं समु
द्रो स्वल्प चनु से सप्र सार ता न वपर स पि स जि स्प सि स्प हि स वना दी नां रेफ पर स्य सकार
स्य हेत्यादी नां सवना दीनां चा मूर्ध न्योन स्पात् पूर्वपदा दिति प्राप्त । प्राप्ति विध्य ते इति वृत्ति
स्ये यो भि प्रा यो जे न ना स्ति व सो ति वाद त पिन हस्त्रो रश्मि । हस्ता गो वा स्त्रो दि व म । नाश्रेमेदि
र्गु मी से जगत । कलो मूर्धा । सिद्ध । साधु । शुभं जसे स्व क वा कुल कातर कुम्स त्रे जस्तु र्ज वाकिर
त्यो त्र त्र्या पथ पा मो । वक्रम सन्त दव्य हस्त्रा हाणा । लोक स । विकृ त्र । चन्द्र । ज्या ति न स्यो दी चस्थ गा
मो लाम त्र नि न्दे वे लौ प स्था निदा गा पदी च स्थ मा दुम् शुचे दक्ष श्व शु द । दुर्गमाला प स्थ उ । होते
यप्र रे प्रा पथु ने पुनि हृ र कुलेषु । क्रूच कुक कुल । नो दे ति ल को वो दय नीते रुप्र । ब कुल मनुस्त्र
पि स्त्रा छ द स्यो । ति ल गि त्वे व वा ति पा शो बो का ना ला न पर्णा म चो पहे नो दी चे ज्जा दीना ।
ज्ञा श्रो पे क त स्पधी गृ पि म । स्पन स्य र स्क र । धी र । गृ ध्र । शशि चि मा ना दी हास्स्य ह । सो त्रो यो नः
गृ के । सो यं चा मी मौ । स मु द्र । आ वि घे । वो धि चि स ल कृ पि वा ति म्रा स्त नु । वर्ध च ग व प्र । त्र्या का
त्र्य सो जे जा ग त्र व जा वि प्र कु प्र च्चु स व रु र स म द्रो गु भ र भे ल शु कृ शु हा नो स प्र का व न्त्रा मा लो

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ताऊतविंशतिः निपातनात् गुणाभावः ऊर्णोनायकाः इंदतिरिंद्रः अंगेर्नलोपः
ग्रवज्रोस्त्री ईत्यकेयवो उत्वपूर्वधा ऊर्ध्वं विप्रः कुल्मिचुम्बो नेलोपः कुञ्चमरापं
चुमुवदुर्मविलेखनेरिफलोपः गुणाः चुरः लुरक्षेदनेरलोपो गुणाभावश्च लुरः
मंदेर्नलोपः मद्रः ऊच्च सेमवाचेचस्वरागः उग्रः त्रिभीभयेमेंदीपदोलः मेलोज लतमरादः
श्वः शुचेः चास्यकाः शुक्रः पदेलः शुल्कः गुडवृद्धिः गोरोरुणः सितेपीते वनसेभत्तौ वनी
विभागीरुणोगुणाभावः हुमेवेचवाहिणि मामाने मालः समिकस उकनू कसगतौ
समस्यकस्ततिपलायते तनागस्मादिति सेकस्तु को पुर्जनः अस्थिरस्थ पचिनचुरोः
कायानुमोचपचेकाः पाकुकाः स्तपकाः तकुनेम नेमुधाः मिद्युकाकनूभीरुकाः कु
गुः शालि संज्ञा आमपूर्वस्वाचि रजकः दृतद्रकाः चरकः चववभदालो चपकाः नमे
रेखः लोबारुममकोविलासीलमकाः जनातेदेच जनुकाः त्यागीकात्यश्च धोपमचधमकाः
कर्मकारः फलोवधश्चवधकाः बकुलमन्यत्रापि जरुविस्मापनेजरुकाः कुतकः कुबेरः
दिश्यो पीवाकृबकः कार्णकाः उदकचोत्रपचार्थे वृश्चिच्छेदो किकनू वृश्चिकः कृषिकाः
पुलिकाः पणिभ्रमरी आकर्षिकाः चृदानेपिजीवी सुबदीर्घश्च वृषकः गोदुः
मेः नपोसामाच चावृर्धः सीमिकः वृत्ताभेदः प्रियकनू कपिकः क्रोनाः न्याडिः पतिः
पनिपतिधानिभ्यः पापतिकः आपतिकः इंधनीलः किमारनश्च आपतिकः नृपेनः देवोः
यमश्च आखनिको मूषकः वराहश्च नृपात्यात् नृविभ इतिच नृपेनः तीनः हरिणः
विनोधयुः धनेः किञ्च वृजिनं तज रजत च वीभाव बाधनार्थं जिन वकुलमन्यत्रापि काहि
नमलिन नलिनं कुटिनं इनः यन्पवि दिन दिव सो पिदिनं दुदधि अपि तनतं जविनादि
दिनः पचिसंपदादि आगनेः किदिशाड रितिश्चन्यं चेतिन द्योक्तेश्च विविन मुडिन न
लिपुलिमच्छो ना लिनं विमले सो कष्टे पिनलिनं तेपु पुलिनं तावेरस्तो गौतम
दिया ओषधिः गुर्विणी आभि ... न ... च चादिनेन मालिने मौलिनश्च

य ... दिनं ... तिजन्यौ ...

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वस्त्रीति प्रकृति प्रायमिहति

त्वं । कि [illegible] चि प्रच्छि [illegible] स्तु [illegible] त्वां । दीर्घः संवत्सरः [illegible] च वाक [illegible] दश्रीः [illegible] तपसो [illegible] मादि
कामि ति [illegible] नो पकरणो [illegible] कट [illegible] ; काम स्तवी [illegible] का [illegible] स र [illegible] पि [illegible]
ज वने स्त्रियम् [illegible] ने [illegible] रप [illegible] ; [illegible] व जे ; [illegible] पदां [illegible] प्रजे ; कि [illegible]
स्त ; पदं [illegible] ज्ञो [illegible] व ; [illegible] ; [illegible] व ; [illegible] कार
[illegible] ; [illegible] चव [illegible] समासे [illegible] ; [illegible] सन [illegible] ; [illegible]
प्रत्यय ; [illegible] दिश्या [illegible] ; [illegible] मन्नेव [illegible] कौ
ति [illegible] नियमार्था मिदम् [illegible] दि [illegible] त्यर्यां [illegible] रा:
राच ; [illegible] ल्लीव [illegible] किरण [illegible] भेदयो ; [illegible] भा [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] किता ब्लोप:
[illegible] गगनं [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

वा कुल कातृ य नं [illegible] पौ ४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

इति [illegible] पर्कोर:

159

श्रन्तरमां धूम्रसाना ॥ वंयथा ॥ जरसा नात्पुरुष ॥ कं त्रिमधिमदि सादिभ्य ॥ किंतु कं जसातो
~~मासी~~ मेचे ॥ वृध साने ॥ पुरुष ॥ मदसा ॥ लोमितिः जीवश्च सोरसा नोयन्ता ॥ मयूरस्य ग
तैगुण ॥ [illegible] स्पर्धं साने ॥ मिति ॥ समध्यानचु स्तुवं ॥ सम्भोनो भागमी युधि बुधि टन्दा ॥
२ किंच प्रधाने ॥ प्रधाने ॥ दृश्यानो लोकपाल ॥ [illegible] ॥ सनो लुकू छलोपश्च जुकुराणां ॥ चंद्र
के मा ॥ खिनेदंश्च त्रिचिदान ॥ पुण्यकर्मा स्तनु टचौ कुं हिद्रदादिभ्य ॥ सेनां [illegible] चातिटे शुसो
दिभ्य ॥ दादादिभ्यश्च क्रमा सनु स्तचौ ल ॥ जो चाति टे त्रू ला लो ना [illegible] ला नेश्रु ला ॥ दा
१५९ दि ॥ सो त्रो धातु ॥ पुकाली कण्ठो भद्राणौ ॥ पि ॥ अनुबाते नू वृक्षे चद्वा दान सि ति म चानु
159 ईदाण यावेद [illegible] दृढ ते भूति [illegible] दा [illegible] कृपो [illegible] वै रूपा या मवि
श्रूयते पकुल मन्य चापि समनु मेना दून दूना [illegible] जामा र
मारवि [illegible] नप नत्य ने नु न [illegible] [illegible] ने [illegible]
वि [illegible] हो ना यो ना भाजते जे लोप ॥ भा ना [illegible] माति [illegible] मा [illegible] मा [illegible] या
न लोप ॥ माना [illegible] ने ना कार स्य त्वं विना [illegible] च ॥ [illegible] गुण भावश्च [illegible] ना [illegible]
नू चसा यते वृद्धिश्च पाता भायो [illegible] व [illegible] या नर ॥ [illegible] ॥ परस्पर नमि [illegible] दे ॥
नन्यति ननन्ता [illegible] वृद्धि नो नुवर्तते [illegible] के नु [illegible] तुल्य [illegible] नेन [illegible] नो व
[illegible] ॥ दिवे [illegible] ॥ देवा दिवः [illegible] ॥ नपने [illegible] नोन नू नन ॥ सर्व्व [illegible] नामि म
[illegible] सर्व्वेषां सानाधि ॥ सर्व्वेषु रो सर्व्वेषु [illegible] ॥ [illegible]
[illegible] चूर्ण [illegible] ॥ [illegible] नि प्रत्यये ॥ [illegible] रते [illegible] ॥ समर्णि [illegible]
[illegible] मति ॥ [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] बाकुलकां [illegible] जनि ॥ आदि [illegible] ॥ सन ॥ [illegible]
[illegible] दाणि [illegible] वी नश्च [illegible] दे [illegible] ॥ [illegible] ॥ [illegible] निरा [illegible] ॥ [illegible]

श्रवति ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वर्तनि ; गोवर्धनस्तु चकारान्मुद्गवल्लानि दिस्याहु दिधे ; किच दि पाणिनायुधं अर्चि
अचि कुस विछादि छदि म मनि ; अर्चि ; ज्वाला दुदनौ [illegible] ज न अर्चे यं ; जूो
चिदीधि दिवि ; सनि ; कुस्मानि निकुस्य ; छदि ; पल छर्दि वं [illegible] व्यापि ; दुदनो वि
छयेमी सारमूल वानु चूडोनेलो वक्ष्य चर्फि [illegible] कुशाश्च [illegible] सो ; घुनेरि सि नादे [illegible]
ज ; ज्योनि ; वसो रुचे ; सञ्ज्ञायां किसुकोचि ये त्रू ; भुव ; कित्रु भुवि ; समदं ; सकोधस्प स
धि रनु द्वान विद्र नेम्युक [illegible] पाचि ; चद्रु ; समुपूयो ; जनेका सि ; जनु जेन नं [illegible] नेधेड्ड
दस्सिमधु ; आनिपूर्व विवजि नंनि [illegible] पविनन पि भ्योनिरू अहः ; पकुत्रं ; चि ; वपुर्थं जु ; ननु ;
ननुषीनन्नू ; बिपनु मन्त्रि याधनं चंचू विश्वज्ञो चिनि गुणा ; कि कारिष्य ; निसौ नस्य उदन स्य
वास्तुपं नपु ; सूर्यो गिरि पुत्र [illegible] पचे निश्च आयु ; आयु जी चदो ; फिष्य वद्ध ; मुदे ; किञ्च
मुकुर [illegible] वकुल मन्यनापि [illegible] वद्र ; पारिचद्रु ; कुगम्य चू त्वनि भ्यं ; [illegible] कर्वनो व्या
घरदासो ; गवेरोकं कार्यी पूर्णवर्मीनात्रि ; वर्णम ; प्राकृत ; जनं ; चार्चि न ; नो सदे ; निब धर स्तु
जंबाल ; निबधर्णी नात्रि ; मन्नु गादि बादि नोयः ; पाद ; छि त्वारछ त्वचधी वरुपी वरमी वर्ची
कनीवकृती वरग वरक [illegible] मयधरा ; एकादत्र [illegible] रच्चू वज्र यांना ; नि पात्यं ने ; घीदिर
छिदय तनोचो रम का गोजादेरा ; घिदे गुणा भावक्ष्य छित्वम ; धूर्ति ; [illegible] त्वरो गरु कुंजयो ; धीव
र ; केवर्न ; पीवर ; स्थूल ; मी हसे दिसकं ; चिनोन दीर्घश्च चीवर ; भिक्षुक प्रावरण नीव
रोजाति विशेष ; नीवर ; परिव्राट् गादन कुस्यात्वग दुर्म कारेवधो दो कवर व्यान नय
मे देकार ; नयघ सोन्वप ; पदे ; समवे [illegible] के गुमा [illegible] मुजितिदौ उ ; बाविभ्यो नक दुतं ; टु
चेन्वचे पन्यो सिन ; कारो ; त्रिकोंठ नंदीन ; उन्न [illegible] जनं ; केन माना वेनो निपात्ये तेन्यो
यनेः के न ; मीने ; कृत [illegible] वो कृ सा [illegible] वधी [illegible] ; बुधा ; धा पन स्य ज्वनिम्पान ;

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

सुरभा ... सि ... कोष ... न्द

आदेशउपदेशः शिति आ... गुल:

धा ना भ पृ य वे त्रि य: पर्णा पु न्नाग पर्णा: किंशुका: वृक्षो मूल्ये वेतने च राजे वौ वेन: आम्र
आदित्यो वाकुल कानु श्रीपर्णा: श्रीपर्णी वंगु: लक्षी दचूलदो: चराधि एप नानू ना: स्या
त्र स्था ग ग म श्री चान्दु डि नवे के लदाणं ललमगा ना किं विले च ल दाणो लदम गाथु राम
2 आनालदाणं ह्रयोबायां सारस्य चलदाणा वने दिङ्को पधाया: को नातदा सिवेव्रद
कोचु दीवो चा हणसामघ्यान्न गुणा: स्तन: आदित्य: वाकुल कानू केवलीन: ऊर्द गां म
सिरस स्वर्णनेति गुल:
णगाचा प णा गुणा: स्पोलं: कवु ज्वलि: द्रवन्यानि: स्वपि मा निनू कार्णा: वर्णा: जगा: वेदेच
11 शुद्धे वसे ना द्रोणा: पक्लो नी चैग: ति: प्रक्लमोदन: स्वपा: निद्राप्रेट दृष्टो पेना: सिंधुन
दीपे नामप्रविश्रुवि दशिमा: किन्नेन्द्रलाशुला: स्याद्यौ वा नि:श्व रस्ते दुव्वा दजो दी दि श्रु
सुनावपस्थान मूरमेलाच रस्य य नीलि सर्व दास्ना सा नास्थू णा वीणा सु न्ना गंधद्र
वो सास्या गो ग ल कवलं: सूणा न फ सं मं: वीणाव ल्लकी गा दी मा मिस्तुचू गेस्तुमो
यना: पेस्तु: दाना कृपश्रु मा कस्ती: कुरते: प्रदाणम विडा नि जेदी चेश्रु नी द्वा: शिवेदू
वो पधाया: श्रुदणं य जि अनि म णा ति श्रु न्धि दसिजा ति मो यु चू यज्यु रू ड धचु: मन्यु: दे
न्ते कुलो कृ वि शु स्युनि: दस्युस्त स्वाः रः जन्यु: घ्यामीरी मजि मूजाला चु कु न्यु वौ मुज्यु मा
जनमेन्तु: सन्नै स्यु: हरस्यु: नदी अ बू मि तिपा ठा न म स्रयूं: का नी वि वि भा: प: पा
ति स्था म सा दम्मा न मिलि ति पा पं त घो गास्या पं: ने पं: पुरोहि ता: वाकुल का कणा मा
वे नी पो वृ दा वि नु व: वेष्या पा नीय चवु व: किश्व चुपो न कं ल वो दीवे श्रु ह्रीप: ह
ने ह्व य: सेप्र मां ति स्व या कि नू स्त प: वाकुलका दु नो श्रूपं कुयु मा च कुर्वति मं दू को
गा सि न कु प: यु व नि वध्न ति ज्या सि न्य श्रु कि ति उ त्वो य हु ल भे: त्वष्ट पि ल्प नु ष्ठ वा
ष्प ह स प प द न ल्या: स दै न प प श्र न्दी या ना: पुनर्ने का रू स ब त्वं स्वष्ट: कोध व ला का

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वच न्कै विं पु वा मि नो; म्मा न कः त्री ह्मि राजां शुम्भा न को न गा रः म या तु कः ता जा न
कः म्मा ए को लू धू सि ह्व धा (घं वा त्र चो) म्मा; ल वा ए कं दा ते प वा ए को वा नः सि वा
साकः शे षा पृ षो द रा दि त्वा त्व द्व प लो पा लिं ग का म ना सि का म ले धा ए को दी ना ह्मी ता;
न्नु कं द वि हो मि न ; उष द द्व ष स्य ल ; मु कं प्र न्यो य श्च ह ल्लु कं ज्व ल दं गा न इ णो गु वि;
दर्विः; जु हो ते मि ति; हो मी क्रियें; उकं र श्च लो वा क्री कः; क्रो कः; ल ज्जा वा नु हा सि मे गि ता
वा नि द मि लू पृ धू विं भ ल न नं स्या नं ति नु त्रे जि मे प र ल्ले; म ज्जे; गा र्ज; प र्जे; क र्बुरं वा लं;
मं त; द म्; लो न; स्या र स्वो चि ह यो; चो जो वा ल व ह्रि त्र यो; धू नं वा दु ल म्मु नु से दी प श्च
न्नु ह्लो पा प धू लि जं गु च न ज्या प द्द च ना पि जः; न नि मृ ज्या पि च्छा ज ज न्म न मं जि घ सि म्य;
मा; म न्नो घूं न सि तं द्व न नि भ्यं दी श्च घू न; ना न; जे मं र चो दा न; ज्ञी मू न; लो पू प लि तो लु
वा ते; कः; न स्य मु दं धा तो गु ए; लो पू पा लि न ह्लु यो मि ज न न्न हि न यो नो वा सौ भ यो ह नि स्पे
मा वा मो हि नो मृ ग म न्स यो; लो हि नं म ज्जो पि त्तु; कि च्छा पि हि तं मां स श्रु त्ति स्य हि र हि म्मा
मो वा म्मो पू वं शु द ह्वा म्यो ग रु हू गु श्च श्री र्कु ग पा प्य; गु हू पा म्यो ग रु हू त्वा नो पि पे वा प्य;
प्य; भु व त्सो नो भि नं न पु ज्ञा मि त्र द्व व यो ह पि वा प्य; वृ न ण प पं व रा प स्व व; कु ली प म्ङ्कु द र्शि तु पे
द धी नो हि त्व मि नं पु न; मि त्र द्व व यो ह पि वा प्य; म्नु स्य यो श्च नू र प पं र म प जे नी नि द्व ग ण मा जि प ज
प्य गु रु द भो वा म ज म प्प जि मो व हि; व दे रा न्प प्र रो त्व त्स्यो गि वा जि नो ह्यो मि न
न; रु षु ने च न ने ष स्य जं; प जे न्य; गा क म धे यो; नाप त्र मो यु प व न ते न नु क र ग ह
हि य जि व ति प ति भ्यो ग नु ज म न त्र भा ज न न न त्र य ज त्र; ह्रि नु व शा चा मे न चो म नु सविदः
ग दे श्च कं; क ह त्र ह ल यो हे क न्वा म र ग ण ला ल त्र बु न; यति पा वि प च्छा मि ति न मि न नि
के न नु सु वि दन्त कु ह व क कु ले नु म्ह कं न न्नै लो गा ते म मु द्व ती य जि
के व भ्यो न चु व नु म्पो न चु स्या नु म र ज; म म न्तो मृ च्यु; दू नि; सो म स्त्रे य यो; य ज न त्रं त्वि क
दे पि न्यो न चु; पच मो ह्व जि ति ल म न्नो गो ग; न म न न ल्ल र्प्पा प र; न म न प वि न ल जी लो प्रो दा पि
नु जि म्मा पि मू रु पे नो मृ गो वि दृ श्च न ज न न व ल नि; स्व ल ने; स लो च; ता न चे य ज न्प चं न म्से

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मृणि कामि नमि चुमि देवि वासिभ्यः ॥ चित्तू वकगोर्दः ॥ चिन्तस्यात्तन्त्रं
वानूजर्जरमजर्जरदयः ॥ मृणि कामि नमि चुमि ... ॥ कुर्वः ॥ करनू जारः ॥ पचिर्भेदः ॥ अति
कपा कमठः ॥ कामुकः ॥ चमरः ॥ चमरः ॥ देवरः ॥ वासरः ॥ कुचः ॥ कडच कडारः ॥ शृङ्गारभृङ्गारौ च
मदि मन्दिभ्यो वानू अङ्गारः ॥ मन्दारः ॥ वराहः ॥ मजारः ॥ गडः ॥ कडच कडोरः ॥ शृङ्गारभृङ्गारौ ॥ गानकाः लुका कंजिमृजिभ्यां चित्
भृङ्गाः मारनू नमू गवजु स्वच्छ शृङ्गौ मोरसा भृङ्गारः ॥ वानवा लुका कंजि मृजिभ्यां चित्तू
शृङ्गा मारनू नमू ग रुजु स्वच्छ शृङ्गौ ॥ किदु श्चो पयायाः ॥ चिदि त्यनु वृत्तेर्न तो जातः ॥ कुमा
कानिः सौवः ॥ कजात्नो मयूरः ॥ मार्जारः ॥ कमठः ॥ किदु श्चो पयायाः ॥ चिदि त्यनुवृत्तेर्न तो जातः ॥ कुमा
रः ॥ वनाराद्यश्च नवारः ॥ कासारः ॥ सहारः ॥ आम्रभेदः ॥ दीडोनहु दीनारः ॥ सुवर्णाभरणे स
नैमपः ॥ पुंके सर्षपः ॥ शजि कुटि दालि कोचिवाजिभ्यः ॥ कपनू उडुपो वर्तिः स्वे यो ॥ कुटपो
मानभाण्डे दलपः ॥ पकन्यां कचपं क्ताकपत्रे वज्रपे वातृ ॥ वातोः ॥ प्रसार णीच उणपं कपः ॥
वा ऋवर्णाण्णस्य स्वरे भेदः ॥ विटप विष्टपु विष्टि पो तपा ॥ चो त्या मो भी कपे त्वस्यपानाः ॥ वि
रुकाच्च विटपः ॥ विष्टने दाचे ॥ पः ॥ पन्यपस्पासु हन त्वं वचार्थे पूपभुवनं विज्ञाने ॥ उत्पद्याद्दे
रिचाविशि पंमदिन वलने ॥ संप्रसारणं चाडलपं कोमलं मणि वृन्ने ॥ ति कनू वर्तिका कु
ति मि दिलति भ्यः ॥ किनू कुटिकामिनि कोभिन्नि ॥ लजि कामोधा इत्यादि भ्यां तकनू इत्यवा
अपूकाहाराः ॥ नक्तन्नाम्ना ॥ तुनो ॥ एतत्तुरो वासराः ॥ सएव पनसः ॥ वीपाजि भ्यां तननू वीनाप्यादो
वेतनपत्तनं हृदन्नि भ्यां मः ॥ दर्भः ॥ दल्भः ॥ स्यादृबिचक्रयो ॥ अति गृभ्यां अभ्रं गर्भः ॥ इताः ॥
किमु दम्भः ॥ अतिसजिभ्यां किप नताभ्यिसक्थिय हुबिकुड्मि श्रुबिभ्यः ॥ किसः ॥ कुदिर्वर्तिः ॥ कुदि ॥
श्रुहि वानः स्वपूर्विनु गाची मः ॥ कसु इदु ॥ अविजृम्भरजत्रि भ्यां ईः ॥ अवी नार्या रजस्वला नरी
नौः ॥ तरीमः ॥ तंत्री वीणादेर्गुणः ॥ यावो ॥ केड्व च ययो मध्ये ॥ यवी ॥ स्यात्सोमदैवयोः ॥ लक्ष्मीः
मृट च लक्ष्मीः ॥ लक्ष्मणा ॥ कोनलाय ॥ पादः ॥ कानघमी ॥ वानजाविदे उपपदे माया नोरी वनस्पतिः स
वर्कि नु कान पमी ॥ अश्य श्मपुस्यो ॥ अनन्या त्रिवन्धं जाति भघत्यडि ॥ कुडु वृत्ति भ्यां को
त्रिवृयतजं ति चन्द्र मुष्टं चु इष्ट व इत्सम स्पनं दुपितं उल्लसांसा नुकः ॥ वो दक्षाभ्यां क्रमान्नपुः ॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

आदेशः

[illegible] पचनं [illegible] यं निपात्यते [illegible]
[illegible] पुमान् [illegible] कोर्वे [illegible] अपूर्व [illegible] वाटि वटि [illegible] इत्यनुकारी
[illegible] चरी [illegible] कल वाटी [illegible] चंदन [illegible]
[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नोपो मो र्वलि: २

भा: किन् नीविं: वभ्रु: नीविं: ह्रिंस्त्र: लाविंरुद्धायु: जागृविर्न्दप: दिवो द्युदीर्घश्चाभ्या मस्यादि
दिवि: ~~मेसलजो गृभ्या~~ हिरंमो ता यो: कवि द्यु क्षि च्छ विस्था वि कि की दिवि कावि लं नु वाय
प्रव्याय यू चि वं रा ह: श्चास्यो हृ स्व त्वे श्चा वि दूर्णाः स्यु वि लं नु वाय: दीव्यते: किकी दूर्वी
मु कि की दिवि: चा ष: वा कुल का नु कु स्व दो र्घ यो विं निमय: चा बेण कि: कि दीवि ना पा
मैन्सितिः पतिः पा कोर्यति नू शकुनू मम नेमातिः म्रमनिः कालः वा दि वस्या तिभ्या खि नूव
दृशिः पवनः वमति गृह्यामिन्यो: मगतिः क्रोंधः मंचो: कोवा जं कतिः मंचति वाजः
हृमिनिः कच हृने रजिः स्याद् ह्रा देमु श्च धाम्नो: हंति: दुमितम नया मंदृति दीन प्रादेमृ
नं निर्व पन्न मव वजे नम हृतिः मम मेनिनू ममजिः कालकामयो: स्कंड: क्रिः स्थडिः मादि
नृादि भूभू भिभ्य: किनू मद्रिः मद्रिः मर्कम नु भूरिव्र चुरं ~~भुभि प्रचुरं~~ भुभि प्रेप्सा वड: काद
यश्च श्चिनं ना ति पानंवते वंक्रि वाघ मेद: गृह दाह पार्श्वा स्थि चव भिः चो त्रं मंश्चि रविश्व
चंमयो धा: संवि: सौत्रो धानु: नंजि मोफं वाकुल का नु मोः भेक्तिः माम्रादिभ्या विपू मातिः मुत्रिः कु
जम: संदेश्वि निश्च चात्रिपू मुत्री मात्रि सौ मत्रि ना: मात्रिः मत्री मत्रयः पनेरचिनू पनति:
प्रहृी मकालि भ्या मीचिः मरीचिः कणीचि: पन्ह वोति नादश्च स्वयते श्वितू कुवयी चिव्या
यो वे श्रोडि च वीचि स्नमगः नश्म मा से: मवीनि नेरू कमेदः मदति भ्या मूबन मव:
सर्ये: स्तनूबो कदस: पुरः कुषनू पुरमजे गमने पुरुष: मन्येषा मवीति दीर्घः पुरुषः
लि नदि कालि भ्या रुबेचू पुरुषः नरुषः कलषं पीये रुषनू पीयरुति सौत्रो धानु: पीयूष
कुनदि कालिभ्य रुबेचू पुरुषं: नरुषः कलुषं पीये रुषनू मंजूषा गंडूष: गंडूषः मनैनरुः मु
वाकुले कानु णोचि चे: यूबो भिनवपयः महोनु भ्व मंजूषा गंडूषा गंडूष: मनैरुः मु
रुः शत्रुः मरू रूमरव: कुटा किंश्च कुटनं हंस्य गृहं किंत्व प्रयोजने: चिन्त्यः गुगवादिभ्यः
ठन्ना कुकलो हिं यां काकि गन्स्य: कंकटः मेन्नादि: देवटः विल्वीकमर टुत्पादि कोकादि
कादिकेहिभ्यो वचे करबं ब्यामिश्रं कटि कदि ... यो धानू: कदंबो वृक्षभेद: कडवो त्रमाग:

गुणा भाव: प्रयोजनं तु गाड्. कुलादिभ्यो जिग् कि: दित्वाने नैव सिद्ध रः रू

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

खर्जूरादिभजरः पिण्डादिभक्षलक्षु चमौ कुविल्यतो

कण्ठोवादित्रे कदेर्गाण्यद्विणि कादंबः कलहंसः कलिकद्रोहर्मः कलमः कर्दमः कु-
णिपुत्यो किंपच्नु कुणोनुवो चकमणीयोः कुणिदः शायदः पुलिदो जातिविशेषः कुणप-
वौवच कुपिदकुविंदो तंतुवाये तोवजे चपिनु निवंगप्रिप्रगालिंगनकं उपनेविं-
नु उदद्रूषिसमुद्रः समेतीर्थे सारथिः खर्जिपिजादिभ्यः कल्लोलश्चोस्वजोडः कपोतः बहुम
शुकमासचिजेषांक कुप्रवर्तिः लगेवृश्चिकेश्च लांगूलं कस्तूलं कुवश्च दुंदुशेषश्च कुचीतिस्त्रि-
ले धनिकासमीरणः समीचः समुद्रः समोचीहरिणी सिवेष्टेरूच स्वचो दर्भो कुशः कीचा
श्रमेवंनमूवोनुसूते उत्पादयश्च लोनेमानितिपात्यते उच्चसस्वकायोः च स्थलत्वंगुणा
भावश्च उल्वगर्भाशयः शुल्वमाम्रविवसलौमसजखकोः निष्ठुहेरत्यशृंगवकएनेस्ता
ला दिनाश्च तबोगुहूतल्लणादिनाः लवकः पुष्यः गुहः मुणश्चिभ्यां ददनो नृणादो जंबालशुष्यौ
शुष्कः मद्धोदयश्च मुवनीयद्वः कौतेर्तुमकुद्मलिमलिनतिभ्यः कायमूवल्लयंमलयः
ननयः वृणोः गुग्गुकौ च वृषयः आश्रयः दयः मिपीभ्यां हः मेकः चेकः सूर्यः बाकलका
यिवनेगर्वि संवत्सरवपुः प्राहः पेरुर्वीसीदिनुप्रणीः जम्बूदयश्च जम्बुजंतुरणी अमृग
शृणी हंसः निभ्यान्नुरुहंसोगमेदः कृशानयनीतिशुद्धः वज्रादौपातोऽजस्त्वं जनिदाचु
स्त्वमदिवेमिनमिभ्यः डावनं सनूतणाज्ञिनतांकस्पट्ठंचः ... जानेवोमानपिन
नोदाचः दानाश्चोतः गंजाः अण्डजः हीनायुपश्च स्त्रणिरकुनाः सुदंः स्वयो नायश्च वृत्तः
आद्येकं मूलकंच मत्स्यः षंढः (कृतदारादि) त्वाहिलोवा नमतीतिनटः कौलूषः विभर्ति
भरटः कलालोभृतनकेश्च मन्येभ्योपि दृश्यन्ते चेतत्वमम्रतंभकुः कुतेहभोमेदेनाः कुसुम
कुसुमं कुसीदं कृतिनोजनपदः सानासिवणोसिवणोहितंडलंकुकुचपाले त्वला पल्लव
पिलत्वं शल्याः सनोनेरत्रिः ऊत्यये उपधा वृद्धिः लानसितिहिरण्पवृ मोनुकः परोसिजल

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

रूपाणि। सिर्जं लगुरुं। मंडिः अग्राघाते। जडुलाः। अकिलदारो। अस्माचुरं कुमः। चषेवालः। चषालो
यूपकटकः। इत्वलः। देवप्रभेदः। पल्वलः त्रिविष्टपा अरकारस्य दुकारः। पिल्पं। पुल्वेर्यः। पुल्व
वापुंसि पुंकुकेनी। सूर्पकविभ्यः। क्लः। मूलं। शलः। भियंबदेग्लोरसः। वाकुल्लकादमेः। पु
ल्लः। मार्छा मस्ति भ्योयः। मायाछायासस्य। वाकुलकान्सुनोतेः। सव्यं। दधिणः। कामयोः। जनै
र्थकुयेविभाषा। जन्यं। युद्धं। जायाभार्या। अध्या। दयश्च। यंगतानिः। वाजं। सन्ते कुंतेयंकुमडागु
मः। उपधालोपश्च। ... प्रजापतिः। कमीदीप्तो कन्या। वपाचो देकांवंध्या स्नामदिपद्यर्ति
१६५ पृश्विकिंभ्यो वनिकु स्नावा। राशुकः। मद्वाकुवः। पद्धार्घयाः। अर्वान् तुरगगर्दभयोः। पर्वग्रंथिः
प्रेत्वावश्च। ... कृञ्जी अंगुलिः। तूडूकुलिकहिजिदेरधूभ्यः। कनिपुन्नीवा
जगरः। कुश्वास्तृगालः। हृद्भावृचः। जित्वाजयीदित्वा। वायुः। सत्वा प्रजापतिः। धूत्वा वि...
प्यो। संप्रसारणं च। धीवा कर्मकरः। पीवा स्थूलः। अदेर्धच अध्वा। प्रईरशदो स्तुदृव पेत्वा
त्वा। सागरः। पेत्वी। ... त्वरी। चनदी। सर्वधातुभ्य इन्। पचिरग्निः। तडिः। तुडिः। नुडिः। व
तिः। वचिः। युजिः। देवयुजिः। काशृजनुतिः। काशिः। यतिः। मल्लिः। मल्ली। कोलिः। मसी। पच्छामः
मसिः। वाकुलकाम्नुः। कोटिः। हेलिः। बोधिः। नंदिः। कलिः। हरिबिलि। हृदि वृत्ति विदि छिदि की
र्ति भ्यश्च। हरिः। बिलः। ... विंध्ये मीके। सिंदेहये। रवो। वंद्रे। कीले। लवंगे च। यमेवा। नेच। की
र्तिः। पेचि। वज्रे। नेदि। छेनी। वर्तिः। वेदिः। कुदिः। छेत्ता। कीर्तिः। इगुपधात्कित्। कृषिः। ऋषिः। शुचि
लिपि। वाकुलकाद्वचे। लिविः। मूलनिष्कले। मूलि। मूली। कूर्चिका भ्रमेः। संप्रसारणं च। भृमि
वीजः। वाकुलकाद्रुमिः। क्रमितमिशृनि तिलमा मन इत्। क्रिमिः। संप्रसारणानुवृत्तेः। कृमिर्यवित
मिमनस्प्रभेदः। कृमि मेचकश्चकयोः। लिमिः। समुद्रः। मनेरुंच। मनिः। वर्णो। वालिस्या। छिर। गपि
वलिः। सौत्रः। अस्यवलिरादेशः। करोपहारयोः। पुसि वलिः। करोपगंजेस्त्रियाम्। ...

इगुपधात्कित् कित्वादुपधानस्य लोपः   वलिमद्दुदर

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

यष्टिः स्ववशं वसिवपियजिराजिव्रजिसदिहनिवाशिवादिवारिभ्य इञ् वासिः छेदनवस्तु निः
वापिः वापी याजिर्यष्टा वाजिः राजी आजि वीतालिः सादिः सारथिः निघानिर्दे योनिर्ती
वाशिरग्निः वादिर्विधानवारिर्गजबंधनी जले सुत्तीवे वाकुलकानुधारिः वपि कसकलो
न कीभक्ष नाभिः स्याद्वाति ये पुसि प्राण्ये गन्तुश्चि या पुंसपीति कोचिमु कबोश्च प्रश्च सिका
बिः आमुकुनौ भुगारिः भूगरिका कानउपीचौकाकरुषु कारिः श्रिल्पी जनिघसिभ्यामिणजौ
निजननं घसिर्भक्षणमग्निश्च जन्यानि भ्याव आजिः संग्रामः आतिः पक्षी पदञ्च पदाजिः
पदातिः अविपणिभ्यो फणो यत्नु कोच आभूरुहः वाणिः पुंजपण्यायनेराय त्नुकपाणिक
रः वात्तिः डित्वा विः पक्षी स्त्रियां वीटूत्यपि प्रेफल नेः कूपे पाहिः कूपः नौ व्योटल लोपः पूर्वेस्य
च दीर्घः वेञ डणायलोपश्च नेर्दीर्घः नीविः नीवी वस्त्रग्रन्थो मूलधने च समाने ख्यः सखा
दाशः समानपूर्वे ख्यप दे ख्याडन्यस्मादिणस्यात् नू सच इडिच्च यलोपश्च समानस्ये नुका
शः सद्भुत्यादेश्च समानख्याय तेजनै डिनि सखा आडिः प्रिकृतिभ्यां कृत्वश्च डुरामा
नु सच डिनू आडे कृत्वश्च स्त्रियः पाल्यस्थिकोप्यः सपैवृक्षसुरेप्वपिः अचरः रविः ग ५
विः नरिः कविः जडिः अलिः हनिकषजभ्युषि वसि वनि सनिध्वनिग्रन्थिचलिभ्यश्च इ
निः कषिः हिंसः जाजिः आसिः वासिर्वस्त्र वनि रगितः सनिर्भक्तिर्दानं च धनिः ग्रन्थिः चलिः
पशुः वृत्ते छेद सिवर्तिः मुजेः कि च भुजिः कृगृशृपृकुटिभिदिछिदिभ्यश्च इः किश्च
नु किरिर्वेराहः गिरिर्गोत्राद्रिरोगयोः गिरिका कोणः गिरिकाणाः शिरिः पुलमंः कृलाव॥
पुरिर्नगरराजा नदी च कुटिः कुल्या प्रामीं च भिदिर्वज्रं छिदिः परशुः कुडिकम्पा ने लोपश्च
कुडि दाहे कुडिर्देहः कपिः सर्वधातुभ्यो मनिनु क्रियन्ते कर्म चर्म भस्म जन्म नाम स्थाम
नलं दुःस्म न्लितिकस्यः छद्मसुत्रामा कुंडिदाहे कुडिर्देहः कपिः सर्वधातुभ्यो मनिनु वृतेर्वर्त्म
नकारस्याकारः भास्नि त्वति पाने दाः भला विप्रः प्रजापतिः आख्नि पाकिभ्यां छदनिः

इत्युणादिवृत्तौ द्वितीयः पादः २

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

१६०

[illegible] हृदयस्य [illegible] मति [illegible]
माकायु: [illegible] [illegible]
मृत्यु: [illegible] सर्वत्र छंदसि भाषायां च [illegible]
नामन्वामनु [illegible]
[illegible] दीर्घ: [illegible]
[illegible] सर्वत्र छंदसि भाषायां च [illegible]
[illegible] नामन्वामनु [illegible]
१६६ [illegible] दीर्घ: [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ङ एवमादि भ्वादुत्रः त्रोत्रं प्रकरणं वृत्तु वतुत्रे प्रावरणं अमेर्दिविं वनि चिमू अमित्रः श्रुत्रु आ
लिमि णि कषिभ्यां संपूर्वो दिणः। निपूर्वो क्के षेष्यु स्यान् स्वरादित्वा दव्ययत्वं समया
निकषा चित्तेकषाः वाकुलकादगुणः चिकुर्णां मस्त्रुणां त्रियं स्तवेः स्मनु स्तदम पा
ते ई स्तनु पुमानू रुचि भुजिभ्यां किष्यनू रुचिष्यमिष्ट भुजिभ्यां किष्यनू रुचिष्यमित्वं भु
जिष्णो दासः। वसेल्लिः वल्लि नीभ रघो हरणो। वलयः स्युर्द च्रुः स्रोत्रे नाकुल काक्षा स म्हालिः
गजदण्डः विध्या व्या मंगा म स्य नी त्य गल्लिः ध्रुकं धादिः सावसेः स्तु लि स्वमादित्वा दव्ययात्व
वौजसे: वित्तल्लिः पदिप्रचिभ्यां नित्तु पनिः प्रचिनिः निस्तु चे ष्यः तनो दीनां मि नी च द्रणा
ते हें स्व श्र हनिः कृत्त कुचिभ्य कीत्तनुः किरीटं नित्रि मीनानि से वेष्टुनं कृपीटं कुटिलां बाहिःगोरु
त्रिवचि कुचि कुविभ्यः किनच् रुचिनु मिष्टु उचि नं कुचितं नपरि मित्तं कुटि नं कुटिल्ल कुटि गोवि
भ्यां कमलनू कुट मल कुष्मलं कुवेलस्य कुलाल पाप सर्वधातुभ्यः स्तनु चेलं। स ऋ: पय:
सर्दः स्वेस्त एध रेपोविवर्धं अ मुदेवि नेषु च देवने लस्तोयतूः उजे वेलेवलोपश्च ओजः। श्रेः स
प्र सा राणा च तूलं। तूनसी नलपर्या योनं अयतेः स्वांग तु कः। कि मच श्रयतेः श्रिं सादेः
असनू किंच श्रीनूः श्री रसी अनेः स्त्र्च उगं व्याधो सु दूच अजूंगृद्धवाधि। उदके नुद्व्यगते
रस्तुन्स्यानू मस्य चनुदू अणोः अणो सी श्रीणां आगानि एनः। रिचोणिनेनि च चान्यत्र त्यमेस्यनु
चत्रोः ह वित्वा कुनम्वो॥ रे कुणः स्तु वर्णो चाय ते मत्ने कृश्च वलोभ्जकं वृङः धोङः भ्यां स्तुप स्वांगयोः
त्रुद्धि युदूचवं योस्तुपदुधो गुस्यू स्तुरीभ्यांनु रुच स्रोजः। रेतः। पानेर्वले जुहु पाजः। पाजसीउद
स्तोतः के युद्धच पायुः। अन्ते च पापायो भक्कं अदेर्नुम्धौ च अधेर्भूजेका च्रो स्तुन्नु माग मोधा देलाश्च
अन्यो नं स्कंधेच स्वांगे स्कंधः। स्कंदसी आपः। कर्मीक्याया क्षर्चो त्रुणं अपां। अपां वाकुल
काद्यानः। आप सी स्तुपेज व अंगो स्तुपं उदके नुम्भौ च आंभः। नदि दिविभश्च नभ। हणागा
गत्र पराधेच आगः पापापरा धोः। पाके भुक्त्वा अद। रमेश्चारण। दिवौ ण्वा रमेते स्तिमिताः॥

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

गो चा त्रि युजि भुजि भ्यः कुश्च एभ्यो स्तुन् कवर्गश्चां तादेतुः गोक्ता, चित्त वृत्ती रयो । योगः पद्मो
योगः समाधिः भगो त्तेजः भूमि रिजि भ्यां किन्तु भुजः रुजः वसे र्णिन् वासो वस्त्रं चं जेन देश्चोक्ते ।
वृ ष्ठ दा पवित्र चिभ्यां स्तु पूच पदार्ती नुस्मृतौ पद्मौ वद्मौ हृदये वाहि काधा कुम्भे ष्ठ दाति वृक्षः
स्तन वृन्तम् तासां चंद्रं धासां पर्वत इति प्राचं वल्मुनलुणादि त्यनुवर्तते नत्तु स्तद्भूते न
कौ वरुणे रूपधावृद्धिः झरयो राजो युगिति युक्तं प्रोक्ता वृहतं वाहसा श्रोता तत् गृणा वलो
मवा ताः विश्वो वित्ता या काजभा गो विदाया, देवो नयः पृथिवी विश्वधाया अधारयनु
पि वी विश्वधायसं धार्मीसं भूमि धाय समित्यादि भूम म्यासि मयाकृ त्रिः सरादि वाठो दधा
१६८ यंत्र मिथुने सिः पूर्ववच्च सर्व उपसर्गो विद्धि ष्टो धातुर्भि युक्त जताः स्तनो वधादो सिः सुरा
र्थः न नि हन्त एहच जने हजने हसौ निधाजो वेधं चावेधाः तेनो धूम्रच नोधा गति कौर
कयोः पूर्व पदात् कृति स्वरस्वा जासिः स्यात् सुन या जातवेदः जति कार को पद्मन्तु कु
दिष्षु स्वरूपद कृति स्वर चे सति मोष स्यानुदात्त चे प्राप्ते तदर्थवादार्थ मिदं चंद्रेमोदि
नु चंद्रो पपदात्मा डो जा सिः स्यात् सच डित्त च द्रमा वयसि धान्ये वयो धान्ये कृता पयसि
च पयोधास्समुद्रो मे पश्चपुरसि च पुरोधाः पुरूरवा पुरुष्टदस्य दीनो गोभि रसि ध्वनि पा
स्यते चंद्रो लकुलं पुरुच नेत्रदाः उक्तः किन्तु उपदमे हन्तासिः सुदा चिर्दमुना श्रमि जा
गते सति इ हत्तु रुष्णसु जाप्नुमाः स्रजे रुच्छ्र्कं दसिः धायेणाय भूमि ज वद्भारसः विदित्तु
नि भ्यां विश्व विश्वभोजः वर्षो कर्णेसिः संप्रसारणं च अश्रुनाः इप्सुर्णादि वचनत्त्वो पादः
गादि भुवो हुमच जाति मग चुचे हुम गोधूम मसे हूरच महूर वध मे वादे जसे हरनु मसे
श्चौ मत्र व्याख्यानं, ष्यः किरुवः स्यरुः मनुष्यः पाते रतिः पातिः स्वामी सम्पातिः वहि माज वा
ते तिन वातिं मादित्ता सौमयो जनेष्ठ जार तिधेनः नृके कोरु लोपश्च रुणा वृजलाः ८
ते नि ना दि भा उत च नृहश्च प्रियते लुष ते नत्य नोमात्राः ने हति तंडुलाः दन्ते व्युत् नो नक्षा
चंदासः सेवक स्य श्रुद्रयो दंष्ट्रा दानुप्रायो ग्रीवाः सिः खनादि पाठा दव्यय त्वं जचो तोदी

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ड्कस्यैय ब्रवय: ड्कस्य ॥२

शेश्च नीचैः। नौमसे: कोदमे। पूर्वपदस्य च दीर्घः। दमे: सम्पूर्वा दमे वा च्येता। स्यात् किन्त्वा
दनुनासिकलोपः। स्तरज उपचूनाः। दया लुश्च पूजो यस्तुके। पुरुष त्रसे। कि: कटु किञ्च त्रस
ते। पुरादेनु। यस्त्र स्पय। कृत्व श्वेयन्तु त्पयः। किं [illegible] स्पकुशागमश्च। त्रिक्षा गार्गे। अतु [illegible]
उगणो मेष। किंसे दीर्घ नीरचौ। किंसी नेव्याघ्रदुष्टयोः। इदि इणा नेरन लो पूर्वपदान्ते लो
पश्च। उदन्त डिनुलने गुच्चो दात्तः। अनुक्लुचरि स्यात् धातो मेदूसचौ दात्तः। मुखे अनेस्तन
गे सः। मुहे: लोमूर्धे मूर्धः। लकलो पश्चनव। चूडो कृत्यश्च। त्रिला माडः कालो मयो वम
मूत्र। कलिगलि भ्राफक्कः स्यान्त कल्पः। पूर्णी मानय को रोग श्च युल्यः। चौदन्ते पि: स्पृन्:
श्च: श्रु नो पृच्च [illegible] श्रु नो पृस्य यो पृ मन्या देनु। पाश्चो स्त्रीकदायो रयः। वर्श्च मायुध श्वनि लि
यने: देनुः श्वनु [illegible] मेलिका चीश्च मुख माश्रय नेदुरिश्च श्रु अश्रव्यादयश्च अस्तुन यन तले
जने श्च न: तलो पश्च जते अचुन स्पृ ते धातु नस्य जतेनं धादेनु। स्यातु अश्व जन्याकिरो
गे गावयवे वेच जघन पश्चा नि मेल। [illegible] काचा। कीवेनतवनेपुर। किंप्रे मूल लो पश्च ले
कारस्य लोपः। कैनु। फले रित जाद [illegible]। वलिने कृमादिभ्य: सरागयो बुनु। कटुकः। कटुको
कटुकः। नरकः। नरको नारको वि चेति। रूपकोनु। सरकागानेको नुकः। कौस्कैच चीकय
ने गाग्नत बिचर्य यश्च। कीचकौ वंशभेदः। पचि मच्यौ रित्श्चोपधायाः। पेचकः। मेचकः। जने
जठरमु। वसि मनि भ्रा त्रिरो वठरः। मूर्खः। मठरो मुनि कौ इयो। विदादित्वान्नी ठरः। गर्गादिवा
माठर्यः। अर्जे हणा ने रलेचो पूर्वपदात्तलो पश्च। उर्दरः। श्रुरश्च सो कृ दारादयश्च कुदरः। जा
रोलः। मूलः बिलसन्न सरद्धुसर्पः हनेबुन [illegible] घनयोर्धे त्वं च ले घन नो मारकः। प्रा मे गा मे दामे
भालनुरु जिश्च कान्तु। पर्णागानु: पणिकः। तानुमर्षकः। लयेने: कल्यानुमति स्पृनुकन्य स्त्रान्त्ययः।
किरेः पृ कृनः। पासः। कर्पासः। बिल्वादित्वानु कार्पासः। जने लश्च। जनेः ए लीयो निश्चक
लोने डे: कुणा दधाने यनु नट चधान्य जीयते: क्रिनुरश्चीवः। त्रिविः। स्यानु कालवदि णो वाहल
कोद्राल चेति दीर्घोत मन्नाने यलो पोमश्चा पनुटू: चाल:। आल च्रन्त्यय:। स्यान्ने नस्य गार्वेनुरा

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

मः धातोर्यलोपः मश्ठा त्तस्य मसाय तालो विषये अजेः कीकन् अजी ता इंक्रो धूमध्वांत
नौ मेई ऊः तन्नच्छ तिजऊ पुरि तौवेछ् यमंकपृ घुक पा कावय ह्नि अधुवृजौ गैजा
पुन् मकारश्चांतादेकूं यभकं यषेः कुकन् सपत्र साकुण्ड चपृ धुपाः पिवाते कनू पाकं
ऊ यव धाव सायमा गे रेकाः कसिते वर्जनेन्मि युग यवघ्नश्च जनेर्दमे वस्य पहो धः यवमः
यधमः यतेवन स्त्र वा रिकते लो पादिकार्य रेकः लीती हो कृत्स्वः पुटवनरो स्व पराक्
कौ त्सनयोः नमग्नो प्रत्य योलः कमानुधातोः कृत्स्वः प्रत्ययस्य पुटु लिङ् बिपृ रिप उतिजन ति
मूनीच्चो पधायाः कनू लोपश्च लोना च किंनूः कन्स्नी नूः उपधाया इत्वं लस्य लोपः ना मागम
स्य कीनाभूः किंन्वफलचित्व यश्नो ते भूग्रुकम्र्णि वरृदू नूचका राद्युपधाया इत्वं ईश्वर पु
१६ जे कन्नू चाचा वी क्रा मनन् पाज यमेलु स्व गंतसेध्य दरेगो लोपो दृश्यते गपत्र त्ये युः धी
जो मध्यस्य लोपः दकारस्य नेकारः नगः तिचेः संज्ञायां हनु मोकस्य ह्नि चजे कपत्यये ह
कारादेर्नूः नुमञ्च स्यान्नु मिहः व्याजि चाने स्वजातौ कत्र त्यय स्यात्नु आद्य तनेरस्य पुर वं पौत द
मेरुपधालोपश्च वादचूदमो नरत्नेः ई युष्यं त्रीनू यतेरानि ग्रहणिः जीवृदृ हणी व्याधिभेदः ग्रथेर मु
वृ वयमेः चरेस्तु चरमः मंगोलेश्च मंगलम् इत्युणादौ पंचमः पादः उणादयो बहुलम् एते वर्तमाने
संज्ञायां च बहुलं स्युः केचिदाविहिता अप्यूह्याः संज्ञासु धातुरूपाणि प्रत्ययाश्च ततः परे का
र्याद्वि घादनूबंध मेतच्छास्त्र मुणादिषु पुलितिस्प्ये नेम विधे तिचग स्याद मोः दामुणा दो
संप्रदाने एतो सम्य दानेकारकौ नि पात्यते पाष्कृतिनमस्मै दापा गांहरतिः जै स्मैगो धौनि थि
मीमापयो पादाने भीमः भीष्मः प्रस्कंदनः प्रस्कंदो मूर्खः बलतिः नाप्या अन्यत्रो गायच्यः संप्रदान
दान प्रयोगेमगौ ऐंजा भ्रानिति नजारो भवति तंमुखः वृत्तं तदिति वर्त्म नु मन्नुग लो क्रियायां क्रिया
यो यामर्कियायार्या क्रियाया मुपपदे भविष्यति ण्वुल् धातोर्जैः सौ मोनाद्यादव्याय च कर्मणि
अपूः यानि करूद दचौ को पानि गुणत्र वा स्व रूपे णान्तजा दयो नपुंसक एव लक्षः समानकर्तृ
के षु तुमुन् याः क्रियायां चोपपदा दा यं मन स्व कर्तृके चूपपदे धातोस्तुमुन् स्यात्

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

इत्यतिमोक्तं वषिड्वा ऋतिकाशुक पृष्ठ ह्या ग्लावृ टरमलभकुमसह्या ह्य चैषु नु सु नु एत्त
पषु देवुधातो लूमु स्पात्नू नू नो तिमोक्तं एव धू सो न्ता दौ गार्य गरु एम स्ति तेव संव
धाते नंतरत्वात् नूआ स्तिभवति विघते वा मोक्तं पर्या विवचने ध तमर्थेषु पर्यादि । धूतो ना
मद्वाचिषु सामर्थ्य वचने ष्टुप पदेषु न मुत्स्पान्नू पर्या हो मोक्तं त्रवी ॥ कुशल । पद्वित्या
दि । पर्या विवचनेषु किं म्र लभ मह्ला मल मर्थेषु किं पर्या दं मु के पभूत मिति गमय तेन तु मो
के । सामर्थ्य काल समय वेला सु हु मनु पर्या यो पादान मर्थे पलत दो णार्थे काला चैषु प
पदेषु न मुनस्यात् काल । समयो वेला ग्र ने ता वा मोक्तं त्रे बादि गद्गणामि तानु वर्तने तेत
कन तृना ति काल । पचनीति वा तो भाव वद्यनाचु भावेदूसापि कृत्य वद्य मा णा ह्य ना दया । कि
यार्थायां क्रियायां भविष्यति स्पृ । यागाय यति [illegible] कर्मणि च [illegible] पदे क्रिया या यां क्रि
यायां गम्यमानायां स्यात् । तुमुलो पवाद । काश्लावेष्टुजति पक [illegible] काद [illegible] बाधते । केवल दायेवृज
ति पद कजविग्रु स्थानो [illegible] मविष्वनी ति नि वृत्त पंघते सौपाद [illegible] जनीति [illegible] । विग्रुनी
ति वेनू । स्पृनु [illegible] नी ति स्पृ [illegible] । [illegible] इह ति लु [illegible] विभक्तिकं सते । [illegible] वा [illegible] चजस्यात्
स त्ति कालो त [illegible] मि ति साम । व्याप्ति म स्वय वते ष्टु चेति वाच्य मनी सा व्याप्ति । [illegible] भ्रों वितनाप
यो त्र सति । [illegible] दिक स ति जु येन सा रयती स्यार्थे । विसा दो म स्व । [illegible] ब [illegible] भावे सिद्धौ
वस्था पनो पाप्त्ये वाच्ये धातो [illegible] स्यात् पाका पाको [illegible] एवं गा स्यात्
[illegible] स्यात् । उपसर्गस्य वजी ति दीर्घ । परी हार [illegible] का को कानू [illegible] पदे [illegible] नेपादे ।
दीर्घ तो का नू [illegible] कानु [illegible] किं [illegible] तोपा तोप देवो नित वृद्धि । [illegible] मा दे [illegible] त्रावा
स । काम । याम । विश्राम [illegible] स्पदो [illegible] स्पदे । [illegible] न लोचो [illegible] भाव [illegible] न्निपास्य
ते [illegible] दो वेग । [illegible] स्पदं । [illegible] पदे [illegible] । [illegible] पदं [illegible]
[illegible] ध्यन [illegible] ने लोपो वृद्ध्या भाव [illegible] काम [illegible] कर्म [illegible] ब स्ता

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नोदीर्घापदशास्यमातस्पानीचमः [illegible]

इति

नु वर्त्ति च भाव करणयोः । इङ्‌ जेनं लोपः स्यात् गामः । गानयोः । किं रज्यते स्मिन् रंगः । प्रास्यते रु
निप्राः सं । संनूनायामिति घाचिकं को भवन्ती लाभो लब्धः । इत्यत्र भावे नकोन रिका रुके भयमं
नु वर्त्तते कृत्यल्युटो बहुलमिति यावत् परिमाणाख्यायां सर्वेभ्यः । घञ्‌ अजपो बाध नाथमि
दं एकस्तंडुलनिचायः । द्वौ शूर्पनिष्पावौ द्वौकारो दाव जारो करतिरिणि लक्षौ दारयन्तीति दाराः जा
रयन्तीति जाराः । इङश्च घञ्‌ अपवादः उपेत्यास्मादधीयते उपाध्यायः । आपादाने स्त्रियामु
पसंख्यानम् । तदन्ताच्चवा ङीष्‌ उपाध्याया उपाध्यायी अपादाने पुवर्णो निवृत्तेषु शब्दस्य विभक्ति को निर्दे
शः श्रौ ॥ श्रूणातो वायुः करणे घञ्‌ शारो वर्णः । चित्रीकारणमिति धात्वर्थः निवृत्तये ग्राद्रियते ते
नेति निवृत्त मावरणं बाहुलकात् केमोत्कः । गौरिवाकृतनीशारः । पायेण किं त्रिरेकृता । मकृत
प्रावरणमित्यर्थः । उपसर्गे रुवः घञ्‌ संरावः उपसर्गो किं रवः । अभिनिसः स्तनः । शब्द संज्ञायाम् मा
नाने । तस्य मूर्धन्यः । अभिनिष्टानो वर्णः । शब्द संज्ञायां किं अभिनिस्तनति मृदंगः । समियुद्रुदुवः
मुद्रयन्ते मिश्रीक्रियन्ते गुडादि भिरिति संयावो यावः पिण्डविकारो भूपवि दुवः । संद्रावः । संदावः
श्रिणी भुवो नुपसर्गे श्रायः नायः भावः अनुपसर्गे किं प्रश्रयः । प्रणायः । प्रभवः । कथं प्रभावो रा
ज्ञः । प्रकृष्टो भाव इति प्रादि समासः । कथं राज्ञा नयः इति बाहुलकात् वौ क्षु श्रुवः । विक्षावः
विद्रावः । विश्रावः । वौ किं नयः अवः । अवोदो र्नियः । अवनायः । अधोनयन उन्नायः ऊर्ध्वं नयनं कथ
मुन्नयः ज्ञेयो दोति बाहुलकात् प्रे द्रुस्तुस्रुवः । प्रद्रावः । प्रस्तावः । प्रस्रावः । प्रे किं द्रवः स्तवः । स्रवः । निर
भ्योः पूल्वोः निष्पूयन्ते स्तूपादिभिरिति निष्पावः धान्यविशेषः अभिलावः । निरभ्यो किं पवो लवः । उ
न्न्योर्ग्रः । उद्गारः । निगारः । उन्न्योः किं गरः । कृधान्ये कुद्गस्या धान्यविषयकात् उन्न्योः घञ्‌ स्यात् उत्का
रो निकारो धान्यस्याविक्षेप इत्यर्थः । धान्ये किं भिक्षोत्करः । पुष्पनिकरः । यज्ञे समि स्तुवः । समेत्य
स्तुवन्ति यस्मिन् देशे द्विजेन्द्राः । संस्तावः । यज्ञे किं संस्तवः । परिवयः । प्रे स्त्रोऽयज्ञे अयज्ञे
इति छेदः यज्ञ इति प्रस्तीर्यन्ते नेन प्रस्तारः । अयज्ञे किं बर्हिर्ष प्रस्तरः । मुष्टिविष्टरः प्रथने

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

वा वं न्नू वे विपूर्वो [illegible] णा ते [illegible] ग्र न्नूवद्ध विषये त्र्यने पद स्य विस्तार, ग्र्य ते किं [illegible] हि
[illegible] ग्रन्नूवे किं [illegible] वि [illegible] छंदो नाम्नि च [illegible] नुवर्त्तते विषारूपे [illegible] छंद [illegible] स्तीयंते
[illegible] दाहा [illegible] पिकाणे यज्नू [illegible] कर्म धारय छंदो नाम्नि च विपूर्वो [illegible] णाते [illegible]
[illegible] स्यान् छंदो नाम्नी नि षाचे उदिम [illegible] समिमृष्टो मन्त्रस्य संग्राह [illegible] किं द्रव्य स्य
[illegible] परिन्यो नीणो [illegible] ग्रेषयो परिपूर्वो न्नोयजे [illegible] पूर्वो दिग्रा [illegible] स्यात् [illegible]
[illegible] चविषये परिणाये न न्नूणाना [illegible] हन्ति [illegible] ने द्रव्य ये [illegible] न्यो य उचीत [illegible]
[illegible] गेषयो किं परिणायो विवाह [illegible] यो नाघ्नः पम [illegible] पात्य य [illegible] क्रम त्राप्त स्यान्ति पान्
[illegible] पात्य य नव पर्याय [illegible] पात्य ये किं का [illegible] पर्ययः [illegible] द्रव्य ये [illegible]
[illegible] विनू [illegible] [illegible] किं [illegible] समीप [illegible]
ये फलदान द्रव्य तेन [illegible] स निर्म [illegible] स्य [illegible] पुष्प प्रचाय [illegible] किं [illegible]
नोफला [illegible] प्रचयं करोति [illegible] किं पुष्प प्रचय [illegible] निवासे चिति [illegible] सम
धाने [illegible] एष्वाचितो ते [illegible] समाधाने [illegible] कारण [illegible]
[illegible] पाणि भूता निवासे कार्योनिकाय चितो [illegible] काये [illegible] चिनो चीनि
[illegible] स्यादि [illegible] [illegible]
[illegible] स्यात् [illegible] किं [illegible] निकाय [illegible] नाम [illegible] किं [illegible] कम
चय [illegible] कर्म समुच्चय [illegible] ति [illegible] लिंगे [illegible] च [illegible] यामल
[illegible] कर्म [illegible] ऐवू न स्यात् [illegible] व्यावक्रो [illegible] व [illegible] विषो भाव [illegible]
न [illegible] दिछृढि [illegible] विणा [illegible] कौर्नू [illegible] व नि एन [illegible]
स्यात् [illegible] स्य व [illegible] यो [illegible] मेन व [illegible] स्य [illegible] भूयात् वा [illegible] किं
[illegible] पद स्य नि [illegible] चौर स्य [illegible] लिप्साया [illegible] पात्र [illegible] चयन् [illegible] मिदं [illegible]

समूहे सोमयनिकाय: प. [illegible] चय: च: का [illegible] ति [illegible] :८ [illegible] :=४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्या स्या पाव्य। धि ह नियु पर्यं कवि यत्वं प्रति सु ने ऽस्मिन्निति प्रत्यः प्रस्या ऽस्मिन्निति प्रस्तः अधि व स्या स्या मिति व पा आदि पर्यन्ते ने   इत्यर्थः आङो नेर्भावे कर्त्रि च कारके संज्ञायाम् ८
प्राग्रुप विशेषण   प्ताविधय् विकल्पेतः   स्मिन्निति विन्नः   आदि पाने ऽनेन प्रस्थम् = ११   इत्युदाहृत विश्रु ग मंस्थाय

दिग्धाहः। स्तेन वेदेः स्त्रीकारणं नौ वृधान्ते वृद्धि निलुन पंच मीकं नी का दाः पान्ये किं निव दोक न्यो विविषयेपि नाकुलकालुवब्रं वेद्याने निवृत्तु गदि विय नियो निवृत्त वः उद्धाय, उद्भाव, उत्पाव, उद्भाव, कार्य पन नौनां। सम्पु स्र यमुति वा पूल काल्ये विभाषाऽङि हल्लुनोः आराव, आस्रव, आलाव, आप्लाव, आवे प्लावेव प्रतिब्धो विभाषा नुवन्ते ने ग्रवग्राहः अवग्राहः। वर्षप्रति बंधे किंग्र
२ नगृहः पदस्य॥ क्राणिजा प्रेग्रहे घं न्नु ग्राव णि त्रा सम्बन्धी चौ स्तु न्याया । तुला सुत्र मिति
कि यावत् तुलाप्रं ग्राहेण हेम मित्ति तुलाग्र ग्रहेण प्रत्येचं वे ग्राहः। वर्णे ने पाकूदने विभाषा वृद्ध्यो वक्षोवार, प्रवार, परि भुवो ज्ञाने परिभव, अवज्ञाने कि सर्वेनो भव नु वरिभव, उग्र चयः जय भवा दीनाम् प्रपन स्यान ने पृ सके क्रादिति उपर्युपभय न्युवर्णा स्येवा पृकार, गर, ग्राद्
१८ यव, लाव, स्तव, पव, वृद्धासेन यो वि पूर्व मने यो वि पूर्वा स्यं स्त्रे बन्नो निपा त्रि विपूर्वो यवाद, दा, प्रा स्तन्वे च वृत्ते ति किं जा कस्य वि लेव, गृह वृद्ध निश्चि ग प्रच्छ अप्यु स्पात् धन्नोर्वे कानि अन्ने ग्रस्थः
ग्रहः वृद्धः दृढः। निश्चय, ग्राम, वधि ग्रस्वो ॥ उप स एषा न वद्याः राग, हे अर्थे कानि आने ग्रस्थ, विधे, दि घेप ग्रामो वे कृत्यादीना मिति व नाव्ये वर्जे चि ति दमे च लाभ, उपसर्गे दः ग्रपुस्पा
न्तु घञ् वेक्ष्य अदे, व्ने ल ख स्वा सूत्र ति ग्रपि चांप घस, विघस, उपसर्गे किंग्र वाम, ताप च नावे
पवदे, अदे ता स्योऽस्य स्पाद, निघस, व्यध जपो मन्नुपसर्गे ग्रपु स्यात् व्यध, जप, उपसर्गे नु आ
व्याप, उपजाप, स्वन हसो वा ग्रपूपदे वाजु स्वन, स्वान, हस, हास, अनुप सर्गे ग्रुवो वत्त्या
न, पालास, यम, समुपनि विषु चा एषु ग्रनुपसर्गे वेयम ने रपूर्व संयम, संयाम, उपयम, उ
पयाम, नियाम, नियम, नियाम, वियम, वियाम, वियोम वियोम वियाम, यम, याम, नौ
गदनदपठ स्वन, ग्रपुवा स्यात् निगद, निनद, निनाद, निपठ, निपाठ, निस्वन, निस्वान,
क्वणो वीणायां च, नौ चानु पसर्गे च वीणा विषयो च क्वण ने रपूर्वा स्यात् वीणा ग्राह ग्रा
ग्र, निक्वाण, निक्वण, वीणा, यां न्प्र क्वाण, प्रक्वण, नि ल्पो ग्राम, परि मा णो ग्रप्स्यात् मूलकम
णा, ग्रा कर्षेण, प्रवंदा मार्जं मूलेका दीनां पाक मिति नामूत्रि वर्णने सो स्या विषय, परि मा णे
किं पाण, मदो नुपसर्गे धनमदः, उपसर्गे न्तर ना दः प्रमदसंमदो हर्षे प्रमद, स मादः, हर्षे किं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

स्वामैद श्चा दं द्या पादे ह्यनादे भ्र श्चा लं ब द्या। लं ब च न। करणद्रुपेव लं ब द्या न। पमेघ।
परो [illegible] त्व तत्क रणो [illegible] कस्य ना दं धू। प दि कृत्य तेनेने ति प र रि द्य। प र श्रीकयो। प्रसो
पस्य लो वा स्पोत [illegible] कस्य के च प रि च। पलिच। प थ क। प त्य का। [illegible] नमंदा स यो घइ
ति [illegible] त्रि म स्य नग [illegible] त्या त [illegible] प चो प्राश्र ये उपपू वां कृ ते रूपस्या [illegible] प धा ला पञ्च श्री
श्र ये [illegible] न सा मी प्य ल द्व पने पूर्व ते नौ प कृ त्प ने सा सी प्ये न ग म्य ने भू ति प र्व नो प घ।
स्य पो [illegible] ग ण प्र तुं स यो। [illegible] न त स [illegible]। भा वे पू ग [illegible] ने। [illegible] न्याय ने दुन्दु ह्य। कर्मोपपु
पु गा प्यां [illegible] प त्वा [illegible] ति [illegible] ने नि चो नि मि ते [illegible] ना नि ने नि मि न नि वि कु प स्व
१८ ते न्या य ते भू ते नि ह्य व द्वा। [illegible] प कृ [illegible] सर्व। [illegible] ति अव भाव एव स्या भा वा तू
[illegible] नि त्य नि [illegible] मु क्रि मे सु विषय [illegible] एव [illegible] ने नि [illegible] उपचये पा के नति
[illegible] त्रि मे [illegible] प चू [illegible] य मपि [illegible] एव [illegible] पूर्व [illegible] जया
[illegible] ति [illegible] न स प घ [illegible] न्यायः [illegible] चार्थ्या ति [illegible] प का [illegible]
[illegible] विश [illegible] नि [illegible] न [illegible] प्रा [illegible] ति [illegible] प्र [illegible] नि [illegible] ज ल
[illegible] ने ने [illegible] क [illegible] का म [illegible] का [illegible]
नि धी य ते [illegible] नु [illegible] जा [illegible] ति [illegible] ग [illegible] प [illegible] जव [illegible]
[illegible] नि [illegible] स्ति [illegible] नि [illegible] मु [illegible] त्रा मा [illegible] वि [illegible]
[illegible] स मा ध य [illegible] जी वि [illegible] न या [illegible] नि [illegible]
[illegible] ति [illegible] नि [illegible] नि [illegible] नि। [illegible] द ग ति यो ग वि भा ग।
[illegible] नि [illegible] नि [illegible] ति [illegible] भा [illegible] पा चे नि [illegible] पदा दि ष्व।
[illegible] प न वि प न [illegible] स पं नि [illegible] ना पा प चो भा वे [illegible] नि [illegible] पा दं
[illegible] नि [illegible] प स्थि ता नि [illegible] नि [illegible] नि [illegible] स्था [illegible] नि [illegible] स्या [illegible] नि स्या पं

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ज्वरत्वरास्त्रिव्यविमवामुपधायाश्चेत्यूठ् ... मव्रेरूष्वे ... पचमनविदमू ... दात्रः

कान् क्रतिपूति लति सानि हेति कीर्ते यश्व अवजे ज्वरत्वरे म्यू ह्व ऊति । सु सा ... वचन् उदान्
मुति हिवर्तते पूतिः ऊतिः अन यो द्वी चे त्वंच ति पात्या तै ... जे । सानि ... भा वी निपात्य
नेदतो नोर्वा जनेसने स्ताच्चे त्वा सार्थ तिवा न नं हंते हिनो नोर्वा केति । कीर्तिः ... यजो
भोवेकापू ... ज्या ... ज्या ... ना या ... मजति ... दति ... न मेन ... वि दघु ... मू ... स म
नादिमू ... हि या भा वा दौ कापू स्त्री ... सचो दा त्रः ... ना या ... जे का वि ... भी गो ... तिवो वी
समजं ति ... स्था निति समज्या ... भा ति ... दत्य ... ति ... पा ... प ... नि प ... स्या निवपा ...
पेवा । निव ... स्या निपत्या भूति । पिच्छिला मन्य ... नया ... ति ... ग ल पा ... वि द ... नया
वि पा ... त्या अभिषव । ... त्या ... त्या इयते नया ... त्या ... चि का ... चपु ... उ ... वि
भाग । ... त्यान् कृत्या ... वचात् क्रिन् क्रियाकृति ... भावे ... यो ... ति ...
न्यने ... पति च यो च ... मृगया या ... नामुप ... नम ... य ... ति पात्य ... प ...
यो पूजा ... स ... यो ... ति स ... गु ... पि ... भागा ... त्य ... दा ... व दन ... ति ... भा वी
विनूय कित्ति ... पः मृगया ... उ ... य किउ ... स्या ... त्या पूर्व भा गे य का र ...
विवृत्तिः दीर्घ ... जा गा ते ... का मो वा पदे ... जागा ... न ... त्य या न ... त्य यो
... नामः ... या मका ... प्रत्ययः स्यात् चि का ... का ... गुरो ... फल ... मा ...
लेनाति ... मका ... प्रत्ययः स्यात् ... गुरोः किं ... फलं किं ... ति । नि ... वा
लि ... पादि ... तिनु त्रीति ... दीति ... तिन ... दीता । मिति ... नि ... लि
निपाति ... पि ... दादि ... मो ... सि ... स्याव ... या मङ् स्यात् ... पू ... पा
दा विद ... रहा ... या भि जि ... त्यो ... कृपे ... सा ... चिकृपा चिति पूजि काचि ... चा
... मङ् स्यात् ... चोपवाद । चिंता पूजी कथ्यां कुं ... चर्चा ... पसर्गो ... मङ् स्यात् ... कि ... व
दा वृद्धी उपादा अर्दन ... हुपसर्गी ... च्वि ... ज ... त ... प ... चू ... का र स्यौ पवाद ...
मो ... त्या ... तना ... अपना ... पद्विवादि । विदि ... ति व ... का मू ... हना वंदना वेदना ...

... ग्रत ... ग्रहः ... लिपा ... निर्णीता ... छि ... पतिस्पा ... पतिस्पा ... ता ... ता जूता पीडा चूणा ... =४

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

निष्ठायां स्व मत्वे षणा पामैचाप यैषणा पनीषि: तोता प्यायां एवं लू यकृत्वं प्रक्रं दिका प्रया
न्हि का विचर्चि का कुचिन्त स्थि तो ति: प्रात्वर्ण ति दे मो रुवं एवं लू यक्त च्चं: प्रासि का नुापि का
दुका त्रि चोधीनु निदे शु पाचि: प चति: वर्णा त्का रू: ति दे नू तृस्तो व मका ह: ककार: गादि का:
फ: मत्वर्णा कु: वहूलवचनादका रलोप: मत्वर्थी य: [illegible] जा दिभ्य: गासि: का ति: मृत्व
पादिभ्य: वापि: वासि: हारभेद: कुकृष्णा दिभ्य: कृषि: ति दि: संज्ञायां मत्र धानो सपुल
गृहाल कपु ष्प भजि का विभाषा ख्यानपदि [illegible] यो कि नच पदि वृत्ते गम ख्याने च [illegible]
ने कृनुस्यान्नु चान्नु एवं लू विभाषो के यथा प्राप्त मत्वदपि का त्व का दि का दिकां क्रियां [illegible]
कुति का काष्ठी: वर्तो कारि का रिकां क्रियां कस्या कुति या का र्थ एवं गारिंगा णि कां गरणां नां वा [illegible]
१६२ को पचा पाक्रि पचौ पा ठ पौ स्यान्निवृत्तेश्च पर्याय: परिपाटी क्रम: । गहंणा मर्ह: यो [illegible]
णां यत्र भरते धार्य मे पर्यायादिषु एवं नू पा स्या नु भवतं मासे का नु पि का गासगा मि का भव
१७२ विद्भ भद्धिकामाति रोदन भोजि को पय: पायि को क्र तो रु दो भद्धि का मे पूर्व य सि भो जन [illegible]
का पय: पायि का रुत्व को मद्य भा दि का मे रुदपादि प्रा क्रो शु नि स्व नि विभाषे ति निवृत्त नमि रुदय
दे: ति: स्यात् प्राक्रोशु: मर्जीवा ति: नेषु ठ भूयात् म प्राण ति: कृत्वा लु वे यकृतं भावे गम वा ते [illegible]
इति के चा नि हु ह ता हा मु ज्यु ते राज भोजना: चूाला प: नपुंसके भावे क्त: त्युट् च: हिसितं हसनं सोग
गत्व ना र्थ: कर्मणि च: येन संस्पर्शा त्कर्तु: शरीर सुखम् येन स्प र्शे नूप मा न स्य कर्तु: [illegible]
पात्म स्य य ने ना स्मिन्न पदे मेधु दू स्यान्नु पूर्वे णा सि द्वाति त्व मा साथ्ये वचने न पय: पाने सु लोक
न्ने शि नि किं गुरो: लोप न स्त वेमू ने न ग हं यत्नो किन्तु कर्म वा यौ नाजे ची वा स्यान्नु न्यो प्रव
य णा वाधि ना करणाधि करणयोश्च ल्युट् स्यान्नु इध्म प्रवश्चन: कुठार: गोदोहनी स्थाली । खल
घा क कर्मण्यधि करणयो निर्मो वि का र: मेन सदे शो स्य मेन: नायदा कृ ते ने स्वाणा: स्यान्नु मेन
सूणां ने देकं गमन एतनो देकं: मत्स्यूर्वं स्तो न्येवमेन नदो ति नवर: कि मेने रुणो ति मुप
नं मे यन स्य नस्य णा: मेन: नू वो न्यार स्य मो न रय णां मा देकं हरन्ने व: मन रयणो दे कू: सुसि

यो एरेलु दिरोस मीनार्थ: =५

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

द्विप्रभृत्युपसर्गहीनस्य ... दन्त्यस्य ... इति गोचरसंचरवहव्रजव्यजा

किम समुपपत्तेः ... कोरः

संज्ञायां पुः प्राचे । छादेर्घेऽद्व्युपसर्गस्य । द्विप्रभृत्यापरणनिगमाश्च यां तानि पान्त्येनेह लक्ष्येति

यदामाणस्यह्न ज्ञोपयोर्द । गावे । चर्मण्व । [illegible] नो वामोदेषु । संचरत्य [illegible] ति सच

रः । माने । एवं वर्त्मनेन एवलः । स्कन्धे । भ्रोजः । ध्रोजेः । नालघ्नेन निपानतना वीभाणो नगा

वाप्ताः तपणोस्थान्तेतिगच्छन्त्यनेनेति निगमः । छन्द । चान्तकप । निकप । गोचरसञ्चर ... स्वेर्घञ्

गेवनाः । कृपादेः । अवतान्तमोजवनिकाः । हलश्च । हलस्तान्तस्मात् वापवाद । आपम्

ज्यमेनेनेका अध्यादिरित्य पमार्गः । विमार्गः । समूहनी । अध्याय न्यायो धावसंहारे । आघ्रयणी

येनेमिलिनिः स्युध्याय । नियन्ति उपयन्ति संहरन्तीनेनेति विग्रहः । अवहारो धाराध्याय

नामुपसंख्यानं । उदकोदुदके । उत्पूर्वोदञ्चतेर्ने ... सूत्रान्तमुदकोदंचनमुदच्यते उद्धियते

स्मिन्निति घृतोदकः । चर्मसयर्मा ... नुदके किं उदकोदंचनः । जालमानाय । आनीयते

मत्स्यादयोनेनेत्यानाय । जालमिति किं आनयनः । खनो घच । घा घञ् आखनः । आखानः । वि

करणमन्यत्रापि ... नार्थे निगमः पदनिस्ताधि [illegible] ... कोवकाधाश्च । आवे

गो लेखः । आतिकः । आवापनि कवकः । एतेभ्यनित्रवचनाः । ईषद्दुः । स्पृहकुष्टो । यैषु वलक्कणो

धिकरणायोरिति निवृत्तं । [illegible] ... कर्तृपदेषु खल्स्यानुनयोर्दर्व इति भावेक मणि

चोक्तत्व दुष्कर । दुःकरो भवता । कटः । ईषत्करः । सुकरः । निमिमीलियां खलचोरात्वं नेति

वाच्यं । ईषन्निमयः । दुःनिमयः । सुनिलयः । निमयः । मयः । लयः । उपसर्गात्सुरादु । उपसु

गादेव लभने तुम् ... । दुर्लभः । ... उपसर्गाक्किं । ईषल्लभः । लोभः । ... प्रमु

कुलाभ्याम् । उपसर्गात् ... लभ्यतेनेमुनस्याभुत्व ... । स्तलभ

केवलाभ्यां चात्र । ईषत्प्रलम्भः । आति दुर्लभं । कथं तर्हि ... मनति ... मिस्यादि ... यदमी

करणे प्रवचनीयोन दामविधानात् ... कर्तृकर्मणोश्च भूकृञोः । कर्तृकर्मणोः । ईषदादिषूपप

देषु भूकृञोः खल्स्यात् । यथा संख्यं ... कर्मणोरीत ... धाने नकोर

ईषदाढ्यं भवं भवता । आढ्यकरः ... [illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ड्रु॰ त्वेमानाह्रु॰ ... ड्रः किंयतेदेवदत्तो भवन्

शानद्रुः तेन मूयते द्रुम त्वं भवं ईषद त्वं भवं स्या त्वं भवं द्रुम त्वं कुमः स्या त्वं करः चार्य
यो मितिं का [illegible] विं चां मनुमूं [illegible] तो म किं स्मा क्षेन द्रुमूयते [illegible] चू लोपवादः इष
स्यान सो मो भवे स्या ड्रुष्यान रुपा न मा प्राप्या यासे वु पि हृ क्लि धृ बि मृ बि भौ युज्याच्वः
द्रु क्ला स्रवनः द्रुयो घनद्रुत्यादि [illegible] तौ न निष्यान सधि प्यान बाविं नि एः व
पा सा किं पुस्ता वि पदे ग्रं नः पदा तो यमिति सपनी समा सोये नि नेदनस्त सपि क्रोशा
वद्रूप का धमएवे यो तिनि जावद्रूप का दीचू नं दयो कृत्या च्छो जाव द्रूप को धमएवे यो निष्टेव
जावद्रूप दृ द्रुः देव्यं कुजे देयं किं च कौ वसता यो धातोः किंच [illegible] स्यात् [illegible]
सा या स नि त्वे नि दम प्र मानभूति न किं वि दी पे श्च [illegible] तितो व नति ननो स्पा दनो
दुप्रो नु नो हि क लौ पै न मः किंचि श्रो किं वि से ज्ञा या मूनि न त्रै ति नेद् भवजा [illegible] जयोति
रनिः येति जेति सवनः किं वि लो पुष्या स्या न्यात रस्यो सतो नेः किं चि गमा त्यं वो स्यान्
लोपच्यूवा सव मान साति सति सानि दे या पन दे [illegible] या सः दवदनः प्राल वल्वो त्र
त्रिषेधयो [illegible] प्राच्चा को प्रनिषेधा च्यो र लल्वो द्रपपदयोः क्वा स्यान्प्राचां गरुता दु
जार्थेषु गमे या य्य चे ने जि नि य मा नो चपपद समासः दे द ष्टो मा ल दृ त्वो पुमा स्यो पो
त्त्वा व लं गलं वत्वोः किं म कार्थो भव ति वेधयोः किं गल कारुदी चां मे ड्रोयतीदा
दृ क्वो नो लादे पे भे ड्रः क्वा स्यान् अपूर्वकालत्वे तिद भवनो दित्व नर स्या भेड्रः इ
कामं तादेवः स्यात् अपमितेत्या पा चर्ते यं प भाय उदीचां गरु णा पपा चादा म वि या चिवो
अपमय पूर्वे परावर को गेच्छु परोसपूर्व स्या वरे णापरस्य यो गे भयोधातो क्वा स्यान्
प्राप्य नदीपर्वतः परनदी यो गोत्र पर्वते स्या सति कपापे वर्त न दी ज्ञाव स्य वे नस्रो गोत्र
नयो समान कर्तृक यो पूर्व काले समान कर्तृक यो धात्वर्थयो पूर्व काले विद्यमाना
ज्ञानो क्वा स्यात् भक्का भुज ति दित्व मन त्रे स्ता त्वा भु क्वा पी त्वा व्रज ति अनुदात्ते त्यानुना
सिक लोपः विष्णुन त्वा स्तौ ति न तस्या दे शुकः किं नी ति नि त्य मि ड्स भावः पूर्वेति प्राप्ति

नंदिः नलिः हलिः

क्लात्त्वप्रत्यय हतो भावे इति भावे हं २ वात्त्वापि १६

इति क्त्वास्प्रत्ययनिषेधः

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ने ६५ २ ऋतित्वा ऋति त्वा त्वित्वा चित्वा कृशेः काश्यपस्य रवित्वा नर्दित्वा मुषित्वा मर्दित्वा कुषित्वा ॥ ६

षेपे न त्वा त्वा त्वा धूत्वा [illegible] दि स्यंदो: एत यो न लो पो न [illegible] त्वा [illegible] दि त्वा । दि त्वा । दि

वा सित्वा सिदित्वा न त्वा [illegible] त्वा मित्वा [illegible] यि त्वा [illegible] कि कृ त्वा [illegible] प गुध कुष

किशू वदव सां त्वा ॥ एव्यं सेद त्वा किन [illegible] त्वा कि पू [illegible] त्वा [illegible] त्वा [illegible]

दित्वा [illegible] त्वा हद विदो [illegible] कि त्वं हदि त्वा [illegible] त्वा [illegible] त्वा [illegible] त्वा [illegible]

[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

१६७

[illegible]

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ल्त्वा । अग्रे भोजं व्रजति । अग्रे भुक्त्वा व्रजति । प्रथमं भोजं व्रजति । प्रथमं भुक्त्वा । पूर्वं भोजं पूर्वं भुक्त्वा । पदेलग्रपद । अग्रे भु
क्ते ततो व्रजति । आभीक्ष्ण्ये तु पूर्वविप्रतिषेधेन तिष्ठत्येव विधिः । अग्रे भोजं भोजं व्रजति भुक्त्वा भुक्त्वा
कर्मण्याक्रोशे कृञः खमुञ् । कर्मण्युपपदे आक्रोशे गम्ये चौरंकारमाक्रोशति करोतिरुच्चारणे ।
चौरशब्दमुच्चार्य इत्यर्थः । स्वादुमि णमुल् । स्वादुप्रभृतिषु कृञो णमुल् स्यात् । एकवचनमतन्त्रम् । पूर्वको
ले पूर्वपदस्य मान्तत्वं निपात्यते । अस्वादुं स्वादुं कृत्वा भुङ्क्ते स्वादुंकारं भुङ्क्ते । सम्पन्नंकारं लवणं
कारं । सम्पन्नं लवणं कृत्वा । स्वादुपर्यायो वा । मिष्टं कृत्वा । स्वादुं कृत्वा भुङ्क्ते । अन्यथैवंकथ
मित्थंसु सिद्धाप्रयोगश्चेत् । एषु कृञो णमुल् स्यात् सिद्धः प्रयोगश्चेत् एवं भूतः स्यात् कृञो
त्वा प्रयोगानर्हः सू इत्यर्थः । अन्यथाकारं भुङ्क्ते कथंकारं भुङ्क्ते इत्थंकारं भुङ्क्ते इत्यर्थः । सिद्धेति किं शि
रोन्यथा कृत्वा भुङ्क्ते । यथातथयोरसूयाप्रतिवचने । कृञः । सिद्धाप्रयोगः इत्येव । अस्तु यथाप
ति वक्तव्ये यथाकारमहं भोक्ष्ये तथाकारमहं भोक्ष्ये किं तवानेन । कर्मणि दृशिविदोः साकल्ये । क
र्मण्युपपदे णमुल् स्यात् । कन्यादर्शं वरयति सर्वाः कन्या इत्यर्थः । ब्राह्मणवेदं भोजयति यं यं ब्रा
ह्मणं जानाति लभते विचारयति वा तं सर्वं भोजयतीत्यर्थः । यावति विन्दजीवोः । यावद्वेदं भुङ्क्ते
यावल्लभते तावदित्यर्थः । यावज्जीवमधीते । चर्मोदरयोः पूरेः । कर्मणीत्येव । चर्मपूरं स्तृणाति । उदर
पूरं भुङ्क्ते । वर्षप्रमाण ऊलोपश्चास्यान्यतरस्याम् । कर्मण्युपपदे पूरेर्णमुल् स्यात् ऊकारलोपश्च
वा स्यात् । गोष्पदप्रं वृष्टो देवः । गोष्पदपूरं वा । अस्येति किम् । उपपदस्य मा भूत् ।
चेले क्नोपेः । चेलार्थेषु कर्मसूपपदेषु क्नोपेर्णमुल् स्यात् । वर्षप्रमाणे । चेलक्नोपं वृष्टो देवः ।
वस्त्रक्नोपं वसनक्नोपं । निमूलसमूलयोः कषः । कर्मणीत्येव कषादिषु यथाविध्यनुप्रयोगः
पूर्वस्मिन् इत्यनुवृत्तेः पूर्वकाल इति न सम्बध्यते । निमूलकाषं कषति । निमूलं समूलं कषं कषतीत्यर्थः । एक
वाक्यापेक्षया चेयं स्यान्निमूलादि विशेषणं संबध्यते । तेन सामान्यविहितो विशेषभावेन विहितो ऽप्येव
भावः । शुष्कचूर्णरूक्षेषु पिषः । एषु कर्मसूपपदेषु पिषो णमुल् । शुष्कपेषं पिनष्टि शुष्कं पिनष्टीत्यर्थः । चूर्ण
पेषं रूक्षपेषं । समूलाकृतजीवेषु हन्कृञ्ग्रहः । कर्मणीत्येव समूलघातं हन्ति अकृतकारं करो

कृष्णवीश्वरे ग्रन्थे चरः

प्र ... पत्र

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

कारलोक नइतियोगाः =

ति जीवगा हं गृहाति जीवंति जीव ; इगुपधलघ्टद्गणः का ; जीर्णं नं गृह्णाती त्यर्थः ; कामगोदनं ; पाद
चा नं दांति पादेन हन्ती त्यर्थः ; यथा विधानुप्रयो गाच्च ; सनूनित्यो सा मा सा यो यो योगः ; मि
न्यायानु संबंधे नुनि सार्यानां चेति वह्यपते स्त्रे हन्ते पिष ; स्निच्च ने येन न स्नि त्कार णो पि षेणं मु
ल. उपपदं बं पि न हि उपके न पिन धुं त्यर्थः ; हस्ले व नि गते ; हस्लायें क स्ती हस्लव नं ग नं यति
कारव नं व नं यति हस्ले न गुलि का का रो नीत्यर्थः ; हस्ल गां हं गृहा तिकार गां हं पा णि गाह स्व
पुष ; कारणा दृष्यं व स्व द्वन्प यं ग हणं नेन स्वृहृ पेंपध्यो पे वि घ्नो बेषु च णमुल् तु पो ष पुष्के स्मो
ति ; धनपोषु गोपोषं नधि करणो बंध ; चक्र बंध बंधो तिं जीत्यर्थः ; संज्ञायां बंध नो न सं मुलस्य
१६४ ज्ञायां को चबंधं वद्ध ; मयूरिकाबंधं न्यदालि बंधं बंध विन्नो बाणां मे तां ; संज्ञा ; कर्त्रो जीव
पुरुष यो नेहिवहों ; जीवनाशं नश्यति जीवो नश्यती त्यर्थः ; पुरुष वाहं वहति पुरुषो वह
नीत्यर्थः ; ऊर्ध्वे शुषि पूरो ; ऊर्ध्वे कर्म नि ऊर्ध्व शोषं शुष्य ति वृक्षादिः ऊर्ध्व एव तिष्ठन् शुष्यतीत्य
र्थः ; ऊर्ध्वपूरं पूर्य ते ऊर्ध्व मुख एव घटादि रो दका दिना पूर्य ते त्यर्थः ; उपमाने कर्म
णि च ; चकारा घ्ने ने मि पूर्ज निधा यें निदिनं नज लं पूं नं सिव रुमदी ते त्यर्थः ; गज का नां नष्टः ; ज
ज्जो सू व नष्ट इत्यर्थः ; कषादिषु यथा विध्यनु प्रयो गो न ; य स्मा सू नु लु स्मो ; सूर वानु प्रयोग न
का स्यं यः ; नष्टे वोदादुर्ग उपद मा दृश्य नीयो वानु मंज ; प्रयं हृ सि पूर्वका ल इति सं बध्यते ; हृ तीया
प्रभु तीन्य न न स्यामि ति तमात ; मूलको पदं शं भुङ्गे मूल के नोपदं शं उपमा न स्यां तु लकस्य
मु ; जे प्र पि कर्मणां त्वा ; हत्ये वा ये था पि उपदंशितरे न न्याव ; उ बंध ल या व्याथो स्यैव ; कर्मणो
ने ; रमावलं नेव शोम ष्ये नष्ट य; स माज्य ने तीया था मि तिं वचनेन सा मत्यो र्था ने इहि सा था ना
चे स मा न कर्म का णा न्ते ना यां ने उपप दे न प्र यो गा यानु ना समा न कर्म का हि सा यो ए मुलस्या
न कैं ग पं धां ने ; का लय ति दंड ने ग दं भाने दंड ना तं ह मा न कर्म का णा किं दंडे न चोद मा ह
न्ये णा ; कालय नि ; सप्त मां चो प पीड रुध कर्ष ; उप पूर्व भ्य ; पीडादिभ्य स्स मर्थे ने न तीया
यां चो प पदे णा मु ल्लनो भि पार्श्वो प पीडं शु ने पार्श्व यो रुप पीडा प्ता स्वा पं पीडं ब जो न न्य
थो गों ; स्या प य ति ब्रज उप रुध ब्रजे न का नु या प ; पं धा नाः स्तर ही तिं पा या वं कर्षे

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

नेकार्थे पाणिनोपकर्णं समासोनोस्तृतीयासप्तम्योर्धान्तो णमुलस्यान्तु सन्निकर्षे गम्यमाने के
शग्राहं गुध्यन्ते केशेषु गृहीत्वा हस्तग्राहं हस्तेन गृहीत्वा यष्टीणि तृतीयासप्तम्योर्द्वि
स्येव चं गुलोत्कर्षं खंडिकांच्छिनत्ति द्व्यंगुलेन द्व्यंगुले वोत्कर्षं गण्डिकानेपरीप्सायां प
रीप्सा त्वरा पूर्वपत्या यथा वाक्ये पूर्वायाया अयाय जितीया यायां च परीप्सायामित्येव यष्टिग्रा
हं युध्यन्ते लोष्टग्राहं अपगुरो णमुलि गुरी उद्यमने हृन्यस्येचो वा अस्या णमुलि [illegible] स्वपगो
रं युध्यन्ते अस्य पदार्थम् स्वांगेध्रुवे। द्वितीयायामित्येव अध्रुवे स्वांगे। द्वितीयां तेधा तो णमुल
[illegible] वितेपं कृष्य परिमृज्य विद्वोपं अध्रुवे किम्। [illegible] विना न जीवनत नमध्रुवे परि
क्लिश्यमानेच सर्वतोविबाध्यमाने स्वांगे द्वितीयायां तेणमुल्स्यान्तु उरः प्रतिपेषं युध्यन्ते कृ
त्स्नमुरः पीडयंतेन हृत्यर्थः। उरो विदारं प्रतिचस्कुरे नखैः ध्रुवार्थाभिद विशिष्यते पदिस्कंदा
[illegible] मानार्थेष्वासनवेः। द्वितीयायामित्येव द्वितीयायां तृउपपदे विनृपादिभ्यो णमुल् स्योनुव्या
प्यमाने [illegible] आसेव्यमाने चार्थे गम्ये गेहादिपव्याणां विनृपादिक्रियाभिः सांक
ल्येन संबंधो व्याप्तिः क्रियायाः पौनः पुन्यमासेवा। यो मितः पुनर्विधिः। गेहानुप्रवेशमास्ते
[illegible] मनुप्रवेशं [illegible] गेहानुप्रवेशं [illegible] गेहानुस्कन्दं [illegible]
[illegible] णमुलन्तस्य चपचपोचे णाद्वितीयया अस्यातिनर्वो किंयोन्तु [illegible] लेषु क्रियो [illegible] असमासे
[illegible] क्रियान्तरः [illegible] मानाद [illegible] कालना [illegible]
[illegible] णमुलस्यान्त [illegible] सग [illegible] पायातिनो [illegible] मन्यासः [illegible]
[illegible] गव्याप्तः [illegible] [illegible] पावि [illegible] पुनः। पायपती
[illegible] दिवि [illegible] द्वितीयायामित्येव ना मा देनु मा च [illegible] नाम [illegible] मा [illegible] पतिमनये
यथाभिप्रेते नाम्नि [illegible] ने कृञः [illegible] णमुलो [illegible] यथाभिप्रेते नाम [illegible] प्रियस्या [illegible] प्रियस
नीचैः कथयन् उच्चैः कृञस्त उच्चैः [illegible] उच्चैः काम [illegible] यमाचष्टे नीचैः कृञस्तुनीचैः कृत्वा
चैः कामं प्रियं ब्रूते तिर्यच्यपवर्गे तिर्यकुर्वे उपपदे कृञः [illegible] णमुलौ [illegible] समाप्त

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri

ध्याया नित्यं क्रुत्यगानः । नित्यं कौर्त्रं समाप्यगानः इत्यर्थः । अपवर्गे किं । नित्यं क्रौचाकार्ष्णगानः ।
स्वाङ्गे तस्युत्यये कामेः । मुखजः । कृत्य मुखजः । सुखजः । क्वत्वा मुखजः । कारं मुखजौ उपमुख
तोभूत्वा मुखजतो भावं मु नाधार्थे प्रत्यये । चैनोधार्थे प्रत्ययानीते द्याये । विनञ्येउपपदेकृ
भुवो । चावामु लोलः । अनानानानाकृत्वा । नानाकृत्य नानाकारं । विकृत्वा । विनाकृत्य विना
कारं नानाभूय नानाभूत्वा नानाभावं अनेकं द्रव्यमेकं भूत्वा एकंभूय एकधाभूत्वा एक
धाभावं एकधाकृत्य एकधा कृत्वा एकधाकारं व्यस्त्यचन्तु गार्किं । हि हकृत्वा पृथग्भूत्वा भू
त्वीभिभुवः । तूष्णीं भूय तूष्णीं भूत्वा तूष्णीं भावं अन्वच्यानुलोम्ये अन्वच्य उपपदेकृ
भामुलोलः । आनुकूल्ये गम्यमाने अन्वक्कृत्य अन्वग्भूत्वा अन्वग्भावं अगतः । पार्श्वतः । पृष्ठतो वान्
कूलो भूत्वा आगच्छत्यर्थः । आनुलोम्ये किं । अन्वग्भूत्वा तिष्ठति पृष्ठतो भूत्वेत्यर्थः । इत्थं
लौकिकशब्दानां दिङ्मात्रमिह प्रदर्शितमस्तु । विस्तरस्तु यथाशास्त्रं दर्शितः । शब्दकौस्तु
भे भट्टोजिदीक्षितकृतिः । सैषा सिद्धान्तकौमुदी प्रीत्यै भूयाद्भगवतो भवानीविश्वना
थयोः । समाप्ता चेयं सिद्धान्तकौमुदी ॥ शुभमस्तु लिखकस्य पाठकस्य ॥ ॥ ॥ ॥
॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

प. ७ दे वीस. सं ११ ग्र

श्री रणवीर पुस्तकालय
१५६

© Dharmartha Trust J&K. Digitized by eGangotri